

ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΟΨΗΦΙΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΚΑΡΑΦΟΥΛΙΔΗ Π. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟ

ΘΕΜΑ:

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ – ΣΧΕΣΗ
ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΩΝ ΜΕ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗΣ
ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2011

Επιβλέπων τη διατριβή:

Υφαντής Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής:

Τσινισιζέλης Μιχάλης, Καθηγητής

Τσάκωνας Παναγιώτης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες	7
I. Εισαγωγή.....	8
II. Μεθοδολογία	15
1. Σκοπός της διατριβής.....	15
2. Θεωρητικές παραδοχές του ερευνητή	16
3. Ερευνητική μέθοδος της διατριβής.....	19
3.1. Γιατί συγκριτική έρευνα;	19
3.2. Γιατί περιπτωσιολογική μελέτη;	20
3.3. Τι είδους περιπτωσιολογική μελέτη και γιατί οι συγκεκριμένες περιπτώσεις;.....	22
3.4. Γιατί τρεις και όχι λιγότερες ή περισσότερες περιπτώσεις;.....	28
3.5. Περεταίρω μεθοδολογικές προκλήσεις	30
III. Ενωσιολογική Συγκρότηση της Ισχύος και της Ασφάλειας, Θεωρητικά στοιχεία....	31
1. Ισχύς.....	31
1.1. Ρεαλιστική προσέγγιση.....	32
1.2. Πλουραλιστική προσέγγιση	34
1.3. Κοινωνιολογική προσέγγιση	36
1.3.1. Steven Lukes	37
1.3.2. Michel Foucault.....	38
1.3.3. Kenneth Boulding.....	40
1.4. Εθνική ισχύς.....	41
1.4.1. Σκληρή ισχύς.....	42
1.4.1.1. Στρατιωτική ισχύς.....	42
1.4.1.2. Οικονομική ισχύς	43
1.4.2. Ήπια ισχύς.....	44
1.4.2.1. Ενοποιητική/εσωτερική ισχύς	44
1.4.2.2. Ήπια εξωστρεφής ισχύς.....	46
1.5. Συμπερασματικά.....	48
2. Ασφάλεια	50
2.1. Παραδοσιακή – Ρεαλιστική προσέγγιση (Σπουδές Ασφαλείας).....	50
2.1.1. Εισαγωγικά	50
2.1.2. Εθνικό συμφέρον και επιβίωση.....	52
2.1.3. Άμυνα	55
2.1.4. Στρατηγική και πυρηνικά όπλα.....	56
2.1.5. Έλεγχος των εξοπλισμών	58
2.2. Πλουραλιστική προσέγγιση – Θεματική διεύρυνση	60
2.2.1. Εισαγωγικά	60
2.2.2. Θεματική διεύρυνση - νέα θέματα ασφαλείας	63
2.2.2.1. Περιβάλλον	63
2.2.2.2. Οικονομία	64
2.2.2.3. Φτώχεια	65
2.2.2.4. Μετανάστευση.....	65

2.2.2.5.	Τρομοκρατία	66
2.2.2.6.	AIDS - επιδημίες	66
2.2.2.7.	Ανθρώπινα δικαιώματα και εθνική ταυτότητα	67
2.3.	Κριτική προσέγγιση – Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας (Critical Security Studies, CSS) 69	
2.3.1.	Ερευνητική ατζέντα.....	72
2.3.2.	Ανθρώπινη ασφάλεια.....	73
2.4.	Σχολή της Κοπεγχάγης.....	77
2.4.1.	Εισαγωγικά	77
2.4.2.	Ασφαλειοποίηση (securitization) – αναγωγή πολιτικών θεμάτων στην ατζέντα ασφαλείας.....	78
2.4.2.1.	Λεκτική πράξη (speech act)	79
2.4.2.2.	Πολιτικοί παράγοντες – δρώντες.....	80
2.4.3.	Αποασφαλειοποίηση (desecuritization).....	82
2.4.4.	Τομείς ασφαλείας	83
2.4.5.	Περιφερειακά συστήματα ασφαλείας.....	84
2.5.	Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις.....	86
2.5.1.	Εισαγωγικά	86
2.5.2.	Νόρμες και πολιτισμικό περιβάλλον	87
2.5.3.	Κουλτουραλισμός.....	89
3.	Θεωρητικό πλαίσιο και κριτική των υπαρχουσών προσεγγίσεων στην ασφάλεια	92
3.1.	Κριτική ρεαλιστικής προσέγγισης.....	93
3.2.	Κριτική πλουραλιστικής προσέγγισης - διεύρυνσης	95
3.3.	Κριτική των Κριτικών Σπουδών Ασφαλείας.....	97
3.4.	Κριτική Σχολής της Κοπεγχάγης.....	99
3.5.	Κριτική στην κοινωνιολογική προσέγγιση του κουλτουραλισμού	101
3.6.	Επιλέγοντας ένα ερμηνευτικά ισχυρό θεωρητικό πλαίσιο.....	105
3.6.1.	Συνδυάζοντας στοιχεία για τη διαμόρφωση θεωρητικού πλαισίου	105
3.6.2.	Λόγοι συνδυαστικής επιλογής της Σχολής της Κοπεγχάγης και του Κουλτουραλισμού	106
3.6.3.	Οριοθέτηση αντίληψης ισχύος και αντίληψης απειλών.....	109
IV.	Αντίληψη Ισχύος και Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας - Περιπτωσιολογικές μελέτες 112	
1.	Αμερικανική Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας	112
1.1.	Εισαγωγικά	112
1.2.	Διακηρύξεις, προθέσεις και στόχοι – Προς τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για την ατζέντα ασφαλείας.....	115
1.2.1.	Υπεράσπιση της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας	116
1.2.2.	Αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας	118
1.2.3.	Ειρήνευση περιφερειακών συγκρούσεων.....	120
1.2.4.	Έλεγχος όπλων μαζικής καταστροφής	122
1.2.5.	Πρωώθηση της παγκόσμιας ανάπτυξης	123
1.2.6.	Πρωώθηση της δημοκρατίας	124
1.2.7.	Ανάπτυξη διεθνούς συνεργασίας	126
1.2.8.	Μεταρρύθμιση των θεσμών ασφαλείας των ΗΠΑ	127
1.2.9.	Εμπλοκή με την παγκοσμιοποίηση	129

1.3.	Στρατηγική εθνικής ασφαλείας στην πράξη	130
1.3.1.	Περίοδος διακυβέρνησης Clinton.....	130
1.3.1.1.	Πρώθηση δημοκρατικών θεσμών και φιλελευθερισμού σε παγκόσμια κλίμακα	131
1.3.1.2.	Διεθνής ειρηνευτική και ανθρωπιστική πολιτική	135
1.3.1.3.	Αντιμετώπιση της τρομοκρατίας σε διεθνές επίπεδο.....	140
1.3.1.4.	Προστασία περιβάλλοντος	142
1.3.1.5.	Προστασία απέναντι στα όπλα μαζικής καταστροφής.....	144
1.3.2.	Περίοδος διακυβέρνησης Bush	146
1.3.2.1.	Αλλαγή ή αντικατάσταση ανελεύθερων και επικίνδυνων καθεστώτων	147
1.3.2.2.	Κατατρόπωση της τρομοκρατίας σε διεθνές επίπεδο	154
1.3.2.3.	Προστασία απέναντι στα όπλα μαζικής καταστροφής – αποτροπή, μη-διάδοση, άμυνα και διατήρηση ολιγοπωλίου στην στρατιωτική πυρηνική τεχνολογία.....	158
1.3.2.4.	Πρώθηση φιλελευθερισμού (κυρίως οικονομικού) σε παγκόσμια κλίμακα	161
1.4.	Χαρακτηριστικά της αμερικανικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας.....	162
1.4.1.	Περίοδος διακυβέρνησης Clinton 1993-2001	165
1.4.2.	Περίοδος διακυβέρνησης Bush 2001-2009.....	170
1.4.2.1.	Δραματοποίηση νέων απειλών.....	170
1.4.2.2.	Μονομέρεια και διατήρηση του μονοπολικού διεθνούς συστήματος.	173
1.4.2.3.	Αναμόρφωση των κανόνων εθνικής κυριαρχίας – προληπτικός πόλεμος	177
1.4.2.4.	Εκμετάλλευση και διατήρηση της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος	182
1.4.2.5.	Προτεραιότητα στην εθνική ασφάλεια παρά στη διεθνή σταθερότητα	185
1.5.	Συμπερασματικά.....	188
2.	Ελληνική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας.....	192
2.1.	Γενικά ιστορικά στοιχεία.....	192
2.2.	Διακηρύξεις, προθέσεις και στόχοι - Προς τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για την ατζέντα ασφαλείας.....	196
2.2.1.	Στρατιωτική ασφάλεια, άμυνα και εξασφάλιση εθνικής κυριαρχίας.....	196
2.2.2.	Πρώθηση περιφερειακής σταθερότητας	199
2.2.3.	Αντιμετώπιση διεθνούς τρομοκρατίας	202
2.2.4.	Έλεγχος διάδοσης όπλων μαζικής καταστροφής.....	203
2.2.5.	Αντιμετώπιση διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και ανεξέλεγκτης λαθρομετανάστευσης.....	204
2.2.6.	Περιβαλλοντική ασφάλεια (υποβάθμιση και φυσικές καταστροφές)	207
2.2.7.	Αντιμετώπιση της έκρηξης των τεχνολογιών πληροφορικής.....	208
2.3.	Στρατηγική εθνικής ασφαλείας στην πράξη	209
2.3.1.	Περίοδος 1974-1997	210
2.3.1.1.	Αντιμετώπιση τουρκικής απειλής	210
2.3.1.2.	Αποφυγή της βαλκανικής πολιτικής αστάθειας	214
2.3.2.	Περίοδος 1997-2009	216
2.3.2.1.	Στρατηγική αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής	216

2.3.2.2.	Πολιτική προώθησης της περιφερειακής σταθερότητας.....	223
2.3.2.3.	Αντιμετώπιση διεθνούς τρομοκρατίας	227
2.3.2.4.	Προστασία απέναντι στα όπλα μαζικής καταστροφής	228
2.3.2.5.	Καταπολέμηση οργανωμένου εγκλήματος.....	229
2.4.	Χαρακτηριστικά της ελληνικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας.....	230
2.4.1.	Περίοδος 1974-1997	231
2.4.1.1.	Τουρκοποίηση της στρατηγικής ασφαλείας.....	231
2.4.1.2.	Περιχαράκωση και απομόνωση.....	232
2.4.2.	Περίοδος 1997-2009	234
2.4.2.1.	Η τουρκική απειλή ως σημαντικό θέμα και ως κεντρικός παράγοντας διαμόρφωσης της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας.....	234
2.4.2.2.	Η περιφερειακή σταθερότητα και η διατήρηση των κανόνων εθνικής κυριαρχίας ως παράγοντες αύξησης της εθνικής ασφάλειας	236
2.4.2.3.	Το Διεθνές Δίκαιο σε διπλό ρόλο εργαλείου και πυξίδας - από τη ρασιοναλιστική προσέγγιση σε μια σύγχυση αντιλήψεων	239
2.5.	Συμπερασματικά.....	241
3.	Νορβηγική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας.....	245
3.1.	Γενικά ιστορικά στοιχεία.....	245
3.2.	Διακηρύξεις, προθέσεις και στόχοι - Προς τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για την ατζέντα ασφαλείας.....	248
3.2.1.	Εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία.....	248
3.2.2.	Δημόσια διπλωματία και πολιτιστική συνεργασία.....	249
3.2.3.	Κοινωνιακή ασφάλεια (Societal security).....	249
3.2.4.	Διεθνής αναπτυξιακή πολιτική και συνεργασία - Ευημερία για όλους....	250
3.2.5.	Υπεράσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανθρωπιστική πολιτική	251
3.2.6.	Διεθνής προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης.....	252
3.2.7.	Έλεγχος των εξοπλισμών και μη-διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής	253
3.2.8.	Άνω Βορράς (High North)	253
3.3.	Στρατηγική εθνικής ασφαλείας στην πράξη	255
3.3.1.	Ψυχοπολεμική περίοδος	256
3.3.1.1.	Εθνική κυριαρχία, ανεξαρτησία και άμυνα.....	256
3.3.1.2.	Διεθνής προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης.....	258
3.3.2.	Μεταψυχοπολεμική περίοδος.....	259
3.3.2.1.	Εθνική κυριαρχία, ανεξαρτησία και άμυνα.....	259
3.3.2.2.	Κοινωνιακή ασφάλεια (Societal security).....	262
3.3.2.3.	Διεθνής προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης.....	266
3.3.2.4.	Έλεγχος των εξοπλισμών και μη-διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής.....	269
3.3.2.5.	Διεθνής αναπτυξιακή και ανθρωπιστική πολιτική - Υπεράσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	274
3.3.2.6.	Άνω Βορράς	280
3.4.	Χαρακτηριστικά της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας.....	285
3.4.1.	Ψυχοπολεμική περίοδος	286

3.4.1.1.	Ρασιοναλιστική, πολυμερής εξωτερική πολιτική με έμφαση στη διατήρηση της νορβηγικής πολιτικής αυτονομίας.....	286
3.4.1.2.	Η διεθνής σταθερότητα ως παράγων ασφαλείας για τη Νορβηγία.....	287
3.4.2.	Μεταψυχροπολεμική περίοδος.....	289
3.4.2.1.	Ρασιοναλιστική, πολυμερής εξωτερική πολιτική	289
3.4.2.2.	Εστίαση στις νέες απειλές της σύγχρονης ατζέντας ασφαλείας και έμφαση στο άτομο	291
3.4.2.3.	Έμφαση στη διεθνή ασφάλεια ως παράγοντα της νορβηγικής εθνικής ασφάλειας.....	293
3.5.	Συμπερασματικά.....	295
4.	Συμπεράσματα - Γενικεύσεις περί της σχέσης αντίληψης ισχύος και απειλής με την στρατηγική ασφαλείας.....	298
4.1.	Σύνδεση θεωρίας και πράξης.....	299
4.1.1.	Ηνωμένες Πολιτείες	299
4.1.1.1.	Περίοδος διακυβέρνησης Clinton	299
4.1.1.2.	Περίοδος διακυβέρνησης Bush	300
4.1.2.	Ελλάδα.....	302
4.1.2.1.	Περίοδος 1974-1997	302
4.1.2.2.	Περίοδος 1997-2009	303
4.1.3.	Νορβηγία	306
4.1.3.1.	Ψυχροπολεμική περίοδος	306
4.1.3.2.	Μεταψυχροπολεμική περίοδος.....	307
4.2.	Γενίκευση και παραγωγή 6 διακριτών μοντέλων.....	309
V.	Επίλογος.....	314
VI.	Βιβλιογραφία.....	318

Ευχαριστίες

Η παρούσα διατριβή ήταν μια μακρά ερευνητική προσπάθεια που διήρκεσε πάνω από τέσσερα χρόνια στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η έναρξη και ολοκλήρωσή της οφείλεται στην συνεχή παρότρυνση και βοήθεια που είχα την τύχη να λάβω τόσο από το στενό οικογενειακό μου περιβάλλον όσο και από τους έμπειρους καθηγητές που με περιέβαλαν.

Γι' αυτό το λόγο θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου καταρχήν στην πολύτιμη καθοδήγηση του επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κώστα Υφαντή που καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνάς μου παρείχε χρήσιμες ακαδημαϊκές συμβουλές. Βεβαίως, νιώθω την υποχρέωση να ευχαριστήσω στο σύνολό της την τριμελή επιτροπή συναποτελούμενη από τον κ. Μιχάλη Τσινισιζέλη και τον κ. Παναγιώτη Τσάκωνα του οποίου μάλιστα η εποικοδομητική κριτική ήταν καταλυτική για το τελικό αποτέλεσμα.

Εξαιρετικά πολύτιμη για την πραγματοποίηση της διατριβής αυτής στάθηκε η υποτροφία που μου παρείχε επί τρεισήμισι έτη το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, μια οικονομική στήριξη χωρίς την εξασφάλιση της οποίας δύσκολα θα είχα λάβει την απόφαση να ξεκινήσω και να ολοκληρώσω το παρόν πόνημα.

Στις ευχαριστίες μου θέλω επίσης να αναφερθώ στην Emilie Lehr, το άτομο που ευθύνεται για την αρχική σύλληψη της ιδέας να μην αφήσω το ενδιαφέρον για το επιστημονικό μου αντικείμενο να σταματήσει στις μεταπτυχιακές μου σπουδές, καθώς και στο φίλο και συνάδελφο Θωμά Γούμενο οι γόνιμες συζητήσεις με τον οποίο τροφοδότησαν τόσο τη σκέψη όσο και το πείσμα μου καθ' όλη την πορεία αυτή.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, Πέτρο και Πάτρα, και στον αδερφό μου Γιάννη, οι οποίοι σε κάθε βήμα υποστήριξαν την πολυετή προσπάθειά μου.

I. Εισαγωγή

Η παρούσα διατριβή αποτελεί μια προσπάθεια να προσεγγισθεί ολοκληρωμένα η έννοια της ασφάλειας και να ερευνηθεί η σχέση της με την ισχύ. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της εργασίας είναι να εξακριβωθεί εάν και κατά πόσο υφίσταται κάποια σχέση μεταξύ αντίληψης περί εθνικής ισχύος, αντίληψης περί απειλών και στρατηγικής εθνικής ασφάλειας, αν δηλαδή διαφορετικά επίπεδα εθνικής ισχύος και ο τρόπος που αυτά ερμηνεύονται οδηγούν σε διαφορετική αντίληψη της ασφάλειας από το κάθε κράτος, τότε συμβαίνει αυτό και γιατί. Με τη μελέτη μου αυτή επιχειρώ να διυλίσω την απλοϊκή ρεαλιστικής φύσεως σύνδεση που κυριαρχεί στις Διεθνείς Σχέσεις μεταξύ ισχύος και στρατηγικής ασφαλείας και να την αποδομήσω σε πιο ουσιώδη ζητήματα όπως το *πώς αντιλαμβανόμαστε την ισχύ μας και τι ερμηνεύουμε σαν απειλή και σε ποιο βαθμό*. Σε συνέχεια αυτού, προσπαθώ να συνδυάσω θεωρητικά στοιχεία με την διεθνή πραγματικότητα, καθώς από την εννοιολογική συγκρότηση της ασφάλειας, την οποία πραγματοποιώ σταδιακά μέσα από την οπτική γωνία των διαφόρων θεωρητικών ρευμάτων και σχολών ασφαλείας, περνάω σε μια συγκριτική μελέτη τριών περιπτώσεων, μελετώντας τις διαφορετικές στρατηγικές ασφαλείας που διαμορφώνονται σύμφωνα με το εκάστοτε περιβάλλον ισχύος και την αντίληψη των εγχώριων πολιτικών ηγεσιών γι' αυτό. Με τη διαδικασία αυτή αφενός αναδεικνύεται ο πλούτος της έννοιας της ασφάλειας και αφετέρου πέφτει φως πάνω στην σχέση μεταξύ δύο εκ των σημαντικότερων εννοιών στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να απαντηθεί το ερώτημα ως προς τους λόγους για τους οποίους επιδόθηκα σε αυτήν τη μελέτη καθώς επίσης και το κατά πόσο το κεντρικό της ερώτημα είναι συνδεδεμένο με τις Διεθνείς Σχέσεις. Τόσο η ασφάλεια όσο και η ισχύς έχουν βρεθεί στο επίκεντρο της εξέλιξης της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, ειδικά μάλιστα τα τελευταία χρόνια. Το περιεχόμενο των δύο εννοιών μεταβάλλεται, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε σχεδόν ριζικά, ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου αναλύονται, τροφοδοτώντας έτσι την συνεχή αντιπαράθεση μεταξύ των θεωριών Διεθνών Σχέσεων. Για την ακρίβεια, η σύγκρουση αυτή κορυφώνεται όταν τόσο κεντρικές όσο και σύνθετες έννοιες όπως η ασφάλεια, η ισχύς, αλλά και άλλες τίθενται υπό συζήτηση. Η παραδοσιακή ένταση, δε, στο διάλογο μεταξύ ρεαλιστών και πλουραλιστών αυξάνεται τα τελευταία χρόνια ακόμα περισσότερο από την ολοένα και μεγαλύτερη παρουσία και συμμετοχή νέων και ανερχόμενων θεωρητικών ρευμάτων στη συζήτηση γύρω από τα

θέματα Διεθνών Σχέσεων. Επιστήμονες προερχόμενοι από την Κριτική παράδοση, από τον Κονστρουκτιβισμό και τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις συναντιούνται στο πεδίο του ανταγωνισμού γύρω από την ερμηνεία των συγκεκριμένων δύο εννοιών, της ασφάλειας και της ισχύος, συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στην περεταίρω ενίσχυση της πολυπλοκότητας της συνολικής μελέτης τους. Πρόκειται, εν ολίγοις, για δύο έννοιες μοναδικής σπουδαιότητας και πλούτου, αλλά ταυτόχρονα και εξαιρετικά αμφιλεγόμενες και αυτό αναμφισβήτητα καθιστά την παραπέρα μελέτη τους, αν μη τι άλλο, ενδιαφέρουσα.

Η σημασία της συνδυαστικής μελέτης τους καθίσταται ακόμα πιο προκλητική για τις Διεθνείς Σχέσεις από τη μεμονωμένη προσέγγιση της καθεμιάς αν λάβει κανείς υπόψη το εύρος των διαφοροποιήσεων επιπέδων ισχύος και στρατηγικών ασφαλείας καθώς και των αντιλήψεων περί αυτών στο διεθνές σύστημα. Μπορεί η ισχύς να τέθηκε πολύ νωρίτερα υπό τον ερευνητικό φακό της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων όμως η ασφάλεια σχετικά πρόσφατα κέρδισε τη δική της θέση ανάμεσα στα αντικείμενα μελέτης. Αυτό που η συνδυαστική τους προσέγγιση μπορεί να προσφέρει είναι η εξαγωγή ή εξακρίβωση της σχέσης μεταξύ τους η οποία είναι και αυτή που με τη σειρά της μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την διαφοροποίηση των τρόπων με τους οποίους το κάθε κράτος αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει τη δική του ασφάλεια και κατ' επέκταση προχωράει και στις αντίστοιχες πολιτικές. Η ολοκληρωμένη θεωρητική προσέγγιση της ασφάλειας, συνεπώς, και η συγκριτική της μελέτη σε αναφορά με την ισχύ δύναται να απαντήσει με επιστημονικό τρόπο σε ερωτήματα που απασχολούν τη διεθνή πραγματικότητα όπως για παράδειγμα ποιο ακριβώς ρόλο παίζει η εικόνα που έχει σχηματίσει η εκάστοτε πολιτική ηγεσία για τη συνολική ισχύ ενός κράτους (ήπια και σκληρή) στη διαμόρφωση της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας του και κατ' επέκταση στον τρόπο που αυτό συμπεριφέρεται στο διεθνές σύστημα ή προς ποια κατεύθυνση αναμένεται να μετακινηθεί η στρατηγική του αυτή σε περίπτωση μεταβολής της ισχύος του. Πρόκειται για ερωτήματα αφενός βασισμένα στις θεωρίες Διεθνών Σχέσεων, αφετέρου άμεσα συνυφασμένα με τη πραγματική λειτουργία του διεθνούς συστήματος και των παραγόντων του.

Από την συγκριτική έρευνα που ακολουθεί μετά την εννοιολογική συγκρότηση της ασφάλειας στην παρούσα διατριβή καθίσταται εμφανές πως υφίσταται μια ουσιαστική σχέση μεταξύ αντίληψης ισχύος και στρατηγικής ασφαλείας, η οποία μάλιστα εκδηλώνεται με συγκεκριμένο τρόπο ανάλογα με τις επιμέρους διαφορές της κουλτούρας των πολιτικών παραγόντων. Αντιλήψεις περί ανώτερων επιπέδων εθνικής ισχύος σε συνδυασμό με υψηλές, μεσαίες και χαμηλές αντιλήψεις περί των εκάστοτε αντιμετωπιζόμενων απειλών

τείνουν να διαμορφώνουν στρατηγικές εθνικής ασφαλείας οι οποίες αντιμετωπίζουν το διεθνές σύστημα από μια σκοπιά περισσότερο, σε λιγότερο και έως σχεδόν καθόλου ρεαλιστική, αντίστοιχα. Κατά παρόμοιο τρόπο, αποδεικνύεται ότι αντιλήψεις περί χαμηλότερων επιπέδων εθνικής ισχύος σε συνδυασμό με υψηλές, μεσαίες και χαμηλές αντιλήψεις για τις εκάστοτε απειλές οδηγούν σε στρατηγικές εθνικής ασφαλείας ρεαλιστικές, λιγότερο ρεαλιστικές προς φιλελεύθερες ή πλουραλιστικές και καθόλου ρεαλιστικές προς κριτικές, αντιστοίχως. Τα συμπεράσματα, λοιπόν, της διατριβής εστιάζουν στην διαφοροποίηση της αντίληψης για την εθνική ασφάλεια και της ανάλογης στρατηγικής σε κάθε κράτος εξαιτίας της διακύμανσης των τρόπων εγχώριας ερμηνείας της ισχύος και της επικινδυνότητας των απειλών ανά περίπτωση.

Από την πρώτη περιπτωσιολογική μελέτη προκύπτει πως οι ΗΠΑ στην περίοδο Bush διατηρώντας ένα ασύγκριτο πλεονέκτημα συνολικής ισχύος σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο, καθώς επίσης και μια βαθιά πεποίθηση περί τούτου, και σε συνδυασμό με μια υψηλή αντίληψη για τις απειλές που αντιμετωπίζουν ερμηνεύουν την εθνική τους ασφάλεια περισσότερο σε όρους σκληρής ισχύος, δηλαδή στρατιωτικής και οικονομικής. Αυτή εκφράζεται μάλιστα συχνά μέσω μιας ωμής μονομέρειας και μιας ασυμβίβαστης και άνευ όρων επιδίωξης του στενού εθνικού τους συμφέροντος. Η αυξημένη ισχύς τους, με άλλα λόγια, και η εικόνα που έχουν σχηματίσει γι' αυτήν καθώς και για το μέγεθος των απειλών στην αμερικανική ασφάλεια έχει διαμορφώσει στην ηγεσία της χώρας μια ρεαλιστικής φύσεως αντίληψη και στρατηγική ασφαλείας. Αντιθέτως, η αντίληψη για αυξημένα επίπεδα ισχύος κατά την περίοδο Clinton και σε συνδυασμό με την πολύ χαμηλή αντίληψη περί απειλών στο διεθνές σύστημα οδήγησε στην διαμόρφωση μιας πολύ φιλελεύθερης στρατηγικής, αρκετά μακριά από τη ρεαλιστική παράδοση, με έμφαση στην ανάπτυξη ενός παγκόσμιου δημοκρατικού μετώπου.

Η Ελλάδα, όντας η ενδιάμεση περίπτωση της συγκριτικής μελέτης από άποψη σχετικής ισχύος, βασισμένη στο διάστημα από το 1974 μέχρι το 1997 σε μια εγχώρια αντίληψη για πολύ χαμηλά επίπεδα ισχύος και σε μια ακραία υψηλή αντίληψη για τις απειλές που αντιμετωπίζει, κατά κύριο λόγο από τη γειτονική Τουρκία, διαμορφώνει την στρατηγική εθνικής ασφαλείας της διατηρώντας πολύ έντονα ρεαλιστικά χαρακτηριστικά. Αντιθέτως, στο διάστημα μετά το 1997, όταν συντελείται και η εναλλαγή της εγχώριας πολιτικής κουλτούρας από αυτήν του «αδυνάτου» ή «αουτσάιντερ» σε μια εργαλειική, η εγχώρια αντίληψη για υψηλότερα επίπεδα ισχύος (κατά βάση ήπιας) σε συνδυασμό με την καταλυτική επίδραση της μετριότερης αντίληψης για τις απειλές εναντίων της χώρας, οδηγεί στη διαμόρφωση μιας στρατηγικής εθνικής ασφαλείας σαφώς πιο απομακρυσμένης

από το ρεαλισμό και χαρακτηριζόμενης από ένα μίγμα των διατηρούμενων ρεαλιστικών στοιχείων μαζί με νέα, φιλελεύθερα και κριτικά, των οποίων η επιρροή είναι πλέον πολύ εμφανής.

Η τρίτη περίπτωση της μελέτης αφορά τη Νορβηγία και τον τρόπο με τον οποίο η σκανδιναβική αυτή χώρα αντιλαμβάνεται τη δική της ισχύ και ασφάλεια. Όντας το λιγότερο ισχυρό εκ των κρατών της συγκριτικής έρευνας αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση, τόσο αυτόνομα όσο και για την συνδρομή του στην εξαγωγή των συμπερασμάτων της διατριβής. Οι χαμηλοί σε σχέση με τις άλλες δύο περιπτώσεις δείκτες ισχύος της Νορβηγίας και ο τρόπος με τον οποίο αυτοί γίνονται κατανοητοί στο εσωτερικό, τόσο από την πολιτική ηγεσία όσο και από την τοπική κοινωνία συνδυάζεται κατά την ψυχροπολεμική περίοδο με μια μεσαία αντίληψη για τις απειλές που αντιμετωπίζει η χώρα. Αυτό οδηγεί στην διαμόρφωση κατ' αυτό το διάστημα μιας στρατηγικής ασφαλείας στηριγμένης σε ένα μείγμα ρεαλισμού και φιλελευθερισμού με εμφανή, επίσης, κάποια κριτικά στοιχεία. Ωστόσο, στην μεταψυχροπολεμική εποχή, με την ίδια αντίληψη για τα επίπεδα ισχύος της χώρας, αλλά σε συνδυασμό πλέον με μια χαμηλή αντίληψη για τις απειλές εναντίων της, παρατηρείται η διαμόρφωση μιας στρατηγικής εθνικής ασφαλείας που σχεδόν εγκαταλείπει κάθε ίχνος ρεαλιστικής επιρροής στρεφόμενη προς έναν έντονα κριτικό χαρακτήρα με τις έννοιες της κοινωνιακής και της ανθρώπινης ασφαλείας να βρίσκονται στο κέντρο της.

Για το μεθοδολογικό κομμάτι της διατριβής αυτό που έχει σημασία να ειπωθεί εξ αρχής είναι πως αποτελεί μια συγκριτική περιπτωσιολογική έρευνα με σκοπό τον έλεγχο μιας αρχικής υπόθεσης αναφορικά με την ύπαρξη σχέσης μεταξύ αντίληψης εθνικής ισχύος και εθνικής ασφαλείας. Η κεντρική υπόθεση γύρω από την οποία κινείται η εργασία είναι το εάν διαφορετική αντίληψη για τα επίπεδα εθνικής ισχύος οδηγούν σε διαφορετική αντίληψη και συνεπώς διαμόρφωση της εθνικής ασφαλείας, με κεντρικά υποερωτήματα το πώς και γιατί συμβαίνει αυτό και με την κουλτούρα να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στο πλαίσιο αυτό. Ειδικότερα, πραγματοποιείται μια ελεγχόμενη σύγκριση τριών περιπτώσεων, όπως αυτές περιγράφηκαν συνοπτικά παραπάνω, βάσει της «μεθόδου της διαφοράς» του John Stuart Mill. Η επιλογή των περιπτώσεων αυτών έγινε με γνώμονα αφενός την κάλυψη ενός ευρέως φάσματος επιπέδων ισχύος, αφετέρου, δε, την ενίσχυση της ακεραιότητας της συγκεκριμένης μεθόδου. Έχοντας πλήρη επίγνωση των αδυναμιών αυτής¹, προχώρησα σε ένα περιορισμό του αρχικού διαθέσιμου δείγματος ώστε η επιλογή των τριών περιπτώσεων από αυτό να πληροί ευθύς εξαρχής τους ποιοτικούς εκείνους όρους που είναι απαραίτητοι

---

¹ Αναφορικά με την εφαρμοσιμότητα της μεθόδου στις κοινωνικές επιστήμες.

για την επιστημονική εγκυρότητα της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι στρατηγικές ασφαλείας που συγκρίνονται ανήκουν σε κράτη που μοιράζονται ένα πολύ μεγάλο πλήθος κοινών πολιτισμικών, πολιτικών, θεσμικών και οικονομικών στοιχείων. Πρόκειται για χώρες που αντιπροσωπεύουν τον πυρήνα αυτού που αποκαλούμε σήμερα «Δύση», διαθέτοντας βαθιά εμπειδωμένα δημοκρατικά πολιτεύματα και φιλελεύθερες, ανοιχτές αγορές, που λειτουργούν αλληλεξαρτώμενες εντός της παγκόσμιας οικονομίας, καθώς επίσης εκφράζοντας το ίδιο πλαίσιο κοινωνικοπολιτικών αξιών. Παράλληλα, τα τρία κράτη της μελέτης, ενώ ουσιαστικά μοιράζονται τόσα κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία, παρουσιάζουν πολύ μεγάλη διαφορά ως προς τα επίπεδα εθνικής ισχύος τους καθώς και την εγχώρια αντίληψη γι' αυτά. Η συνθήκη αυτή καθιστά τη χρήση της μεθόδου της διαφοράς του Mill καθόλα εφικτή, καθώς στις συγκρινόμενες περιπτώσεις διαθέτουμε ένα πολύ μεγάλο πλήθος σημαντικών όμοιων στοιχείων με μία ουσιαστική διαφορά, αυτήν της ισχύος και της αντίληψης γι' αυτήν, η οποία και αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή της έρευνας. Αυτή, με τη σειρά της, και μέσω της καταλυτικής επιρροής της εκάστοτε αντίληψης περί απειλών ως παρεμβαλλόμενης μεταβλητής, διαμορφώνει την εξαρτημένη μεταβλητή που δεν είναι άλλη από την εκάστοτε στρατηγική εθνικής ασφαλείας. Συνοψίζοντας, με τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου επιχειρείται η εξαγωγή ενός συμπεράσματος για την αιτιώδη διαδικασία που συνδέει τις αντιλήψεις ισχύος και απειλών με αυτές περί ασφάλειας και βεβαίως με τις συνεπαγόμενες στρατηγικές καταρχήν για τις τρεις περιπτώσεις της συγκριτικής μελέτης και κατ' επέκταση η γενίκευση αυτού για την περιορισμένη ομάδα κρατών² από την οποία επιλέχτηκε το παραπάνω δείγμα.

Αναφορικά με τη ροή της εργασίας, αυτή εξελίσσεται κατά τρόπο τέτοιο που αφενός εξυπηρετεί τους επιστημονικούς σκοπούς της έρευνας στο αντικείμενο της ασφάλειας και αφετέρου διευκολύνει τον αναγνώστη να έρθει σταδιακά σε επαφή με τη συγκεκριμένη έννοια και να κατανοήσει πλήρως τα συμπεράσματα της μελέτης. Η δομή της διατριβής, λοιπόν, διαμορφώνεται σε δύο βασικά τμήματα, το πρώτο εκ των οποίων παρουσιάζει το σύνολο της θεωρητικής αντιπαράθεσης γύρω από την υπό εξέταση έννοια ενώ το δεύτερο ασχολείται αποκλειστικά με την συγκριτική μελέτη των τριών περιπτώσεων όπως αυτές αναφέρθηκαν παραπάνω. Αν και το δεύτερο τμήμα της εργασίας είναι εκείνο που ουσιαστικά οδηγεί στην εξαγωγή των συμπερασμάτων για την σχέση μεταξύ αντίληψης ισχύος και ασφάλειας, σύμφωνα και με το κεντρικό ζητούμενο της διατριβής, το πρώτο τμήμα καθίσταται απαραίτητο, όντας εκείνο που καλύπτει το θεωρητικό πλαίσιο της

---

² Η οποία, όπως εξηγείται στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, οριοθετείται εντός του ΟΟΣΑ αποτελώντας ουσιαστικά ένα υποσύνολο του οργανισμού (κάποιες εξαιρέσεις κρατών-μελών του είναι αναγκαίες για την εγκυρότερη εφαρμογή της μεθόδου).

μελέτης, αποκαλύπτοντας τις καταβολές όλων των αντιπαρατιθέμενων προσεγγίσεων στην ασφάλεια καθώς επίσης συντελώντας στην διαμόρφωση ενός πλήρους και λειτουργικού ορισμού για την εθνική ισχύ όπως αυτή θα χρησιμοποιηθεί αργότερα στη διαμόρφωση της ανεξάρτητης μεταβλητής της μελέτης. Το πρώτο τμήμα συνεπώς είναι αυτό που ασχολείται με την εννοιολογική συγκρότηση της εθνικής ισχύος και έπειτα της ασφάλειας και αποτελεί τον φυσικό πρόδρομο για την μετέπειτα πραγματοποίηση της συγκριτικής μελέτης.

Το πρώτο τμήμα ξεκινά με την θεωρητική προσέγγιση στην ισχύ και με την κατάληξη σε ένα συμπαγή ορισμό αυτής για την περεταίρω χρήση του στις περιπτωσιολογικές μελέτες. Έπειτα, ακολουθεί η παρουσίαση του διαλόγου γύρω από την ασφάλεια με την μοναδική έως πριν μερικές δεκαετίες, και πιθανώς ακόμα κυριαρχούσα, ρεαλιστική προσέγγιση της έννοιας, κυρίως όπως αυτή διαμορφώθηκε αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και εξελίχτηκε μέσα από την ψυχροπολεμική περίοδο για να δώσει μάλιστα το έναυσμα για την αυτόνομη ανάπτυξη των λεγόμενων Σπουδών Ασφαλείας ως επιμέρους κλάδου των Διεθνών Σχέσεων. Ακολουθεί η πλουραλιστική προσέγγιση όπως αυτή αναδείχθηκε σε κύρια αντίδραση στην αποκλειστική ενασχόληση της αντίστοιχης ρεαλιστικής με τα στρατιωτικής φύσεως θέματα και πραγματοποίησε την πρώτη και εξαιρετικά σημαντική διεύρυνση της ατζέντας ασφαλείας με τον εμπλουτισμό της με νέα θέματα υψηλού πολιτικού ενδιαφέροντος, όπως το περιβάλλον, η οικονομία, η υγεία κλπ. Έπειτα, η εργασία εισέρχεται στον πυρήνα των εναλλακτικών προσεγγίσεων της ασφάλειας με την παρουσίαση των κυρίων ρευμάτων σκέψης που συντέλεσαν μετά την διεύρυνση της ατζέντας στην λεγόμενη εμβάθυνση αυτής. Ειδικότερα παρουσιάζονται με την εξής σειρά οι Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας, που αποτελούν το κριτικό ρεύμα σκέψης γύρω από την έννοια, η Σχολή της Κοπεγχάγης, που εκπροσωπεί κατά βάση τους κονστρουκτιβιστές και πραγματοποιεί μια μοναδικής σπουδαιότητας διαμόρφωση νέων αναλυτικών εργαλείων, και τέλος, η συνισταμένη κοινωνιολογική προσέγγιση στην ασφάλεια ως ένα όχι αυστηρά δομημένο θεωρητικό πλαίσιο, αλλά σύγχρονα σημαντικό κομμάτι της μελέτης γύρω από την έννοια.

Το δεύτερο κυρίως τμήμα της διατριβής περιλαμβάνει, όπως ειπώθηκε ήδη, την επιμέρους παρουσίαση και ανάλυση της εθνικής ασφάλειας των τριών περιπτώσεων των ΗΠΑ, της Ελλάδας και της Νορβηγίας με την αντίστοιχη σειρά και κατά συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Καθεμιά από αυτές τις περιπτωσιολογικές μελέτες ακολουθεί την ίδια σταθερή δομή με το αρχικό μέρος να αφιερώνεται στην παρουσίαση της εκάστοτε επίσημης στρατηγικής εθνικής ασφαλείας όπως αυτή εξάγεται από τα δημόσια έγγραφα και τις αντίστοιχες ομιλίες και δηλώσεις πολιτικών παραγόντων, το δεύτερο μέρος να

αποτελεί μια εις βάθος ανάλυση της πολιτικής που πραγματικά ακολουθείται αναφορικά με την δεδηλωμένη στρατηγική ασφαλείας και τις επιμέρους διακηρυγμένες προτεραιότητές της και το τελευταίο μέρος να συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά στοιχεία εκείνα που εξάγονται για τη διαμόρφωση της αντίληψης και την πρακτική εφαρμογή της στρατηγικής ασφαλείας στην κάθε υπό μελέτη περίπτωση και σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο.

Στο ίδιο τμήμα της διατριβής, μετά την ανάλυση των επιμέρους περιπτώσεων ακολουθεί η συνολική εκτίμηση μαζί με την εξαγωγή των γενικών συμπερασμάτων αναφορικά με τη σχέση αντίληψης της ισχύος, αντίληψης του επιπέδου των απειλών και στρατηγικής εθνικής ασφαλείας. Σε αυτό το κεφάλαιο γενικεύεται επίσης η αιτιώδης σχέση που ανακαλύπτεται μεταξύ των τριών μεταβλητών για το σύνολο των κρατών που αποτέλεσαν εξαρχής την δεξαμενή των διαθέσιμων περιπτώσεων προς επιλογή για την πραγματοποίηση της έρευνας και διακρίνονται οι πιθανές (6 στο σύνολο) στρατηγικές ασφαλείας που προκύπτουν. Με το τελευταίο κομμάτι αυτό περί συμπερασμάτων ολοκληρώνεται η παρούσα μελέτη μου στο αντικείμενο της ασφάλειας έχοντας πραγματοποιήσει μια ολοκληρωμένη εννοιολογική συγκρότηση της έννοιας της ασφάλειας και έχοντας αναδείξει τις πλέον σύγχρονες, ενίοτε περιθωριοποιημένες, αλλά σίγουρα εξαιρετικά χρήσιμες και πολλά υποσχόμενες, προσεγγίσεις της έννοιας. Πέρα όμως από αυτό, το συγκριτικό τμήμα της διατριβής οικοδομημένο στην παραπάνω θεωρητική διεργασία οδηγεί στην επιβεβαίωση της αρχικής υπόθεσης εργασίας και στην εξαγωγή ενός επιστημονικά έγκυρου συμπεράσματος σχετικά με την επίδραση της αντίληψης για την εθνική ισχύ και της αντίληψης για το επίπεδο των εκάστοτε απειλών στην διαμόρφωση της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των κρατών.

II. Μεθοδολογία

Σε αυτήν την ενότητα της εργασίας καταγίνομαι αποκλειστικά με τα μεθοδολογικά στοιχεία της διατριβής συνοψίζοντας όσο το δυνατόν πιο απλά και συνάμα περιεκτικά όλα όσα οφείλω να παραθέσω και να εξηγήσω ώστε να γίνει πλήρως κατανοητός από τον αναγνώστη ο τρόπος με τον οποίο εργάστηκα για να ολοκληρώσω την έρευνά μου στο αντικείμενο της ασφάλειας. Στις παραγράφους που ακολουθούν απαντώ στα συνήθη ερωτήματα που καλείται να απαντήσει ο κάθε ερευνητής και τα οποία αφορούν τόσο το σκοπό της διατριβής όσο και στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την ερευνητική διαδικασία. Πρόκειται για ζητήματα που συνδέονται άμεσα με την εγκυρότητα και την αξιοπιστία του συνόλου της μελέτης και τα οποία κατέχουν κεντρική θέση στην επιστημονική βάση της διατριβής. Ειδικότερα, ασχολούμαι με θέματα συγκριτικής ανάλυσης δίνοντας έμφαση στις περιπτώσιολογικές μελέτες μια και η παρούσα εργασία ανήκει στην κατηγορία αυτή.

1. Σκοπός της διατριβής

Ο σκοπός μιας διατριβής ορίζεται φυσικά από τον ίδιο τον ερευνητή και κατά συνέπεια μπορεί να διαφέρει από περίπτωση σε περίπτωση. Σε γενικές γραμμές, όμως, μπορεί κανείς να διακρίνει και να αριθμήσει τους πιθανούς σκοπούς που μπορεί να έχει μια διατριβή σύμφωνα πάντα με το γνωστικό πεδίο στο οποίο ανήκει. Ο Giovanni Sartori³ ισχυρίζεται πως η πλέον συνηθισμένη απάντηση στο ερώτημα γύρω από τους στόχους της έρευνας στα πλαίσια μια διατριβής είναι η κατανόηση και η εξήγηση των υπό εξέταση φαινομένων. Αναφορικά με τον στόχο της συγκριτικής ανάλυσης αναφέρει πως αυτός είναι ο έλεγχος και ειδικότερα αυτός συγκεκριμένων κάθε φορά γενικεύσεων στις εκάστοτε περιπτώσεις στις οποίες επιχειρείται να εφαρμοστούν. Ο Charles Ragin⁴ με τη σειρά του διακρίνει 3 στόχους που μπορεί να εξυπηρετήσει μια διατριβή ακολουθώντας τη συγκριτική μέθοδο. Πρόκειται για την εξερεύνηση της ποικιλομορφίας των υπό εξέταση περιπτώσεων, την ιστορική και πολιτισμική ερμηνεία αυτών και βεβαίως την γενικότερη προαγωγή της

---

³ Giovanni Sartori, *Σημαιολογία, Έννοιες, Συγκριτική Μέθοδος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ. 180

⁴ Charles Ragin, *Constructing Social Research*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, 1994, σελ. 110

θεωρίας η οποία μάλιστα μπορεί να συνδυάζεται με κάποιον από τους προηγούμενους σκοπούς. Ο Stephen Van Evera⁵, αντίστοιχα, διακρίνει 5 πιθανούς σκοπούς, τον έλεγχο θεωριών, τη δημιουργία νέων, τον προσδιορισμό προϋποτιθέμενων συνθηκών, τον έλεγχο της σπουδαιότητάς τους και τέλος την ερμηνεία περιπτώσεων ενδογενούς σπουδαιότητας.

Από τους παραπάνω διακριτούς σκοπούς, με την παρούσα εργασία ακολουθώ το διαχωρισμό στον οποίο καταλήγει ο Van Evera, στοχεύοντας καταρχήν στον έλεγχο της αρχικής μου υπόθεσης αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αντίληψης εθνικής ισχύος και διαμόρφωσης στρατηγικής εθνικής ασφάλειας, και συγκεκριμένα στον έλεγχο του κατά πόσο διαφορετικές αντιλήψεις για τα επίπεδα εθνικής ισχύος ανάλογα με την εκτίμηση των εκάστοτε αντιλαμβανόμενων απειλών συνεπάγονται το σχεδιασμό και την εφαρμογή διαφορετικής στρατηγική εθνικής ασφάλειας από τα ίδια τα κράτη, και βεβαίως του πότε και γιατί συμβαίνει αυτό. Κατά δεύτερον, εάν και εφόσον η περιπτωσιολογική μελέτη επιβεβαιώσει την παραπάνω υπόθεση, στοχεύω στη συνακόλουθη εξαγωγή ενός γενικότερου θεωρητικού συμπεράσματος για την υπό εξέταση σχέση. Εκ πρώτης όψεως, μπορεί ο παραπάνω στόχος να κριθεί φιλόδοξος, ειδικά εάν ληφθούν υπόψη ορισμένες απόψεις, όπως αυτή του Lawrence Neuman⁶, αναφορικά με την υποτιθέμενη αδυναμία των συγκριτικών μελετών με μικρό δείγμα να ελέγξουν θεωρίες ή υποθέσεις και να εξάγουν γενικεύσεις. Όμως ο στόχος αυτός ενταγμένος στα αυστηρά θεωρητικά πλαίσια εντός των οποίων θα τον επιδιώξω και με τη βοήθεια των κατάλληλων μεθοδολογικών εργαλείων που θα επιλέξω καταλήγει να κινείται στη σφαίρα του εφικτού και επιστημονικά δόκιμου.

2. Θεωρητικές παραδοχές του ερευνητή

Πριν την παρουσίαση της μεθοδολογίας της εργασίας και των σχετικών με αυτήν παραμέτρων θεωρώ σκόπιμο να αναφερθώ σε ορισμένα οντολογικά και επιστημολογικά ζητήματα, στο σύνολο των θεωρητικών παραδοχών στα όρια των οποίων πραγματοποιείται η παρούσα διατριβή. Πρόκειται για θέματα απλά κι όμως τόσο βασικά για την όσο το δυνατόν πληρέστερη πλαισίωση των γραφομένων που ακολουθούν και βεβαίως της εργασίας στην καθολικότητά της. Αποτελεί χρέος, εξάλλου, του εκάστοτε ερευνητή να παρουσιάσει στον αναγνώστη τα αρχικά εκείνα σημεία από τα οποία ξεκινάει ή πηγάζει η

---

⁵ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σελ. 95-96

⁶ Lawrence Neuman, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Allyn & Bacon, Boston, 1994, σελ. 383, 403

σκέψη του για το αντικείμενο της έρευνας, και ίσως και γενικότερα για το επιστημονικό πεδίο στο οποίο αυτή ανήκει. Αυτό χρησιμεύει ώστε να τον τοποθετήσει εξαρχής στην κατάλληλη θέση για να παρακολουθήσει την εξέλιξη της ερευνητικής διαδικασίας κατανοώντας την από την οπτική του ίδιου του ερευνητή.

Η προετοιμασία, συνεπώς, για την συνεκτική παρουσίαση, από πλευράς ερευνητή, και την εις βάθος κατανόηση, από πλευράς αναγνώστη, προϋποθέτει την εμπέδωση του συνδυασμού των οντολογικών, επιστημολογικών και μεθοδολογικών στοιχείων της εργασίας. Το οντολογικό ζήτημα είναι αυτό που καλείται να απαντήσει στο ποια είναι η μορφή και η φύση της πραγματικότητας. Το επιστημολογικό συνίσταται στην γνώση που μπορεί να αποκομισθεί σχετικά με αυτήν την πραγματικότητα, στο χαρακτήρα και τα όρια της⁷. Το μεθοδολογικό ζήτημα, τέλος, είναι εκείνο που απαντά στο πώς ο ερευνητής προσεγγίζει το υπό εξέταση θέμα, τους τρόπους δηλαδή με τους οποίους εξετάζει τα ερωτήματα που καθορίζονται προηγουμένως από την επιστημολογία. Η σειρά με την οποία απαντάμε στα παραπάνω επιμέρους ζητήματα συνήθως είναι η προαναφερθείσα, περνώντας δηλαδή από την οντολογία στην επιστημολογία και καταλήγοντας στην μεθοδολογία. Η σειρά αυτή όμως δεν είναι κατ' ανάγκη μονόδρομη, αλλά μπορεί να διαμορφώνεται και αμφίδρομα. Οι παραδοχές του ερευνητή για τις δυνατότητες και τα όρια της επιστημονικής γνώσης μπορεί να επηρεάζουν τη αντίληψή του για την φύση της πραγματικότητας, ή αλλιώς, κατά τους Stephen Bates και Laura Jenkins⁸, είναι δυνατό οι επιστημολογικές αντιλήψεις μας να καθορίζουν σε ένα βαθμό και τη στάση μας απέναντι σε οντολογικές φύσεως ζητήματα.

Ακολουθώντας την παραπάνω λογική της κατά το δυνατόν πληρέστερης θεωρητικής πλαισίωσης, χάριν τόσο της επιστημονικής εγκυρότητας όσο και της εξαρχής ολοκληρωμένης κατανόησης από την πλευρά του αναγνώστη, στην παρούσα εργασία κρίνω απαραίτητο να παρουσιάσω τις βασικές θεωρητικές παραδοχές μου στη βάση των οποίων στηρίζεται το σύνολο της ερευνητικής διαδικασίας που ακολουθεί. Αναφορικά με την ασφάλεια, η οποία και αποτελεί το επίκεντρο της παρούσας μελέτης, εκ προοιμίου την αντιλαμβάνομαι ως έννοια πολύπλευρη και μη δεδομένη αξιωματικά, σε αντιπαράθεση δηλαδή με τις παραδοσιακές ρεαλιστικές παραδοχές που την αντιμετωπίζουν μονόπλευρα, ως έννοια συνδεδεμένη αποκλειστικά με στρατιωτικής φύσεως θέματα. Αυτό μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό και από την θεματολογία του πρώτου, θεωρητικού τμήματος της

---

⁷ David Marsh & Paul Furlong, "A Skin not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science", στο David Marsh & Gerry Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, σελ. 18

⁸ Stephen Bates & Laura Jenkins, «Teaching and Learning Ontology and Epistemology in Political Science», *Politics*, Vol. 27, no. 1 (2007), σελ. 55-63

διατριβής μου, καθώς είναι εμφανές ότι αντιμετωπίζω τις διαφορετικές προσεγγίσεις της έννοιας κατά το δυνατόν ισότιμα (στα πλαίσια πάντοτε της δικής μου υποκειμενικής ματιάς). Με άλλα λόγια, τα επιστημολογικά στοιχεία της μελέτης, δηλαδή το σύνολο των ερωτημάτων με τα οποία ασχολούμαι κατά την εννοιολογική συγκρότηση της ασφάλειας, προδίδουν εν μέρει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζω κάποια οντολογικά ζητήματα. Πέραν τούτου, όμως, κρίνω σκόπιμο να αναφερθώ από την αρχή ρητά και με σαφήνεια στις προσωπικές μου οντολογικές παραδοχές γύρω από το αντικείμενο της μελέτης. Η ασφάλεια, συνεπώς, στην παρούσα διατριβή αντιμετωπίζεται ως μια έννοια ποικιλοτρόπως οριζόμενη ανά περίπτωση. Το περιεχόμενό της δεν υφίσταται αξιωματικά και απομονωμένο μακριά από τα υποκείμενα και αντικείμενά της ή ανεξαρτήτως περιβάλλοντος. Πρόκειται για μια έννοια η οποία αποκτά ξεχωριστό περιεχόμενο σύμφωνα με την οπτική γωνία από την οποία μελετάται και σύμφωνα με τις διαφορετικές συνθήκες εντός των οποίων διαμορφώνεται. Η ασφάλεια γίνεται αντιληπτή ως μια έννοια που μπορεί να αποκτά διαφορετικά πρόσωπα και που οικοδομείται υπό ανομοιογενείς και εν μέρει μοναδικές συνθήκες ανά περίπτωση. Με άλλα λόγια, αποδέχομαι μια υποκειμενική προσέγγιση της έννοιας σύμφωνα με την οποία κάθε κράτος (ή κοινωνία) αντιλαμβάνεται την ασφάλειά του διαφορετικά και πάντοτε με βάση τις δικές του προτεραιότητες και υποκειμενικές ανάγκες. Η συγκεκριμένη οπτική γωνία από την οποία προσεγγίζω την ασφάλεια ανήκει στα πλαίσια του κονστρουκτιβιστικού παραδείγματος⁹ το οποίο υποστηρίζει την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας¹⁰ και την υποκειμενική αντίληψή της από τον εκάστοτε παρατηρητή.

Οι επιστημολογικές προεκτάσεις των παραπάνω παραδοχών οδηγούν στη διαμόρφωση μιας τάξης ερωτήσεων σχετικά με την ασφάλεια οι οποίες με τη σειρά τους συντελούν στην άντληση, αλλά συνάμα και στην οριοθέτηση της γνώσης περί αυτής. Εν προκειμένω, τα ζητήματα που προκύπτουν έχουν να κάνουν με τη διαμόρφωση του χαρακτήρα της ασφάλειας σε διαφορετικά εθνικά περιβάλλοντα και υπό διαφορετικές κατά περίπτωση συνθήκες. Αναδεικνύονται ερωτήματα αναφορικά με το πώς και το γιατί

---

⁹ Η εικόνα του κονστρουκτιβισμού στην οποία νιώθω περισσότερο κοντά και οικεία είναι αυτή που διαμόρφωσε ο Alexander Wendt στο έργο του *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, μια εικόνα δηλαδή αρκετά μακριά από τις πιο ακραίες εκδοχές του κονστρουκτιβισμού και σχεδόν συμφιλιωτική με συγκεκριμένα στοιχεία που παραδοσιακά εμπίπτουν σε θετικιστικά πλαίσια. Μια παρουσίαση της διάκρισης μεταξύ ακραίου και ηπιότερου κονστρουκτιβισμού καθώς και μια αξιόλογη κριτική προσέγγιση του παραπάνω έργου πραγματοποιούν οι Ανδρέας Γκόφας και Collin Hay στο “The Ideas Debate in International and European Studies: Towards a cartography and Critical Assessment”, IBEI Working Papers, 2008/11, Barcelona (January 2008)

¹⁰ David Marsh & Paul Furlong, “A Skin not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science”, σελ. 39-40

υφίσταται αυτή η διαφοροποίηση της ασφάλειας ανά περίπτωση καθώς το τι μπορούμε να συνάγουμε από την επίλυση των θεμάτων αυτών για την ασφάλεια γενικότερα ως έννοια και για την σχέση της με άλλες μεταβλητές όπως αυτή της ισχύος ή των απειλών. Ειδικότερα, ανακύπτει το εξής κρίσιμο ζήτημα: πότε και γιατί οι στρατηγικές ασφαλείας τείνουν προς ρεαλιστικές κατευθύνσεις και πότε προς άλλες (πλουραλιστικές, κριτικές); Η διαφοροποίηση της αντίληψης για την ισχύ ως ανεξάρτητης μεταβλητής και οι εκάστοτε εκτιμώμενες απειλές επηρεάζουν την διαφοροποίηση των στρατηγικών ασφαλείας και πώς;

3. Ερευνητική μέθοδος της διατριβής

Το αμέσως επόμενο ζήτημα που πρέπει να αναλυθεί σε μία διατριβή έχει να κάνει με τον τρόπο που επιλέγει ο ερευνητής για να απαντήσει στα συγκεκριμένα ερωτήματα που έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με τις επιστημολογικές του παραδοχές. Η επιλογή της μεθόδου εργασίας οφείλει να είναι συνειδητοποιημένη και σε πλήρη συμφωνία με τους στόχους που εξαρχής τίθενται σε μια διατριβή. Μια πιο χαλαρή και όχι απόλυτα στοχευμένη επιλογή μπορεί να οδηγήσει σε ατελή, στρεβλά ή αβάσιμα συμπεράσματα και στην χειρότερη περίπτωση να διαβρώσει ολόκληρη την επιστημονική βάση της εργασίας. Η επιλογή της μεθόδου, συνεπώς πρέπει πάντα να γίνεται σε συνάρτηση με τους στόχους της έρευνας και με σκοπό τη μεγιστοποίηση της ισχύος των συμπερασμάτων της.

3.1. Γιατί συγκριτική έρευνα;

Η παρούσα διατριβή αποτελεί μια συγκριτική περιπτωσιολογική έρευνα και όπως προαναφέρθηκε έχει ως σκοπό τον έλεγχο μιας αρχικής υπόθεσης και την εξαγωγή ενός γενικότερου θεωρητικού συμπεράσματος αν αυτή επιβεβαιωθεί ή κάποιων άλλων αν αυτό δε συμβεί. Σε κάθε περίπτωση, ο έλεγχος της αρχικής υπόθεσης, είτε καταλήξει θετικά, είτε αρνητικά, θα οδηγήσει σε κάποια αποτελέσματα θεωρητικά εκμεταλλεύσιμα. Σε πρώτη φάση κρίνω αναγκαίο. προτού προχωρήσω στην παρουσίαση της ακριβούς μεθοδολογίας που θα ακολουθήσω, να δικαιολογήσω την επιλογή της συγκριτικής έρευνας ως γενικότερου τρόπου εργασίας. Κατά τον Stephen Van Evera υπάρχουν δύο βασικοί τρόποι ελέγχου υποθέσεων και θεωριών και αυτοί είναι το πείραμα και η παρατήρηση¹¹. Στις

---

¹¹ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, σελ. 51, 87

κοινωνικές επιστήμες όμως σε αντίθεση με τις φυσικές υπάρχει η εγγενής αδυναμία πραγματοποίησης πειραμάτων καθώς τα αντικείμενα της μελέτης αποτελούν τις περισσότερες φορές πολύπλοκα, μεσομακροχρόνια κοινωνικά φαινόμενα τα οποία δεν είναι δυνατό να τεθούν υπό απόλυτο έλεγχο σε εργαστηριακές συνθήκες για την πραγματοποίηση πειράματος¹². Συνεπώς, η συγκριτική παρατήρηση αποτελεί την πιο εφικτή και έγκυρη ερευνητική διαδικασία για τον έλεγχο υποθέσεων και θεωριών στα πλαίσια του ευρύτερου κλάδου των κοινωνικών επιστημών¹³. Αυτή, με τη σειρά της, μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε ως έρευνα μεγάλου δείγματος (δηλαδή έρευνα με μεγάλο αριθμό «N» περιπτώσεων) είτε ως περιπτωσιολογική έρευνα περιορισμένου δείγματος, όμως και οι δύο αυτές μορφές παρατήρησης αποτελούν ουσιαστικά διαφορετικούς τύπους της συγκριτικής μεθόδου. Το γεγονός ότι μπορεί να συμβάλει στον έλεγχο υποθέσεων καθώς και από αυτόν επαγωγικά στην συναγωγή θεωριών είναι, όπως υποστηρίζει και ο David Collier, ο λόγος για τον οποίο χρησιμοποιείται κατά κόρον από τους ερευνητές στις κοινωνικές επιστήμες¹⁴.

3.2. Γιατί περιπτωσιολογική μελέτη;

Με δεδομένο ότι στην παρούσα διατριβή επιχειρείται ο έλεγχος μιας αρχικής υπόθεσης, πρέπει μετά την επιλογή της συγκριτικής ως μεθόδου έρευνας να δικαιολογήσω και την επιλογή της περιπτωσιολογικής μελέτης ως επιμέρους στρατηγικής. Μεταξύ συγκριτικής έρευνας μεγάλου δείγματος και περιπτωσιολογικής μελέτης ή συγκριτικής έρευνας μικρού δείγματος η βασική διαφορά συνίσταται ουσιαστικά στο πλήθος των ελεγχόμενων παραδειγμάτων. Αφενός οι συγκριτικές έρευνες μεγάλου N ασχολούνται με τον έλεγχο της εκάστοτε υπόθεσης ή θεωρίας σε ένα μεγάλο πλήθος περιπτώσεων κι αφετέρου, οι περιπτωσιολογικές μελέτες επικεντρώνουν τον έλεγχο αυτό σε πολύ περιορισμένο πλήθος περιπτώσεων. Μια άμεση και εξαιρετικά σημαντική προέκταση αυτής της διαφοράς μεταξύ των δύο έχει να κάνει με τις λειτουργικές συνέπειες της επιλογής μας. Οι συγκριτικές έρευνες μεγάλου δείγματος από τη φύση τους αδυνατούν να εισέλθουν σε βαθύτερες λεπτομέρειες της εκάστοτε περίπτωσης τοποθετώντας το βάρος της ελεγκτικής

---

¹² Την περιορισμένη χρησιμότητα της πειραματικής μεθόδου στις κοινωνικές επιστήμες τονίζει και ο Arend Lijphart, "Comparative Politics and the Comparative Method", *The American Political Science Review*, Vol. 65, no.3 (1971), σελ 682

¹³ Jonathan Hopkin, "Comparative Methods", στο David Marsh & Gerry Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, σελ. 250

¹⁴ David Collier, "The Comparative Method", στο Ada Finifter (ed), *Political Science: The State of the Discipline II*, American Political Science Association, Washington, 1993, σελ. 105

διαδικασίας στην στατιστική μελέτη των δεδομένων. Επιλέγουν ουσιαστικά μεγαλύτερο εύρος ερευνητικής βάσης με κόστος την επιφανειακή ενασχόληση με τα επιμέρους παραδείγματα. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες βρίσκονται σχεδόν στον αντίποδα αυτής της λογικής καθώς θυσιάζουν το αριθμητικά μεγαλύτερο δείγμα της έρευνας για την επίτευξη βαθύτερης ανάλυσης σαφώς λιγότερων περιπτώσεων¹⁵. Τα οφέλη και τα μειονεκτήματα¹⁶ καθεμιάς από τις δύο μεθόδους έχουν το δικό τους ειδικό βάρος και είναι στις υποχρεώσεις του ερευνητή να τα ζυγίσει και να επιλέξει εκείνη τη μέθοδο που αρμόζει στη δική του μελέτη και που μεγιστοποιεί τα αποτελέσματα του ελέγχου της. Ο Van Evera, συγκεκριμένα, υποστηρίζει πως δεν υπάρχει αντικειμενικά ανώτερη μέθοδος, αλλά πως η επιλογή εξαρτάται πάντα από τη φύση των ερωτημάτων μας¹⁷. Με δεδομένο λοιπόν ότι η αρχική μου υπόθεση δεν προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από κάποια θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, αλλά περισσότερο από μια εμπειρική αντίληψη της διεθνούς πραγματικότητας, κρίνω σκόπιμο να επιχειρήσω τον έλεγχο αυτής όχι μέσω μιας ευρείας συγκριτικής ανάλυσης ποσοτικής φύσεως, αλλά μέσω μιας ποιοτικής και σε βάθος συγκριτικής ανάλυσης μέτρου αριθμού περιπτώσεων¹⁸. Με αυτόν τον τρόπο θα προσπαθήσω όχι απλά να επιβεβαιώσω ή μη την ισχύ της υπόθεσής μου, αλλά να εμβαθύνω όσο το δυνατόν περισσότερο στην αιτιώδη διαδικασία της σχέσης την οποία μελετώ. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες εξάλλου έχουν τη δυνατότητα να διεισδύσουν με μεγαλύτερη επιτυχία στην αιτιώδη διαδικασία από τις συγκριτικές μεθόδους μεγάλου δείγματος¹⁹ ενώ με την επιλογή μετρίου δείγματος καταφέρνουν να συνδυάσουν θετικά χαρακτηριστικά της ποσοτικής και της ποιοτικής ανάλυσης²⁰.

---

¹⁵ Jonathan Hopkin, "Comparative Methods", σελ. 261-265

¹⁶ Για μια επιχειρηματολογία υπέρ των περιπτωσιολογικών μελετών και εναντίων της συνηθέστερης κριτικής απέναντί τους σχετικά με τις επιμέρους αδυναμίες τους βλ. Bent Flyvbjerg, "Five Misunderstandings About Case-Study Research", *Qualitative Inquiry*, Vol. 12, no.2 (April 2006)

¹⁷ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, σελ. 95

¹⁸ Ο τρόπος με τον οποίο θα προχωρήσω στη συγκριτική περιπτωσιολογική μελέτη, από την διατύπωση της αρχικής υπόθεσης έως τον έλεγχο αυτής μέσω της πραγματοποίησης της συγκριτικής έρευνας των τριών περιπτώσεων περιγράφεται συνοπτικά και από το γενικό σχεδιάγραμμα του Robert Yin στο βιβλίο του *Case Study Research, Design and Methods*, Sage Publications, Thousand Oaks, 2002, σελ. 50

¹⁹ Fiona Devine, "Qualitative Methods", στο David Marsh & Gerry Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, σελ. 199, Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, σελ. 94

²⁰ Melvyn Read & David Marsh, "Combining Qualitative and Quantitative Methods", στο David Marsh & Gerry Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002, σελ. 231-248

3.3. Τι είδους περιπτωσιολογική μελέτη και γιατί οι συγκεκριμένες περιπτώσεις;

Παραπάνω απαντήθηκαν τα ερωτήματα αναφορικά με την επιλογή της συγκριτικής μεθόδου εν γένει ως τρόπου προσέγγισης του υπό εξέταση θέματος της ασφάλειας. Εκείνο που μένει να δικαιολογηθεί είναι το γιατί επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες τρεις περιπτώσεις μέσα από το τεράστιο πλήθος που υπάρχει στη διάθεσή μας. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα όμως δεν μπορεί να δοθεί ανεξάρτητα από την παρουσίαση του συγκεκριμένου είδους περιπτωσιολογικής μελέτης της παρούσας διατριβής. Με άλλα λόγια η επιλογή των περιπτώσεων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την λογική της μεθόδου που χρησιμοποιείται στην ερευνητική διαδικασία και πραγματοποιείται με γνώμονα τη μεγαλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των απαιτήσεων της μεθόδου. Απώτερος σκοπός αυτού είναι να μεγιστοποιηθούν οι δυνατότητές της και, παράλληλα με την παρουσίαση της διακύμανσης των μεταβλητών, να καταφέρει να αποδώσει ισχυρούς ελέγχους που με τη σειρά τους θα οδηγήσουν σε επιστημονικά ορθά συμπεράσματα²¹.

Στην παρούσα διατριβή πραγματοποιώ μια ελεγχόμενη σύγκριση τριών περιπτώσεων βάσει της «μεθόδου της διαφοράς» του John Stuart Mill²². Κατά τον Stephen Van Evera, η ελεγχόμενη σύγκριση αποτελεί έναν εκ των τεσσάρων τρόπων τους οποίους παρέχουν οι περιπτωσιολογικές μελέτες για τον έλεγχο υποθέσεων και την παραγωγή θεωριών²³. Οι άλλοι τρεις, σύμφωνα με τον ίδιο, οι οποίοι όμως δεν εξυπηρετούν επαρκώς τους σκοπούς αυτής της διατριβής, είναι οι διαδικασίες συμφωνίας, η διερεύνηση διαδικασίας και η δελφική μέθοδος. Στην ελεγχόμενη σύγκριση μπορούμε να κάνουμε χρήση είτε της μεθόδου διαφοράς ή της μεθόδου της συμφωνίας του Mill. Η διαφορά μεταξύ των δύο έγκειται στο ότι στην πρώτη εξετάζονται περιπτώσεις με πολλά όμοια χαρακτηριστικά πλην ενός το οποίο διαφέρει ενώ στην δεύτερη μέθοδο εξετάζονται περιπτώσεις που έχουν τα περισσότερα χαρακτηριστικά τους διαφορετικά με μόνο ένα να είναι κοινό. Στην μέθοδο της διαφοράς το μοναδικό (στην καλύτερη περίπτωση) διαφορετικό στοιχείο μεταξύ των περιπτώσεων αποτελεί και την ανεξάρτητη μεταβλητή ή μεταβλητή έρευνας η οποία διαμορφώνει την εξαρτημένη μεταβλητή που εξετάζουμε και η οποία επίσης διαφοροποιείται στις περιπτώσεις μας. Στην μέθοδο της συμφωνίας το

²¹ Alexander George & Andrew Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, Cambridge, 2005, σελ. 83

²² Όπως αυτή παρουσιάζεται στο έργο του, *A System of Logic: Ratiocinative and Inductive* (8th Edition), Harper & Brothers Publishers, New York, 1882, διαθέσιμο μέσω του Project Gutenberg στο <http://www.gutenberg.org/etext/27942>

²³ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, σελ. 114

μοναδικό όμοιο στοιχείο μεταξύ των περιπτώσεων αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή που διαμορφώνει την εξαρτημένη η οποία επίσης παραμένει όμοια σε κάθε περίπτωση. Εν ολίγοις, η μέθοδος της διαφοράς εντοπίζει τον αιτιώδη παράγοντα στο πρόσωπο μιας ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η μοναδική που διαφοροποιείται μεταξύ άλλων και οδηγεί σε επίσης διαφοροποιημένη εξαρτημένη μεταβλητή ενώ η μέθοδος της συμφωνίας εντοπίζει τον αιτιώδη παράγοντα στην μεταβλητή εκείνη που διατηρείται όμοια στις συγκρινόμενες περιπτώσεις και οδηγεί επίσης σε όμοια εξαρτημένη μεταβλητή. Κατά συνέπεια, η μέθοδος της διαφοράς προτιμάται όταν τα περισσότερα χαρακτηριστικά των εξεταζόμενων περιπτώσεων είναι παρόμοια ενώ η μέθοδος της συμφωνίας όταν τα χαρακτηριστικά τους είναι διαφορετικά.

Είναι γεγονός πως η μέθοδος της διαφοράς του John Stuart Mill έχει δεχτεί κριτική από πλήθος επιστημόνων για την εφαρμογή της στις κοινωνικές επιστήμες(οι περιορισμοί της, δε, έχουν επισημανθεί και από τον ίδιο τον Mill)²⁴. Το κεντρικό επιχείρημα εναντίων της είναι πως είναι απλά πολύ δύσκολο να εντοπισθούν περιπτώσεις προς σύγκριση με μόνο ένα διαφορετικό στοιχείο μεταξύ τους, ώστε μια ελεγχόμενη σύγκριση μεταξύ τους να μπορεί να οδηγήσει στην απόδειξη αιτιώδους σχέσης μεταξύ του στοιχείου αυτού και της εξαρτημένης μεταβλητής. Συγκρίνοντας, για παράδειγμα, τρεις κοινωνίες μεταξύ τους είναι ουσιαστικά αδύνατο να ισχυριστεί κανείς πως πρόκειται για τρεις σχεδόν πανομοιότυπες περιπτώσεις με μόνο μια διαφορά να τις ξεχωρίζει. Οι ανθρώπινες κοινωνίες, σύμφωνα με την κριτική αυτή, είναι τόσο μοναδικές και ξεχωριστές που είναι πρακτικά αδύνατο να περιορίσουμε σε μόλις μία τις διαφορές ακόμα και των δύο πιο όμοιων μεταξύ τους παραδειγμάτων. Πρόκειται σίγουρα για μια βάσιμη κριτική που δεν μπορεί να αγνοήσει κανείς ερευνητής στις Διεθνείς Σχέσεις. Επιλέγοντας τρία κράτη στο διεθνές σύστημα, για παράδειγμα, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε πως είναι πανομοιότυπα και υπάρχει μονάχα ένα στοιχείο διαφορετικό ανάμεσά τους. Επιπλέον, σύμφωνα με την αιτιώδη πολυπλοκότητα στις κοινωνικές επιστήμες, ένα φαινόμενο είναι συνήθως αποτέλεσμα του συνδυασμού πολλών παραγόντων και όχι μόνο ενός αιτιώδους²⁵. Η μέθοδος της συμφωνίας φαινομενικά θα ταίριαζε περισσότερο σε μια ελεγχόμενη σύγκριση σε επίπεδο διεθνών σχέσεων καθώς η τεράστια ανομοιογένεια των κρατών θα εκφραζόταν καλύτερα μέσα από μια μέθοδο που θα ξεχώριζε πολλά διαφορετικά στοιχεία μεταξύ τους προσπαθώντας να εντοπίσει το μοναδικό εκείνο στοιχείο που θα παρέμενε κοινό και θα

²⁴ Alexander George & Andrew Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, σελ. 154

²⁵ Charles Ragin, Dirk Berg-Schlosser, Gisele de Meur, "Political Methodology: Qualitative Methods", στο Robert Goodin & Hans-Dieter Klingemann (eds), *A New Handbook of Political Science*, Oxford University Press, New York, 1996, σελ. 754-755

εξηγούσε την αιτιώδη διαδικασία. Όμως και σε αυτήν την περίπτωση η σύγκριση θα αντιμετώπιζε μια ανάλογη κριτική: ποιος μπορεί, δηλαδή, να ισχυριστεί ότι εντόπισε το ένα και μοναδικό κοινό στοιχείο μεταξύ δύο εντελώς διαφορετικών κοινωνιών ή δύο κρατών το οποίο είναι και ο αιτιώδης παράγοντας μιας σχέσης;

Παρά την παραπάνω ισχυρή και καθόλα αποδεκτή κριτική εναντίων της, η μέθοδος της διαφοράς του Mill δεν πρέπει να τοποθετηθεί βιαστικά στο περιθώριο της μεθοδολογίας της πολιτικής επιστήμης. Κάτι τέτοιο θα ήταν τουλάχιστον αντιεπιστημονικό και άδικο. Αντιθέτως, μέσα από την κριτική εναντίων της είναι δυνατό να εντοπισθούν τα στοιχεία που την αποδυναμώνουν και στη συνέχεια, ει δυνατόν, να απομονωθούν ή να παρακαμφθούν (και όχι να αγνοηθούν), ώστε να καταφέρει ο ερευνητής των πολιτικών επιστημών να εκμεταλλευτεί την αναμφισβήτητη λογική της συνέχια στο δικό του, πολύπλοκο γνωστικό πεδίο. Με αυτά τα δεδομένα, επιλέγω να εφαρμόσω στην εργασία μου την λογική της μεθόδου της διαφοράς του Mill χρησιμοποιώντας για τη συγκριτική μελέτη περιπτώσεις οι οποίες αφενός ταιριάζουν σε αυτήν τη μέθοδο κι αφετέρου βοηθούν στην απομόνωση των αδύναμων εκείνων σημείων της που την καθιστούν ευάλωτη στην κριτική.

Η επιλογή των ΗΠΑ, της Ελλάδας και της Νορβηγίας στην παρούσα διατριβή εξυπηρετεί το διπλό αυτό σκοπό σε τουλάχιστον ικανοποιητικό βαθμό. Πρόθεσή μου, όπως και πρόθεση του κάθε ερευνητή, ήταν να συμπεριλάβω στην έρευνά μου περιπτώσεις ενδιαφέρουσες από μόνες τους, με πλήθος δεδομένων προς ανάλυση και ερμηνεία. Παράλληλα όμως, έπρεπε και η ίδια η σύγκριση αυτών να καθίσταται ενδιαφέρουσα αναδεικνύοντας απαραίτητα τη διαφορετικότητά τους αναφορικά με την συγκεκριμένη υπόθεση της εργασίας. Ο έλεγχος της αρχικής μου υπόθεσης, εξάλλου, απαιτούσε την εξέταση της αιτιώδους διαδικασίας στη σχέση αντίληψης ισχύος και διαμόρφωσης στρατηγικής ασφαλείας. Όλη αυτή η λογική όμως έπρεπε να πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις και να εντάσσεται σε πλαίσια τέτοια που να εξουδετερώνεται η εγγενής αδυναμία της μεθόδου της διαφοράς του Mill όπως αυτή παρουσιάστηκε νωρίτερα.

Κατά τον καθορισμό των κριτηρίων επιλογής όσο και περιοδολόγησης των τριών περιπτώσεων της συγκριτικής μου μελέτης προτεραιότητα έδωσα αφενός στην εκπροσώπηση όσο το δυνατόν ευρύτερου φάσματος (ποσοτικά μετρήσιμης) ισχύος στο διεθνές σύστημα καθώς και αντιλήψεων περί αυτής και περί των απειλών, και αφετέρου στην κατά το δυνατόν εμφανέστερη διαφοροποίηση των αντιλήψεων αυτών μεταξύ των συγκρινόμενων περιόδων. Περιλαμβάνοντας τα συγκεκριμένα τρία κράτη στην περιπτωσιολογική μου μελέτη είναι προφανές πως καλύπτω ένα ευρύ φάσμα των ποσοτικά

μετρήσιμων επιπέδων ισχύος στο διεθνές σύστημα ενώ παράλληλα διατηρείται συγκριτική δυνατότητα και μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων για την κάθε περίπτωση. Η τριπλή αυτή επιλογή πετυχαίνει, επίσης, κάλυψη μεγάλου φάσματος των αντιλήψεων τόσο περί της ισχύος όσο και περί των απειλών προσφέροντας ουσιαστικά τη δυνατότητα μιας επαρκούς και λειτουργικής διαβάθμισης των τιμών των μεταβλητών της μελέτης (τόσο της ανεξάρτητης όσο και της παρεμβαλλόμενης). Όσο, δε, για την επιλογή των επιμέρους περιόδων εξέτασης των τριών περιπτώσεων, αυτή είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί πως έγινε υπό το φως του κεντρικού ερωτήματος της μελέτης, δηλαδή με βάση την εμφάνιση διαφοροποιήσεων στις αντιλήψεις για την ισχύ και τις απειλές. Το ένα άκρο (του ποσοτικά μετρήσιμου φάσματος ισχύος) το καλύπτει η επιλογή των ΗΠΑ ως της μοναδικής ολοκληρωμένης υπερδύναμης στον κόσμο με τη διάκριση δύο χαρακτηριστικών περιόδων, αυτής επί διακυβέρνησης Clinton και της πιο πρόσφατης επί Bush. Η συγκεκριμένη διάκριση πραγματοποιήθηκε, δε, στη βάση της εμφανούς διαφοροποίησης των αντιλήψεων ισχύος και απειλών μεταξύ των δύο περιόδων όπως αυτές διακρίνονται από το πολιτικό γεγονός της αλλαγής της αμερικανικής προεδρίας. Στον ενδιάμεσο χώρο ισχύος επέλεξα να ασχοληθώ με την Ελλάδα, όχι απλώς ως αντιπροσωπευτική περίπτωση μιας χώρας με μέτρια ισχύ, αλλά και ως περίπτωση με εξαιρετικό ενδιαφέρον λόγω των περιφερειακών συσχετισμών ισχύος, του ειδικού ανταγωνιστικού καθεστώτος με την Τουρκία και της δυνατότητας διαχωρισμού της μελέτης σε δύο χρονικά διαστήματα, πριν και μετά την έναρξη μεταβολής της εθνικής πολιτικής κουλτούρας το 1997. Και εδώ η διάκριση εξυπηρετεί τη μελέτη λόγω της εμφανούς διαφοροποίησης των δύο μεταβλητών μεταξύ των δύο επιμέρους περιόδων με το μεταίχμιο της μεταβολής να ορίζεται από το εξαιρετικής σημασίας πολιτικό γεγονός της Συμφωνίας της Μαδρίτης (Ιούλιος 1997). Εκτός τούτου, η Ελλάδα αποτελεί και μια καλή επιλογή βάσει λειτουργικότητας καθώς η εγχώρια βιβλιογραφία πάνω στην ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική είναι πολύ πλουσιότερη σε σύγκριση με άλλες περιπτώσεις. Η Νορβηγία, τέλος, δεν είναι η περίπτωση εκείνη που καλύπτει το άλλο άκρο της νοητής γραμμής ισχύος (όπως αυτή ορίζεται στο σχετικό παρακάτω κεφάλαιο) στο διεθνές σύστημα. Μπορεί να αποτελεί την τρίτη επιλογή μου μετά τις ΗΠΑ και την Ελλάδα με το σκεπτικό ότι οι περισσότεροι δείκτες ισχύος της (όπως αυτοί συγκεκριμενοποιούνται στο σχετικό παρακάτω κεφάλαιο) είναι χαμηλότεροι, όμως σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ειπωθεί πως αντιπροσωπεύει το αντίθετο άκρο από αυτό που αντιπροσωπεύουν οι ΗΠΑ. Η Νορβηγία, στην ελεγχόμενη σύγκριση που πραγματοποιώ, παίζει εξίσου το ρόλο μιας χώρας με ιδιαίτερες ανησυχίες ασφαλείας καθώς και αυτόν ενός κράτους με τους χαμηλότερους δείκτες ισχύος μεταξύ των τριών

περιπτώσεων. Επίσης, υφίσταται και σε αυτήν την περίπτωση η δυνατότητα διαίρεσης της μελέτης σε δύο διακριτές, στη βάση ενός συστημικού γεγονότος, περιόδους της ιστορίας της χώρας, της ψυχροπολεμικής και της μεταψυχροπολεμικής, με γνώμονα την βέλτιστη εξυπηρέτηση της συνολικής εξέτασης της αιτιώδους σχέσης μεταξύ αντίληψης ισχύος και πολιτικής ασφαλείας καθώς και εδώ η διακύμανση των τιμών των μεταβλητών είναι εμφανής.

Η επιλογή των τριών αυτών κρατών, όμως, δεν είναι εμπρόθετη μονάχα ως προς την αντιπροσώπευση του φάσματος ισχύος, αλλά και ως προς την χρηστικότητα τους για την εφαρμογή μιας μεθόδου πλησίον της λογικής της μεθόδου διαφοράς του Mill. Πρόκειται για τρεις περιπτώσεις ομολογουμένως διακριτές, κι όμως εξαιρετικά όμοιες στα κρισιμότερα χαρακτηριστικά τους. Για τη μέθοδο της διαφοράς είναι απαραίτητο να διαθέτουμε περιπτώσεις με κοινά τα περισσότερα χαρακτηριστικά τους πλην ενός το οποίο και επιχειρούμε να συνδέσουμε με αιτιώδη τρόπο με την εξαρτημένη μας μεταβλητή. Για τη συγκεκριμένη επιλογή φυσικά και δεν μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι οι τρεις περιπτώσεις είναι πανομοιότυπες με μία μόνο διαφορά μεταξύ τους, όμως αναγνωρίζοντας εκ των προτέρων τη σημασία που αποδίδουμε σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά είναι δυνατό να θέσουμε υπό έλεγχο τα αδύναμα σημεία της μεθόδου. Συγκεκριμένα, στο διεθνές σύστημα ενώ είναι αυτονόητο πως κάθε κράτος αποτελεί μοναδική και μη απόλυτα αντιγράψιμη περίπτωση, καμία λογική δεν υπαγορεύει την ισάριθμη με το πλήθος τους κατηγοριοποίηση των κρατών. Κάθε κατηγοριοποίηση ακολουθεί την λογική του κοινού τόπου με τις υπόλοιπες μονάδες και όσο περισσότερα στοιχεία διατηρούνται κοινά τόσο πιο διακριτή και συμπαγής παρουσιάζεται μια κατηγορία ή τόσο περισσότερο νομιμοποιείται η δημιουργία της. Έτσι και στην παρούσα διατριβή, επιλέγοντας να εργαστώ παρόμοια με τη μέθοδο του Mill δεν είναι δυνατό να αναζητήσω τρεις πανομοιότυπες περιπτώσεις, όμως είναι καθόλα εφικτό να επιλέξω περιπτώσεις που ταξινομούνται σε μια πολύ διακριτή κατηγορία τα χαρακτηριστικά της οποίας διασαφηνίζουν και τα όριά της. Η επιλογή των ΗΠΑ, της Ελλάδας και της Νορβηγίας εκφράζει αυτήν ακριβώς τη λογική της κοινής αυστηρής ταξινόμησης, ώστε να εμπίπτει η έρευνα εντός των προϋποθέσεων που ορίζει η μέθοδος της διαφοράς.

Συνεπώς, τα τρία κράτη της περιπτωσιολογικής μελέτης μπορεί να ειπωθεί πως διαθέτουν κοινά όλα τα κρίσιμα χαρακτηριστικά για να οριστεί ως μοναδικό κρίσιμο διαφοροποιό στοιχείο μεταξύ τους αυτό της αντίληψης ισχύος του καθενός σε συνδυασμό με την αντίληψη των απειλών γύρω του και να θεμελιωθεί έτσι η εγκυρότητα της μεθόδου της διαφοράς στην ελεγχόμενη σύγκρισή τους. Ειδικότερα, τα τρία κράτη αποτελούν κάτι

παραπάνω από παραδοσιακά μέλη αυτού που αποκαλούμε «δυτικό κόσμο». Καταρχήν, διαθέτουν σταθερά, δημοκρατικά πολιτεύματα, μολονότι με πολλές και σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, η λειτουργία των οποίων μάλιστα είναι βαθύτατα εμποδωμένη στην αντίληψη των κοινωνιών τους και πλέον αποτελεί αναμφισβήτητο στοιχείο της κοινωνικοπολιτικής τους κουλτούρας. Επιπλέον, διαθέτουν ανοιχτές φιλελεύθερες οικονομίες, που, αν και ανάλογα με τις εκάστοτε κυβερνητικές πολιτικές μπορεί να μεταβάλλουν προσωρινά τις προτεραιότητές τους, διατηρούν σταθερή την προσήλωσή τους στην κλασική ιδέα της ελεύθερης αγοράς και την εφαρμόζουν κατά το δυνατόν τόσο στο εσωτερικό όσο και στις εξωτερικές τους συναλλαγές. Τέλος, και οι τρεις χώρες μοιράζονται το από κοινού διαμορφωμένο δυτικό σύστημα αξιών και κανόνων, στην οικοδόμηση του οποίου έχουν οι ίδιες ιστορικά συμμετάσχει. Πρόκειται για τις πολιτικές, κοινωνικές και ανθρωπιστικές πεποιθήσεις, για το ίδιο το αξιακό σύστημα για το οποίο μάλιστα ένωσαν τις δυνάμεις τους για να το προστατέψουν κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς και σε άλλες περιπτώσεις. Εν ολίγοις, τα τρία αυτά κράτη αποτελούν μέλη του ίδιου αυστηρά προσδιορισμένου συνόλου διατηρώντας παρόμοιους στα βασικά τους χαρακτηριστικά πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς, υποστηρίζοντας παραδοσιακά το ίδιο πλαίσιο αξιών και συμμετέχοντας ιστορικά στις δυτικές ή ευρωατλαντικές δομές ασφάλειας και συνεργασίας. Το εν λόγω ευρύτερο σύνολο κρατών θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι το ίδιο που συγκροτεί τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης – ΟΟΣΑ (Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD). Είναι γεγονός πως οι αναγκαίες συνθήκες της παραπάνω κατηγοριοποίησης συμπίπτουν εν πολλοίς με τα κριτήρια του ΟΟΣΑ, με κάποιες όμως διαφορές. Για παράδειγμα, από τα 30 κράτη-μέλη του οργανισμού, δεν είναι δυνατό να συμπεριληφθεί στην ίδια κατηγορία με τις τρεις περιπτώσεις της διατριβής η Τουρκία, κυρίως λόγω του δημοκρατικού της ελλείμματος (όπως και αν οριστεί αυτό) ή το Μεξικό λόγω της μη ευρείας συμμετοχής του στις ευρωατλαντικές δομές ασφαλείας. Κατά παρόμοιο τρόπο, μπορεί εύλογα να αποκλειστεί η συμμετοχή της Ιαπωνίας και της Κορέας και επιπλέον αυτή των ανατολικοευρωπαϊκών κρατών (Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία) καθώς τα τελευταία πολύ πρόσφατα τέθηκαν σε τροχιά ευθυγράμμισης με το δυτικό πολιτικοοικονομικό μοντέλο και μάλιστα, ιστορικά τουλάχιστον, δεν μοιράστηκαν με τις περιπτώσεις μας το ίδιο πλαίσιο κοινωνικών και πολιτικών αξιών ή τους αγώνες για αυτό. Η κατηγοριοποίηση που πραγματοποιώ, λοιπόν, έχει να κάνει με το βασικό ερώτημα που θέτει ο Giovanni Sartori σχετικά με τη συγκριτική έρευνα, δηλαδή του τι είναι συγκρίσιμο²⁶, και έπειτα

---

²⁶ Giovanni Sartori, *Σηματολογία, Έννοιες, Συγκριτική Μέθοδος*, σελ.184, την ίδια επισήμανση κάνει

επεκτείνεται στην εξυπηρέτηση των απαιτήσεων της μεθόδου της διαφοράς. Πρόκειται συνεπώς για μια επιλογή όχι απλά ομοιογενών περιπτώσεων, αλλά περιπτώσεων που στα κρίσιμότερα στοιχεία τους εμφανίζουν ουσιαστική ταύτιση στον άξονα πάντα της κεντρικής ιδέας. Αυτού του είδους η ομοιογένεια σε συνδυασμό με τον εντοπισμό ενός κρίσιμου διαφοροποιού στοιχείου (ή στην περίπτωση μας ενός ζευγαριού διαφοροποιών στοιχείων) εξασφαλίζει την επιστημονική εγκυρότητα και την εφαρμοσιμότητα της μεθόδου της διαφοράς του Mill στην ελεγχόμενη σύγκριση που πραγματοποιείται στην παρούσα διατριβή.

3.4. Γιατί τρεις και όχι λιγότερες ή περισσότερες περιπτώσεις;

Έχοντας δικαιολογήσει την επιλογή των συγκεκριμένων περιπτώσεων για την συγκριτική έρευνα, εύκολα ανακύπτουν ερωτήματα σχετικά με το εύρος του δείγματος. Εύλογα μπορεί κανείς να αναρωτηθεί: γιατί τρία κράτη επαρκούν για την σύγκριση; Γιατί όχι λιγότερα ή γιατί όχι περισσότερα; Πρόκειται για ερωτήματα που έχουν άμεση σχέση με την επιλογή της περιπτωσιολογικής μελέτης ως ευρύτερης μεθόδου της διατριβής και που βρίσκουν την απάντησή τους στην τομή λειτουργικότητας και δυνατότητας έγκυρης και επιστημονικής γενίκευσης.

Τυχόν επιλογή λιγότερων περιπτώσεων, δηλαδή δύο, για τη συγκριτική έρευνα θα σήμαινε αυτομάτως σοβαρότατο περιορισμό του φάσματος των μεθοδολογικών επιλογών. Ειδικότερα, ο τύπος της αντιπαραβολής πλαισίων²⁷, όπως αυτός ορίζεται από τις Skocpol και Somers, θα ήταν απλά μονόδρομος για την εργασία. Σύμφωνα με αυτόν τον τύπο, το δείγμα θα περιοριζόταν σε πολύ μικρό αριθμό, δύο ή τριών περιπτώσεων το μέγιστο, αποσκοπώντας περισσότερο στην ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της καθεμιάς και στην εις βάθος κατανόησή τους χωρίς όμως να ανάγονται σε κάποιου είδους μεταβλητές προς σύγκριση. Η βαρύτητα, κατά αυτόν τον τρόπο σύγκρισης, αποδίδεται εμφανώς στην μοναδικότητα της κάθε περίπτωσης χωριστά, στερώντας ουσιαστικά από τον ερευνητή τη δυνατότητα εξαγωγής οποιασδήποτε γενίκευσης. Όμως, όπως έχω ρητά

και ο Arend Lijphart εξηγώντας πως συγκρίσιμες περιπτώσεις είναι εκείνες που διαθέτουν πολλά παρόμοια στοιχεία (μεταβλητές) μεταξύ τους και μερικά διαφορετικά των οποίων μάλιστα η σχέση είναι αυτή που τίθεται υπό εξέταση, Arend Lijphart, "Comparative Politics and the Comparative Method", σελ. 687

²⁷ Η «αντιπαραβολή πλαισίων» αποτελεί την εν πολλοίς αντίθετη μέθοδο από την «παράλληλη εικονογράφηση θεωρίας» και μαζί με την «μακροϊατρική ανάλυση» συμπληρώνει την τυπολογία συγκριτικής έρευνας που έχουν διατυπώσει οι Skocpol και Somers, για περισσότερα σχετικά με την τυπολογία αυτή βλ. Theda Skocpol & Margaret Somers, "The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 22, no.2 (April 1980)

αναφέρει παραπάνω, σκοπός της διατριβής μου είναι ο έλεγχος μιας αρχικής υπόθεσης και, σε περίπτωση που αυτή ισχύει, η εξαγωγή μιας γενίκευσης, σκοπός για τον οποίο η αντιπαραβολή πλαισίων είναι τουλάχιστον ασύμβατη ως μέθοδος. Πέραν τούτου, ακόμη κι αν επέλεγα να πραγματοποιήσω την σύγκριση των δύο περιπτώσεων βάσει της λογικής της μεθόδου της διαφοράς, η εξαγωγή αιτιώδους σχέσης μεταξύ ανεξάρτητης, παρεμβαλλόμενης και εξαρτημένης μεταβλητής θα είχε εξαιρετικά περιορισμένη (επιστημονικά μηδενική) δυνατότητα γενίκευσης (καθώς θα καλούμουν να αποδείξω αιτιώδη διαδικασία επί συνόλου βάσει μόλις δύο παραδειγμάτων). Συνεπώς η επιλογή λιγότερων των τριών περιπτώσεων κρίνεται αδιέξοδη για την εργασία.

Από την άλλη πλευρά, ένα αντίστοιχο ερώτημα θα μπορούσε επίσης να τεθεί για τη χρήση περισσότερων των τριών περιπτώσεων στην συγκριτική μελέτη. Σε αυτό το ερώτημα η απάντηση είναι πιο απλή και έχει να κάνει με το λειτουργικό στοιχείο της επιλογής μου. Ένα μεγαλύτερο δείγμα θα οδηγούσε την σύγκριση περισσότερο προς την ποσοτική κατεύθυνση διευρύνοντας την ερευνητική βάση και συνεπακόλουθα περιορίζοντας την εις βάθος προσέγγιση. Όπως προαναφέρθηκε (στο υποκεφάλαιο για την επιλογή της περιπτώσιολογικής μελέτης), όσο μεγαλύτερο δείγμα έχουν οι συγκριτικές έρευνες, τόσο μεγαλύτερη είναι η αδυναμία τους να εισέλθουν σε βαθύτερες λεπτομέρειες της εκάστοτε περίπτωσης, τοποθετώντας παράλληλα το βάρος της διαδικασίας ελέγχου στη στατιστική μελέτη των δεδομένων. Με αυτόν τον τρόπο, η απομάκρυνση από τον στόχο μου, που δεν είναι άλλος από τον έλεγχο της αρχικής υπόθεσης και την διερεύνηση της αιτιώδους σχέσης μεταξύ αντίληψης ισχύος, αντίληψης απειλών και εφαρμοζόμενης στρατηγικής ασφαλείας θα ήταν πολύ πιθανή. Εξάλλου, πριν την εξαγωγή της γενίκευσης για το αν ισχύει η υπό εξέταση υπόθεση, πρέπει να προσεγγισθεί το πώς, το οποίο αποτελεί και τη βαθύτερη ερμηνεία της αιτιώδους διαδικασίας, κάτι που δεν είναι δυνατό να απαντηθεί μέσω μιας σύγκρισης περισσότερο ποσοτικής φύσεως²⁸. Όσο για το ενδεχόμενο παρομοίως βαθιάς ανάλυσης περισσότερων περιπτώσεων με τις υπάρχουσες τρεις, πολύ απλά κάτι τέτοιο καθίσταται υπερβολικό από άποψη έκτασης για μια διατριβή και σίγουρα θα είχε υψηλό κόστος στη συνοχή και την περιεκτικότητα της εργασίας σε περίπτωση πραγματοποίησής του.

---

²⁸ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, σελ. 94

3.5. Περεταίρω μεθοδολογικές προκλήσεις

Με τα προλεγόμενα καταβάλλω μια προσπάθεια να θεμελιώσω τον τρόπο με τον οποίο θα εργαστώ στη παρούσα διατριβή και παράλληλα να τον καταστήσω όσο το δυνατόν πιο κατανοητό στον αναγνώστη, ώστε να διατηρηθεί απλή, σαφής και τεκμηριωμένη η συνέχεια της εργασίας από τις θεωρητικές παραδοχές, μέσω της συγκριτικής μελέτης, και να καταλήξει στα συμπεράσματα. Κάτι το οποίο όμως σχεδόν άμεσα προκύπτει, σε μορφή ανειλημμένης υποχρέωσης ίσως, από την συγκεκριμένη περιπτωσιολογική μελέτη και από την μέθοδο με την οποία αυτή πραγματοποιείται είναι η πρόκληση για μια ακόλουθη ελεγκτική προσπάθεια ευρύτερου χαρακτήρα. Ένα τέτοιο εγχείρημα θα αποτελούσε οπωσδήποτε ξεχωριστό πόνημα, όμως, σε κάθε περίπτωση, η πραγματοποίησή του θα ενίσχυε και θα επέκτεινε τις γενικεύσεις της παρούσας διατριβής μέσω περεταίρω ελέγχων της αρχικής υπόθεσης εργασίας. Αυτή η προσπάθεια, επίσης, θα ικανοποιούσε ακόμα και τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της ποσοτικής ανάλυσης καθώς η διεύρυνση του δείγματος έρευνας θα οδηγούσε σε ισχυρότερους ελέγχους και κατά συνέπεια σε δυνατότητα εκτεταμένης γενίκευσης αναφορικά με την υπό εξέταση σχέση μεταξύ αντιλήψεων ισχύος, αντιλήψεων περί απειλών και διαμόρφωσης στρατηγικής ασφάλειας. Η παρούσα διατριβή, λοιπόν, αποτελεί την αρχική ποιοτική συγκριτική μελέτη στην οποία μπορεί να στηριχτεί αργότερα μια επόμενη έρευνα, περισσότερο ποσοτικής φύσεως αυτή τη φορά, με σκοπό την επέκταση των οποιωνδήποτε γενικεύσεων παραχθούν. Για την επιπρόσθετη εργασία αυτή των ίδιων μετρήσεων σε νέο δείγμα δε θα είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθεί σε βάθος ανάλυση των περιπτώσεων, αντίστοιχη με αυτήν στην παρούσα διατριβή, αλλά κατά τη λογική των King, Keohane και Verba²⁹, θα κρίνεται πλέον επαρκές να συμπληρωθούν οι αρχικοί έλεγχοι με νέους, λιγότερο ενδελεχείς που όμως θα συμβάλουν τα μέγιστα στην συνολική μελέτη³⁰.

---

²⁹ Πρόκειται για την λεγόμενη τακτική «αύξησης των περιπτώσεων» που προτείνεται ως λύση του ζητήματος με το μικρό δείγμα N το οποίο αποτελεί και πηγή κριτικής για τις περιπτωσιολογικές έρευνες, Gary King, Robert Keohane, & Sidney Verba, *Designing Social Inquiry*, Princeton University Press, Princeton 1994, σελ. 219-223, Arend Lijphart, "Comparative Politics and the Comparative Method", σελ. 65

³⁰ Η διεύρυνση του δείγματος με πρόσθετες περιπτώσεις θα μπορούσε σε αυτή τη περίπτωση να πραγματοποιηθεί προς δύο κατευθύνσεις, αφενός μεν με την επιλογή επιπλέον περιπτώσεων που ανήκουν στη ίδια κατηγορία σύμφωνα με την ταξινόμηση που κάνω παραπάνω, κι αφετέρου με την επιλογή ενός συνόλου περιπτώσεων που ανήκουν σε μία διαφορετική κατηγορία με σκοπό την επέκταση του ίδιου ελέγχου σε ένα διαφορετικό τμήμα του διεθνούς συστήματος.

III. Εννοιολογική Συγκρότηση της Ισχύος και της Ασφάλειας, Θεωρητικά στοιχεία

1. Ισχύς

Μια έννοια που ακολουθεί τον άνθρωπο και τις δραστηριότητές του σε ολόκληρο το μήκος της ιστορίας του, από τις απαρχές της έως και τις μέρες μας, είναι αυτή της ισχύος. Από τις διαπροσωπικές σχέσεις εντός των μικρών ανθρώπινων ομάδων κατά την προϊστορία, σε αυτές μεταξύ των πρώτων ανθρώπινων κοινωνιών και μέχρι τις σχέσεις μεταξύ των απείρως πιο πολύπλοκων, οργανωμένων κοινωνικών συνόλων της σύγχρονης εποχής, η ισχύς εξακολούθησε να αποτελεί, τόσο υποσυνείδητα όσο και ενσυνείδητα, ένα εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο της ανθρώπινης ιστορίας. Άλλοτε αντιληπτή και εκφρασμένη σε ατομικό και άλλοτε σε συλλογικό επίπεδο αποτέλεσε έναν εκ των πιο σημαντικών παραγόντων διαμόρφωσης του κόσμου όπως τον γνωρίζουμε σήμερα καθώς ήταν εμφανής σχεδόν σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, από τα πρώτα παραδείγματα επιβολής του ανθρώπου στο περιβάλλον του, έμφυχο (εξημέρωση και εκμετάλλευση ζώων) και άψυχο (εκμετάλλευση γης και λοιπών φυσικών πόρων), ως την πιο σύγχρονη μορφή άμεσης επιβολής (πχ. κατάκτηση) ή έμμεσης επιρροής (πχ. πολιτισμική επιρροή, οικονομική εξαγορά κλπ) ορισμένων οργανωμένων ανθρώπινων συνόλων επί κάποιων άλλων. Παρόλη την ευρεία χρήση της όμως, η έννοια της ισχύος εξακολουθεί να είναι μια από τις πλέον περίπλοκες στις διεθνείς σχέσεις, σύμφωνα με κορυφαίους ερευνητές όπως ο Robert Gilpin³¹ και ο Kenneth Waltz³², καθώς η δυνατότητα ακριβούς ορισμού της κρίνεται από πολλούς αμφιλεγόμενη³³.

---

³¹ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, σελ. 13

³² Kenneth Waltz, "Reflections on Theory of International Politics: A Response to my Critics", στο Robert O. Keohane (ed), *Neorealism and its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986, σελ. 333

³³ Steven Lukes, "Power and the Battle for Hearts and Minds", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005), σελ. 477, Stefano Guzzini, "The concept of Power: A Constructivist Analysis", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005), σελ. 509-513

1.1. Ρεαλιστική προσέγγιση

Η ισχύς μέσα από την πορεία της ανθρώπινης ιστορίας, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ερμηνεύτηκε ως δυνατότητα επιβολής, κυρίως άμεσης και βίαιης, αυτών που την κατείχαν σε μεγάλο βαθμό επάνω σε αυτούς από τους οποίους έλειπε. Από την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, ο Θουκυδίδης κάνει την πρώτη αναλυτική προσέγγιση της έννοιας της ισχύος παρουσιάζοντας και ερμηνεύοντας σε βάθος τις έκδηλα ρεαλιστικές διεκδικήσεις της «ισχυρής» Αθήνας σε βάρος της «ανίσχυρης» Μήλου, ενώ παράλληλα αναγνωρίζει την αξία της επιρροής σε αντιδιαστολή με αυτήν της βίας ως συνιστωσών της ισχύος³⁴. Πιο σύγχρονοι εκπρόσωποι του πολιτικού ρεαλισμού από τον αρχαίο Έλληνα ιστορικό ερμήνευσαν την ισχύ κατ' ανάλογο τρόπο αναδεικνύοντας τα καταναγκαστικά χαρακτηριστικά της. Ανάμεσα σε αυτούς ανήκει ο Φλωρεντίνος συγγραφέας Niccholo Machiavelli με το περίφημο έργο του *The Prince* (*Ο Ηγεμόνας*) ο οποίος, μάλιστα, όπως και ο Θουκυδίδης και ο Thomas Hobbes³⁵, αντλεί την εικόνα του για την πολιτική από την άποψή του για την ανθρώπινη φύση και την ακόρεστη δίψα της για ισχύ³⁶.

Στη ρεαλιστική πολιτική σκέψη, η οποία είναι αυτή που έχει επηρεάσει στο μεγαλύτερο βαθμό τη διαμόρφωση της αντίληψής μας για την ισχύ³⁷, η έννοια αυτή αντιμετωπίζεται ως στοιχείο αποκλειστικά στη διάθεση των κρατών (σε αντίθεση με τους Μαρξιστές που βλέπουν την ισχύ ως στοιχείο στη διάθεση των κοινωνικών τάξεων) χρησιμοποιούμενη ως επί το πλείστον με τη μορφή απειλής ή χρήσης βίας εναντίων άλλων κρατών. Ο ρεαλισμός εντοπίζει την ισχύ σε στοιχεία όπως ο πλούτος, τα όπλα και οι άνθρωποι, αλλά επισημαίνει πως για να αποτελούν αυτά ισχύ, οφείλουν να έχουν μια εξωτερική επίδραση. Με λίγα λόγια, η ισχύς υπάρχει εκεί όπου ασκείται³⁸, ενώ πολλοί την έχουν χαρακτηρίσει, όχι άδικα, νόμισμα της διεθνούς πολιτικής³⁹. Ανάμεσα στις πηγές της εθνικής ισχύος, οι εκπρόσωποι του ρεαλισμού, και ειδικότερα αυτοί που υποστηρίζουν την

---

³⁴ Για περισσότερα αναφορικά με τη σχέση ισχύος και επιρροής (γοήτρου, πειθούς και εξαπάτησης) βλ. Richard Ned Lebow, "Power, Persuasion and Justice", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005), σελ. 551-557

³⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Cambridge University Press, New York, 1996

³⁶ Brian C. Schmidt, "Competing Realist Conceptions of Power", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005), σελ. 533

³⁷ Brian C. Schmidt, "Competing Realist Conceptions of Power", σελ. 523-524

³⁸ Jennifer Sterling-Folker & Rosemary E. Shinko, "Discourses of Power: Traversing the Realist-Postmodern Divide", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005), σελ.640

³⁹ Janice Bially Mattern, "Why "Soft Power" Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005), σελ. 587

αθροιστική προσέγγιση της εθνικής ισχύος (national power approach⁴⁰), αναγνωρίζουν τους κρατικούς οικονομικούς πόρους, την τεχνολογία και άλλες, όμως ξεχωρίζουν ως την πλέον χρήσιμη και σημαντική την στρατιωτική ικανότητα εκφρασμένη με το μέγεθος και την ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους. Η επιδίωξη της ισχύος αποτελεί αξιωματικά πρωταρχικό σκοπό της πολιτικής δράσης στο εσωτερικό ή στο διεθνές επίπεδο. Το εθνικό συμφέρον, δε, κεντρική έννοια στον πολιτικό ρεαλισμό, μεταφράζεται, σύμφωνα με τον Hans Morgenthau⁴¹, σε όρους ισχύος καθοδηγώντας τους παράγοντες των κρατών να σκεφτούν και να δράσουν ως προς αυτό στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, επιδιώκοντας τόσο ως μέσο όσο και ως αυτοσκοπό την απόκτηση ισχύος⁴². Ο ίδιος επίσης όρισε την ισχύ ως έλεγχο του μυαλού και των πράξεων των άλλων.

Για τους νεορεαλιστές (οι γνώμες γενικά των εκπροσώπων του ρεαλισμού ποικίλουν κατά περίπτωση και εμφανίζουν διαφορές χωρίς να συνιστούν μια ενιαία, μονολιθική τοποθέτηση πάνω στην έννοια⁴³) η ισχύς είναι κάτι παραπάνω από απλή συσσώρευση στρατιωτικών πόρων και δυνατότητα χρήσης αυτής με σκοπό την επιβολή και τον έλεγχο πάνω σε άλλα κράτη. Η ισχύς εκφράζει τις συνδυασμένες δυνατότητες ενός κράτους ενώ παράλληλα αποτελεί το στοιχείο εκείνο που καθορίζει τη διεθνή θέση του κράτους καθώς επίσης διαμορφώνει και την συμπεριφορά αυτού μέσα στο διεθνές σύστημα⁴⁴. Όλα τα κράτη είναι λειτουργικά όμοια, αλλά παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές στη διεθνή συμπεριφορά τους οι οποίες ερμηνεύονται με βάση τις διαφορές ικανοτήτων και ισχύος τους. Κατά τον Waltz, τα κράτη, και ειδικά οι υπερδυνάμεις, οφείλουν να έχουν συναίσθηση της διεθνούς κατανομής ισχύος αν θέλουν να επιβιώσουν στο διεθνές σύστημα και πρέπει να επιδιώκουν την αύξηση της ισχύος τους μόνο ως εκεί που τους συμφέρει. Η ισχύς για τους νεορεαλιστές αποτελεί μέσο εξυπηρέτησης της εθνικής ασφάλειας και όχι αυτοσκοπό όπως υποστηρίζεται στον κλασικό ρεαλισμό⁴⁵. Σημαντική προσθήκη στη μελέτη της έννοιας της ισχύος αποτελεί η νεορεαλιστική προσέγγιση και διατύπωση της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, που πραγματοποιήθηκε από τον Kenneth Waltz στα πλαίσια του έργου του *Theory of International Politics*, και σύμφωνα με την οποία το κάθε κράτος δύναται να επιλέξει ανάμεσα σε κινήσεις

---

⁴⁰ Ο David Baldwin διαχωρίζει ανάμεσα στην «προσέγγιση της εθνικής» ισχύος και σε αυτήν της «συσχετιστικής ισχύος» (relational power) η οποία περιγράφει την ισχύ σαν πραγματική ή πιθανή σχέση, David Baldwin, "Power and International Relations", στο Walter Carlsnaes, Thomas Risse & Beth A. Simmons (eds), *Handbook of International Relations*, Sage, London, 2002, σελ 185

⁴¹ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 1962, σελ. 5

⁴² Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, σελ 25

⁴³ Brian C. Schmidt, "Competing Realist Conceptions of Power", σελ 525-546

⁴⁴ John Baylis & Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001, σελ. 185

⁴⁵ Brian C. Schmidt, "Competing Realist Conceptions of Power", σελ. 539

εξισορρόπησης ισχύος έναντι πιο ισχυρών κρατών ή συνασπισμών και σε κινήσεις συστράτευσης (bandwagoning) με αυτά τα ισχυρότερα κράτη, ώστε να μην γίνει στόχος τους.

1.2. Πλουραλιστική προσέγγιση

Πέρα από την έννοια της καταναγκαστικής και βίαιης επιβολής ως ερμηνεία της ισχύος, στην οποία επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους οι εκπρόσωποι της ρεαλιστικής σκέψης, και πέρα από τις στρατιωτικές ικανότητες των κρατών ως την βασικότερη πηγή αυτής, υπάρχουν θεωρητικές τάσεις στις Διεθνείς Σχέσεις που διευρύνουν κατά πολύ την έννοια της ισχύος, ατομικής ή συλλογικής, και παρουσιάζουν ένα φάσμα πηγών της πολύ πιο πλήρες από το περιορισμένο που αναγνωρίζουν οι ρεαλιστές. Για αυτή τη μεγάλη μερίδα ερευνητών οι στρατιωτικές ικανότητες δεν αποτελούν παρά μία μόνο πηγή της συνολικής ισχύος ενός κράτους όπως επίσης η απειλή και η χρήση βίας απέναντι σε άλλα κράτη δεν είναι παρά ένας τρόπος εφαρμογής της ισχύος στο διεθνές σύστημα. Το ενδιαφέρον γι' αυτούς εστιάζεται εξίσου σε διαφορετικές πηγές ισχύος όπως στην οικονομία, τους φυσικούς πόρους, την παραγωγικότητα και γενικά την συνδυαστική αποδοτικότητα πολλών παραμέτρων που η κάθε μια ξεχωριστά και όλες μαζί από κοινού αυξάνουν την εθνική ισχύ.

Η οικονομία σαν πηγή, αλλά και σαν δείκτης, ισχύος είναι εξαιρετικά σημαντική γιατί αποτελεί η ίδια εργαλείο άσκησης επιρροής στο διεθνές περιβάλλον (μέσω της πραγματοποίησης ξένων επενδύσεων, της εφαρμογής εμπορικών και λοιπών οικονομικών κυρώσεων, της εξαγοράς κλπ) και ταυτόχρονα είναι η βάση για την ανάπτυξη και εκμετάλλευση πολλών άλλων πηγών όπως η στρατιωτική ικανότητα, η βιομηχανική και αγροτική παραγωγικότητα, η τεχνολογία και πολλές άλλες. Για μια πλήρη αντίληψη της οικονομικής ισχύος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τόσο ο πλούτος της (εκφρασμένος σε υπάρχουσες πρώτες ύλες, σε διαθέσιμα κεφάλαια, σε κεντρικές υποδομές και γενικά σε σταθερό και κινητό κεφάλαιο) όσο και η παραγωγικότητα⁴⁶ της οικονομίας αυτής (εκφρασμένη σε μονάδες Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος). Από την κατάσταση της συγκεκριμένης πηγής εθνικής ισχύος εξαρτώνται έμμεσα, πλην όμως σε πολύ μεγάλο

---

⁴⁶ Ως παραγωγικότητα μια οικονομίας μπορούμε να εννοήσουμε τους δείκτες του κατά κεφαλήν και συνολικού εθνικού προϊόντος

βαθμό, οι δυνατότητες ενός κράτους να αναπτύξει κι άλλες πηγές ώστε να αποκτήσει πιο ολοκληρωμένη και πολύπλευρη ισχύ.

Ο πληθυσμός, σύμφωνα με την πλουραλιστική προσέγγιση, είναι κι αυτός μια ακόμα πηγή από την οποία μπορεί να αντλήσει την ισχύ του ένα κράτος. Ένας αριθμητικά μεγάλος πληθυσμός μπορεί να τροφοδοτήσει την στρατιωτική πλευρά της εθνικής ισχύος με έμπυχο δυναμικό και να μεταφραστεί σε μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη. Σημαίνει, ακόμα, μια εν δυνάμει μεγάλη αγορά, τόσο με ευρεία παραγωγική βάση, βιομηχανική και αγροτική, όσο και με ευρεία κατανάλωση. Μια εθνική οικονομία που στηρίζεται σε μεγάλη πληθυσμιακή βάση έχει πλεονέκτημα απέναντι σε κάποια μικρότερη (με προϋπόθεση την ισότητα της κατά κεφαλήν παραγωγικότητάς τους) καθώς δύναται να φτάσει σε συνολικά επίπεδα παραγωγής/εισοδήματος αναλογικά μεγαλύτερα.

Σαν πηγή ισχύος αντιμετωπίζεται επίσης το έδαφος των κρατών του οποίου τα σημαντικότερα στοιχεία είναι συνήθως η έκταση και οι φυσικοί πόροι που διαθέτει. Η έκταση είναι άμεσα συναρτώμενη με την δυνατότητα επέκτασης της οικονομίας, του πληθυσμού και της στρατηγικής εξάπλωσης ενώ οι φυσικοί πόροι είναι με τη σειρά τους άμεσα συνδεδεμένοι με τον πλούτο της εκάστοτε εθνικής οικονομίας. Οπωσδήποτε, υπάρχουν και άλλες μεταβλητές που επηρεάζουν το έδαφος ως πηγή ισχύος, όπως για παράδειγμα το κλίμα (σε άμεση σχέση με τη δυνατότητα ή μη ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων), το γεωλογικό τοπίο (ένα πεδινό τοπίο ευνοεί την αγροτική ανάπτυξη), το πλήθος και οι διαθέσεις των γειτονικών κρατών (πολλά και εχθρικά κείμενα γειτονικά κράτη καθιστούν πολύ δύσκολη την προστασία μιας μεγάλης εδαφικής έκτασης), η ύπαρξη ή μη φυσικών συνόρων και άλλα⁴⁷.

Στην πλουραλιστική προσέγγιση πέρα από τις πηγές ισχύος τις οποίες μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε και να ανάγουμε σε μετρήσιμα μεγέθη και δείκτες (όπως για παράδειγμα ο αριθμός των μαχητικών αεροσκαφών της πολεμικής αεροπορίας για την στρατιωτική ισχύ ή το ΑΕΠ για την οικονομία) συναντάμε και πηγές ισχύος μη μετρήσιμες⁴⁸ οι οποίες όμως είναι εξίσου ή και πιο σημαντικές από τις προαναφερθείσες. Ανάμεσα σε αυτές μπορούμε να διακρίνουμε ως πιο σημαντικές την αποδοτικότητα του εκάστοτε συστήματος διακυβέρνησης ως συνδυαστικού κρίκου και οργανωτικού παράγοντα των επιμέρους πηγών ισχύος, την κοινωνική συνεκτικότητα ως παράγοντα εσωτερικής σταθερότητας και το κύρος του κάθε κράτους διεθνώς, σε οργανισμούς ή σε διμερές

---

⁴⁷ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 98-99

⁴⁸ Ο Θ. Κουλουμπής τις χαρακτηρίζει «απροσδιόριστες» σε αντιδιαστολή με τις «απτές» (μετρήσιμες), Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις*, σελ. 97

επίπεδο, ως μέσο νομιμοποίησης της χρήσης της ισχύος του επί άλλων κρατών και ως μέσο διευκόλυνσης της εξωτερικής πολιτικής του γενικότερα.

1.3. Κοινωνιολογική προσέγγιση

Σε συμφωνία με το στοιχείο της επιβολής που χαρακτηρίζει τη παραδοσιακή ερμηνεία της ισχύος βρίσκονται οι θέσεις κι άλλων ερευνητών που προσεγγίζουν την ισχύ αποκλειστικά ως δύναμη καταναγκασμού (coercive power). Ανάμεσα σε αυτούς διακρίνονται με το έργο τους οι Bierstedt⁴⁹ (1950), Lasswell και Kaplan⁵⁰ (1950), Bacharach και Baratz⁵¹ (1962), Mann⁵² (1986), για τους οποίους η πηγή της ισχύος βρίσκεται συνήθως μέσα στους θεσμικούς μηχανισμούς ή κανόνες που αποδίδουν το δικαίωμα της λήψης και αυτό της επιβολής μιας απόφασης⁵³. Η ισχύς μεταφράζεται ως η ικανότητα να επιβάλλεις στους άλλους να κάνουν κάτι που αλλιώς δε θα έκαναν μέσω της απειλής ή της χρήσης φυσικών κυρώσεων ή κινήτρων, τιμωριών ή ανταμοιβών⁵⁴. Πέρα όμως από τη ρεαλιστική και τη πλουραλιστική οπτική γωνία από τις οποίες έχει αναλυθεί η έννοια της ισχύος και οι οποίες μοιράζονται αρκετά κοινά στοιχεία (όπως για παράδειγμα το ότι ασχολούνται με τους παράγοντες ισχύος και με τις δομές εντός των οποίων αυτοί λειτουργούν)⁵⁵, εξαιρετικά σημαντική είναι και η προσέγγιση από κοινωνιολογική άποψη η οποία μάλιστα αναδεικνύει στοιχεία τα οποία οι πρώτες δύο, πιο παραδοσιακές, προσεγγίσεις δεν μπορούν να συλλάβουν. Από τις σημαντικότερες προσφορές σε αυτήν την προσέγγιση της έννοιας της ισχύος είναι αυτή του Steven Lukes, του Michel Foucault και του Kenneth Boulding. Εκτός από αυτούς μπορούν να αναφερθούν οι Talcott Parsons⁵⁶, Niklas Luhmann⁵⁷, Barry Barnes⁵⁸ και Mark Hausgaard⁵⁹, οι οποίοι αναπτύσσουν την θεωρία τους με βάση την κοινωνική

---

⁴⁹ Robert Bierstedt, "An Analysis of Social Power", *American Sociological Review*, no.15, 1950

⁵⁰ Harold D. Lasswell & Abraham Kaplan, *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, Yale University Press, New Haven, 1950

⁵¹ Peter Bachrach & Morton S. Baratz, "The Two Faces of Power", *American Political Science Review*, Vol. 56, 1962

⁵² Michael Mann, *The Sources of Social Power*, Vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 1986

⁵³ Jane Sell, et al, "Investigating Conflict, Power, and Status Within and Among Groups", *Small Group Research*, Vol. 35 (2004), σελ. 47

⁵⁴ Mark Hausgaard, "Reflections on Seven Ways of Creating Power", *European Journal of Social Theory*, Vol. 6, no.1 (2003), σελ. 87-88

⁵⁵ Steven Lukes, "Power and the Battle for Hearts and Minds", σελ. 485

⁵⁶ Talcot Parsons, "On the Concept of Political Power", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 107 (1963)

⁵⁷ Niklas Luhmann, *Trust and Power*, John Wiley, London, 1979

⁵⁸ Barry Barnes, *The Nature of Power*, Polity Press, Cambridge, 1988

⁵⁹ Mark Hausgaard, *Structures, Restructuration and Social Power*, Avebury, Aldershot, 1992,

τάξη, οι Anthony Giddens⁶⁰ και Stewart Clegg⁶¹, που αναπτύσσουν την ανάλυσή τους σε σχέση με την κοινωνική τάξη, όχι όμως αποκλειστικά βασιζόμενοι σε αυτήν, καθώς και η Hannah Arendt⁶² η οποία χρησιμοποίησε τον διαχωρισμό μεταξύ βίας και ισχύος για να αναλύσει θεωρητικά δύο μορφές κοινωνικής τάξης, τις αστικές κοινωνίες και τις τυραννίες βασιζόμενες η καθεμιά στην ισχύ και στη βία αντίστοιχα.

1.3.1. Steven Lukes

Ο Steven Lukes έκανε μια πολύ σημαντική, αν και περιορισμένη σε έκταση, προσθήκη στην μελέτη της ισχύος με το έργο του *Power: A Radical View*, το 1974, ένα σύντομο βιβλίο μέσα στο οποίο ανέλυσε το θεμελιώδες κατ' αυτόν ερώτημα του πώς οι ισχυροί εξασφαλίζουν τη συμμόρφωση εκείνων επί των οποίων κυριαρχούν και, κυρίως, πώς εξασφαλίζουν την ηθελημένη συμμόρφωσή τους. Το κεντρικό επιχείρημα του συγγραφέα είναι πως πρέπει να σκεφτόμαστε για την ισχύ ευρέως και να δίνουμε σημασία σε εκείνες τις πτυχές της που είναι λιγότερο προσιτές στην παρατήρηση. Η ισχύς αντιμετωπίζεται ως επιβολή εσωτερικών περιορισμών και αυτοί που υπόκεινται σ' αυτήν αποκτούν πεποιθήσεις που οδηγούν στην συγκατάθεση ή προσαρμογή τους στην επικυριαρχία άλλων, είτε μέσω καταναγκασμού είτε όχι. Επιπρόσθετα, ο Lukes υποστηρίζει πως η ισχύς είναι μια έννοια αναπόφευκτα εξαρτώμενη από αξίες καθώς ο ορισμός της όπως και η οποιαδήποτε χρήση της είναι πράγματα άρρηκτα συνδεδεμένα με αξιακές παραδοχές (value-assumptions) που προκαθορίζουν το εύρος της εμπειρικής εφαρμογής της⁶³. Εν ολίγοις, ο συγγραφέας επιχειρεί να αναγνωρίσει και να κρίνει τις αξίες που οδηγούν τους κυριαρχούμενους ανθρώπους να συναινούν σιωπηρά στην εις βάρος τους επικυριαρχία ή ακόμη και να την αποδέχονται ως κατάσταση θετική⁶⁴.

Στο βιβλίο του ο Lukes ορίζει την ισχύ ως έννοια αποτελούμενη από τρία πρόσωπα, τρεις διαστάσεις τις οποίες διαχωρίζει και αναλύει. Η ισχύς είναι καταρχήν η ικανότητα να επηρεάζει κανείς τη λήψη αποφάσεων, κατά δεύτερον η ικανότητα να ορίζει την πολιτική

Mark Hausgaard, *The Constitution of Power*, Manchester University Press, Manchester, 1997,

Mark Hausgaard, *Power: A Reader*, Manchester University Press, Manchester, 2002

⁶⁰ Anthony Giddens, *The Constitution of Society*, Polity Press, Cambridge, 1984

⁶¹ Stewart Clegg, *The Theory of Power and Organization*, Routledge, London, 1979,

Stewart Clegg, *Frameworks of Power*, Sage, London, 1989

⁶² Hannah Arendt, *On Violence*, Allen Lane, London, 1970

Hannah Arendt, *What Is Authority? Between Past and Future*, World Publishing, New York, 1969

⁶³ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005, σελ. 30

⁶⁴ Keith Dowding, "Three-Dimensional Power: A Discussion of Steven Lukes' "Power: A Radical View"", *Political Studies Review*, Vol. 4, no.2 (2006), σελ. 136

ατζέντα και τρίτον, και σημαντικότερο, η ικανότητα να διαμορφώνει την αντίληψη των ίδιων των δρώντων αναφορικά με τα συμφέροντά τους⁶⁵. Συσχετιζόμενη με το έργο του Robert Dahl⁶⁶, η πρώτη από αυτές τις διαστάσεις αφορά τη μελέτη απτής, παρατηρήσιμης συμπεριφοράς. Από αυτήν την οπτική, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ανάλυση εμφανών συγκρούσεων μεταξύ οργανωμένων συμφερόντων πάνω σε συγκεκριμένα πολιτικά θέματα. Εδώ η ισχύς νοείται πάντα ως εσκεμμένη και ενεργητική. Η δεύτερη διάσταση της ισχύος εστιάζει το ενδιαφέρον σε εκείνες τις δυνάμεις που αποτρέπουν αμφιλεγόμενα ζητήματα να προκαλέσουν εμφανείς, παρατηρήσιμες συγκρούσεις. Πέρα από την ανάλυση των εμφανών συγκρουσιακών καταστάσεων, η ανάλυση της ισχύος έχει να κάνει και με την μελέτη κρυφών δυνάμεων που περιορίζουν την πολιτική ατζέντα, συνεπώς, για τον Lukes, η ισχύς έχει και μια τρίτη διάσταση η οποία έχει ιδεολογική φύση. Η υπέρτατη (και πιθανώς πιο ύπουλη) άσκηση ισχύος είναι η αποτροπή της δημιουργίας ανθρώπινης δυσαρέσκειας μέσω της διαμόρφωσης της αντίληψης και των προτιμήσεων των ανθρώπων με τέτοιο τρόπο ώστε αυτοί να αποδέχονται τον ρόλο τους στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, είτε γιατί δεν μπορούν να διακρίνουν ή να φανταστούν κάποια εναλλακτική, είτε γιατί την βλέπουν σαν φυσική και ανεπίδεκτη μεταβολής, ή απλώς γιατί την εκτιμούν ως θεϊκά δομημένη και ευεργετική⁶⁷. Συνολικά, διακρίνει μεταξύ της *ισχύος να πράξει* κάποιος κάτι (*power to*) και της *ισχύος επί* κάποιου αντικειμένου (*power over*). Προχωρά, δε, βαθύτερα το συλλογισμό του διαχωρίζοντας τη δεύτερη μορφή, την *ισχύ επί*, αφενός στην θετική επιρροή επί άλλων ανθρώπων και αφετέρου στην κυριαρχία, η οποία αποκτά αρνητική σημασία καθώς πρόκειται για την άσκηση ισχύος επί άλλων με τέτοιο τρόπο που ανατρέπει τα πραγματικά τους συμφέροντα⁶⁸. Ο Lukes αντιμετωπίζει τις δύο πρώτες προσεγγίσεις ως ανεπαρκείς, ισχυριζόμενος πως η τρισδιάστατη προσέγγιση αποτελεί ένα πολύ καλύτερο εργαλείο έρευνας των σχέσεων ισχύος.

1.3.2. Michel Foucault

Για τον Foucault, η σκέψη του οποίου επηρέασε σημαντικά πολλούς ερευνητές, η ισχύς δεν είναι απλώς κάτι που μπορεί να αποκτηθεί ή να ασκηθεί, αλλά είναι μια έννοια

---

⁶⁵ Clare Heyward, "Revisiting the Radical View: Power, Real Interests and the Difficulty of Separating Analysis from Critique", *Politics*, Vol. 27, no.1 (2007), σελ. 48

⁶⁶ Robert Dahl, *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, Yale University Press, New Haven, 1961

⁶⁷ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, σελ. 28

⁶⁸ Clare Heyward, "Revisiting the Radical View", σελ. 51

σύνθετη που δεν μπορεί να νοηθεί χωριστά από τα αποτελέσματά της. Το βάρος της ανάλυσής του τοποθετείται στην εναλλαγή των τεχνικών και των διάφορων πρακτικών που διαμορφώνουν την καθημερινή ζωή συγκροτώντας συγκεκριμένες μορφές συμπεριφοράς⁶⁹. Το σύνολο αυτών των πρακτικών αποτελούν *τεχνολογίες ισχύος* (technologies of power) στο μέτρο που επιφέρουν τις κατάλληλες συμπεριφορές σε αυτούς τους οποίους στοχεύουν. Ωστόσο, τα αποτελέσματά τους δεν συνδέονται μηχανιστικά με κάποιον αρχικό υποκινητή τους, αλλά οφείλονται σε λειτουργίες της ίδιας της προσωπικότητας (του εαυτού) οι οποίες παρακινούν τους ανθρώπους να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με εξιδανικευμένες παραστάσεις, θεσμοθετημένες σε συγκεκριμένα πλαίσια. Η ισχύς, με άλλα λόγια, δεν είναι αυστηρά επιβολή, αλλά ένα φάσμα τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι οδηγούνται στο να συμπεριφέρονται από μόνοι τους σύμφωνα με συγκεκριμένα πρότυπα. Η ισχύς, σύμφωνα με την εικόνα που έχει γι' αυτήν ο Foucault, δεν είναι δεδομένη, δεν ανταλλάσσεται, δεν ανακτάται παρά μόνο υπάρχει στις ενέργειές μας και παράγεται συνεχώς μέσα από συγκεκριμένους τύπους κοινωνικών σχέσεων⁷⁰. Συνδυάζοντας την έννοια της ισχύος με αυτήν της γνώσης περιγράφει μια υποκρυπτόμενη ισχύ η οποία λειτουργεί εν μέσω των ανθρώπων και όχι κατ' ανάγκη επάνω τους. Τα *συστήματα πεποιθήσεων* (belief systems), κατά τον Foucault, διευρύνουν τη βάση τους, και κατά συνέπεια την ισχύ τους, όσο περισσότεροι άνθρωποι αποδέχονται τις απόψεις που σχετίζονται με αυτά ως κοινή γνώση. Οι ιδέες εντός των εν λόγω συστημάτων αποκρυσταλλώνονται στο τι είναι σωστό ή λάθος και στο τι θεωρείται αποδεκτό και τι όχι καταλήγοντας στην αποδοχή κάποιων αναντίρρητων αληθειών οι οποίες εκφράζουν συγκεκριμένες οπτικές γωνίες του κόσμου. Με τον τρόπο αυτό ο Foucault κινείται προς την εικόνα μιας έμφυτης ισχύος που δεν φανερώνει τον εαυτό της γιατί πολύ απλά είναι εμπλεκόμενη σε κάθε πλευρά της ζωής μας, σε ό,τι είμαστε, ό,τι κάνουμε και όπου βρισκόμαστε και κατοικούμε⁷¹. Προτιμά να την ερμηνεύει ως *ισχύ κάποιου να κάνει κάτι παρά ως ισχύ κάποιου επί κάποιου άλλου*⁷².

---

⁶⁹ Stewart R. Clegg, David Courpasson & Nelson Phillips, *Power and Organizations*, Sage Publications, London, 2006, σελ. 230

⁷⁰ Jenny Edkins & Veronique Pin-Fat, "Through the Wire: Relations of Power and Relations of Violence", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 34, no.1 (2005), σελ. 4

⁷¹ John Allen, *Lost Geographies of Power*, Blackwell, Oxford, 2003, σελ. 65

⁷² Stewart R. Clegg, et al, *Power and Organizations*, σελ. 233

1.3.3. Kenneth Boulding

Το 1989 ο Kenneth Boulding πραγματοποίησε με το έργο του *Three Faces of Power* μια περιγραφή της ισχύος ως κοινωνικής κατασκευής προσεγγίζοντας τα αντικείμενα και τις παθολογίες της. Ξεκινώντας με ένα ορισμό της ισχύος ως της ικανότητας να αποκτά κάποιος αυτό που επιθυμεί, υποστηρίζει πως η ισχύς δεν έχει νόημα ελλείψει της ανθρώπινης απόφασης ενώ ως *απόφαση* ορίζει την επιλογή ανάμεσα σε μια ποικιλία ή ένα σύνολο εικόνων για το μέλλον τις οποίες θεωρούμε εφικτές. Επισημαίνοντας πως η δύναμη ή η δυνατότητα της νίκης δεν αποτελούν παρά μόνο ένα τμήμα της έννοιας της ισχύος καταλήγει σε μια πολύ ενδιαφέρουσα κατηγοριοποίηση της έννοιας. Για τον Boulding η ισχύς έχει τρία διαφορετικά πρόσωπα καθώς μπορεί να είναι *καταστροφική* (destructive), *παραγωγική* (productive) ή *ενοποιητική* (integrative) και σε καθένα από αυτά αποδίδει συγκεκριμένους τύπους συμπεριφοράς όπως απειλή, ανταλλαγή και εκτίμηση/σεβασμό αντίστοιχα, ενώ υπάρχουν και αντίστοιχοι θεσμοί μέσω των οποίων η κάθε μορφή ισχύος ασκείται, όπως πολιτικοί/στρατιωτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί⁷³. Καταστροφική ισχύς αποτελεί μια πολεμική ενέργεια ή ακόμα και η επέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον. Ως παραγωγική ισχύς νοείται η δυνατότητα δημιουργίας εισοδήματος ή κάθε είδους προϊόντων και προστιθέμενης αξίας. Ενοποιητική ισχύς αποτελεί η νομιμότητα που αποδίδεται σε μια συλλογική ή ατομική ενέργεια, ο σεβασμός που αποπνέει ένας θεσμός ή παράγοντας, ή ακόμα η ταύτιση και η συνοχή των ανθρώπων με μια κεντρική κοινωνική ή εθνική ταυτότητα. Η σχέση μεταξύ των μορφών ισχύος αυτών είναι πολύπλοκη καθώς μπορεί η καθεμιά από αυτές να ασκηθεί και να παράγει αποτελέσματα χωριστά, μπορεί η μια να επηρεάσει την άλλη ενώ μπορεί ακόμη να λειτουργήσει η καθεμιά ως αυτοσκοπός⁷⁴. Έτσι, λοιπόν, παρατηρείται πως η οικονομική ισχύς μπορεί να ενισχύσει την καταστροφική ισχύ όπως επίσης η ενοποιητική να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της οικονομικής ή της καταστροφικής ισχύος.

Ο Boulding στο κείμενό του προσεγγίζει επίσης την στρεβλή πλευρά της ισχύος, την παθολογία ισχύος όπως την ονομάζει. Η ισχύς έχει την έμφυτη τάση να διαφθείρει και να φθείρεται και η ίδια και με αυτό τον τρόπο να καταλήγει παθολογική. Περιπτώσεις κατάχρησης εξουσίας είναι κλασσικές περιπτώσεις παθολογίας ισχύος οι οποίες μάλιστα ρυθμίζονται και διορθώνονται με τη παρέμβαση θεσμικών οργάνων όπως είναι τα δικαστήρια. Μια από τις σημαντικότερες πηγές παθολογίας αποτελούν οι *ψευδαισθήσεις*

⁷³ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, Sage Publications, Newbury Park, 1989, σελ. 30

⁷⁴ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, σελ. 57-58

ισχύος (illusions of power) οι οποίες οδηγούν σε καταστάσεις όπου κάποιος θεωρεί πως έχει περισσότερη ή λιγότερη ισχύ από αυτήν που πραγματικά διαθέτει⁷⁵ με αποτέλεσμα να κάνει λάθος εκτιμήσεις για τον ίδιο σε συνάρτηση με το περιβάλλον του. Από όλες τις μορφές ισχύος, ο Boulding αναγνωρίζει την στρατιωτική ως την πλέον παθολογική (το παράδειγμα του Hitler είναι χαρακτηριστικό της παθολογίας της στρατιωτικής ισχύος), ως αυτήν που τείνει περισσότερο να διαφθείρει, να υπερεκτιμάται ή να υποεκτιμάται καθώς είναι η μόνη η οποία λειτουργεί ως αυτονομιοποιούμενη⁷⁶.

Συγκρίνοντας την καταστροφική ισχύ με την παραγωγική και την ενοποιητική ο Boulding επισημαίνει πως η πρώτη είναι περισσότερο ξαφνική και δραματική, και γι' αυτόν το λόγο είναι αυτή που τραβάει περισσότερο τα βλέμματα και το ενδιαφέρον του κόσμου, ενώ οι άλλες δύο μορφές ισχύος απαιτούν περισσότερο χρόνο και υπομονή για να αναπτυχθούν σε στέρεες βάσεις. Υπό αυτήν την έννοια η καταστροφική ισχύς είναι σαφώς πιο εύκολο να αποκτηθεί και να χρησιμοποιηθεί, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι μπορεί να φέρει και τα επιθυμητά αποτελέσματα με την ίδια ευκολία. Η ενοποιητική ισχύς είναι αυτή που κατά τον συγγραφέα είναι η πιο σημαντική, αν και καθόλου εύκολα μετρήσιμη, μια και είναι αυτή που μπορεί να αυξήσει την αποτελεσματικότητα αλλά και τις δυνατότητες εφαρμογής της καταστροφικής και της οικονομικής ισχύος. Επιπλέον, είναι απαραίτητο στοιχείο για την επιβίωση των πάσης φύσεως οργανισμών (οικονομικών, στρατιωτικών κλπ) καθώς αποτελεί τον συνδετικό ιστό μεταξύ των κυττάρων/μελών που τους απαρτίζουν⁷⁷.

1.4. Εθνική ισχύς

Όπως στην περίπτωση της ασφάλειας, όπου το θεωρητικό ρεύμα του πολιτικού ρεαλισμού επηρέασε καταλυτικά τη διαμόρφωση της έννοιας και την χρησιμοποίησε ως επί το πλείστον σε συνάρτηση με την έννοια του κράτους, έτσι και στην περίπτωση της ισχύος, η σχεδόν αυτόματη συσχέτισή της με τα κράτη στο διεθνές σύστημα οφείλεται στην επιρροή του διεθνούς πολιτικού ρεαλισμού. Μπορεί η έννοια της ισχύος να αναλύεται και να χρησιμοποιείται εξίσου αποτελεσματικά σε ατομικό επίπεδο στα πλαίσια κοινωνικών συνόλων, όμως στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η χρήση του όρου δεν παραπέμπει

---

⁷⁵ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, σελ. 66-68

⁷⁶ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, σελ. 70

⁷⁷ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, σελ. 171

τόσο σε κοινωνιολογική μελέτη όσο στις διεθνείς σχέσεις και συγκεκριμένα στην ισχύ των κρατών μέσα στο διεθνές σύστημα.

Οριζόμενη ως η ικανότητα να επηρεάζεις κάποιον άλλο δρώντα ώστε αυτός να ενεργεί με τρόπους με τους οποίους ο ίδιος διαφορετικά δε θα ενεργούσε⁷⁸ ή να επηρεάζεις γενικά τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να επιτυγχάνεις τα αποτελέσματα που επιθυμείς, η ισχύς στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος αποκτά ένα σύνθετο περιεχόμενο που έχει να κάνει τόσο με τις υλικού χαρακτήρα δυνατότητες των κρατών όσο και με παράγοντες ψυχολογικής και κοινωνικής φύσεως. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό, οφείλουμε να προσεγγίσουμε την έννοια της εθνικής ισχύος με τέτοιο τρόπο που αφενός να αντικατοπτρίζει την συνθετότητα αυτή και να εκφράζει κάθε πλευρά της, κι αφετέρου να καθιστά εφικτή και όσο το δυνατόν πιο σαφή την εμπειρική μελέτη και συγκριτική ανάλυση περιπτώσεων κρατών στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος. Η ανάλυση του Joseph Nye και ο διαχωρισμός που χρησιμοποιεί μεταξύ *σκληρής* (hard power) και *ήπιας ισχύος* (soft power) αποτελεί ένα από τα πλέον χρήσιμα εργαλεία, το οποίο σε συνδυασμό με στοιχεία των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων (ειδικά αυτής του Kenneth Boulding) μπορεί να μας οδηγήσει σε μια προσέγγιση της εθνικής ισχύος εξαιρετικά σαφή, αλλά και χρήσιμη.

1.4.1. Σκληρή ισχύς

1.4.1.1. Στρατιωτική ισχύς

Σύμφωνα με την προσέγγιση του Joseph Nye, για να επηρεάσει κάποιος τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να έχει τα αποτελέσματα που επιθυμεί, μπορεί είτε να τους εξαναγκάσει, είτε να τους εξαγοράσει ή να τους γοητεύσει. Η σκληρή ισχύς περιλαμβάνει το πρώτο από τα παραπάνω στοιχεία, αυτό του καταναγκασμού, και παραπέμπει στην παραδοσιακή, ρεαλιστική έννοια της κρατικής στρατιωτικής ισχύος η οποία αντικατοπτρίζεται στο μέγεθος όπως επίσης και στην ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας. Η στρατιωτική ισχύς μπορεί να εκφράζεται με απειλές προς γειτονικά (και μη) κράτη, με χρήση βίας σε περίοδο πολέμου ή και σε περίοδο ειρήνης μέσω της πρόκλησης θερμών επεισοδίων. Πρόκειται, κατά τον Kenneth Boulding, για την οργανωμένη

---

⁷⁸ Ernest Wilson, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616 (2008), σελ. 114, Joseph Nye, "Public Diplomacy and Soft Power", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616 (2008), σελ. 94

καταστροφική ικανότητα των κρατών την οποία επιδεικνύουν ή εφαρμόζουν πάνω σε άλλα κράτη με σκοπό την άντληση των εκάστοτε επιθυμητών αποτελεσμάτων προς όφελός τους. Αν η ισχύς είναι η ικανότητα κάποιου κράτους να επηρεάζει τη συμπεριφορά κάποιου άλλου τότε σκληρή ισχύς είναι η ικανότητά του πρώτου να επιβάλει την συμπεριφορά που αυτό επιθυμεί στο δεύτερο και η στρατιωτική ισχύς είναι να το επιβάλει συγκεκριμένα με την απειλή ή χρήση στρατιωτικής βίας. Οι στρατιωτικές επεμβάσεις και η εξαναγκαστική διπλωματία, όπου αυτή εμπεριέχει σε μικρό ή μεγάλο βαθμό την απειλή χρήσης στρατιωτικών μέσων, αποτελούν τα μέσα εφαρμογής αυτής της μορφής εθνικής ισχύος.

Οι πηγές από τις οποίες αντλείται η στρατιωτική ισχύς ποικίλουν σε κάθε περίπτωση όμως σε γενικές γραμμές μπορούμε να εντοπίσουμε τις βασικότερες από αυτές, οι οποίες είτε σε μεγαλύτερο είτε σε μικρότερο βαθμό επηρεάζουν την συνολική στρατιωτική ισχύ κάθε κράτους. Το μέγεθος της στρατιωτικής μηχανής είναι σαφέστατα μια από τις σημαντικότερες πηγές της όπως επίσης και ο χαρακτήρας της στρατιωτικής αυτής δύναμης (μια επιθετικά προσανατολισμένη δύναμη τείνει να αντιμετωπίζεται ως ισχυρότερη από μια ισομεγέθη αμυντική δύναμη). Επιπλέον, η ύπαρξη ή μη εγχώριας στρατιωτικής βιομηχανίας αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει την στρατιωτική ισχύ ενός κράτους ενώ και η έρευνα και ανάπτυξη στρατιωτικών τεχνολογιών και η ένταξή τους στην πολεμική μηχανή αναμφισβήτητα επιδρούν ενισχυτικά στην στρατιωτική ισχύ. Ο πληθυσμός λειτουργεί κι αυτός ως πηγή στρατιωτικής ισχύος μια και το μέγεθος μιας στρατιωτικής δύναμης είναι άμεσα συναρτώμενο με τον πληθυσμό που καλείται να την συντηρήσει και βεβαίως να την επανδρώσει. Τέλος, η οικονομία είναι η πλέον σημαντική πηγή στρατιωτικής ισχύος υπό την έννοια ότι επηρεάζει αποφασιστικά τα όρια μέσα στα οποία μπορούν να κινηθούν οι στρατιωτικές δαπάνες ενός κράτους.

1.4.1.2. Οικονομική ισχύς

Στη σύγχρονη εποχή, η οικονομική ισχύς έχει αποκτήσει πολύ μεγάλη σημασία αμφισβητώντας ανοιχτά την πρωτοκαθεδρία της στρατιωτικής ισχύος στις διεθνείς σχέσεις. Ο ρόλος των εθνικών οικονομιών έχει ξεφύγει από τα στενά όρια της εγχώριας παραγωγικότητας και διευρύνεται ραγδαία σε χώρους που παραδοσιακά επικρατούσε η στρατιωτική ισχύς και η διπλωματία των όπλων. Στις μέρες μας, η οικονομική ισχύς των κρατών μπορεί να επηρεάσει εξίσου αποτελεσματικά τη συμπεριφορά άλλων κρατών και να τα οδηγήσει σε ενέργειες και πολιτικές στις οποίες από μόνα τους δε θα προέβαιναν. Ειδικότερα, μπορεί να πάρει τη μορφή απειλής και εφαρμογής οικονομικών κυρώσεων σε

βάρος κάποιου κράτους, τη μορφή εξαγοράς με την παροχή οικονομικών ανταλλαγμάτων ή ακόμη και να εκφραστεί ως πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων με σκοπό την προώθηση οικονομικών συμφερόντων στο εξωτερικό.

Οι πηγές απ' όπου προέρχεται η οικονομική ισχύς των κρατών ποικίλουν κι αυτές όπως οι αντίστοιχες της στρατιωτικής ισχύος. Οι φυσικοί πόροι που διαθέτει μια χώρα στην επικράτειά της είναι η πρώτη κατά προτεραιότητα πηγή άντλησης οικονομικής ισχύος. Ο φυσικός πλούτος υπήρξε ανέκαθεν η βασικότερη πηγή εθνικού εισοδήματος (αν και στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό περιβάλλον αυτό δεν μπορεί πλέον να χαρακτηριστεί απόλυτο) αφού πάνω σε αυτόν βασίζεται η ανάπτυξη κάθε μορφής παραδοσιακής παραγωγικής δραστηριότητας. Τόσο η αγροτική όσο και η βιομηχανική ανάπτυξη μιας εθνικής οικονομίας εξαρτάται άμεσα από την διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, διαφορετικών βέβαια για την καθεμιά, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει πως η ύπαρξη φυσικών πόρων αποτελεί εγγύηση για την αύξηση της οικονομικής ισχύος ενός κράτους. Το εκάστοτε οικονομικό σύστημα που ρυθμίζει τη λειτουργία της αγοράς είναι εξίσου σημαντικό καθώς είναι ο παράγοντας εκείνος που διαμορφώνει τους όρους όπως και τα όρια της κάθε οικονομικής δραστηριότητας επιχειρώντας την μεγιστοποίηση της συνολικής παραγωγικότητας της εθνικής οικονομίας καθώς επίσης και τη διεύρυνση του ορίζοντά της. Ανάμεσα σε αυτές τις πηγές ισχύος πρέπει να αναφερθεί και ο πληθυσμός με τον διπλό ρόλο του, τόσο ως παραγωγική όσο και καταναλωτική δύναμη, ως βάση της κάθε εθνικής οικονομίας. Μεγαλύτερος πληθυσμός σημαίνει και μεγαλύτερα όρια για την αγροτική και βιομηχανική παραγωγή όπως και για την αγοραία κατανάλωση, πάντα βέβαια σε εξάρτηση με το εκάστοτε οικονομικό σύστημα ως βασικού ρυθμιστικού παράγοντα.

1.4.2. Ήπια ισχύς

1.4.2.1. Ενοποιητική/εσωτερική ισχύς

Σε ένα τύπο αυτής της μορφής ισχύος αναφέρεται εκτενώς ο Kenneth Boulding στο έργο του *Three Faces of Power* αποδίδοντάς της ξεκάθαρα το σημαντικότερο ρόλο⁷⁹ ανάμεσα στις τρεις μορφές τις οποίες διαχωρίζει και αναλύει (καταστροφική, παραγωγική, ενοποιητική). Στα πλαίσια του κράτους η ενοποιητική ισχύς κατατάσσεται στην ήπια ισχύ του και εκφράζεται με πολλούς, αλλά σχεδόν αφανείς τρόπους, πράγμα το οποίο την

---

⁷⁹ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, σελ. 109, 171

καθιστά σχεδόν μη μετρήσιμη όπως και δύσκολα αντιληπτή. Η ενοποιητική ή εσωτερική ισχύς είναι ο παράγοντας εκείνος που συντελεί καταλυτικά στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή των άλλων μορφών ισχύος, όπως της οικονομικής και της στρατιωτικής. Άλλοτε είναι αυτή που παρέχει την απαραίτητη συνεκτικότητα σε μια κοινωνία ώστε αυτή να κινείται απροβλημάτιστα και άλλοτε είναι εκείνη που βελτιστοποιεί την λειτουργία συγκεκριμένων οργανωτικών δομών, όπως ο στρατός και η οικονομία, αφενός παρέχοντας την απαραίτητη δομική αποτελεσματικότητα (πχ. διοικητική ευελιξία, διακλαδική οργάνωση, σύστημα προαγωγών, κανόνες ελεύθερης αγοράς κλπ) και αφετέρου συγκεντρώνοντας συγκεκριμένα αξιολογικά στοιχεία που διευκολύνουν ή αυξάνουν τη λειτουργικότητα των δομών αυτών (πχ. ανάπτυξη στο στράτευμα αισθήματος περηφάνιας, απόδοση μεταλλίων, ανάπτυξη πεποίθησης υπηρετήσης της ασφάλειας της πατρίδας, αίσθημα προσφοράς στην εθνική οικονομία και ευημερία κλπ).

Οι πηγές από τις οποίες προέρχεται η ενοποιητική ή εσωτερική ισχύς των κρατών εντοπίζονται τόσο σε δομικά στοιχεία όσο και σε κοινές αξίες που χαρακτηρίζουν το εσωτερικό των κρατών. Το είδος διακυβέρνησης είναι το πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα πηγής εσωτερικής ισχύος αφού από αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό ο τρόπος οργάνωσης της εκάστοτε κοινωνίας και των δραστηριοτήτων της στο εσωτερικό του κράτους όπως επίσης και η συμπεριφορά αυτού στο διεθνές σύστημα. Ακόμη, η παραγωγικότητα και η συνοχή του πληθυσμού είναι αναντίρρητα σε άμεση συνάρτηση με το σύστημα διακυβέρνησης της χώρας. Η συνεκτικότητα του κοινωνικού συνόλου αποτελεί κι αυτή μια σημαντική πηγή ενοποιητικής ισχύος καθώς οι κάθε είδους δεσμοί, ιστορικοί, θρησκευτικοί, κοινωνικοί, που υπάρχουν και συνεχώς αναπτύσσονται, λειτουργούν ως συνδετικός ιστός στο εσωτερικό ενός κράτους. Ειδικότερα, στα πλαίσια της αβεβαιότητας ή ανασφάλειας που προκύπτει από τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και υπό την επιρροή μιας συλλογικής ιστορικής μνήμης, η ανάπτυξη του αισθήματος του πατριωτισμού (και σε πιο έντονες μορφές, του εθνικισμού), του κοινού φόβου ή της κοινής μοίρας/αποστολής είναι παράγοντες που έχουν τη δυνατότητα να εκτινάξουν την ενοποιητική ισχύ του κράτους εντός του οποίου οι δυνάμεις αυτές ενεργούν⁸⁰. Η αποδοτικότητα της γραφειοκρατίας μπορεί να θεωρηθεί κι αυτή πηγή εσωτερικής ισχύος γιατί επηρεάζει, έμμεσα μεν, πλην όμως σε μεγάλο βαθμό, την παραγωγικότητα της κοινωνίας και την ευελιξία πλήθους λειτουργιών στο εσωτερικό ενός κράτους. Η ενοποιητική ισχύς, επίσης, μπορεί να αυξηθεί από την δράση συγκεκριμένων προσώπων, τις περισσότερες φορές παραγόντων του πολιτικού συστήματος ενός κράτους. Το θέμα της

---

⁸⁰ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, σελ. 181

ηγεσίας είναι εξαιρετικά ευρύ, όμως αυτό που είναι γενικά αποδεκτό (πλην από την πλευρά των εκπροσώπων του πολιτικού ρεαλισμού) είναι το ότι η ηγεσία είναι παράγοντας που μπορεί να όχι μόνο να αυξήσει, αλλά και να μειώσει κατακόρυφα την ενοποιητική ισχύ ενός κράτους.

1.4.2.2. Ήπια εξωστρεφής ισχύς

Αυτή η πλευρά της ισχύος του κράτους αναφέρεται ουσιαστικά σε αυτό που ο Joseph Nye αποκαλεί *ήπια ισχύ* (soft power), όμως για τον σαφέστερο διαχωρισμό της από την εσωτερική/ενοποιητική ισχύ, είναι χρήσιμο να προσδιορισθεί ως *ήπια εξωστρεφής* ισχύς καθώς αυτό που την χαρακτηρίζει πέρα από την μη καταναγκαστική της φύση είναι ο εξωτερικός προσανατολισμός της. Ειδικότερα, η μορφή αυτή, σε πλήρη αντίθεση με την σκληρή ισχύ, την ικανότητα, δηλαδή, να εξαναγκάζεις τους άλλους να ενεργούν όπως εσύ επιθυμείς, ορίζεται ως η ικανότητα όχι μόνο να πείθεις τους άλλους να ενεργούν με τους τρόπους που εσύ θέλεις, αλλά και να διαμορφώνεις τις προτιμήσεις τους έτσι ώστε να λειτουργούν ακολουθώντας ασυναίσθητα τις δικές σου επιθυμίες. Με άλλα λόγια είναι ο τρόπος να αποκτή κάποιιο κράτος τα αποτελέσματα που αναζητά μέσω της πειθούς (λογικής βασισμένης σε επιχειρηματολογία) και της γοητείας (θελκτικότητας συγκεκριμένων αξιών του) που εκπέμπει και όχι μέσω της καταναγκαστικής επιβολής⁸¹. Πιο συγκεκριμένα, ένα κράτος μπορεί να έχει διεθνή επιρροή τέτοια που να μην χρειάζεται να χρησιμοποιήσει οικονομικά, διπλωματικά ή στρατιωτικά μέτρα προκειμένου να πείσει κάποια άλλα κράτη να αποδεχτούν τις θέσεις του για συγκεκριμένα ζητήματα διεθνούς πολιτικής. Είναι δυνατό μέσω της κατάλληλης συμπεριφοράς απέναντι αυτών, μέσω της διεθνούς θέσης (status) του ή ακόμα και μέσω των αξιών τις οποίες αντιπροσωπεύει και εκφράζει, τόσο στο εσωτερικό του όσο και στο εξωτερικό, να κερδίζει με το μέρος του την πολιτική βούληση άλλων κρατών, της κοινής τους γνώμης και της ηγεσίας τους, δίχως να χρησιμοποιεί ενεργητικά καμιά άλλη μορφή ισχύος του. Όταν οι χώρες νομιμοποιούν την ισχύ τους στα μάτια των άλλων, συναντούν λιγότερη αντίσταση στις επιθυμίες τους⁸². Ανάμεσα στις εκφράσεις της ήπιας εξωστρεφούς ισχύος η *δημόσια διπλωματία* (public diplomacy) κατέχει πολύ σημαντική θέση ως συνεργατική αλληλεπίδραση, όχι μόνο σε διακυβερνητικό

---

⁸¹ Joseph S. Nye Jr., "Public Diplomacy and Soft Power", σελ. 95

⁸² Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς*, σελ. 43

επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο μη κυβερνητικών οργανισμών και μεμονωμένων ανθρώπων⁸³.

Μπορούμε να αναζητήσουμε τις πηγές της ήπιας εξωστρεφούς ισχύος σε στοιχεία μη μετρήσιμα όπως είναι οι αξίες, ο πολιτισμός ή η θελκτικότητα⁸⁴ ενός έθνους ή κράτους. Η κουλτούρα, τόσο η υψηλή όσο και η λαϊκή (η οποία μάλιστα καθίσταται εμπορικό προϊόν πολύ πιο εύκολα από την πρώτη), όποτε αυτή είναι ελκυστική για τους άλλους, καθίσταται σημαντικός φορέας αντιλήψεων και ιδεών και το καταφέρνει αυτό σχεδόν υποσυνείδητα. Η διάδοση και επιτυχία της αμερικανικής λαϊκής κουλτούρας στο εξωτερικό κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου δημιούργησε θετικές εικόνες για τις ΗΠΑ και τη ζωή σε αυτές και συνεπώς επηρέασε θετικά πρώτα την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και έπειτα και τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ενώ εξίσου αποτελεσματική ήταν η διάδοσή της και σε τρίτες χώρες όπως για παράδειγμα η Ιαπωνία⁸⁵. Οι πολιτικές αξίες αποτελούν κι αυτές πηγή ήπιας εξωστρεφούς ισχύος με αποτελεσματικότητα αντίστοιχη με αυτήν της κουλτούρας. Διακηρυγμένες αξίες που ακολουθούνται απαρέγκλιτα και δίχως ίχνη υποκρισίας από συγκεκριμένα κράτη διαμορφώνουν δικαιολογημένα ένα κλίμα συμπάθειας προς αυτά το οποίο μεταφράζεται πολύ συχνά σε σύμπλευση απόψεων μαζί τους ακόμα και σε επίπεδο θεμάτων υψηλής πολιτικής. Η διεθνής στάση ενός κράτους που αποτελεί «φάρο» πολιτικών αξιών είναι στάση, αν μη τι άλλο, σεβαστή ενώ, παράλληλα, επηρεάζει παθητικά και τη στάση άλλων κρατών. Το παράδειγμα που θέτει ένα τέτοιο κράτος δεν μπορεί παρά να λειτουργεί σαν πόλος έλξης θαυμασμού για την υπόλοιπη διεθνή κοινότητα πράγμα που σε τελική ανάλυση διευκολύνει τις πολιτικές που αυτό επιθυμεί να εφαρμόσει, στο σύνολό τους και όχι μόνο εκείνες που αφορούν στην προώθηση ή υπεράσπιση των πολιτικών αξιών για τις οποίες έχει γίνει ευρύτερα γνωστό⁸⁶. Τέλος, ο τρόπος με τον οποίο κάποιο κράτος διαχειρίζεται τις σχέσεις του με άλλα κράτη στο διεθνές σύστημα είναι ένα ακόμα στοιχείο που επηρεάζει την ήπια εξωστρεφή ισχύ του. Η εκάστοτε εξωτερική πολιτική όποτε κρίνεται θετικά από εξωτερικούς παράγοντες συντελεί στην οικοδόμηση μιας θετικής εικόνας για τον τρόπο που το συγκεκριμένο κράτος λειτουργεί γενικότερα και, κατά συνέπεια, αυξάνει το κύρος του και το κύρος των πολιτικών του αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο. Το κατά πόσο η διεθνής κοινή γνώμη αντιμετωπίζει θετικά την εκάστοτε εξωτερική πολιτική ενός κράτους δεν εξαρτάται τόσο από την κοινή γνώμη όσο από την ίδια την κρινόμενη πολιτική. Για να

---

⁸³ Joseph S. Nye Jr., "Public Diplomacy and Soft Power", σελ. 101

⁸⁴ Σχετικά με την διαμόρφωση μιας θελκτικής εικόνας που ελκύει την κοινή γνώμη και τις πολιτικές ηγεσίες προς ένα κράτος ή μια κουλτούρα βλ. Janice Bially Mattern, "Why "Soft Power" Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics"

⁸⁵ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς*, σελ. 100-118

⁸⁶ Joseph S. Nye Jr, *Ήπια Ισχύς*, σελ. 118-129

αλλάξει στάση η κοινή γνώμη απαιτείται περισσότερος χρόνος και περισσότερες αντίθετες προς αυτήν ενέργειες⁸⁷ απ' ότι από μια κυβέρνηση για να αλλάξει κατεύθυνση και να οδηγηθεί σε μια εσφαλμένη ή αρνητικά κρινόμενη εξωτερική πολιτική. Πολιτικές που διαθέτουν ουσιαστική ή ηθική νομιμότητα είναι λογικό κι επόμενο να αυξάνουν την ήπια εξωστρεφή ισχύ ενός κράτους ενώ, αντίθετα, πολιτικές μονομέρειας που στερούνται κάποιου είδους ευρέως αποδεκτής νομιμότητας κατά κανόνα οδηγούν σε απώλεια της ισχύος αυτής⁸⁸. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ αντιλαμβανόταν την αξία της ήπιας εξωστρεφούς ισχύος όταν έλεγε πως «η ασφάλεια της Αμερικής εξαρτάται από την ικανότητά της να μιλάει και να κερδίζει την υποστήριξη των ανθρώπων σε άλλες χώρες»⁸⁹. Αντίστοιχα, παράδειγμα απώλειας αυτής της ισχύος αποτελεί η μεταστροφή της διεθνούς κοινής γνώμης απέναντι στις ΗΠΑ στο διάστημα από το 2001, όταν σύσσωμος ο δυτικός κόσμος τασσόταν στο πλευρό της πληγωμένης υπερδύναμης, μέχρι σήμερα (ακόμα και μετά την εκλογή Obama), όπου το μεγαλύτερο μέρος της Δύσης, ακόμα και στο εσωτερικό των ΗΠΑ, έχει αποκτήσει αρνητική γνώμη για την μονομερή εξωτερική πολιτική που ακολούθησαν οι ΗΠΑ υπό την ηγεσία του George W. Bush κυρίως στη Μέση Ανατολή χαρακτηρίζοντάς την σε πολλές περιπτώσεις αλαζονική⁹⁰.

1.5. Συμπερασματικά

Έχοντας προσεγγίσει την ισχύ από οπτικές γωνίες διαφορετικές, όπως αυτή του ρεαλισμού, του πλουραλισμού και κοινωνιολογικά, γίνεται φανερό πως η υπό ανάλυση έννοια ξεπερνάει κατά πολύ τα παραδοσιακά όρια της δύναμης βίαιης επιβολής και επεκτείνεται προς χώρους όπου το στοιχείο του καταναγκασμού διατηρεί μικρότερη ή και καθόλου παρουσία. Στο επίπεδο της εθνικής ισχύος ο συνδυασμός διαφορετικών προσεγγίσεων που διαπερνούν η μία την άλλη κρίνεται ως η πιο αποτελεσματική λύση για

---

⁸⁷ Σε αυτό συντελεί η μακρόχρονη διαδικασία διαμόρφωσης ταυτοτήτων

⁸⁸ Joseph S. Nye Jr., *Ήπια Ισχύς*, σελ. 129-144

⁸⁹ Richard Pells, *Not Like Us: How Europeans Loved, Hated and Transformed American Culture Since World War II*, Basic Books, New York, 1997, σελ. 33

⁹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την διάθεση της διεθνούς κοινής γνώμης απέναντι στις ΗΠΑ μετά την επέμβαση στο Ιράκ βλ. Pew Global Attitudes Project, *America's Image Further Erodes, Europeans Want Weaker Ties*, διαθέσιμο στο <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=175>, Pew Global Attitudes Project, *A Year After Iraq War*, διαθέσιμο στο <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=206>, Pew Global Attitudes Project, *America's Image Slips, But Allies Share U.S. Concerns Over Iran, Hamas*, διαθ. στο <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=252>

μια σαφή ανάλυση της έννοιας και μια κατηγοριοποίηση των μορφών της τόσο πλήρη και κατανοητή όσο και χρηστική. Με απλούστερα λόγια, εθνική ισχύς είναι η ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει τη συμπεριφορά άλλων κρατών, για να επιτύχει τα αποτελέσματα που αυτό επιθυμεί και αυτό μπορεί να το πράξει είτε εξαναγκάζοντας, είτε εξαγοράζοντας ή απλά γοητεύοντας το εκάστοτε αντικείμενο της ισχύος του⁹¹. Δεν πρόκειται για μια έννοια απόλυτα μετρήσιμη και σίγουρα δεν είναι συνώνυμη απλώς με το άθροισμα των πηγών που την παράγουν⁹². Εξαρτώμενη πάντα από το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις ισχύος, αποτελείται από πολλές μορφές, εκφράζεται σε διαφορετικά επίπεδα και παράγεται από όχι απόλυτα συμβατές μεταξύ τους πηγές. Ο διαχωρισμός μεταξύ σκληρής εθνικής ισχύος, στρατιωτικής και οικονομικής, και ήπιας εθνικής ισχύος, ενοποιητικής/εσωτερικής και εξωστρεφούς, συμπυκνώνει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της έννοιας καθιστώντας έτσι εφικτή και αξιόπιστη την πραγματοποίηση συγκριτικών αναλύσεων.

---

⁹¹ Joseph S. Nye Jr., *Ήπια Ισχύς*, σελ. 28

⁹² Ο Ernest J. Wilson προτείνει μάλιστα την κατηγοριοποίηση σε σκληρή, ήπια και έξυπνη ισχύ με την τελευταία μορφή να είναι η ποικιλία των τρόπων συνδυασμού στοιχείων από τις δύο πρώτες με σκοπό την αμοιβαία ενίσχυσή τους και την εξαγωγή όσο το δυνατό καλύτερων αποτελεσμάτων, Ernest J. Wilson, *“Hard Power, Soft Power, Smart Power”*, σελ. 115

2. Ασφάλεια

2.1. Παραδοσιακή – Ρεαλιστική προσέγγιση (Σπουδές Ασφαλείας)

2.1.1. Εισαγωγικά

Μετά το αιματηρό πρώτο μισό του 20ού αιώνα με τους δύο παγκοσμίους πολέμους και το παντελώς ασταθές μεσοδιάστημά τους ακολούθησε έντονη συζήτηση γύρω από τα βαθύτερα αίτια των συγκρούσεων αυτών που είχαν εξαντλήσει την ευρωπαϊκή ήπειρο οικονομικά και πληθυσμιακά καθώς κανείς δεν επιθυμούσε να δει κάτι ανάλογο να επαναλαμβάνεται στο μέλλον. Η μελέτη της ασφάλειας ως επιστημονικού αντικειμένου ξεκίνησε ουσιαστικά αυτήν την χρονική περίοδο και συνεχίστηκε καθ' όλο το διάστημα της ψυχροπολεμικής διαμάχης. Πριν το 1945 η «ασφάλεια» δεν εμφανιζόταν ανεξάρτητα ως όρος στις Διεθνείς Σχέσεις. Στην πραγματικότητα, δεν εμφανιζόταν καθόλου καθώς το περιεχόμενό της συχνά εκφραζόταν περιφραστικά καθώς και με διαφορετικούς όρους. Ως τότε η αξία του ρεαλισμού για την κατανόηση πολλών παραμέτρων της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος ήταν αδιαμφισβήτητη και ουσιαστικά μέχρι την εποχή του μεσοπολέμου η θεωρία αυτή χρησιμοποιούνταν σχεδόν αποκλειστικά για την ερμηνεία της κρατικής συμπεριφοράς. Από την εξιστόρηση του Πελοποννησιακού πολέμου από τον Θουκυδίδη, στην περιγραφή του ιδανικού ηγεμόνα από τον Ιταλό θεωρητικό Nichollo Machiavelli και μέχρι τα κείμενα του Thomas Hobbes και του Hans Morgenthau περί της ανθρώπινης φύσης, η ερμηνεία των διεθνών σχέσεων ήταν μια διαδικασία που λάμβανε χώρα εντός του πλαισίου του πολιτικού ρεαλισμού και μάλιστα με πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Οι Σπουδές Ασφαλείας (Security Studies) άρχισαν να διαμορφώνονται σαν κομμάτι της κοινωνικής επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων μέσα από τα συγκλονιστικά πολεμικά γεγονότα του πρώτου μισού του 20ού αιώνα για να συνεχίσουν να εξελίσσονται μέσα στην ψυχροπολεμική εποχή κάτω από τη συνεχή επιρροή του κατεστημένου πλέον ρεύματος του πολιτικού ρεαλισμού. Η κατάσταση στις Σπουδές Ασφαλείας επηρεάστηκε ιδίως από τέσσερις ισχυρούς παράγοντες που στάθηκαν ικανοί όχι μόνο να ταράξουν τα νερά στην

ακαδημαϊκή κοινότητα της εποχής εκείνης, αλλά και να διαμορφώσουν σε μεγάλο βαθμό τις επιστημονικές αναζητήσεις και τις θεωρητικές κατευθύνσεις της μελλοντικά. Ειδικότερα, πρόκειται για το μέγεθος της ναζιστικής δύναμης κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τα σχέδιά της για παγκόσμια κυριαρχία⁹³, την αποτυχία του ουτοπισμού σαν ιδεολογία και πολιτική έκφραση⁹⁴, την εμφάνιση της ατομικής βόμβας στα στρατιωτικά δρώμενα⁹⁵ και τέλος την ανάδειξη της Σοβιετικής Ένωσης σε υπέρτατη απειλή για το δυτικό κόσμο.

Ξεκινούσε η εποχή του ρεαλισμού στις Διεθνείς Σχέσεις, όμως όχι γιατί ο ρεαλισμός ήταν κάποιο νέο θεωρητικό ρεύμα ικανό να εξηγήσει με ακρίβεια τα πάντα στο διεθνές σύστημα, αλλά γιατί οι ατυχείς πολιτικές του παρελθόντος που είχαν συνδεθεί με πιο φιλελεύθερες ιδέες κρίνονταν παντελώς ανάρμοστες να καθοδηγήσουν τα κράτη μέσα στο νέο διεθνές σύστημα όπως αυτό διαμορφωνόταν μέσα από τους δύο παγκοσμίους πολέμους στην πυρηνική εποχή. Η θεωρητική κυριαρχία αυτή άφησε, όπως ήταν επόμενο, το αποτύπωμά της και στην προσέγγιση της έννοιας της ασφάλειας. Στην ακαδημαϊκή κοινότητα, κυρίως των ΗΠΑ και της Δυτικής Ευρώπης, το σύνολο των παραπάνω εξελίξεων μεταφράστηκε ως επιβεβαίωση της ηθικής και επιστημονικής αναγκαιότητας του πολιτικού ρεαλισμού⁹⁶. Τα κράτη αναγνωρίζονταν ως οι βασικότεροι πρωταγωνιστές στο νέο διεθνές

---

⁹³ Αποδείξεις για το απώτερο σχέδιο του 3^{ου} Ράιχ, την «τελική λύση», καθώς και για την τεράστια κινητήρια δύναμη που το εξυπηρετούσε ήταν γνωστές από νωρίτερα μεταξύ των πολιτικών παραγόντων των συμμαχικών δυνάμεων, αλλά έγιναν ευρέως γνωστές με τη δημοσιοποίησή τους στη Νυρεμβέργη συγκλονίζοντας την κοινή γνώμη. Η «τελική λύση» αναφέρεται στα σχέδια του ναζιστικού καθεστώτος για την συστηματική καταδίωξη των Εβραίων με σκοπό την οριστική εξόντωσή τους, για περισσότερα βλ. Christopher Browning & Jürgen Matthäus, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939 – March 1942*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2004.

⁹⁴ Ο ιδεολογικός ουτοπισμός, όπως αυτός εκφράστηκε από την μεσοπολεμική εξωτερική πολιτική των νικητών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, είχε σπείρει μια συμφορά μεγαλύτερη από αυτή που πριν λίγα χρόνια είχε τελειώσει και η ακαδημαϊκή κοινότητα φαινόταν να αντιλαμβάνεται ολοένα και περισσότερο αυτήν την πραγματικότητα. Το αντιπροσωπευτικότερο δείγμα αυτής της γενικευμένης πλέον συναίσθησης ήταν το έργο του E.H. Carr, *Twenty Years' Crisis* (1939, και ειδικά η β΄ έκδοση το 1946) όπου ο συγγραφέας κατέκρινε σφοδρά τον πολιτικό ουτοπισμό, ή αλλιώς ιδεαλισμό, που επικράτησε στον μεσοπόλεμο. Κατά τον Carr, το βαθύτερο νόημα της διεθνούς κρίσης ήταν η κατάρρευση ολόκληρου του οικοδομήματος του ουτοπισμού που βασιζόταν στην ιδέα της αρμονίας των συμφερόντων διαφορετικών κρατών, μιας αρμονίας που ήταν αδύνατο να υπάρξει καθώς στο διεθνές σύστημα άλλα κράτη επιθυμούσαν τη διατήρηση του status quo και άλλα επιδίωκαν την μεταβολή του προς όφελός τους, E.H. Carr, *The Twenty Years' Crisis*, Macmillan, London, 1939, 1946, σελ. 62, 53

⁹⁵ Για πρώτη φορά μια τεχνολογική εξέλιξη στον στρατιωτικό τομέα παρουσίαζε τόσο μεγάλη επιρροή στην εξωτερική πολιτική των κρατών. Αυτό ήταν φυσικά συνέπεια της καταστροφικής δύναμης του νέου όπλου η οποία δεν μπορούσε να συγκριθεί με τίποτα ανάλογο στην έως τότε στρατιωτική ιστορία καθώς ποτέ πριν ένα οπλικό σύστημα δεν μπορούσε να επιφέρει θάνατο και καταστροφή σε τόσο μεγάλη κλίμακα.

⁹⁶ Η ηθική αναγκαιότητα ενυπήρχε στο ότι ενώ η συγκεκριμένη θεωρία συνδεόταν με πιο σκληρές πολιτικές επιλογές, δεν θα άφηνε σε καμία περίπτωση το διεθνές σύστημα έρμαιο στα χέρια ανεύθυνων, ιδεαλιστών πολιτικών για να εμπλακεί ο κόσμος σε ένα τρίτο γύρο παγκόσμιας σύγκρουσης. Η επιστημονική αναγκαιότητα, από την άλλη, ενυπήρχε στο ότι ο ρεαλισμός

σύστημα όπως αυτό ερμηνευόταν από το ρεαλιστικό ρεύμα και η συμπεριφορά τους εκλαμβάνόταν ως αξιωματικά ορθολογική. Η ισχύς ως το «νόμισμα» της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων⁹⁷ ή ως «οτιδήποτε εδραιώνει και διατηρεί τον έλεγχο ενός κράτους πάνω σε ένα άλλο»⁹⁸ αναγνωρίζεται ως κυρίαρχο στοιχείο στις διεθνείς σχέσεις μια και αποτελεί ταυτόχρονα μέσο επίτευξης στόχων και αυτοσκοπό των κρατών. Με αυτά ως κύρια χαρακτηριστικά ο ρεαλισμός έθεσε τις βάσεις ανάπτυξης για το νέο επιστημονικό παρακλάδι των Διεθνών Σχέσεων που ονομάστηκε Σπουδές Ασφαλείας και που σύντομα διεκδίκησε έναν πιο αυτόνομο ρόλο υπό τη σκέπη της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων.

Ανάμεσα στους εκπροσώπους της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων που ασχολήθηκαν με την ασφάλεια σε αυτό το πρώτο στάδιο ανάπτυξής της ως έννοια ήταν οι E.H. Carr, Hans Morgenthau, Kenneth Waltz, John Herz και John Mearsheimer, όλοι τους επιφανή μέλη του ρεύματος του πολιτικού ρεαλισμού. Τα θέματα που κυριάρχησαν στην συζήτηση γύρω από την ασφάλεια συνεπώς ήταν θέματα που απασχολούσαν περισσότερο τη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων παρά τα υπόλοιπα θεωρητικά ρεύματα τα οποία και παρέμειναν στο ακαδημαϊκό περιθώριο για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, σχεδόν μέχρι τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Μόνο κάποιες λίγες εξαιρέσεις μπορούν να αναφερθούν για την περίοδο εκείνη που προσεγγίζουν την έννοια της ασφάλειας από διαφορετική οπτική γωνία από αυτήν του ρεαλισμού και οι οποίες δεν κατάφεραν να αναδείξουν την πραγματική αξία τους κυρίως λόγω της σχεδόν απόλυτης κυριαρχίας της ρεαλιστικής σκέψης στην ακαδημαϊκή καθώς και στην διεθνή πολιτική κοινότητα.

2.1.2. Εθνικό συμφέρον και επιβίωση

Ασφάλεια και εθνικό συμφέρον αποτέλεσαν κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου έννοιες πολύ κοντά η μια στην άλλη, ίσως τόσο κοντά ώστε να συγχέονται και χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν το ίδιο πράγμα. Ο Hans Morgenthau πρώτος ταύτισε σχεδόν τους δύο όρους καθώς γι' αυτόν το εθνικό συμφέρον ήταν η ίδια η επιβίωση του έθνους-κράτους, η ασφάλειά του. Διακρίνοντας την ταυτότητα του κράτους σε τρεις

εμφανιζόταν ως η πιο έτοιμη και πιο ώριμη θεωρητική προσέγγιση σε εκείνη τη χρονική στιγμή για να ερμηνεύσει τις λειτουργίες του διεθνούς συστήματος και να βοηθήσει στην διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών.

⁹⁷ John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007, σελ.41.

⁹⁸ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις – Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995, σελ. 129.

κατηγορίες⁹⁹, έκανε μια προσπάθεια να συγκεκριμενοποιήσει τι ακριβώς ήταν αυτό που έχρηζε προστασίας, ασφάλειας, επιβίωσης. Κάθε έθνος-κράτος έχει κατά τον Morgenthau μια φυσική, μια πολιτική και μια πολιτιστική ταυτότητα και η επιβίωση αυτού απαιτεί την ταυτόχρονη και αδιαπραγμάτευτη διατήρηση των τριών αυτών ταυτοτήτων.

Ο Kenneth Waltz τονίζει και αυτός τη συγκεκριμένη λογική υποστηρίζοντας πως ασφάλεια είναι η ίδια η επιβίωση, ο ανώτερος σκοπός του κράτους. Μόνο όταν αυτή εξασφαλιστεί μπορούν τα κράτη να αναζητήσουν περαιτέρω στόχους όπως κέρδη ή σταθερότητα¹⁰⁰. Στην πρώτη θέση κατατάσσεται η ασφάλεια και από τον John Mearsheimer μεταξύ όλων των κρατικών σκοπών καθώς, χωρίς αυτήν, η επιδίωξη οποιουδήποτε άλλου στόχου δεν έχει κανένα απολύτως νόημα. Ακόμη και σε περιπτώσεις όπου υπάρχει σύγκρουση μεταξύ δύο επιδιωκόμενων σκοπών στην εξωτερική πολιτική, η ορθή πολιτική επιλογή συνίσταται στην προώθηση εκείνου του σκοπού που είναι πιο άμεσα συνδεδεμένος με την ασφάλεια και κατά συνέπεια με την επιβίωση του κράτους¹⁰¹.

Το εθνικό συμφέρον κατά τη ρεαλιστική αντίληψη εξυπηρετείται μέσω της ισχύος η οποία εξασφαλίζει στο κράτος πρώτα απ' όλα την επιβίωση και έπειτα την επίτευξη οποιουδήποτε άλλου επιδιωκόμενου σκοπού. Η ισχύς, αποτελώντας στην ουσία το κοινό νόμισμα στις διεθνείς σχέσεις, ανάγεται η ίδια σε αυτοσκοπό¹⁰² των κρατών καθώς χωρίς αυτήν τα κράτη δεν δύνανται να υλοποιήσουν τους στόχους τους. Επιπλέον, σύμφωνα με τη ρεαλιστική λογική, ακόμα και όταν ένα κράτος επιθυμεί να ζήσει ειρηνικά είναι επιβεβλημένο να διαθέτει ικανή ποσότητα ισχύος για να είναι πάντοτε σε θέση να απαντήσει σε τυχόν προκλήσεις γειτονικών κρατών. Επειδή κάποια κράτη, λοιπόν,

---

⁹⁹ Η πρώτη έχει να κάνει με την εδαφική έκταση του κράτους ενώ η δεύτερη με τους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς και τα καθεστώτα που λειτουργούν μέσα σε αυτήν την έκταση. Η τρίτη, η πολιτιστική ταυτότητα, συμπεριλαμβάνει όλα τα φυλετικά, γλωσσολογικά, ιστορικά και θρησκευτικά στοιχεία και κανόνες που χαρακτηρίζουν ένα έθνος-κράτος.

¹⁰⁰ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York, 1979, σελ. 126

¹⁰¹ Σαν παράδειγμα ορθολογικής ιεράρχησης των κρατικών σκοπών ο Mearsheimer παραθέτει τις διάφορες επιλογές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής οι οποίες κατά περίπτωση ερχόντουσαν σε κάθετη σύγκρουση με τις ιδεολογικές πεποιθήσεις και διεθνείς επιδιώξεις των ΗΠΑ όπως η εύνοια απέναντι σε καταπιεστικά, δικτατορικά καθεστώτα τα οποία όμως θα διαφύλασσαν καλύτερα τα αμερικανικά συμφέροντα και συνεπώς την αμερικανική ασφάλεια απ' ότι πιθανώς κάποια φιλελεύθερα δημοκρατικά καθεστώτα στην θέση τους. Τρανό παράδειγμα παραμερισμού των ιδεολογικών καταβολών των ΗΠΑ προς όφελος της επιβίωσης και ασφάλειας ως πρωταρχικών κρατικών σκοπών αποτελεί και η συμμαχία των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατιών με την αυταρχική Σοβιετική Ένωση κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο για την αντιμετώπιση μια μεγαλύτερης και ουσιαστικότερης απειλής, αυτής της ναζιστικής Γερμανίας. Τα λόγια του Franklin Roosevelt είναι χαρακτηριστικά αυτής της δυσάρεστης μεν, αλλά επιβεβλημένης κατά τον Ρεαλισμό ιεράρχησης των κρατικών σκοπών, όταν συγκεκριμένα είπε πως «δεν μπορεί να ανεχτεί τον κομμουνισμό, αλλά για να νικηθεί ο Χίτλερ θα συμμαχούσε με τον διάβολο», John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 112

¹⁰² Hans Morgenthau, *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, (Brief Edition) McGraw-Hill, New York, 1993, σελ. 29, 30

χρησιμοποιούν την ισχύ τους για να επιβληθούν σε άλλα, όλα τα κράτη οφείλουν να είναι έτοιμα να χρησιμοποιήσουν τη δική τους ισχύ σαν αντίβαρο, αλλιώς πολύ απλά θα συνεχίσουν να υπάρχουν στο έλεος των στρατιωτικά πιο σθεναρών και δραστήριων γειτόνων τους¹⁰³. Πρόκειται για μια ξεκάθαρα χομπεισιανή αντίληψη του διεθνούς συστήματος όπου δυνητικά όλοι είναι εναντίων όλων¹⁰⁴.

Σε αυτό το άναρχο διεθνές σύστημα όπου το κάθε κράτος πρέπει να προστατέψει τον εαυτό του από πραγματικούς και δυνητικούς εχθρούς, στην ουσία από το σύνολο των υπολοίπων κρατών, η έννοια της ισορροπίας ισχύος παίρνει πρωτεύουσα θέση στη ρεαλιστική σκέψη. Κατά τον Waltz η ισορροπία ισχύος εξασφαλίζει τον μηχανισμό μέσω του οποίου τα κράτη διασφαλίζουν την επιβίωσή τους¹⁰⁵. Η ισορροπία ισχύος εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό ότι τα κράτη δεν θα επιχειρήσουν εχθρικές ενέργειες έναντι άλλων, αλλά ακόμα και αν το πράξουν θα αντιμετωπίσουν ισχυρές αντιστάσεις. Προκύπτει, δε, από τη δομή του διεθνούς συστήματος και την αναρχία, ως απουσία ανώτερης διοικητικής αρχής, που το χαρακτηρίζει¹⁰⁶. Συνεπώς, το εθνικό συμφέρον ταυτίζεται με την εφαρμογή πολιτικής διατήρησης της ισορροπίας ισχύος η οποία με τη σειρά της εξασφαλίζει την επιβίωση των κρατών μέσα στο διεθνές σύστημα. Στην πραγματικότητα, ο Waltz βλέπει την ισορροπία ισχύος αξιωματικά¹⁰⁷ καθώς υποστηρίζει πως αυτή δεν προκύπτει μέσα από

---

¹⁰³ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, σελ. 102

¹⁰⁴ Shibashis Chatterjee, "Neo-realism, Neo-liberalism and Security", *International Studies*, 2003, Vol. 40, no.2, σελ. 127

¹⁰⁵ Ανισορροπία ισχύος σημαίνει κίνδυνο μερικής απώλειας του κρατικού ελέγχου (πχ υπονόμευση της πολιτικής ανεξαρτησίας) ή ακόμη και απώλειας ολόκληρου του κράτους για εκείνα τα κράτη που δεν διαθέτουν επαρκή ισχύ προς όφελος πάντα εκείνων που είναι συγκριτικά ισχυρότερα και πιο επιθετικά.

¹⁰⁶ Ο Kenneth Waltz τονίζει τη σημασία της ισορροπίας ισχύος και την αναγκαιότητα επιδίωξης της από τις κρατικές πολιτικές λέγοντας πως οι εναλλακτικές κατευθύνσεις για όσους δεν επιθυμούν να ακολουθήσουν πολιτικές διατήρησης της ισορροπίας ισχύος είναι είτε η αυτοκτονία είτε η ενεργή συμμετοχή στο παιχνίδι της πολιτικής ισχύος (ως επιθετική πολιτική), Kenneth Waltz, "The Balance of Power in International Politics", in Paul R. Viotti & Mark V. Kauppi (eds), *International Relations Theory: Realism, Pluralism and Globalism*, Macmillan, New York, 1990, σελ. 198

¹⁰⁷ Για παράδειγμα, κάθε κράτος, όπου και όποτε διαφαίνεται μεταβολή της ισορροπίας ισχύος υπέρ μιας δύναμης ή ενός συνασπισμού κρατών, σπεύδει να εξισορροπήσει την κατάσταση τασσόμενο υπέρ του ασθενέστερου. Πρόκειται για μια σχεδόν αξιωματική ή αυτόματη λειτουργία του διεθνούς συστήματος που οδηγεί στη διατήρηση μιας ισορροπίας ισχύος. Η θεωρία αυτή μετέπειτα δέχτηκε έντονη κριτική καθώς εμφανίστηκαν τα λεγόμενα φαινόμενα συστράτευσης με τις μεγάλες δυνάμεις (bandwagoning) σε εξαιρετικά πολλές περιπτώσεις ανά τον κόσμο, ειδικά μετά την πτώση της ΕΣΣΔ, καταρρίπτοντας στην ουσία τις αξιωματικές παραδοχές του Waltz περί αυτόματης εξισορρόπησης, John Mersheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ. 646-652. Για μια ακόμη κριτική κατά του Waltz στο συγκεκριμένο θέμα της εξισορρόπησης και της συστράτευσης (bandwagoning) βλ. Ole Waever & Iver B. Neumann (eds), *The Future of International Relations: Masters in the Making?*, Routledge, London, 1997, σελ. 78, 79

επιτυχείς διπλωματικές πρακτικές, αλλά μέσα από την ίδια τη δομή και τη φύση του διεθνούς συστήματος¹⁰⁸.

2.1.3. Άμυνα

Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, σχεδόν προτού καθίσει η σκόνη των πεδίων των μαχών, στις συζητήσεις γύρω από την έννοια της ασφάλειας η πρωτοκαθεδρία των στρατιωτικών θεμάτων ήταν παραπάνω από εμφανής. Η εχθρική εξέλιξη των σχέσεων Δύσης - ΕΣΣΔ ενέτεινε, φυσικά, αυτήν την τάση δίνοντας στους ακαδημαϊκούς εκπροσώπους του κυρίαρχου θεωρητικού ρεύματος του πολιτικού ρεαλισμού τα πρακτικά παραδείγματα εκείνα που ήταν απαραίτητα για την υποστήριξη των θέσεών τους. Οι πρόσφατες μνήμες των δύο παγκοσμίων πολέμων και η απειλή ενός τρίτου, ακόμη πιο καταστροφικού, πρόσφεραν ιδανικό έδαφος για την ανάπτυξη της έρευνας της ασφάλειας ορισμένης ως προστασίας του κράτους από εξωτερικούς παράγοντες, δηλαδή από άλλα κράτη του διεθνούς συστήματος. Η απειλή χρήσης βίας και η ίδια η βία σε διακρατικό επίπεδο αποτέλεσαν τον ακρογωνιαίο λίθο της έρευνας γύρω από την ασφάλεια και κατά συνέπεια τα θέματα άμυνας διατήρησαν την προτεραιότητα που είχαν ανέκαθεν στην σφαίρα της διεθνούς πολιτικής ενώ και θεωρητικά εδραιώθηκαν ως η ουσία της έννοιας της ασφάλειας.

Κατά την ρεαλιστική προσέγγιση της ασφάλειας, η αμυντική ικανότητα του κράτους, που είναι και φυσική προέκταση της στρατιωτικής ισχύος του, αποτελεί την μοναδική εγγύηση για την επιβίωση μέσα στο άναρχο και εχθρικό διεθνές σύστημα. Πρόκειται για μια αντίληψη που ουσιαστικά πηγάζει από τις απαρχές της πολιτικής σκέψης και συγκεκριμένα από τον κλασικό ρεαλισμό που πρωτοεμφανίζεται στα αρχαία ιστορικά κείμενα του Θουκυδίδη. Το στοιχείο που μετράει πάνω απ' όλα, πάνω από νόμους και ηθικές αξίες, στις διεθνείς σχέσεις είναι η ισχύς η οποία εφαρμόζεται στην πράξη με τις στρατιωτικές ικανότητες των κρατών. Η ασφάλεια του κράτους εξυπηρετείται πρώτα και κύρια από την αμυντική του ικανότητα και έπειτα από οτιδήποτε άλλο όπως πλούτο, διπλωματία ή συμμαχίες¹⁰⁹.

---

¹⁰⁸ Shibashis Chatterjee, "Neo-realism, Neo-liberalism and Security", σελ. 136

¹⁰⁹ Για περισσότερα αναφορικά με τη σκέψη του Θουκυδίδη πάνω στις διεθνείς σχέσεις βλ. Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα, 1999

Η έκφραση αυτής της ρεαλιστικής θέσης έγινε πιο ξεκάθαρη το 1950 από τον John Herz¹¹⁰ με την ανάλυση του «διλήμματος ασφαλείας» που αντιμετωπίζουν όλα τα κράτη ανεξαρτήτως ισχύος και δυνατοτήτων. Πρόκειται για μια κατάσταση από την οποία είναι αδύνατο να ξεφύγουν τα κράτη και στην οποία οποιεσδήποτε μονομερείς προσπάθειες αύξησης της ασφάλειας ενός κράτους και ασχέτως προθέσεων έχουν την τάση να προξενούν αυξανόμενα αισθήματα ανασφάλειας σε γειτονικά κράτη καθώς η κάθε πλευρά ερμηνεύει τα μέτρα που η ίδια λαμβάνει ως αμυντικά ενώ αντίστοιχα μέτρα των γειτονικών της κρατών ως πιθανώς επιθετικά ή απειλητικά¹¹¹.

2.1.4. Στρατηγική και πυρηνικά όπλα

Αναμφισβήτητα, το νέο στοιχείο κλειδί στις διεθνείς σχέσεις του β' μισού του 20ού αιώνα ήταν η ανάπτυξη πυρηνικής τεχνολογίας και η άμεση και μαζική εφαρμογή της στον στρατιωτικό τομέα από τις υπερδυνάμεις της εποχής. Η ρεαλιστική προσέγγιση της ασφάλειας κυριολεκτικά αγκάλιασε το νέο αυτό στοιχείο βασιζοντας εν πολλοίς την ανάπτυξη της στην ανάλυση των εκατέρωθεν στρατιωτικών πυρηνικών δογμάτων με όρους στρατηγικής. Με τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα να ανταγωνίζονται το ένα το άλλο για στρατιωτική υπεροχή, το νέο όπλο ήρθε να ανεβάσει τον ανταγωνισμό αυτό σε άλλο, πολύ πιο επικίνδυνο επίπεδο. Η ασφάλεια στο ξεκίνημα της ψυχροπολεμικής εποχής αποκτούσε ένα διαφορετικό περιεχόμενο για τις δύο υπερδυνάμεις και κατά προέκταση και για τον υπόλοιπο κόσμο καθώς η υπέρτατη απειλή πλέον προερχόταν από τα πυρηνικά οπλοστάσια που μεγάλωναν με αυξανόμενο ρυθμό και στις δύο πλευρές. Για την ακρίβεια, η πυρηνική απειλή επρόκειτο στο εξής να μονοπωλήσει για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα το περιεχόμενο της ασφάλειας και τις μελέτες πάνω σε αυτήν.

Κυρίαρχη έννοια στις στρατηγικές που σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν σε ολόκληρο το διάστημα του Ψυχρού Πολέμου αποτελεί αυτή της «αποτροπής» κατά την

¹¹⁰ John Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 2, no.2 (Jan. 1950)

¹¹¹ Σύμφωνα με την άποψη του ρεαλιστή Herz, στο άναρχο διεθνές σύστημα το κάθε κράτος ζει μέσα σε μια διαρκή και δυσεπίλυτη αβεβαιότητα σχετικά με τις στρατιωτικές ικανότητες και ειδικότερα με τις στρατιωτικές προπαρασκευές των υπόλοιπων κρατών. Η αβεβαιότητα αυτή έγκειται στην αδυναμία εξακρίβωσης του αν οι εν λόγω στρατιωτικές προετοιμασίες είναι αμυντικής ή επιθετικής φύσεως και συνεπακόλουθα προκαλεί αισθήματα δυσπιστίας και καχυποψίας μεταξύ των κρατών τα οποία συχνά ανακυκλώνονται και ενισχύονται προκαλώντας φόβο και ανασφάλεια στις διακρατικές σχέσεις. Το ενδεχόμενο παρανόησης, δηλαδή, είναι πάντοτε υπαρκτό, άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό. Σχετικά με την έννοια της παρανόησης στις διεθνείς σχέσεις βλ. Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, Princeton University Press, 1976

οποία η ουσιαστικότερη λειτουργία ενός πυρηνικού όπλου είναι η αποθάρρυνση του αντιπάλου από το να επιχειρήσει μια επιθετική ενέργεια¹¹². Η έννοια της αποτροπής διαμορφώθηκε παράλληλα με την εξέλιξη του πυρηνικού ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και προσαρμόστηκε κάθε φορά στις εκάστοτε ισορροπίες και σχέσεις μεταξύ τους. Από την πρώτη, διπλωματική χρήση της βόμβας ως μέσο πίεσης στη Σοβιετική Ένωση κατά τη σύνοδο του Πότσδαμ και τη δεύτερη και ουσιαστικότερη κατά τον βομβαρδισμό της Χιροσίμα και του Ναγκασάκι, ως και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η αποτροπή, ως ψυχολογικός εκβιασμός του αντιπάλου, αποτέλεσε το κυριότερο στοιχείο των στρατηγικών που εκπονήθηκαν με σκοπό την μεγιστοποίηση της ασφάλειας των δύο υπερδυνάμεων.

Το αποτέλεσμα της εντεινόμενης εμπλοκής των πυρηνικών όπλων στις εκατέρωθεν στρατηγικές¹¹³ των υπερδυνάμεων της μεταπολεμικής εποχής ήταν η άμεση σύνδεση των Σπουδών Ασφαλείας με τη νέα στρατιωτική τεχνολογία και γενικότερα με τα αμυντικά θέματα που απασχολούσαν τους στρατηγιστές εκείνη την περίοδο. Σπουδές Ασφαλείας και Στρατηγικές Σπουδές έφτασαν να σημαίνουν το ίδιο πράγμα στον ακαδημαϊκό κόσμο καθώς η έννοια της ασφάλειας είχε επικεντρωθεί στην εθνική ασφάλεια από εξωτερικούς κινδύνους και ειδικότερα από τον υπέρτατο κίνδυνο των πυρηνικών όπλων που προερχόταν από το σοβιετικό στρατόπεδο. Πέρα από την στρατιωτική περικύκλωση της ΕΣΣΔ, όμως, απαραίτητη κρινόταν η ανάσχεση της εξάπλωσης του κομμουνισμού στον υπόλοιπο κόσμο και ειδικότερα στην Ευρώπη που μόλις είχε βγει από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο γονατισμένη οικονομικά. Το σχέδιο Marshall σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε με γνώμονα αυτήν ακριβώς την αντίληψη¹¹⁴. Η σύλληψή του πηγάζει από την αυξανόμενη

---

¹¹² Η αποτρεπτική αυτή ισχύς φυσικά πηγάζει από την καταστροφική δύναμη των πυρηνικών όπλων η οποία πολλαπλασιάστηκε με το πέρασμα του χρόνου ποσοτικά αλλά και ποιοτικά, με την εφαρμογή τεχνολογικών καινοτομιών στην στρατιωτική χρήση της πυρηνικής τεχνολογίας, ειδικά στους τομείς στόχευσης και μεταφοράς των εν λόγω όπλων.

¹¹³ Ανάμεσα στα κυριότερα πυρηνικά δόγματα των ΗΠΑ μπορούμε να αναφέρουμε αυτό των «μαζικών αντιποίνων» (δεκαετία 1950), της «ευέλικτης ανταπόδοσης» (1961 επί κυβέρνησης Kennedy), της «αμοιβαίας καταστροφής» (1962), της «ισότητας» (1966), της «επάρκειας» (1968, επί κυβέρνησης Nixon), το «αντισταθμιστικό» (προς τα μέσα της δεκαετίας του 1970) και τέλος αυτό της «επικράτησης». Για μια συνοπτική παράθεση των αμυντικών δογμάτων και των πυρηνικών στρατηγικών που ακολουθήθηκαν από τις ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000, σελ. 139-171

¹¹⁴ Η τεχνικοοικονομική ενίσχυση της δυτικής Ευρώπης από το συγκεκριμένο σχέδιο ξεκίνησε τον Ιούλιο του 1947 και κράτησε για τα τέσσερα επόμενα χρόνια φτάνοντας σε συνολικό ύψος 13 δις δολαρίων, ένα ποσό που στάθηκε ικανό να βοηθήσει τις τότε χώρες-μέλη του Οργανισμού για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία (Organisation for European Economic Cooperation - OEEC) προδρόμου του σημερινού Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης - ΟΟΣΑ να ξεπεράσουν τα προπολεμικά τους οικονομικά επίπεδα. Η όλη κίνηση αυτή ήταν σχεδιασμένη να ενισχύσει την αμερικανική ασφάλεια καθώς η ανοικοδόμηση της δυτικής Ευρώπης και η ανάκαμψη

ανησυχία της αμερικανικής πλευράς για τις σοβιετικές μεταπολεμικές δυνατότητες και φιλοδοξίες μετά την σύντομη ενημέρωση¹¹⁵ για αυτές από τον George Kennan, ιστορικό και διπλωμάτη στην Μόσχα εκείνη την περίοδο.

2.1.5. Έλεγχος των εξοπλισμών

Η συζήτηση γύρω από την ασφάλεια κατά τον Ψυχρό Πόλεμο σύντομα μετά την εμφάνιση των πυρηνικών όπλων απέκτησε ένα ακόμα κεφάλαιο ανάλυσης το οποίο επίσης εγκοιλώθηκε από την ρεαλιστική προσέγγιση. Ο ανταγωνισμός των πυρηνικών εξοπλισμών μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ οδήγησε τις πολιτικές ηγεσίες των δύο δυνάμεων να καταλήξουν σταδιακά σε συμφωνίες για τον περιορισμό της εξάπλωσης αυτών των όπλων και της τεχνολογίας τους. Οι ισορροπίες ήταν πολύ λεπτές και κοινή πεποίθηση ήταν πως έπρεπε να διατηρηθούν σε επίπεδα ελέγχιμα προς όφελος και των δύο πλευρών. Αν και η ιδέα του ελέγχου των εξοπλισμών μπορούσε να εξυπηρετήσει τη μείωση των εντάσεων μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, η αύξηση της ασφάλειας παρέμενε ως πρωταρχικός σκοπός της. Για την αμερικανική πλευρά ο έλεγχος των εξοπλισμών σήμαινε αύξηση της σοβιετικής προβλεψιμότητας, διατήρηση της ισοδυναμίας των δύο οπλοστασίων, μείωση των εξοπλιστικών δαπανών και ταυτόχρονη διοχέτευση των εξοικονομημένων πόρων σε άλλους τομείς της εθνικής οικονομίας, περιορισμό του ανταγωνισμού σε λιγότερο αποσταθεροποιητικούς τομείς και γενικά μείωση των ενδεχομένων εντάσεων στις διμερείς σχέσεις ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Η σοβιετική πλευρά από την άλλη κράτησε αρχικά επικριτική στάση απέναντι στην ιδέα του ελέγχου των εξοπλισμών αντιλαμβανόμενη το όλο σκεπτικό ως υστερόβουλη αμερικανική πρωτοβουλία με σκοπό την προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων, όμως αργότερα προχώρησε πιο θετικά στις διαπραγματεύσεις καθώς τα

των οικονομιών των κρατών της θα βοηθούσε στην απομάκρυνσή τους από την Σοβιετική Ένωση. Εξάλλου, ήταν ήδη ορατό το ενδεχόμενο αύξησης της σοβιετικής επιρροής σε αρκετές χώρες της δυτικής Ευρώπης (πχ. Ιταλία, Γερμανία) λόγω της ανόδου της δημοτικότητας των κομμουνιστικών κομμάτων που με τη σειρά της ήταν συνέπεια της οικονομικής εξαθλίωσης και της έλλειψης τροφίμων για τον πληθυσμό, Melvyn P. Leffler, "The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-48", *The American Historical Review*, Vol. 89, no.2 (April, 1984), σελ. 363-364

¹¹⁵ George Kennan, *The Long Telegram*, Feb. 22 1946, στο <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>

υπολογιζόμενα οφέλη διαφαίνονταν μεγαλύτερα από το κόστος των αμοιβαίων υποχωρήσεων¹¹⁶.

Το ζήτημα του ελέγχου των εξοπλισμών προκάλεσε από την πρώτη στιγμή το ενδιαφέρον πολιτικών και ακαδημαϊκών παραγόντων που, τουλάχιστον στις ΗΠΑ, εργάστηκαν μαζί για την μεγιστοποίηση του οφέλους της αμερικανικής πλευράς. Ναι μεν η ιδέα του πυρηνικού αφοπλισμού και της μη διάδοσης ήταν ευγενής και σύμφωνη με τα ανθρωπιστικά ιδεώδη όμως σε καμία περίπτωση δεν ήταν το ίδιο ευγενείς οι σκοποί των πολιτικών ηγεσιών των δύο υπερδυνάμεων όταν πρότειναν και διαπραγματεύονταν τις αντίστοιχες συνθήκες. Πρωταρχικός στόχος και των δύο ήταν η αποκόμιση από κάθε συμφωνία συγκριτικών πλεονεκτημάτων έναντι του αντισυμβαλλόμενου μέρους καθώς επίσης και ο αποκλεισμός επίδοξων τρίτων δυνάμεων από το πυρηνικό ολιγοπώλιο που είχε διαμορφωθεί στο διεθνές μεταπολεμικό σκηνικό.

---

¹¹⁶ Για την ιστορική εξέλιξη των καθεστώτος μη διάδοσης των πυρηνικών βλ. Darryl Howlett, "Nuclear Proliferation", στο John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2001, 429-436.

2.2. Πλουραλιστική προσέγγιση – Θεματική διεύρυνση

2.2.1. Εισαγωγικά

Η αλλαγή στο τοπίο γύρω από την έννοια της ασφάλειας άρχισε να διαφαίνεται προς το τέλος του Ψυχρού Πολέμου όταν η διπολική αντιπαράθεση που είχε ξεκινήσει από τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και είχε ήδη γαλουχήσει τη πρώτη γενιά των μελετητών της ασφάλειας άρχιζε να εξασθενεί. Η σιωπηρή σύγκρουση των δύο αντίπαλων δυνάμεων και των συμμάχων τους κατά την μεταπολεμική περίοδο πέρασε από πολλά σημεία καμπής, άλλοτε εντεινόταν με τον φόβο του πυρηνικού ολέθρου να σκιάζει ολόκληρο τον πλανήτη και άλλοτε χαλάρωνε με τη βοήθεια αμοιβαίων υποχωρήσεων και διμερών συμφωνιών¹¹⁷ δίνοντας σε ολόκληρη την ανθρωπότητα την αίσθηση ενός ασφαλέστερου κόσμου μακριά από το ενδεχόμενο ευρείας κλίμακας πολεμικής σύγκρουσης. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1980 το αίσθημα αυτό ήταν γενικευμένο καθώς οι προθέσεις συνεργασίας και μείωσης των τόνων αντιπαράθεσης ήταν ορατές και στα δύο αντίπαλα στρατόπεδα¹¹⁸. Σε οικονομικό επίπεδο η επιθυμία μεταρρύθμισης του εν πολλοίς αποτυχημένου σοβιετικού μοντέλου οδήγησε την τελευταία πολιτική ηγεσία της ΕΣΣΔ σε κινήσεις ανοίγματος της σοβιετικής οικονομίας στη διεθνή αγορά πράγμα που σαφέστατα μεταφραζόταν σε αναδίπλωση από το αρχικό αυταρχικό οικονομικό μοντέλο της και σε προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων με τη Δύση¹¹⁹. Σε κοινωνικό και

---

¹¹⁷ Παραδείγματα τέτοιων συμφωνιών αποτελούν συνθήκες όπως η PTBT – Partial Test Ban Treaty (1963) και η INF – Intermediate Nuclear Forces (1987) και οι διαπραγματεύσεις στα πλαίσια SALT I (υπογραφή συμφωνίας ABM το 1972) και II και START I (επικύρωση τον Ιούνιο του 1991) και II (υπογραφή τον Ιανουάριο του 1993) που σκοπό είχαν τον περιορισμό του ανταγωνισμού των εξοπλισμών μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ.

¹¹⁸ Σε πολιτικό επίπεδο οι κινήσεις της άλλοτε επιθετικής Σοβιετικής Ένωσης αντικαθιστούνταν σταδιακά από πολιτικές αναδίπλωσης, φιλειρηνικές και λιγότερο διεκδικητικές από τα προηγούμενα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου. Η έναρξη της αποχώρησης των σοβιετικών δυνάμεων από το Αφγανιστάν τον Απρίλιο του 1988 (που ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 1989) ήταν ίσως η πιο αξιοσημείωτη υποχώρηση από πλευράς ΕΣΣΔ, για μια σύντομη περιγραφή της εξέλιξης των σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ τη συγκεκριμένη περίοδο βλ. Richard Crockatt, “The End of the Cold War”, στο John Baylis & Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2001, σελ. 101 - 105

¹¹⁹ Η perestroika, που δημοσιεύτηκε το 1987, προέβλεπε δύο μεταρρυθμιστικές διαδικασίες, το «άνοιγμα» (glasnost) που προωθούσε ελευθερία του λόγου και θρησκευτικής πίστης και λιγότερο έλεγχο των ΜΜΕ και την «αναδόμηση» (perestroika) η οποία προωθούσε αλλαγές στο πολιτικό

ιδεολογικό επίπεδο η έντονη, και εν μέρει τεχνητή¹²⁰, φραστική αντιπαράθεση με την καπιταλιστική Δύση περνούσε ολοένα και περισσότερο στο παρελθόν παύοντας να λειτουργεί σαν μοχλός πίεσης και εργαλείο εξωτερικής πολιτικής. Ο Ψυχρός Πόλεμος όδευε προς τη λήξη του, ανεξάρτητα εάν κάποιος ήταν σε θέση να φανταστούν ή όχι το πόσο απότομα θα πραγματοποιούνταν η επερχόμενη αλλαγή στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, και το γεγονός αυτό πυροδοτούσε εξελίξεις στην θεωρητική έρευνα γύρω από την έννοια της ασφάλειας.

Η κατάσταση που είχε εδραιωθεί από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου με το ρεαλιστικό θεωρητικό ρεύμα να κυριαρχεί και να διαμορφώνει σχεδόν απόλυτα μονοδιάστατα την διεθνή ατζέντα ασφαλείας έδειχνε ολοένα αυξανόμενα σημάδια κόπωσης καθώς η πολιτικοστρατιωτική θεματική σφαίρα υποχωρούσε μπροστά στην ανάδειξη οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και άλλων ζητημάτων σε ολόκληρο τον κόσμο. Στην ανάδειξη της τάσης διεύρυνσης της ατζέντας ασφαλείας συντέλεσαν κατά τη συγκεκριμένη περίοδο δύο πολύ σημαντικοί παράγοντες, αφενός η ανάπτυξη της δυτικοευρωπαϊκής κοινότητας ασφαλείας και αφετέρου το καθεστώς πυρηνικής αποτροπής ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ.

Η πρώτη εξέλιξη συντέλεσε στην δημιουργία ενός κλίματος αειφόρου ειρήνης μεταξύ των κρατών της δυτικής Ευρώπης καθώς η διχοτόμηση της γηραιάς ηπείρου σε δυτικό και ανατολικό μπλοκ και η σοβιετική απειλή δημιούργησε τις προϋποθέσεις (αλλά και την ανάγκη) στενής συνεργασίας και συσπείρωσής τους. Μετά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα ο πόλεμος μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών παραδοσιακών δυνάμεων, αλλά και των λιγότερο ισχυρών κρατών της γηραιάς ηπείρου όχι μόνο εξέλειψε ουσιαστικά, αλλά είχε καταστεί και αδιανόητος. Οι κοινές φιλελεύθερες, δημοκρατικές αξίες που μοιράζονταν οι δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες σε συνδυασμό με τις ολοένα και περισσότερο αλληλοεξαρτώμενες εθνικές οικονομίες τους είχαν δημιουργήσει ένα δίκτυο σταθερότητας και ασφάλειας μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών χωρών όπου ο πόλεμος δεν αποτελούσε καθόλου πιθανό ενδεχόμενο. Ο κρίσιμος συνδυασμός κρίκος για την ενότητα της κοινότητας αυτής ήταν η κοινή εξωτερική απειλή που αντιμετώπιζαν όλα ανεξαιρέτως τα κράτη της από την Σοβιετική Ένωση και η οποία δεν περιοριζόταν μόνο σε στρατιωτικό επίπεδο, με την αντιπαράθεση του ασύγκριτα μεγαλύτερου σοβιετικού στρατού με το μωσαϊκό των ευρωπαϊκών δυνάμεων, αλλά εκτεινόταν εξίσου στον ιδεολογικό και πολιτικό

σύστημα της ΕΣΣΔ με αποδυνάμωση του ηγετικού ρόλου του Κομμουνιστικού Κόμματος, αλλά και στην οικονομία με την θέσπιση νόμων προς την κατεύθυνση της φιλελευθεροποίησης.

¹²⁰ John Mueller, "Simplicity and Spook: Terrorism and the Dynamics of Threat Exaggeration", *International Studies Perspectives*, 2006, no.6, σελ. 209-215

τομέα¹²¹. Η δεύτερη εξέλιξη, με τη σειρά της, προσέδιδε ένα στοιχείο σταθερότητας στον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων παρά το γεγονός ότι βασιζόταν στην ευρεία χρήση μιας εξαιρετικά επικίνδυνης στρατιωτικής τεχνολογίας¹²².

Η ανάπτυξη της δυτικοευρωπαϊκής κοινότητας ασφαλείας συνδυασμένη με την ολοένα αυξανόμενη σταθερότητα που προσέφερε η πυρηνική αποτροπή μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ συντέλεσε στην σταδιακή υπαναχώρηση του ενδεχομένου ενός πολέμου με αποτέλεσμα οι κυρίαρχουσες ρεαλιστικές θέσεις περί πρωτοκαθεδρίας των στρατιωτικών-αμυντικών θεμάτων στις διεθνείς σχέσεις και περί πρωταρχικής, αν όχι αποκλειστικής, σημασίας της στρατιωτικής ασφάλειας να αρχίσουν να τίθενται σε ευρεία αμφισβήτηση. Τα συμπεράσματα και οι αναζητήσεις σημαντικού μέρους της ακαδημαϊκής κοινότητας είχαν να κάνουν πλέον με το κατά πόσο η νεορεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων εξακολουθούσε υπό τη σκιά των εξελίξεων στο διεθνές σύστημα να είναι επίκαιρη και ωφέλιμη. Σε αυτήν την αλλαγή κλίματος ερχόταν να προστεθεί προς το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η ανάδειξη νέων θεμάτων ασφαλείας μέσα στην παραδοσιακά ρεαλιστική ατζέντα τα οποία σταδιακά λάμβαναν μεγάλες διαστάσεις, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, και μάλιστα με αυξανόμενους ρυθμούς. Επρόκειτο για θέματα πέρα από τα στρατιωτικά-αμυντικά που έως τότε μονοπωλούσαν το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον γύρω από την ασφάλεια, και τα οποία παραδοσιακά τοποθετούνταν στη σφαίρα των θεμάτων χαμηλής πολιτικής, όπως για παράδειγμα το περιβάλλον και η διεθνής οικονομία. Η ανάγκη αναθεώρησης της έννοιας της ασφάλειας είχε ήδη αρχίσει να διαφαίνεται σχεδόν μια δεκαετία πριν την επίσημη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, που επήλθε με την απότομη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, και προσανατολιζόταν σε πρώτη φάση προς την θεματική διεύρυνση της ατζέντας ασφαλείας ώστε να συμπεριληφθούν απειλές που πλέον αναγνωρίζονταν ως υπάρχουσες και εξίσου ή και περισσότερο σημαντικές από τις στρατιωτικές.

---

¹²¹ Η πολύπλευρη αυτή απειλή ενεργούσε ως συνδεδεμένος ιστός για την σταθερότητα του δυτικοευρωπαϊκού οικοδομήματος ασφαλείας και αργότερα θα αποδεικνυόταν πως η αποδυνάμωση του ιστού αυτού με την απότομη υποχώρηση της σοβιετικής ισχύος θα δημιουργούσε τριγμούς και αναταράξεις στη δυτικοευρωπαϊκή ενότητα, Barry Buzan, "Rethinking Security After the Cold War", *Cooperation and Conflict*, vol. 32, no. 5 (1997), σελ. 8

¹²² Ο αμοιβαίος φόβος του πυρηνικού ολέθρου και της εξίσου ευρείας καταστροφής σε περίπτωση σύγκρουσης λειτούργησε εξαιρετικά σταθεροποιητικά σε ολόκληρο το διάστημα της διπολικής αντιπαράθεσης και ειδικότερα σε περιόδους έντασης και κρίσεων απομακρύνοντας το ενδεχόμενο μεγάλης κλίμακας πολέμου μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων και των συμμάχων τους. Η κατάσταση αμοιβαίου φόβου για την εξασφαλισμένη καταστροφή και των δύο υπερδυνάμεων σε περίπτωση πυρηνικού πολέμου περιγράφηκε στην βιβλιογραφία της εποχής με τον όρο MAD – Mutually Assured Destruction.

2.2.2. Θεματική διεύρυνση - νέα θέματα ασφαλείας

2.2.2.1. Περιβάλλον

Το περιβάλλον αποτέλεσε ένα από τα νέα θέματα που εισήγαγε η πλουραλιστική προσέγγιση στην ατζέντα ασφαλείας. Η διαδικασία ανάδειξής του σε μείζον ζήτημα ασφαλείας μπορεί να εντοπιστεί πίσω στη δεκαετία του 1960 όταν έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες προσπάθειες αφύπνισης του κόσμου για τους κινδύνους που έκρυβε η ανεξέλεγκτη ανθρώπινη παρέμβαση στον πλανήτη¹²³. Ζητήματα όπως οι συνέπειες της εκτεταμένης χρήσης φυτοφαρμάκων αποτέλεσαν μόνο την αρχή του προβληματισμού καθώς η συζήτηση σύντομα επεκτάθηκε σε πιο περίπλοκα και διασυνδεδεμένα προβλήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η εξάντληση των φυσικών πόρων, η μόλυνση του περιβάλλοντος και οι φυσικές καταστροφές. Η μεγάλη ξηρασία του 1988 στις ΗΠΑ έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στην ανάδειξη των περιβαλλοντικών θεμάτων και ιδιαίτερα της κλιματικής αλλαγής σε θέματα ασφαλείας καθώς είχε ασυνήθιστα μεγάλο κόστος τόσο σε ζωές όσο και στην οικονομική δραστηριότητα της ευρύτερης περιοχής¹²⁴. Στο κέντρο της επιχειρηματολογίας για την αντιμετώπιση του περιβάλλοντος¹²⁵ ως θέματος ασφαλείας βρίσκεται μια έντονη και καθόλα δικαιολογημένη ανησυχία ότι η επιβάρυνση του γήινου οικοσυστήματος, συνεπεία της αυξανόμενης ανθρώπινης παρουσίας και δραστηριότητας πάνω στον πλανήτη, θα έχει μελλοντικά άμεσο και καταστροφικό αντίκτυπο στην ευημερία των κρατών αλλά και του ίδιου του ανθρώπου. Πολλοί ερευνητές επίσης τόνισαν το ενδεχόμενο η καταστροφή του περιβάλλοντος να προκαλέσει και βίαιες συγκρούσεις,

---

¹²³ Barry Buzan, "Rethinking Security After the Cold War", σελ. 7, για ένα πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα των προσπαθειών αυτών βλ. Rachel Carson, *Silent Spring*, Penguin, Harmondsworth, 1962

¹²⁴ Thomas Homer-Dixon, "On The Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict", *International Security*, Vol. 16, no. 2 (Fall 1991), σελ. 76-116

¹²⁵ Στη βάση της συζήτησης σχετικά με το περιβάλλον υπήρχαν δύο πυρήνες γύρω από τους οποίους αναπτυσσόταν ο διάλογος και οι προβληματισμοί των ερευνητών. Από τη μια υπήρχε η υπερβολικά αισιόδοξη και ουσιαστικά ανεφάρμοστη άποψη υπέρ της εξολοκλήρου ακραίας πολιτικοποίησης του περιβάλλοντος, δηλαδή της αδιαπραγμάτευτης τοποθέτησής του εντός της σφαίρας των θεμάτων ασφαλείας, με την προσδοκία αυτό να αποκατασταθεί στον βαθμό που ήταν πριν την έναρξη της βίαιης ανθρώπινης παρέμβασης στο γήινο οικοσύστημα και της ανατάραξης των ευαίσθητων ισορροπιών αυτού. Από την άλλη, υπήρχε η σαφέστατα πιο μετριοπαθής και συνάμα πραγματιστική άποψη ότι η αύξηση της δραστηριότητας του ανθρώπου όφειλε να τεθεί υπό έλεγχο ώστε να μην ξεπεραστούν τα όρια ανοχής του περιβάλλοντος. Για τις δύο διαφορετικές προσεγγίσεις της σχέσης περιβάλλοντος και ασφάλειας (ειδικότερα της κρατικής ασφάλειας των ΗΠΑ) βλ. Marc A. Levy, "Is the Environment a National Security Issue?", *International Security*, Vol. 20, no. 2 (Fall 1995), Thomas F. Homer-Dixon & Marc A. Levy, "Correspondence, Environment and Security", *International Relations*, Vol. 20, no. 3 (Winter 1995-96) και Michael Renner, "Environmental Security: The Policy Agenda", *Conflict, Security and Development*, Vol. 4, no. 3 (December 2004)

διακρατικές ή ενδοκρατικές μεταξύ αντιμαχόμενων φυλετικών ή εθνικών ομάδων, με αφορμή τη διεκδίκηση των ολοένα και πιο περιορισμένων, ποσοτικά και ποιοτικά, φυσικών πόρων¹²⁶.

2.2.2.2. Οικονομία

Η οικονομία αποτέλεσε το άλλο μεγάλο κεφάλαιο της θεματικής διεύρυνσης της ασφάλειας το οποίο άνοιξε με αφορμή την σχετική οικονομική επιβράδυνση των ΗΠΑ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς επίσης και με τις πρώτες αντιδράσεις απέναντι στο κύμα φιλελευθερισμού το οποίο διαχεόταν στην παγκόσμια οικονομία. Η κυριαρχία των ΗΠΑ στην διεθνή αγορά απειλούνταν φανερά, πλην όμως μακροπρόθεσμα, από την οικονομική ανασυγκρότηση της Ευρώπης και της Ιαπωνίας που αναδεικνύονταν σε ισχυρούς παίχτες στο διεθνές οικονομικό τοπίο μετά τις καταστροφές που υπέστησαν κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τον διεθνή ανταγωνισμό έρχονταν να εντείνουν επίσης και άλλες χώρες οι οποίες μόλις είχαν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους, εξερχόμενες από το αποικιακό τους παρελθόν, και πραγματοποιούσαν σημαντικά και επιτυχημένα βήματα προς τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξή τους. Οι εθνικές οικονομίες βρίσκονταν πλέον εκτεθειμένες σε περιβάλλον εντεινόμενου ανταγωνισμού μεταξύ όχι μόνο του συνόλου των υπόλοιπων εθνικών οικονομιών, αλλά και μεταξύ των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών οι οποίες είχαν εξελιχτεί σε μείζονες παράγοντες διαμόρφωσης της παγκόσμιας οικονομίας.

Το ενδιαφέρον για την οικονομική ασφάλεια κινήθηκε γύρω από τη δυνατότητα των κρατών να διατηρήσουν στην παγκόσμια αγορά ακλόνητη την ικανότητά τους για στρατιωτική παραγωγή, την ορατή προοπτική επιρροής των διεθνών οικονομικών εξαρτήσεων πάνω στις πολιτικές αποφάσεις¹²⁷, το ενδεχόμενο αύξησης των ανισοτήτων μεταξύ ισχυρών και αδύναμων κρατών μέσα σε περιβάλλον άκρατου διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού και την πιθανότητα παγκόσμιας διάχυσης μιας οικονομικής κρίσης με επιπτώσεις σε όλες τις εθνικές οικονομίες και στο αναπτυσσόμενο φιλελεύθερο σύστημα γενικότερα.

---

¹²⁶ Για περισσότερα σχετικά με τη σχέση του περιβάλλοντος με βίαιες εθνικές συγκρούσεις βλ. Thomas F. Homer-Dixon, "Environmental Scarcities and Violent Conflict", *International Security*, Vol. 19, no. 1 (Summer 1994)

¹²⁷ Πιο συγκεκριμένα, το πετρέλαιο και η εξάρτηση των βιομηχανικά ανεπτυγμένων κρατών από αυτό προκαλούσε τις μεγαλύτερες ανησυχίες ως προς το ενδεχόμενο διαμόρφωσης πολιτικών αποφάσεων υπό την πίεση αυτής της εξάρτησης.

2.2.2.3. Φτώχεια

Η χαλάρωση της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης έφερε στην επιφάνεια πέρα από το περιβάλλον και την οικονομία και άλλα θέματα που μπορούσαν να ανεβούν ψηλά στις προτεραιότητες της πολιτικής των κρατών και να αντιμετωπιστούν ως θέματα ασφαλείας, κρήζοντα επείγουσας κρατικής παρέμβασης. Οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα που δεν τύχαιναν της αρμόζουσας προσοχής από τους εκάστοτε πολιτικούς παράγοντες σταδιακά άρχισαν να αναδεικνύονται στην πολιτική ατζέντα με τάση πολλά από αυτά να ανάγονται σε θέματα ασφαλείας. Τα συγκεκριμένα ζητήματα είτε είχαν ανακύψει πρόσφατα και γι' αυτό δεν αποτελούσαν μέρος της πολιτικής ατζέντας έως τότε ή απλά προϋπήρχαν, αλλά παρέμεναν στο παρασκήνιο της πολιτικής ατζέντας χωρίς να τους αποδίδεται μεγάλη βαρύτητα. Η πλουραλιστική προσέγγιση φρόντισε να θέσει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και εντάξει φαινόμενα όπως η φτώχεια στην ατζέντα ασφαλείας.

2.2.2.4. Μετανάστευση

Σε αντίστοιχο πλαίσιο κινήθηκε και η τάση ανάδειξης της μετανάστευσης, και ειδικότερα της οικονομικής, σε ζήτημα ασφαλείας για τις πολιτικές ηγεσίες πολλών κρατών, ως επί το πλείστον των πιο ανεπτυγμένων οικονομικά. Το συγκεκριμένο φαινόμενο ενώ δεν αποτελούσε κάτι το νέο για τα δεδομένα του τέλους του 20ού αιώνα, σίγουρα παρουσίασε σημαντική ένταση κυρίως λόγω του συνδυασμού αυξανόμενων ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης στο βόρειο ημισφαίριο του πλανήτη και, αντίστοιχα, οικονομικής στασιμότητας ή και επιβράδυνσης στο νότιο. Σε ενδοευρωπαϊκό επίπεδο το ίδιο φαινόμενο παρουσιάστηκε και επιταχύνθηκε, με τη γενική τάση να φανερώνει μετακίνηση πληθυσμών από τον ευρωπαϊκό Νότο προς τις βόρειες και δυτικές χώρες όπου σημειωνόταν σημαντική βιομηχανική και γενικότερη οικονομική ανάπτυξη, ενώ μετά την πτώση της ΕΣΣΔ αυτό επεκτάθηκε και στα ανατολικοευρωπαϊκά, πρώην σοσιαλιστικά κράτη. Η αναγωγή της μετανάστευσης σε ζήτημα επείγουσας πολιτικής προτεραιότητας υποστηρίχθηκε από πολλούς παράγοντες με το σκεπτικό ότι το φαινόμενο αυτό επηρέαζε σε σημαντικό βαθμό τον κοινωνικό ιστό των χωρών υποδοχής, κυρίως μεταβάλλοντας τη συνοχή αυτού, καθώς και προκαλώντας μεγάλες κοινωνικές αναταραχές στο εσωτερικό τους¹²⁸.

---

¹²⁸ Myron Weiner, "Security, Stability and International Migration", *International Security*, Vol. 17, no. 3, σελ. 95-98

2.2.2.5. Τρομοκρατία

Με τη διεύρυνση της ατζέντας ασφαλείας σταδιακά το ζήτημα της τρομοκρατίας, εσωτερικής και διεθνούς, αναρριχήθηκε κι αυτό στην κορυφή των προβλημάτων απαιτώντας ολοένα αυξανόμενη προσοχή από τις πολιτικές ηγεσίες για την αντιμετώπισή ή τουλάχιστον για τον περιορισμό του¹²⁹. Ειδικότερα, η διεθνής τρομοκρατία εμφανίστηκε και αμέσως έκανε έντονη την παρουσία της σχετικά πρόσφατα, προς το τέλος του 20ού αιώνα, και διεκδίκησε κεντρική θέση μέσα στην πολιτική ατζέντα πολλών κρατών. Η πολυπλοκότητα του και η αδυναμία ρύθμισης ή αντιμετώπισης του εν λόγω προβλήματος με απλά μέτρα καθημερινής πολιτικής το ανήγαγε άμεσα σε ζήτημα επείγουσας προτεραιότητας για όσα κράτη βρίσκονταν εκτεθειμένα απέναντι σε κάποια από τις μορφές του.

2.2.2.6. AIDS - επιδημίες

Με παρόμοιο τρόπο η πλουραλιστική προσέγγιση της ασφάλειας ενέταξε στην ατζέντα της σημαντικά θέματα υγείας όπως το AIDS και άλλες επιδημίες η εξάπλωση των οποίων σε μεγάλα τμήματα του πλανήτη άρχισε να απασχολεί επιστήμονες και πολιτικές ηγεσίες σε μεγάλο βαθμό, ειδικότερα για τις άμεσα πληττόμενες περιοχές. Ψηλά στη διευρυμένη ατζέντα ασφαλείας επιχειρήθηκε να τοποθετηθεί από πολλούς προς το τέλος του 20ού αιώνα το θέμα της εξάπλωσης του ιού AIDS/HIV και οι παράπλευρες συνέπειές του σε όλες τις μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας παγκοσμίως. Ο κορμός της επιχειρηματολογίας για την αναγωγή του AIDS σε θέμα ασφαλείας κινήθηκε γύρω από τις επιπτώσεις της εξάπλωσης του ιού στην μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη και κοινωνικοπολιτική σταθερότητα των περιοχών όπου παρατηρείται. Συγκεκριμένα, για την Αφρική, η οποία είναι και η κατεξοχήν πληττόμενη από το AIDS ήπειρος, το πρόβλημα έχει διογκωθεί τόσο πολύ που οι ερευνητές όχι απλώς το συμπεριλαμβάνουν στα θέματα ασφαλείας, αλλά το τοποθετούν στην κορυφή αυτών. Οι τρόποι με τους οποίους η εξάπλωση του ιού επηρεάζει τη ζωή στην αφρικανική ήπειρο και οι οποίοι το αναδεικνύουν σε θέμα ασφαλείας είναι πολυσύνθετοι και αγγίζουν όλες τις πτυχές της ανθρώπινης

---

¹²⁹ Σχετικά την μεταφορά της βαρύτητας από τις διακρατικές συγκρούσεις στις συγκρούσεις με μορφές οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας βλ. Peter Andreas & Richard Price, "From War Fighting to Crime Fighting: Transforming the American National Security State", *International Studies Review*, Vol 3, no. 3 (Fall 2001)

δραστηριότητας (δημογραφικά¹³⁰, παραγωγή¹³¹, κοινωνική δραστηριότητα) στην συντριπτική πλειοψηφία των κρατών της υποσαχάριας Αφρικής. Η επιστημονική κοινότητα, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα και τις διεθνείς προεκτάσεις μιας τέτοιας κρίσης που ξεκινά από τον τομέα της υγείας, επιχείρησε τη διεύρυνση της ατζέντας ασφαλείας ώστε να συμπεριληφθούν σε αυτήν απειλές παγκόσμιας εμβέλειας όπως το AIDS¹³² ή και επιδημίες περισσότερο τοπικού χαρακτήρα αλλά με εξίσου καταστροφική δύναμη τόσο για τον άνθρωπο όσο και για τις κοινωνίες του.

2.2.2.7. Ανθρώπινα δικαιώματα και εθνική ταυτότητα

Πέρα από τις νέες απειλές που συμπεριλαμβάνονταν στη διευρυμένη ατζέντα, από τα σημαντικότερα αντικείμενα αναφοράς που αναδείχθηκαν μέσα από την ίδια διαδικασία ήταν τα ανθρώπινα δικαιώματα και η εθνική ταυτότητα. Ειδικά για τα πρώτα συγκροτήθηκαν ακόμα και διεθνείς κυβερνητικοί και μη-κυβερνητικοί οργανισμοί με σκοπό την προστασία τους αλλά και την καταδίκη της παραβίασής τους σε ολόκληρο τον κόσμο¹³³. Εξίσου περίπλοκη με την διαδικασία πολιτικοποίησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν και η κατάσταση με την εθνική ταυτότητα. Επρόκειτο για το αίτημα προστασίας των βασικών διακριτικών χαρακτηριστικών (γλώσσα, θρησκεία, παραδόσεις κλπ) πληθυσμιακών ομάδων και κοινοτήτων είτε αυτές ήταν ανεξάρτητες και αυτοτελείς ή ενσωματωμένες σε εθνικά ανομοιογενή κράτη. Διάφορα κοινωνικά φαινόμενα όπως η μετανάστευση ή ακόμα

¹³⁰ Στον δημογραφικό τομέα η πτώση των ρυθμών αύξησης του πληθυσμού είναι ενδεικτική της μείωσης της αναμενόμενης διάρκειας ζωής εξαιτίας του AIDS, Kempe Ronald Hope, "Africa's HIV/AIDS Crisis in a Development Context", *International Relations*, Vol. 15, no. 6 (December 2001), σελ. 22

¹³¹ Οι απώλειες στην παραγωγή είναι ανυπολόγιστες καθώς η επιδημία έχει την τάση να χτυπάει ηλικιακά τους ανθρώπους μεταξύ 13 και 35 ετών, και κυρίως γυναίκες, και συνεπώς αφαιρεί από την κοινωνία το πιο οικονομικά αποδοτικό της τμήμα, Nana Poku, Poverty, "AIDS and the Politics of Response in Africa", *International Relations*, Vol. 15, no. 3 (December 2000), σελ. 43

¹³² Για περισσότερα σχετικά με τις καταστροφικές συνέπειες της εξάπλωσης του AIDS στην ανάπτυξη βλ. Patel, Preeti, "The Politics of AIDS in Africa", *International Relations*, Vol. 15, no. 4, April 2001, Poku, N. K., "AIDS in Africa: An Overview", *International Relations*, Vol. 15, no. 6, December 2001, Poku, N. K., "Africa's AIDS Crisis in Context: How the Poor Are Dying", *Third World Quarterly*, 2001, Vol. 22, No. 2, 2001, Poku, N. K., "Poverty, Debt and Africa's HIV/AIDS Crisis", *International Affairs*, Vol. 78, no. 3, July 2002, Poku, N. K. & Cheru, F., "The Politics of Poverty and Debt in Africa's AIDS Crisis", *International Relations*, Vol. 15, no. 6, December 2001, www.unaids.org, www.aidsandafrika.com

¹³³ πχ. Human Rights Watch (ιδρύθηκε το 1978 ως Helsinki Watch), Διεθνής Αμνηστία (ιδρύθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1961) κα. Αν και αρχικά εκείνοι που υποστήριζαν θερμά την αναγωγή των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε θέμα ασφαλείας δεν ήταν πολλοί, σύντομα αυτά απέκτησαν καθεστώς παγκοσμίου αντικειμένου αναφοράς και συνδέθηκαν ακόμα με την έννοια της ανάπτυξης. Για περισσότερα σχετικά με τη σύνδεση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανάπτυξης βλ. Alfredo Sfeir-Younis, "Violation of Human Rights is a Threat to Human Security", *Conflict, Security & Development*, Vol. 4, no. 3 (December 2004)

και κρατικές πολιτικές είναι δυνατό να αποτελέσουν απειλή για την εθνική ταυτότητα, είτε αυτήν της πλειοψηφίας είτε την εθνική ταυτότητα μειονοτήτων ή και μεγαλύτερων πληθυσμιακών συνόλων. Δεν είναι λίγες εξάλλου οι φορές που κρατικές πολιτικές τίθενται σε εφαρμογή με στόχο ακριβώς να φθείρουν εθνικές ταυτότητες διαφορετικές από αυτήν της πλειοψηφίας ή από αυτήν της κρατούσας εθνικής ομάδας εντός της ίδιας χώρας¹³⁴. Η εθνική ταυτότητα, χωρίς να αποτελεί κάτι απόλυτα υπολογίσιμο σαν μέγεθος, όπως για παράδειγμα τα οικονομικά επιτεύγματα μιας κοινωνίας, ή φανερό σαν κατάσταση, όπως για παράδειγμα η φτώχεια, διεκδικεί μια θέση στην ατζέντα της πλουραλιστικής προσέγγισης.

Είναι κατανοητό από τα παραπάνω ότι η συζήτηση για την διεύρυνση της διεθνούς ατζέντας ασφαλείας ξεκίνησε με στόχο να συμπεριληφθούν νέα θέματα σε αυτήν, θέματα που έρχονταν μεγαλύτερου ενδιαφέροντος από τις πολιτικές ηγεσίες και που πλέον παρουσιάζονταν ως εξίσου σημαντικά με τα παραδοσιακά θέματα ασφαλείας όπως τα αμυντικά/στρατιωτικά. Επρόκειτο συνεπώς για μια θεματική διεύρυνση η οποία όμως προωθούσε εξελίξεις πολύ σημαντικότερες από τον απλό χαρακτηρισμό ορισμένων ζητημάτων ως εξαιρετικά επειγόντων ώστε να συμπεριληφθούν στο φάσμα των θεμάτων ασφαλείας. Η διαδικασία που πυροδοτήθηκε με αφορμή την θεματική αυτή διεύρυνση οδήγησε στην εκ βάθρων αμφισβήτηση του κατά πόσο η ρεαλιστική προσέγγιση της έννοιας της ασφάλειας εξακολουθούσε να είναι επίκαιρη και ωφέλιμη. Η εποχή όπου η ασφάλεια ήταν ταυτισμένη με τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς των δύο υπερδυνάμεων της εποχής και με την αντιπαράθεση των πυρηνικών τους δογμάτων υπό τον φόβο πυρηνικού ολοκαυτώματος ολόκληρου του πλανήτη είχε περάσει ανεπιστρεπτή. Αυτό συνέβαινε όχι γιατί τα στρατιωτικά θέματα έπαψαν ξαφνικά να απασχολούν πολιτικούς επιστήμονες, πολιτικούς παράγοντες, κυβερνήσεις και ολόκληρες κοινωνίες, αλλά γιατί το φάσμα των απειλών που όφειλαν να τεθούν υπό μελέτη ήταν πολύ ευρύτερο από το έως τότε αποδεχόμενο. Το φάσμα αυτό, στην πραγματικότητα, βεβαίως και προϋπήρχε, όμως μόλις προς το τέλος του Ψυχρού Πολέμου άρχισε να γίνεται καλύτερα αντιληπτό το εύρος και η σημασία του στη σκέψη και τη συνείδηση των ερευνητών των Διεθνών Σχέσεων και των πολιτικών παραγόντων.

---

¹³⁴ Η απαγόρευση χρήσης της γλώσσας της εκάστοτε μειονότητας αποτελεί πάγια τακτική κυβερνήσεων που επιθυμούν να πλήξουν την εθνική ταυτότητα μειονοτήτων στο εσωτερικό της χώρας τους.

2.3. Κριτική προσέγγιση – Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας (Critical Security Studies, CSS)

Από το σύνολο των εναλλακτικών προσεγγίσεων της ασφάλειας, οι Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας ήταν η πλέον αντιπροσωπευτική του κριτικού θεωρητικού ρεύματος στις Διεθνείς Σχέσεις¹³⁵. Ξεκινώντας από το Πανεπιστήμιο του Aberystwyth στην Ουαλία (από εκεί ονομάστηκε και Aberystwyth School), όπου γεννήθηκαν οι Διεθνείς Σχέσεις ως ακαδημαϊκό αντικείμενο το 1919, η συγκεκριμένη σχολή παρήγαγε εκεί το κυρίως έργο της και επηρέασε πολιτικούς επιστήμονες και ερευνητές της ασφάλειας σε ολόκληρη την Ευρώπη δίνοντας μια πνοή ανανέωσης στην μελέτη της έννοιας. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι της είναι οι Ken Booth, Richard Wyn Jones, Michael C. Williams και Keith Krause, εκ των οποίων οι τρεις πρώτοι πέρασαν και από το ίδιο το Πανεπιστήμιο του Aberystwyth κατά τη διάρκεια της ακαδημαϊκής τους καριέρας.

Η κριτική προσέγγιση της ασφάλειας διατηρεί τις ρίζες της, όπως εξάλλου και η κριτική θεωρία στο σύνολό της, στη Σχολή της Φρανκφούρτης (Frankfurt School)¹³⁶ η οποία εμφανίστηκε στη Γερμανία, αναπτύχθηκε στο Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φρανκφούρτης (Frankfurt Institute of Social Research, est. 1923) τις δεκαετίες 1920 – 1930 και είχε τις καταβολές της στην μαρξιστική σκέψη. Η Κριτική Σχολή ακολουθεί

---

¹³⁵ Ως κριτική προσέγγιση στην ασφάλεια, οι περισσότεροι ερευνητές του αντικειμένου δεν αντιλαμβάνονται μια διακριτή σχολή ή ένα ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο, αλλά ένα σύνολο ετερόκλητων επιστημόνων, προερχόμενων από πολλές θεωρητικές κατευθύνσεις, το οποίο συγκεντρώνει χαρακτηριστικά στοιχεία κονστρουκτιβιστικά, κριτικά, φεμινιστικά και μεταδομικά, Νικόλαος Τζιφάκης, «Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τομ. 10, τεύχος 2 (Σεπ-Νοε 2004), σελ. 10-11,

Keith Krause & Michael C. Williams, "Preface: Toward Critical Security Studies" in Keith Krause and Michael C. Williams (eds), *Critical Security Studies*, p. x-xi.

¹³⁶ Stephen Hobden & Richard Wyn Jones, "Marxist Theories of International Relations", στο John Baylis & Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001, σελ. 214-216. Κυριότεροι εκπρόσωποι της πρώτης γενιάς της Σχολής της Φρανκφούρτης ήταν οι Max Horkheimer, Theodor Adorno, Eric Fromm και Herbert Marcuse. Ειδικότερα, ο Horkheimer ήταν ο πρώτος ερευνητής που έκανε τον διαχωρισμό μεταξύ παραδοσιακής και κριτικής θεωρίας διακρίνοντας τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι δύο συγκεκριμένοι τύποι θεωριών αντιλαμβάνονταν τον κόσμο. Για την παραδοσιακή θεωρία ο κόσμος και τα διάφορα φαινόμενα υπάρχουν ήδη και απλώς μένει να ανακαλυφθούν από τους ανθρώπους, ενώ για την κριτική θεωρία, ο Horkheimer υποστήριξε πως αυτή αντιμετωπίζει τον κόσμο και όλα τα φαινόμενα ως προϊόντα κοινωνικών και ιστορικών πλαισίων και εξελίξεων, Steve Smith, "Reflectivist and Constructivist Approaches to International Theory", στο John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001, σελ. 233, 234, Michael Sheeman, *International Security, An Analytical Survey*, Lynne Rienner, London, 2005, σελ. 154. Για περισσότερα σχετικά με τον διαχωρισμό αυτό βλ. Max Horkheimer, *Φιλοσοφία και Κοινωνική Κριτική: Παραδοσιακή και Κριτική Θεωρία, Εξουσία και Οικογένεια, η Κοινωνική Λειτουργία της Φιλοσοφίας*, Ύψιλον, Αθήνα, 1984

μεταθετικιστικές κατευθύνσεις αποφεύγοντας να δει τον κόσμο από τη στενή οπτική γωνία του κράτους. Για τους ερευνητές της Κριτικής Σχολής το κράτος δύναται τόσο να προσφέρει τη λύση όσο και να δημιουργεί το πρόβλημα σε πολλές περιπτώσεις και γι' αυτό τονίζεται πως οι στόχοι της έρευνας πρέπει να προσδιορίζονται με γνώμονα τους μεμονωμένους ανθρώπους και όχι με γνώμονα το κράτος¹³⁷. Τα στοιχεία που διαφοροποιούν ριζικά την κριτική από τις υπόλοιπες προσεγγίσεις της ασφάλειας είναι καταρχήν οντολογικά και επιστημολογικά¹³⁸. Οι κριτικοί ερευνητές δεν αντιμετωπίζουν την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων ως υπακούουσα τους νόμους των φυσικών επιστημών. Η γνώση τους για τον κόσμο και για όλα τα φαινόμενά του, για τα αντικείμενα και τις δομές του διεθνούς συστήματος δεν υποστηρίζουν πως είναι αντικειμενική, αλλά υποκειμενική. Οι ερμηνευτικές μέθοδοι που αναλύουν τους παράγοντες του διεθνούς συστήματος καθώς και την πρακτική αντίληψη αυτών των παραγόντων για το κοινωνικό τους περιβάλλον και την οργάνωση αυτού είναι κεντρικής σημασίας στην κριτική έρευνα. Αυτές οι ερμηνευτικές μέθοδοι συνιστούν, κατά τους κριτικούς, την κατάλληλη μεθοδολογία για όλες τις κοινωνικές επιστήμες. Σε αντίθεση με τις φυσικές επιστήμες, οι εκπρόσωποι της Κριτικής Σχολής ασφαλείας, και οι κριτικοί ερευνητές εν γένει, αποδέχονται ως σκοπό της θεωρίας τους την κατανόηση των φαινομένων μέσα στο εκάστοτε περιβάλλον τους και την πρακτική γνώση και όχι την πρόβλεψη και εξαγωγή γενικεύσεων για αυτά. Δεν δέχονται τα υποκείμενα και αντικείμενα ανάλυσης απροβλημάτιστα όπως τα βρίσκουν, δηλαδή όπως αυτά έχουν οριστεί από πριν, από διαφορετικής θεωρητικής κατεύθυνσης ερευνητές ή ακόμη και από πολιτικούς παράγοντες μέσα από ανάλογες πολιτικές διαδικασίες. Αντιθέτως, τα αμφισβητούν και τα κρίνουν επιχειρώντας να τα αποδομήσουν για να κατανοήσουν καλύτερα τη φύση τους, αλλά και την διαδικασία ανάδειξής τους μέσα στο εκάστοτε κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον.

Για τους εκπροσώπους της Κριτικής Σχολής η ασφάλεια είναι μια έννοια με κατά βάση θετική σημασία. Πρόκειται για έναν μηχανισμό εγρήγορσης και ευαισθητοποίησης, όπως χαρακτηριστικά τον αποκαλεί ο Ν. Τζιφάκης¹³⁹, έναν τρόπο να αντιμετωπιστούν πολλά από τα σοβαρά προβλήματα που απασχολούν τους ανθρώπους και τις κοινωνίες τους. Όσο ταχύτερα αναδεικνύεται ένα πρόβλημα, κοινωνικό, οικονομικό ή οτιδήποτε

---

¹³⁷ Για μια συμπυκνωμένη επιχειρηματολογία υπέρ της προσέγγισης μέσω του ατόμου και όχι πια μέσω του κράτους βλ. Tim Dunne & Nicholas J. Wheeler, "We the Peoples: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice", *International Relations*, Vol. 18, no.9 (2004)

¹³⁸ Keith Krause, "Critical Theory and Security Studies: The Research Programme of Critical Security Studies", *Cooperation and Conflict*, Vol. 33, no.3 (1998), σελ. 317, Keith Krause & Michael C. Williams, *Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods*, *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, no.2 (1996), σελ. 243

¹³⁹ Νικόλαος Τζιφάκης, «Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις», σελ. 21

άλλο, σε θέμα ασφαλείας τόσο ταχύτερη και αποτελεσματική θα πρέπει να αναμένεται η αντιμετώπισή του. Πέρα από υπαρξιακές απειλές, η κριτική προσέγγιση αντιμετωπίζει ως θέματα ασφαλείας και άλλα σημαντικά ζητήματα όπως η κοινωνική ασφάλιση, η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη, η φτώχεια και άλλα. Με λίγα λόγια, θέματα που κατά τους παραδοσιακούς ερευνητές ή ακόμη και κατά πολλούς μη παραδοσιακούς, εμπίπτουν μονάχα στη σφαίρα ζητημάτων χαμηλής πολιτικής, η Κριτική Σχολή ασφαλείας τα τοποθετεί εντός της σφαίρας των θεμάτων υψηλής πολιτικής προτεραιότητας και επιζητεί την αναγωγή τους σε θέματα ασφαλείας για να αντιμετωπιστούν με τον αμεσότερο και πιο αποτελεσματικό τρόπο όπως όλες οι απειλές.

Η έννοια της απειλής δεν εκλαμβάνεται από τους κριτικούς ερευνητές όπως από τους συναδέλφους τους, εκπροσώπους των άλλων σχολών και προσεγγίσεων ασφαλείας. Οι ανθρώπινες προθέσεις είναι εντελώς υποκειμενικές και κατά συνέπεια η αντίληψη οποιωνδήποτε προθέσεων, εχθρικών ή φιλικών, εναπόκειται στην υποκειμενική κρίση του καθενός. Επεκτείνοντας αυτήν τη λογική σε συλλογικό επίπεδο, οι κριτικοί ερευνητές υποστηρίζουν πως και οι απειλές που αντιμετωπίζουν οι ανθρώπινες κοινωνίες, όπως και τα μέλη τους μεμονωμένα, γίνονται αντιληπτές με διαφορετικό τρόπο από τον καθένα (ερευνητή, αντικείμενο ανάλυσης κλπ). Σε αυτήν τη διαφοροποίηση συντελούν τα ποικίλα κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια που διαμορφώνουν τις εκάστοτε συλλογικές αλλά και ατομικές αντιλήψεις και ταυτότητες. Ο κόσμος των απειλών είναι ένας κόσμος κατασκευασμένος υποκειμενικά και όχι ένας κόσμος που υπάρχει και μπορεί να γίνει αντιληπτός αντικειμενικά και πέρα από κοινωνικές και ιστορικές επιρροές και διαφοροποιήσεις. Στοιχεία ιδεολογικά, πολιτιστικά, πολιτικά και άλλα επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την διαμόρφωση αντιλήψεων για συγκεκριμένες απειλές και, αντίστοιχα, την επιλογή αντιδράσεων προς αυτές. Σε κάθε περίπτωση, οι απειλές όντας υποκειμενικά κατασκευάσματα μπορεί να ερμηνευθούν ποικιλοτρόπως και συνεπώς να οδηγήσουν σε αποτελεσματικές και πετυχημένες αντιδράσεις ή σε αναποτελεσματικές και αντιπαραγωγικές πολιτικές επιλογές. Η παρερμηνεία ή η λανθασμένη εκτίμηση μιας απειλής ή ακόμη και η εξαρχής υπερβολική πολιτικοποίηση ενός προβλήματος με αποτέλεσμα την υπό πίεση αναγωγή του σε θέμα ασφαλείας είναι αποτελέσματα της υποκειμενικότητας αυτής την οποία τονίζουν οι εκπρόσωποι της Κριτικής Σχολής¹⁴⁰. Για

---

¹⁴⁰ Παραδείγματα της υποκειμενικής αυτής κρίσης και κατασκευής απειλών αποτελούν κατά τους κριτικούς ερευνητές η κατασκευή της σοβιετικής απειλής στα μισά του 20ού αιώνα καθώς και η πρόσφατη ανακάλυψη (ή «εφεύρεση») της ιρακινής πυρηνικής απειλής η οποία μάλιστα έγινε αφορμή για την αμερικανική επέμβαση στη χώρα. Για την περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης η δυτική αντίληψη της συγκεκριμένης απειλής κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ήταν τουλάχιστον υπερβολική. Οι σοβιετικές στρατιωτικές και οικονομικές δυνατότητες είχαν υπερεκτιμηθεί

τους εκπροσώπους της Κριτικής Σχολής ασφαλείας υπάρχει συνεπώς διάσταση ανάμεσα στο τι κατασκευάζεται ως απειλή και τι πραγματικά απειλεί τους πολίτες¹⁴¹.

2.3.1. Ερευνητική ατζέντα

Τα κεντρικά θέματα της κριτικής ερευνητικής ατζέντας συνοψίζονται γύρω από ερωτήματα σχετικά με τους τρόπους κατασκευής και εξέλιξης των απειλών και των αντικειμένων και υποκειμένων ασφαλείας. Συγκεκριμένα, οι εκπρόσωποι της Σχολής αναζητούν το πώς μέσα από ένα συνονθύλευμα πληροφοριών και αλληλεπιδράσεων μεταξύ κρατών και των αντιπροσώπων τους σταδιακά κατασκευάζονται οι απειλές καθώς επίσης και οι πολιτικές αντιδράσεις απέναντί τους. Υιοθετώντας ένα ευρύ θεματικό φάσμα επικεντρώνουν τις προσπάθειές τους στην αναζήτηση των πιθανοτήτων μετάλλαξης των διλημάτων ασφαλείας¹⁴².

Με τη συμβολή τους στο διάλογο για την ασφάλεια, οι εκπρόσωποι του κριτικού ρεύματος σκέψης επιχειρούν τη μετατόπιση του κέντρου βάρους των Σπουδών Ασφαλείας μακριά από το κράτος και προς την κατεύθυνση του μεμονωμένου ατόμου. Ειδικότερα, επισημαίνουν πως το κράτος οφείλει να λειτουργεί ως το μέσο ή ο φορέας για την επίτευξη της ασφάλειας του ατόμου, δηλαδή των πολιτών του, και όχι ως αυτοσκοπός της πολιτικής ασφαλείας. Η τοποθέτηση του ανθρώπου στο επίκεντρο της έρευνάς τους δεν ακολουθείται όμως από μια στυγνή προσπάθεια αντικατάστασης του αντικειμένου της ασφάλειας. Δηλαδή οι κριτικοί ερευνητές και εκπρόσωποι των Κριτικών Σπουδών Ασφαλείας δεν εστιάζουν στο άτομο ώστε να πιέσουν τα κράτη και τους ηγέτες τους να ασχοληθούν περισσότερο με θέματα όπως π.χ. τα ανθρώπινα δικαιώματα και να αντικαταστήσουν στην ουσία το ρεαλισμό με μια άλλη προσέγγιση που να υπερτονίζει στοιχεία όπως η αρμονία και η παγκόσμια ειρήνη. Υποστηρίζοντας ότι η ασφάλεια όπως και όλα τα πράγματα είναι κοινωνικά κατασκευασμένα επιχειρούν να αποδείξουν πως η

σημαντικά και εκτός αυτού η συγκεκριμένη εσφαλμένη άποψη έγινε αντικείμενο μεγάλης προβολής με αποτέλεσμα ουσιαστικά να κατασκευαστεί μια εν πολλοίς παραπλανητική εικόνα για το μέγεθος της σοβιετικής απειλής. Για τη δεύτερη περίπτωση, αυτήν της ιρακινής πυρηνικής απειλής, είναι πλέον γενικά αποδεκτό ότι και αυτή χτίστηκε ελλείψει στοιχείων που να την αποδεικνύουν ή τουλάχιστον να την στηρίζουν επαρκώς και βασίστηκε σε υποθέσεις και σε κοινωνικά, πολιτικά και ιστορικά κατασκευασμένες αντιλήψεις της Δύσης γενικότερα απέναντι στον αραβικό κόσμο και στην αυταρχική πολιτική ηγεσία του Ιράκ εκείνης της περιόδου, Keith Krause, "Critical Theory and Security Studies: The Research Programme of Critical Security Studies", σελ. 306-307

¹⁴¹ Νικόλαος Τζιφάκης, «Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις», σελ. 15

¹⁴² Keith Krause, "Critical Theory and Security Studies: The Research Programme of Critical Security Studies", σελ. 298

κοινωνική αλλαγή είναι πραγματικά εφικτή όσο διατηρούμε μια κριτική στάση απέναντι στον κόσμο και δεν δεχόμαστε άκριτα και απροβλημάτιστα την «πραγματικότητα» όπως αυτή μας παρουσιάζεται. Έχοντας ως αντικείμενο την μελέτη των διαδικασιών που αναδεικνύουν αντικείμενα ασφαλείας και απειλές, η Κριτική Σχολή ασφαλείας αναζητεί τον δρόμο προς την κοινωνική αλλαγή αποφεύγοντας να δημιουργεί παγιωμένες αντιλήψεις και θεωρητικές σκληρύνσεις γύρω από το αντικείμενό της.

Το ανθρώπινο άτομο γίνεται αντιληπτό ως ένας συνδυασμός του κοινωνικά κατασκευασμένου «ατόμου» και του «ιδίου του ατόμου» που είναι το προϊόν των υποκειμενικών επιλογών του. Αφενός, ξεχωρίζεται η φύση του ατόμου ως κοινωνικού αντικειμένου που υπόκειται σε όλες τις κοινωνικές επιδράσεις και συνεπώς ορίζεται από το κοινωνικό σύνολο που το περικλείει και, αφετέρου, διακρίνεται και η υποκειμενική του πλευρά η οποία είναι και αυτή που επιλέγει τις δράσεις, τις αντιδράσεις και γενικά τη συμπεριφορά του μέσα στο ίδιο κοινωνικό του περιβάλλον. Ο συνδυασμός του υποκειμενικού «εγώ» με το κοινωνικά κατασκευασμένο «εμένα» (“I” vs “me”) είναι αυτός που καθορίζει την ταυτότητα του ατόμου¹⁴³. Ο διαχωρισμός αυτός γίνεται ιδιαίτερα χρήσιμος στην προσπάθεια να αντιληφθούμε τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζονται οι απειλές και τα αντικείμενα αναφοράς. Ο προσδιορισμός ενός κινδύνου γίνεται πάντα σε συνάρτηση με τον προσδιορισμό ενός αντικειμένου αναφοράς, ενός στοιχείου που κρίνεται πως πρέπει να τεθεί υπό προστασία απέναντι στο συγκεκριμένο κίνδυνο. Η υποκειμενοποίηση του ενός (π.χ. του υποκειμένου ασφαλείας) γίνεται πάντα κατ’ αντιπαράθεση με το άλλο (κάποια απειλή) και αυτό προϋποθέτει συνεχή επικοινωνία μεταξύ των δύο μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον¹⁴⁴. Η διαρκής και εξελισσόμενη αυτή διάδραση μεταξύ τους είναι αυτή που χαρακτηρίζει τη φύση της ασφάλειας κατά την Κριτική Σχολή, μια φύση κοινωνικά κατασκευασμένη και μονίμως υποκείμενη σε αλλαγές.

2.3.2. Ανθρώπινη ασφάλεια

Η εστίαση του ενδιαφέροντος από το κράτος στο άτομο στάθηκε αφορμή για τη δημιουργία και ανάπτυξη της έννοιας της «ανθρώπινης ασφάλειας» η οποία εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1994 στο *Human Development Report*¹⁴⁵ του Οργανισμού Ηνωμένων

¹⁴³ Ken Booth, “Security and Self”, στο Keith Krause & Michael C. Williams, *Critical Security Studies*, σελ. 90

¹⁴⁴ Νικόλαος Τζιφάκης, «Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις», σελ. 14

¹⁴⁵ Για μια κριτική προσέγγιση του Human Development Report βλ. David Roberts, “Human Security or Human Insecurity? Moving the Debate Forward”, *Security Dialogue*, Vol. 37, no.2 (June 2006)

Εθνών (UNDP) όπου παρουσιαζόταν ως ασφάλεια του ανθρώπου από χρόνιες απειλές όπως η πείνα, η καταπίεση καθώς και ως προστασία από ξαφνικές και επιζήμιες μεταβολές της καθημερινής του ζωής¹⁴⁶. Αυτή η αναφορά του 1994 έδινε έμφαση στα μεμονωμένα άτομα ως αντικείμενα ασφαλείας και στις απειλές μη στρατιωτικής φύσεως προς αυτά κάνοντας με αυτόν τον τρόπο μια ολομέτωπη επίθεση στη ρεαλιστική προσέγγιση της ασφάλειας¹⁴⁷.

Ένα δεύτερο βήμα προς την ίδια κατεύθυνση με το Human Development Report έγινε με την ίδρυση της Επιτροπής για την Ανθρώπινη Ασφάλεια (Commission on Human Security) το 2001. Κατόπιν του διεθνούς καλέσματος του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, Kofi Annan, για την προώθηση της διπλής απελευθέρωσης των ανθρώπων από ανάγκες και φόβους, η κίνηση αυτή προτάθηκε από την ιαπωνική κυβέρνηση ως απάντηση στις προκλήσεις που τέθηκαν στην Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας στα Ηνωμένα Έθνη (United Nations Millenium Summit). Σύμφωνα με το δελτίο Τύπου¹⁴⁸ της 24^{ης} Ιανουαρίου 2001 η επιτροπή θα είχε τους εξής τρεις στόχους: α) να προωθήσει δημόσια κατανόηση, ενασχόληση και υποστήριξη για την ανθρώπινη ασφάλεια και τους σκοπούς της, β) να αναπτύξει την έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας ως ένα λειτουργικό εργαλείο για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών και γ) να προτείνει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης για την αντιμετώπιση κρίσιμων και επίμονων απειλών για την ανθρώπινη ασφάλεια.

Ανθρώπινη ασφάλεια κατά τους ιδρυτές της Επιτροπής σήμαινε προστασία των ζωτικών ελευθεριών. Σήμαινε προστασία των ανθρώπων από σοβαρές απειλές και κρίσιμες καταστάσεις καθώς και οικοδόμηση της δύναμης και των φιλοδοξιών τους. Σήμαινε, επίσης, τη δημιουργία συστημάτων και δομών που εξασφαλίζουν την επιβίωση, την αξιοπρέπεια και τα αναγκαία για τη συντήρηση των ανθρώπων. Η απελευθέρωση από τις ανάγκες και τον φόβο συνδυαζόμενη με την ελευθερία ατομικής δράσης συνιστούν τα βασικά στοιχεία της ανθρώπινης ασφάλειας. Όλα αυτά επιτυγχάνονται, σύμφωνα με την Επιτροπή, με μια

---

¹⁴⁶ Αυτός είναι ο ορισμός Human Development Report. Επίσης, στο κείμενο αυτό γίνεται μια κατηγοριοποίηση της ανθρώπινης ασφάλειας σε 7 τομείς καθώς επίσης διακρίνονται 6 κύριες κατηγορίες απειλών προς τον άνθρωπο. Σύμφωνα μ' αυτό, η συνολική ασφάλεια του ατόμου συνιστάται από την προσωπική, την οικονομική, την διατροφική, την περιβαλλοντική, την κοινωνική και από την ασφάλεια της υγείας του, ενώ όσον αφορά στις απειλές, ξεχωρίζονται η έκρυθμη πληθυσμιακή αύξηση, οι ανισότητες στις οικονομικές ευκαιρίες, οι μεταναστευτικές πιέσεις, η καταστροφή του περιβάλλοντος, η διακίνηση ναρκωτικών και η διεθνής τρομοκρατία. Ο διακρατικός πόλεμος, με λίγα λόγια το φαινόμενο που αποτελεί τη μόνιμη και υπέρτατη απειλή κατά την παραδοσιακή προσέγγιση της ασφάλειας, στο Human Development Report παραγκωνίζεται τελείως με σκοπό να τονιστούν οι απειλές εκείνες που πραγματικά και άμεσα επηρεάζουν αρνητικά τη βάση όλων των κρατικών οντοτήτων, δηλαδή τους πολίτες, Roland Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?", *International Security*, Vol. 26, no.2 (Fall 2001), σελ. 89-90

¹⁴⁷ Mohammed Nuruzzaman, "Paradigms in Conflict: The Contested Claims of Humans Security, Critical Theory and Feminism", *Cooperation and Conflict*, Vol. 41, no.3 (2006), σελ. 285

¹⁴⁸ Διαθέσιμο στο <http://www.humansecurity-chs.org/about/pressrelease.html>

διπλή στρατηγική που αποτελείται αφενός από την *προστασία* (protection) και αφετέρου από την *ενδυνάμωση* (empowerment). Το πρώτο σκέλος προστατεύει τους ανθρώπους από τους διάφορους κινδύνους μέσω της ανάπτυξης διαδικασιών και θεσμών που αντιμετωπίζουν τις πηγές ανασφάλειας. Το δεύτερο είναι υπεύθυνο για την ανάπτυξη των ανθρώπινων ατομικών δυνατοτήτων ώστε μακροπρόθεσμα να καταφέρουν να συμμετάσχουν οι ίδιοι αποτελεσματικά στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων¹⁴⁹. Η έμφαση, με λίγα λόγια, μετατοπίζεται από το παραδοσιακό δίλημμα ασφαλείας των κρατών σε ένα δίλημμα επιβίωσης των ανθρώπων¹⁵⁰.

Ο καλύτερος τρόπος να συγκροτήσουμε και να αντιληφθούμε την έννοια της ασφάλειας ώστε να είναι συνδεδεμένη με τους ανθρώπους και όχι πρωτεύοντως με το κράτος, σύμφωνα με τους εκπροσώπους της Κριτικής Σχολής, είναι να την προσεγγίσουμε σε σχέση με την έννοια της «χειραφέτησης»¹⁵¹. Προερχόμενη από την Σχολή της Φρανκφούρτης στα πλαίσια της οποίας και αναπτύχθηκε αρχικά, η χειραφέτηση, σύμφωνα με τον Ken Booth¹⁵², έναν από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της, είναι συνώνυμη με την απελευθέρωση των ανθρώπων, μεμονωμένων ή και ομάδων, από τους κοινωνικούς, φυσικούς, οικονομικούς, πολιτικούς και άλλους περιορισμούς που δεν τους επιτρέπουν να

---

¹⁴⁹ Commission on Human Security, *Human Security Now*, New York, 2003, σελ. 10-12, ολόκληρο το report είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/index.html>

¹⁵⁰ Heidi Hudson, "Doing Security as if Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and the Politics of Human Security", *Security Dialogue*, Vol. 36, no.2 (June 2005), σελ. 163

¹⁵¹ Ole Waeber, *Aberystwyth, Paris, Copenhagen: new Schools in Security Theory and their Origins between Core and Periphery*, Paper presented at the annual Meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17-20, 2004, σελ. 7. Η Σχολή της Φρανκφούρτης από τις αρχές της ασχολήθηκε ενδελεχώς με την έννοια της χειραφέτησης και την προσδιόρισε με μεγαλύτερη σαφήνεια από τους μαρξιστές πατέρες της. Οι εκπρόσωποι της πρώτης γενιάς της Σχολής της απέδωσαν το νόημα της ανθρώπινης συμφιλίωσης με τη φύση, της αποκατάστασης μιας σχέσης η οποία σύμφωνα με αυτούς είχε εκφυλιστεί εξαιτίας της ολοένα και μεγαλύτερης παρέμβασης του ανθρώπου στο περιβάλλον και της αλόγιστης εκμετάλλευσής αυτού. Ο Habermas, κυριότερος εκπρόσωπος της 2^{ης} γενιάς της Σχολής, τη συνέδεσε με την ανάπτυξη της επικοινωνίας και συγκεκριμένα υποστήριξε πως αυτή είναι που μπορεί να εγγυηθεί ένα καλύτερο μέλλον για την ανθρώπινη κοινωνία. Ειδικότερα, έβλεπε σαν μοναδικό δρόμο προς την χειραφέτηση το πέρασμα μέσα από εκτενείς και ριζοσπαστικές δημοκρατικές διαδικασίες (radical democracy) στις οποίες η συμμετοχή των πολιτών θα ήταν η ευρύτερη δυνατή. Για τον Habermas, η συμμετοχή στις δημοκρατικές δομές και διαδικασίες καθώς και η αναγνώριση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων δεν πρέπει να περιορίζεται από κρατικά σύνορα αλλά να επεκτείνεται και πέρα από αυτά. Ανάλογες απόψεις εξέφρασε και ο Andrew Linklater στοχεύοντας στην επέκταση των ηθικών συνόρων των κοινωνιών και στην διεθνοποίηση των καθηκόντων και υποχρεώσεων όλων των ανθρώπων, Andrew Linklater, "Globalization and the Transformation of Political Community", στο John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001, σελ. 626

¹⁵² Για μια ολοκληρωμένη εικόνα της άποψης του Ken Booth για την χειραφέτηση βλ. Ken Booth, "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Vol. 17, no.4 (1991) σελ.313-326 και Ken Booth, "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, Vol. 67, no.3 (1991), σελ. 539-542

πραγματοποιήσουν τα όσα αυτοί ελεύθερα θα επέλεγαν να κάνουν¹⁵³. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για την αποδέσμευση των ανθρώπων από οποιασδήποτε φύσεως καταπιεστικές δομές και συστήματα που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εμποδίζουν την απόλυτη έκφραση του ατόμου¹⁵⁴.

---

¹⁵³ Ken Booth, "Security and Self", στο Keith Krause & Michael C. Williams, *Critical Security Studies*, σελ. 110

¹⁵⁴ Οι υποστηρικτές των Κριτικών Σπουδών Ασφαλείας μεταφράζουν την χειραφέτηση αυτή με κάποιες αποκλίσεις ο ένας από τον άλλο καθώς πρόκειται για μια έννοια που δεν είναι απόλυτη, ούτε και διαθέτει σαφή όρια, αλλά αντιθέτως, είναι τόσο ευρεία ώστε να επιτρέπει διαφορετικές προσεγγίσεις στο περιεχόμενό της. Το ίδιο συμβαίνει κατά προέκταση και με την ερμηνεία της ανθρώπινης ασφάλειας όπου επίσης διακρίνονται διαφορετικές τάσεις προσέγγισής της, και ειδικότερα μια ευρεία και μια πιο στενή. Η πρώτη περιλαμβάνει την αντιμετώπιση ενός εξαιρετικά μεγάλου φάσματος πολύπλοκων ζητημάτων όπως η φτώχεια και η υγεία ενώ η δεύτερη ασχολείται περισσότερο με προβλήματα που έχουν τη βάση τους στη βία και το κάνει αυτό χάριν ερμηνευτικής διαύγειας και ευκολίας, Mohammed Nuruzzaman, "Paradigms in Conflict: The Contested Claims of Humans Security, Critical Theory and Feminism", σελ. 292, για περισσότερα πάνω στις δύο διαφορετικές τάσεις εντός του ρεύματος της ανθρώπινης ασφάλειας βλ. Kanti Bajrai, *Human Security: Concept and Measurement*, Kroc Institute for International Peace Studies Occasional Paper 19, 2000, Osler Hampson & J. Hay, *Human Security: A Review of Scholarly Literature*, Canadian Consortium on Human Security, Ottawa, April, 2002

2.4. Σχολή της Κοπεγχάγης

2.4.1. Εισαγωγικά

Ανάμεσα στις εναλλακτικές προσεγγίσεις στην ασφάλεια κεντρική θέση κατέχει και η Σχολή της Κοπεγχάγης η οποία έλαβε το όνομά της από τη σχέση της με το ερευνητικό κέντρο COPRI (Copenhagen Peace Research Institute), απ' όπου προήλθαν και οι κύριοι εκπρόσωποί της. Όπως και η Κριτική Σχολή (CSS), έτσι και η Σχολή της Κοπεγχάγης ξεκίνησε με την σύνδεση διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων και τη σταδιακή συγχώνευσή τους σε ένα ξεχωριστό πλαίσιο. Η διαφορά με την κριτική προσέγγιση έγκειται στο ότι εδώ δημιουργείται ένα σαφώς πιο ξεκάθαρο και συμπαγές θεωρητικό σχήμα. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά που αρχικά συνδέθηκαν για να κατασκευάσουν το σχήμα αυτό προήλθαν τόσο από τη νεορεαλιστική όσο και από την κονστρουκτιβιστική κατεύθυνση. Βασικότεροι εκπρόσωποι της σχολής θεωρούνται οι Barry Buzan και Ole Waever.

Ενδεικτικό της επιτυχούς συνύπαρξης στοιχείων από διαφορετικές θεωρητικές κατευθύνσεις είναι το γεγονός ότι σε αντίθεση με την Κριτική Σχολή εδώ είναι εμφανής μια προσπάθεια ενσωμάτωσης στοιχείων της παραδοσιακής προσέγγισης στην ανάλυση της έννοιας της ασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα, το κατεξοχήν ρεαλιστικό στοιχείο της στρατιωτικής απειλής που κατακλύζει την βιβλιογραφία της παραδοσιακής προσέγγισης και μονοπωλεί το ενδιαφέρον της, βρίσκει στο έργο της Σχολής της Κοπεγχάγης τη δική του θέση ανάμεσα στις κατηγορίες ανάλυσης της ασφάλειας. Η στάση απόρριψης που είναι περισσότερο από εμφανής στην πλειοψηφία των εναλλακτικών προσεγγίσεων εδώ είναι λιγότερο σκληρή καθώς οι ερευνητές της Κοπεγχάγης επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν το θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ρεαλιστικής ερμηνείας της ασφάλειας ως μία μεταξύ πολλών, ίσων συνιστωσών¹⁵⁵.

---

¹⁵⁵ Η Σχολή της Κοπεγχάγης αντλεί επίσης μερικά από τα χαρακτηριστικά της από την ακραία εκδοχή της Realpolitik που αναπτύχθηκε τις δεκαετίες 1920, 1930 από τον Carl Schmitt, Γερμανό δικαστικό και πολιτικό επιστήμονα, εκπρόσωπο της ρεαλιστικής σκέψης και παράλληλα εκφραστή του εθνικοσοσιαλιστικού πολιτικού ρεύματος εκείνης της εποχής. Ειδικότερα, σχετικά με την διαδικασία αναγωγής πολιτικών θεμάτων σε θέματα ασφαλείας (securitization), η Σχολή παρουσιάζει εμφανή σημάδια επιρροής από την Σμιττιανή προσέγγιση της πολιτικής χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει πως κληρονομεί στο σύνολό τους τις αυταρχικές πολιτικές απόψεις του εν λόγω επιστήμονα. Το έργο του Carl Schmitt επηρέασε τη σκέψη πολλών ρεαλιστών, συμπεριλαμβανομένου του ομοεθνή του Hans Morgenthau, όμως ταυτόχρονα έγινε στόχος έντονης κριτικής κυρίως λόγω της σχέσης του Schmitt με το γερμανικό Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα και τις αυταρχικές και ρατσιστικές του μεθόδους. Ειδικότερα, οι απόψεις του για την δικτατορία ως πολιτικό σύστημα οι οποίες εκφράστηκαν στο έργο του *“Die Diktatur”* (1921) καθώς και η θεώρησή του για τα πολιτικά στο πιο σημαντικό έργο του

Η προσέγγιση που πραγματοποιεί στην έννοια της ασφάλειας η Σχολή της Κοπεγχάγης ακολουθεί, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ένα συνδυασμό κονστρουκτιβιστικών και ρεαλιστικών στοιχείων και εστιάζει το ενδιαφέρον της γύρω από τρία κεντρικά θέματα. Πρωταρχικής σημασίας θεωρείται για τους ερευνητές της Σχολής η διαδικασία αναγωγής ενός πολιτικού θέματος ή προβλήματος σε θέμα ασφαλείας¹⁵⁶. Στο εξής, και για λόγους διευκόλυνσης της ανάλυσης που επιχειρείται εδώ, για την περιγραφή της συγκεκριμένης διαδικασίας αναγωγής θα χρησιμοποιείται ο όρος «ασφαλειοποίηση» (στα αγγλικά χρησιμοποιείται ο όρος “securitization”¹⁵⁷). Το δεύτερο κεντρικό θέμα συζήτησης για την Σχολή της Κοπεγχάγης είναι οι λεγόμενοι *τομείς ασφαλείας* τους οποίους πρώτος εισήγαγε στην μελέτη της έννοιας ο Barry Buzan ως κατηγοριοποίηση των ζητημάτων και αντικειμένων ασφαλείας και ταυτόχρονα ως αναλυτικό εργαλείο. Το τρίτο στοιχείο που ερευνάται διεξοδικά στη συγκεκριμένη προσέγγιση, όντας μάλιστα περισσότερο εμπειρικό παρά θεωρητικό, είναι αυτό των *περιφερειακών συστημάτων ασφαλείας* (regional security complexes).

2.4.2. Ασφαλειοποίηση (securitization) – αναγωγή πολιτικών θεμάτων στην ατζέντα ασφαλείας

Οι ερευνητές της Σχολής, αν και είναι υπέρμαχοι της θεματικής διεύρυνσης, δεν υποστηρίζουν πως έχουν τη δυνατότητα να κρίνουν αντικειμενικά ποιο θέμα ασφαλείας αξίζει πραγματικά να τοποθετείται εντός της ατζέντας και ποιο όχι. Το αν κάποιο πρόβλημα απειλεί πραγματικά ή περισσότερο από ένα άλλο τους πολίτες, το κράτος ή μια κοινωνική ομάδα είναι κάτι που οι ίδιοι ισχυρίζονται πως δεν μπορεί να εξεταστεί αντικειμενικά. Επιπροσθέτως, πιστεύουν πως η επιδίωξη οποιασδήποτε φαινομενικά αντικειμενικής προσέγγισης των απειλών με σκοπό αυτές να ταξινομηθούν ή να κριθούν δεν έχει μεγάλη χρησιμότητα. Αυτό που έχει ενδιαφέρον για τους ερευνητές της Σχολής της Κοπεγχάγης

“*Der Begriff des Politischen*” κρίθηκαν τουλάχιστον ακραίες καθώς ο Schmitt τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ αντιδημοκρατικών και αντισημιτικών μεθόδων και πολιτικών.

¹⁵⁶ Πολλοί ερευνητές εκτός της Σχολής της Κοπεγχάγης υποστηρίζουν πως το συγκεκριμένο στοιχείο είναι και το μόνο που διαφοροποιεί την εν λόγω Σχολή στην έρευνα γύρω από την ασφάλεια καθώς όπως λένε είναι και το μοναδικό αξιολογικό στοιχείο που πρόσθεσε με την προσέγγισή της, Olav F. Knudsen, “Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization”, *Security Dialogue*, Vol.32, no.3 (Sep. 2001), σελ. 358

¹⁵⁷ Για την περιγραφή της αντίθετης διαδικασίας από αυτήν της αναγωγής ενός προβλήματος σε θέμα ασφαλείας στην αγγλική βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος “de-securitization”

είναι όχι τα ίδια τα ζητήματα ασφαλείας, αλλά η παρατήρηση της κοινωνικής κατασκευής αυτών. Αποδίδουν δηλαδή μεγαλύτερη σημασία στους τρόπους και στις διαδικασίες που οδηγούν στην ανάδειξη πολιτικών θεμάτων, προβλημάτων και απειλών και στην αναγωγή τους σε θέματα ασφαλείας. Συνεπώς, η ασφάλεια αντιμετωπίζεται όχι ως μια αντικειμενική κατάσταση αλλά ως το αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης κοινωνικοπολιτικής διεργασίας¹⁵⁸.

Η ασφαλειοποίηση αποτελεί για τους ερευνητές της Κοπεγχάγης μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία. Οι παράγοντες που την επηρεάζουν δεν περιορίζονται μόνο στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή λαμβάνει χώρα. Στη διαδικασία της ασφαλειοποίησης τονίζεται επίσης από τους ερευνητές της Σχολής η σημασία του γλωσσολογικού στοιχείου καθώς και ο ρόλος των πολιτικών παραγόντων που αναλαμβάνουν να φέρουν προς συζήτηση πολιτικά θέματα με σκοπό την αναγωγή τους σε θέματα ασφαλείας. Η ασφαλειοποίηση είναι μια διαδικασία που προκύπτει από την συνδυασμένη επιρροή των παραπάνω παραγόντων και καταλήγει στην ένταξη ενός ζητήματος καθημερινής πολιτικής στην ατζέντα ασφαλείας με σκοπό τη χρήση εκτάκτων μέτρων για την αντιμετώπισή του.

2.4.2.1. Λεκτική πράξη (speech act)

Ο Ole Waever, μια από τις κεντρικές μορφές της Σχολής της Κοπεγχάγης, υποστηρίζει πως η ασφάλεια πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια *λεκτική πράξη* (speech act). Βασιζόμενος στην διάκριση του John Austin μεταξύ περιγραφικών (descriptive) και εκτελεστικών (performative) λεκτικών πράξεων¹⁵⁹, αρχικά ανέπτυξε την αντίληψή του για την έννοια της λεκτικής πράξης ως μιας με πραγματικά εκτελεστικό ή λειτουργικό ρόλο και ισχύ¹⁶⁰ (Buzan et al., 1998: 26). Σε αυτό απαραίτητη είναι η βοήθεια της γλωσσολογικής θεωρίας καθώς ο Waever εξισώνει την ίδια την εκφώνηση της λέξης «ασφάλεια» με την έναρξη της διαδικασίας της ασφαλειοποίησης¹⁶¹. Η εκφώνηση λόγου μπορεί να αποτελεί κίνηση ασφαλείας από μόνη της καθώς η γλώσσα εκτός από το να περιγράφει το

---

¹⁵⁸ Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Vol. 47 (2003), σελ. 513.

¹⁵⁹ John Austin, *How to Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford, 1962

¹⁶⁰ Barry Buzan, Ole Waever & Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, Boulder, 1998, σελ. 26

¹⁶¹ Ο Ole Waever παρουσιάζει στην διδακτορική του διατριβή τη συγκεκριμένη άποψη πως η «ασφάλεια» μπορεί να εκληφθεί ως αυτό που στη γλωσσολογική θεωρία ονομάζεται «λεκτική πράξη» τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο την σημασία της εκφώνησης της λέξης «ασφάλεια», Olav F. Knudsen, "Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization", σελ. 360

αντικείμενό της έχει επίσης την ιδιότητα να το προσδιορίζει¹⁶². Η άρθρωση και μόνο του συγκεκριμένου όρου μετακινεί μια κατάσταση ή ένα θέμα προς την κατεύθυνση ακραίας πολιτικοποίησης και συνεπώς προβάλλει την αξίωση για λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων με σκοπό την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπισή του¹⁶³. Όπως σημειώνει και ο Jef Huysmans, η ασφάλεια γίνεται αντιληπτή με αυτόν τον τρόπο ως έχουσα μια αρμοδιότητα ή λειτουργία εκτελεστικής φύσεως επειδή, αντί απλώς να περιγράφει μια κατάσταση, έχει τη δυνατότητα να ωθήσει ή να μεταβάλει τις κοινωνικές σχέσεις σε σχέσεις ασφαλείας¹⁶⁴.

Η αποτελεσματικότητα μια λεκτικής πράξης εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, εσωτερικούς και εξωτερικούς, όπως αυτοί διαχωρίζονται κατά τους Waever και Buzan¹⁶⁵. Στους εσωτερικούς περιλαμβάνονται γλωσσολογικοί και γραμματικοί κανόνες που οφείλουν να τηρηθούν ώστε η λεκτική πράξη να έχει κάποια αποδεκτή ακολουθία. Στους εξωτερικούς παράγοντες τοποθετούν εκείνους που έχουν σχέση με το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιείται η λεκτική πράξη, όπως για παράδειγμα η θέση από την οποία προέρχεται αυτή. Η ίδια η λέξη «ασφάλεια», επομένως, δεν αποτελεί από μόνη της την λεκτική πράξη ακόμα κι αν πολλές φορές χαρακτηρίζεται κρίσιμη η εκφώνησή της για την έναρξη της ασφαλειοποίησης ενός πολιτικού θέματος. Η ουσία μια λεκτικής πράξης βρίσκεται στον επιτυχημένο συνδυασμό των γλωσσολογικών και θεσμικών (κοινωνικοπολιτικών) παραγόντων που την επηρεάζουν. Η ίδια η λέξη από μόνη της συνήθως αποτελεί απλώς ένα τμήμα μόνο της ευρύτερης ρητορικής προσπάθειας που πραγματοποιείται από ορισμένους εξουσιοδοτημένους ή μη, αλλά τουλάχιστον θεσμικά σημαντικούς, παράγοντες με στόχο την ασφαλειοποίηση ενός προβλήματος.

2.4.2.2. Πολιτικοί παράγοντες – δρώντες

Οι πολιτικοί δρώντες οι οποίοι αναλαμβάνουν να φέρουν σε πέρας την ασφαλειοποίηση ενός θέματος αποτελούν έναν κρίκο άρρηκτα συνδεδεμένο με την έννοια της λεκτικής πράξης κατά την διαδικασία αυτή. Η Σχολή της Κοπεγχάγης δέχεται την

---

¹⁶² Thierry Balzacq, "The Three faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", *European Journal of International Relations*, Vol.11, no.2, σελ. 180

¹⁶³ Holger Stritzel, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", *European Journal of International Relations*, Vol. 13, no.3, σελ. 360, Ole Waever, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen, New Schools in Security Theory and their Origins between Core and Periphery", σελ. 9

¹⁶⁴ Jef Huysmans, "Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, no.2 (1998), σελ. 232

¹⁶⁵ Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", σελ. 514

αναγωγή πολιτικών θεμάτων στην ατζέντα ασφαλείας ως μια διαδικασία θεωρητικά ανοιχτή σε οποιαδήποτε απειλή ή πρόβλημα και για οποιονδήποτε επηρεάζεται αρνητικά από αυτήν, αναδεικνύοντας έτσι με τον καλύτερο τρόπο το μη-παραδοσιακό της πρόσωπο όσον αφορά στην διεύρυνση της ατζέντας. Στην πράξη όμως, η ίδια η διαδικασία ασφαλειοποίησης περιορίζει, ή καλύτερα οριοθετεί, τις δυνατότητες διεύρυνσης θέτοντας ως μια ακόμη προϋπόθεση για επιτυχή αναγωγή ενός πολιτικού θέματος, εκτός από την επιτυχημένη λεκτική πράξη, και τις δυνατότητες του πολιτικού δρώντος που χειρίζεται την διαδικασία. Όπως είναι πρακτικά αδύνατο όλα τα αιτήματα ασφαλειοποίησης να είναι κοινωνικά αποδεκτά και αποτελεσματικά, έτσι ακριβώς και στο επίπεδο των πολιτικών παραγόντων που πραγματοποιούν ή εκφέρουν τις λεκτικές πράξεις είναι αδύνατο να έχουμε αντιστοιχία ρητορικών, πολιτικών και άλλων ικανοτήτων. Οι δυνατότητες των εκάστοτε φορέων της ασφαλειοποίησης διαφέρουν και κατά προέκταση διαφέρει και η αποτελεσματικότητα με την οποία επιχειρούν να ασφαλειοποιήσουν ένα συγκεκριμένο θέμα. Ακόμα και σε περιπτώσεις που οι δυνατότητες ορισμένων πολιτικών δρώντων είναι παραπλήσιες, η θεσμική θέση την οποία κατέχουν επηρεάζει από μόνη της το αποτέλεσμα της ασφαλειοποίησης του ίδιου θέματος. Πρόκειται για έναν παράγοντα εξωτερικής φύσεως που δεν σχετίζεται άμεσα με τις δυνατότητες του ίδιου του δρώντος, όμως επιδρά δραστικά στο κύρος της λεκτικής πράξης και εν συνεχεία στο κύρος που αποπνέει το σύνολο της διαδικασίας ασφαλειοποίησης στις περιπτώσεις που η τελευταία έχει ως αφετηρία της μια πιο σημαντική θεσμική θέση.

Σύμφωνα με τη Σχολή της Κοπεγχάγης, το χαρακτηριστικό στοιχείο της ασφαλειοποίησης είναι η συγκεκριμένη γλωσσολογική και ειδικά η ρητορική της δομή. Είναι η ιδιότητά της αυτή να εξυψώνει ένα θέμα καθημερινής πολιτικής πιο πάνω από την πολιτική¹⁶⁶, να το δραματοποιεί με τη χρήση της κατάλληλης γλώσσας εκ μέρους ενός

---

¹⁶⁶ Πολλά χαρακτηριστικά στοιχεία της Σχολής της Κοπεγχάγης προέρχονται από την πολιτική σκέψη του Carl Schmitt. Στην αντίληψή του για την πολιτική τάξη κυριαρχούσαν τα στοιχεία της εχθρότητας, της απόφασης και της επείγουσας κατάστασης και αυτά είναι που επηρέασαν τη διαμόρφωση του θεωρητικού πλαισίου της σχολής. Για τον Schmitt ένα θέμα γίνεται πολιτικό όταν κάποιος δρώντες αποκτούν έντονη σχέση μαζί του και η ένταση αυτή στην μέγιστη μορφή της οδηγεί σε σχέσεις έχθρας ή φιλίας. Συγκεκριμένα, υποστήριξε πως κάθε αντίθεση θρησκευτικής, ηθικής, οικονομικής ή οποιασδήποτε άλλης μορφής αποκτά πολιτικό χαρακτήρα όταν εντείνεται τόσο ώστε να διαχωρίσει ανθρώπους σε φίλους και εχθρούς. Όπως λοιπόν στην Σμιττιανή αντίληψη η ένταση της σχέσης με ένα θέμα καθορίζει το εάν ή όχι αυτό το θέμα εντάσσεται στη σφαίρα της πολιτικής, έτσι και στην Σχολή της Κοπεγχάγης η εντονότερη πολιτικοποίηση ενός θέματος είναι η αντίστοιχη διαδικασία που το εξυψώνει πάνω από την πολιτική και το τοποθετεί στην σφαίρα των θεμάτων ασφαλείας. Πρόκειται ουσιαστικά για την ίδια διαδικασία σε διαφορετικά όμως επίπεδα, Michael C. Williams, Words, "Images, Enemies: Securitization and International Politics", σελ. 516

πολιτικού δρώντος, να πείθει¹⁶⁷ το ενδιαφερόμενο κοινό για την αναγκαιότητα αναγωγής του σε θέμα ασφαλείας και κατά συνέπεια για την χρήση έκτακτων μέτρων για την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπισή του. Συνεπώς, οι ερευνητές της Σχολής υποστηρίζουν πως μια επιτυχημένη ασφαλειοποίηση πρέπει να ακολουθεί τα εξής στάδια: την αναγνώριση και ανακήρυξη μιας υπάρχουσας απειλής, την αντίστοιχη κίνηση προς αντιμετώπιση της απειλής και τη λήψη δραστικών μέτρων, συνήθως πέρα από κανόνες και συνηθή πλαίσια, γι' αυτόν τον σκοπό¹⁶⁸. Η διαδικασία αυτή, επιπροσθέτως, οφείλει σε κάθε της στάδιο να χαρακτηρίζεται από έντονη διαδραστικότητα¹⁶⁹ και συνεχή αλληλεπίδραση με το στοχευμένο κοινό καθώς αυτό το τελευταίο είναι εκείνο που πρέπει πρώτα να πεισθεί για την αναγκαιότητα αντιμετώπισης της εντοπισμένης απειλής και έπειτα να δώσει την συγκατάθεσή του στους παράγοντες ασφαλειοποίησης για την λήψη έκτακτων μέτρων.

2.4.3. Αποασφαλειοποίηση (desecuritization)

Η σημασία που αποδίδει η Σχολή της Κοπεγχάγης στη διαδικασία της ασφαλειοποίησης είναι εμφανώς πολύ μεγάλη αφού στην ουσία οι ερευνητές της ασχολούνται περισσότερο με αυτήν παρά με τα θέματα ασφαλείας καθαυτά. Με την έννοια της ασφάλειας η Σχολή περιγράφει μια κατάσταση κατά την οποία απαιτείται η λήψη έκτακτων μέτρων για την αντιμετώπιση μιας απειλής. Από τη στιγμή που τα συνηθισμένα μέτρα καθημερινής πολιτικής κρίνονται ανεπαρκή για την αποτελεσματική επίλυση ενός προβλήματος, επιβάλλεται η χρήση άμεσων μέτρων που ξεπερνούν τους κανόνες ρουτίνας. Η εξέλιξη αυτή δεν αντιμετωπίζεται από την Σχολή της Κοπεγχάγης ως θετική και γι' αυτό άλλωστε οι εκπρόσωποι της συγκεκριμένης προσέγγισης αποδίδουν στην έννοια της ασφάλειας αρνητική σημασιολογία¹⁷⁰. Γι' αυτούς, από τη στιγμή που η ασφάλεια οριοθετεί το πέρασμα σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης, με όλες τις αλλαγές που αυτό το πέρασμα συνεπάγεται στην εφαρμογή των κρατικών πολιτικών, δεν μπορεί παρά να αποτελεί μια έννοια με αρνητικό περιεχόμενο. Βλέποντας, δηλαδή, πιο μακριά και πέρα από την σταθεροποίηση της κατάστασης απέναντι σε μια απειλή οι ερευνητές της Κοπεγχάγης δεν

---

¹⁶⁷ Thierry Balzacq, "The Three faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", σελ. 184

¹⁶⁸ Barry Buzan (et al.), *Security: A New Framework for Analysis*, σελ. 26

¹⁶⁹ Για μια ενδιαφέρουσα άποψη, ως προέκταση της σκέψης της Σχολής της Κοπεγχάγης, πάνω στη σχέση πολιτικών δρώντων, λεκτικών πράξεων και κοινού βλ. Holger Stritzel, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", σελ.362-364

¹⁷⁰ Νικόλαος Τζιφάκης, «Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τομ.10, τεύχος 2, (Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 2004), σελ. 8

παύουν να επιδιώκουν την επιστροφή στο επίπεδο της κανονικής πολιτικής μετά από την επιτυχή αντιμετώπιση της εκάστοτε απειλής. Η παραμονή των διαφόρων θεμάτων στα επίπεδα ασφαλείας δεν είναι κάτι θεμιτό, αλλά ούτε και παραγωγικό καθώς όπως ειπώθηκε και πριν, η ασφαλειοποίηση προϋποθέτει τη χρήση έκτακτων και συνεπώς αυξημένου κόστους μέτρων. Επιπροσθέτως, είναι πιθανό κάποια εξ αυτών να έχουν μη δημοκρατικό ή μη φιλελεύθερο χαρακτήρα δεδομένης της φύσης τους ως μέτρων εκτάκτου ανάγκης. Ο απώτερος σκοπός μετά από την επιτυχή ασφαλειοποίηση και αντιμετώπιση ενός ζητήματος οφείλει να είναι κατά την Σχολή της Κοπεγχάγης η σταδιακή επιστροφή του στη σφαίρα των θεμάτων καθημερινής πολιτικής και η συνεπαγόμενη ρύθμισή του στο εξής με μέτρα ρουτίνας. Πρόκειται για την διαδικασία της αποασφαλειοποίησης η οποία είναι κατά τον Ole Waever και τους συνεργάτες του ο ιδανικός μακροπρόθεσμος στόχος¹⁷¹.

2.4.4. Τομείς ασφαλείας

Ο δεύτερος βασικός πυλώνας γύρω από τον οποίο αναπτύχθηκε η έρευνα της Σχολής της Κοπεγχάγης είναι αυτός των τομέων ασφαλείας¹⁷². Καθένας από τους πέντε τομείς που διέκρινε ο Buzan, ασχολείται με την μελέτη μιας συγκεκριμένης σχέσης απειλών και αντικειμένου αναφοράς. Διακρίνονται, λοιπόν, ο στρατιωτικός τομέας¹⁷³, ο πολιτικός¹⁷⁴, ο οικονομικός¹⁷⁵, ο κοινωνικός (societal) και ο περιβαλλοντικός¹⁷⁶. Από αυτούς, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει ο κοινωνικός ο οποίος αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων, σε συλλογικές ταυτότητες και σε λοιπά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η

---

¹⁷¹ Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, et al., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993, σελ. 189, Ole Waever, "Insecurity, Security and A-security in the West-European Non-war Community", στο Emanuel Adler & Michael Barnett (eds), *Security Communities*, Cambridge, Cambridge University Press, σελ. 81, Ole Waever, *Aberystwyth, Paris, Copenhagen, New Schools in Security Theory and their Origins between Core and Periphery*, σελ. 10

¹⁷² Η πρώτη αναφορά στους τομείς ασφαλείας έγινε από τον Barry Buzan ο οποίος και τους ανέπτυξε ως αναλυτικό κατασκεύασμα για την μελέτη της ασφάλειας. Η ενασχόληση των ερευνητών των εναλλακτικών προσεγγίσεων με διαφορετικού τύπου απειλές και όχι μόνο στρατιωτικές ήταν αυτή που οδήγησε στην κατασκευή των τομέων ασφαλείας.

¹⁷³ Αναφέρεται στις σχέσεις βίας ή απειλής χρήσης βίας σε διακρατικό επίπεδο

¹⁷⁴ Αναφέρεται στο πολιτικό σύστημα, την διακυβέρνηση και στις σχέσεις εξουσίας εντός του κράτους

¹⁷⁵ Αυτός ασχολείται με θέματα οικονομικής φύσεως. Για τον Buzan η οικονομική ασφάλεια σημαίνει πρόσβαση σε πρώτες ύλες, σε χρηματοοικονομικά συστήματα και αγορές ώστε να μπορεί να διατηρηθεί ένα συγκεκριμένο, αποδεκτό επίπεδο κοινωνικής ευημερίας καθώς και ένα ψηλό επίπεδο κρατικής ισχύος, Michael Sheeman, *International Security, An Analytical Survey*, Lynne Rienner, London, 2005, σελ.66

¹⁷⁶ Αναφέρεται σε θέματα που έχουν να κάνουν με την αμφίδρομη σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος

κοινωνιακή ασφάλεια¹⁷⁷, κατά την Σχολή, δεν απευθύνεται αποκλειστικά και μόνο σε τεράστιες κοινωνικές ομάδες (όπως πχ ο συμπαγής κουρδικός πληθυσμός μεταξύ Τουρκίας, Συρίας και Ιράκ) που διαβιούν εντός των συνόρων ανομοιογενών αλλά και κατά βάση αλλοεθνών κρατών, αλλά αφορά όλες τις μεγάλες και κυρίως αυτοσυντηρούμενες (ως προς τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά) πληθυσμιακές ομάδες που μοιράζονται μια κοινή ταυτότητα. Η συγκεκριμένη ταυτότητα αποτελεί το κοινό, συνδετικό στοιχείο μεταξύ των μελών των ομάδων αυτών και μπορεί να είναι εθνική, θρησκευτική, φυλετική ή άλλη¹⁷⁸.

2.4.5. Περιφερειακά συστήματα ασφαλείας

Η ιδέα των *περιφερειακών συστημάτων ασφαλείας* εισήχθη στην μελέτη της ασφαλείας από τον Barry Buzan έχοντας τις ρίζες της στην έννοια της «*σχηματοποίησης ασφαλείας*» (security figuration) του Norbert Elias¹⁷⁹. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1989¹⁸⁰ ενώ μετά το 1990 αποτέλεσε κεντρική ιδέα της Σχολής της Κοπεγχάγης, μαζί με την *ασφαλειοποίηση* και τους *τομείς ασφαλείας*, άμεσα συνδεδεμένη με την δυναμική της περιφερειακής ασφαλείας. Σύμφωνα με τη Σχολή, περιφερειακό σύστημα ασφαλείας ονομάζεται ένα σύνολο μονάδων των οποίων οι διαδικασίες ασφαλειοποίησης και αποασφαλειοποίησης είναι τόσο διασυνδεδεμένες¹⁸¹ που τα προβλήματα ασφαλείας τους

---

¹⁷⁷ Lene Hansen, "A case for Seduction? Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security", *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, no.4, σελ. 388-389. Θέματα που εμπίπτουν στον κοινωνιακό τομέα ασφαλείας προκύπτουν συχνότερα σε κοινωνίες πολυεθνικές, πολυθρησκευτικές ή πολυφυλετικές καθώς η ανομοιογένειά τους έρχεται σε αντίθεση με την μονολιθική δομή που επιχειρεί να διατηρήσει το κράτος που τις περιλαμβάνει.

¹⁷⁸ Θέματα που εμπίπτουν στον κοινωνιακό τομέα ασφαλείας προκύπτουν συχνότερα σε κοινωνίες πολυεθνικές, πολυθρησκευτικές ή πολυφυλετικές καθώς η ανομοιογένειά τους έρχεται σε αντίθεση με την μονολιθική δομή που επιχειρεί να διατηρήσει το κράτος που τις περιλαμβάνει.

¹⁷⁹ Norbert Elias, *The Court Society*, Oxford, Basil Blackwell, 1983

¹⁸⁰ Η Σχολή της Κοπεγχάγης υποστήριξε επίσημα το 1987 στο working paper εκείνης της χρονιάς ότι η ασφάλεια μπορεί να γίνει αντιληπτή από δύο οπτικές γωνίες, και συγκεκριμένα, αφενός από την πλευρά των δρώντων και αφετέρου από την πλευρά που εστιάζει στις δυναμικές κάθε ξεχωριστής περίπτωσης ασφαλείας.

¹⁸¹ Η διασύνδεση αυτή, ή αλλιώς η αλληλεξάρτηση μεταξύ των μονάδων αυτών, είτε πρόκειται για κράτη είτε για άλλου είδους συγκροτημένες κοινωνικές ομάδες, είναι άμεσα επηρεαζόμενη από την εγγύτητα μεταξύ των συγκεκριμένων μονάδων. Στο διεθνές σύστημα, για να μιλήσουμε σε επίπεδο κρατών, διαδικασίες παράλληλης ασφαλειοποίησης ή αποασφαλειοποίησης ορισμένων θεμάτων είναι πιο σύνθητες να παρατηρηθούν μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών που γειτνιάζουν άμεσα ή που εν πάσει περιπτώσει βρίσκονται πολύ κοντά γεωγραφικά. Η απόσταση ως παράγοντας σχηματισμού περιφερειακών συστημάτων ασφαλείας είναι εξαιρετικά σημαντική επειδή ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών μέσα στο διεθνές σύστημα εντείνεται ως επί το πλείστον τοπικά και σε συγκεκριμένες γεωγραφικές εκτάσεις, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer & Ole Waever, *The European Security Order Recast. Scenarios for the Post-Cold War Era*, Pinter, London, 1990, σελ. 14

δεν είναι δυνατό να αναλυθούν ή να επιλυθούν το ένα ανεξάρτητα από το άλλο¹⁸². Οι εκπρόσωποι της επιδίωξαν μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του πολυεπίπεδου ανταγωνισμού μεταξύ Δύσης και σοσιαλιστικού μπλοκ να ερμηνεύσουν τις αυτόνομες ευρωπαϊκές δυναμικές ασφαλείας και γι' αυτό το λόγο το ζήτημα της αναγνώρισης των περιοχών ασφαλείας υπήρξε κεντρικό στην ατζέντα της Σχολής από την αρχή. Ο Barry Buzan, με την εισαγωγή της έννοιας των περιφερειακών συστημάτων ασφαλείας στη μελέτη της ασφάλειας, επιδίωκε αυτό ακριβώς σε πιο γενικές γραμμές, να συνδέσει, δηλαδή, το τοπικό επίπεδο με την ανάλυση της ασφάλειας.

---

¹⁸² Παλαιότερος ορισμός των περιφερειακών συστημάτων ασφαλείας, χρησιμοποιούσε τους όρους «κράτη» και «εθνική ασφάλεια» αντί των όρων «μονάδες» και «προβλήματα ασφαλείας», Jef Huysmans, "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, no.4, σελ. 498

2.5. Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις

2.5.1. Εισαγωγικά

Εν μέσω της αντιπαράθεσης μεταξύ παραδοσιακών και εναλλακτικών ρευμάτων σκέψης και σχολών, κάποιοι επιστήμονες, κοινωνιολόγοι ως επί το πλείστον, διέκριναν ερμηνευτικές αδυναμίες, κοινές σε πολλές περιπτώσεις σε όλες τις προϋπάρχουσες θεωρητικές προσεγγίσεις¹⁸³. Στις αδυναμίες αυτές που δεν κατάφεραν να επιλυθούν με κάποια από τις εναλλακτικές (πέραν του ρεαλισμού) προσεγγίσεις αντιπαράθεσαν ένα κοινωνιολογικό ερμηνευτικό μοντέλο και ισχυρίζονται πώς πέτυχαν αυτό που δεν κατάφεραν κριτικοί, φεμινιστές, κονστρουκτιβιστές και φιλελεύθεροι, θετικιστές και μεταθετικιστές ερευνητές, να συμπληρώσουν δηλαδή τα κενά τα οποία καμία ερμηνευτική προσπάθεια δεν είχε αποδειχθεί επαρκής για να καλύψει.

Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις επιχειρούν να επικεντρώσουν το ενδιαφέρον σε δύο στοιχεία παραμελημένα από την πλειονότητα των επιστημονικών αναλύσεων της ασφάλειας. Αποδίδουν τεράστια αναλυτική και ερμηνευτική σημασία στο πολιτισμικό και θεσμικό (cultural/institutional context) πλαίσιο ή περιβάλλον της κάθε πολιτικής και παράλληλα εστιάζουν στην κατασκευασμένη ταυτότητα (identity) των κρατών. Οι εκπρόσωποι της κοινωνιολογικής προσέγγισης επιλέγουν να βλέπουν και να αντιμετωπίζουν το κράτος ως έναν κοινωνικό δρώντα και επιχειρούν να αναλύσουν τις επιδράσεις των πολιτικών ταυτοτήτων μελετώντας αυτές εντός συγκεκριμένων ιστορικών πλαισίων. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθούν να εντοπίσουν τους τρόπους με τους οποίους μεταβαλλόμενες ταυτότητες επιδρούν στα πολιτικά συμφέροντα και κατά προέκταση στις εκάστοτε εθνικές πολιτικές ασφαλείας. Τα κρατικά συμφέροντα, συνεπώς, δεν υφίστανται αξιωματικά (όπως πρεσβεύουν οι εκπρόσωποι του ρεαλισμού για παράδειγμα) περιμένοντας να ανακαλυφθούν από εμάς. Αντιθέτως, σχηματίζονται μέσα από μια πολύπλοκη διαδικασία κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και ιστορικών εξελίξεων. Συν τοις άλλοις, τα κρατικά συμφέροντα από τη στιγμή που ορίζονται από πολιτικούς δρώντες τίθενται σε παραπέρα επεξεργασίες και επιρροές καθώς ακόμα και οι ίδιοι οι πολιτικοί

---

¹⁸³ Η κοινωνιολογική προσέγγιση ξεκινά από την αδυναμία των παραδοσιακών, αλλά και των κριτικών ρευμάτων σκέψης να εξηγήσουν τις απότομες αλλαγές που συντελέστηκαν στο τέλος του 20ού αιώνα στο διεθνές σύστημα. Αυτό που ο John Mueller ονόμασε «αθόρυβο κατακλυσμός»¹⁸³ δεν στάθηκε δυνατό να ερμηνευτεί ικανοποιητικά από τη ρεαλιστική σκέψη, αλλά ούτε και από τις κριτικές εναλλακτικές προσεγγίσεις, John Mueller, *Quiet Cataclysm: Reflections on the Recent Transformation of World Politics*, Harper Collins, New York, 1995

δρώντες επηρεάζονται αντίστοιχα από πολιτισμικούς και θεσμικούς παράγοντες του ίδιου κοινωνικού περιβάλλοντος οι οποίοι διαμορφώνουν εν πολλοίς ή εν μέρει την πολιτική τους ταυτότητα¹⁸⁴.

2.5.2. Νόρμες και πολιτισμικό περιβάλλον

Στις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, το χαρακτηριστικό που αποτελεί τον πυρήνα της ανάλυσης και, στην ουσία, την ειδοποιό διαφορά με την παραδοσιακή, ρεαλιστική προσέγγιση, αλλά και με τις περισσότερες εναλλακτικές προσεγγίσεις της ασφάλειας είναι η απόδοση μέγιστης σημασίας σε στοιχεία όπως κανόνες, ταυτότητες και νόρμες. Κατά τους Paul Kowert και Jeffrey Legro, οι νόρμες αποτελούν ρυθμιστικό πολιτισμικό περιεχόμενο της διεθνούς πολιτικής¹⁸⁵. Οι εκπρόσωποι των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, υποστηρίζοντας τη σημασία που έχουν οι νόρμες, οι κανόνες και οι ταυτότητες στη διεθνή πολιτική, τονίζουν πως αυτά τα πολιτισμικά στοιχεία είναι δυνατό να διαμορφώσουν τις προτιμήσεις και τα συμφέροντα των δρώντων ακόμα και σε σημείο που να αντιτίθενται σε ρεαλιστικής φύσεως στρατηγικές επιταγές μέσα στο διεθνές σύστημα¹⁸⁶.

Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις έχουν ασχοληθεί εκτός από τις ίδιες τις νόρμες και τις ταυτότητες και με τις διαδικασίες σχηματισμού αυτών. Ενδεικτικά, ως πηγές τους αναγνωρίζονται διαφορετικών τύπων διαδικασίες όπως εσωτερικές, κοινωνικές και

---

¹⁸⁴ Peter Katzenstein, "Introduction: Alternative Perspectives on National Security", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 17

¹⁸⁵ Οι ταυτότητες, δε, είναι κατ' αυτούς ρυθμιστικά ή κατευθυντήρια σύνολα ιδιαίτερων γνωρισμάτων των ίδιων των δρώντων για την ορθή λειτουργία των οποίων οι νόρμες λειτουργούν ως συμπεριφορικές συστάσεις. Η κατάδειξη της επίδρασης στοιχείων όπως οι νόρμες επάνω στα συμφέροντα, σε πεποιθήσεις και γενικά στην συμπεριφορά των δρώντων δεν επιχειρεί αναγκαστικά να ανατρέψει άλλες θεωρίες, αλλά να υπογραμμίσει τις αναλυτικές αδυναμίες και τα κενά που αυτές έχουν αφήσει καθώς και να προκαλέσει νέα ερωτήματα ή να προσφέρει διαφορετικές ερμηνείες για τη συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές σύστημα, Paul Kowert & Jeffrey Legro, "Norms, Identity and Their Limits: A Theoretical Reprise", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 453

¹⁸⁶ Οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις, χωρίς να είναι φαινόμενα κατ' ανάγκη αντίθετα προς τη ρεαλιστική λογική, αποτελούν περιπτώσεις όπου κανονιστικές μεταβλητές τέτοιου είδους επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις κρατικές πολιτικές προς κατευθύνσεις που δεν υπαγορεύονται από το στενό στρατηγικό ή οικονομικό συμφέρον. Υπενθυμίζεται, επίσης, πως σε πολλές ανά τον κόσμο περιπτώσεις της ανθρώπινης ιστορίας οι νόρμες στάθηκαν πιο σημαντικές ακόμα κι από την ίδια την επιβίωση των δρώντων. Οι Kowert και Legro αναφέρουν ενδεικτικά τα παραδείγματα των Σαμουράι που επέλεξαν την αυτοκτονία για να διατηρήσουν την τιμή τους, των ηλικιωμένων Εσκιμώων που σε συνθήκες λιμού επέλεξαν να τερματίσουν τη ζωή τους για να μην επιβαρύνουν τα νεώτερα μέλη της ήδη δοκιμαζόμενης κοινωνίας τους κα, Paul Kowert & Jeffrey Legro, "Norms, Identity and Their Limits: A Theoretical Reprise", σελ. 466

περιβαλλοντικές με τις πρώτες να είναι αναγνώγιμες στο άτομο ενώ τις υπόλοιπες να αναφέρονται σε σύνολα χωρίς να μπορούν να αναχθούν σε ατομικό επίπεδο. Στις εσωτερικές διαδικασίες οι νόρμες που σχηματίζονται πηγάζουν από τα εσωτερικά χαρακτηριστικά των ατόμων και κυρίως ψυχολογικά και γλωσσολογικά. Οι κοινωνικές πηγές είναι αυτές που σχηματίζουν τις νόρμες μέσα από τις σχέσεις μεταξύ των δρώντων οι οποίες στη συνέχεια διαχέονται μέσα στο κοινωνικό σύνολο¹⁸⁷.

Οι νόρμες, οι αξίες, οι κανόνες και γενικά τα μη υλικά στοιχεία στα οποία δίνουν τόση σημασία οι εκπρόσωποι των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων συγκροτούν το πολιτισμικό περιβάλλον των κρατών εντός του οποίου διαμορφώνονται οι πολιτικές ασφαλείας αυτών. Αυτά τα περιβάλλοντα ασφαλείας στα οποία τα κράτη είναι ενσωματωμένα είναι σε σημαντικό βαθμό κοινωνικά, θεσμικά και κανονιστικά και δεν διαμορφώνονται μόνο από τις στρατιωτικές δυνατότητες, τον οικονομικό πλούτο και άλλα υλιστικής φύσεως χαρακτηριστικά των κρατών¹⁸⁸. Οι ερευνητές αναγνωρίζουν τρία διακριτά επίπεδα ή στρώματα σε κάθε περιβάλλον ασφαλείας εντός των οποίων σχεδιάζονται και πραγματοποιούνται οι κρατικές πολιτικές ασφαλείας. Ανάμεσα σε αυτά εντοπίζεται το στρώμα των επίσημων θεσμών και καθεστώτων ή οργανισμών ασφαλείας¹⁸⁹, αυτό του παγκόσμιου πολιτικού πολιτισμού, της διεθνούς πολιτικής κουλτούρας, δηλαδή ενός συνόλου γραπτών αλλά και άγραφων κανόνων που χαρακτηρίζουν την πολιτική συμπεριφορά των κρατών¹⁹⁰. Τέλος, οι ερευνητές κάνουν λόγο για τα διεθνή πρότυπα φιλικών ή εχθρικών σχέσεων, και τις όποιες πολιτισμικές προεκτάσεις αυτά έχουν, ως ένα ακόμα στρώμα που διαθέτουν τα περιβάλλοντα ασφαλείας¹⁹¹.

---

¹⁸⁷ Ως κοινωνική πηγή νορμών (και ειδικά ταυτοτήτων) παρατίθεται και η διαδικασία κατά την οποία ένα κοινωνικό σύνολο στην προσπάθειά του να αυτοπροσδιοριστεί διαφοροποιείται από ένα άλλο. Πρόκειται για τη διαδικασία διαφοροποίησης του ιδίου/ομοίου απέναντι στο ξένο/διαφορετικό.

¹⁸⁸ Θέση η οποία βρίσκεται σε αντίθεση με τις ρεαλιστικές παραδοχές ότι γενικά τα εσωτερικά και εξωτερικά περιβάλλοντα είναι απαλλαγμένα από πολιτισμικά και κανονιστικά στοιχεία, Ronald L. Jepherson, Alexander Wendt & Peter Katzenstein, «Norms, Identity and Culture in National Security», στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 33

¹⁸⁹ Παραδείγματα τέτοιων οργανισμών αποτελούν το NATO ή ο Οργανισμός Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) ενώ, αντίστοιχα, επίσημα θεσμικά πλαίσια είναι πχ οι διεθνείς συνθήκες ελέγχου των εξοπλισμών όπως η Συνθήκη κατά της Διάδοσης των Πυρηνικών (NPT) ή οι συμφωνίες SALT.

¹⁹⁰ Αυτό το επίπεδο αναφέρεται σε στοιχεία όπως το διεθνές δίκαιο, οι κανόνες για την σωστή εφαρμογή της εθνικής κυριαρχίας και άλλες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαδικασίες που διέπουν την κρατική λειτουργία.

¹⁹¹ Πρόκειται για στοιχεία που ερμηνεύονται κοινωνιολογικά και πολιτισμικά και αφορούν σε εκείνες τις σχέσεις μεταξύ κρατών οι οποίες δεν βασίζονται σε ισορροπίες ισχύος ή σε πολιτικές μεγιστοποίησης πολιτικών ή οικονομικών συμφερόντων¹⁹¹, αλλά σε συγγενείς παραδόσεις, σε κοινές ιστορικές πορείες, σε πολιτισμικές συμβατότητες κλπ. Οι Jepherson, Wendt και Katzenstein εύστοχα χρησιμοποιούν ως παράδειγμα τη σύγκριση μεταξύ Καναδά και Κούβας. Οι δύο χώρες ενώ διαθέτουν περίπου αντίστοιχες στρατιωτικές δυνατότητες απέναντι στις ΗΠΑ, αντιμετωπίζονται

Αναφορικά με τις επιρροές που ασκεί το εκάστοτε πολιτισμικό περιβάλλον οι εκπρόσωποι των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων αναγνωρίζουν τουλάχιστον τρεις. Τα περιβάλλοντα μπορούν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό άμεσα τη συμπεριφορά των δρώντων, μπορούν να μεταβάλλουν τα χαρακτηριστικά τους και κατά προέκταση να διαμορφώσουν την ταυτότητα, τα συμφέροντα και τις δυνατότητες αυτών και ακόμη μπορούν να επηρεάσουν την ίδια την ύπαρξη των δρώντων¹⁹². Αν λάβουμε υπόψη μας ένα κράτος μπορούμε να πούμε πως η εξωτερική του πολιτική, δηλαδή η συμπεριφορά του, θα είναι άμεσα συναρτώμενη προς το πολιτισμικό του περιβάλλον ενώ και η ίδια η κρατική του ταυτότητα (οι αξίες, οι κανόνες, τα πολιτιστικά του χαρακτηριστικά και γενικότερα ο τρόπος λειτουργίας του) θα υπόκειται σε μεταβολές εξαιτίας αυτού του περιβάλλοντος. Τέλος, η ίδια η ύπαρξη του κράτους θα εξαρτάται άμεσα από το συγκεκριμένο περιβάλλον καθώς αυτό μπορεί να γεννήσει νέες ή να ενισχύσει υπάρχουσες απειλές προς αυτό.

2.5.3. Κουλτουραλισμός¹⁹³

Ο όρος *κουλτούρα* ή, λιγότερο συχνά, *πολιτισμός* χρησιμοποιείται συχνά ως μια ευρεία κατηγορία για να δηλώσει συλλογικά μοντέλα κρατικής ταυτότητας και εξουσίας. Αναφέρεται ταυτόχρονα σε μια ομάδα αξιολογικών κριτηρίων και μέτρων (evaluative standards) όπως νόρμες και αξίες και σε ένα σύνολο γνωστικών μέτρων (cognitive standards) όπως κανόνες και μοντέλα που από κοινού ορίζουν τι είδους κοινωνικοί δρώντες υπάρχουν σε ένα σύστημα, πώς αυτοί λειτουργούν και με ποιους τρόπους συσχετίζονται μεταξύ τους¹⁹⁴. Πιο ειδικά, η *πολιτική κουλτούρα* έχει απασχολήσει πολλούς επιστήμονες ως το κεντρικό στοιχείο μιας από τις πλέον επίμονες όσο και αμφιλεγόμενες θεωρητικές προσεγγίσεις της κρατικής συμπεριφοράς και σαν αποτέλεσμα αυτού υπήρξαν φυσικά και

εντελώς διαφορετικά η καθεμιά από την αμερικανική εξωτερική πολιτική, Ronald L. Jepperson, Alexander Wendt & Peter Katzenstein, "Norms, Identity and Culture in National Security", σελ. 34

¹⁹² Σε γενικές γραμμές παρατηρούνται επιρροές από και προς πολλές κατευθύνσεις εντός ενός διεθνούς συστήματος που αποδέχεται πλήρως την ύπαρξη κανονιστικών δομών και πολιτισμικών στοιχείων και παραγόντων. Ειδικότερα, τα πολιτισμικά και θεσμικά στοιχεία των κρατικών περιβαλλόντων επηρεάζουν τα συμφέροντα, τις προτιμήσεις και εντέλει τις κρατικές πολιτικές. Τα ίδια χαρακτηριστικά μεταβάλλουν και σταδιακά διαμορφώνουν τις εκάστοτε κρατικές ταυτότητες. Οι διαφοροποιήσεις στις ταυτότητες αυτές με τη σειρά τους επιφέρουν αλλαγές στα συμφέροντα και στις πολιτικές επιλογές των συγκεκριμένων κρατών και εμμέσως προεκτείνουν την επίδρασή τους στις διακρατικές κανονιστικές δομές και θεσμούς.

¹⁹³ Κοινωνιολογική αρχή που τονίζει την επίδραση των πολιτισμικών φαινομένων πάνω στην κοινωνία και τα άτομα (αγγ. Culturalism)

¹⁹⁴ Peter Katzenstein, "Introduction: Alternative Perspectives on National Security", στο Peter Katzenstein (ed), σελ. 6

αρκετές προσπάθειες ακριβούς ορισμού της. Οι περισσότεροι από αυτούς τους ερευνητές συναινούν στο ότι η πολιτική κουλτούρα έχει τόσο ανθρωπολογικές ρίζες, ειδικότερα στην γλώσσα, την θρησκεία, τα έθιμα κλπ, όσο και ιστορικές ρίζες οι οποίες βρίσκονται στις κοινές εμπειρίες και μνήμες του παρελθόντος. Μπορεί, ακόμη, να περιλαμβάνει κάποιου είδους δέσμευση με συγκεκριμένες αξίες, όπως για παράδειγμα η δημοκρατία, η ηθική, τα ανθρώπινα δικαιώματα και άλλα. Κατά τους Gabriel Almond και Sydney Verba, η πολιτική κουλτούρα¹⁹⁵ ορίζεται ως το σύνολο των πεποιθήσεων και αξιών μιας κοινωνίας οι οποίες σχετίζονται με το πολιτικό σύστημα που διέπει την κοινωνία αυτή¹⁹⁶. Το 1977, τέλος, έκανε την εμφάνισή της και η *στρατηγική κουλτούρα* ως η αντίστοιχη πολιτισμική μεταβλητή που έχει να κάνει, συγκεκριμένα, με τα κατασκευασμένα και εξελισσόμενα πρότυπα στρατιωτικής συμπεριφοράς των κρατών. Ο Jack Snyder εισήγαγε την έννοια φέρνοντας στην ουσία την ανάλυση της πολιτικής κουλτούρας στις σύγχρονες Σπουδές Ασφαλείας και με σκοπό να ερμηνεύσει την σοβιετική στρατιωτική στρατηγική κατά τον Ψυχρό Πόλεμο¹⁹⁷. Οι εκπρόσωποι του κουλτουραλισμού αποτελούν ένα ετερογενές σύνολο επιστημόνων οι οποίοι κατά βάση συμφωνούν στο ότι οι πολιτισμικές θεωρίες μπορούν να ερμηνεύσουν τη λειτουργία του κόσμου πολύ πιο αποτελεσματικά από την έως τώρα επικρατούσα θεωρία του ρεαλισμού. Θεματικά ασχολούνται με τη διαμόρφωση και εφαρμογή των διαφορετικών στρατηγικών δογμάτων, με τον εξοπλισμό των κρατών και τις διαφορετικές μορφές που αυτός μπορεί να λάβει ανάλογα με την κατά περίπτωση στρατηγική και πολιτική

---

¹⁹⁵ Κατά τους David J. Elkins και Richard E. B. Simeon η πολιτική κουλτούρα αποτελείται από παραδοχές για τον πολιτικό κόσμο οι οποίες εστιάζουν την προσοχή σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στοιχεία γεγονότων, θεσμών και συμπεριφοράς, ορίζουν την σφαίρα του εφικτού, αναγνωρίζουν προβλήματα και θέτουν, τέλος, τις εναλλακτικές ανάμεσα στις οποίες επιλέγονται οι λύσεις. Πρόκειται με άλλα λόγια για μια νοητική κατάσταση η οποία περιορίζει την προσοχή σε μικρότερο φάσμα εναλλακτικών συμπεριφορών και λύσεων αποκλείοντας άλλες, ίσως περισσότερες, που βάσει λογικής όμως δεν παύουν να είναι απόλυτα πιθανές, David G. Elkins & Richard E. B. Simeon, "A Cause in Search of its Effect, or What Does Political Culture Explain?", *Comparative Politics*, Vol. 11, no.2 (1979), σελ. 127-128. Ο Clifford Geertz, με τη σειρά του, ορίζει την κουλτούρα ως ένα ιστορικά μεταδιδόμενο πρότυπο εννοιών ενσωματωμένων σε σύμβολα ή ως ένα σύστημα κληρονομούμενων αντιλήψεων εκφρασμένων με συμβολική μορφή και μέσω των οποίων οι άνθρωποι επικοινωνούν, διαιωνίζουν και αναπτύσσουν τη γνώση και τη στάση τους απέναντι στη ζωή, Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York, 1973, σελ. 89. Οι εκπρόσωποι του κονστρουκτιβιστικού ρεύματος, όπως ο Alexander Wendt, βλέπουν στην κουλτούρα ένα εξελισσόμενο σύστημα κοινών εννοιών που ρυθμίζει αντιλήψεις, επικοινωνίες και δράσεις¹⁹⁵. Η κοινωνική κατασκευή των κρατικών ταυτοτήτων και συμφερόντων είναι αυτή που συνδέει την κουλτούρα με την διαμόρφωση της κρατικής πολιτικής πρακτικής σε μεσομακροπρόθεσμο ορίζοντα, Jeffrey S. Lantis, "Strategic Culture and National Security Policy", *International Studies Review*, Vol. 4, no.3 (Autumn 2002), σελ. 97

¹⁹⁶ Gabriel Almond & Sydney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, Princeton, 1963, σελ. 11-14

¹⁹⁷ Jack Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, RAND, Santa Monica, 1977, σελ. 8

κουλτούρα, με τον σχεδιασμό υψηλής στρατηγικής, με την εξωτερική πολιτική και τη λήψη αποφάσεων.

Η επιχειρηματολογία των εκπροσώπων του κουλτουραλισμού σε γενικές γραμμές αφορά σε μεμονωμένες περιπτώσεις ή συγκριτικά μεταξύ δύο ή περισσότερων παραδειγμάτων χωρίς να επιχειρείται η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων και κανόνων ακόμα και όταν παρατηρείται εξακολουθητική ή επαναληπτική συμπεριφορά ή εμφάνιση των ίδιων πολιτισμικών μεταβλητών. Κατά τους κουλτουραλιστές, ο στρατός του κάθε κράτους έχει ξεχωριστή οργανωτική κουλτούρα η οποία έχει αναπτυχθεί μέσα από μακρά ιστορική εξέλιξη και κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες μοναδικές για κάθε περίπτωση. Το στοιχείο αυτό είναι εκείνο που οδηγεί τους στρατούς στο να λειτουργούν και να πολεμούν διαφορετικά. Επιπλέον, οι διάφορες κρατικές ελίτ, έχοντας την δική τους ξεχωριστή πολιτική κουλτούρα, επιλέγουν διαφορετικούς τρόπους ελέγχου του στρατού τους επηρεαζόμενες από εσωτερικές πολιτικές καταστάσεις και ευαισθησίες και όχι τόσο από ανησυχίες και κινδύνους που προέρχονται από εξωτερικούς παράγοντες (πχ. γειτονικά κράτη). Ακόμα, η εσωτερική πολιτική στάση απέναντι στην οργανωμένη χρήση βίας δεν αντιμετωπίζεται με ερμηνευτικές γενικεύσεις όπως στο θεωρητικό ρεύμα του ρεαλισμού, αλλά διαφοροποιείται σημαντικά ακόμα και σε κράτη ανάλογα τοποθετημένα μέσα στο διεθνές σύστημα. Εξίσου ισχυρά κράτη συχνά υιοθετούν διαφορετικές πολιτικές πάνω σε παραπλήσια θέματα εξωτερικής πολιτικής, πολύ απλά διότι οι εσωτερικές τους πολιτικές ελίτ αντιλαμβάνονται τα κρατικά στρατιωτικά μέσα που διαθέτουν με διαφορετικό τρόπο η καθεμιά. Σε γενικές γραμμές οι κουλτουραλιστές ισχυρίζονται πως κράτη με διαφορετικές κοινωνικές δομές παράγουν κατά κανόνα διαφορετικά επίπεδα στρατιωτικής ισχύος. Σύμφωνα με τα παραπάνω και άλλα γενικά επιχειρήματα οι ερευνητές που τοποθετούν εαυτούς εντός του συγκεκριμένου θεωρητικού ρεύματος καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η εκάστοτε εσωτερική στρατηγική κουλτούρα είναι σε θέση να εξηγήσει καλύτερα από τις διεθνείς συστημικές πιέσεις και τους υλιστικούς υπολογισμούς τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής και την υψηλή στρατηγική των κρατών¹⁹⁸. Οι πολιτισμικές μεταβλητές είναι κατ' αυτούς κάτι πολύ παραπάνω από απλά επιφαινόμενα του υλικού κόσμου, όπως υποστηρίζουν οι ρεαλιστές, και σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να ερμηνεύσουν αποτελέσματα που η παραδοσιακή προσέγγιση δεν μπορεί.

---

¹⁹⁸ Michael C. Desch, "Culture Clash, Assessing the Importance of Ideas in Security Studies", *International Security*, Vol. 23, no.1 (Summer 1998), σελ. 142-143

3. Θεωρητικό πλαίσιο και κριτική των υπαρχουσών προσεγγίσεων στην ασφάλεια

Όπως προκύπτει από τα όσα έχουν προηγηθεί, η έννοια της ασφάλειας γίνεται αντιληπτή με πολύ διαφορετικό τρόπο ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία την προσεγγίζει ο εκάστοτε ερευνητής. Αυτό που μεταβάλλεται σε κάθε περίπτωση δεν είναι απλώς τα θέματα τα οποία τοποθετούνται ιεραρχικά μέσα στην ατζέντα ασφαλείας, αλλά ακόμα και στοιχεία πολύ πιο θεμελιώδη τα οποία προηγούνται αυτού του διαχωρισμού μεταξύ των σφαιρών των θεμάτων καθημερινής πολιτικής και των θεμάτων ασφαλείας. Οι 5 διακριτές προσεγγίσεις της ασφάλειας ανάμεσα στις οποίες πραγματοποιείται ο διάλογος γύρω από την έννοια της ασφάλειας και τις προεκτάσεις της για τις διεθνείς σχέσεις διαφέρουν ουσιωδώς όσον αφορά τις βασικές έννοιες πάνω στις οποίες στηρίζουν την ανάπτυξή τους, τις κύριες απειλές που αναγνωρίζουν, καθώς επίσης και τα υποκείμενα και αντικείμενα ασφαλείας που έχουν άμεση σχέση με την διαδικασία αυτή. Στον παρακάτω πίνακα γίνεται μια προσπάθεια συνοπτικής παράθεσης των 5 αυτών προσεγγίσεων ως προς τα κύρια κοινά και διαφοροποιά στοιχεία τους.

	Κύριοι δρώντες	Υποκείμενο ασφαλείας	Αντικείμενο ασφαλείας	Βασική έννοια	Κύριες απειλές
Ρεαλιστική προσέγγιση	Κράτη	Κράτος	Κράτος	Εθνικό συμφέρον, επιβίωση	Άλλα κράτη (στρατιωτική βία)
Πλουραλιστική προσέγγιση	Κράτη	Κράτος	Κράτος	Διεύρυνση ατζέντας	Πλήθος απειλών (κράτη, φυσικό περιβάλλον, τρομοκρατία, φτώχεια κ.ά.)
Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας	Κράτη	Κράτος	Άτομο	Ανθρώπινη ασφάλεια	Ό,τι απειλεί την ατομική ευημερία
Σχολή της Κοπεγχάγης	Κράτη	Δρώντες ασφαλειοποίησης	Συλλογικότητες (κράτη, κοινότητες κλπ)	Ασφαλειοποίηση	Δεν ορίζονται
Κουλτουραλισμός	Κράτη	Κράτος, ελίτ	Κράτος	Πολιτική και στρατηγική κουλτούρα	Δεν ορίζονται

Για την περεταίρω πορεία της διατριβής και, ειδικότερα, για την πραγματοποίηση της συγκριτικής μελέτης, για τα μεθοδολογικά στοιχεία της οποίας έχει ήδη γίνει λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο, απαραίτητη είναι η αποσαφήνιση των θεωρητικών παραδοχών που βρίσκονται πίσω από την δική μου αντιμετώπιση της έννοιας της ασφάλειας και που καθορίζουν την οπτική γωνία από την οποία σχηματίζεται η προσωπική μου αντίληψη γι' αυτήν και επίσης από την οποία θα ακολουθήσει η προσέγγιση των τριών επιμέρους περιπτωσιολογικών μελετών. Έχοντας ήδη μια πλήρη εποπτεία του θεωρητικού διαλόγου που έχει αναπτυχθεί γύρω από την ασφάλεια, αυτό που απομένει είναι η επιλογή του θεωρητικού πλαισίου εντός του οποίου θα πραγματοποιηθεί η εργασία αυτή. Αυτό, βεβαίως δεν γίνεται αυθαίρετα, αλλά σε συνάρτηση του χαρακτήρα και των δυνατοτήτων των ήδη παρουσιασμένων θεωρητικών προσεγγίσεων. Αναφορικά με τα ισχυρά τους σημεία, αυτά γίνονται ήδη φανερά μέσα από την επιμέρους παρουσίασή τους, όμως για μια ολοκληρωμένη εικόνα και, συνεπώς, απόλυτα δικαιολογημένη επιλογή, κρίνεται αναγκαίο να προηγηθεί μια ενδελεχής κριτική μελέτη τους από την οποία θα γίνουν αντιληπτές οι κύριες ερμηνευτικές αδυναμίες της κάθε προσέγγισης.

3.1. Κριτική ρεαλιστικής προσέγγισης

Η παραδοσιακή, ρεαλιστική προσέγγιση στην ασφάλεια, μολονότι, είναι αυτή χάρη στην οποία έδωσε το έναυσμα για την εντατική μελέτη της έννοιας, διαθέτει πολλά σημεία που ελκύουν την κριτική και τα οποία φανερώνουν τις ερμηνευτικές της ατέλειες. Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, όπου ουσιαστικά αυτή αναπτύχθηκε, η ασφάλεια ως έννοια, πέρα από την συζήτηση σε πολιτικό επίπεδο, δεν έτυχε συστηματικής ανάλυσης από ακαδημαϊκής άποψης. Οι μεταπολεμικές συνθήκες στο διεθνές πεδίο και οι πικρές εμπειρίες του παρελθόντος ώθησαν μεν την ανάπτυξη των Σπουδών Ασφαλείας ως ξεχωριστού κλάδου της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, όμως η ανάπτυξη αυτή περιορίστηκε σε πρακτική διάσταση μόνο, δηλαδή σε επίπεδο θεμάτων ασφαλείας της εποχής εκείνης ενώ η εννοιολογική εμβάθυνση και η θεωρητική διεύρυνση έμειναν για πολλά χρόνια παραγνωρισμένες. Σημασία είχε η άμεση σύνδεση της μελέτης της ασφάλειας με την διαμόρφωση κρατικής πολιτικής με σκοπό την χρήση της αποκομιζόμενης γνώσης στις πραγματικές διεθνείς συνθήκες. Ενδεικτικό της αμεσότητας αυτής είναι το ότι η ανάγκη για την εφαρμογή των όσων συζητούνταν γύρω από την ασφάλεια έγινε η αιτία η προσπάθεια ορισμού της έννοιας να μείνει πολύ πίσω. Ο Barry Buzan επιχειρώντας να βρει

εξηγήσεις για την παράληψη αυτή, υποστηρίζει πως πιθανώς να οφειλόταν στην δυσκολία ορισμού της ασφάλειας, στην εμφανή σύγχυση μεταξύ των όρων ασφάλειας και ισχύος ή στην έλλειψη ενδιαφέροντος από πλευράς κριτικών του ρεαλισμού. Η απορρόφηση των μελετητών στις τεχνολογικές εξελίξεις που επηρέασαν δραματικά τις πολιτικές σχετικά με τα στρατιωτικά θέματα (όπως αυτές στην πυρηνική τεχνολογία) είχε ως συνέπεια την εξαιρετικά εξειδικευμένη, πλην όμως μυωπική, αντίληψη της ασφάλειας¹⁹⁹. Το αποτέλεσμα της παντελώς ελλιπούς προσπάθειας ορισμού ήταν στα πρώτα βήματα του νέου κλάδου η ασφάλεια να συνδεθεί σχεδόν αποκλειστικά με τα θέματα που φαινομενικά ή πραγματικά ήταν επείγοντα εκείνη την εποχή και συγκεκριμένα με το έθνος-κράτος και με τις απειλές που στρέφονταν εναντίον αυτού. Η κρατοκεντρική αυτή προσέγγιση σε συνδυασμό με την επικράτηση του ρεύματος του πολιτικού ρεαλισμού στην μεταπολεμική περίοδο οδήγησε στην τυφλή προσήλωση της μελέτης ασφάλειας στα κράτη και στους εξωτερικούς κινδύνους που αυτά αντιμετώπιζαν αφήνοντας έξω από κάθε ανάλυση τα μεμονωμένα άτομα.

Η ρεαλιστική αντίληψη του κράτους ως ενιαίου και ομοιογενούς δρώντος όντας εγκατεστημένη στις ρίζες του θεωρητικού αυτού ρεύματος ιστορικά εμπόδισε την αναγνώριση άλλων απειλών, όπως των ενδοκρατικών, και εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά στην δυνατότητα αντίληψης σύγχρονων ή εμπάσει περιπτώσει πιο πρόσφατα αναγνωρισμένων μη κρατικών απειλών. Σε ατομικό επίπεδο η ασφάλεια δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον παρά μόνο εάν σε συλλογικό/κρατικό επίπεδο έχει ήδη επιτευχθεί, πράγμα που όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα πραγματοποιήσιμο. Ενδεικτικό αυτής της μονοδιάστατης και επιφανειακής ερμηνείας της ασφάλειας είναι το γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι ορισμοί που έχουν δοθεί από ρεαλιστικής προέλευσης ερευνητές εστιάζουν στην απουσία των απειλών κατά των βασικών αξιών του κράτους, ενώ σε πιο ξεκάθαρα ρεαλιστικές διατυπώσεις όπως αυτή του Kenneth Waltz ως ασφάλεια ορίζεται η ίδια η επιβίωση του κράτους. Εξαίρεση ίσως για την περίοδο επικράτησης του πολιτικού ρεύματος του ρεαλισμού στις Διεθνείς Σχέσεις γενικά και ειδικότερα στον τομέα των Σπουδών Ασφαλείας αποτελεί η προσέγγιση του Arnold Wolfers που αν και ανήκε στο ίδιο θεωρητικό ρεύμα παρουσίασε σε διάσημο άρθρο του το 1952²⁰⁰ την έννοια της εθνικής ασφάλειας ως εξαιρετικά διφορούμενη και όχι ως απόλυτα μονοδιάστατη όπως το σύνολο

---

¹⁹⁹ Ο Buzan ισχυρίζεται επίσης ότι πολλοί πολιτικοί παράγοντες έβρισκαν την ασάφεια του όρου της ασφάλειας εξαιρετικά χρήσιμη διότι αυτή επέτρεπε την εσκεμμένη αναγωγή ορισμένων θεμάτων στην κορυφή της ατζέντας ασφαλείας εκ μέρους των πολιτικών παραγόντων, David Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, vol. 23 (1997), σελ. 9

²⁰⁰ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67, no.4 (December, 1952)

σχεδόν των συναδέλφων του εκείνη την εποχή. Συγκεκριμένα έλαβε υπόψη του την υποκειμενικότητα ως παράγοντα διαμόρφωσης της αντίληψης των απειλών, έκανε λόγο περί ύπαρξης κόστους για την αύξηση της ασφάλειας το οποίο χρεώνεται στην ευημερία μιας κοινωνίας και συνεπώς κατέδειξε την ανάγκη εξισορρόπησης των δύο και ακόμη ισχυρίστηκε ότι δεν υπάρχει ενιαία ή ομοιόμορφη πολιτική ασφαλείας που ακολουθείται απαρέγκλιτα από τα έθνη-κράτη. Αντιθέτως, υποστήριξε πως ενώ πολλά εξ αυτών βασίζονται στην χρήση της στρατιωτικής ισχύος τους, υπάρχουν άλλα κράτη που είτε σχεδόν αδιαφορούν γι' αυτήν τη διάσταση ή απλώς βασίζονται σε άλλες μη-εξαναγκαστικές μορφές ισχύος²⁰¹. Πέρα όμως από αυτήν την εξαίρεση, η ρεαλιστική προσέγγιση της ασφάλειας εμφανώς χωλαίνει όταν τίθενται ζητήματα απειλών προερχόμενων από μη κρατικούς δρώντες όπως για παράδειγμα από τρομοκράτες ή όταν αναζητείται η προστασία άλλων αντικειμένων πλην της διεθνούς κρατικής υπόστασης όπως για παράδειγμα η οικονομία, κοινωνικοί θεσμοί, αξίες, κουλτούρες κλπ.

3.2. Κριτική πλουραλιστικής προσέγγισης - διεύρυνσης

Τα οφέλη που επέφερε η πλουραλιστική προσέγγιση με το ουσιαστικό ξεκίνημα του διαλόγου γύρω από την έννοια της ασφάλειας ήταν τεράστια καθώς άνοιξε ο δρόμος για μια πολύπλευρη και συνεπώς πιο ολοκληρωμένη προσέγγισή της. Αναγνωρίστηκε η κρισιμότητα καταστάσεων και απειλών που έως τότε επισκιάζονταν από την, κατά τη ρεαλιστική σχολή, υπέρτατη απειλή, την στρατιωτική. Το έργο που επιτέλεσε η προσέγγιση αυτή είναι πραγματικά ανεκτίμητο καθώς θέματα που παλαιότερα δεν απασχολούσαν τις πολιτικές ηγεσίες στο βαθμό που έπρεπε βγήκαν σταδιακά από το παρασκήνιο και προωθήθηκαν στην ατζέντα της πολιτικής και από εκεί πολλά από αυτά ανάχθηκαν σύντομα σε θέματα ασφαλείας ακολουθώντας μια διαδικασία ακραίας πολιτικοποίησης. Όμως η διεύρυνση της ατζέντας που οδήγησε σε μια πιο σφαιρική γνώση, και άρα κατανόηση της ασφάλειας και των ποικίλων μορφών της, δεν άργησε να κάνει φανερές τις αδυναμίες της. Η αδιαπραγμάτευτη διεύρυνση του φάσματος των θεμάτων ασφαλείας ώστε αυτό να καλύψει όσο το δυνατόν περισσότερες, μικρές ή μεγαλύτερες, λιγότερο ή περισσότερο υποκειμενικές απειλές, όπως υποστηρίχτηκε από πλήθος ερευνητών όπως οι

---

²⁰¹ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", σελ.491-492

Richard Ullman, Joseph S. Nye Jr, Sean Lynn-Jones, Helga Heftendorn, Ann J. Tickner, Jessica Mathews²⁰² κ.α., στάθηκε αιτία συσσώρευσης ισχυρής και δικαιολογημένης κριτικής απέναντι στην πλουραλιστική προσέγγιση.

Ειδικά για τη ρεαλιστική σχολή, η διαδικασία της διεύρυνσης αμφισβητεί ανοιχτά τα κεκτημένα μισού αιώνα κυριαρχίας του ρεαλισμού καθώς αναδεικνύει την αναλυτική αδυναμία της συγκεκριμένης σχολής απέναντι στην πολύπλοκη έννοια της ασφάλειας. Είναι λογικό κι επόμενο ένα μεγάλο μέρος της αντίδρασης απέναντι σε αυτήν την τάση ενσωμάτωσης νέων θεμάτων στην έννοια της ασφάλειας να προέρχεται από τους εκπροσώπους του παραδοσιακού ρεύματος σκέψης²⁰³, οι οποίοι εξακολουθούν να πρεσβεύουν την πρωτοκαθεδρία των στρατιωτικών απειλών ανάμεσα στα διάφορα πολιτικά θέματα και να υπογραμμίζουν την αποκλειστική σύνδεση της έννοιας της ασφάλειας με τα παραδοσιακά στοιχεία του ρεαλισμού όπως η άμυνα και η επιβίωση.

Η πιο ουσιώδης κριτική όμως είναι εκείνη που στοχεύει τους ίδιους τους σκοπούς και τα αποτελέσματα της προσπάθειας διεύρυνσης και δεν προέρχεται αποκλειστικά από το ρεαλιστικό ρεύμα σκέψης, αλλά ακόμα και από την ίδια την πλευρά των ερευνητών που αρχικά υποστήριξαν θερμά τη διεύρυνση της ατζέντας. Ο πυρήνας της κριτικής αυτής εντοπίζεται στο κατά πόσο η όλη διαδικασία της διεύρυνσης εξυπηρετεί εντέλει τον σκοπό για τον οποίο είχε ξεκινήσει, δηλαδή την πληρέστερη κατανόηση της έννοιας της ασφάλειας. Σύμφωνα με τους επικριτές της, η διεύρυνση οδηγεί σε μια κατάσταση όπου τα πάντα και οι πάντες μπορούν να χαρακτηριστούν ως αντικείμενα αναφοράς και, αντίστοιχα, όλα τα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά ή άλλα προβλήματα μπορούσαν να αναχθούν σε ζητήματα ασφαλείας και συνεπώς να αντιμετωπιστούν ως χρήζοντα άμεση και επείγουσα πολιτική παρέμβαση. Το πρόβλημα, δηλαδή, εστιάζεται στην αδυναμία διάκρισης μεταξύ σοβαρών πολιτικών θεμάτων και θεμάτων ασφαλείας καθώς καμιά διαχωριστική γραμμή δεν υφίσταται αξιωματικά και συνεπώς κάθε αναγωγή είναι δυνητικά εφικτή. Σε μια τέτοια κατάσταση όπου τα αντικείμενα αναφοράς και οι πιθανές απειλές εναντίον τους αφορούν, αν όχι στο σύνολο, στο μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής, η έννοια της ασφάλειας παύει να έχει την εννοιολογική αξία που η θεματική διεύρυνση

---

²⁰² Richard Ullman, "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8, no. 1, Joseph S. Nye Jr. & Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies", *International Security*, Vol. 12, no. 4, Helga Heftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, no. 1, Ann J. Tickner, *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press, New York, 1992, Jessica Mathews, "Redefining Security", *Foreign Affairs*, Vol. 68, no. 2.

²⁰³ Όπως ο Stephen Walt στο περίφημο άρθρο του που προκάλεσε πολλές κριτικές από τους μη-ρεαλιστές συναδέλφους του, *The Renaissance of Security Studies*, *International Studies Quarterly*, vol. 35, no. 2

επεδίωκε να της αναγνωρίσει και να της αποδώσει. Για την ακρίβεια, ο όρος γίνεται τόσο περιεκτικός στην προσπάθεια να ενσωματωθούν τόσες πολλές και τόσο διαφορετικές απειλές για τόσα πολλά και μη συγκρίσιμα αντικείμενα αναφοράς που τελικά καταλήγει να χάνει το ιδιαίτερο νόημα και οποιαδήποτε αναλυτική ισχύ έχει ή επιδιώκει να αποκτήσει. Οι αντίπαλοι της θεματικής διεύρυνσης αυτήν ακριβώς την ασάφεια επικρίνουν με σκοπό να περιορίσουν το εύρος που μπορεί να αποδοθεί στην έννοια της ασφάλειας ώστε αυτή να μην απολέσει την ερμηνευτική της ικανότητα.

Πέρα από την κριτική στάση σχετικά με την ασάφεια στην οποία οδηγείται ο όρος ασφάλεια μέσω της υπέρμετρης διεύρυνσης της ατζέντας, πολλοί ερευνητές επίσης τονίζουν τον κίνδυνο υπερβολικής κρατικής παρέμβασης ως αποτέλεσμα μιας εξαιρετικά διευρυμένης ατζέντας. Η αναγωγή αυξημένου αριθμού προβλημάτων σε θέματα ασφαλείας είναι βέβαιο πως προκαλεί ανάλογα αυξημένη κρατική κινητοποίηση προκειμένου αυτά τα προβλήματα να αντιμετωπιστούν άμεσα και αποτελεσματικά. Κάτι τέτοιο όμως σημαίνει και αντίστοιχα αυξημένο κόστος για την εκάστοτε κοινωνία καθώς η λήψη οποιωνδήποτε επείγοντων μέτρων για την αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων και απειλών τείνει να απαιτεί τη δαπάνη περισσότερων πόρων από πλευράς του κράτους απ' ό,τι αν τα συγκεκριμένα προβλήματα παραμείνουν στη σφαίρα των θεμάτων πολιτικής²⁰⁴.

3.3. Κριτική των Κριτικών Σπουδών Ασφαλείας

Με την θεματικά διευρυμένη και αναλυτικά εμβαθυμένη ερευνητική ατζέντα τους, οι εκπρόσωποι των Κριτικών Σπουδών Ασφαλείας άνοιξαν με τη σειρά τους νέους ορίζοντες για την ερμηνεία της ασφάλειας και όλων των παραμέτρων της, αλλά ταυτόχρονα δημιούργησαν κι ένα εκτενές μέτωπο για κριτική ενάντια στη θεωρητική και επιστημολογική προσέγγισή τους. Μια από τις συνηθέστερες κατηγορίες που αποδίδονται στην κριτική προσέγγιση και στην συγκεκριμένη σχολή είναι ότι με την αυξημένη προσοχή που αποδίδει στο μεμονωμένο άτομο ουσιαστικά εκμηδενίζει ή υποβαθμίζει τη σημασία

---

²⁰⁴ Κάτι τέτοιο μπορεί για παράδειγμα να λειτουργήσει αρνητικά για το περιβάλλον καθώς η λήψη τέτοιων έκτακτων μέτρων είναι πολύ πιθανό να το επιβαρύνει περισσότερο απ' όσο υπό κανονικές συνθήκες. Το επιχείρημα αυτό μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί για οποιονδήποτε άλλο τομέα της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής λειτουργίας ενός κράτους με αποτέλεσμα η εκτεταμένη αναγωγή προβλημάτων σε θέματα ασφαλείας να αντενδείκνυται σύμφωνα με τους επικριτές της διεύρυνσης Barry Buzan, "Rethinking Security After the Cold War", σελ. 11. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τις επιπτώσεις της ακραίας πολιτικοποίησης μεγάλου φάσματος των θεμάτων πολιτικής βλ. Daniel Deudney, "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millenium*, Vol. 19, no. 3

του κράτους στις Διεθνείς Σχέσεις γενικά και στον τομέα της ασφάλειας ειδικότερα. Οι κριτικοί ερευνητές, όμως, αυτό που υποστηρίζουν είναι ότι το κράτος, όπως και όλα τα πράγματα, είναι και αυτό κοινωνικά κατασκευασμένο και συνεπώς υποκείμενο σε συνεχείς αλλαγές. Με δεδομένο αυτό, δεν μπορούν να αποδεχτούν τη σημασία μόνιμης και अपαράλλαχτης φύσεως που του αποδίδουν οι εκπρόσωποι της παραδοσιακής, ρεαλιστικής προσέγγισης²⁰⁵. Για τους κριτικούς επιστήμονες το κράτος, και κατ' επέκταση το κρατικό σύστημα, έχει ήδη φτάσει στην ιστορική του κορύφωση και χρήζει περεταίρω και βαθύτερης ανάλυσης πέρα από τα στενά όρια της παραδοσιακής ερμηνείας.

Έπειτα, η έμφαση των κριτικών ερευνητών στη διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής και στους τρόπους με τους οποίους αυτή μπορεί να επέλθει αποτελεί κι αυτή ένα σημείο κριτικής από άλλες θεωρητικές κατευθύνσεις. Συγκεκριμένα, η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στις ιδέες ως κινητήριες δυνάμεις της κοινωνικής αλλαγής χαρακτηρίζεται από τους επικριτές ως μια τοποθέτηση εξαιρετικά αισιόδοξη ή ακόμη και ιδεαλιστική. Η άποψη ότι οι ιδέες είναι ο μοχλός της ανθρώπινης ιστορίας οδηγεί κατά τους επικριτές στη λανθασμένη εντύπωση ότι οι ίδιες οι ιδέες από μόνες τους εάν αλλάξουν, μπορούν να αλλάξουν και τον κόσμο, αν και η αλήθεια είναι πως αυτό το συμπέρασμα φαίνεται εκμαιεύεται εν πολλοίς εκβιαστικά. Εξάλλου, οι εκπρόσωποι της κριτικής προσέγγισης της ασφάλειας απλώς υποστηρίζουν την κοινωνική κατασκευή των ιδεών και των ταυτοτήτων των ατόμων που έχουν τις ιδέες αυτές. Σε καμιά περίπτωση δεν οδηγούνται στη θεωρητική εφαρμογή μιας τέτοιου είδους επαγωγικής διαδικασίας όπως αυτής που τους καταλογίζουν οι επικριτές τους. Παρόλα αυτά, δεν παύει η έμφαση αυτή στις ιδέες να δίνει έναν τόνο αφέλειας ή επιπολαιότητας στον τρόπο που οι Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας προσεγγίζουν την έννοια. Επιπλέον, από τη στιγμή που οι κριτικοί ερευνητές ισχυρίζονται πως δεν υπάρχουν σταθερές κι αμετάβλητες έννοιες, τελικές κοινωνικές δομές, όρια στην ιστορία και αντικειμενική αλήθεια και αποδέχονται τα πάντα ως υποκειμενικές ερμηνείες και αντιλήψεις, οι επικριτές τους καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η συγκεκριμένη Σχολή αρκείται σε μια εξαιρετικά χαλαρή και αόριστη προσέγγιση της ασφάλειας.

Τέλος, όπως συμβαίνει και με την πλουραλιστική προσέγγιση, έτσι και εδώ, υπάρχει ο κίνδυνος απώλειας της ερμηνευτικής ικανότητας της έννοιας της ασφάλειας εξαιτίας της υπέρμετρης διεύρυνσης του περιεχομένου της. Έχοντας στο επίκεντρό της το άτομο, όπως προαναφέρθηκε, η κριτική προσέγγιση τείνει να θεωρεί ως ζήτημα ασφαλείας οτιδήποτε απειλεί την ατομική ευημερία ή, ακόμη πιο αόριστα, οτιδήποτε δημιουργεί εμπόδια στην

---

²⁰⁵ Για μια γενικότερη ρεαλιστική κριτική απέναντι στις Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας βλ. John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol. 19, no.3 (Winter 1994-1995), σελ 37-47

διαδικασία χειραφέτησης²⁰⁶ των ανθρώπων. Μια τέτοιου είδους γενική αναφορά καθιστά την διεύρυνση της έννοιας πραγματικά προβληματικά μεγάλη και την ίδια την έννοια, ούτε λίγο ούτε πολύ, χαοτική και, συνεπώς, επιστημονικά άχρηστη.

Σε αυτό σίγουρα συμβάλλει και το γεγονός ότι οι Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας δεν αποτελούν ένα συγκροτημένο, ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο και δεν δεσμεύουν τους ερευνητές τους σε συγκεκριμένες θέσεις. Οι μόνες σταθερές απόψεις που εκφράζει το σύνολο των εκπροσώπων της Σχολής, κατά τους επικριτές, είναι η πίστη τους στη δυνατότητα κοινωνικής αλλαγής, η θέση τους για την κατασκευασμένη φύση των ταυτοτήτων, των κοινωνικών δομών και γενικά του κόσμου γύρω μας καθώς και η υποστήριξη της υποκειμενικότητας της γνώσης μας γι' αυτόν. Πέρα από αυτά, η κριτική προσέγγιση της ασφάλειας δεν εκφράζεται ως αυστηρά συγκροτημένη θεωρητική κατεύθυνση και αυτός είναι ο λόγος που αντιμετωπίζεται από τους επικριτές της ως μια σχεδόν αόριστη συνιστώσα απόψεων προερχόμενων από μη παραδοσιακές μεν, πλην όμως διαφορετικές θεωρητικές κατευθύνσεις²⁰⁷.

3.4. Κριτική Σχολής της Κοπεγχάγης

Η Σχολή της Κοπεγχάγης, αποτελεί μια από τις πιο δυναμικές μεταξύ των εναλλακτικών προσεγγίσεων γύρω από την έννοια της ασφάλειας. Εισάγοντας την ιδέα της μελέτης της διαδικασίας αναγωγής των θεμάτων της πολιτικής σφαίρας σε θέματα ασφαλείας λειτούργησε καταλυτικά στην εξέλιξη της έρευνας μετατοπίζοντας μέρος του επιστημονικού ενδιαφέροντος προς πτυχές οι οποίες δεν είχαν μελετηθεί προηγουμένα. Απορρίπτοντας, ουσιαστικά, τη δυνατότητα αντικειμενικού προσδιορισμού των θεμάτων που χρήζουν επείγουσας φροντίδας και αντιμετώπισης και εστιάζοντας στους τρόπους με τους οποίους η ατζέντα ασφαλείας προκύπτει η Σχολή της Κοπεγχάγης αποφεύγει το ακανθώδες ζήτημα της κατηγοριοποίησης των απειλών και του ορισμού της ατζέντας ασφαλείας το οποίο άλλωστε είναι και αυτό το οποίο τείνει να συσσωρεύει το μεγαλύτερο μέρος των επικρίσεων και στις υπόλοιπες θεωρητικές προσεγγίσεις.

---

²⁰⁶ Ως χειραφέτηση, εξάλλου, νοείται η διαδικασία κατά την οποία η προσέγγιση αυτή προσπαθεί να φωτίσει τις περιπτώσεις πολιτικής και κοινωνικής καταπίεσης των ανθρώπων και με τον τρόπο αυτό να τους δώσει τη δυνατότητα να διεκδικήσουν την την απελευθέρωσή τους από οτιδήποτε τους εμποδίζει να κάνουν ό,τι αυτοί επιθυμούν.

²⁰⁷ Keith Krause, "Critical Theory and Security Studies: The Research Programme of Critical Security Studies", σελ. 321-322

Με την ανάπτυξη της διαδικασίας της ασφαλειοποίησης η Σχολή όχι απλά έχει ανοίξει ένα νέο ορίζοντα μελέτης για την ασφάλεια, αλλά ουσιαστικά έχει δημιουργήσει το δικό της, και μάλιστα ιδιαίτερα αναγνωρίσιμο, «σήμα κατατεθέν». Η θεωρητική αυτή όμως αιχμή του δόρατος της Σχολής της Κοπεγχάγης δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση ειπωθεί πως απολαμβάνει μια θέση στο απυρόβλητο της κριτικής καθώς έχουν ήδη εντοπιστεί κάποιες πολύ σημαντικές ασυμφωνίες ή αντιφάσεις στην ίδια της τη δομή. Συγκεκριμένα, η γλωσσολογικής προέλευσης έννοια της λεκτικής πράξης ως εναρκτήριας κίνησης της διαδικασίας της ασφαλειοποίησης έρχεται σε αντίθεση με τον αμφίδρομο και διαδραστικό χαρακτήρα που αποδίδουν στην τελευταία οι εκπρόσωποι της Σχολής. Αφενός τονίζεται η καταλληλότητα των λέξεων που πρέπει να λεχθούν και μάλιστα από την εκάστοτε πρέπουσα και ισχυρή θεσμική θέση ώστε η λεκτική πράξη να έχει επιχειρησιακή ισχύ στην αναγωγή ενός θέματος στην ατζέντα ασφαλείας και αφετέρου υπογραμμίζεται ο διαλεκτικός της χαρακτήρας (μεταξύ δρώντων και κοινού-αποδεκτών της λεκτικής πράξης) όσον αφορά την επιτυχή της πραγματοποίηση. Όπως σημειώνει ο Thierry Balzacq, η προσέγγιση από το επίπεδο του δρώντος υπερτονίζει την θέση ισχύος και την ταυτότητα εκείνου που εκκινεί την ασφαλειοποίηση²⁰⁸. Σε ανάλογο μήκος κύματος, ο Holger Stritzel θέτει το ερώτημα: «πώς είναι δυνατόν η ιδέα της εκτελεστικής ισχύος μιας εκφώνησης ασφαλείας να συμφιλιωθεί με την έννοια μια κοινωνικά διαδραστικής διαδικασίας ασφαλειοποίησης»²⁰⁹. Πρόκειται για μια αντιφατική κατάσταση η οποία αναδεικνύεται από τα λεγόμενα των ίδιων των πατέρων της Σχολής οι οποίοι δεν φαίνεται να ξεκαθαρίζουν ποια από τις δύο, ασύμβατες μεταξύ τους, όψεις της διαδικασίας προωθούν.

Πέρα από αυτό, όμως, και σε αυτήν την προσέγγιση προκύπτει θέμα δυνητικής ασάφειας της έννοιας της ασφάλειας εξαιτίας της διεύρυνσης. Αν η εκφώνηση της λέξης «ασφάλεια» από μόνη της είναι αρκετή για την αναγωγή νέων θεμάτων και απειλών στη σφαίρα των θεμάτων ασφαλείας τότε κάθε δυσμενής ή απειλητική κατάσταση για το κράτος, τις κοινωνικές ομάδες και οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο αναφοράς αποτελεί και εν δυνάμει θέμα ασφαλείας. Η αντιμετώπιση της ασφάλειας ως λεκτικής πράξης, συνεπώς, αυξάνει την πιθανότητα για μια άνευ ορίων επέκταση της έννοιας και συνάμα και της ατζέντας ασφαλείας, επιτρέποντας την ασφαλειοποίηση αμέτρητων θεμάτων καθημερινής πολιτικής καθώς και την ανακάλυψη νέων αντικειμένων ασφαλείας.

---

²⁰⁸ Thierry Balzacq, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", σελ. 178

²⁰⁹ Stritzel, Holger (2007), "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", σελ. 363

3.5. Κριτική στην κοινωνιολογική προσέγγιση του κουλτουραλισμού

Τοποθετώντας τις πολιτισμικές μεταβλητές στο επίκεντρο της αξιολογικής αυτής προσπάθειας, σχετικά εύκολα καταλήγουμε στην παρατήρηση πως αυτές είναι εξαιρετικά δύσκολο να οριστούν και να τεθούν σε χρήση ως αναλυτικά εργαλεία. Αυτός, εξάλλου, είναι κι ένας από τους λόγους για τους οποίους βρέθηκαν για πολλά χρόνια στο περιθώριο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων υπό την σκιά σαφέστερων και πιο εύχρηστων ή συγκρίσιμων μεταβλητών, όπως οι υλικές, στις οποίες στήριξαν την θεωρητική τους προσέγγιση οι ρεαλιστές. Ορισμοί όπως «συλλογικά αποκτημένες ιδέες, πεποιθήσεις και νόρμες» που χρησιμοποιούνται κατά κόρον από κουλτουραλιστές είναι πολύ ευρείς και ίσως και αφηρημένοι σε σημείο που να μην έχουν μεγάλη χρηστικότητα σαν επιστημονικά εργαλεία, συγκριτικά με άλλα στοιχεία όπως η στρατιωτική ή η οικονομική ισχύς για τις ρεαλιστικές ερμηνείες, στα χέρια αυτών που τους χρησιμοποιούν²¹⁰. Πέραν τούτου, οι πολιτισμικές μεταβλητές, όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, προϋποθέτουν ξεχωριστή ανάλυση σε κάθε περίπτωση. Δεν εμφανίζουν συστηματική επανάληψη των στοιχείων που αναλύουν και ακόμα κι αν παρατηρούν κάτι τέτοιο, δεν προβαίνουν σε δημιουργία κανόνων και συνεπώς δεν μπορούν να βοηθήσουν σε κανενός είδους γενικεύσεις. Κατά συνέπεια, η πρόβλεψη, στοιχείο σημαντικό στις κοινωνικές επιστήμες για την συστηματοποίηση των οποιονδήποτε γενικευτικών ιδιοτήτων της έρευνας, αδυνατεί να εφαρμοστεί στον κουλτουραλισμό εξαιτίας αυτής ακριβώς της αδυναμίας παραγωγής γενικεύσεων με τη χρήση πολιτισμικών μεταβλητών. Αποφεύγοντας να προσφέρει τα ουσιώδη στοιχεία της συσσώρευσης δεδομένων, της γενίκευσης και της πρόβλεψης, η κουλτουραλιστική ανάλυση παραμένει ασύμβατη με τις αρχές του θετικισμού στις Διεθνείς Σχέσεις²¹¹. Το μόνο είδος γενικεύσεων στις οποίες είναι εφικτό να οδηγηθούμε με μια κουλτουραλιστική προσέγγιση είναι αυτές στις οποίες το αντικείμενο ανάλυσης παραμένει το ίδιο υπό ανάλυση κοινωνικό σύνολο σε διαφορετικές όμως φάσεις της ιστορικής του εξέλιξης²¹².

---

²¹⁰ Carole Pateman, "Political Culture, Political Structure, and Political Change", *British Journal of Political Science*, Vol. 1, pt. 3 (July 1971), σελ. 58

²¹¹ Ο Ido Oren ισχυρίζεται πως οι νεότερες προσεγγίσεις στην κουλτούρα είναι σε αντίθεση με τις αρχικές συμβατές με τον θετικισμό, Ido Oren, "Is Culture Independent of National Security? How America's National Security Concerns Shaped Political Culture Research", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, no.4 (2000), σελ. 544

²¹² Michael C. Desch, "Culture Clash, Assessing the Importance of Ideas in Security Studies", σελ. 155

Το τελικό ερώτημα που προκύπτει μέσα από την προσπάθεια αξιολόγησης του ρεύματος του κουλτουραλισμού είναι εάν και κατά πόσο μπορεί μια τέτοια, κοινωνιολογικής φύσεως προσέγγιση να αντικαταστήσει, για παράδειγμα, την επικρατούσα ρεαλιστική πετυχαίνοντας μια πιο ολοκληρωμένη και κατά προέκταση πιο ικανοποιητική ερμηνεία της κρατικής συμπεριφοράς και της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος²¹³. Εξετάζοντας την επιχειρηματολογία που χρησιμοποιούν οι κουλτουραλιστές παρατηρούμε με σχετική ευκολία πως σε γενικές γραμμές αυτή εφαρμόζεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις που δεν αποτελούν ιδανικά παραδείγματα για τη σύγκριση θεωριών. Με άλλα λόγια, απουσιάζουν τα ισχυρά παραδείγματα, εκείνα που επιτρέπουν στον ερευνητή να κρίνει ξεκάθαρα ποια θεωρία μπορεί να ερμηνεύσει με επάρκεια το αντικείμενό της και ποια όχι. Κάποια από αυτά τα παραδείγματα χρησιμοποιούνται μεν σωστά και καταλήγουν σε λογικά συμπεράσματα, όμως σε καμία περίπτωση δεν αποδεικνύουν λανθασμένη την κυριαρχούσα αντίπαλη ρεαλιστική προσέγγιση. Πρόκειται για αδύναμα παραδείγματα που δεν κρίνονται επαρκή για να αποδείξουν την συγκριτική υπεροχή της κουλτουραλιστικής προσέγγισης²¹⁴.

---

²¹³ Το έργο των εκπροσώπων του κουλτουραλισμού δεν είναι εύκολο απέναντι σε μια θεωρία που έχει διατηρήσει τα ηνία στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων από τις απαρχές της ίδιας της επιστήμης και γίνεται ακόμα πιο δύσκολο έχοντας απέναντί τους μια αναδιπλωμένη πλέον ρεαλιστική θέση που, συνεπακόλουθα, δεν μπορεί να δεχτεί εξίσου έντονη κριτική με το παρελθόν. Οι νεορεαλιστές ισχυρίζονται εν προκειμένω για την κρατική συμπεριφορά στο διεθνές σύστημα πως ενώ δεν περιμένουν από όλα τα κράτη να έχουν τις ίδιες εσωτερικές δομές ή να λειτουργούν ακριβώς με τον ίδιο τρόπο στο διεθνές πεδίο (ασχέτως του εάν το επιθυμούν ή όχι), κυρίως λόγω των διαφορετικών συσχετισμών ισχύος και της διαφορετικής έντασης συστημικών πιέσεων που αυτά δέχονται ανάλογα με τη θέση τους στο διεθνές σύστημα, αναμένουν τουλάχιστον λειτουργική ομοιότητα μεταξύ των υπερδυνάμεων. Ο Kenneth Waltz επισημαίνει πως ενώ η αναρχία ωθεί τα κράτη να λειτουργούν με το ίδιο σκεπτικό, διαφορές σε παράγοντες όπως η γεωγραφική θέση, οι τεχνολογικές δυνατότητες κλπ προκαλούν διαφορετικούς τρόπους δράσης και διαφορετικές συμπεριφορές, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York, 1979, 127-128

²¹⁴ Η Martha Finnemore κάνει χρήση μιας τέτοιας περίπτωσης στην ανάλυσή της γύρω από την έννοια της *ανθρωπιστικής επέμβασης* και της ερμηνείας αυτής από τον ρεαλισμό. Ειδικότερα, καταλήγει στο ότι ενώ για τον ρεαλισμό η πραγματοποίηση ανθρωπιστικών επεμβάσεων παραμένει κάτι το ανεξήγητο ή ασύμβατο με την ρεαλιστική κρατική λογική, ο κουλτουραλισμός μπορεί και ερμηνεύει τέτοιες επεμβάσεις στη βάση πολιτισμικών μεταβλητών όπως αξίες, κανόνες, ανθρωπίνια δικαιώματα κλπ. Η επιχειρηματολογία της όμως έχει ήδη παρακάμψει το γεγονός ότι η ανθρωπιστική επέμβαση δεν είναι εντελώς ασύμβατη με λογική των ρεαλιστών και ότι απλώς βρίσκεται πολύ χαμηλά στις προτεραιότητές τους. Αυτό που είναι αληθινά ασύμβατο είναι το ενδεχόμενο μιας τέτοιας κρατικής κίνησης (της επέμβασης) όταν αυτή έρχεται σε άμεση σύγκρουση με την ασφάλεια ή τα οικονομικά συμφέροντα του ίδιου του κράτους που την πραγματοποιεί. Με αυτό κατά νου, η συγκεκριμένη κουλτουραλιστική επιχειρηματολογία δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι αποδεικνύει κάποια υπεροχή απέναντι στην ρεαλιστική προσέγγιση. Martha Finnemore, "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 153-215

Μια ακόμα αδυναμία της κουλτουραλιστικής επιχειρηματολογίας είναι η επιλογή παραδειγμάτων τα οποία οδηγούν διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις σε ίδια ή παρόμοια αποτελέσματα. Η Elizabeth Kier, για παράδειγμα, επιλέγει την περίπτωση της Γαλλίας κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ερμηνεύει την ήττα της χώρας αυτής βασιζόμενη σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της πολιτικής και στρατιωτικής οργανωτικής της κουλτούρας.²¹⁵ Ο ρεαλιστικός αντίλογος σε αυτή την κουλτουραλιστική επιχειρηματολογία υποστηρίζει πως η πτώση της Γαλλίας δεν οφείλεται σε κανένα εσωτερικό, πολιτισμικό παράγοντα παρά μόνο στην διαφορά των υλικών δυνατοτήτων Γαλλίας και Γερμανίας²¹⁶. Οι ρεαλιστές, με λίγα λόγια, αντιπαραθέτουν τη δική τους, απόλυτα υλιστική και εξίσου, αν όχι περισσότερο, πειστική ερμηνεία για το ίδιο αποτέλεσμα στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή την γαλλική ήττα στον πόλεμο.

Εξίσου αδύναμα παραδείγματα κρίνονται από πολλούς κι εκείνα που οδηγούν την κουλτουραλιστική προσέγγιση σε αμφισβητούμενες ερμηνείες. Η παρουσίαση του NATO από τον Thomas Risse-Kappen²¹⁷ ως μιας συμμαχίας περισσότερο βασισμένης στον φιλελευθερισμό παρά στους κοινούς εξωτερικούς κινδύνους αποτυγχάνει να εξηγήσει πώς κράτη με αυταρχικά κι ανελεύθερα καθεστώτα όπως η Ελλάδα κατά την περίοδο 1967-1974 ή η Τουρκία (κατά πολλούς όχι απόλυτα φιλελεύθερη ούτε στις μέρες μας) παρέμειναν εντός αυτής για εκτεταμένα χρονικά διαστήματα²¹⁸. Ένα τελευταίο είδος σαθρά

---

²¹⁵ Συγκεκριμένα, υποστηρίζει πως η γαλλική πολιτική ηγεσία, ανησυχώντας περισσότερο για την εσωτερική απειλή της γαλλικής στρατιωτικής μηχανής παρά για την εξωτερική απειλή από την γειτονική Γερμανία, προέβηκε σε κινήσεις που καθιστούσαν αδύνατη τη διατήρηση του επιθετικού στρατιωτικού δόγματος που υπήρχε μετά το 1920, Elizabeth Kier, "Culture and French Military Doctrine Before World War II", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 186-215

²¹⁶ Παρουσιάζοντας στοιχεία πληθυσμιακών και παραγωγικών μεταβολών κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου οι επικριτές δίνουν την δική τους ερμηνεία η οποία καταλήγει στο ίδιο αποτέλεσμα μέσω όμως άλλης οδού. Ειδικότερα, υποστηρίζουν πως το γαλλικό επιθετικό δόγμα ήταν απόλυτα λογικό και αναμενόμενο στο διάστημα πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από τη στιγμή που στοιχεία όπως ο πληθυσμός και η στρατιωτική παραγωγική δυνατότητα ήταν σε περίπου ίδια επίπεδα μεταξύ των δύο χωρών, με την Γαλλία όμως να έχει μια συντριπτική αριθμητική υπεροχή σε στρατιωτικό ανθρώπινο δυναμικό. Η κατάσταση αυτή όμως στα χρόνια του μεσοπολέμου, σε σύντομο χρονικό διάστημα, άλλαξε δραματικά εις βάρος της Γαλλίας με την γαλλική στρατιωτική δυνατότητα να πέφτει στο 1/3 της αντίστοιχης γερμανικής και με τον πληθυσμό να σημειώνει στασιμότητα (από τα 39 εκ. το 1920 να φτάνει τα 41,9 εκ το 1938) όταν στην αντίπαλη πλευρά η Γερμανία εμφάνιζε δυναμική πληθυσμιακή άνοδο (από τα 42,8 εκ. να φτάνει τα 68,5 τις αντίστοιχες χρονιές). Ο συνδυασμός υψηλότερης βιομηχανικής παραγωγής, ανώτερης πολεμικής δυνατότητας και διεύρυνσης της πληθυσμιακής διαφοράς ήταν αυτός που έδωσε το συντριπτικό πλεονέκτημα στην γερμανική πλευρά στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

²¹⁷ Thomas Risse-Kappen, "Collective Identity in a Democratic Community: The case of NATO", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 357-399

²¹⁸ Η πλευρά των ρεαλιστών υποστηρίζει εδώ πως τα κοινά ιδεολογικά ή πολιτισμικά στοιχεία μεταξύ των μελών της βορειοατλαντικής συμμαχίας ίσως να οφείλονται σε εντελώς τυχαίους παράγοντες

βασισμένης επιχειρηματολογίας αποτελούν τα παραδείγματα που ασχολούνται με όχι απόλυτα ώριμες ιστορικά καταστάσεις όπως για παράδειγμα με την περίπτωση της μεταπολεμικής Γερμανίας και της Ιαπωνίας²¹⁹.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η προσέγγιση του κουλτουραλισμού στην ασφάλεια δεν φαίνεται ικανή ώστε να εκτοπίσει τις υπόλοιπες θεωρητικές προσεγγίσεις και βεβαίως την κρατούσα ρεαλιστική καθώς ερμηνευτική δύναμη που προσφέρει δεν μπορεί να δικαιολογήσει κάτι τέτοιο. Οι μεταψυχροπολεμικοί κουλτουραλιστές δεν επιλέγουν ξεκάθαρα παραδείγματα για την επιχειρηματολογία τους και αντί τέτοιων χρησιμοποιούν ερμηνευτικά αδύναμα παραδείγματα πράγμα το οποίο σε τελική ανάλυση προκαλεί αμφισβητήσεις γύρω από την αξιοπιστία της κουλτουραλιστικής προσέγγισης. Αυτό που μπορεί όμως σίγουρα να προσφέρει ο κουλτουραλισμός στην ανάλυση της ασφάλειας, και δεν πρόκειται για μικρή συνεισφορά, είναι να βελτιώσει την οπτική των ερευνητών εκεί που οι υπάρχουσες θεωρητικές προσεγγίσεις δεν μπορούν να πλησιάσουν εξαιτίας αδυναμιών στη δική τους δομή. Ένα σημείο που οι εκπρόσωποι του ρεύματος αυτού τονίζουν πως μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους είναι στις διαφοροποιήσεις και

και τονίζει πως αυτό δεν αποτελεί θέμα ιδιαίτερης σημασίας για μια ρεαλιστική θεωρία συμμαχιών που βασίζει τους δεσμούς μεταξύ των κρατών στο στοιχείο του αμοιβαίου συμφέροντος.

²¹⁹ Ο Thomas U. Berger υποστηρίζει πως οι ιστορικές εμπειρίες του παρελθόντος έχουν επιδράσει έτσι ώστε η πολιτική κουλτούρα των δύο εν λόγω κρατών να έχει διαμορφωθεί από ακραία μιλιταριστική σε ειρηνιστική αφού οι πολιτικές ελίτ στο εσωτερικό των δύο χωρών έχουν πλέον αναπτύξει αξίες και πεποιθήσεις οι οποίες τους κάνουν να αντιμετωπίζουν την προσφυγή στην κρατική βία με εξαιρετική απροθυμία. Η κουλτουραλιστική αυτή άποψη επικρίνεται σφοδρά από τους ρεαλιστές καθώς η αλήθεια είναι πως από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μετά η ασφάλεια της Ιαπωνίας και της Γερμανίας συνδέθηκε άμεσα με την αμερικανική στρατιωτική ομπρέλα καθιστώντας στην ουσία και τα δύο κράτη επαρκώς ασφαλή απέναντι σε εξωτερικούς κινδύνους δίχως όμως τα ίδια να αναλαμβάνουν σε κάποια στιγμή απόλυτα την εθνική τους ασφάλεια. Η παροχή προστασίας από τις ΗΠΑ συντέλεσε έτσι στην ουσιαστική ανυπαρξία σοβαρού λόγου να κινηθούν οι ηγεσίες της Γερμανίας και της Ιαπωνίας με γοργά βήματα προς τον πλήρη επανεξοπλισμό τους. Με αυτό ως δεδομένο, υποστηρίζουν οι συγκεκριμένοι ερευνητές πως είναι τουλάχιστον νωρίς ακόμα για να πει κανείς με σιγουριά πως ο ένας ή ο άλλος λόγος ήταν αυτός που συντέλεσε στην μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι τώρα ειρηνιστική συμπεριφορά των δύο συγκεκριμένων κρατών. Μια μελλοντική αποδέσμευση των ΗΠΑ από την γερμανική και ιαπωνική εθνική ασφάλεια ή μείωση της αμερικανικής συμμετοχής στο NATO πιθανότατα θα οδηγήσει σε ασφαλέστερα συμπεράσματα γύρω από αυτό το θέμα καθώς θα αποσυμπλέξει τις δύο προσεγγίσεις, Thomas U. Berger, "Norms, Identity and National Security in Germany and Japan", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, σελ. 317-356. Για την περίπτωση της μετάβασης της γερμανικής πολιτικής κουλτούρας μετά το σοκ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κάνει λόγο και ο Γιώργος Σκεμπέρης, Georgios Skemperis, *Strategic Culture in Post-War Europe*, International Relations Program, Final Paper, Maxwell School of Citizenship and Public Affairs, Syracuse University, August 2003, σελ. 15. Ένα αντίστοιχο επιχείρημα υπάρχει για την επιτυχή ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους στην Ευρώπη σε αντίθεση με τις ΗΠΑ. Οι τελευταίες έχοντας αναλάβει σχεδόν εξολοκλήρου στο παρελθόν και εξακολουθώντας να σηκώνουν ένα σημαντικό κομμάτι του βάρους της άμυνας της Ευρώπης επέτρεψαν στα ευρωπαϊκά κράτη να αναδιανείμουν τις οικονομικές τους δυνατότητες επενδύοντας στο κοινωνικό κράτος και λιγότερο στην άμυνα, Jurgen Habermas, *Η Διάσπαση της Δύσης*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2007, σελ. 24-25

στα κενά που παρουσιάζονται μεταξύ δομικής αλλαγής και επιμέρους αλλαγής στη συμπεριφορά των κρατών. Οι κουλτουραλιστές είναι επίσης εφικτό να εξηγήσουν τις κατά τους ρεαλιστές «παράλογες» συμπεριφορές των κρατών, συμπεριφορές δηλαδή που δεν συμβαδίζουν με την στενή ρεαλιστική λογική του υλικού συμφέροντος και του ορθολογικού κράτους-δρώντος²²⁰. Περιπτώσεις που με την ρεαλιστική προσέγγιση καταλήγουν σε άτοπο ή σε ερμηνευτικά διάτρητες αναλύσεις, μέσω κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, εστιάζοντας, δηλαδή, στα κανονιστικά και πολιτισμικά στοιχεία του διεθνούς συστήματος, είναι δυνατό να καταλήξουν σε πιο ικανοποιητικές και συμπαγείς ερμηνείες.

3.6. Επιλέγοντας ένα ερμηνευτικά ισχυρό θεωρητικό πλαίσιο

3.6.1. Συνδυάζοντας στοιχεία για τη διαμόρφωση θεωρητικού πλαισίου

Αν ένα πράγμα γίνεται εύκολα αντιληπτό από τις παραπάνω κριτικές, αυτό είναι πως καμιά από τις προηγούμενες προσεγγίσεις ασφαλείας δεν αποτελεί ένα αδιάτρητο θεωρητικό πλαίσιο για την ερμηνεία της έννοιας. Τα ισχυρά σημεία της μιας προσέγγισης μπορεί να αποτελούν τις αδυναμίες μιας άλλης και ούτω καθεξής. Αυτές οι αδυναμίες και τα σημεία τριβής, εξάλλου, είναι που τροφοδοτούν τον επιστημονικό διάλογο μεταξύ των διαφορετικών σχολών σκέψης πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Εν προκειμένω, όμως, είναι απαραίτητη η ολοκλήρωση της θεωρητικής αυτής αναζήτησης είτε με την επιλογή ενός υπάρχοντος πλαισίου είτε με την κατασκευή ενός νέου σύμφωνα με το οποίο θα κυλήσει το συγκριτικό μέρος της διατριβής. Διατηρώντας κατά νου το σύνολο των δυνατών και αδύναμων σημείων των παραπάνω προσεγγίσεων κρίνεται σκόπιμη η καταφυγή στην δεύτερη επιλογή, αυτήν της κατασκευής ενός νέου. Κάτι τέτοιο δίνει, ουσιαστικά, τη δυνατότητα συνδυασμού των επιθυμητών και χρήσιμων στοιχείων των διαφόρων σχολών και ρευμάτων σκέψης απομονώνοντας, παράλληλα, εκείνους τους παράγοντες οι οποίοι ευθύνονται για τις επιμέρους ερμηνευτικές αδυναμίες.

---

²²⁰ Michael C. Desch, "Culture Clash, Assessing the Importance of Ideas in Security Studies", σελ. 166-169

Σύμφωνα με τις σύντομα προαναφερθείσες σε προηγούμενο κεφάλαιο οντολογικές και επιστημολογικές μου παραδοχές η οπτική γωνία από την οποία προσεγγίζεται η ασφάλεια στη παρούσα διατριβή ανήκει στα ευρύτερα πλαίσια του κονστρουκτιβιστικού παραδείγματος (το οποίο τονίζει την κοινωνική - και συνεπώς υποκειμενική - κατασκευή της αντίληψης για την πραγματικότητα). Κατά συνέπεια, το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο θα στηριχτεί η ακόλουθη συγκριτική μελέτη επίσης κινείται στα όρια του κονστρουκτιβιστικού ρεύματος σκέψης. Ειδικότερα, συνδυάζει στοιχεία δανεισμένα από περισσότερες από μία εκ των παραπάνω προσεγγίσεων τα οποία όμως σε καμία περίπτωση δεν παρουσιάζουν ασυμβατότητες μεταξύ τους. Αντιθέτως, η επιλογή τους έχει γίνει με γνώμονα τη δημιουργία ενός πλαισίου ερμηνευτικά ισχυρού και παράλληλα συνεκτικού ώστε οι περιπτώσιολογικές μελέτες που θα ακολουθήσουν να γίνουν με μεθοδολογικά συγκροτημένο τρόπο.

Από τις πέντε προηγηθείσες προσεγγίσεις στην ασφάλεια κονστρουκτιβιστικά στοιχεία εντοπίζονται σε δύο, και συγκεκριμένα, στην Σχολή της Κοπεγχάγης και στον Κουλτουραλισμό. Αυτές είναι κατά κύριο λόγο και οι πηγές άντλησης των στοιχείων εκείνων που δομούν το παρόν θεωρητικό πλαίσιο. Πρόκειται για ένα συνδυασμό επιστημονικά αποδεκτό καθώς οι διαφορές μεταξύ των δύο εν λόγω προσεγγίσεων δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστούν αγεφύρωτες. Αντιθέτως, ο εγγενής κονστρουκτιβιστικός χαρακτήρας της Σχολής της Κοπεγχάγης της δίνει αυξημένη προσαρμοστικότητα σε πλήθος καταστάσεων, μια από τις οποίες είναι σίγουρα και η παρούσα όπου αναζητείται συμβατότητα με το θεωρητικό ρεύμα του Κουλτουραλισμού.

3.6.2. Λόγοι συνδυαστικής επιλογής της Σχολής της Κοπεγχάγης και του Κουλτουραλισμού

Πέρα όμως από τις τεχνικού και μεθοδολογικού χαρακτήρα προϋποθέσεις που τηρεί ο συνδυασμός που επιχειρείται εδώ, είναι αυτονόητο πως πρέπει να δικαιολογηθεί η συγκεκριμένη συνδυαστική προσπάθεια αναφορικά με τις ερμηνευτικές της δυνατότητες στην πραγματοποιούμενη συγκριτική μελέτη. Πιο απλά, είναι αναγκαίο να αναδειχθούν τα πλεονεκτήματα του υπό κατασκευή θεωρητικού πλαισίου ώστε να δοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για τους λόγους αυτής της επιλογής. Αναφορικά με αυτά, λοιπόν, το πρώτο βασικό πλεονέκτημα που εντοπίζεται είναι το γεγονός πως η Σχολή της Κοπεγχάγης δεν ορίζει προκαταβολικά το περιεχόμενο της ατζέντας ασφαλείας. Για την ακρίβεια δεν

ασχολείται καθόλου με αυτό, παρά μόνο με τον τρόπο με τον οποίο το περιεχόμενο αυτό συγκροτείται. Με το να μην ασχολείται με την ίδια την ατζέντα ασφαλείας, αλλά με τον τρόπο με τον οποίο συγκεκριμένα θέματα ανάγονται σε αυτήν, μέσα από ποιες διαδικασίες και με την ευνοϊκή επίδραση ποιων διευκολυντικών παραμέτρων, η Σχολή της Κοπεγχάγης αποφεύγει να ορίσει τις κύριες απειλές (εστιάζει στο πώς δημιουργούνται στην υποκειμενική αντίληψη του καθενός και όχι στο ποιες είναι) και συνεπώς δίνει την ευκαιρία για αποστασιοποιημένη μελέτη τους σε κάθε περίπτωση. Αφήνει, δηλαδή, στον ερευνητή την ελευθερία να εντοπίσει ο ίδιος τους τρόπους με τους οποίους οι διάφορες εθνικές ατζέντες ασφαλείας χτίζονται, το πώς, το πότε και το γιατί, και με αυτόν τον τρόπο να αναδείξει την υπάρχουσα έντονη διαφορετικότητα και ποικιλία σε επίπεδο στρατηγικών εθνικής ασφαλείας. Στην ίδια, εσκεμμένη παράλειψη προβαίνει εξάλλου, σύμφωνα και με τον παραπάνω πίνακα, και η προσέγγιση του Κουλτουραλισμού η οποία επίσης αποφεύγει εξαρχής να κάνει λόγο για συγκεκριμένη ατζέντα ασφαλείας.

Κάνοντας λόγο για τη Σχολή της Κοπεγχάγης ως συνιστώσας του παρόντος θεωρητικού πλαισίου είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί πως το στοιχείο που αυτό δανείζεται από την εν λόγω προσέγγιση είναι αποκλειστικά και μόνο αυτό της ασφαλειοποίησης και μάλιστα στην πιο απλή του μορφή, ως αναγωγής ενός θέματος στην σφαίρα ασφαλείας. Αυτό σημαίνει πως οι τρεις διακριτοί πυλώνες της ασφαλειοποίησης, ήτοι οι δρώντες, η λεκτική πράξη και το κοινό, δεν θα αποτελέσουν στοιχεία ιδιαίτερου ερμηνευτικού ρόλου καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν ουσιαστικά αδύνατο συνολικά σε επίπεδο στρατηγικής εθνικής ασφαλείας²²¹. Έτσι, η έννοια της ασφαλειοποίησης θα εξυπηρετήσει το θεωρητικό πλαίσιο σχεδόν ως διαδικασία μονολιθική απομονώνοντας προς το παρόν και χάριν περιορισμού της έκτασης της εργασίας τα συνιστώντα μέρη της.

Το έτερο βασικό στοιχείο που συγκροτεί μαζί με την ασφαλειοποίηση το παρόν θεωρητικό πλαίσιο και που κατά προέκταση φέρνει την προσέγγιση του Κουλτουραλισμού πιο κοντά σ' αυτό, είναι βεβαίως η κουλτούρα. Η ασφαλειοποίηση, είτε αυτή είναι εντέλει επιτυχής ή ανεπιτυχής, αρκεί τουλάχιστον να είναι ενεργός και όχι παθητική, επιφανειακή ή εικονική²²², εξαρτάται άμεσα από τις επιλογές των εκάστοτε πολιτικών παραγόντων ή

---

²²¹ Ο διαχωρισμός της ασφαλειοποίησης στους τρεις πυλώνες χάριν περεταίρω ερμηνευτικής ισχύος θα ήταν θεμιτός στην περίπτωση που το αντικείμενο μελέτης ήταν ένα μεμονωμένο φαινόμενο εξαιρετικά περιορισμένης έκτασης όπως για παράδειγμα η μελέτη της ασφαλειοποίησης της κλιματικής αλλαγής και όχι ένα σύνολο θεμάτων, όπως για παράδειγμα η εξωτερική πολιτική ή η στρατηγική εθνικής ασφαλείας.

²²² Στην περίπτωση που η ασφαλειοποίηση ενός ζητήματος εκ μέρους μιας πολιτικής ηγεσίας πραγματοποιείται εικονικά ή πολύ παθητικά δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να συμβαίνει αυτό για παραπλανητικούς λόγους

δρώντων²²³. Αυτοί είναι που λαμβάνουν τις σχετικές αποφάσεις και επιπλέον εκκινούν τη διαδικασία ασφαλειοποίησης όποτε το κρίνουν σκόπιμο. Οι επιλογές αυτές δεν ακολουθούν κάποιους καθολικούς κανόνες, αλλά επηρεάζονται σε κρίσιμο βαθμό από τις αξιακές παραδοχές, το πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον και το ιστορικό υπόβαθρο των δρώντων. Οι προσωπικές και συλλογικές ιστορικές εμπειρίες, η ατομική και συλλογική πορεία τους, οι επιρροές του κοινού κοινωνικού περιβάλλοντος και οι αξίες, ιδέες και νόρμες που διαχέονται εντός αυτού και γίνονται κτήμα των μελών του είναι αυτές που διαμορφώνουν την πολιτική κουλτούρα των δρώντων. Αυτή η κουλτούρα είναι που βρίσκεται πίσω από τη διαμόρφωση των εκάστοτε αντιλήψεων για τον κόσμο, τους άλλους διεθνείς δρώντες και την πραγματικότητα. Οι αντιλήψεις αυτές είναι που ευθύνονται για την αναγνώριση ή μη, για τον εντοπισμό ή την αγνόηση, για την εστίαση του ενδιαφέροντος σε συγκεκριμένα προβλήματα στον βαθμό που αυτά να εκλαμβάνονται ως απειλές. Με άλλα λόγια, οι επιλογές αυτές για την στρατηγική ασφαλείας διαμορφώνονται από την κουλτούρα των εκάστοτε πολιτικών παραγόντων καθώς και των ελίτ στις οποίες αυτοί ανήκουν. Υπό αυτό το πρίσμα, μια κουλτουραλιστικής προέλευσης παραδοχή αναφορικά με τη λήψη αποφάσεων έρχεται να συμπληρώσει τον ήδη κονστρουκτιβιστικού χαρακτήρα σκελετό του παρόντος θεωρητικού πλαισίου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ασφαλειοποίηση από μόνη της, μέσα από κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές επιρροές που από κοινού διαμορφώνουν τις ατομικές αντιλήψεις των θεσμικών δρώντων, καταλήγει να προδίδει το «ποια» ζητήματα κρίνονται πιο σημαντικά και υψηλής προτεραιότητας στην πολιτική ατζέντα για να αναχθούν στη σφαίρα των θεμάτων ασφαλείας και κατ' επέκταση να αντιμετωπιστούν με ειδικά μέτρα κατεπείγοντος χαρακτήρα. Φανερώνει, ουσιαστικά, τις τάσεις καθώς και τις θεωρητικές καταβολές της κάθε εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής εθνικής ασφαλείας και κατ' επέκταση τις εκάστοτε αντιλήψεις για την ισχύ, τις απειλές και την ασφάλεια. Πρόκειται για μια διαδικασία κονστρουκτιβιστική κατά την οποία όμως εξαιρετικά σημαντικό ρόλο παίζει η έννοια της κουλτούρας αφού από αυτήν διαμορφώνεται ένα πολύ μεγάλο πλήθος στοιχείων. Από αυτήν, και ειδικότερα από την κουλτούρα των πολιτικών δρώντων, η οποία συνήθως (αλλά όχι πάντα) εκφράζει και την κοινή εθνική κουλτούρα, ξεκινούν τα πάντα στην ασφαλειοποίηση. Συμπυκνώνοντας τα παραπάνω σε μια φράση, μπορεί να ειπωθεί πως η κουλτούρα των δρώντων είναι ο πρωταρχικός παράγοντας διαμόρφωσης των τάσεων και των θεωρητικών καταβολών που προδίδονται μέσω της ασφαλειοποίησης.

---

²²³ Securitizing actors

Κατασκευάζοντας αυτό το θεωρητικό πλαίσιο συνδυαστικά κυρίως από την Σχολή της Κοπεγχάγης και τον Κουλτουραλισμό προκύπτει ένα πλήθος ερωτημάτων σχετικά με τη συγκριτική μελέτη που ακολουθεί. Από αυτά ορισμένα θα αποτελέσουν πυξίδα για την μετέπειτα εξέλιξη της εργασίας και θα διαμορφώσουν κατά μία έννοια την δομή και συνέχειά της. Ανάμεσα σε αυτά θα επιδιωχθεί να δοθεί απάντηση στο πώς διαμορφώνεται η αντίληψη για την εθνική ισχύ. Επιπλέον, θα εξετασθεί το πώς διαμορφώνεται η αντίληψη για τις απειλές²²⁴ και για την αντιμετώπισή τους, σε ποιο βαθμό επηρεάζει το σχεδιασμό στρατηγικών ασφαλείας, ποιες είναι εκείνες οι απειλές που επιλέγονται να ασφαλειοποιηθούν ενεργά και κυρίως με ποια μέσα, μέτρα και πολιτικές επιδιώκεται η αντιμετώπισή τους. Ένα ακόμη σημαντικό ερώτημα που θα κατευθύνει την παραπέρα μελέτη είναι το τι καταδεικνύει η εκάστοτε ασφαλειοποίηση και τακτική αντιμετώπισης για τις θεωρητικές καταβολές των επιμέρους στρατηγικών ασφαλείας. Τέλος, το κεντρικό ερώτημα παραμένει ως εξής: ποια η σχέση μεταξύ της αντίληψης περί εθνικής ισχύος και απειλών με την εκάστοτε διαμορφούμενη στρατηγική εθνικής ασφαλείας των κρατών, ή πιο ειδικά, πότε και γιατί διαφορετικές αντιλήψεις ισχύος οδηγούν μέσω της επιρροής διαφορετικών αντιλήψεων για τις απειλές σε διαφορετικές στρατηγικές, εθνικής ασφάλειας;

3.6.3. Οριοθέτηση αντίληψης ισχύος και αντίληψης απειλών

Κλείνοντας το κεφάλαιο για το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής χρήσιμο κρίνεται να γίνει σε αυτό το σημείο μια σύντομη επισκόπηση του τι ακριβώς νοείται με τις χρησιμοποιούμενες έννοιες της *αντίληψης* ισχύος και της *αντίληψης* για τις απειλές. Αν η συγκριτική μελέτη που ακολουθεί πρόκειται να στηριχθεί πάνω σε αυτές τις έννοιες σίγουρα πρέπει να έχουν συγκεκριμενοποιηθεί πρώτα κατά το εφικτό τα όρια καθώς και τα κρίσιμα σημεία καμπής τους. Είναι απαραίτητο να χαραχθούν ορατές διαχωριστικές γραμμές ώστε να γίνεται κατανοητό το πότε η εκάστοτε υποκειμενική αντίληψη για την εθνική ισχύ κρίνεται υψηλή ή χαμηλή και παρομοίως το πότε η υποκειμενική αντίληψη κάθε ηγεσίας για το μέγεθος των απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα της οδηγεί στην εκτίμηση μιας χαμηλής, μέτριας (μέσης) ή υψηλής απειλής. Πρόκειται για μια στοιχειώδη αλλά καθόλα χρήσιμη και λειτουργική διαβάθμιση των επιπέδων ισχύος και απειλών που

---

²²⁴ Καθώς επίσης και για τα υποκείμενα και αντικείμενα ασφαλείας

επιτρέπει αφενός σε πρώτη φάση την κατηγοριοποίηση της ανεξάρτητης και της παρεμβαλλόμενης μεταβλητής της συγκριτικής μελέτη και αφετέρου, σε δεύτερη, την ασφαλή και κατανοητή απόδοση των εξαχθέντων συμπερασμάτων.

Αναφορικά με την αντίληψη της εθνικής ισχύος, για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης αυτή θα διακριθεί σε χαμηλή και υψηλή ανάλογα με την εκάστοτε εικόνα που σχηματίζει μια πολιτική ηγεσία για τους συντελεστές ισχύος της ίδιας της χώρας της. Έτσι, για παράδειγμα, η εικόνα που έχει η αμερικανική ηγεσία επί διακυβέρνησης Bush για τους συντελεστές ισχύος των ΗΠΑ είναι εξαιρετική υψηλή. Αντιθέτως, η εκτίμηση που έχει η νορβηγική πολιτική ηγεσία ψυχροπολεμικά για τα επίπεδα ισχύος της Νορβηγίας είναι πολύ χαμηλή τόσο σε απόλυτο βαθμό όσο και συγκριτικά λόγω της άμεσης γειτονίας με την Σοβιετική Ένωση. Αντίστοιχα παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν και για την τρίτη περιπτωσιολογική μελέτη και για κάθε μια από τις υπό ανάλυση περιόδους των τριών περιπτώσεων.

Κατά τρόπο ουσιαστικά παραπλήσιο μπορεί να γίνει η διάκριση των επιπέδων των απειλών που αντιμετωπίζουν οι τρεις υπό εξέταση χώρες στις δύο περιόδους της ιστορίας τους. Η παρεμβαλλόμενη μεταβλητή αυτή δύναται για τους σκοπούς της διατριβής να λάβει τρεις πιθανές τιμές διαβαθμιζόμενη από χαμηλή, σε μέση και τέλος σε υψηλή. Χαμηλή θα μπορούσε για παράδειγμα να χαρακτηριστεί η εκτίμηση της αμερικανικής ηγεσίας κατά την περίοδο Clinton για τις απειλές που αντιμετώπιζε η υπερδύναμη. Έχοντας επικρατήσει στην ψυχροπολεμική διαμάχη και με την αντίπαλη υπερδύναμη να έχει πολύ πρόσφατα καταρρεύσει και να έχει ουσιαστικά αποσυρθεί από τον διπολικό ανταγωνισμό η κυβέρνηση Clinton δεν εντοπίζει κάποια ιδιαίτερα σοβαρή απειλή στο διεθνές σύστημα για την ασφάλεια της χώρας. Μέτρια απειλή θα μπορούσε κατ' επέκταση να χαρακτηριστεί στην περίπτωση της Ελλάδας η Τουρκία μετά το 1999 και την σταδιακή επαναπροσέγγιση των δύο χωρών όταν η ελληνική πολιτική ηγεσία έπαψε να βλέπει τη γείτονα αξιωματικά ως τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο για την ακεραιότητα της χώρας μας και επιχείρησε να επαναπροσδιορίσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο. Τέλος, παράδειγμα αντίληψης υψηλής απειλής προσφέρεται στην περίπτωση των ΗΠΑ κατά την διακυβέρνηση George W. Bush όταν όλος ο κόσμος έγινε μάρτυρας της κήρυξης του πολέμου στην τρομοκρατία και στην αναγωγή αυτής στον πιο επικίνδυνο εχθρό της υπερδύναμης μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Η χονδρική οριοθέτηση των εννοιών που προσφέρει αυτή η διαβάθμιση των αντιλήψεων ισχύος και των αντίστοιχων αντιλήψεων για τις απειλές πρόκειται να λειτουργήσει καταλυτικά για την συνέχεια της διατριβής αποτελώντας κεντρικό δομικό στοιχείο της συγκριτικής μελέτης μεταξύ των τριών περιπτώσεων.

Το παρόν θεωρητικό πλαίσιο, λοιπόν, παίρνει τα όσα γνωρίζαμε έως τώρα για τις έννοιες της ασφάλειας και της ισχύος και τα υποβάλλει σε ενός είδους εργαλειακή αποδόμηση. Οι κλασικές προσεγγίσεις της σχέσης ισχύος και ασφάλειας πλέον τοποθετούνται σε διαφορετικό επίπεδο και τίθενται σε λεπτομερέστερη ανάλυση. Σε αυτήν την προσπάθεια η κουλτούρα αποκτά κεντρική σημασία καθώς η αποδόμηση της σχέσης ισχύος και στρατηγικής οδηγεί στη μελέτη μιας νέας σχέσης όπου οι υποκειμενικές αντιλήψεις της ισχύος και της απειλής παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Με άλλα λόγια, το ερώτημα για το πώς διαμορφώνεται μια στρατηγική ασφαλείας ανάγεται πλέον στο ποια πιστεύει ένα κράτος (δηλαδή η πολιτική του ηγεσία) ότι είναι τα επίπεδα ισχύος του και τι αντιλαμβάνεται σαν απειλή και κυρίως σε ποιο ακριβώς βαθμό.

IV. Αντίληψη Ισχύος και Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας - Περιπτωσιολογικές μελέτες

1. Αμερικανική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας

1.1. Εισαγωγικά

Μετά το 1990, η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και του σοσιαλιστικού συνασπισμού που αυτή ηγούνταν προκάλεσε την ριζική μετάλλαξη του διεθνούς συστήματος και την μετατροπή του από αυστηρά διπολικό σε ουσιαστικά μονοπολικό. Η απότομη όσο και κοσμοϊστορική αυτή αλλαγή μαζί με την ευκαιρία γρηγορότερης, ασφαλέστερης και ειρηνικής ανάπτυξης που παρουσίασε για τον δυτικό κόσμο, και ειδικότερα για τις ΗΠΑ, που μόλις είχαν επικρατήσει στον παγκόσμιο αυτό ανταγωνισμό, έφερε μαζί της και ορισμένους νέους κινδύνους ή κάποιους που ήδη υπήρχαν αλλά με σαφώς χαμηλότερη ένταση. Τα αποτυχημένα κράτη, η διεθνής τρομοκρατία και τα όπλα μαζικής καταστροφής μέσα σε αυτήν την ανακατάταξη σύντομα τοποθετήθηκαν πολύ ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας, ωστόσο κανείς δεν μπορεί να πει πως έως τότε αποτελούσαν άγνωστες έννοιες στο διεθνές πολιτικό σκηνικό.

Η εμφάνιση ενός πλήθους θεσμικά και οικονομικά αδύναμων κρατών στη θέση της ΕΣΣΔ συνδυασμένη με το τεράστιο κενό ισχύος που άφησε στην ανατολική Ευρώπη και στην κεντρική Ασία η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και της σφαίρας επιρροής της δημιούργησε την αντίληψη μιας νέας πρόκλησης για τον δυτικό κόσμο και τις αξίες που αυτός αντιπροσώπευε. Η απουσία της άλλοτε υπερδύναμης από τα γεωπολιτικά δεδομένα της συγκεκριμένης περιοχής ήταν πολύ μεγάλη για να καλυφθεί από τις ΗΠΑ, τους συμμάχους τους ή από οποιαδήποτε άλλη περιφερειακή δύναμη. Η κατάσταση αυτή ευνόησε την ανάπτυξη αυταρχικών, ανελεύθερων και εξαιρετικά προκλητικών και επικίνδυνων, σε διακρατικό επίπεδο, καθεστώτων τα οποία πολλές φορές λειτούργησαν

αποσταθεροποιητικά στα περιφερειακά τους υποσυστήματα ή και συνολικά στο διεθνές σύστημα. Παρόμοια κράτη μπορεί να προϋπήρχαν στο διεθνές σύστημα και πολύ πριν την πτώση του σοβιετικού συνασπισμού και την μετάβαση στο μονοπολικό διεθνές σύστημα, όπως για παράδειγμα στην Αφρική όπου η απόσυρση των αποικιακών δυνάμεων άφησε πίσω της ιδανικές συνθήκες για την ανάπτυξη τέτοιων καθεστώτων, όμως οι συνθήκες στο σύγχρονο διεθνές σύστημα ήταν αυτές που κυρίως μετά το 2001 ανέδειξαν τα λεγόμενα «κράτη-παρίες» σε σημαντικό παράγοντα ανασφάλειας, τόσο για τους ίδιους τους πληθυσμούς τους όσο και διεθνώς.

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας μετά την επικράτηση των ΗΠΑ στον Ψυχρό Πόλεμο σταδιακά έκανε την εμφάνισή του, κατά τη διακυβέρνηση Clinton, και αργότερα εξελίχτηκε σε σημαντικό θέμα ασφαλείας μέχρι που έφτασε σε σημείο σχεδόν να μονοπωλεί το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινής γνώμης μετά και τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ. Προηγήθηκε, βέβαια, πριν το συγκλονιστικό και πρωτοφανές για τα χρονικά πολλαπλό χτύπημα επί αμερικανικού εδάφους μια σειρά επιθέσεων κατά αμερικανικών στόχων οι οποίες σχημάτισαν μια πρώτη εικόνα για την απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας στο νέο διεθνές σύστημα. Οι βομβιστικές επιθέσεις στις 26 Φεβρουαρίου 1993 στο World Trade Center²²⁵, στις 25 Ιουνίου 1996 στους Khobar Towers²²⁶ στην Σαουδική Αραβία, στις 7 Αυγούστου 1998 στις αμερικανικές πρεσβείες του Νταρ ες Σαλάμ στην Τανζανία και του Ναϊρόμπι στην Κένυα²²⁷ και η επίθεση στις 12 Οκτωβρίου 2000 κατά του αμερικανικού πολεμικού πλοίου USS Cole²²⁸ στο λιμάνι του Άντεν στην Υεμένη προετοίμασαν το έδαφος για τη διαμόρφωση της αντίληψης περί εθνικής ασφαλείας και για την ανάδειξη της διεθνούς τρομοκρατίας ως πρώτου θέματος στην αμερικανική ατζέντα ασφαλείας μετά και τις αεροπορικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001.

Από την μεταπολεμική περίοδο και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα όπλα μαζικής καταστροφής και ειδικότερα τα οπλικά συστήματα που είχε εισάγει η νεαρή τότε σε ηλικία πυρηνική τεχνολογία στα οπλοστάσια των δύο υπερδυνάμεων απασχόλησαν τις πολιτικές ηγεσίες των ΗΠΑ ως μείζονα θέματα ασφαλείας. Ο σχεδιασμός των αμερικανικών στρατηγικών δογμάτων εκείνης της περιόδου γύρω από την ισχύ της νέας αυτής στρατιωτικής τεχνολογίας καταδεικνύει αυτήν ακριβώς τη σημασία που αποκτούσαν τα εν

---

²²⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/World_Trade_Center_bombing,
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/26/newsid_2516000/2516469.stm

²²⁶ <http://www.globalsecurity.org/military/facility/khobar.htm>,
http://en.wikipedia.org/wiki/Khobar_Towers_bombing

²²⁷ http://www.state.gov/www/regions/africa/kenya_tanzania.html,
http://en.wikipedia.org/wiki/1998_United_States_embassy_bombings

²²⁸ http://www.globalsecurity.org/security/profiles/uss_cole_bombing.htm,
http://en.wikipedia.org/wiki/USS_Cole_bombing

λόγω όπλα για την ασφάλεια των ΗΠΑ, καθώς επίσης και τα στοιχεία που διαμόρφωναν την στρατηγική κουλτούρα της υπερδύναμης. Διμερείς αλλά και πολυμερείς συμφωνίες ελέγχου ή μείωσης των εξοπλισμών είχαν ως στόχο την μεγιστοποίηση της ασφάλειας από την καταστροφική δύναμη των πυρηνικών όπλων. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η σημασία του ελέγχου των όπλων μαζικής καταστροφής πέρασε σε άλλο επίπεδο καθώς οι ΗΠΑ πλέον όφειλαν να διατηρήσουν τα ίδια ή και ανώτερα επίπεδα ασφαλείας όχι απέναντι μόνο σε ένα κράτος και την πολιτική του ηγεσία, αλλά απέναντι σε πολλά κράτη και ενδεχομένως και σε πολλές διεθνείς, μη κρατικές οργανώσεις. Από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες που κληρονόμησαν στα εδάφη τους μέρος του πυρηνικού οπλοστασίου της ΕΣΣΔ έως τα κράτη που επιδίωξαν και είτε απέκτησαν είτε βρίσκονται κοντά στο να αποκτήσουν πυρηνικά και άλλα όπλα μαζικής καταστροφής, οι αμερικανικές κυβερνήσεις είδαν ζητήματα ασφαλείας διαφορετικής κρισιμότητας κάθε φορά που όμως όφειλαν να αντιμετωπιστούν στα πλαίσια της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της χώρας. Η μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής παρέμεινε, κατ' αυτήν την έννοια, προτεραιότητα ύψιστης σημασίας καθώς η διεθνής τρομοκρατία και τα κράτη-παρίες αναδείχθηκαν σταδιακά σε μείζονα ζητήματα στην αμερικανική ατζέντα ασφαλείας

Στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, πολλές από τις παραπάνω απειλές στις οποίες επικεντρώνεται διαχρονικά το ενδιαφέρον της αμερικανικής ατζέντας ασφαλείας δεν λειτουργούν πάντα μεμονωμένα και ανεξάρτητα η μία από την άλλη. Από το 2001 και έπειτα το πιο επικίνδυνο ενδεχόμενο για την αμερικανική ασφάλεια εντοπίζεται στην πιθανότητα διασταύρωσής τους με συνέπειες πολλαπλασιαστικές. Εκεί που οι νέες τεχνολογίες συναντούν επικίνδυνες ιδεολογίες και αδίστακτες θελήσεις, ο κίνδυνος για την ασφάλεια αυξάνεται γεωμετρικά και οι έως τώρα επιτυχημένες στρατηγικές αποτροπής και διατήρησης της ισορροπίας ισχύος δεν φαίνεται να έχουν τη δυνατότητα να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Πρόκειται για ένα περιβάλλον ασφαλείας όπου συμβατικές απειλές που ανέκαθεν εμφανίζονταν στο διεθνές σύστημα συνδυάζονται, τώρα πια, με νέες ή προϋπάρχουσες, αλλά ισχυρότερες, ασύμμετρες απειλές οι οποίες κάνουν την είσοδό τους στο διεθνές σκηνικό και αλλάζουν τα δεδομένα ασφαλείας με τρόπο τόσο ταχύ όσο και ριζικό.

1.2. Διακηρύξεις, προθέσεις και στόχοι – Προς τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για την ατζέντα ασφαλείας

Απέναντι στις παλιές και νέες απειλές που αντιμετώπιζαν οι ΗΠΑ από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και έπειτα οι πολιτικές ηγεσίες τους αντιπαρέταξαν συγκεκριμένες στρατηγικές εθνικής ασφαλείας, διαφοροποιημένες κατά περίοδο ανάλογα με το υποκειμενικά αντιλαμβανόμενο μέγεθος των απειλών αυτών. Τόσο η επίσημη αμερικανική στρατηγική ασφαλείας κατά τη περίοδο διακυβέρνησης Clinton όσο και αυτή κατά την περίοδο διακυβέρνησης Bush είχαν ένα περιεχόμενο ευρύ και προσαρμοσμένο στις προκλήσεις της αντίστοιχης περιόδου σχεδιασμού τους. Από το 1993 μέχρι το 2000, η στρατηγική της κυβέρνησης Clinton φαίνεται να βρίσκεται ακόμα υπό προσαρμογή αναμένοντας ουσιαστικά τις πραγματικές επιπτώσεις του περάσματος στη μονοπολική εποχή. Χωρίς τη σοβιετική απειλή να επισκιάζει πια την αμερικανική ατζέντα ασφαλείας η ηγεσία των ΗΠΑ αυτήν την περίοδο επιχειρεί ένα δυναμικό άνοιγμα στον κόσμο με σκοπό να γεμίσει τα κενά που άφησε πίσω της η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και να διαμορφώσει ουσιαστικά τις διεθνείς συνθήκες με τρόπο ευνοϊκό προς το γενικότερο αμερικανικό οικονομικοπολιτικό μοντέλο. Είναι μια στρατηγική *Εμπλοκής και Επέκτασης*²²⁹ όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει και ο τίτλος της περιγράφοντας λακωνικά πλην όμως περιεκτικά τις διαθέσεις της αμερικανικής πολιτικής αυτήν την περίοδο.

Εξερχόμενη από τον πανικό και την επακόλουθη αβεβαιότητα που προκάλεσαν οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στην αμερικανική κοινωνία και οικονομία, η επόμενη πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ παρουσίασε στις 17 Σεπτεμβρίου 2002 τη νέα Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας (National Security Strategy – NSS, 2002)²³⁰. Με το κείμενο αυτό η τότε κυβέρνηση των ΗΠΑ εντόπιζε μια πλειάδα απειλών που κατά την αντίληψή της αντιμετώπιζε το αμερικανικό έθνος και παρουσίαζε συνοπτικά τις στρατηγικές που θα ακολουθούσε για να τις καταπολεμήσει. Μέσα από ένα φιλελεύθερο λόγο και μια επιχειρηματολογία που φανέρωνε την αμερικανική αντίληψη περί της παγκόσμιας ευθύνης της υπερδύναμης παρουσιάστηκε το σύνολο της σύγχρονης αμερικανικής λογικής ασφαλείας και τα μέσα για την επίτευξη αυτής. Στις 16 Μαρτίου 2006

²²⁹ *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, February 1996 στο <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>

²³⁰ <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/index.html>

ακολούθησε η επόμενη, ανανεωμένη και πιο περιεκτική έκδοση της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ²³¹ στην οποία επαναδιατυπώθηκαν ορισμένοι από τους στόχους που είχαν τεθεί το 2002, αλλά ταυτόχρονα προστέθηκαν και νέοι. Πιο συγκεκριμένα, στη στρατηγική αυτή συμπεριλαμβανόταν μια αξιολόγηση των πολιτικών που ακολουθήθηκαν από τις ΗΠΑ και των αντίστοιχων αποτελεσμάτων τους στο διάστημα μέχρι και το 2006 και παρουσιάζονταν επίσης οι νέες πρακτικές που θα εφαρμόζονταν στο εξής για την αντιμετώπιση της κάθε απειλής. Το νέο αυτό κείμενο ξεχώρισε 9 στόχους για την στρατηγική εθνικής ασφαλείας και ταυτόχρονα διακήρυξε τους τρόπους με τους οποίους αυτοί θα επιδιώκονταν από την πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, με τη χρήση τόσο στρατιωτικής πυγμής, όσο και με εναλλακτικές ή μορφές ήπιας ισχύος, βραχυπρόθεσμα, αλλά και μακροπρόθεσμα. Εμμέσως, η νέα στρατηγική θέτοντας τις βασικές προτεραιότητες των ΗΠΑ στη μετά το 2001 εποχή καταδείκνυε τις βαθύτερες αντιλήψεις της αμερικανικής ηγεσίας αναφορικά με την ασφάλεια της χώρας καθώς και τη στρατηγική κουλτούρα πίσω από αυτές. Πέρα από τα δύο αυτά γενικά κείμενα, η κυβέρνηση των ΗΠΑ υπό τον George W. Bush προχώρησε στη σύνταξη κι άλλων, περισσότερο εξειδικευμένων σε κάθε θέμα ασφαλείας²³², καθώς επίσης και στην δημιουργία νέων κρατικών φορέων με αποκλειστικό σκοπό την ενασχόληση με την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ. Το «Τμήμα Ασφάλειας της Πατρίδας» (Department of Homeland Security – DHS), για παράδειγμα, ένα νέο τμήμα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, ιδρύθηκε την 1^η Μαρτίου 2003 και έκτοτε αποτελεί το σημαντικότερο νέο στοιχείο στην οργανωτική δομή ασφαλείας των ΗΠΑ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.

1.2.1. Υπεράσπιση της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

Από την εποχή της διακυβέρνησης Clinton η υπεράσπιση της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας τέθηκε πολύ ψηλά στην ατζέντα της αμερικανικής στρατηγικής. Η προστασία της ελευθερίας, εκεί που αυτή υπάρχει, και η διάδοσή της στον υπόλοιπο κόσμο, αποτέλεσε μείζονα σκοπό της αμερικανικής πολιτικής μεταψυχροπολεμικά καθώς

²³¹ <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/>

²³² Όπως για παράδειγμα τα National Strategy for Homeland Security (October 2007), National Strategy for Maritime Security (2005), National Strategy for Combating Terrorism (2006), National Strategy to Combat Terrorist Travel (2006), National Infrastructure Protection Plan (2006), National Strategy for Aviation Security (2007) κ.α.

εκτιμήθηκε πως εξυπηρετεί το σύνολο των αμερικανικών συμφερόντων. Η επιβίωση της ελευθερίας στην Αμερική θεωρήθηκε άμεσα συναρτώμενη με την επιτυχία της ελευθερίας στο εξωτερικό, πράγμα που σήμαινε πως οι ΗΠΑ όφειλαν να την προωθήσουν στον κόσμο όπου αυτή απουσίαζε και να την εδραιώσουν όπου αυτή απειλούταν. Η δέσμευση αυτή διατηρήθηκε στην αμερικανική στρατηγική και κατά τη διακυβέρνηση Bush όπου η απαλοιφή των ανά τον κόσμο τυραννικών καθεστώτων σε συνδυασμό με την αποτελεσματική προώθηση δημοκρατικών θεσμών ήταν τα δύο στοιχεία που κρίθηκαν αναγκαία για την επιτυχημένη διάδοση της ελευθερίας²³³.

Ως τυραννικά ή ανελεύθερα καθεστώτα η αμερικανική πολιτική ηγεσία παραδοσιακά έβλεπε το σύνολο εκείνων που δεν ανήκαν οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά στο δυτικό, φιλελεύθερο κόσμο. Κράτη όπως το Ιράν, η Βόρεια Κορέα, η Συρία, η Κούβα, η Λευκορωσία, η Βιρμανία και η Ζιμπάμπουε αποτέλεσαν ή αποτελούν για τις ΗΠΑ την πιο αντιπροσωπευτική απεικόνιση της τυραννίας στον κόσμο. Καθεστώτα αυταρχικά, στρατιωτικά ή θρησκευτικά φονταμεταλιστικά, όλα εμπίπτουν στην κατηγορία των τυραννικών και ανελεύθερων και η ύπαρξή τους αποτελεί απειλή τόσο για τους ίδιους τους πολίτες τους όσο και για τον υπόλοιπο κόσμο. Μη σεβόμενα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και συχνά ούτε τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα επηρεάζουν τόσο το εσωτερικό τους με την πρόκληση εντάσεων και πληθυσμιακών μετατοπίσεων όσο και τον διεθνή τους περίγυρο με την πρόκληση νέων ή την αύξηση υπαρχόντων προσφυγικών ή μεταναστευτικών κυμάτων προς γειτονικές χώρες, μεταβάλλοντας έτσι σε αυτές κάποιες ευάλωτες κοινωνικές ισορροπίες. Η περιφερειακή αστάθεια που προκαλούν εντείνεται ακόμα περισσότερο όταν οι παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και γενικά η αυταρχική συμπεριφορά στο εσωτερικό τους συνδυάζεται με υπέρμετρες στρατιωτικές επιδιώξεις, όπως η αναζήτηση όπλων μαζικής καταστροφής, ή και με την περίθαλψη μελών διεθνών τρομοκρατικών οργανώσεων.

Η απαλοιφή τέτοιων καθεστώτων όμως δεν θεωρήθηκε πως αποτελούσε λύση από μόνη της για τις ΗΠΑ, αλλά όφειλε να συνδυαστεί με την δημιουργία και αποτελεσματική λειτουργία δημοκρατικών θεσμών ώστε να εδραιωθεί η ελευθερία μακροπρόθεσμα. Τα δημοκρατικά καθεστώτα είναι σαφώς πιο υπεύθυνοι συνομιλητές στο διεθνές περιβάλλον, μια και ελέγχονται από τους πολίτες τους και είναι λογικό να προτιμώνται από τις ΗΠΑ σε σύγκριση με ανελεύθερα, τυραννικά καθεστώτα των οποίων η διεθνής συμπεριφορά μόνο προβλέψιμη και ασφαλής δεν μπορεί να χαρακτηριστεί. Παρόλα αυτά, όμως, η αντικατάσταση των ανεπιθύμητων αυτών καθεστώτων με δημοκρατικά δεν αρκεί να

---

²³³ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 3,4

αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά πρέπει να γίνεται με γνώμονα τη μελλοντική διατήρηση των δημοκρατικών και φιλελεύθερων θεσμών ώστε να καταστεί δυνατή η μακροπρόθεσμη εμπέδωση της ελευθερίας και των καρπών της. Συνολικά, πρόκειται για μια διαχρονική προτεραιότητα της αμερικανικής στρατηγικής η οποία πηγάζει από τις αξίες του φιλελευθερισμού που έχουν βαθύτατα διαποτίσει την πολιτική κουλτούρα στις ΗΠΑ από την εποχή της ανεξαρτησίας τους.

1.2.2. Αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας

Το ζήτημα της διεθνούς τρομοκρατίας έκανε την εμφάνισή του από την εποχή της διακυβέρνησης Clinton όμως χωρίς να έχει φτάσει να αγγίξει την κορυφή της αμερικανικής ατζέντας ασφαλείας πολύ πριν τους τελευταίους μήνες της θητείας της συγκεκριμένης κυβέρνησης. Η αμερικανική στρατηγική εθνικής ασφαλείας κατά τη περίοδο από το 1993 έως το 2001 δεν φάνηκε ιδιαίτερα προσανατολισμένη προς την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου καθώς αφενός αυτό βρισκόταν ακόμα στα στάδια της ανάπτυξης και αφετέρου η ίδια η αμερικανική στρατηγική βρισκόταν σε φάση αναδιοργάνωσης απέναντι στο κενό που άφηνε πίσω της η απαλοιφή της σοβιετικής απειλής. Αντιθέτως, μετά το 2001 παρατηρείται μια πολύ εντονότερη ασφαλειοποίηση της διεθνούς τρομοκρατίας σε επίπεδο διακηρύξεων και πολιτικών με το εν λόγω ζήτημα να κυριαρχεί στην ατζέντα ασφαλείας των ΗΠΑ. Εξάλλου, επρόκειτο για τον παράγοντα εκείνο που προκάλεσε ευθύς εξαρχής την αντίδραση της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας και την αφύπνισή της για την αποτελεσματική αντιμετώπιση ή ακόμη και την τελεσίδικη λύση πολλών θεμάτων ασφαλείας που την απασχολούσαν. Το φαινόμενο της τρομοκρατίας και ειδικότερα οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αποτέλεσαν τον καταλύτη, με λίγα λόγια, για τον σχεδιασμό του συνόλου της νέας στρατηγικής ασφαλείας επί διακυβέρνησης George W. Bush.

Η νέα κυβέρνηση διακήρυξε τη θέληση και τη δέσμευσή της να χτυπήσει το φαινόμενο της τρομοκρατίας σε όλα τα επίπεδα, αναγνωρίζοντας στην ουσία πως δεν επρόκειτο για μια απειλή μονοδιάστατη και απλή. Ειδικότερα, μέσα από την επίσημη Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (National Strategy for Combating Terrorism, 2006)²³⁴ και την Στρατηγική για την Ασφάλεια της Πατρίδας (National Strategy for

---

²³⁴ <http://www.whitehouse.gov/nsc/nsct/2006/>

Homeland Security, 2007)²³⁵ τονίστηκε η ανάγκη για μια πολυμέτωπη αντιμετώπιση του προβλήματος στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, τόσο με βραχυπρόθεσμες πρακτικές όσο και με μακροπρόθεσμες πολιτικές με σκοπό την εξασφάλιση των επιθυμητών αποτελεσμάτων για ένα ευρύ χρονικό ορίζοντα²³⁶. Βασικό όργανο στη διάθεση της νέας αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας ήταν η πανίσχυρη και ευέλικτη στρατιωτική μηχανή των ΗΠΑ η οποία θα αναλάμβανε και το μεγαλύτερο βάρος της άμεσης απάντησης στις προκλήσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και όχι μόνο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα πάντα με το επίσημο έγγραφο, οι αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις επιφορτίζονταν με την ευθύνη να καταδιώξουν και είτε να φυλακίσουν ή να εξοντώσουν τους τρομοκράτες οπουδήποτε αυτοί βρίσκονταν²³⁷, ενώ παράλληλα καλούνταν να τους εμποδίσουν να πάρουν τον έλεγχο ενός κράτους ή να βρουν περίθαλψη και ασφαλή διαμονή σε κάποιο άλλο²³⁸. Η φυσική εξουδετέρωση όσων κρύβονταν πίσω από διεθνή τρομοκρατικά κυκλώματα συμπληρώθηκε με μέτρα που στόχευαν στον ακρωτηριασμό της επιχειρησιακής ικανότητας αυτών των οργανώσεων. Για αυτόν το σκοπό, οι ΗΠΑ δεσμεύτηκαν να αποκλείσουν κάθε πιθανή πηγή χρηματοδότησης των τρομοκρατών, κάθε επαφή τους με όπλα μαζικής καταστροφής και με οτιδήποτε συνδέεται με αυτά, είτε πρόκειται για τεχνογνωσία, είτε για υλικά²³⁹. Επρόκειτο για τον υπέρτατο κίνδυνο σύμφωνα με το περιεχόμενο των επίσημων δημόσιων εγγράφων ασφαλείας των ΗΠΑ μετά το 2001 και γινόταν ξεκάθαρο πως θα επιτρεπόταν η χρήση οποιονδήποτε μέσων για να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να βρεθεί στην κατοχή τρομοκρατικών οργανώσεων τεχνολογία και οπτικά συστήματα μαζικής καταστροφικής ικανότητας.

Για την επιτυχή εξάλειψη των πηγών της διεθνούς τρομοκρατίας²⁴⁰, οι ΗΠΑ διακήρυξαν πως θα επιχειρούσαν να διαδώσουν τη φιλελεύθερη, πραγματική δημοκρατία

---

²³⁵ <http://www.whitehouse.gov/homeland/book/>

²³⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 9

²³⁷ *National Strategy for Combating Terrorism*, September 2006, σελ. 11

²³⁸ *National Strategy for Combating Terrorism*, σελ. 15-17

²³⁹ *National Strategy for Combating Terrorism*, σελ. 13-15

²⁴⁰ Οι πηγές αυτές εντοπίζονταν σε μια πληθώρα κοινωνικών καταστάσεων, όπως πχ στην αυξανόμενη πολιτική αποξένωση των ανθρώπων από τις κυβερνήσεις τους. Αποτέλεσμα αυτού ήταν εκεί όπου η φωνή και η πολιτική άποψη συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων δεν ακουγόταν επαρκώς μέσω των θεσμοθετημένων οργάνων, να επιδιώκεται να ακουστεί κατά τρόπο τουλάχιστον στρεβλό μέσω τρομοκρατικών πράξεων. Εκτός από την πολιτική αποξένωση ως γενεσιουργό αιτία της τρομοκρατίας επισημάνθηκε η πικρία και το μίσος που διαποτίζει τους ανθρώπους για γεγονότα και συμπεριφορές του παρελθόντος που στη συλλογική μνήμη και αντίληψή τους χαρακτήθηκαν ως άδικα εις βάρος τους και για τα οποία θεωρούν πως ποτέ δεν αποδόθηκε κάποιου είδους δικαιοσύνη. Το κίνητρο για εκδίκηση σε τέτοιες περιπτώσεις κρίνεται ιδιαίτερα ισχυρό και επηρεάζει σημαντικά τη διαμόρφωση ή κατασκευή των συλλογικών εθνικών, ή εν γένει συλλογικών, ταυτοτήτων. Μια τελευταία πηγή τρομοκρατίας αναγνωρίστηκε στις στρεβλωμένες ερμηνείες του Ισλάμ που χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλείο στρατολόγησης και νομιμοποίησης βίαιων πρακτικών εκ μέρους τρομοκρατικών οργανώσεων. Η θρησκεία αυτή κρίθηκε πως γίνεται αντικείμενο

σαν γενικό αντίδοτο στα φαινόμενα που ευνοούν τη γέννηση και την ανάπτυξη της πρώτης. Σε αντικατάσταση της πολιτικής αποξένωσης των ανθρώπων από τις ηγεσίες τους δεσμεύτηκαν να προωθήσουν πραγματικά φιλελεύθερα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα με στόχο την ουσιαστική εκπροσώπηση του συνόλου των πληθυσμών. Η διάδοση της δημοκρατίας και της ελευθερίας του λόγου κρίθηκε αναγκαία για να τερματίσει την παραπληροφόρηση και τις προκαταλήψεις που κυριαρχούν σε πολλά σημεία του κόσμου και τα οποία φάνηκε πως τροφοδοτούν με έμψυχο δυναμικό επικίνδυνες διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις. Τέλος, ο εκδημοκρατισμός των υπό εξέταση κοινωνιών θα οδηγούσε στην εδραίωση του νόμου και της δικαιοσύνης και θα εξασφάλιζε σεβασμό για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια καταπολεμώντας έτσι επικίνδυνες ιδεολογίες που δικαιολογούν τη χρήση βίας ή ακόμη και δολοφονικές πρακτικές. Εν ολίγοις, επρόκειτο για μια ασφαλειοποίηση η οποία, κατά τη περίοδο 2001-2009, δικαιολογούσε, σύμφωνα με την αμερικανική στρατηγική, τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων, βραχυπρόθεσμων ή μακροπρόθεσμων, τα οποία ανήκαν στο συνολικό το φάσμα ισχύος της υπερδύναμης, τόσο σκληρής όσο και ήπιας.

1.2.3. Ειρήνευση περιφερειακών συγκρούσεων

Η διεθνής προώθηση της ειρήνης και η καταστολή των περιφερειακών συγκρούσεων αποτέλεσε εξ αρχής ένα κεντρικό στόχο των ΗΠΑ στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Για την κυβέρνηση Clinton η επικράτηση των ΗΠΑ στον Ψυχρό Πόλεμο δε σήμαινε μια τελική νίκη, αλλά την ανάληψη μιας τεράστιας υποχρέωσης να διαχειριστεί την ειρήνη τόσο μεταξύ των δύο πρώην αντίπαλων δυνάμεων αλλά και γενικότερα στον πλανήτη. Αντίστοιχες διακηρύξεις πραγματοποίησε αναφορικά με το θέμα αυτό και η επόμενη κυβέρνηση του George W. Bush ανάγοντας το θέμα της εκτόνωσης των περιφερειακών συγκρούσεων ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της. Αναγνωρίζοντας πως οι περιφερειακές συγκρούσεις εύκολα μπορούν να κλιμακωθούν και να επεκταθούν σε γειτονικές περιοχές παρασύροντας ολοένα και περισσότερα κράτη στην δίνη της βίας, η αποτροπή και η εκτόνωση τέτοιων φαινομένων διατήρησε υψηλή θέση στην ατζέντα ασφαλείας των ΗΠΑ

εκμετάλλευσης από ορισμένους υστερόβουλα σκεπτόμενους ώστε να χρησιμοποιηθεί ως μέσο και κινητήριος ψυχολογική δύναμη για την επίτευξη σκοτεινών τρομοκρατικών σκοπών, *National Strategy for Combating Terrorism*, σελ. 5, *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 10,11, *National Strategy for Combating Terrorism*, σελ. 9-11

κατά τη διάρκεια και των δύο υπό ανάλυση περιόδων. Πέρα από το ενδεχόμενο επέκτασης μια τοπικής βίαιης σύγκρουσης σε γειτονικά κράτη (spillover effect), τις ΗΠΑ φάνηκε να απασχολεί, σύμφωνα τουλάχιστον με τις διακηρύξεις της εκάστοτε ηγεσίας, και η ανθρωπιστική πλευρά των εν λόγω συγκρούσεων²⁴¹. Η πιθανότητα περεταίρω εξέλιξης ανάλογων γεγονότων σε σημείο να προκαλέσουν ανθρωπιστικές κρίσεις σοβαρής έκτασης (γενοκτονίες, λιμούς κλπ) και να βυθίσουν μεγάλες περιοχές σε συνθήκες μακροχρόνιας αναρχίας απασχόλησε ιδιαίτερα τη στρατηγική της χώρας κατά τη διακυβέρνηση Clinton επηρεαζόμενη κυρίως από την πολιτική κουλτούρα και τις ευαισθησίες του ίδιου του προέδρου.

Η προώθηση της δημοκρατίας παρουσιάζεται και κατά τις δύο περιόδους ως η πλέον αξιόπιστη λύση για την αντιμετώπιση των περιφερειακών συγκρούσεων και τη μακροχρόνια ειρήνευση. Η Θεωρία της Δημοκρατικής Ειρήνης (Democratic Peace Theory), βαθιά εμπεδωμένη στην πολιτική κουλτούρα και στις αντιλήψεις της πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ, αποτελεί πυξίδα προς ένα πιο ειρηνικό κόσμο όπου οποιεσδήποτε διαφορές και διεκδικήσεις βρίσκουν τα κατάλληλα θεσμικά πλαίσια εντός των οποίων μπορούν να επιλυθούν δίχως την προσφυγή στην βία. Απαραίτητη σε αυτόν τον τομέα κρίνεται η διεθνής συνεργασία καθώς επίσης και η μεσολάβηση άλλων σημαντικών περιφερειακών παραγόντων (περιφερειακών διεθνών οργανισμών και τοπικών δυνάμεων) για την ταχύτερη επίλυση των διαφορών αλλά και την αποτελεσματικότερη αποτροπή βίαιων γεγονότων. Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Bush η στρατηγική της αντιμετώπισης των περιφερειακών συγκρούσεων λαμβάνει πιο επιθετικές διαστάσεις καθώς πέρα από την διακηρυγμένη ευθύνη της υπερδύναμης να προωθήσει την ειρήνη στον κόσμο, στη στρατηγική εθνικής ασφαλείας αυτής της περιόδου γίνεται ξεκάθαρα λόγος για την πιθανότητα μονομερούς επέμβασης των ΗΠΑ σε ανάλογες περιπτώσεις όπου όμως θίγονται άμεσα και σοβαρά τα συμφέροντα της υπερδύναμης. Η αμερικανική στρατιωτική μηχανή διακηρύσσεται πως θα αποτελέσει σε αυτές τις περιπτώσεις τον μοχλό εξάσκησης πίεσης για την επιβολή μιας λύσης σε σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ, σε συνδυασμό με τις πολιτικές ανοικοδόμησης και πολιτικής σταθεροποίησης, θα επιδιωχθούν αποτελέσματα με περισσότερο μόνιμο χαρακτήρα. Πρόκειται για ακόμα μια περίπτωση που καταδεικνύει την σημασία της στρατιωτικής βίας στην αμερικανική αντίληψη της περιόδου αυτής για την συνολική εθνική ισχύ.

---

²⁴¹ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 14,15,17

1.2.4. Έλεγχος όπλων μαζικής καταστροφής

Το διεθνές περιβάλλον φαίνεται πως έχει αλλάξει ριζικά από την εποχή της εμφάνισης των όπλων μαζικής καταστροφής και αυτό το γεγονός αναγνωρίζεται ρητά στη μεταψυχροπολεμική στρατηγική εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ. Μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης οι ισορροπίες ισχύος που εξασφάλιζαν προβλεπόμενες συμπεριφορές σχετικά με στρατηγικές επιλογές και πολιτικές γύρω από τα όπλα μαζικής καταστροφής²⁴², την εξέλιξη, διάδοση και ανάπτυξή τους γεωγραφικά, ανατράπηκαν, με αποτέλεσμα τα θέματα των πυρηνικών και λοιπών όπλων μαζικής καταστροφής να χρήζουν νέας προσέγγισης και αντιμετώπισης από τις κυβερνήσεις ανά τον κόσμο. Οι ΗΠΑ αναγνωρίζοντας τους κινδύνους που προέκυψαν αμέσως μετά τη μεταβολή αυτή στις διεθνείς συγκυρίες επεδίωξαν να προσαρμόσουν την στρατηγική ασφαλείας τους στα νέα δεδομένα. Η διάδοση των πυρηνικών διαχρονικά αναγνωρίζεται ως μία εκ των μεγαλύτερων απειλών κατά της εθνικής ασφάλειας της χώρας τόσο κατά την περίοδο Clinton όσο και αργότερα κατά τη διακυβέρνηση Bush²⁴³. Κατά την πρώτη από αυτές, οι ΗΠΑ δείχνουν περισσότερο απασχολημένες με το θέμα της διασποράς του πρώην σοβιετικού οπλοστασίου στα κράτη απογόνους της ΕΣΣΔ. Η συγκέντρωση, προστασία και σταδιακή απόσυρση αυτού τοποθετείται πολύ ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της κυβέρνησης Clinton με ένα πνεύμα προληπτικό, συνεργατικό και υπεύθυνο. Κατά την περίοδο Bush, ειδική αναφορά γίνεται στις περιπτώσεις εκείνες όπου κράτη-παρίες και τρομοκρατικές οργανώσεις επιδιώκουν την απόκτηση τέτοιων όπλων ώστε να τα χρησιμοποιήσουν για τους δικούς τους σκοπούς. Η πολιτική των ΗΠΑ σε αυτόν τον τομέα της μη-διάδοσης των πυρηνικών όπλων εμφανίζεται να έχει δύο στόχους, αφενός να αναθεωρήσει και να βελτιώσει την Συνθήκη μη-Διάδοσης των Πυρηνικών (Nuclear Non-Proliferation Treaty) ώστε να κλείσει συγκεκριμένα κενά στο περιεχόμενο αυτής και αφετέρου να κρατήσει οποιοδήποτε πυρηνικό υλικό μακριά από τα κράτη που κρίνει επικίνδυνα καθώς επίσης και από διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις.

Συμπληρωματικά με την προσπάθεια μη διάδοσης των πυρηνικών, οι ΗΠΑ κατά τη διακυβέρνηση Bush, διακήρυξαν στα πλαίσια της πολιτικής ασφαλείας τους να αναπτύξουν μια αντιπυραυλική ομπρέλα πάνω από τη χώρα και τους συμμάχους της ικανή να

---

²⁴² Για τα στρατηγικά πυρηνικά δόγματα που επικράτησαν κατά την περίοδο του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ βλ. Ηλίας Κουσκουβέλης, Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000

²⁴³ "The proliferation of nuclear weapons poses the greatest threat to our national security", *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 19

προστατέψει το αμερικανικό έδαφος από εχθρικές επιθέσεις με όπλα μαζικής καταστροφής. Σκοπός είναι να δημιουργηθούν αμυντικά συστήματα που να εξουδετερώνουν την επιθετική δυνατότητα των βαλλιστικών πυραύλων προερχόμενων πιθανώς από κράτη-παρίες και λοιπές εχθρικές κυβερνήσεις. Η νέα αυτή αντιπυραυλική άμυνα σε συνδυασμό με το υπάρχον πυρηνικό οπλοστάσιο και τις υποστηρικτικές δομές που οι ΗΠΑ διαθέτουν αναμένεται, σύμφωνα με τις διακηρυγμένες θέσεις τους, να αυξήσει κατακόρυφα την ασφάλεια της χώρας από την πυρηνική απειλή. Ανάλογο βάρος τοποθετείται και στα υπόλοιπα είδη όπλων μαζικής καταστροφής όπως τα βιολογικά και χημικά ο περιορισμός της διάδοσης των οποίων καθίσταται βασική προτεραιότητα για τη στρατηγική ασφαλείας των ΗΠΑ τόσο κατά τη περίοδο Clinton όσο και κατά τη διακυβέρνηση Bush με διαφοροποιήσεις κυρίως όσον αφορά τις εκάστοτε υποκειμενικές εκτιμήσεις για το μέγεθος της απειλής αυτής καθώς και για το ενδεχόμενό της να συνδυαστεί με άλλες.

1.2.5. Προώθηση της παγκόσμιας ανάπτυξης

Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους στόχους της αμερικανικής ηγεσίας για το σύνολο των υπό ανάλυση περιόδων αποτελεί, επίσης, η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη μέσω του φιλελεύθερου καπιταλιστικού μοντέλου. Η διάδοση του καπιταλιστικού οικονομικού μοντέλου εξυπηρετεί, σύμφωνα με τις ΗΠΑ, όχι μόνο την αμερικανική οικονομία, αλλά το σύνολο των ελεύθερων αγορών και ευνοεί την παγκόσμια ανάπτυξη. Η δημιουργία ελεύθερων αγορών και η οργάνωσή τους σε περιφερειακές ζώνες ελεύθερου εμπορίου αποτελεί μια πρώτη προτεραιότητα για την επίτευξη της παγκόσμιας ανάπτυξης. Η διευκόλυνση του εμπορίου μέσω της κατάργησης δασμών και λοιπών εμποδίων που παραμορφώνουν την λειτουργία της ελεύθερης αγοράς επίσης κρίνεται αναγκαία ώστε να επιταχυνθεί η λειτουργία των διασυνδεδεμένων εθνικών οικονομιών²⁴⁴. Η διεύρυνση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (World Trade Organization – WTO) για να συμπεριληφθούν οικονομίες όπως αυτή της Ρωσίας, της Ουκρανίας (έγινε μέλος μόλις στις 16 Μαΐου 2008), του Καζακστάν και του Βιετνάμ (11 Ιανουαρίου 2007), η ανάπτυξη της Κεντροαμερικανικής Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου (Central American Foreign Trade Agreement – CAFTA) στα πρότυπα της NAFTA, η προώθηση της Μεσανατολικής Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου και άλλες κινήσεις με διεθνούς ή περιφερειακής εμβέλειας

---

²⁴⁴ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 26-28

οικονομικές ενοποιήσεις αποτελούν, σύμφωνα με τις στρατηγικές ασφαλείας και τις διακηρύξεις των κυβερνήσεων Clinton και Bush, ακρογωνιαίο λίθο για την επιτυχή διάδοση του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου σε ολόκληρο τον κόσμο.

Πέρα από την οικονομική ενοποίηση γύρω από περιφερειακές ζώνες εμπορίου και το άνοιγμα των αγορών, οι ΗΠΑ δεσμεύονται να αυξήσουν την ενεργειακή ασφάλεια καταρχήν για την δική τους εθνική οικονομία, αλλά και για τον υπόλοιπο κόσμο²⁴⁵. Η διαφοροποίηση της παραγωγής ενέργειας από τις παραδοσιακές πηγές που προέρχονται από τα ορυκτά καύσιμα βρίσκεται στο επίκεντρο αυτής της στρατηγικής. Το ζητούμενο είναι να υπάρχει ποικιλία ενεργειακών επιλογών ώστε σταδιακά να επιτευχθεί η πολυπόθητη απεξάρτηση από το πετρέλαιο, το οποίο στις ΗΠΑ προέρχεται σε ποσοστό πλέον του 50% από εισαγωγές. Σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την εξέλιξη στην τεχνολογία εκμετάλλευσης της πυρηνικής ενέργειας ο στόχος της αυξημένης ενεργειακής ασφάλειας καθίσταται μια προσπάθεια πολυμέτρητη όσο και αναγκαία για την προώθηση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης.

Στα πλαίσια της προσπάθειας προώθησης της παγκόσμιας ανάπτυξης εντάσσεται, τέλος, και η διακηρυγμένη βούληση της κυβέρνησης Bush να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις των διεθνών χρηματοοικονομικών οργανισμών όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Σκοπός αυτών των αλλαγών είναι να προσαρμοστεί ο ρόλος των θεσμών αυτών στις νέες διεθνείς συγκυρίες και συνεπώς να γίνουν πιο αποτελεσματικοί στο έργο τους. Η δημιουργία ενός ασφαλέστερου, αξιόπιστου και δυναμικού διεθνούς χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος είναι βασική προτεραιότητα για την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο²⁴⁶. Πρόκειται, γενικά, για μια ασφαλειοποίηση η οποία επίσης πηγάζει από το στοιχείο του φιλελευθερισμού που χαρακτηρίζει έντονα την αμερικανική κουλτούρα τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο, με το δεύτερο μάλιστα να αποτελεί ουσιαστικά το κατεξοχήν πλαίσιο όπου ο εν λόγω φιλελευθερισμός εντοπίζεται στις πιο ωμές ή ακραίες του μορφές.

1.2.6. Προώθηση της δημοκρατίας

Κεντρική θέση κατά την περίοδο διακυβέρνησης Clinton, αλλά και μετά το 2001, στην αμερικανική ατζέντα ασφαλείας αποτελεί σύμφωνα και με τις αντίστοιχες διακηρύξεις

²⁴⁵ *US Actions to Address Energy Security, Clean Development and Climate Change* στο <http://www.state.gov/g/oes/rls/fs/2008/102910.htm>

²⁴⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 29-30

η προώθηση των δημοκρατικών αξιών διεθνώς. Ιδιαίτερα έντονη προτεραιότητα κατά τα πρώτα χρόνια μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η διάχυση τη δημοκρατίας στον κόσμο και η εδραίωσή της εκεί όπου αυτή ήδη υπάρχει συνδέεται άρρηκτα με την ασφάλεια και την ευημερία των ΗΠΑ. Πρόκειται για μια βαθιά αμερικανική πεποίθηση, εμπεδωμένη στην πολιτική κουλτούρα της χώρας, πως οι πολιτικοί και οικονομικοί σκοποί των ΗΠΑ συμπίπτουν με το «γενικό καλό» σε παγκόσμια κλίμακα. Η προώθηση του εκδημοκρατισμού των κοινωνιών ανά τον κόσμο αποτελεί, υπό αυτήν την έννοια, ένα στόχο διπλό καθώς η διάδοση των αμερικανικών φιλελεύθερων αξιών συναντά την εδραίωση των πολιτικών χαρακτηριστικών εκείνων που θα ευνοήσουν την ανάπτυξη μιας συμφέρουσας προς τις ΗΠΑ διεθνούς οικονομικής κατάστασης. Η διάδοση και εμπέδωση της δημοκρατίας και των θεσμών της στα μέρη του κόσμου όπου αυτή είτε πλήττεται είτε απουσιάζει εντελώς τοποθετείται, με αυτό το σκεπτικό, πολύ ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της χώρας²⁴⁷.

Η αμερικανική στρατηγική ασφαλείας, στο πλαίσιο προώθησης της ανάπτυξης μέσω της δημοκρατίας, στοχεύει στην αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών όπως για παράδειγμα επισιτιστικών και άλλων κρίσεων στο κόσμο ώστε να μεγιστοποιηθεί η παραγωγικότητα των κοινωνιών. Η επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό του κόσμου μέσω προγραμμάτων επισιτιστικής, εκπαιδευτικής και υλικοτεχνικής βοήθειας κρίνεται ως η πλέον αξιόπιστη μέθοδος για την εκτίναξη των δεικτών ανάπτυξης σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Απώτερος σκοπός είναι η απελευθέρωση της δύναμης του ιδιωτικού τομέα στις υποβοηθούμενες περιοχές η οποία έχει την δυνατότητα να πολλαπλασιάσει τα οφέλη της αναπτυξιακής βοήθειας καθώς μπορεί να θέσει σε λειτουργία τις πλέον παραγωγικές δυνάμεις των εγχώριων αγορών. Τέλος, για την εξασφάλιση θετικών αποτελεσμάτων από την διαδικασία εκδημοκρατισμού, η ηγεσία των ΗΠΑ επισημαίνει την αναγκαιότητα καταπολέμησης των φαινομένων διαφθοράς και προώθησης της διαφάνειας σε κάθε επίπεδο στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες.

Η μεταρρυθμιστική διπλωματία (transformational diplomacy)²⁴⁸ είναι το βασικό εργαλείο στα χέρια της αμερικανικής στρατηγικής για τον μετασχηματισμό αναπτυσσόμενων κρατών σε πιο δημοκρατικές και ευνομούμενες πολιτείες. Μέσα από διεθνείς συνεργασίες οι ΗΠΑ δηλώνουν καθόλη την περίοδο από το 1993 και μετά

²⁴⁷ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 31-34

²⁴⁸ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το περιεχόμενο της μεταρρυθμιστικής διπλωματίας βλ. Kennon H. Nakamura & Susan B. Epstein, *Diplomacy for the 21st Century: Transformational Diplomacy* (CRS Report for Congress), Congressional Research Service, August 2007, διαθέσιμο στο <http://ftp.fas.org/sgp/crs/row/RL34141.pdf>, Advisory Committee on Transformational Diplomacy, *A Call to Action*, , State Department, January 2008, διαθέσιμο στο <http://www.state.gov/documents/organization/99903.pdf>

διατεθειμένες να πείσουν τις αναπτυσσόμενες χώρες για την ανάγκη πραγματοποίησης δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων και εξαγωγής μόνιμων αποτελεσμάτων από αυτές. Η ενθάρρυνση των κρατών αυτών να προβούν στις απαραίτητες εσωτερικές θεσμικές αλλαγές είναι πολύ σημαντική καθώς πρόκειται για αλλαγές οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν κάποιου είδους κόστος για τις κατά τόπους κυβερνήσεις, περισσότερο ή λιγότερο δημοκρατικές. Η παροχή διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας ως αντάλλαγμα για την προώθηση δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων είναι ένα από τα ισχυρότερα διαπραγματευτικά στοιχεία της διπλωματίας αυτού του είδους.

1.2.7. Ανάπτυξη διεθνούς συνεργασίας

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας, οι ΗΠΑ, τόσο κατά τη διακυβέρνηση Clinton όσο και επί Bush, διακηρύττουν πως γενική επιδίωξη της χώρας είναι η ανάπτυξη των ήδη υπάρχουσών και η δημιουργία νέων σχέσεων συνεργασίας με τις ισχυρότερες χώρες του κόσμου. Η απουσία κάποιου συγκεκριμένου μεγάλου ανταγωνισμού στο διεθνές σύστημα αντίστοιχου με εκείνου μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και με αυτούς που υπήρξαν στην Ευρώπη πριν από τους δύο παγκοσμίους πολέμους, παρουσιάζει μια μοναδική ευκαιρία για την ανάπτυξη τέτοιων διεθνών σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των κυριότερων παιχτών στο διεθνές σύστημα. Στις συνεργασίες αυτές οι ΗΠΑ, από τις διακηρύξεις τους, φαίνεται πως στηρίζουν πολλά, από την ασφαλή διαχείριση του διεσπαρμένου πρώην σοβιετικού πυρηνικού οπλοστασίου και το γενικότερο έλεγχο της εξάπλωσης των όπλων μαζικής καταστροφής μέχρι την επιτυχή αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας και τη διάδοση της φιλελεύθερης δημοκρατίας και των ανοιχτών αγορών σε όλο τον κόσμο. Ειδική σημασία έχουν, σύμφωνα πάντα με τις επίσημες διακηρύξεις, οι σχέσεις συνεργασίας που έχουν αναπτυχθεί με δυνάμεις οι οποίες ενώ στο παρελθόν λειτουργούσαν έντονα ανταγωνιστικά προς τις ΗΠΑ, πλέον λειτουργούν ως διεθνείς εταίροι σε πολλούς τομείς όπου τα συμφέροντά τους συμφωνούν λιγότερο ή περισσότερο με αυτά των ΗΠΑ. Από το δυτικό ημισφαίριο, με τον Καναδά και το Μεξικό, μέχρι τη Μέση και Άπω Ανατολή, με την Κίνα και τις χώρες του ASEAN, και από τη Ρωσία έως την Νότια Αφρική οι ΗΠΑ τόσο κατά την περίοδο Clinton όσο και κατά την περίοδο Bush διακηρύσσουν πως σκοπό έχουν να δημιουργήσουν και να αυξήσουν διμερείς, και όχι μόνο, συνεργασίες για την προώθηση

των κατά τόπους συμφερόντων τους²⁴⁹. Για το διάστημα όμως μετά το 2001, η κυβέρνηση Bush, εν μέσω των διακηρύξεων για την δέσμευσή της να λειτουργήσει σε ένα διεθνές επίπεδο συνεργασίας με τα υπόλοιπα κράτη, ξεκαθαρίζει με τον πλέον επίσημο τρόπο πως θα είναι προετοιμασμένη να λειτουργήσει μονομερώς και χωρίς τη συμφωνία των φίλων, εταίρων και συμμάχων της αν αυτό κριθεί αναγκαίο για την επιτυχή προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων ανά τον κόσμο²⁵⁰.

1.2.8. Μεταρρύθμιση των θεσμών ασφαλείας των ΗΠΑ

Η προσαρμογή της στρατηγικής ασφαλείας και των σχετικών θεσμών της χώρας στις εκάστοτε νέες προκλήσεις βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της αμερικανικής πολιτικής τόσο επί Clinton όσο και επί Bush, αλλά για διαφορετικούς λόγους κάθε φορά. Η απαλοιφή της σοβιετικής απειλής κατά τη τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα κατέστησε αναγκαία την αναδιοργάνωση της αμερικανικής στρατηγικής ώστε να αναγνωριστούν και να αντιμετωπιστούν οι έως τότε περιθωριοποιημένες και ελάχιστονες σε σχέση με την σοβιετική απειλή προκλήσεις για την αμερικανική ασφάλεια. Κατ' αντιστοιχία, η κυβέρνηση Bush θεώρησε αναγκαία μια αναδιαμόρφωση των θεσμών ασφαλείας της χώρας με αφορμή το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Η αναμόρφωση του πλαισίου μέσα στο οποίο χαρασσόταν και εκτελούταν η αμερικανική πολιτική ασφαλείας όφειλε να ακολουθήσει τις προσαγωγές της εκάστοτε διεθνούς κατάστασης με όλα τα διαφορετικά στοιχεία που αναδεικνύονταν κάθε φορά. Οι βασικοί θεσμοί της αμερικανικής εθνικής ασφαλείας βρέθηκαν κατά το ξεκίνημα των δύο υπό ανάλυση περιόδων να υπολείπονται των διεθνών εξελίξεων καθώς είχαν σχεδιαστεί σε άλλη εποχή και υπό πολύ διαφορετικές συνθήκες από την πραγματικότητα στην οποία καλούνταν να λειτουργήσουν. Για την κυβέρνηση Bush, η πρόκληση αυτή πήρε πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις καθώς συνέπεσε με την ανάδειξη ασύμμετρων απειλών, όπως αυτής της διεθνούς τρομοκρατίας, στο διεθνές σύστημα. Η δημιουργία του Department of Homeland Security (DHS) τον Μάρτιο του 2003 με σκοπό να αποτρέψει τρομοκρατικές επιθέσεις εντός των ΗΠΑ, να μειώσει την τρωτότητα της χώρας απέναντι στην τρομοκρατία και να βελτιώσει την ταχύτητα αντίδρασης και ανάκαμψης σε περίπτωση τέτοιων χτυπημάτων, αποτέλεσε, στην

---

²⁴⁹ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 37-42

²⁵⁰ *The National Security Strategy of the United States of America*, p. 37

ουσία, το έναυσμα αυτής της προσπάθειας αναδιάρθρωσης της οργανωτικής δομής των θεσμών ασφαλείας των ΗΠΑ ενοποιώντας υπό την αιγίδα του πάνω από 20 ξεχωριστές ομοσπονδιακές υπηρεσίες που έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην εθνική ασφάλεια της χώρας.

Η αμυντική προστασία των ΗΠΑ, πλέον, είχε να αντιμετωπίσει προκλήσεις τεσσάρων ξεχωριστών ειδών, σύμφωνα με την Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας και την Τετραετή Αμυντική Επισκόπηση (Quadrennial Defense Review – QDR 2006)²⁵¹ του αμερικανικού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας. Οι παραδοσιακές προκλήσεις αφορούσαν, βεβαίως, στις απειλές στρατιωτικής φύσεως που προέρχονταν από άλλα κράτη του διεθνούς συστήματος. Οι μη-συμβατικές προκλήσεις περιελάμβαναν απειλές που προέρχονταν είτε από κράτη είτε από άλλες μη-κρατικές οντότητες που χρησιμοποιούσαν εναλλακτικές μεθόδους απέναντι στην τεχνολογικά ανώτερη, τουλάχιστον στον στρατιωτικό τομέα, κρατική μηχανή των ΗΠΑ. Ως καταστροφικές χαρακτηρίζονταν από το ίδιο έγγραφο αυτές οι προκλήσεις που είχαν σχέση με την κατοχή και χρήση όπλων μαζικής καταστροφής από κράτη και μη κρατικούς δρώντες, καθώς και εκείνες που σχετίζονταν με θανατηφόρες επιδημίες ή με φυσικές καταστροφές μεγάλης εμβέλειας. Η τελευταία κατηγορία περιελάμβανε τις αποδιοργανωτικές προκλήσεις οι οποίες προέρχονταν από τη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών και μεθόδων με τρόπους τέτοιους ώστε να εξουδετερώνουν το στρατιωτικό πλεονέκτημα των ΗΠΑ.

Οι μεταρρυθμίσεις που απαιτούνταν, σύμφωνα με την Στρατηγική του 2006, έπρεπε να προσαρμόσουν τις αμυντικές λειτουργίες των θεσμικών οργάνων των ΗΠΑ στις σύγχρονες προκλήσεις που η χώρα αντιμετώπιζε. Οι αλλαγές που ήταν αναγκαίο να προωθηθούν αφορούσαν το Υπουργείο Άμυνας, το DHS, τη Δικαιοσύνη, το FBI και, βεβαίως, τις υπηρεσίες πληροφοριών. Ο σχεδιασμός, η προετοιμασία, ο συντονισμός και η εκτέλεση των αποφασισμένων στρατηγικών έγιναν αντιληπτές ως λειτουργίες κρίσιμες, η καθεμία ξεχωριστά, αλλά και όλες μαζί συνολικά, καθώς η απροβλημάτιστη ακολουθία τους θεωρήθηκε πως ήταν αυτή που μπορούσε να οδηγήσει στα επιθυμητά αποτελέσματα. Συνεπώς, βελτίωση απαιτείτο σε όλες εκείνες τις υπηρεσίες που ασχολούνταν με το καθένα από τα παραπάνω στοιχεία. Το σύνολο των οργάνων και θεσμών που σχετίζονταν με την ασφάλεια στις ΗΠΑ όφειλε να μπει στην διαδικασία αναδιοργάνωσης και μεταρρύθμισης ώστε οι στόχοι ασφαλείας να μπορούν να επιδιωχθούν παράλληλα και εξίσου αποτελεσματικά από όλα τα μέσα στη διάθεση της αμερικανικής ηγεσίας.

---

²⁵¹ Πρόκειται για μια μελέτη που αναλύει στόχους και πιθανές στρατιωτικές απειλές. Η QDR αποτελεί το κύριο δημόσιο έγγραφο που περιγράφει το αμερικανικό στρατιωτικό δόγμα, διαθέσιμη στο <http://www.comw.org/qdr/qdr2006.pdf>

1.2.9. Εμπλοκή με την παγκοσμιοποίηση

Η αμερικανική στρατηγική εθνικής ασφαλείας τόσο κατά την πρώτη περίοδο 1993-2001 όσο και μετά από αυτήν περιείχε σημαντικές αναφορές, άμεσες ή έμμεσες στην παγκοσμιοποίηση και στις προκλήσεις που αυτή έφερνε γενικά στο διεθνές σύστημα, τα κράτη και τους ανθρώπους. Κατά την περίοδο Bush, αυτή η ενασχόληση με παγκοσμιοποίηση και κυρίως με τις αρνητικές πλευρές αυτής έλαβε μεγαλύτερες διαστάσεις καθώς η αμερικανική ηγεσία εκτίμησε πολύ πιο σοβαρά το ενδεχόμενο συνδυαστικής επίδρασης των νέων τεχνολογιών στις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες με την κεντρική απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας. Από την επίσημη Στρατηγική του 2002 κιάλας γίνονται σαφείς αναφορές στους κινδύνους που το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης κρύβει για την ασφάλεια των ΗΠΑ και των πολιτών τους. Οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στις επικοινωνίες, τις μεταφορές, το εμπόριο, την τεχνολογία και γενικά στο σύνολο της ανθρώπινης δραστηριότητας επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, αλλά ταυτόχρονα έφεραν και πολλές νέες προκλήσεις για το σύνολο της ανθρωπότητας. Οι ΗΠΑ, φυσικά, στάθηκαν καταλύτης για την εξάπλωση των εξελίξεων γύρω από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης όντας η ηγέτιδα δύναμη στην παγκόσμια οικονομία, τη διάδοση της ανοιχτής αγοράς και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Η υπερδύναμη προώθησε ηθελημένα, όσο και άθελά της, την παγκοσμιοποίηση μαζί με όλες της τις συνέπειες, καθώς ήταν, στην ουσία, ένα φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με τον βαθιά εμπεδωμένο στην αμερικανική κουλτούρα φιλελευθερισμό. Στην Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας του 2006 γίνεται ακόμα πιο λεπτομερής αναφορά σε ορισμένες από τις σοβαρότερες προκλήσεις που έφερε η παγκοσμιοποίηση απέναντι στον άνθρωπο και στις κοινωνίες του καθώς και στους κινδύνους που πηγάζουν από αυτές. Η ελαχιστοποίηση των αποστάσεων με τη βοήθεια των σύγχρονων τεχνολογιών μεταφορών, με την τεράστια πρόοδο που αυτές γνώρισαν, συντέλεσε στο να αναχθούν θέματα όπως θανατηφόρες επιδημίες σε ύψιστο κίνδυνο για την ασφάλεια μια και έχει δημιουργηθεί μια κατάσταση όπου επικίνδυντοι ιοί δεν γνωρίζουν πια σύνορα και μπορούν σε σύντομα χρονικά διαστήματα να εξαπλωθούν σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη του κόσμου. Η ολοένα και μεγαλύτερη απελευθέρωση των αγορών προς όφελος του διεθνούς εμπορίου δεν ευνοεί μόνο τις φιλελεύθερες οικονομίες, αλλά και εκείνους που εμπορεύονται παράνομα προϊόντα και υπηρεσίες. Δεν είναι τυχαίο ότι το εμπόριο ναρκωτικών ή το εμπόριο λευκής σαρκός, για παράδειγμα, παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις διεθνώς. Η παγκοσμιοποίηση ευθύνεται εν πολλοίς (αλλά

φυσικά όχι αποκλειστικά) για την ένταση αυτών των φαινομένων και για τη διασπορά τους σε ολόκληρο τον πλανήτη με τις διευκολύνσεις που παρέχει στις μεταφορές, στις τηλεπικοινωνίες και γενικά σε όλο το φάσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Οι περιβαλλοντικές καταστροφές, τέλος, προερχόμενες είτε από την αλόγιστη ανθρώπινη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον είτε από την ίδια τη φύση, καθίστανται κι αυτές σοβαρές προκλήσεις για την ασφάλεια στο σύγχρονο κόσμο. Η ένταση, η συχνότητα και η ποικιλομορφία των καταστροφών αυτών είναι πολύ μεγάλη τα τελευταία χρόνια, κάτι το οποίο επιστημονικά αποδίδεται σε μεγάλο ποσοστό στον άνθρωπο και στις δραστηριότητές του οι οποίες με την παγκοσμιοποίηση έχουν επιταχυνθεί και ενταθεί δραματικά συντελώντας έτσι στην κλιματική αλλαγή. Η αμερικανική στρατηγική εθνικής ασφάλειας τόσο κατά την περίοδο Clinton όσο και κατά τη διακυβέρνηση Bush επίσημα στόχευσε στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των απειλών αυτών όπως διαμορφώθηκαν στην σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα ενώ παράλληλα επεδίωξε την καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων και των ευκαιριών που το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης έφερε μαζί του.

1.3. Στρατηγική εθνικής ασφάλειας στην πράξη

1.3.1. Περίοδος διακυβέρνησης Clinton

Ο Bill Clinton ανέβηκε στην προεδρία των ΗΠΑ το 1993 όντας ο πρώτος μεταψυχροπολεμικός αμερικανός ηγέτης. Το απότομο τέλος του Ψυχρού Πολέμου μολοντί έφερε μαζί του την απαλοιφή της σπουδαιότερης απειλής κατά των ΗΠΑ δεν σήμαινε σε καμία περίπτωση ότι η μόνη πλέον υπερδύναμη θα παραμελούσε την εθνική της ασφάλεια εγκαταλείποντας τους παράλληλους στόχους που είχε ως τότε. Οι ΗΠΑ θα συνέχιζαν στην μεταψυχροπολεμική εποχή τη δυναμική υποστήριξη της δημοκρατίας, αλλά όχι πια με τρόπους που ενδεχομένως να έβαζαν σε κίνδυνο τους Αμερικανούς στρατιώτες. Με το φόβο εμπλοκής σε ένα αδιέξοδο τύπου Βιετνάμ, η κυβέρνηση Clinton θα έκανε χρήση της ισχύος της μόνο ως μέσου εξαναγκαστικής διπλωματίας και τιμωρίας αποφεύγοντας ευρείας κλίμακας πολεμικές συγκρούσεις. Η αντίληψη του προέδρου για την εθνική ασφάλεια της χώρας είχε λάβει τα κυριότερα ερεθίσματα κατά τη διάρκεια του πολέμου του Βιετνάμ ο οποίος όπως ήταν λογικό επηρέασε τη συνολική διαμόρφωση της

πολιτικής κουλτούρας του. Η έντονη απροθυμία του να δεσμεύσει στρατιώτες σε ένοπλη σύγκρουση ήταν άμεσα συνδεδεμένη με αυτές ακριβώς τις επιρροές ενώ σε συνδυασμό με την ήρεμη κατάσταση στο εξωτερικό μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και την άκρως επιτυχημένη διεθνή επέμβαση στον Περσικό Κόλπο, κύριος μοχλός της οποίας ήταν η αμερικανική στρατιωτική ισχύς, η περιθωριοποίηση των διεθνών ζητημάτων φάνηκε εφικτή.

Σε γενικές γραμμές, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, παρατηρήθηκε μια σημαντική υποβάθμιση των προερχόμενων από το διεθνές σύστημα απειλών για τις ΗΠΑ, ενώ η προσοχή της υπερδύναμης ξεκίνησε πλέον να στρέφεται προς πιο φιλελεύθερους στόχους. Η αντίληψη που έχει διαμορφωθεί στην αμερικανική πολιτική ελίτ για την ισχύ της χώρας κατά τη συγκεκριμένη περίοδο συμβαδίζει με την αλλαγή του διεθνούς συστήματος από διπολικό σε μονοπολικό ενώ αντίστροφα διαμορφώνεται η αντίληψή της για τις απειλές που αντιμετωπίζει πλέον η χώρα. Εν ολίγοις, η αμερικανική ηγεσία μετά το 1993 ερμηνεύει την ισχύ των ΗΠΑ στον υπερθετικό βαθμό ενώ δεν διακρίνει σχεδόν καμία κρίσιμη απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας. Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου επέτρεψε, συνεπώς, στις ΗΠΑ να στρέψουν τη στρατηγική ασφαλείας και την εξωτερική τους πολιτική προς θέματα όπως οι δημοκρατικές αξίες, η οικονομία της αγοράς, η ανθρωπιστική βοήθεια και η καταστολή, και εί δυνατόν πρόληψη, γενοκτονιών και λοιπών εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Ανάμεσα σε αυτούς τους στόχους σημαντικότεροι αναδείχθηκαν σύμφωνα με τις πολιτικές που εφάρμοσε η κυβέρνηση Clinton, η καταστολή της γενοκτονίας στη Βοσνία, η προώθηση της δημοκρατίας στην Αϊτή, η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στη Σομαλία και ο έλεγχος των εξοπλισμών του Ιράκ.

1.3.1.1. Προώθηση δημοκρατικών θεσμών και φιλελευθερισμού σε παγκόσμια κλίμακα

Μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και το πέρασμα στην μονοπολική εποχή, ένας από τους πρώτους στόχους που αναδείχτηκαν στην ατζέντα ασφαλείας των ΗΠΑ ήταν η ενεργός προώθηση του, εγγενούς στην πολιτική κουλτούρα της χώρας, φιλελευθερισμού στις πολιτικές και οικονομικές δομές σε παγκόσμια κλίμακα. Όντας ένα από τα σημαντικότερα συστατικά στοιχεία της αμερικανικής πολιτικής παράδοσης από την ίδρυση κιάλας των ΗΠΑ, ο φιλελευθερισμός έχει εμποτίσει την πολιτική και οικονομική σκέψη των

Αμερικανών σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό. Πρόκειται μάλιστα για έναν ιδιότυπο φιλελευθερισμό, σύμφωνα με τον Louis Hartz²⁵², διαφορετικό από εκείνον που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, διότι οι ΗΠΑ γεννήθηκαν δημοκρατικές και ο φιλελευθερισμός εκεί δεν χρειάστηκε να αναπτυχθεί κατ' αντιπαράθεση με άλλες ιδεολογίες ούτε να συμβιβαστεί με κάποιες άλλες. Ο φιλελευθερισμός για τις ΗΠΑ δεν σημαίνει απλώς μια πτέρυγα του αμερικανικού πολιτικού φάσματος, αλλά ένα ολόκληρο πολιτικό σύστημα ή ένα σύνολο πολιτικών αξιών που βασίζεται στον συνδυασμό της ατομικής ελευθερίας, της ισότητας ευκαιριών, των ελεύθερων αγορών και της πολιτικής αντιπροσώπευσης, κάτι που ο Arthur Schlesinger ονόμαζε «ζωτικό κέντρο» (vital center) της αμερικανικής πολιτικής.²⁵³ Αυτός ο φιλελευθερισμός κάνει τις ΗΠΑ να θέλουν να διαδώσουν τις αξίες τους σε όλο τον κόσμο, άλλοτε μέσω πολιτικών που θέτουν ένα παράδειγμα προς μίμηση και άλλοτε μέσω μιας μεσσιανικής διεθνούς πολιτικής η οποία συχνά, όπως έχει αποδείξει η ιστορία, συμπεριλαμβάνει και δράσεις διόλου φιλελεύθερες.

Το ένα σκέλος της διάδοσης του φιλελευθερισμού στον κόσμο αφορά στα συστήματα διακυβέρνησης και συγκεκριμένα καλεί σε πολιτικές μεταβολές εκεί όπου υπάρχουν αυταρχικά και καταπιεστικά καθεστώτα που δε σέβονται τη λαϊκή βούληση των πληθυσμών τους. Πέρα από την ιδεολογική πλευρά της συγκεκριμένης στρατηγικής η οποία είναι και αυτή που είναι ριζωμένη στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα, υπάρχει κι εκείνη που εμπλέκει την ασφάλεια των ΗΠΑ. Η φιλελεύθερη αμερικανική κοινωνία παραδοσιακά κρατά αυστηρή στάση απέναντι σε καθεστώτα που καταπιέζουν τον λαό τους και καταπατούν τα δικαιώματά του. Εκεί όπου το κοινωνικό συμβόλαιο δεν υφίσταται υπό την έννοια που εισήγαγε ο John Locke ο αμερικανικός φιλελευθερισμός ενισχύει τα αισθήματα εκείνα στην αμερικανική κοινωνία και ηγεσία τα οποία ωθούν προς μια επεμβατική πολιτική με σκοπό την ανατροπή των ανελεύθερων καθεστώτων. Επιπλέον, σύμφωνα με τη Θεωρία της Δημοκρατικής Ειρήνης, η ύπαρξη τέτοιων καθεστώτων στο κόσμο εγκυμονεί κινδύνους οι οποίοι μπορούν να αγγίξουν τόσο την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ όσο και αυτήν άλλων κρατών. Οι υπέρμαχοι της θεωρίας υποστηρίζουν πως στις διεθνείς σχέσεις το κόστος των πολέμων περνάει σχεδόν άμεσα στους πολίτες οι οποίοι είναι αυτοί που θα πρέπει να σηκώσουν το οικονομικό βάρος των στρατιωτικών εξοπλισμών ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να επωμιστούν και το κοινωνικό κόστος της απώλειας συμπολιτών τους. Αυτός είναι και ο λόγος που οι πολίτες κάθε κράτους είναι σχεδόν εξ ορισμού ενάντια σε κάθε μορφή διακρατικής στρατιωτικής βίας. Συνεπώς, δημοκρατικές κυβερνήσεις που

---

²⁵² Για περισσότερα σχετικά με τη σκέψη του Louis Hartz πάνω στον αμερικανικό φιλελευθερισμό βλ. Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America*, Harcourt, San Diego, 1955

²⁵³ Arthur M. Schlesinger, *The Vital Center: The Politics of Freedom*, Houghton Mifflin, Boston, 1949

αντιπροσωπεύουν πραγματικά τον λαό και εκφέρουν την άποψή του στις διεθνείς σχέσεις πολύ δύσκολα θα επιλέξουν να προσφύγουν στην οργανωμένη βία κατά άλλων κρατών. Το συμπέρασμα που εξάγεται, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, είναι πως οι δημοκρατικές κοινωνίες γενικά δεν επιλέγουν τον πόλεμο σαν μέσο επίλυσης των διαφορών τους και κατά προέκταση όσο περισσότερες δημοκρατικές κυβερνήσεις υπάρχουν στον κόσμο τόσο μικρότερη είναι και η πιθανότητα πολέμου²⁵⁴. Η διάδοση της δημοκρατίας ανά τον κόσμο αποτελεί μια αξία που έχει επηρεάσει την αμερικανική εξωτερική πολιτική από τις αρχές της ακόμα, και πλέον είναι άρρηκτα δεμένη με την πολιτική σκέψη στη χώρα. Τέλος, γενική είναι μέσα στην αμερικανική πολιτική ηγεσία η παραδοχή πως η επικράτηση δημοκρατικών καθεστώτων στον κόσμο ενισχύει την εθνική ασφάλεια της χώρας τους αποτελεσματικά και μακροπρόθεσμα, κάτι το οποίο τονίζεται και στα κείμενα στρατηγικής της κυβέρνησης του Bill Clinton²⁵⁵.

Παράλληλα με την προώθηση της δημοκρατίας, εξίσου μεγάλη σημασία φαίνεται να έχει στην αμερικανική αντίληψη και η επέκταση της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, στόχος που έχει να κάνει με την προώθηση οικονομικών μεταρρυθμίσεων σε όλο τον κόσμο με σκοπό την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απελευθέρωση των εθνικών αγορών και την ένταξή τους στο παγκόσμιο φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα. Πρόκειται για μια επιδίωξη των ΗΠΑ η οποία αποκτά μεγάλη σημασία δεδομένης της ανταγωνιστικής μορφής της ίδιας της εθνικής οικονομίας της χώρας που πλέον βρίσκεται σε άμεση αλληλεξάρτηση με τις εθνικές οικονομίες άλλων κρατών ανά τον κόσμο καθώς και με το ίδιο το σύστημα ελεύθερης αγοράς που έχει προωθήσει διεθνώς. Τα συμφέροντα, εξάλλου, των ανεπτυγμένων αμερικανικών επιχειρήσεων κείτονται στην περεταίρω απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και στο άνοιγμα νέων αγορών για τα αμερικανικά προϊόντα. Στα πλαίσια αυτής της λογικής η αμερικανική πολιτική ηγεσία κατάφερε να προωθήσει δύο μοναδικής σημασίας εμπορικές συμφωνίες, την NAFTA το 1993 και μια αναθεώρηση της GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) το 1994, ενώ έδρασε με πρωτόγνωρη ταχύτητα και προνοητικότητα προλαμβάνοντας μια πολύ πιθανή οικονομική κατάρρευση του Μεξικού το 1995 με τη χορήγηση ενός διμερούς δανείου.

---

²⁵⁴ Η συγκεκριμένη επιχειρηματολογία που πολύ συχνά χρησιμοποιεί η αμερικανική ηγεσία έχει φυσικά και αντίλογο ο οποίος μάλιστα αμφισβητεί εκ βάθρων την θεωρία της Δημοκρατικής Ειρήνης και την δυνατότητα εφαρμογής της στην περίπτωση της αμερικανικής προσπάθειας «εξαγωγής» της δημοκρατίας, Dimitri K. Simes, "America's Imperial Dilemma", *Foreign Affairs*, Vol. 82, no.6 (Nov-Dec 2003), σελ. 5-6

²⁵⁵ "The more that democracy and political and economic liberalization take hold in the world, particularly in countries of strategic importance to us, the safer our nation is likely to be...", *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, February 1996, διαθέσιμο στο <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>

Αναφορικά με την προώθηση της διεύρυνσης του δημοκρατικού μετώπου στον κόσμο, η κυβέρνηση Clinton από τη πρώτη στιγμή έδειξε τη στάση της στο κρίσιμο πολιτικό θέμα που είχε προκύψει στην ευρύτερη ανατολική Ευρώπη από τη πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι ΗΠΑ υποστήριξαν επίσημα τη δημοκρατική μετάβαση όλων των πρώην σοσιαλιστικών κρατών δίνοντας έμφαση στην εγκαθίδρυση και εδραίωση δημοκρατικών καθεστώτων ως μέσου ενίσχυσης της σταθερότητας της περιοχής καθώς και ως μέσου ενίσχυσης της αμερικανικής ασφάλειας. Το ίδιο ενεργή υπήρξε η υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων στην μετασοβιετική Ρωσία του Boris Yeltsin σε μια προσπάθεια να επιταχυνθεί η στροφή της χώρας τόσο προς τα δημοκρατικά πρότυπα διακυβέρνησης όσο και προς την οικονομία της ελεύθερης αγοράς, αν και σύντομα τα εντονότατα φαινόμενα διαφθοράς μετρίασαν τις αμερικανικές προσδοκίες. Η προώθηση των αλλαγών αυτών και η διάδοση των φιλελεύθερων δημοκρατικών αξιών (όχι μόνο στη Ρωσία, αλλά και στην Ουκρανία, την Κεντρική Ευρώπη, τη Βαλτική, τον Καύκασο και κατά το δυνατόν και στη Κεντρική Ασία) ήταν για την πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ απαραίτητη ώστε να ενισχυθεί η σταθεροποιητική προοπτική της Ρωσίας και η ασφάλεια των συνόρων αυτής και των γειτόνων της μέσα από την καλλιέργεια ευνοϊκών συνθηκών για μια μακρόχρονη ειρήνη²⁵⁶.

Αναφορικά με την Αφρική, οι αμερικανικές προσπάθειες για εκδημοκρατισμό παρουσίασαν αυτήν την περίοδο τουλάχιστον έντονες αντιφάσεις. Αφενός, η κυβέρνηση Clinton έκανε μια εργαλειακής φύσεως χρήση των προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας με σκοπό να επιβραβεύει τις εκάστοτε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις, έργο στο οποίο συνέβαλαν ενεργά πολλές αμερικανικές πρεσβείες συμμετέχοντας στη διαμόρφωση των επιμέρους στρατηγικών για την προώθηση της δημοκρατίας. Αφετέρου, υπήρξαν στιγμές που η αμερικανική πολιτική ηγεσία ολοφάνερα συντέλεσε στην περιθωριοποίηση τοπικών δημοκρατικών παραγόντων μέσω των παρεμβάσεων της προς υποστήριξη συγκεκριμένων προσώπων που κατά τις προσδοκίες της θα εξυπηρετούσαν καλύτερα τα αμερικανικά συμφέροντα. Ενδεικτική είναι η περίπτωση της παρέμβασης κατά του δημοφιλούς πρωθυπουργού του Κονγκό, Etienne Tshisekedi, και υπέρ του Laurent Kabila, μέσω την ενθάρρυνσης γειτονικών κυβερνήσεων (Ουγκάντας και Ρουάντας) να ενισχύσουν τον τελευταίο στρατιωτικά.

Επίσης κεντρική θέση στην αμερικανική στρατηγική για τη διάδοση της δημοκρατίας αυτήν την περίοδο απέκτησε η περίπτωση της Αϊτής. Συγκεκριμένα, η

---

²⁵⁶ Στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής εντάσσεται και η πίεση και εντέλει η επίτευξη της αποχώρησης των ρωσικών στρατευμάτων από την Εσθονία και τη Λετονία το 1994 καθώς επίσης και η προώθηση της διεύρυνσης του NATO με την ένταξη της Πολωνίας, της Ουγγαρίας και της Δημοκρατίας της Τσεχίας στη συμμαχία.

επιχείρηση «Στήριξη της Δημοκρατίας» (Operation Uphold Democracy) σχεδιάστηκε από την κυβέρνηση Clinton με σκοπό να εκτοπίσει το στρατιωτικό καθεστώς που εγκαταστάθηκε με το αίτινό πραξικόπημα του 1991, το οποίο είχε ανατρέψει τον δημοκρατικά εκλεγμένο πρόεδρο της χώρας Jean-Bertrand Aristide. Η διπλωματική παρέμβαση των ΗΠΑ²⁵⁷ υποστηριζόμενη από την παράλληλη προετοιμασία της στρατιωτικής επέμβασης ζήτησε και έπεισε τη στρατιωτική ηγεσία της Αϊτής να αποχωρήσει από την εξουσία πράγμα το οποίο και έγινε δίχως να πραγματοποιηθεί ένοπλη σύγκρουση. Οι αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις που σκοπό είχαν να εισβάλλουν στη νησιωτική χώρα χρησιμοποιήθηκαν αντί αυτού για να ηγηθούν της πολυεθνικής ειρηνευτικής δύναμης που θα εγκαθιστούσε την τάξη προσφέροντας επίσης κάποιες στοιχειώδεις ανθρωπιστικές υπηρεσίες. Η επιχείρηση αυτή που εξουσιοδοτήθηκε προηγουμένως από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με την απόφαση 940 διήρκεσε από τις 19 Σεπτεμβρίου 1994 μέχρι την 31^η Μαρτίου 1995 όταν αντικαταστάθηκε πλέον από την UNMIH (United Nations Mission in Haiti). Ένα τμήμα 2400 ανδρών από την αρχική αμερικανική επιχείρηση παρέμεινε για ένα χρόνο ακόμα στην Αϊτή στα πλαίσια της UNMIH ενώ πολυεθνικές ειρηνευτικές δυνάμεις παρέμειναν στη χώρα και τα επόμενα χρόνια. Η επανεγκαθίδρυση της δημοκρατίας στη χώρα έφερε σύντομα μαζί της και την φιλελευθεροποίηση της οικονομίας της με τη ραγδαία μείωση των δασμών και των δημοσίων υπηρεσιών και την ιδιωτικοποίηση πολλών κρατικών ως τότε μονοπωλίων²⁵⁸.

1.3.1.2. Διεθνής ειρηνευτική και ανθρωπιστική πολιτική

Ένας ακόμα σημαντικός άξονας της στρατηγικής ασφαλείας των ΗΠΑ κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Clinton ήταν η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ειρήνευση των συγκρούσεων ανά τον κόσμο. Η πλήρης ασυμβατότητα της αμερικανικής πολιτικής κουλτούρας με περιπτώσεις βάνανυσης καταπάτησης ελευθεριών και δικαιωμάτων οδήγησε στην τοποθέτηση του συγκεκριμένου θέματος ψηλά

---

²⁵⁷ Στην διπλωματική αποστολή των ΗΠΑ συμμετείχαν ο πρώην πρόεδρος Jimmy Carter, ο συνταξιολογημένος γεροισιαστής Sam Nunn και ο Collin Powell, για περισσότερες πληροφορίες βλ. "President Carter Leads Delegation to negotiate Peace With Haiti", *The Carter Center*, διαθέσιμο στο <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc218.html>

²⁵⁸ Για περισσότερα στοιχεία αναφορικά με την ιστορική εξέλιξη του εκδημοκρατισμού στην Αϊτή και μια συγκριτική προσέγγιση με την αντίστοιχη διαδικασία στη Γουατεμάλα βλ. Chetan Kumar & Sara Lodge, "Sustainable Peace Through Democratization, The Experiences of Haiti and Guatemala", IPA Policy Paper, March 2002, σελ. 23-40

στην αμερικανική ατζέντα ασφαλείας, όχι σπάνια όμως με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Η πρώτη δοκιμασία στο επίπεδο της διεθνούς ανθρωπιστικής πολιτικής για την πρώτη μεταψυχροπολεμική κυβέρνηση ήρθε με την κρίση στη Σομαλία το 1993. Η δεινή κατάσταση στο Κέρας της Αφρικής προϋπήρχε της κυβέρνησης Clinton και λίγες εβδομάδες πριν αυτή αναλάβει καθήκοντα, η προηγούμενη κυβέρνηση του George H. W. Bush είχε αναπτύξει στρατιωτικές δυνάμεις²⁵⁹ στη Σομαλία στα πλαίσια της πολυεθνικής δύναμης UNITAF (United Nations Task Force) με σκοπό τη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για την πραγματοποίηση ανθρωπιστικών επιχειρήσεων στο νότιο τμήμα της χώρας. Αυτό που ξεκίνησε σαν ανθρωπιστική αποστολή για την καταπολέμηση της πείνας στη χώρα κατέληξε σε μια αιματηρή σύγκρουση η οποία σόκαρε την αμερικανική κοινή γνώμη όταν δόθηκαν στη δημοσιότητα εικόνες από το θάνατο αμερικανών στρατιωτών στους δρόμους του Μογκαντίσου τον Οκτώβριο του 1993.

Όπως ήταν επόμενο η υποστήριξη της αμερικανικής κοινής γνώμης για την αποστολή είχε εξανεμιστεί και η κυβέρνηση Clinton ανακοίνωσε την ολοκληρωτική αποχώρηση των στρατιωτικών της δυνάμεων από τη Σομαλία κρίνοντας το ρίσκο για τις ζωές των Αμερικανών στρατιωτών στη χώρα εντελώς αθέμιτο για την ώρα. Η απόσυρση πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 1994 αφήνοντας αφενός την αμερικανική κυβέρνηση εκτεθειμένη απέναντι στην αποτυχία της αποστολής και αφετέρου την ίδια τη Σομαλία σε κατάσταση αναρχίας με διάφορες ένοπλες ομάδες πολιτών να μοιράζονται τον έλεγχο της χώρας. Η ατυχής εξέλιξη της ανθρωπιστικής αυτής αποστολής ενίσχυσε την ήδη υπάρχουσα αντίληψη του προέδρου Clinton γύρω από τη χρησιμότητα και το σκοπό των αμερικανικών στρατιωτικών επεμβάσεων στον κόσμο και τη θέση σε κίνδυνο της ζωής των Αμερικανών στρατιωτών και διαμόρφωσε εν πολλοίς τη μελλοντική στάση της κυβέρνησης των ΗΠΑ απέναντι σε άλλες ανθρωπιστικές κρίσεις στον κόσμο.

Ειρηνευτικές προσπάθειες καταβλήθηκαν επίσης και στο μεσανατολικό μέτωπο με τις ΗΠΑ να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την επίλυση του Παλαιστινιακού ζητήματος και για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ του Ισραήλ και των αραβικών γειτονικών αραβικών κρατών (Ιορδανίας, Συρίας και Λιβάνου). Οι μυστικές συνομιλίες που ξεκίνησαν μετά από πρόταση του Παλαιστίνιου ηγέτη Yasser Arafat, υπό την αιγίδα της νορβηγικής κυβέρνησης και με τη μεσολάβηση του Bill Clinton, αποτέλεσε το λεγόμενο «γύρο του Όσλο» οδήγησαν στην ιστορική υπογραφή συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών στην Ουάσινγκτον στις 13 Σεπτεμβρίου του 1993. Πέρα από τη συμφωνία αυτή, σημαντικότερο τμήμα της οποίας ήταν η απόδοση μιας περιορισμένης αυτοδιοίκησης στην κατεχόμενη

---

²⁵⁹ Επρόκειτο για την επιχείρηση “Operation Restore Hope” που ξεκίνησε στις 4 Δεκεμβρίου 1992

Δυτική Όχθη και στη Λωρίδα της Γάζας, η αμερικανική μεσολάβηση πέτυχε επίσης τη λήξη της κατάστασης πολέμου που υπήρχε μεταξύ Ισραήλ και Ιορδανίας επιτρέποντας την έναρξη διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Η επόμενη μεσολαβητική παρέμβαση της κυβέρνησης Clinton στις αραβοϊσραηλινές σχέσεις ήρθε το 1998 με τις συνομιλίες στο Wye River αφού πρώτα η ειρηνευτική διαδικασία μεταξύ των δύο πλευρών είχε ουσιαστικά μπλοκάρει. Με τη συμφωνία αυτή το Ισραήλ συμφωνούσε να μεταφέρει μεγαλύτερη έκταση στη Δυτική Όχθη υπό την παλαιστινιακή διοίκηση με αντάλλαγμα οι Παλαιστίνιοι να λάβουν μέτρα ενάντια στην τρομοκρατία όμως ένα ξέσπασμα βίας στην περιοχή στάθηκε αρκετό για την υποχώρηση της ισραηλινής πλευράς από τα συμφωνηθέντα. Η αμερικανική ηγεσία εξακολούθησε να εργάζεται σκληρά για την προώθηση της ειρήνης και την επίτευξη μιας τελικής λύσης στο πρόβλημα όντας σε στενή επαφή και με την επόμενη ισραηλινή κυβέρνηση του Ehud Barak χωρίς όμως να καταφέρει μέχρι και την τελευταία χρονιά της διακυβέρνησης Clinton να πετύχει μια τελική συμφωνία ειρήνευσης. Επόμενο ήταν η αποτυχία της διαδικασίας στη Μέση Ανατολή να βαρύνει το ιστορικό της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής αυτήν την περίοδο, όμως οι προσπάθειες που κατέβαλαν οι ΗΠΑ για την επίλυση αυτού του ζητήματος και κυρίως το επίμονο πάθος που τις χαρακτήριζε ήταν αδιαμφισβήτητες, κάτι το οποίο χαρακτήρισε εν πολλοίς και το σύνολο της στρατηγικής ασφαλείας αυτής της κυβέρνησης.

Ένα από τα σημεία έντονης κριτικής για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ κατά το ίδιο χρονικό διάστημα ήταν η διαχείριση της κατάστασης στην Ρουάντα κατά το ξέσπασμα της γενοκτονίας του 1994. Το έγκλημα αυτό που κόστισε τη ζωή σε παραπάνω από 600000 ανθρώπους (μερικές πηγές ανεβάζουν τον αριθμό αυτό σε περισσότερο από 1 εκατομμύριο) μέσα σε μόλις τρεισήμισι μήνες έμεινε στην ιστορία ως μια εκ των μεγαλύτερων ανθρωπιστικών καταστροφών μέχρι σήμερα. Παρά την πρωτοφανή όσο και οφθαλμοφανή βιαιότητα που ξέσπασε στη Ρουάντα τον Απρίλιο του 1994, η κυβέρνηση Clinton επέμεινε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα να υποβαθμίζει τη σημασία της κατάστασης επιτρέποντας ουσιαστικά στην μεγαλύτερη γενοκτονία της σύγχρονης εποχής μετά το Ολοκαύτωμα να λάβει χώρα υπό τα βλέμματα της διεθνούς κοινότητας. Επηρεασμένη τόσο από την αποτυχία της επέμβασης στη Σομαλία τον προηγούμενο χρόνο όσο και από την βαθύτερη πολιτική κουλτούρα του προέδρου Clinton ο οποίος γενικά δεν επιθυμούσε να θέτει σε κίνδυνο τη ζωή Αμερικανών στρατιωτών σε περιπτώσεις όπου δεν θίγονταν άμεσα αμερικανικά συμφέροντα, η πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στην γενοκτονία περιορίστηκε σε έναν πλήρως παθητικό ρόλο, αν όχι ενεργητικά αρνητικό. Είναι

βεβαιωμένο, εξάλλου πως υπήρχαν περιπτώσεις στις οποίες η αμερικανική διπλωματία επιχείρησε να αποθαρρύνει μια δυναμική αντίδραση του ΟΗΕ για την καταστολή της βίας²⁶⁰.

Γίνεται εμφανές από τον τρόπο που η κυβέρνηση Clinton διαχειρίστηκε την όλη κατάσταση ότι δεν ήταν καθόλου διατεθειμένη να παρέμβει με ενδεχόμενο κόστος σε αμερικανικές ζωές σε μια χώρα όπου δεν είχε ούτε συμφέροντα να προστατέψει αλλά ούτε και φυσικούς ή στρατηγικούς συμμάχους να την υποστηρίξουν. Αξιωματούχοι της κυβέρνησης επέμεναν να μην χρησιμοποιούν τον όρο «γενοκτονία» ακόμα και όταν τα θύματα είχαν αρχίσει να ανέρχονται σε πρωτοφανείς αριθμούς. Ολοκληρώνοντας όμως την μελέτη της αμερικανικής στάσης στο ζήτημα παρατηρούμε μια αντιστροφή της μετά το πέρας της γενοκτονίας, με τις ΗΠΑ να δείχνουν ένα εντυπωσιακό ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προέκυψαν από την μαζική έξοδο προσφύγων από τη Ρουάντα προς τις γειτονικές της χώρες. Πρόκειται εκ πρώτης όψεως για μια τουλάχιστον παράδοξη πολιτική δεδομένης της απραξίας που χαρακτήρισε την αμερικανική διπλωματία κατά το κρίσιμο διάστημα που εκτυλίχθηκαν οι οργανωμένες μαζικές δολοφονίες, όμως μια πιο προσεχτική προσέγγιση καθιστά την συγκεκριμένη αμερικανική στάση συμβαδίζουσα με τις αντιλήψεις και τις προτεραιότητες της πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ εκείνη την περίοδο. Η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας μέσω της ανάπτυξης στρατιωτικών δυνάμεων στο γειτονικό Ζαΐρ, αλλά και στην ίδια τη Ρουάντα αργότερα, ήταν πλέον μια φανερή στρατηγική προτεραιότητα για τις ΗΠΑ παρόλο που ερχόταν σε μεγάλη αντίθεση με την έως τότε στάση της υπερδύναμης.

Ένα ακόμα ζήτημα που ανέδειξε τον ειρηνευτικό και ανθρωπιστικό προσανατολισμό της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ κατά το διάστημα της διακυβέρνησης Clinton ήταν η διαχείριση της κατάστασης στα Βαλκάνια, τόσο κατά τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία όσο και κατά την επέμβαση στο Κόσσοβο. Έχοντας ήδη διατηρήσει την ελάχιστη δυνατή εμπλοκή με τη κατάσταση στην εμπόλεμη Γιουγκοσλαβία για δύο περίπου χρόνια, η κυβέρνηση Clinton αποφάσισε να επέμβει δυναμικά για τη λήξη του πολέμου. Η ανθρωπιστική τραγωδία των εκατοντάδων χιλιάδων εκτοπισμένων προσφύγων και κυρίως τα εγκλήματα που συντελέστηκαν στη Βοσνία καθ' όλη τη διάρκεια των συγκρούσεων (με αποκορύφωμα τα γεγονότα στη Σρεμπρένιτσα) συγκλόνισαν την

---

²⁶⁰ Τέτοιου είδους ενέργειες ήταν οι πιέσεις να αποσυρθούν ακόμα και οι τελευταίες ειρηνευτικές δυνάμεις της UNAMIR και η άρνηση να αποσταλούν ειρηνευτικές δυνάμεις ακόμα και μετά το πέρας της γενοκτονίας όταν πια οι αντάρτες του RPF προωθούνταν στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας. Για περισσότερα βλ. US Department of State, cable number 099440, to US Mission to the United Nations, New York, "Talking Points for UNAMIR Withdrawal", April 15, 1994 και US Department of State, cable number 127262, to US Mission to the United Nations, New York, "Rwanda: Security Council Discussions", May 13, 1994

διεθνή κοινή γνώμη και ενεργοποίησαν τα ανθρωπιστικά αντανακλαστικά της αμερικανικής κυβέρνησης καθώς επίσης και του ίδιου του προέδρου Clinton. Οι νατοϊκοί βομβαρδισμοί που διεξήχθησαν από τις 30 Αυγούστου μέχρι τις 20 Σεπτεμβρίου 1995 εναντίων των σερβοβοσνιακών δυνάμεων (στα πλαίσια της επιχείρησης “Operation Deliberate Force”) οδήγησαν στη λήξη των συγκρούσεων για να ακολουθήσουν έπειτα οι ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις στο Ντέιτον του Οχάιο και να καταλήξουν στην υπογραφή της ομώνυμης συμφωνίας το Δεκέμβριο του ίδιου έτους στο Παρίσι. Η αποστολή σημαντικής στρατιωτικής ειρηνευτικής δύναμης από τις ΗΠΑ μετά το πέρας των εχθροπραξιών σφράγισε ουσιαστικά αυτήν την επιτυχία της αμερικανικής στρατηγικής στο ανθρωπιστικό και ειρηνευτικό επίπεδο έχοντας παράλληλα τηρήσει τους αυστηρούς όρους εμπλοκής αμερικανικών δυνάμεων που υποστήριζε ο πρόεδρος Clinton.

Η αμερικανική δέσμευση για την ειρήνη και τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα Βαλκάνια τονίστηκε ακόμα μια φορά με την επέμβαση του 1999 στο Κοσσυφοπέδιο. Η ηγεσία των ΗΠΑ θορυβημένη από τις τακτικές εθνοκάθαρσης που εφάρμοζε η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση του Slobodan Milošević εναντίων του αλβανόφωνου πληθυσμού οδήγησε το ΝΑΤΟ σε ένα ανελέητο βομβαρδισμό γιουγκοσλαβικών στρατιωτικών αλλά και πολιτικών στόχων με σκοπό να πιέσει την πολιτική ηγεσία της χώρας να αποδεχθεί τους όρους του ειρήνευσης που είχαν προταθεί στο Rambouillet. Αξιοσημείωτο είναι το ότι οι αεροπορικές επιθέσεις που κράτησαν από τις 24 Μαρτίου μέχρι τη 10^η Ιουνίου 1999 και σκοπό είχαν να αναγκάσουν τις γιουγκοσλαβικές δυνάμεις να αποχωρήσουν από το Κόσσοβο πραγματοποιήθηκαν δίχως την συναίνεση του ΣΑ του ΟΗΕ. Η αμερικανική ηγεσία και το ΝΑΤΟ προέβηκαν στην επέμβαση αγνοώντας ουσιαστικά τις αντιδράσεις τόσο της Ρωσίας όσο και της Κίνας και παραβαίνοντας βασικές αρχές του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Οι λόγοι που οδήγησαν την κυβέρνηση Clinton σε αυτές τις κρίσιμες αποφάσεις κρίνεται πως ήταν κατά βάση ανθρωπιστικοί αλλά και στρατηγικοί καθώς πέρα από την καταστολή της εθνοκάθαρσης, απώτερος στόχος ήταν και η τελεσίδικη λύση του γιουγκοσλαβικού προβλήματος, το πρώτο μέρος της οποίας είχε επέλθει νωρίτερα με την Συμφωνία του Ντέιτον. Από τις αποφάσεις αυτές, η κυβέρνηση Clinton ενίσχυσε όχι μόνο το ανθρωπιστικό και ειρηνευτικό προφίλ των ΗΠΑ, αλλά και τη συνολική εικόνα της εξωτερικής της πολιτικής.

Τέλος, ο διεθνής ειρηνευτικός προσανατολισμός της στρατηγικής ασφαλείας των ΗΠΑ έγινε αυτήν την περίοδο αντιληπτός από ένα ακόμα κεφάλαιο της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης Clinton. Η διαδικασία ειρήνευσης στη Βόρεια Ιρλανδία προωθήθηκε από την αμερικανική ηγεσία ως ένα ακόμα μείζον θέμα της διεθνούς της

πολιτικής που έχρηζε άμεσης αντιμετώπισης. Σε αυτό το πνεύμα κινήθηκε η ανάθεση της μεσολάβησης για την επίλυση της διαφοράς μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών στον γεροϋσιαστή George Mitchell. Μια πρώτη επιτυχία ήρθε το 1998 με μια συμφωνία μεταξύ εθνικιστών και υπέρμαχων της πολιτικής ένωσης η οποία όμως δεν κράτησε πολύ κυρίως λόγω της άρνησης του IRA να παραδώσει τα όπλα. Το Δεκέμβριο του 1999 οι αμερικανικές επίμονες προσπάθειες κατέληξαν σε μια δεύτερη, σύντομη και πάλι, επιτυχία με το σχηματισμό μιας κοινής κυβέρνησης βάσει προηγούμενων συμφωνιών την οποία προβλεπόταν πως θα ακολουθούσε ο αφοπλισμός του IRA. Παρά την ανεπιτυχή κατάληξη και αυτού του εγχειρήματος, η ηγεσία των ΗΠΑ δεν εγκατέλειψε τις προσπάθειές της για την συνέχιση των ειρηνευτικών συνομιλιών έτσι ώστε η διαδικασία του διαλόγου μεταξύ των δύο πλευρών να μη καταρρεύσει εντελώς, κάτι το οποίο εντέλει είχε μια σημαντική θετική εξέλιξη κατά την επόμενη δεκαετία και συγκεκριμένα το 2005 και υπό την ηγεσία του George Bush, όταν ο IRA εγκατέλειψε όλο του τον οπλισμό ανοίγοντας μια νέα εποχή για την ειρηνευτική διαδικασία στο νησί.

1.3.1.3. Αντιμετώπιση της τρομοκρατίας σε διεθνές επίπεδο

Οι ΗΠΑ από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου κι έπειτα άρχισαν σταδιακά να συναντούν ολοένα και πιο συχνά επικίνδυνες προκλήσεις από την ανερχόμενη απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας. Όντας ουσιαστικά η πρώτη αμερικανική κυβέρνηση που βρέθηκε από την αρχή της θητείας της αντιμέτωπη με το φάσμα αυτής της νέας απειλής, η κυβέρνηση Clinton επιχείρησε να το καταπολεμήσει σχετικά συντηρητικά στα πλαίσια της εθνικής στρατηγικής ασφαλείας της χώρας και με γνώμονα αφενός την αντίληψή της για την ισχύ των ΗΠΑ κι αφετέρου την ευαισθητοποιημένη της στάση για τη σημασία των ανθρώπινων απωλειών. Στις 26 Φεβρουαρίου 1993 πραγματοποιήθηκε μια πρώτη επίδειξη των προθέσεων των τρομοκρατών με τη βομβιστική επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου (WTC) στη Νέα Υόρκη. Στο σοβαρότατο αυτό περιστατικό η αμερικανική ηγεσία απάντησε δίνοντας άμεσα εντολή στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας και το FBI να εντοπίσουν και να τιμωρήσουν τους υπευθύνους, κάτι το οποίο και έγινε με τη σύλληψη των δραστών.

Σε μια πιο μελετημένη κίνηση, το 1995, ο πρόεδρος Clinton πρότεινε νομοθετικές αλλαγές ώστε να ενισχυθούν οι δυνατότητες των Αρχών να καταπολεμήσουν τους

τρομοκράτες τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα, ζήτησε από το Κογκρέσο να επεκτείνει την ομοσπονδιακή δικαιοδοσία σε τέτοιου είδους εγκλήματα, να διευκολύνει την απέλαση τρομοκρατών και να ενεργήσει κατά της οικονομικής τους δραστηριότητας και συγκέντρωσης κεφαλαίων. Η βομβιστική επίθεση στο ομοσπονδιακό κτίριο της Οκλαχόμα στάθηκε αφορμή για την περεταίρω ενίσχυση αυτής της νομοθεσίας συμπεριλαμβάνοντας εξουσιοδοτήσεις ηλεκτρονικής παρακολούθησης για το FBI και γενικά αυξάνοντας την αντιτρομοκρατική χρηματοδότηση για το FBI, τη CIA και την τοπική αστυνομία. Ο επίσημος χαρακτηρισμός της τρομοκρατίας ως απειλής για την εθνική ασφάλεια ήρθε τον Ιούνιο του 1995 με την Προεδρική Οδηγία 39²⁶¹ η οποία όριζε πως οι ΗΠΑ «έπρεπε να αποτρέψουν και να απαντήσουν δυναμικά σε όλες τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο έδαφός τους και ενάντια στους πολίτες τους» και που οδήγησε σε ακόμη μεγαλύτερη αύξηση των αντιτρομοκρατικών κονδυλίων για το FBI και τη CIA.

Η αμερικανική πολιτική ηγεσία επιχείρησε παράλληλα με τις κινήσεις της στο νομοθετικό επίπεδο να αντιμετωπίσει την κατάσταση και με διπλωματικά μέσα, στο διεθνές περιβάλλον, επιχειρώντας να πιέσει τόσο την ηγεσία των Taliban στο Αφγανιστάν να παραδώσει τον Osama Bin Laden όσο και την Σαουδική Αραβία αργότερα να ενισχύσει τις αμερικανικές προσπάθειες να τον εντοπίσει. Πέρα από τις διπλωματικές αυτές πιέσεις, οι ΗΠΑ προέβηκαν και στο σχεδιασμό επιχειρήσεων μονομερούς επέμβασης για την εύρεση και σύλληψη του αρχηγού της Al Qaeda άλλες από τις οποίες παρέμειναν ανεκτέλεστες²⁶² και άλλες υλοποιήθηκαν δίχως όμως επιτυχία. Τα επόμενα χτυπήματα της Al Qaeda ήταν αυτά στις πρεσβείες του Νταρ Ες Σαλάμ στην Τανζανία και του Ναϊρόμπι στην Κένυα τον Αύγουστο του 1998, γεγονότα που οδήγησαν τον πρόεδρο Clinton να δώσει εντολή για αμερικανικές επιθέσεις με πυραύλους cruise σε εγκαταστάσεις τρομοκρατών στο εξωτερικό²⁶³.

Η χρήση της διπλωματίας συνεχίστηκε μετά την αποτυχία των παραπάνω επιθέσεων να τεθεί εκτός μάχης ο ίδιος ο Bin Laden με την κυβέρνηση Clinton να ζητάει επανειλημμένα από το Πακιστάν να ασκήσει πίεση στο καθεστώς των Taliban για να παραδώσει τον αρχηγό της Al Qaeda ή τουλάχιστον να πάψει να του προσφέρει ασφαλές καταφύγιο στη χώρα. Τον Ιούλιο του 1999 εκδόθηκε μια επίσημη κυβερνητική οδηγία με

---

²⁶¹ The White House, *Presidential Decision Directive 39*, June 21st 1995, διαθέσιμο στο <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd39.htm>

²⁶² Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του σχεδίου της CIA να επέμβει στο κρησφύγετο του Bin Laden στην Κανταχάρ με σκοπό την απαγωγή του η οποία όμως ματαιώθηκε λόγω του ρίσκου για τη ζωή των εμπλεκόμενων πρακτόρων καθώς και λόγω του υψηλού οικονομικού κόστους της όλης επιχείρησης.

²⁶³ Οι επιθέσεις πραγματοποιήθηκαν εναντίων ενός κρησφύγετου και ενός εργοστασίου φαρμάκων στην πόλη Χοστ του Αφγανιστάν και στην πρωτεύουσα Χαρτούμ του Σουδάν αντίστοιχα.

την οποία το αφγανικό καθεστώς χαρακτηριζόταν ανοιχτά ως υποστηρικτής της διεθνούς τρομοκρατίας ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους επιβλήθηκαν οικονομικές και ταξιδιωτικές κυρώσεις εναντίων του με την απόφαση 1267 του ΣΑ του ΟΗΕ²⁶⁴. 14 μήνες αργότερα, στις 19 Δεκεμβρίου 2000, με την υποστήριξη της Ρωσίας, ακολούθησε η απόφαση 1333²⁶⁵ με την οποία επιβαλλόταν επιπροσθέτως στους Taliban ένα εμπάργκο στις εισαγωγές όπλων με σκοπό να αποδυναμωθεί το καθεστώς τους στην αντιπαράθεση με τις δυνάμεις της Βόρειας Συμμαχίας. Η επίθεση εναντίων του πολεμικού πλοίου USS Cole στο λιμάνι του Άντεν στην Υεμένη, τον Οκτώβριο του 2000 ήρθε για να ταραξει κι άλλο τα νερά τους τελευταίους μήνες της διακυβέρνησης Clinton. Άμεση αντίδραση σε αυτήν την επίθεση δεν υπήρξε από την αμερικανική πλευρά καθώς καθυστέρησε η επίσημη απόδοση ευθυνών. Μολονότι η εμπλοκή της Al Qaeda θεωρούταν από την αρχή δεδομένη ο πρόεδρος Clinton απέφυγε να στοχοποιήσει τους ενόχους και προτίμησε να περιμένει επιβεβαίωση από τις υπηρεσίες πληροφοριών, κάτι που όμως δεν πραγματοποιήθηκε πριν αναλάβει τα ηνία τον επόμενο χρόνο η κυβέρνηση των ρεπουμπλικανών του George Bush.

1.3.1.4. Προστασία περιβάλλοντος

Η προστασία του περιβάλλοντος κατά την περίοδο από το 1993 και έπειτα αναδείχθηκε σε ένα από τα κεντρικά ζητήματα της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας με την έμφαση να τοποθετείται στις προκλήσεις που προέρχονταν από την περιβαλλοντική υποβάθμιση για την ζωή των ανθρώπων και για την οικονομία. Η κυβέρνηση Clinton υποσχέθηκε μια αλλαγή προς την κατεύθυνση της περιβαλλοντικής πολιτικής, κάτι που στηρίχθηκε τόσο από Clinton όσο και από τον αντιπρόεδρο Al Gore με το κεντρικό επιχείρημα ότι η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι έννοιες ασύμβατες μεταξύ τους. Παρόλα αυτά όμως με την άσκηση της πολιτικής της η κυβέρνηση αυτή δεν απέδειξε την πλήρη αφοσίωσή της στα περιβαλλοντικά ζητήματα απογοητεύοντας συχνά τις περιβαλλοντικές ομάδες πίεσης που είχαν συνδέσει τη συγκεκριμένη ηγεσία των δημοκρατικών με μια απόλυτα υπεύθυνη στάση προς το περιβάλλον.

---

²⁶⁴ United Nations Security Council, *Resolution 1267/1999*, 15 October 1999, διαθέσιμη στο <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/300/44/PDF/N9930044.pdf?OpenElement>

²⁶⁵ United Nations Security Council, *Resolution 1333/2000*, 19 December 2000, διαθέσιμη στο <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>

Πέρα από τις κριτικές όμως, η κυβέρνηση Clinton είχε ορισμένες αξιοσημείωτες περιβαλλοντικές επιτυχίες όπως για παράδειγμα τη δημιουργία του Προεδρικού Συμβουλίου για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (President's Council on Sustainable Development), την προώθηση της διεθνούς συναίνεσης για την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, μολονότι η συγκεκριμένη συμφωνία δεν επικυρώθηκε από τη Γερουσία, και την σθεναρή εναντίωση στις προσπάθειες των ρεπουμπλικανών μετά το 1994 να ανατρέψουν περιβαλλοντικούς νόμους και κανονισμούς της χώρας. Κατά τη διακυβέρνηση Clinton ο προϋπολογισμός της αμερικανικής Υπηρεσίας Περιβαλλοντικής Προστασίας (US Environmental Protection Agency - EPA) αυξήθηκε και μεγάλο μέρος των εθνικών φυσικών πόρων τέθηκε υπό μεγαλύτερη προστασία με πιο χαρακτηριστικό το παράδειγμα της προσπάθειας αποκατάστασης των βαλτότοπων Everglades²⁶⁶. Η υπηρεσία αυτή το 1994 επέκτεινε σε ποσοστό 80% τη λίστα των χημικών ενώσεων που συμπεριλαμβάνονταν στον επίσημο κατάλογο των τοξικών ουσιών (Toxics Release Inventory - TRI) ενώ, παράλληλα, αναπροσάρμοσε προς τα κάτω τα επιτρεπόμενα όρια. Ακόμη, η EPA κατά τη συγκεκριμένη περίοδο περιόρισε σημαντικά το ρόλο της οικονομικής ανάλυσης στη λήψη αποφάσεων τασσόμενη έκδηλα αρνητικά απέναντι σε αυτή συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο κατά τη διακυβέρνηση Bush.

Ένα τελευταίο στοιχείο της περιβαλλοντικής πολιτικής της κυβέρνησης Clinton ήταν η συνέχιση και ενίσχυση των πρωτοβουλιών αναφορικά με την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος και της δραστηριότητας γύρω από τα εμπορεύσιμα ή χρηματιστηριακά εργαλεία περιβαλλοντικής προστασίας. Τέτοιου είδους εργαλεία είναι τα συστήματα εμπορίας αδειών, αέριων ρύπων κλπ που πλέον αποτελούν χρηματιστηριακά προϊόντα στη διεθνή αγορά. Το προϋπάρχον σύστημα στις ΗΠΑ ενισχύθηκε συμπεριλαμβάνοντας και άλλες ρυπογόνες ενώσεις, όπως το διοξείδιο του θείου, και προωθώντας νέες πρωτοβουλίες σχετικά με προγράμματα εμπορεύσιμων αδειών με σκοπό τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου.

Σε γενικές γραμμές, η τοποθέτηση της προστασίας του περιβάλλοντος στην ατζέντα ασφαλείας των ΗΠΑ αυτό το διάστημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια ειλικρινής προτεραιότητα. Από την ασφαλειοποίηση όμως του ζητήματος αυτού μέχρι την ουσιαστική αντιμετώπισή του με τις ανάλογες πολιτικές η κυβέρνηση Clinton δεν κατάφερε να διατηρήσει αδαμάντινη στάση απέναντι στις δεσμεύσεις της απογοητεύοντας συχνά τόσο τις αμερικανικές περιβαλλοντικές ομάδες πίεσης όσο και το σύνολο της διεθνούς κοινότητας σε περιπτώσεις όπως η μη επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Η χρήση

---

²⁶⁶ Το πρόγραμμα αποκατάστασης CERP (Comprehensive Everglades Restoration Plan) εγκρίθηκε το 2000 από το Κογκρέσο.

αναλύσεων ανταποδοτικότητας-κόστους στην περιβαλλοντική της πολιτική φέρει μεγάλο μέρος της ευθύνης για την μερική αφοσίωση της κυβέρνησης στις δεσμεύσεις της καθώς η οικονομική αποδοτικότητα προέβλεπε πάντα σαν κεντρικός στόχος της πλειοψηφίας των μεταρρυθμίσεων. Πέρα από αυτό, η κυριαρχία των ρεπουμπλικανών από το 1994 στο Κογκρέσο σίγουρα δεν διευκόλυνε τα πράγματα για τη δημοκρατική κυβέρνηση καθώς περιόρισε σημαντικά περιθώρια ελιγμών της.

1.3.1.5. Προστασία απέναντι στα όπλα μαζικής καταστροφής

Από την ανακάλυψη κιάλας των εφαρμογών της πυρηνικής τεχνολογίας στον στρατιωτικό τομέα, πριν τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το θέμα των πυρηνικών όπλων άρχισε να τοποθετείται στο κέντρο της στρατηγικής ασφαλείας των ΗΠΑ. Δεν είναι τυχαίο ότι κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η υψηλή στρατηγική της χώρας σχεδιαζόταν με γνώμονα τις πυρηνικές δυνατότητές της αλλά και αυτές της αντίπαλης παράταξης, της ΕΣΣΔ. Η ισορροπία ισχύος μεταφραζόταν σε πυρηνική ισορροπία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και ήταν επόμενο τα πυρηνικά όπλα και οι κίνδυνοι που προκύπτουν από την κατοχή τους να βρεθούν πολύ ψηλά στις προτεραιότητες της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας.

Στον τομέα της αποτροπής οι ΗΠΑ ακολούθησαν το μονοπάτι που χαρακτήρηκε από τις στρατηγικές επιλογές της ψυχροπολεμικής εποχής διατηρώντας μια πολύ μεγάλη πυρηνική αλλά και συμβατική υπεροπλία απέναντι σε οποιοδήποτε άλλο κράτος ή πιθανό συνασπισμό του διεθνούς συστήματος. Η διατήρηση του πυρηνικού οπλοστασίου των ΗΠΑ διασφαλίζει σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό τουλάχιστον την μη επιθετική συμπεριφορά άλλων κρατών κατά των ΗΠΑ. Η ουσία της αποτροπής εξακολουθεί να λειτουργεί ικανοποιητικά στο νέο διεθνές σύστημα μια και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις προβλέψιμης συμπεριφοράς παρέχει την απαιτούμενη ασφάλεια από αντίστοιχου επιπέδου διεθνείς δρώντες, συμπέρασμα το οποίο από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου δείχνει να έχει εμπειρωθεί μέσα στην αμερικανική στρατηγική κουλτούρα.

Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, το πυρηνικό οπλοστάσιο της υπερδύναμης (το οποίο υπολογίζεται πως αριθμούσε περί τις 27.000 πυρηνικές κεφαλές) βρέθηκε από τη μια στιγμή στην άλλη μοιρασμένο ανάμεσα στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες υπό τον έλεγχο όχι ιδιαίτερα ισχυρών κυβερνήσεων. Οι 27000 πυρηνικές

κεφαλές που υπολογίζεται ότι αριθμούσε ήταν μοιρασμένες ανάμεσα στη Ρωσία (80%), την Ουκρανία, τη Λευκορωσία και το Καζακστάν (συνολικά σε ποσοστό 20%). Η κατάσταση αυτή όπως ήταν φυσικό ενέπνευσε εξαρχής μεγάλη ανησυχία τόσο στην πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ όσο και στον υπόλοιπο κόσμο καθώς η πυρηνική ισορροπία να μεν πλέον ευνοούσε τη Δύση όμως η πολιτική αβεβαιότητα στη διασπασμένη πρώην ΕΣΣΔ και τα κράτη απογόνους της καθιστούσε την εξάπλωση των πυρηνικών πραγματικό εφιάλτη της μεταψυχροπολεμικής εποχής. Στα πλαίσια αυτής της κατάστασης η κυβέρνηση Clinton τοποθέτησε ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της το θέμα του περιορισμού της εξάπλωσης των πυρηνικών και του ελέγχου τους γενικότερα προσδοκώντας την εδραίωση ασφαλέστερων και σταθερότερων ισορροπιών ισχύος στο διεθνές σύστημα. Σε αυτή τη λογική βασίστηκε η στήριξη του προγράμματος Nunn-Lugar (Cooperative Threat Reduction Program - CTR) που είχε προταθεί από το 1992, και στα πλαίσια της διαδικασίας START, από τους ομώνυμους γερουσιαστές και σκοπό είχε την προστασία και σταδιακή αποσυναρμολόγηση των όπλων μαζικής καταστροφής και των σχετιζόμενων με αυτά εγκαταστάσεων στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Οι επόμενες κυβερνήσεις, για τη χρηματοδότηση του προγράμματος, ενέκριναν κονδύλια ύψους 400 εκ. δολαρίων ανά έτος για τα έτη 1993 έως 1995 και 300 εκ. δολάρια για το 1996, ενώ από το 1997 στα προβλεπόμενα κονδύλια προστέθηκαν και άλλα για να επεκταθεί η αμερικανική προσπάθεια και στον έλεγχο και περιορισμό των χημικών και βιολογικών όπλων της πρώην ΕΣΣΔ. Το 2001 η κυβέρνηση Clinton στην τελευταία της απόφαση επί του συγκεκριμένου θέματος φρόντισε να εξασφαλίσει 433 εκ. δολάρια για τη χρηματοδότηση του προγράμματος CTR.

Το 1996 κυβέρνηση Clinton υπέγραψε τη Συνθήκη Πλήρους Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Test Ban Treaty), μια συμφωνία ορόσημο για το μέλλον του πλανήτη και την ασφάλειά του από τα πυρηνικά όπλα, όμως όταν την έστειλε στη Γερουσία για επικύρωση, το σώμα την απέρριψε προκαλώντας διεθνείς αντιδράσεις για την ερμηνευόμενη ως ανεύθυνη στάση της υπερδύναμη στο ευαίσθητο αυτό θέμα. Παρά τη συγκεκριμένη ατυχή στάση της Γερουσίας, ο πρόεδρος Clinton δεσμεύτηκε δημόσια να τηρήσει την υπόσχεσή του για παύση των δοκιμών και να παραμείνει σταθερός στην πολιτική γραμμή που είχε ήδη χαραχτεί στο εν λόγω ζήτημα.

1.3.2. Περίοδος διακυβέρνησης Bush

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ για αυτήν την περίοδο παρουσιάζεται στα επίσημα έγγραφα του 2002 και του 2006, και μάλιστα ακόμη πιο λεπτομερώς στο δεύτερο, με μια κατηγοριοποίηση που από μόνη της είναι χαρακτηριστική του εύρους θεμάτων που φιλοδοξεί να καλύψει. Με τους εννιά ξεχωριστούς στόχους που η αμερικανική ηγεσία θέτει, δεσμεύεται να προχωρήσει σε δράσεις που αφορούν στην εσωτερική, την εξωτερική και την αμυντική πολιτική της και που εκτείνονται από την αντιμετώπιση πολύ άμεσων απειλών έως την γενικότερη προώθηση των αμερικανικών ιδεωδών και αξιών σε ολόκληρο τον κόσμο. Στόχοι ξεκάθαρα ρεαλιστικής φύσεως αναμειγνύονται με στόχους, τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως, ιδεαλιστικούς και παρουσιάζονται από κοινού μέσα στην επίσημη στρατηγική καθώς επίσης και στα υπόλοιπα επίσημα συμπληρωματικά και πιο εξειδικευμένα έγγραφα σχετικά με την ασφάλεια των ΗΠΑ. Από την αποτροπή διάδοσης των πυρηνικών και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής η Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ φτάνει μέχρι τη διάδοση της δημοκρατίας και την προάσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας παρουσιάζοντας τα θέματα που σύμφωνα με την αμερικανική πολιτική ηγεσία ξεχωρίζουν στην ατζέντα αυτής και καταδεικνύοντας, παράλληλα, την επικρατούσα αντίληψη για τους ενδεδειγμένους τρόπους αντιμετώπισης αυτών.

Πέρα από τα θέματα που βρίσκονται στην κορυφή των προτεραιοτήτων της αμερικανικής κυβέρνησης, στη στρατηγική αυτής της περιόδου δηλώνονται και οι τρόποι και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει το κράτος στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει απειλές και να προωθήσει τις πολιτικές του. Οι στρατιωτικές δράσεις, τα οικονομικά μέτρα, η διπλωματική πίεση και η αμερικανική πολιτιστική επιρροή σε ολόκληρο τον πλανήτη είναι ανάμεσα στα εργαλεία που βρίσκονται στη διάθεση της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας για να πετύχει αυτούς τους στόχους που στο ίδιο έγγραφο διακηρύττει. Είναι παράγοντες κυρίως σκληρής αλλά και μαλακής ισχύος οι οποίοι τιθέμενοι στην υπηρεσία της πολιτικής εξουσίας επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν, ο καθένας ξεχωριστά, αλλά και όλοι μαζί συλλογικά, την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ, όπως αυτή βέβαια γίνεται αντιληπτή από την ίδια την ηγεσία τους, για ένα βέλτιστο αποτέλεσμα. Άλλοτε υποστηρίζεται πως θα προτιμηθούν μακροπρόθεσμες και άλλοτε βραχυπρόθεσμες πολιτικές και δράσεις, συχνά θα ληφθούν μέτρα από κοινού με άλλους διεθνείς παράγοντες, όπως κράτη και διεθνείς οργανισμούς, και άλλες φορές η Στρατηγική επισημαίνει πως υπάρχει το ενδεχόμενο η

αμερικανική κυβέρνηση να λειτουργήσει μόνο με επιλεγμένους συμμάχους και εταίρους ή ακόμα και εντελώς μονομερώς.

Στην πραγματικότητα, όμως, η πολιτική που ακολουθείται από τις ΗΠΑ από το 2001 κι έπειτα πάνω στα θέματα ασφαλείας δεν είναι ακριβώς αυτή που διακηρύσσεται στην επίσημη στρατηγική τους. Ορισμένα θέματα είναι σαφές ότι βρέθηκαν πιο ψηλά στις προτεραιότητες της κυβέρνησης Bush και αυτό είναι εμφανές από το βάρος που δόθηκε στην ασφαλειοποίησή τους. Για παράδειγμα, η κατατρόπωση των διεθνών τρομοκρατικών οργανώσεων με τη χρήση στρατιωτικής βίας είναι ξεκάθαρα πιο ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας των ΗΠΑ σε σύγκριση με τον στόχο της εκτόνωσης των περιφερειακών συγκρούσεων ανά τον κόσμο. Κάποια θέματα φαίνεται να επιδιώκονται περισσότερο ως παράπλευροι ή δευτερεύοντες και όχι σαν αυτούσιοι στόχοι εθνικής ασφαλείας όπως διακηρύσσεται στα επίσημα δημόσια έγγραφα, ενώ κάποια άλλα φαίνεται να χρησιμεύουν σαν ένα επιφανειακό προσωπείο πίσω από το οποίο υπάρχουν άλλοι στόχοι οι οποίοι είναι προτιμότερο να επιδιωχθούν έμμεσα ή όχι απόλυτα φανερά. Σε γενικές γραμμές, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο η αντίληψη της αμερικανικής πολιτικής ελίτ για την ασυναγώνιστη ισχύ της υπερδύναμης σε συνδυασμό με μια ταυτόχρονη αντίληψη για το μέγεθος των απειλών που αντιμετωπίζει, και κυρίως για την διεθνή τρομοκρατία η οποία φτάνει σε σημείο να δαιμονοποιείται, οδηγούν σε συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές για την ασφάλεια της χώρας οι οποίες όπως περιγράφονται παρακάτω διαμορφώνουν μια πολύ ενδιαφέρουσα εικόνα για το σύνολο της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας για το διάστημα μετά το 2001.

1.3.2.1. Αλλαγή ή αντικατάσταση ανελεύθερων και επικίνδυνων καθεστώτων

Μια βασική προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής ασφαλείας, και συγκεκριμένα στο εξωτερικό πεδίο, όπως αυτή καταγράφηκε κατά την διακυβέρνηση του George W. Bush είναι η ανατροπή εκείνων των καθεστώτων που παρουσιάζουν κάποιου είδους απειλή προς τα συμφέροντα των ΗΠΑ είτε αυτά είναι οικονομικά ή γεωπολιτικά ή ακόμη και ιδεολογικά²⁶⁷. Πρόκειται για ένα στοιχείο που πηγάζει από τον παραδοσιακό αμερικανικό φιλελευθερισμό και που έχει χαρακτηρίσει την αμερικανική πολιτική

²⁶⁷ Στα ιδεολογικά συμφέροντα των ΗΠΑ θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε τη διατήρηση και διάδοση του φιλελεύθερου στοιχείου όπως αυτό χαρακτηρίζει ολόκληρη την πολιτική παράδοση των ΗΠΑ, δηλαδή την υπεράσπιση της δημοκρατίας στο εσωτερικό και την ταυτόχρονη προώθησή της στο εξωτερικό, ακόμα και μέσω μεθόδων μη φιλελεύθερων όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.

κουλτούρα στο σύνολό της καθώς η διάδοση της δημοκρατίας και ο εκτοπισμός των τυραννικών καθεστώτων ανά τον κόσμο ενέπνευσε δημοκρατικές και ρεπουμπλικανικές κυβερνήσεις κατά το παρελθόν, βέβαια με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικό βαθμό, στον σχεδιασμό της εξωτερικής τους πολιτικής. Στο κείμενο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας του 2006 η προτεραιότητα για την ασφαλειοποίηση αυτή παρουσιάζεται με έμμεσο τρόπο, πίσω από τους διακηρυγμένους στόχους της προώθησης της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αλλά και πιο άμεσα, μέσω άλλων επίσημων στόχων όπως αυτών της αποτροπής χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής κατά των ΗΠΑ και των συμμάχων τους ή της καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας. Στην πραγματικότητα, η ηγεσία των ΗΠΑ αναγνωρίζει συγκεκριμένους κινδύνους στο διεθνές σύστημα που προέρχονται από κράτη που είτε λειτουργούν εσκεμμένα αντιδραστικά προς τα αμερικανικά συμφέροντα ή απλώς η λειτουργία και οι πολιτικές τους εκλαμβάνονται και αντιμετωπίζονται ως πιθανώς επικίνδυνες ή εχθρικές από την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Η ανατροπή των καθεστώτων αυτών, σύμφωνα με την αμερικανική αντίληψη αυτό το διάστημα, θα καθιστούσε το διεθνές αλλά και τα περιφερειακά υποσυστήματα τουλάχιστον λιγότερο ανταγωνιστικά προς τις ΗΠΑ και τα πολιτικοοικονομικά συμφέροντά τους.

Ως τέτοια καθεστώτα η κυβέρνηση Bush είδε θεωρητικά όλα όσα δεν λειτουργούν δημοκρατικά στο εσωτερικό τους και στα πλαίσια της διεθνούς νομιμότητας στις εξωτερικές τους σχέσεις. Σε αυτό συνετέλεσε, φυσικά, και το φιλελεύθερο πνεύμα της αμερικανικής πολιτικής παράδοσης το οποίο συνδέεται άμεσα με την Θεωρία της Δημοκρατικής Ειρήνης και που επιβάλλει την επέκταση της δημοκρατίας διεθνώς ως πολιτικής και πολιτισμικής αξίας, αλλά και ως προαπαιτούμενου για την ασφάλεια των ΗΠΑ²⁶⁸. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, εξάλλου, κινείται σε γενικές γραμμές το όραμα της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας για την έξωθεν αναδιοργάνωση της Μέσης Ανατολής με την ανάπτυξη δημοκρατικών καθεστώτων, φιλελεύθερων αγορών και την επικράτηση φιλικά κείμενων προς τη Δύση κυβερνήσεων²⁶⁹. Στην πράξη, η αμερικανική ηγεσία αυτήν την περίοδο επικέντρωσε το ενδιαφέρον της σε συγκεκριμένες περιπτώσεις μόνο, σε αυτές που αφορούσαν σε συγκεκριμένα συμφέροντά της ή που σχετίζονταν με κάποια επείγουσα και πρακτικά απειλητική για τις ΗΠΑ κατάσταση. Ο όρος «κράτος-παρίας» (rogue state) χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στην φρασεολογία της κυβέρνησης Bush για τον χαρακτηρισμό εκείνων των

²⁶⁸ Σύμφωνα με πολλούς μελετητές, η διάδοση της δημοκρατίας στον κόσμο αποτελούσε ιστορικά και εξακολουθεί να είναι η πιο χαρακτηριστική σταθερά αλλά και το πιο αποτελεσματικό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, Michael Desch, "America's Liberal Illiberalism, The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy", *International Security*, Vol. 32, no.3 (Winter 2007-08), σελ. 17,18, Tony Smith, *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*, Princeton University Press, Princeton, 1993, σελ. 9

²⁶⁹ Philip H. Gordon, "Bush's Middle East Vision", *Survival*, Vol. 45, no.1 (Spring 2003), σελ. 156

κρατών που αποτελούσαν δυνητικές απειλές τόσο για τον ίδιο τον πληθυσμό τους όσο και για τις ΗΠΑ και τα περιφερειακά υποσυστήματα στα οποία τα κράτη αυτά ανήκαν. Πρόκειται για έναν χαρακτηρισμό που υποδηλώνει την στάση ενός απομονωμένου, επικίνδυνα απρόβλεπτου και επιθετικού κράτους στο διεθνές σύστημα και το οποίο συνήθως κυβερνάται από ένα καθεστώς απαράδεκτο για τα διεθνή ανθρωπιστικά πρότυπα και όχι μόνο. Η εκτεταμένη χρήση του συγκεκριμένου όρου, δε, από την αμερικανική πολιτική ηγεσία είχε σκοπό να ενισχύσει την πραγματοποιούμενη ασφαλειοποίηση. Επιπλέον, αυτά τα κράτη συνηθίζουν να επιδιώκουν την διεθνή προβολή τους και την δημιουργία ενός εθνικού μεγαλείου μέσω της ανάπτυξης και απειλής χρήσης επιβλητικής (αλλά όχι πάντα και αποτελεσματικής) στρατιωτικής ισχύος έναντι των γειτονικών τους κρατών²⁷⁰ εντείνοντας με αυτόν τον τρόπο την αποσταθεροποιητική τους δράση. Η αντικατάσταση των καθεστώτων των κρατών αυτών αποτελεί σύμφωνα με τις αμερικανικές διακηρύξεις, μια αποτελεσματική και τελεσίδικη λύση στα προβλήματα που αυτά δημιουργούν²⁷¹, κάτι το οποίο καταδεικνύει και το μέγεθος που απέκτησε η συγκεκριμένη απειλή κατά τη συγκεκριμένη περίοδο.

Στην περίπτωση του Αφγανιστάν η κυβέρνηση Bush προέβηκε σε στρατιωτική επέμβαση με γνώμονα αφενός την απελευθέρωση του αφγανικού λαού από το καταπιεστικό καθεστώς της μειοψηφίας των Taliban και αφετέρου τη διάλυση ενός σημαντικού φορέα της οργανωτικής δομής της διεθνούς τρομοκρατίας και συγκεκριμένα της Al Qaida. Στις διακηρύξεις της αμερικανικής ηγεσίας είναι εμφανής η φιλελεύθερη ρητορική διάθεση σχετικά με τους στόχους και τα αποτελέσματα της επέμβασης μέχρι πρόσφατα. Στο κείμενο, αρχικά τονίζεται το γεγονός ότι ο λαός του Αφγανιστάν για πρώτη φορά στην ιστορία του απόκτησε δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση και σύνταγμα το οποίο κατοχυρώνει δικαιώματα και ελευθερίες στους Αφγανούς πολίτες²⁷². Έπειτα υπογραμμίζεται το γεγονός ότι η Al Qaida έχασε το ασφαλές καταφύγιό της στη χώρα αυτή μετά την ανατροπή του καθεστώτος των Taliban το οποίο τη στήριζε. Η στρατιωτική επέμβαση αυτή, πέρα από την αρχική της επιτυχία αλλά και την διαφαινόμενη μερική αποτυχία της μετά από 9 χρόνια επιχειρήσεων και προσπαθειών ειρήνευσης, σταθεροποίησης και ανασυγκρότησης, έδωσε στις ΗΠΑ τη δυνατότητα να φέρουν και να διατηρήσουν ένα μεγάλο μέρος της στρατιωτικής τους μηχανής σε μια περιοχή που ποτέ έως τότε δεν είχαν πλησιάσει και με αυτόν τον τρόπο να εντείνουν την στρατιωτική

²⁷⁰ Andrew J. Bacevich (ed), *The Imperial Tense, Prospects and Problems of American Empire*, Ivan R. Dee, Chicago, 2003, σελ. 233

²⁷¹ Steven E. Miller, "The Iraq Experiment and US National Security", *Survival*, Vol. 48, no.4 (Winter 2006-2007), σελ. 20

²⁷² *The National Security Strategy of the United States of America*, p. 2

παρουσία τους νότια της Ρωσίας, δυτικά της Κίνας και ανατολικά της Μέσης Ανατολής. Η γεωπολιτική και οικονομική σημασία της συγκεκριμένης ασταθούς περιοχής ήταν μεγάλη για τις ΗΠΑ και η επέμβαση στο Αφγανιστάν, αν και δεν κατέληξε σε μακροχρόνια επιτυχία και δεν οδήγησε σε επιθυμητά επίπεδα σταθερότητας την περιοχή, ισχυροποίησε την παρουσία των ΗΠΑ σε ένα κομβικό σημείο της κεντρικής Ασίας.

Αναφορικά με το Ιράκ, η αμερικανική επιχειρηματολογία και ρητορική όπως παρουσιάστηκε στις διακηρύξεις της Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας του 2006 είχε ένα παρόμοιο φιλελεύθερο και ανθρωπιστικό πνεύμα αναμιγμένο με μερικά ρεαλιστικά στοιχεία, εστιάζοντας στην ανατροπή του τυραννικού καθεστώτος του Saddam Hussein και την απαλλαγή του ιρακινού λαού από αυτό, στην εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος στη χώρα και στην απαλοιφή του κινδύνου χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής κατά των ΗΠΑ. Η επισήμανση της συμμετοχής 12 εκατομμυρίων Ιρακινών πολιτών στις πρώτες δημοκρατικές εκλογές στην ιστορία της χώρας (τον Οκτώβριο του 2005) κυμαίνεται στο πνεύμα δικαίωσης των επιλογών της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής που αποπνέει το κείμενο της Στρατηγικής του 2006 σχετικά με την επέμβαση στο Ιράκ ενώ παράλληλα τονίστηκε και η συμμετοχή της νέας ιρακινής πολιτικής ηγεσίας στις αμερικανικές και συμμαχικές προσπάθειες κατά της διεθνούς τρομοκρατίας. Πέρα από αυτές τις ερμηνευμένες ως επιτυχίες της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας είναι εμφανή και πολλά παράπλευρα κέρδη για τις ΗΠΑ από την επέμβαση στο Ιράκ. Η ανατροπή του αδίστακτου και επικίνδυνου, εσωτερικά όσο και για τον διεθνή περίγυρο, Ιρακινού δικτάτορα αποτέλεσε προ της επέμβασης την αιχμή της αμερικανικής επιχειρηματολογίας για την αναγκαιότητα της λήψης στρατιωτικής δράσης κατά του Ιράκ. Η αποδεδειγμένη βούληση του Saddam Hussein να χρησιμοποιεί όπλα μαζικής καταστροφής εναντίων των ίδιων των ιρακινών πολιτών δεν άφηνε περιθώρια αμφισβήτησης της βούλησής του να χρησιμοποιήσει τέτοια όπλα και εναντίον αντιπάλων του στο εξωτερικό. Πέρα όμως από την απαλοιφή αυτής της δυνητικής απειλής, οι ΗΠΑ με την στρατιωτική τους επέμβαση στο Ιράκ αποκόμισαν και άλλα, παράπλευρα, αλλά καθόλου απρόσμενα οφέλη. Ο έλεγχος των πλούσιων ιρακινών αποθεμάτων πετρελαίου από τις ΗΠΑ και η υπογραφή συμφωνιών μακροχρόνιας εκμετάλλευσής τους (έως και 30 χρόνια) από μεγάλες πολυεθνικές όπως οι BP, Shell και Exxon, αποτελούν ένα διόλου ευκαταφρόνητο παράπλευρο κέρδος από την αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ²⁷³. Πρόκειται μάλιστα για ένα κέρδος το ύψος

---

²⁷³ Ο Noam Chomsky θυμίζει πως το ίδιο το State Department χαρακτήρισε τα πετρελαϊκά αποθέματα του Περσικού Κόλπου ως ένα από τα μεγαλύτερα υλικά έπαθλα της παγκόσμιας ιστορίας, Noam Chomsky, "Moral Truisms, Empirical Evidence and Foreign Policy", *Review of International Studies*, Vol. 29 (2003), σελ. 609

του οποίου ανάγεται σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις σε δεκάδες φορές μεγαλύτερο από το κόστος της αμερικανικής στρατιωτικής επέμβασης στο Ιράκ²⁷⁴. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας δεν είναι τίποτε άλλο από μια προσπάθεια να ελεγχθούν τα πλούσια πετρελαϊκά κοιτάσματα της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής και συχνά κάνουν αναφορά στο έγγραφο περί Εθνικής Ενεργειακής Πολιτικής (National Energy Policy, 2001) για τη σύνταξη του οποίου επικεφαλής ήταν ο πρώην αντιπρόεδρος των ΗΠΑ, Dick Cheney (κατά την προεδρική θητεία του George Bush), και στο οποίο υπογραμμίζεται η ανάγκη εύρεσης νέων πηγών πετρελαίου για να εξασφαλιστούν μεγαλύτερα αποθέματα και συνεπώς χαμηλότερες τιμές για την αμερικανική αγορά²⁷⁵. Εύλογα καταλήγει μεγάλο τμήμα της διεθνούς κοινής γνώμης στο συμπέρασμα πως η όλη επέμβαση, και πριν από αυτήν η ασφαλιεποίηση του ζητήματος των ανελεύθερων καθεστώτων και της διεθνούς τρομοκρατίας, είχε πρώτη προτεραιότητα τον έλεγχο και την εκμετάλλευση των γνωστών και άγνωστων αποθεμάτων πετρελαίου στη χώρα και μόνο δευτερεύοντα σκοπό την απελευθέρωση του ιρακινού λαού από την τυραννία του Saddam Hussein²⁷⁶. Για την εδραίωση αυτού του ελέγχου, όμως, απαραίτητη κρίθηκε η ανατροπή του συγκεκριμένου καθεστώτος και η αντικατάστασή του με μια φιλοδυτική δημοκρατία που θα άνοιγε το δρόμο για την παραχώρηση δικαιωμάτων εξόρυξης αργού πετρελαίου σε δυτικές εταιρίες με μαζικό και μακροχρόνιο χαρακτήρα για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας μετά την κρατικοποίηση της ενεργειακής βιομηχανίας στη χώρα κατά το 1972.

Το Ιράν βρίσκεται και αυτό στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της πολιτικής ασφαλείας των ΗΠΑ, όπως γίνεται ξεκάθαρο από τα επίσημα δημόσια έγγραφά τους. Στην αμερικανική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας του 2006 τονίζεται ο κίνδυνος που υπάρχει από τις πυρηνικές φιλοδοξίες του Ιράν σε συνδυασμό με το ισλαμικό καθεστώς που κυβερνά

---

²⁷⁴ Σύμφωνα με τον Jim Holt, η εκμετάλλευση των υπαρχόντων αλλά και των πιθανών επιπλέον αποθεμάτων πετρελαίου στο ιρακινό υπέδαφος (εκτιμάται πως είναι δυνατό να υπάρχουν ακόμα 220 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρέλαιο που δεν έχουν ακόμα ανακαλυφθεί στο Ιράκ καθώς ποτέ στο παρελθόν δεν πραγματοποιήθηκε εντατική έρευνα λόγω της διεθνούς απομόνωσης του κράτους) ισοδυναμεί με 30 τρις δολάρια (τιμές Οκτωβρίου 2007), ποσό περίπου 30 φορές μεγαλύτερο από το εκτιμώμενο συνολικό κόστος της στρατιωτικής επέμβασης των ΗΠΑ στο Ιράκ, Jim Holt, "It's the Oil", διαθέσιμο στο http://www.lrb.co.uk/v29/n20/holt01_.html, Για μια ανάλυση της γεωπολιτικής του πετρελαίου στην περιοχή του Περσικού Κόλπου βλ. Joe Barnes & Amy Myers Jaffe, "The Persian Gulf and the Geopolitics of Oil", *Survival*, Vol. 48, no.1 (Spring 2006)

²⁷⁵ Mary Kaldor, "American Power: From Compellence to Cosmopolitanism", *International Affairs*, Vol. 79, no.1 (2003), σελ. 16, National Energy Policy Development Group, *National Energy Policy*, May 2001, κεφ. 8.3-8.4

²⁷⁶ Στην ίδια άποψη σχετικά με το ρόλο του πετρελαίου στον πόλεμο στο Ιράκ καταλήγει και ο Andrés Perezalonso, για περισσότερα βλ. Andrés Perezalonso, "Not Just About Oil: Capillary Power Relations in the US as the Motives Behind the 2003 War on Iraq", *Peace, Conflict & Development*, Issue 9 (July 2006)

την χώρα από την Ισλαμική Επανάσταση του 1979. Στο εν λόγω κείμενο επισημαίνεται η παραβίαση της Συνθήκης μη Διάδοσης των Πυρηνικών από την ιρανική ηγεσία και επίσης υπογραμμίζεται η ανεπαρκέστατη συνεργασία της με τις διεθνείς αρχές για την εξακρίβωση του ειρηνικού ή μη χαρακτήρα του πυρηνικού προγράμματος της Τεχεράνης²⁷⁷. Από ανθρωπιστικής άποψης, στο ίδιο κείμενο πολλά είναι τα σημεία που τονίζουν τον τυραννικό χαρακτήρα του ιρανικού καθεστώτος ενώ άλλα το συνδέουν με την διεθνή τρομοκρατία²⁷⁸ και την παρεμπόδιση του εκδημοκρατισμού στο γειτονικό Ιράκ²⁷⁹. Πέρα από αυτά τα στοιχεία όμως, το ειδικό βάρος που έχει το Ιράν γεωπολιτικά είναι αδύνατο να μη ληφθεί υπόψη της αμερικανικής πολιτικής στην περιοχή. Η θέση του στα όρια της Μέσης Ανατολής και κεντρικής Ασίας το καθιστούν γεωστρατηγικό κόμβο εξαιρετικής σημασίας. Αναφορικά με τον ενεργειακό του πλούτο, το Ιράν βρίσκεται στην 2^η θέση παγκοσμίως σε αποθέματα φυσικού αερίου και στην 3^η θέση σε αποθέματα πετρελαίου²⁸⁰. Κάθε ηγεσία των ΗΠΑ είναι επόμενο να προτιμά μια ιρανική κυβέρνηση φιλικά προσκείμενη στα αμερικανικά οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα. Το ιρανικό καθεστώς με την εναντίωσή του στην Δύση γενικά, και ειδικότερα στις ΗΠΑ, φαντάζει ως το μοναδικό εμπόδιο στην επίτευξη ενός στρατηγικού στόχου πολλαπλής σημασίας για τις ΗΠΑ. Μπορεί τα ανθρωπιστικά ιδεώδη και η δυτική, φιλελεύθερη πολιτική κουλτούρα να μη συμφωνούν με τον αυταρχικό χαρακτήρα του ισλαμικού καθεστώτος στο Ιράν, όμως κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει τα πολύ σημαντικά συμφέροντα που υπάρχουν πίσω από τη συγκρουσιακή σχέση της Δύσης και συγκεκριμένα των ΗΠΑ με την ηγεσία του εν λόγω κράτους. Η ασφαλειοποίηση του θέματος αυτού, συνεπώς, κατά την διακυβέρνηση Bush, δεν πηγάζει μονάχα από τις φιλελεύθερες αξίες που είναι εμπεδωμένες στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα, αλλά σε πολύ μεγάλο βαθμό και από οικονομικής φύσεως διεκδικήσεις και συμφέροντα τα οποία επίσης βρίσκονται βαθύτατα ριζωμένα στην αμερικανική αντίληψη για τη ισχύ της χώρας και, φυσικά, την μελλοντική εξασφάλιση αυτής.

Η Βόρεια Κορέα κατατάσσεται και αυτή κατά την περίοδο αυτή στη λίστα με τα λεγόμενα κράτη-παρίες καθώς το αυταρχικό καθεστώς που κυβερνά την χώρα υπό την ηγεσία του Kim Yong-il έχει χαρακτηριστεί από τη Διεθνή Αμνηστία και άλλες διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις ως ένα από τα πιο καταπιεστικά καθεστώτα στον κόσμο με το ιστορικό του να είναι γεμάτο με τις πιο βίαιες καταπατήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κατάσταση αυτή φυσικά και δεν είναι ευχάριστη για τις ΗΠΑ, αλλά ούτε και αποδεκτή, και

²⁷⁷ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 19

²⁷⁸ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 3, 38

²⁷⁹ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 20

²⁸⁰ Στοιχεία από το Energy Information Administration (EIA), διαθέσιμα στο <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/iran/Background.html>

αυτό έγινε σαφές και στις διακηρύξεις της Στρατηγικής του 2006 όπου η περίπτωση της Βόρειας Κορέας χρησιμοποιείται ως παράδειγμα της καταπίεσης και καταπάτησης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ανά τον κόσμο. Η δυσφορία που προκαλεί η καταπιεστική συμπεριφορά του βορειοκορεατικού καθεστώτος στο εσωτερικό συνδυάζεται με την επιθετική στάση του στις εξωτερικές σχέσεις και ειδικά σε αυτές με την Νότια Κορέα και με την Δύση γενικότερα. Οι πυρηνικές φιλοδοξίες της Πιονγκ Γιανγκ έφεραν τα πρώτα αποτελέσματα τον Οκτώβριο του 2006, όταν το καθεστώς της χώρας ανακοίνωσε την πρώτη επιτυχημένη πυρηνική δοκιμή, και φυσικά ενέτειναν τα αισθήματα ανασφάλειας σε μεγάλο μέρος της διεθνούς κοινότητας. Το απομονωμένο, αυταρχικό καθεστώς της Β. Κορέας έκτοτε διαθέτει όπλα μαζικής καταστροφής και σε συνδυασμό με τον αδίστακτο χαρακτήρα του ηγέτη του καθίσταται εξαιρετικά επικίνδυνος παράγοντας για την περιφερειακή σταθερότητα στην ανατολική Ασία καθώς και απέναντι στις ΗΠΑ. Για την αμερικανική ηγεσία, μια ανατροπή του βορειοκορεατικού καθεστώτος θα έλυne πολλά από τα θέματα ασφαλείας που προκύπτουν από τη συμπεριφορά του τελευταίου. Οι εκκλήσεις εκ μέρους των ΗΠΑ για εκδημοκρατισμό και προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στο βόρειο μέρος της κορεατικής χερσονήσου σίγουρα έχουν παράλληλα με τις ανθρωπιστικές και άλλες επιδιώξεις, περισσότερο ρεαλιστικής φύσεως, και οι οποίες συνδέονται άμεσα με την ανασφάλεια που προκύπτει στις ΗΠΑ από την κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής από τρίτες χώρες και πολύ περισσότερο από εκείνες που συγκαταλέγονται σύμφωνα με την αμερικανική αντίληψη στα λεγόμενα κράτη-παρίες.

Γίνεται κατανοητό, λοιπόν, πως η αμερικανική πολιτική ηγεσία από το 2001 μέχρι το 2009, πέρα από τους λόγους που επίσημα προφασίζόταν και τους σκοπούς που επίσημα δήλωνε για την πολιτική ασφαλείας της, δεν παύει να έχει παράλληλα και άλλους στόχους, ίσως όχι δημόσια παραδεδεδυμένους, αλλά συχνά ίσης ή και μεγαλύτερης σημασίας. Μπορεί τα ανθρωπιστικά ιδεώδη και οι φιλελεύθερες, δημοκρατικές αξίες να είναι βαθιά ριζωμένες στην πολιτική κουλτούρα των ΗΠΑ, όμως μια πολυδάπανη εξωτερική πολιτική, ακόμα και για την μεγαλύτερη εθνική οικονομία του κόσμου, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί αποκλειστικά και μόνο από μια φιλελεύθερη ή ανθρωπιστική ρητορική, αλλά είναι αναγκαίο να στηρίζεται και στην επιδίωξη ουσιαστικών οικονομικών, πολιτικών ή στρατηγικών συμφερόντων. Στην αναζήτηση ευνοϊκού κλίματος για την ευκολότερη και πιο αποτελεσματική προώθηση των οποιωνδήποτε αμερικανικών συμφερόντων διεθνώς, η αμερικανική εξωτερική πολιτική αυτό το διάστημα συνειδητά φάνηκε να επιδιώκει την ανατροπή συγκεκριμένων, εχθρικά κείμενων προς τις ΗΠΑ καθεστώτων, που όχι μόνο φάνηκε να δυσχεραίνουν την ανεμπόδιστη επιδίωξη των δυτικών και ειδικότερα των

αμερικανικών οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων, αλλά και προκαλούν τη διεθνή κοινότητα με την αυταρχική συμπεριφορά τους στο εσωτερικό απέναντι στους ίδιους τους πολίτες τους, καλλιεργώντας με αυτόν τον τρόπο μια θετική διεθνή κοινή γνώμη απέναντι στο ενδεχόμενο ανατροπής τους.

1.3.2.2. Κατατρόπωση της τρομοκρατίας σε διεθνές επίπεδο

Η πολιτική που έχουν ακολουθήσει οι ΗΠΑ στον τομέα εθνικής ασφαλείας τα τελευταία χρόνια αναδεικνύει την προτεραιότητα που δίνει από τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και μετά η αμερικανική ηγεσία στο θέμα της τρομοκρατίας και στην ουσιαστική αντιμετώπισή του, επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο μεγάλο μέρος των δεσμεύσεων που ανέλαβε η κυβέρνηση του George W. Bush για την καταπολέμηση του φαινομένου και τις οποίες διακήρυξε μέσα στις Στρατηγικές Εθνικής Ασφαλείας του 2002 και του 2006. Η πρώτη φράση του πρώην προέδρου των ΗΠΑ στον πρόλογο του κειμένου της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας του 2006 είναι ενδεικτική της προτεραιότητας που έχει η καταπολέμηση της τρομοκρατίας στην ατζέντα της αμερικανικής ηγεσίας. «Η Αμερική είναι σε πόλεμο»²⁸¹, τονίζει ο George W. Bush και συνεχίζει λέγοντας πως πρόκειται για έναν πόλεμο με την τρομοκρατική ιδεολογία και πρακτική με την οποία οι ΗΠΑ ήρθαν σε στενή επαφή στο έδαφός τους την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Πρόκειται, αν μη τι άλλο, για μια σαφέστατη και ισχυρή ασφαλειοποίηση αφού πληροί όλες τις προϋποθέσεις, τόσο σε επίπεδο δρώντος, προερχόμενη από τον ισχυρότερο θεσμικό παράγοντα στις ΗΠΑ, όσο και σε επίπεδο λεκτικής πράξης, κάνοντας χρήση ενός πολύ εντυπωσιακού, ίσως κι ακραίου, λεξιλογίου. Η καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελεί και έναν εκ των ρόλων που ανέλαβε το Department of Homeland Security με την ίδρυσή του την 1^η Μαρτίου 2003. Συγκεκριμένα, το νέο αυτό τμήμα έχει ως έναν εκ των σκοπών ύπαρξής του την οργάνωση των διαφορετικών αμερικανικών υπηρεσιών καταπολέμησης τρομοκρατικών ενεργειών σε ένα πιο ευέλικτο και αποτελεσματικό σχήμα με στόχο την αποτροπή των τρομοκρατικών επιθέσεων κατά των ΗΠΑ και την αποδιοργάνωση των υπεύθυνων για αυτές διεθνών δικτύων²⁸².

---

²⁸¹ “My fellow Americans, America is at war...”, *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. i

²⁸² Homeland Security Council, *National Strategy for Homeland Security*, October 2007, σελ. 1

Η αμερικανική στρατηγική κατά της τρομοκρατίας, αυτήν την περίοδο, εκτυλίσσεται σύμφωνα με την Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας και, ειδικότερα, σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (National Strategy for Combating Terrorism, 2006) γύρω από δύο άξονες, εκ των οποίων ο ένας αφορά αποκλειστικά την κατατρόπωση της υπάρχουσας οργανωμένης διεθνούς τρομοκρατίας και ο δεύτερος τη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που θα αποτρέπουν στο μέλλον τη γέννηση τρομοκρατικών ιδεολογιών και οργανώσεων αντίστοιχου τύπου με αυτές που οι ΗΠΑ επιχειρούν να εξαλείψουν²⁸³. Πρόκειται για μια διπλή στρατηγική η οποία αφενός έχει το βραχυπρόθεσμο σκέλος της που αποτελείται κατά βάση από τον στρατιωτικό επιχειρησιακό τομέα ενάντια στις τρομοκρατικές οργανώσεις και αφετέρου το μακροπρόθεσμο σκέλος το οποίο περιλαμβάνει ουσιαστικά πολιτικές πρόληψης του φαινομένου της τρομοκρατίας και δημιουργίας ενός περιβάλλοντος αφιλόξενου για την ανάπτυξή του. Φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, ως ένα τουλάχιστον υγιές πλάνο αφού η προσπάθεια καταστολής του προβλήματος σχεδιάστηκε να ακολουθηθεί με μέτρα εδραίωσης των αποτελεσμάτων της καταστολής αυτής και καλλιέργειας ενός κλίματος ακατάλληλου για την επανεμφάνιση αντίστοιχων φαινομένων.

Στην πράξη όμως, οι ΗΠΑ επί διακυβέρνησης Bush φάνηκαν περισσότερο πρόθυμες να αντιμετωπίσουν την τρομοκρατία χρησιμοποιώντας μέτρα βίαιης καταστολής και παραγωγής άμεσων αποτελεσμάτων παρά μέσω της σταδιακής και μακροπρόθεσμης διαδικασίας που επίσημα δηλώθηκε στη Στρατηγική του 2006 πως θα χρησιμοποιούσαν συμπληρωματικά. Υπογραμμίζεται με αυτόν τον τρόπο η θέση που απολαμβάνει η σκληρή ισχύς, και η στρατιωτική βία ειδικότερα, στην αμερικανική αντίληψη για την ισχύ της χώρας καθώς και για την αντιμετώπιση των απειλών. Η αρχικά απόλυτα επιτυχημένη στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν με την ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν που επίσημα υποστήριζε την Al-Qaida και, αργότερα, στο Ιράκ με την ανατροπή του καθεστώτος του Saddam Hussein δεν είχαν συνέχεια με αντίστοιχα επιτυχημένες πολιτικές σταθεροποίησης, ειρήνευσης και εκδημοκρατισμού όπως προανήγγειλε η Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας. Οι όποιες πολιτικές εφαρμόστηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν τουλάχιστον ανεπαρκείς δεδομένης της σημερινής κατάστασης στις δύο χώρες που σπαράζονται από εμφύλιες συγκρούσεις, τυφλές τρομοκρατικές επιθέσεις και μια οικονομική και πολιτική αστάθεια που δεν φαίνεται να έχει σύντομο τέλος. Εύκολα συμπεραίνει κανείς πως η αμερικανική στρατηγική στις συγκεκριμένες περιπτώσεις αφορούσε περισσότερο σε κινήσεις βίαιης καταστολής τους φαινομένου της τρομοκρατίας, βασισμένες στα πλεονεκτήματα που

---

²⁸³ *National Strategy for Combating Terrorism*, September 2006, σελ. 7

πηγάζουν από την τεράστια στρατιωτική υπεροχή των ΗΠΑ, παρά σε πολιτικές πρόληψης με στόχο τη δημιουργία αφιλόξενου κλίματος για την γέννηση τρομοκρατικών ιδεολογιών. Ως αποτέλεσμα, το δίκτυο της Al-Qaida υποβαθμίστηκε αισθητά με άμεση συνέπεια την επακόλουθη υποβάθμιση και της επιχειρησιακής της ικανότητας, όμως η ιδεολογική δυναμική της τρομοκρατίας δεν αναχαιτίστηκε με τις αρχικές αυτές στρατιωτικές επιτυχίες των ΗΠΑ. Αντιθέτως, ο οργανωτικός ιστός της διεθνούς τρομοκρατίας τροποποιήθηκε και προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα της σύγκρουσης με την Δύση δημιουργώντας πολλά μικρότερα παρακλάδια που τοποθετούν την καταγωγή τους στην Al-Qaida, την κυριότερη τρομοκρατική απειλή σύμφωνα με τις αμερικανικές αρχές. Η πολυδιάσπαση αυτή ήταν ένα λογικό επακόλουθο του πλήγματος που δέχτηκε η εν λόγω τρομοκρατική οργάνωση με την επέμβαση στο Αφγανιστάν και την διάλυση της καλυμμένης έως τότε βάσης της στη χώρα.

Η πρόληψη απέναντι στην ανάπτυξη της διεθνούς τρομοκρατίας μπορεί να αποδείχθηκε ανεπαρκής όμως επί διακυβέρνησης Bush καταβλήθηκαν τεράστιες προσπάθειες για την ανάπτυξη μιας άλλης μορφής πρόληψης. Πέρα από την εμφανή προτεραιότητα της αμερικανικής στρατηγικής αυτήν την περίοδο στην χρήση μέτρων καταστολής απέναντι στους τρομοκράτες, έντονοι ρυθμοί παρατηρήθηκαν και στη θέσπιση ολοένα και πιο αυστηρών μέτρων στις μεταφορές και επικοινωνίες στις ΗΠΑ αλλά και διεθνώς. Πρόκειται για μια διαφορετική οπτική γωνία από την οποία η αμερικανική πολιτική ηγεσία προσεγγίζει και εστιάζει στην έννοια της πρόληψης μέχρι και σήμερα. Είναι εμφανές ότι η πρόληψη των τρομοκρατικών χτυπημάτων είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από την πρόληψη την γέννησης του φαινομένου της τρομοκρατίας. Τα αυξημένα μέτρα ασφαλείας στις μεταφορές ανθρώπων και προϊόντων που εισήχθηκαν σταδιακά μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου είχαν στόχο να περιορίσουν τις δυνατότητες των φορέων της διεθνούς τρομοκρατίας παρακωλύοντας τις επικοινωνίες και μετακινήσεις τους. Με την εντατικοποίηση των ελέγχων στα ταξιδιωτικά έγγραφα και στα επίσημα συνοδευτικά έντυπα προϊόντων οι αμερικανικές αρχές επεδίωξαν να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα της αντιτρομοκρατικής προληπτικής πολιτικής καθώς η αυξημένη και αναλυτική εξέταση προσώπων και αντικειμένων που ταξιδεύουν και μετακινούνται εντός ή εκτός των ΗΠΑ, διεθνώς ή διαμέσου της χώρας, οδηγεί στον περιορισμό της ελευθερίας κινήσεων των μελών των τρομοκρατικών δικτύων, μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις πιθανότητες πραγματοποίησης επιθέσεων κατά των ΗΠΑ. Μέτρα όπως τα REAL ID Act²⁸⁴, Secure Flight²⁸⁵, Student and Exchange Visitor Information System (SEVIS)²⁸⁶, US Visitor and

---

²⁸⁴ http://www.dhs.gov/xprevprot/laws/gc_1172767635686.shtm

²⁸⁵ <http://epic.org/privacy/airtravel/secureflight.html#history>

²⁸⁶ <http://www.ice.gov/sevis/index.htm>

Immigrant Status Indicator Technology (US-VISIT)²⁸⁷, Western Hemisphere Travel Initiative (WHTI)²⁸⁸ και Visa Waiver Program²⁸⁹ είχαν σκοπό την μεγιστοποίηση του ελέγχου προσώπων που κινούνται εντός ή διαμέσου των ΗΠΑ για περιορισμένα ή και μακρά χρονικά διαστήματα. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας, ο εξονυχιστικός έλεγχος στις μετακινήσεις αυτές έχει καταστεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο στη διάθεση των αμερικανικών αρχών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Σε ανάλογο μήκος κύματος, η κυβέρνηση Bush διαμόρφωσε ένα εξίσου αυστηρό σύστημα ελέγχου και στις μεταφορές προϊόντων προς και διαμέσου των ΗΠΑ με τη λήψη μέτρων όπως τα Container Security Initiative (CSI)²⁹⁰, Customs-Trade Partnership Against Terrorism (C-TPAT)²⁹¹, Megaports Initiative²⁹² και Secure Freight Initiative²⁹³. Με την προσπάθεια αυτή επιχειρείται μέχρι τις μέρες μας η όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη διατήρηση υλικών και τεχνολογιών σχετικών με όπλα μαζικής καταστροφής μακριά από τα χέρια τρομοκρατικών οργανώσεων και γενικά οποιωνδήποτε αναρμόδιων γι' αυτά προσώπων.

Τα ελεγκτικά μέτρα που προώθησε και εφάρμοσε σταδιακά η αμερικανική ηγεσία στις εισόδους της χώρας (λιμάνια, αεροδρόμια κλπ) προσέφεραν μια άνευ προηγουμένου δυνατότητα αναζήτησης, εξέτασης και διασταύρωσης προσωπικών στοιχείων των ατόμων που κινούνταν μέσα στις ΗΠΑ. Η ελεγκτική αυτή δυνατότητα σε συνδυασμό με νόμους όπως η USA PATRIOT Act²⁹⁴ (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001) που προώθησε η κυβέρνηση του George W. Bush και ψηφίστηκε στις 21 Οκτωβρίου 2001 πρόσφεραν στις υπηρεσίες πληροφοριών και ασφαλείας των ΗΠΑ μια πρωτόγνωρη ευελιξία καθώς αποκτούσαν πλέον τη δυνατότητα νόμιμης και ανεμπόδιστης πρόσβασης σε προσωπικά στοιχεία ιδιωτών. Με αυτόν τον τρόπο οι αμερικανικές αρχές επιτάχυναν σε σημαντικό βαθμό τις λειτουργίες τους παρακάμπτοντας τα εμπόδια που δημιουργούσε η προστασία ατομικών δικαιωμάτων και με τη βοήθεια της τεχνολογίας απέκτησαν τεράστιες δυνατότητες συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών οι οποίες λογικό είναι να χρησιμοποιηθούν και σε άλλες περιπτώσεις με το ενδεχόμενο της σύνδεσής τους με την

---

²⁸⁷ http://www.dhs.gov/xtrvlsec/programs/content_multi_image_0006.shtm

²⁸⁸ http://www.dhs.gov/xprevprot/programs/gc_1200693579776.shtm

²⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Visa_Waiver_Program,
http://travel.state.gov/visa/temp/without/without_1990.html#vwp

²⁹⁰ http://www.cbp.gov/xp/cgov/trade/cargo_security/csi/

²⁹¹ http://www.cbp.gov/xp/cgov/trade/cargo_security/ctpat/what_ctpat/

²⁹² http://nnsa.energy.gov/nuclear_nonproliferation/1641.htm

²⁹³ http://www.dhs.gov/xnews/releases/pr_1165520867989.shtm,

<http://www.apl.com/security/html/sfi.html>

²⁹⁴ http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107

τρομοκρατία να είναι ιδιαίτερα πιθανό. Εξάλλου, η ίδια η PATRIOT Act διατηρεί στο κείμενό της αρκετές αοριστίες ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πλείστες περιπτώσεις και να αποτελεί όσο το δυνατόν πιο ευέλικτο εργαλείο στα χέρια της εκάστοτε κυβέρνησης των ΗΠΑ και των αρμόδιων αρχών της²⁹⁵.

Σε γενικές γραμμές, γίνεται φανερό ότι η ηγεσία των ΗΠΑ από το 2001 κι έπειτα επιχειρεί την πρόληψη των τρομοκρατικών επιθέσεων στο εσωτερικό της χώρας μέσω της διαμόρφωσης ενός πλαισίου αυστηρών ελεγκτικών μηχανισμών με σκοπό την παρεμπόδιση της κίνησης και της συνολικής δραστηριότητας των φορέων της διεθνούς τρομοκρατίας. Η τοποθέτηση της προληπτικής αυτής πολιτικής ψηλά στην ατζέντα της σε συνδυασμό με την χρήση στρατιωτικής βίας στο εξωτερικό απέναντι σε οργανωμένες τρομοκρατικές ομάδες σε διάφορα σημεία του πλανήτη είχε στόχο στην όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του συγκεκριμένου θέματος ασφαλείας. Πρόκειται όμως για μια ως επί το πλείστον συμπτωματική αντιμετώπιση του προβλήματος καθώς η υστέρηση στα μακροπρόθεσμα μέτρα κατά του φαινομένου της τρομοκρατίας έγινε σύντομα παραπάνω από αντιληπτή μέσα από την πολυδιάσπαση της διεθνούς τρομοκρατίας και την συνεχή ανάπτυξή της μέσα από εναλλακτικές και πιο ευέλικτες οργανωτικές δομές.

1.3.2.3. Προστασία απέναντι στα όπλα μαζικής καταστροφής – αποτροπή, μη-διάδοση, άμυνα και διατήρηση ολιγοπωλίου στην στρατιωτική πυρηνική τεχνολογία

Από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου μέχρι σήμερα πολλά πράγματα άλλαξαν στις διεθνείς σχέσεις και ανάμεσά τους και οι παράγοντες που ρυθμίζουν τις δυνατότητες απόκτησης τέτοιων όπλων. Το κόστος έρευνας και ανάπτυξης πυρηνικής τεχνολογίας για στρατιωτική χρήση πλέον δεν βρίσκεται στα επίπεδα που ήταν παλαιότερα ενώ και η διασπορά σχετικών υλικών, τεχνογνωσίας ακόμη και έτοιμων τέτοιων όπλων είναι στις μέρες μας εξαιρετικά μεγάλη στον πλανήτη. Τα όπλα μαζική καταστροφής, συμπεριλαμβανομένων των χημικών, βιολογικών και ραδιολογικών, στο σύνολό τους δεν

---

²⁹⁵ Σύμφωνα με τον Michael Desch ο πόλεμος παραδοσιακά επιβαρύνει το ιστορικό των παραβιάσεων των ατομικών ελευθεριών στο εσωτερικό των εμπόλεμων κρατών ακόμα και αν πρόκειται για φιλελεύθερες δημοκρατίες. Ανάλογη είναι και η θέση του Samuel Huntington ο οποίος υποστηρίζει πως σε ένα περιβάλλον σοβαρών απειλών ο φιλελευθερισμός καταπιέζεται σε μεγάλο βαθμό και ξανά, μόλις οι απειλές υποχωρήσουν, αυτός ανακάμπτει τείνοντας στα προηγούμενα επίπεδά του, Michael Desch, "America's Liberal Illiberalism", σελ. 7-9

αποτελούν πια συστήματα πολύπλοκα, δυσεύρετα και ακριβά με την ίδια έννοια όπως στο παρελθόν. Υπό τις νέες αυτές συνθήκες η κυβέρνηση Bush συνέχισε στα βήματα της διακυβέρνησης Clinton διατηρώντας το ζήτημα των όπλων μαζικής καταστροφής ανάμεσα στις προτεραιότητες της στρατηγικής ασφαλείας της.

Η μεγάλη σημασία που αποδίδεται στο θέμα των όπλων μαζικής καταστροφής και ειδικά στα πυρηνικά φαίνεται ξεκάθαρα στο κείμενο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας του 2006 και επιβεβαιώνεται από τις πολιτικές επιλογές και επιδιώξεις της αμερικανικής ηγεσίας σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Η συνδυασμένη επιδίωξη της πυρηνικής αποτροπής, κατά έννοια παρόμοια με αυτήν που είχε κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, της μη περεταίρω διάδοσης των πυρηνικών όπλων ανά τον κόσμο και της άμυνας απέναντι στη χρήση τέτοιων συστημάτων κατά των ΗΠΑ αποτέλεσε την συνισταμένη των προσπαθειών της κυβέρνησης Bush εκφράζοντας, έτσι, την σύγχρονη αμερικανική αντίληψη για την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου ζητήματος με σκοπό την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ασφάλεια, βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη, άμεση και έμμεση, απέναντι στα όπλα αυτού του είδους.

Το νέο διεθνές σύστημα, όμως, περιλαμβάνει κι άλλους παράγοντες πέρα από τα κράτη και συνεπώς τα ζητήματα ασφαλείας που προκύπτουν μπορεί να οφείλονται και σε μη κρατικές συμπεριφορές και δράσεις όπως άλλωστε απέδειξε το φαινόμενο της διεθνούς τρομοκρατίας. Οι περιπτώσεις που η παραδοσιακά επιτυχής πυρηνική αποτροπή λειτουργούσε αποτελεσματικά είναι πλέον λιγότερες ή τουλάχιστον δεν καλύπτουν το ενδεχόμενο αντιπαράθεσης των ΗΠΑ ή οποιασδήποτε άλλης πυρηνικής δύναμης με έναν μη κρατικό δρώντα του διεθνούς συστήματος. Εκεί όπου δεν υπάρχει συμμετρία στα μεγέθη και τα χαρακτηριστικά μεταξύ δύο δρώντων δεν μπορεί να υπάρξει και αποτελεσματική στρατηγική αποτροπής του ενός από τον άλλο. Στην περίπτωση της χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής, η αμερικανική ηγεσία επί Bush αναγνώρισε πως τα νέα διεθνή δεδομένα καθιστούσαν την αποτροπή ανεπαρκή ως έννοια και ως στρατηγική επιλογή για την πλήρη κάλυψη των αναγκών ασφαλείας των ΗΠΑ και πραγματοποίησε μια ιστορική στρατηγική μεταστροφή προωθώντας, για πρώτη φορά ενεργά, λύσεις αμυντικού χαρακτήρα απέναντι στο ενδεχόμενο τέτοιων απειλών. Η μονομερής αποχώρηση από τη συνθήκη κατά των αντιβαλλιστικών πυραύλων (ABM Treaty) στις 15 Δεκεμβρίου 2001 και η έναρξη της ανάπτυξης αντιβαλλιστικής προστασίας αποτέλεσαν την επίσημη αναχώρηση των ΗΠΑ από την τυφλή πίστη στην στρατηγική της αποτροπής με σκοπό την καλύτερη αντιμετώπιση της απειλής που θέτουν για αυτές τα όπλα μαζικής καταστροφής και ειδικότερα η κατοχή και πιθανότητα χρήσης τους από κράτη-παρίες ή από τρομοκρατικές

οργανώσεις. Η δυνατότητα αμυντικής προστασίας σε περιπτώσεις επίθεσης με όπλα μαζικής καταστροφής εναντίων των ΗΠΑ διαμορφώθηκε στην αμερικανική αντίληψη ως ένας παράγοντας αναγκαίος για μια ουσιαστική στρατηγική εθνικής ασφαλείας.

Η πολιτική προστασίας απέναντι στην απειλή των όπλων μαζικής καταστροφής ολοκληρώνεται, παράλληλα με τα επίπεδα αποτροπής και άμυνας, με την συνεχή επιδίωξη της μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων στον υπόλοιπο κόσμο. Η Συμφωνία μη Διάδοσης των Πυρηνικών (Nuclear Non-Proliferation Treaty - NPT, 1968) έχει παίξει πολύ σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια περιορισμού της διασποράς των πυρηνικών όπλων όμως εμφανίζει συγκεκριμένες αδυναμίες στους περιορισμούς που έχει επιβάλλει αφήνοντας με αυτόν τον τρόπο ανοιχτό το ενδεχόμενο έμμεσης παραβίασής της από κράτη που επιθυμούν να αποκτήσουν πρόσβαση σε πυρηνικά όπλα. Πιο συγκεκριμένα, ένα σοβαρό πρόβλημα της συνθήκης έγκειται στο ότι ενώ απαγορεύει την επεξεργασία σχάσιμης πρώτης ύλης για την κατασκευή πυρηνικών όπλων, επιτρέπει την παραγωγή και επεξεργασία αντίστοιχης πρώτης ύλης για την παραγωγή ενέργειας. Πρόκειται για μια τεχνική λεπτομέρεια η οποία έχει επιτρέψει σε αρκετά κράτη²⁹⁶ να επιδιώξουν την απόκτηση πυρηνικών όπλων καλύπτοντας τις αληθινές τους επιδιώξεις με τον μανδύα ειρηνικών προγραμμάτων παραγωγής πυρηνικής ενέργειας. Η βελτίωση της NPT ώστε να κλείσει αυτό το κενό²⁹⁷ στην ερμηνεία της συνθήκης αποτέλεσε έναν από τους στόχους της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ αναφορικά με το ζήτημα των όπλων μαζικής καταστροφής, ενώ παράλληλα, η κυβέρνηση του George W. Bush προώθησε διεθνώς το Proliferation Security Initiative²⁹⁸, μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε το 2003 με σκοπό να σταματήσει σε παγκόσμιο επίπεδο την μεταφορά όπλων μαζικής καταστροφής και των συστημάτων εκτόξευσής τους καθώς και όλα τα σχετιζόμενα με τα όπλα αυτά υλικά. Στο κέντρο αυτής της προσπάθειας δραστηριοποιούνται 15 κράτη που αποτελούν και τον πυρήνα της, ανάμεσα στα οποία βρίσκονται οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιαπωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ άλλες 60 χώρες έχουν συμφωνήσει να συνεργαστούν μαζί τους.

---

²⁹⁶ Η Βόρεια Κορέα το έχει ήδη καταφέρει καθώς επικύρωσε την Συνθήκη στις 12 Δεκεμβρίου 1985, έπειτα την παραβίασε και αποχώρησε από αυτήν στις 10 Απριλίου 2003, για να φτάσει στις 10 Φεβρουαρίου 2005 να ανακοινώσει επίσημα πως έχει στη κατοχή της πυρηνική βόμβα. Το Ιράν κατηγορείται από τις ΗΠΑ πως πίσω από τις διακηρύξεις του για ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας κρύβει με τον ίδιο τρόπο ένα σχέδιο κατασκευής πυρηνικών όπλων.

²⁹⁷ *The National Security Strategy of the United States of America*, σελ. 20

²⁹⁸ <http://usinfo.state.gov/products/pubs/proliferation/>

1.3.2.4. Προώθηση φιλελευθερισμού (κυρίως οικονομικού) σε παγκόσμια κλίμακα

Μεγάλη σημασία διατηρεί για την αμερικανική στρατηγική ασφαλείας και μετά το 2001 η προώθηση του φιλελευθερισμού διεθνώς. Έχοντας εμποτίσει, όπως προαναφέρθηκε, την αμερικανική κουλτούρα σε πολύ μεγάλο βαθμό εμφανίζεται και πάλι να συντελεί και στη διαμόρφωση της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της χώρας κατά τη διακυβέρνηση Bush. Πιο ειδικά, η διάδοση της δημοκρατίας ανά τον κόσμο, έχοντας επηρεάσει την αμερικανική εξωτερική πολιτική από τις αρχές της ακόμα, παραμένει κατά τη διακυβέρνηση Bush άρρηκτα δεμένη με την πολιτική σκέψη στη χώρα. Εκλαμβάνομενη ως εξέλιξη θετική για την ίδια την αμερικανική ασφάλεια, η διάδοση της δημοκρατίας εμφανίστηκε ως ξεχωριστός στόχος και στις διακηρύξεις της κυβέρνησης Bush, όπως άλλωστε και πριν από αυτήν, κατά τη διακυβέρνηση Clinton. Ξεκινώντας από την φημισμένη ομιλία του Ronald Reagan στα ανάκτορα του Westminster στις 8 Ιουνίου του 1982 προς μέλη του βρετανικού κοινοβουλίου περί της «σταυροφορίας για την ειρήνη»²⁹⁹, την οποία δημόσια ενστερνίστηκε ο George W. Bush στις 6 Νοεμβρίου 2003 στην ομιλία του στο National Endowment for Democracy³⁰⁰, λίγους μήνες μετά την ανατροπή του Saddam Hussein, η προώθηση της δημοκρατίας στον κόσμο αποτέλεσε και σε αυτήν την περίοδο ένα από τα λάβαρα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Μάλιστα, η συγκεκριμένη επιδίωξη της κυβέρνησης Bush παρουσιάστηκε επίσημα πριν ακόμα τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, μέσα στην διακήρυξη 7455 της 12^{ης} Ιουλίου 2001 όπου ο πρόεδρος των ΗΠΑ ξεκάθαρα τόνισε την πρόθεσή του ο 21^{ος} αιώνας να γίνει ο αιώνας της δημοκρατίας³⁰¹. Σε αυτό το επίπεδο, οι σημαντικότερες και πιο ενδιαφέρουσες εξελίξεις παρατηρούνται στην δημοκρατική μετάβαση στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, με την όλη αμερικανική προσπάθεια να βαδίζει σε ένα εξαιρετικά δύσκολο μονοπάτι χωρίς ουσιαστικά σημάδια επιτυχούς ολοκλήρωσης του εγχειρήματος.

Αναφορικά με το οικονομικό σκέλος του φιλελευθερισμού και της διάδοσης αυτού στον κόσμο ως μέσο ενίσχυσης της αμερικανικής ασφαλείας, οι ΗΠΑ επί διακυβέρνησης

²⁹⁹ Το περιεχόμενο της ομιλίας του Ronald Reagan "Crusade for Freedom" είναι διαθέσιμο στο <http://www.hbci.com/~tgort/crusade.htm>

³⁰⁰ Το National Endowment for Democracy (NED) ιδρύθηκε το 1983 (με αφορμή την ομιλία του τότε προέδρου Ronald Reagan στα ανάκτορα του Westminster προς μέλη του βρετανικού κοινοβουλίου) ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός με σκοπό την προώθηση της δημοκρατίας διεθνώς. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.ned.org>

³⁰¹ Η διακήρυξη 7455 του George W. Bush είναι διαθέσιμη στο http://en.wikisource.org/wiki/Proclamation_7455

Bush συνέχισαν να υποστηρίζουν την προώθηση οικονομικών μεταρρυθμίσεων διεθνώς με σκοπό την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απελευθέρωση των εθνικών αγορών και την ένταξή τους στο παγκόσμιο φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα. Στο κείμενο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας του 2006 έγινε ιδιαίτερη αναφορά στην ανάγκη σύναψης διεθνών και περιφερειακών συμφωνιών εμπορίου που θα οδηγήσουν στη δημιουργία ζωνών ελεύθερου εμπορίου και θα τονώσουν την περιφερειακή συνεργασία και ανάπτυξη. Η ενσωμάτωση των αναπτυσσόμενων οικονομιών στην διεθνή οικονομία με φιλελεύθερους όρους εγγυάται, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, την γρήγορη οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών και την βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των πολιτών τους, πολιτική η οποία προωθήθηκε ενεργά από τη διακυβέρνηση Bush, αλλά με ομολογουμένως αμφιλεγόμενα αποτελέσματα σε σχέση με τις διακηρύξεις της. Μπορεί η διάδοση του οικονομικού φιλελευθερισμού στον κόσμο, κατά τις ΗΠΑ, να έχει μόνο θετικά στοιχεία να προσφέρει στην παγκόσμια οικονομία και στους συμμετέχοντες σε αυτήν, όμως είναι πέρα από κάθε αμφιβολία γνωστό πως τα μεγαλύτερα οφέλη προκύπτουν για τους παράγοντες εκείνους του διεθνούς οικονομικού συστήματος που είναι έτοιμοι από κάθε άποψη να λειτουργήσουν σε συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού και να επικρατήσουν έναντι των υπολοίπων. Η δυσανάλογα μεγάλη διείσδυση αμερικανικών ιδιωτικών συμφερόντων στην Μέση Ανατολή μετά τον πόλεμο στο Ιράκ καθώς και η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και σταδιακά εξαπλώθηκε σε όλον τον κόσμο από το 2008 είναι ενδεικτικά στοιχεία τόσο της απόλυτα συμφεροντολογικής προώθησης του φιλελεύθερου μοντέλου στον κόσμο από την πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ μετά το 2001 όσο και των παθολογικών ανισορροπιών που η εφαρμογή του προκάλεσε στην παγκόσμια οικονομία.

1.4. Χαρακτηριστικά της αμερικανικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το διεθνές σύστημα μετασηματίστηκε από αυστηρά διπολικό σε μονοπολικό, έχοντας τις ΗΠΑ στο κέντρο του, ενώ παράλληλα αυτές περνούσαν σχετικά σύντομα από μια εποχή μεγάλων αμφιβολιών για την δυνατότητα ακλόνητης συνέχισης της επιρροής τους στον κόσμο σε μια νέα εποχή όπου αποτελούσαν τον μοναδικό νικητή στον κόσμο έχοντας θριαμβευτικά επικρατήσει στην ψυχροπολεμική διαμάχη με την Σοβιετική Ένωση. Η απαισιοδοξία για το μέλλον της υπερδύναμης βασιζόταν στα ιστορικά παραδείγματα παρακμής και πτώσης παλαιότερων

μεγάλων δυνάμεων όπως η ισπανική ή η αγγλική. Ο Paul Kennedy μάλιστα το 1987 προεξόφλησε τη σταδιακή παρακμή των ΗΠΑ βασιζόμενος σε ιστορικά παραδείγματα υπερδυνάμεων που είχαν γνωρίσει την άνοδο και έπειτα την πτώση τους³⁰². Οι ΗΠΑ, κατά τον Kennedy και πολλούς ακόμα που συμμερίζονταν την άποψή του, είχαν συμπληρώσει τον κύκλο ζωής τους ως υπερδύναμη και σύντομα θα έρχονταν αντιμέτωπες με το φάσμα της παρακμής. Επρόκειτο για τον φυσικό κύκλο όλων των αυτοκρατοριών από την αρχαιότητα κιόλας και ο συγγραφέας δεν έβλεπε κάποιο λόγο για τον οποίο οι ΗΠΑ θα αποτελούσαν την εξαίρεση στον κανόνα. Η ιστορία δεν επιβεβαίωσε, τουλάχιστον όχι ως τις μέρες μας, την απαισιόδοξη αυτή πρόβλεψη για τις ΗΠΑ και τη θέση τους στο διεθνές σύστημα. Το νέο μονοπολικό σύστημα που δημιουργήθηκε μετά την πτώση της ΕΣΣΔ έφερε ξαφνικά τις ΗΠΑ στην θέση της μοναδικής και αδιαφιλονίκητης υπερδύναμης στον κόσμο. Η έλλειψη άλλου κράτους που να μπορεί να σταθεί απέναντι στην ισχύ των ΗΠΑ δημιούργησε μια εικόνα για το διεθνές σκηνικό εξαιρετικά ελπιδοφόρα και αισιόδοξη αναφορικά με τη θέση και το μέλλον της υπερδύναμης. Από την εποχή μιας σχετικής απαισιοδοξίας οι ΗΠΑ είχαν μεταβεί σε μια εποχή θριαμβολογίας και ηγεμονικών σχεδίων³⁰³. Η άποψη που χαρακτήριζε το πνεύμα της μεταψυχροπολεμικής εποχής για την αμερικανική πολιτική κατά τη διακυβέρνηση Clinton, και η οποία σταδιακά άρχισε να αποτυπώνεται στην στρατηγική κουλτούρα των ΗΠΑ, ήταν πως η υπερδύναμη έπρεπε να διαχειριστεί την κυριαρχία της στο νέο διεθνές σύστημα με σκοπό την αντιμετώπιση άλλων προκλήσεων παγκόσμιου βεληνεκούς τα οποία έως τότε επισκιάζονταν από την μονοπώληση της αμερικανικής ατζέντας ασφαλείας από τη σοβιετική απειλή. Τέτοια θέματα ήταν η προώθηση των δημοκρατικών αξιών που πρεσβεύει το αμερικανικό πολιτικό σύστημα, η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο και βεβαίως η διάχυση των φιλελεύθερων αρχών της οικονομίας της αγοράς σε όλο τον πλανήτη. Κατά την περίοδο αυτή, δε, η εικόνα που διαμορφώνεται στην πολιτική ελίτ της χώρας είναι πως η ισχύς της υπερδύναμης είναι ασύγκριτα μεγάλη. Την ίδια στιγμή, η εκτίμηση που διαμορφώνεται για τις απειλές ενάντια στην ασφάλεια της χώρας είναι ιδιαίτερα χαμηλή, καθώς η χώρα εξέρχεται από την ψυχροπολεμική διαμάχη ουσιαστικά νικήτρια και με κανένα άλλο ανερχόμενο αντίπαλο δέος ορατό στον ορίζοντα ή κάποια άλλη πρόκληση ικανή να συγκριθεί με τη προηγούμενη σοβιετική απειλή.

---

³⁰² Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers, Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books, New York, 1989

³⁰³ John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2001, σελ. 122

Κατά την επόμενη περίοδο, αυτήν της διακυβέρνησης George W. Bush η αμερικανική στρατηγική εθνικής ασφαλείας προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα και συγκεκριμένα στις νέες αντιλήψεις της πολιτικής ηγεσίας για την ισχύ της χώρας και για τις απειλές που αυτή αντιμετωπίζει. Εντύπωση προκαλεί επίσης το εύρος των θεμάτων που με την στρατηγική αυτή, η πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ δεσμεύεται να ασφαλειοποιήσει ενώ ακόμα μεγαλύτερη εντύπωση προκαλεί ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι πολιτικές που θα επιλέξουν οι ΗΠΑ για την αντιμετώπιση του κάθε προβλήματος ξεχωριστά. Σχηματίζεται η εικόνα μιας ευρύτατης και πολλά υποσχόμενης στρατηγικής που όμως στην πράξη φαίνεται πως εστιάζει σε πιο περιορισμένο εύρος θεμάτων και συχνά με παράλληλους με τους διακηρυγμένους στόχους, ενώ ορισμένα πρώιμα συμπεράσματα βγαίνουν και για τους τρόπους με τους οποίους η αμερικανική ηγεσία προτίθεται να δράσει στο διεθνές σύστημα προς επίτευξη των στόχων που έχει θέσει. Η επιβεβαίωση ή μη των στοιχείων αυτών που εκ πρώτης όψευς εξάγονται από τα δημόσια έγγραφα ασφαλείας των ΗΠΑ, ουσιαστικά, της ενεργής ή μη διακηρυχθείσας ασφαλειοποίησης, έρχεται με την μελέτη της ίδιας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής όπως αυτή εφαρμόζεται στην πράξη. Η αμερικανική αντίληψη για την εθνική ισχύ της χώρας κατ' αυτήν την περίοδο διατηρείται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα με το θέμα της παγκόσμιας ηγεμονίας των ΗΠΑ να βρίσκεται σχεδόν πάντα στο επίκεντρο πολιτικών και ακαδημαϊκών αναλύσεων. Αναφορικά με τις απειλές που αντιμετωπίζει η εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ, αυτές γίνονται αντιληπτές από την πολιτική ηγεσία της χώρας ως εξαιρετικά επικίνδυνες και μεγεθυμένες σε σύγκριση με το παρελθόν, κάτι που γίνεται αντιληπτό τόσο από τις επίσημες διακηρύξεις της κυβέρνησης Bush όσο και από την επιμέρους στάση της απέναντι στις κυριότερες από αυτές. Η διαμόρφωση της αντίληψης για τις απειλές που ασφαλειοποιούνται κατά το διάστημα αυτό βασίζεται εν πολλοίς σε στοιχεία που παραπέμπουν στην στρατηγική κουλτούρα των αμερικανών, ειδικά όπως αυτή έχει χτιστεί από την ψυχροπολεμική εποχή και έχει δραματικά εξελιχθεί μετά το 2001. Διαμορφώνεται, έτσι, μια συγκεκριμένη εικόνα για τις θεωρητικές καταβολές της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας η οποία τείνει να λαμβάνει χαρακτήρα ξεκάθαρα ρεαλιστικό κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Bush, όταν ο κόσμος εισήλθε στην συχνά αποκαλούμενη από την αμερικανική πολιτική ηγεσία *εποχή της τρομοκρατίας*, με κεντρικό χαρακτηριστικό την μονομερή προώθηση των πολιτικών της συχνά υποχρεώνοντας τα υπόλοιπα κράτη να ακολουθήσουν το ρεύμα που αυτή δημιουργεί³⁰⁴.

---

³⁰⁴ Ο Joseph Nye στην διάλεξή του στο Ίδρυμα Κόκκαλη στις 19 Ιουνίου 2008 με θέμα την ηγεσία και την αμερικανική εξωτερική πολιτική μνημόνευσε την επιχειρηματολογία του αρθρογράφου Charles

1.4.1. Περίοδος διακυβέρνησης Clinton 1993-2001

1.4.1.1. Προώθηση φιλελευθερισμού και διεύρυνση του δημοκρατικού μετώπου (εκεί όπου υπάρχουν συμφέροντα)

Σε μια ομιλία του τον Σεπτέμβριο του 1993, ο Anthony Lake, πρώτος ειδικός σύμβουλος του προέδρου Clinton για θέματα εθνικής ασφαλείας επιχείρησε να εξηγήσει τους βασικούς άξονες της στρατηγικής που θα ακολουθούσε η νέα κυβέρνηση. Με τίτλο «Από την Ανάσχεση στη Διεύρυνση» (From Containment to Enlargement) η στρατηγική αυτή έδινε το έναυσμα για μια ενεργή ανάμιξη των ΗΠΑ στα διεθνή δρώμενα με σκοπό όχι απλά να επηρεάσει τις διεθνείς εξελίξεις, αλλά να τις καθοδηγήσει εκεί όπου τα αμερικανικά συμφέροντα ασφαλείας υποδείκνυαν. Με μια παραδοσιακή αμφιβολία για τις ενδεχόμενες περιπέτειες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε μακρινά μέρη του κόσμου να υποβόσκει στην πολιτική κουλτούρα των Αμερικανών, η στρατηγική αυτή επιχείρησε ένα πρωτόγνωρα δυναμικό άνοιγμα στον κόσμο με στόχο την προώθηση και εδραίωση της δημοκρατίας σε κάθε γωνιά της γης.

Αν ένα στοιχείο χαρακτηρίζει περισσότερο την αμερικανική στρατηγική ασφαλείας κατά το διάστημα από το 1993 μέχρι το 2000 είναι αυτό της προώθησης του φιλελευθερισμού και της δημοκρατίας σε όλο τον κόσμο. Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και με την απαλοιφή του πολιτικού και ιδεολογικού ανταγωνισμού στο διεθνές επίπεδο, η αμερικανική ηγεσία εντόπισε μια μοναδική ευκαιρία να επεκτείνει τα οφέλη αυτής της αναπάντεχης επικράτησης προωθώντας όσο το δυνατόν περισσότερο τις οικονομικοπολιτικές αξίες του αμερικανικού μοντέλου στον υπόλοιπο κόσμο. Η νέα αυτή στρατηγική στόχευε προς αυτήν την κατεύθυνση μέσω τεσσάρων διακριτών και συγκλινουσών οδών οι οποίες δεν ήταν άλλες από την ενίσχυση της ήδη υπάρχουσας κοινότητας των μεγάλων φιλελεύθερων δημοκρατιών, την προσπάθεια δημιουργίας νέων

Krauthammer, χαρακτηριστική της άποψης υπέρ της αμερικανικής μονομερούς εξωτερικής πολιτικής, ο οποίος υποστήριζε πως από τη στιγμή που δεν υπάρχει δύναμη να εξισορροπήσει τις ΗΠΑ, αυτές πρέπει να αποφασίζουν αυτό που θεωρούν σωστό μην αφήνοντας στα υπόλοιπα κράτη άλλη επιλογή από το να ακολουθήσουν, Joseph Nye, "Leadership and American Foreign Policy", Athens, 19 June 2008, σελ. 7

δημοκρατιών και οικονομιών της αγοράς, την αντιμετώπιση των εχθρικών προς τις φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες καθεστώτων και, τέλος, την προώθηση μιας ανθρωπιστικής ατζέντας μέσω της εδραίωσης των δημοκρατικών αξιών σε ευαίσθητες περιοχές ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος.

Από την επέμβαση στην Αϊτή και τη βοήθεια επαναφοράς της δημοκρατίας μέχρι πολύ πιο κρίσιμες για την αμερικανική εξωτερική πολιτική περιπτώσεις όπως η ενίσχυση του μεταρρυθμιστικού προγράμματος της σύγχρονης Ρωσίας, η στρατηγική εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ κατά αυτήν την περίοδο επέδειξε ολοφάνερα έναν έντονο φιλελεύθερο χαρακτήρα. Τα πολιτικά στοιχεία αυτού συμπληρώθηκαν σε κάθε περίπτωση και από τα αντίστοιχα οικονομικά καθώς τόσο στην περίπτωση της Αϊτής όσο και σε αυτήν της Ρωσίας προωθήθηκε σαν παράλληλη προτεραιότητα και η εγκαθίδρυση μιας οικονομίας της αγοράς, σύμφωνη με τα αμερικανικά πρότυπα και βεβαίως συμβατή με τα γενικότερα συμφέροντα του διεθνούς οικονομικού φιλελευθερισμού. Στην αμερικανική στρατηγική ασφαλείας αυτής της περιόδου οι δεσμοί μεταξύ δημοκρατικών και φιλελεύθερων οικονομικών χαρακτηριστικών μοιάζουν τόσο αξιωματικοί όσο και αδιάσπαστοι κάτι που γίνεται εμφανές μέσα από την παράλληλη διεθνή προώθηση του λεγόμενου δημοκρατικού μετώπου και της παγκόσμιας οικονομίας της αγοράς ως στρατηγικών αλληλεξαρτώμενων και συμπληρωματικών.

Ο ίδιος φιλελεύθερος χαρακτήρας της στρατηγικής ασφαλείας των ΗΠΑ κατά την περίοδο διακυβέρνησης Clinton γίνεται επίσης αντιληπτός από την πολιτική που ακολουθεί η υπερδύναμη απέναντι στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ευαίσθητη στάση της αμερικανικής ηγεσίας είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη φιλελεύθερη παράδοση της χώρας και επίσης επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό και από την πολιτική κουλτούρα της κυβέρνησης Clinton καθώς και τις προσωπικές αντιλήψεις του ίδιου του προέδρου. Από την επέμβαση για τη λήξη της ανθρωπιστικής τραγωδίας κατά τον πόλεμο της Βοσνίας μέχρι την παραβίαση του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών για την επέμβαση στο Κόσοβο και τον σταματημό της πραγματοποιούμενης εθνοκάθαρσης εκεί η αμερικανική στρατηγική παρουσιάζει τις ίδιες ευαισθησίες και χαρακτηριστικά. Μπορεί να υπήρξαν και παταγώδεις αποτυχίες κατά το διάστημα αυτό, όπως αυτή της αμερικανικής στάσης απέναντι στην γενοκτονία των Τούτσι στη Ρουάντα ή προηγουμένως στη Σομαλία όμως ακόμα και μέσα από αυτές τις περιπτώσεις η αμερικανική πολιτική επεδείκνυε τα χαρακτηριστικά της αυτά προσπαθώντας όμως να τα ισορροπήσει μέσα στο γενικότερο αυστηρό πλαίσιο αντιλήψεων της κυβέρνησης Clinton για την εγγύηση της ασφάλειας των αμερικανικών ειρηνευτικών δυνάμεων.

Σε γενικές γραμμές, ο φιλελεύθερος χαρακτήρας της αμερικανικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή και μέχρι το 2001 κρίνεται εντυπωσιακός. Σίγουρα υπήρξαν περιπτώσεις όπου η προώθηση του δημοκρατικού μετώπου έπεσε στις προτεραιότητες της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας χάριν διατήρησης συμφερουσών ισορροπιών στο διεθνές σύστημα, όμως αυτό είναι κάτι το οποίο ανέκαθεν χαρακτήριζε την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Ύστερα, η συγκεκριμένη πολιτική αποτελούσε ένα δυναμικό άνοιγμα των ΗΠΑ προς τον κόσμο και εκ των πραγμάτων συναντούσε αντιδράσεις στο εσωτερικό της αμερικανικής πολιτικής ελίτ, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχε μια γενικότερη εσωτερική συναίνεση για τη σημασία της διεθνούς προώθησης των δημοκρατικών θεσμών.

1.4.1.2. Διεθνής συνεργασία και πολυμέρεια

Ένα δεύτερο βασικό στοιχείο που εξάγεται για την στρατηγική εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ κατ' αυτό το διάστημα είναι ο συνεργατικός χαρακτήρας που αυτή επιδεικνύει παρόλο που η χώρα έχει μόλις προβάλει στο διεθνές σύστημα ως η μόνη υπερδύναμη. Η συνεργατική αυτή διάθεση επιδεικνύεται τόσο σε διμερές επίπεδο όσο και μέσω των διεθνών θεσμών όπου η αμερικανική ηγεσία με τις πολιτικές της συντελεί στη δημιουργία ενός προσώπου για τις ΗΠΑ ως του καλοκάγαθου ηγεμόνα. Μέσα από αυτήν την πολυμερή διεθνή πολιτική οι σκοποί της υπερδύναμης προβάλλονται όχι τόσο ως προώθηση των αποκλειστικά δικών της συμφερόντων όσο ως μια προσπάθεια να καθοδηγήσει το διεθνές σύστημα προς μια κατεύθυνση σταθεροποίησης και ασφάλειας.

Κεντρικό θέμα στο οποίο αναδεικνύεται αυτό το χαρακτηριστικό της αμερικανικής στρατηγικής κατά τη διακυβέρνηση Clinton είναι η ανθρωπιστική και ειρηνευτική πολιτική των ΗΠΑ. Σε αυτό το ευαίσθητο ζήτημα οι ΗΠΑ εμφανώς αναζητούν τη διεθνή συνεργασία ως παράγοντα όχι μόνο επιτυχίας όσο και νομιμοποίησης της εξωτερικής τους πολιτικής. Τόσο οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν στη Σομαλία και στην Ρουάντα με την τραγική βέβαια αποτυχία που τις χαρακτήρισε εντέλει όσο και οι προσπάθειες που έγιναν στη Βοσνία και στο Ισραήλ με την απόλυτα ή εν μέρει επιτυχή τους κατάληξη ήταν ομαδικές κινήσεις συνεργασίας με γνώμονα αφενός την επίλυση των ζητημάτων κα αφετέρου την οικοδόμηση ενός συλλογικού μετώπου δράσης. Ακόμα και στην περίπτωση του Κοσόβου όπου η στρατιωτική επιδρομή πραγματοποιήθηκε δίχως την εξουσιοδότηση του Σ.Α. του ΟΗΕ και παρά τις έντονες ρωσικές και κινεζικές αντιρρήσεις, οι ΗΠΑ επιχείρησαν και

πέτυχαν να χτίσουν μια συμπαγή ομάδα κρατών και να την οδηγήσουν σε μια αποφασιστική συλλογική κίνηση με σκοπό την καταστολή μιας ανθρωπιστικής τραγωδίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία για τον πολυμερή χαρακτήρα της συγκεκριμένης επέμβασης δεδομένου ότι εξαρχής επιχειρήθηκε η επίτευξη συμφωνίας σε επίπεδο Σ.Α., αλλά και αργότερα, όταν οι αντιρρήσεις παρακάμφθηκαν και η επέμβαση πραγματοποιήθηκε επιτυχώς, η ρωσική συμμετοχή στην ειρηνευτική παρουσία κρίθηκε τόσο θεμιτή όσο και αναγκαία.

Η ίδια συνεργατική διάθεση εκδηλώθηκε σε μεγάλο βαθμό στην επανεκτίμηση των σχέσεων με τη μετασοβιετική Ρωσία και κυρίως αναφορικά με την προώθηση των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων στη χώρα. Αυτές πραγματοποιήθηκαν με τη συνεχή στήριξη της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας τόσο σε επίπεδο δηλώσεων όσο και ουσιαστικής οικονομικής βοήθειας. Η αμερικανική στρατηγική ασφαλείας προσέγγισε τα προβλήματα της σύγχρονης Ρωσίας ως προκλήσεις για την ίδια την αμερικανική εθνική ασφάλεια επιδεικνύοντας ένα εξαιρετικά έντονο ενδιαφέρον τόσο για την γρήγορη εδραίωση δημοκρατικών διοικητικών θεσμών στο εσωτερικό όσο και για την πολιτική σταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής. Οι πρωτοβουλίες για την επέκταση του NATO προς τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, η θετική στάση για την επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την περιοχή και το σύνολο των ενεργειών για την εξασφάλιση της σταθερότητας στη Ρωσία και γύρω από τα σύνορα αυτής αποτελούν στοιχεία που ενισχύουν αυτήν την περίοδο τον πολυμερή χαρακτήρα της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας καθώς οι ΗΠΑ λειτούργησαν στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας από κοινού με τους παραδοσιακούς συμμάχους τους και τα υπόλοιπα κράτη για να πετύχουν τους στόχους τους στην υπό πολιτική και οικονομική μετάβαση περιοχή. Εξίσου σημαντικό στοιχείο ως ενδεικτικό του συνεργατικού χαρακτήρα της στρατηγικής ασφαλείας των ΗΠΑ αυτήν την περίοδο είναι, τέλος, οι συντονισμένες προσπάθειες της κυβέρνησης Clinton να οικοδομήσει υγιείς βάσεις συνεργασίας με άλλα κράτη για τον επιτυχημένο έλεγχο και περιορισμό των πυρηνικών εξοπλισμών. Ειδικά αναφορικά με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες καθώς επίσης και τη Ρωσία, οι ΗΠΑ προέβησαν σε μια εκτεταμένη συνεργασία για την προστασία του διεσπαρμένου πρώην σοβιετικού πυρηνικού οπλοστασίου και την αποσυναρμολόγηση ενός μεγάλου μέρους αυτού στα πλαίσια της διαδικασίας START. Χρηματοδοτημένη σε μεγάλο βαθμό από την αμερικανική πλευρά, η προσπάθεια αυτή και με τον τρόπο που υλοποιήθηκε ενίσχυσε σημαντικά τον πολυμερή και συνεργατικό χαρακτήρα της αμερικανικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας κατά τη διακυβέρνηση Clinton.

1.4.1.3. Πλουραλιστική ατζέντα και ανίχνευση νέων προκλήσεων και κινδύνων

Ένα τελευταίο στοιχείο που εξάγεται για τον χαρακτήρα της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Clinton έχει να κάνει με την μετάβαση στην μονοπολική εποχή και με τις συνέπειες της απότομης λήξης του διπολικού ανταγωνισμού στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Η τάση διαμόρφωσης ενός πλουραλιστικού προφίλ είναι παραπάνω από εμφανής στην αμερικανική ατζέντα και στρατηγική ασφαλείας αυτό το διάστημα καθώς η απουσία της απειλής της Σοβιετικής Ένωσης αφήνει ένα τεράστιο περιθώριο στην αμερικανική πλευρά να δώσει προτεραιότητα σε υπάρχουσες, πλην όμως ελάχιστονες ως τότε προκλήσεις, αλλά και να ανιχνεύσει νέες στο σύγχρονο μονοπολικό διεθνές σύστημα. Πέρα λοιπόν από τη χαμηλή εκτίμηση της αμερικανικής ηγεσίας για τις απειλές που αντιμετωπίζει η χώρα παρατηρείται μια προσπάθεια αναγνώρισης νέων πιθανώς επικίνδυνων προκλήσεων καθώς επίσης και μια τάση ανάδειξης περιθωριοποιημένων ζητημάτων.

Ανάμεσα στα ζητήματα που ανάγονται ψηλότερα στην ατζέντα κεντρική θέση δείχνουν να καταλαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και η προστασία τους σε παγκόσμια κλίμακα, η διάχυση των δημοκρατικών αξιών στον κόσμο, η ειρήνευση μακροχρόνιων συγκρούσεων, η προστασία του περιβάλλοντος και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Οι ενέργειες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην Αϊτή, στη Μέση Ανατολή αναφορικά με το Παλαιστινιακό, στη Βοσνία και στο Κόσσοβο, στη Ρωσία και στα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης είναι ενδεικτικά παραδείγματα αυτής της τάσης της στρατηγικής των ΗΠΑ να διευρύνει το αντικείμενό της. Με άλλα λόγια, μπροστά στο κενό που αφήνει πίσω της η κατάρρευση της ΕΣΣΔ στην αμερικανική ατζέντα ασφαλείας, η μεταψυχροπολεμική στρατηγική εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ βρίσκει την ευκαιρία να ασχοληθεί με εναλλακτικά ζητήματα πέρα από την έως τότε παραδοσιακή συζήτηση για την αποτροπή και την ανάσχεση της αντίπαλης υπερδύναμης. Το άνοιγμα αυτό της ατζέντας ασφαλείας πραγματοποιείται, όπως έγινε σαφές από τα παραπάνω, προς θέματα που δεν εμπίπτουν στην παραδοσιακή ρεαλιστική προσέγγιση της έννοιας της ασφάλειας, αλλά ανήκουν στην ευρύτερη φιλελεύθερη ή πλουραλιστική διαμορφώνοντας έτσι έναν αντίστοιχο χαρακτήρα για την αμερικανική στρατηγική κατ' αυτήν την περίοδο.

1.4.2. Περίοδος διακυβέρνησης Bush 2001-2009

1.4.2.1. Δραματοποίηση νέων απειλών

Ένα βασικό στοιχείο της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ και κατά προέκταση της εξωτερικής πολιτικής τους αποτελεί καταρχήν η αναγνώριση των απειλών που έχουν να αντιμετωπίσουν στη σύγχρονη εποχή. Δεν πρόκειται απλώς για μια συμβατική επισήμανση των νέων κινδύνων και ένα επακόλουθο σχεδιασμό για την αντιμετώπισή τους. Η αναγνώριση των κινδύνων για την ασφάλεια των ΗΠΑ στη νέα χιλιετία λαμβάνει εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις και τείνει να διαμορφώνεται σε μια πολιτική δραματοποίησης ή δαιμονοποίησης των κινδύνων αυτών που έχουν προκύψει μέσα από τις διεθνείς μεταβολές και τον μετασχηματισμό του διεθνούς συστήματος³⁰⁵. Είναι γεγονός πως μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης οι ΗΠΑ έμειναν στο διεθνές σκηνικό όχι μόνο ως η μόνη στρατιωτική, οικονομική και τεχνολογική υπερδύναμη, αλλά εκτός τούτου έμειναν δίχως ουσιαστικό εχθρό απέναντι στον οποίο θα μπορούσαν να σχεδιάσουν την αμυντική ή επιθετική τους πολιτική και να διαμορφώσουν την στρατηγική ασφαλείας τους. Στην αμερικανική αντίληψη, η ανάδειξη της Σοβιετικής Ένωσης στον ύψιστο κίνδυνο για την αμερικανική ασφάλεια τροφοδοτήθηκε ουσιαστικά από την παρέμβαση του αμερικανού διπλωμάτη George Kennan ο οποίος με το περίφημο Μακρύ Τηλεγράφημά³⁰⁶ του στις 22 Φεβρουαρίου 1946 προς την αμερικανική κυβέρνηση έδινε την βαρύνουσα σημασία μεν, αλλά και υπερβολική άποψή του για τις σοβιετικές φιλοδοξίες και δυνατότητες. Αυτό έδωσε και το έναυσμα για την διόγκωση και τον υπερτονισμό του κινδύνου που πήγαζε από την ΕΣΣΔ και τις διεθνείς επιδιώξεις της. Η αμερικανική πολιτική ηγεσία διατήρησε υψηλούς τόνους αναφορικά με την σοβιετική απειλή καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και σχεδίασε την στρατηγική ασφαλείας της πάντοτε με γνώμονα το αντίπαλο αυτό δέος στο διεθνές σύστημα, επηρεαζόμενη ουσιαστικά από μια εικόνα η οποία είχε διαμορφωθεί στην αντίληψή της για το διεθνές σύστημα εκείνη την περίοδο.

³⁰⁵ Σχετικά με την τάση δαιμονοποίησης των απειλών και τη σχέση αυτής με τον παραδοσιακό αμερικανικό φιλελευθερισμό βλ. Vibeke Schou Pedersen, "In Search of Monsters to Destroy? The Liberal American Security Paradox and a Republican Way Out", *International Relations*, Vol. 17, no.2

³⁰⁶ George Kennan, *The Long Telegram*, Feb. 22 1946, στο <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>

Η δαιμονοποίηση της Σοβιετικής Ένωσης εξυπηρέτησε την αμερικανική εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας για μισό αιώνα περίπου, όμως η κατάρρευσή της και η πτώση του σοσιαλισμού άφησε κενή τη θέση του ύψιστου κινδύνου για την αμερικανική ασφάλεια. Η νέα χιλιετία βρήκε τις Ηνωμένες Πολιτείες δίχως ουσιαστικό αντίβαρο στο διεθνές σύστημα και σε γενικές γραμμές ασφαλείς από τον παραδοσιακό, ρεαλιστικό κίνδυνο της διακρατικής βίας. Την θέση της Σοβιετικής Ένωσης στην αμερικανική αντίληψη ως υπέρτατης απειλής για την ασφάλεια των ΗΠΑ και γενικότερα της Δύσης και του δυτικού τρόπου ζωής έμελλε να λάβουν τα νέα επικίνδυνα φαινόμενα που έκαναν την εμφάνισή τους στην μεταψυχροπολεμική εποχή. Από την δεκαετία του 1990 είχε αρχίσει να κάνει ολόένα και πιο εμφανή την παρουσία του το φαινόμενο της διεθνούς τρομοκρατίας με τις πρώτες σοβαρές επιθέσεις εναντίων των ΗΠΑ (στο έδαφός τους ή και στο εξωτερικό) να καταγράφονται στις 26 Φεβρουαρίου 1993 στο World Trade Center, στις 7 Αυγούστου 1998 στις αμερικανικές πρεσβείες του Νταρ ες Σαλάμ στην Τανζανία και του Ναϊρόμπι στην Κένυα και στις 12 Οκτωβρίου 2000 κατά του αμερικανικού πολεμικού πλοίου USS Cole στο λιμάνι του Άντεν στην Υεμένη. Μετά και τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 το φάσμα της τρομοκρατίας αποτέλεσε και επίσημα πλέον τον «δαίμονα» εκείνο που η αμερικανική εξωτερική πολιτική αναζητούσε για να χρησιμοποιήσει ως πυξίδα της και συνάμα ως δικαιολόγηση των επιλογών της.

Το γεγονός ότι η σχετικά νέα αυτή απειλή ήταν πολύ διαφορετική από τις έως τότε παραδοσιακές απειλές κατά των κρατών (ουσιαστικά την χρήση βίας από άλλα κράτη ή συνασπισμούς στο διεθνές σύστημα), την καθιστούσε ακόμα πιο επικίνδυνη καθώς η αντιμετώπισή της απαιτούσε διαφορετικούς χειρισμούς από εκείνους που η αμερικανική εξωτερική πολιτική γνώριζε και εφάρμοζε διεθνώς. Η ασύμμετρη απειλή της τρομοκρατίας δραματοποιήθηκε ακόμα περισσότερο στην αντίληψη της πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ εξαιτίας αυτής ακριβώς της ασυμμετρίας της, δηλαδή της αντιπαράθεσης εντελώς ανόμοιων παραγόντων του διεθνούς συστήματος (τρομοκρατικών ομάδων εναντίων κρατών) με απρόβλεπτες έως τότε δυνατότητες εφαρμογής βίας. Η τότε κυβέρνηση επιχείρησε και κατάφερε να μεγιστοποιήσει το αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών (στο εσωτερικό των ΗΠΑ, αλλά εν μέρει και στο εξωτερικό) από τον νέο αυτό εχθρό και χρησιμοποίησε το τροφοδοτούμενο αυτό αίσθημα κινδύνου για να αιτιολογήσει πολλές από τις σημαντικότερες επιλογές της από το 2002 και έπειτα, συμπεριλαμβανομένων των στρατιωτικών επεμβάσεων στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ. Οι αναφορές στο φαινόμενο της διεθνούς τρομοκρατίας και ειδικότερα στην οργάνωση Al-Qaida και οι ευθείες συνδέσεις του με τις περιπτώσεις του Ιράκ και του Αφγανιστάν είναι συνεχείς στα επίσημα δημόσια

έγγραφα ασφαλείας των ΗΠΑ, δημιουργώντας την εντύπωση πως πρόκειται για ζητήματα αξιωματικά αλληλένδετα.

Πέρα από την τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής και η διάδοσή τους διεθνώς, με το αποκορύφωμα της επικινδυνότητας να έγκειται στο ενδεχόμενο απόκτησης τέτοιων όπλων από κράτη-παρίες με καταπιεστικά και ανελεύθερα καθεστώτα, αποτελούν συμπληρωματικό κομμάτι στο φάσμα των σύγχρονων απειλών κατά της ασφάλειας των ΗΠΑ. Η τακτική της δαιμονοποίησης έχει εφαρμοστεί εντατικά απέναντι και σε αυτούς τους κινδύνους από την αμερικανική ηγεσία και ειδικότερα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτήν του Ιράκ (προ της επέμβασης), αλλά και του Ιράν. Στην πρώτη, η δαιμονοποίηση επικεντρώθηκε προ της στρατιωτικής επέμβασης στο πρόσωπο του Ιρακινού δικτάτορα Saddam Hussein, στις φιλοδοξίες του και στις (κατά πολλούς αμφισβητούμενες) δυνατότητές του να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής. Στην δεύτερη, οι ΗΠΑ ασκούν παρόμοια τακτική μέχρι τις μέρες μας επιχειρώντας να παρουσιάσουν το ιρανικό καθεστώς ως εστία τεράστιων κινδύνων όχι μόνο για τις ίδιες, αλλά και για ολόκληρο το διεθνές σύστημα, τόσο όσον αφορά τα όπλα μαζικής καταστροφής όσο και την τρομοκρατία.

Η δραματοποίηση αυτών των θεμάτων της αμερικανικής ατζέντας ασφαλείας, με πρώτο φυσικά αυτό της τρομοκρατίας, προσφέρει σε ένα σημαντικό βαθμό την απαραίτητη στήριξη και νομιμοποίηση που χρειάζεται η αμερικανική ηγεσία για να προχωρήσει στις πολιτικές που έχει επιλέξει για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων απειλών, αλλά ταυτόχρονα και για να πετύχει στόχους που έχει θέσει εκ παραλλήλου και όχι απόλυτα φανερά ή δημόσια. Η διαμόρφωση της αμερικανικής αντίληψης για τις απειλές που οι ΗΠΑ έχουν μπροστά τους έχει η ίδια επηρεάσει την αντίστοιχη διαμόρφωση της αντίληψης για την εκάστοτε συμφέρουσα τακτική αντιμετώπισης. Η θερμή στήριξη από την κοινή γνώμη και από άλλους παράγοντες της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής στις ΗΠΑ απέναντι στις υπερτονισμένες απειλές δεν είναι μόνο χρήσιμη, αλλά κρίνεται και απόλυτα αναγκαία, ειδικά όταν τα μέτρα που επιθυμεί να λάβει η αμερικανική ηγεσία για την επίτευξη ενός στόχου όχι απλά έχουν χαρακτήρα έκτακτης ανάγκης, αλλά απαιτούν τη χρήση σκληρής ισχύος και ειδικότερα στρατιωτικής βίας. Ενέργειες όπως η πραγματοποίηση μακροχρόνιας στρατιωτικής επέμβασης σαν κι αυτή στο Ιράκ ή η έμμεση καταπίεση ορισμένων ατομικών ελευθεριών με τη θέσπιση νόμων, όπως για παράδειγμα η USA PATRIOT Act, είναι ενέργειες που εμπίπτουν ξεκάθαρα στα μέτρα αντιμετώπισης θεμάτων που ανήκουν στη σφαίρα ασφαλείας, ενέργειες, δηλαδή, που απομακρύνονται κατά πολύ από τα συνήθη μέτρα καθημερινής πολιτικής. Εκτός τούτου, τέτοιες ενέργειες είναι απόλυτα λογικό, όντας αμφιλεγόμενες για μια φιλελεύθερη κοινωνία, να είναι

δύσκολο να συγκεντρώσουν ευρεία συναίνεση μέσα σε αυτήν. Σε αυτό το σημείο, η δαιμονοποίηση συγκεκριμένων απειλών έρχεται να προσφέρει την κρίσιμη στήριξη στην εκάστοτε εκτελεστική εξουσία, και εν προκειμένω στην αμερικανική κυβέρνηση κατά την θητεία του George W. Bush, ώστε η κοινωνία και οι πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες να συσπειρωθούν όσο το δυνατόν περισσότερο πίσω από τις οποιεσδήποτε αποφάσεις της αμερικανικής ηγεσίας πάνω στα θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας και να εξασφαλιστεί η ευρεία συναίνεσή τους για τις επιλογές αυτές.

1.4.2.2. Μονομέρεια και διατήρηση του μονοπολικού διεθνούς συστήματος

Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο που προκύπτει για την στρατηγική ασφαλείας των ΗΠΑ μέσα από τις πολιτικές της κυβέρνησης Bush και την εφαρμογή τους στο διεθνές περιβάλλον είναι αυτό της μονομέρειας (unilateralism). Όπως προαναφέρθηκε, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης άλλαξε ριζικά τη δομή του διεθνούς συστήματος με τις ΗΠΑ όχι απλά να περνούν ως ηγέτιδα δύναμη στην μονοπολική εποχή, αλλά ταυτόχρονα να συνειδητοποιούν την μοναξιά αυτή της παγκόσμιας πρωτοπορίας και τις δυνατότητες που πήγαιναν από αυτήν. Από την εποχή της διακυβέρνησης Clinton όμως, αρκετά πράγματα άλλαξαν, ανάμεσα σε αυτά και ο τρόπος με τον οποίο η πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ έφτασε να αντιλαμβάνεται την πρωτοκαθεδρία αυτή. Από την εποχή που η υπερδύναμη εκμεταλλεύτηκε την κυριαρχία της για να διαδώσει τις φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες σε όλο τον κόσμο επί εποχής Clinton, από το 2001 κι έπειτα οι ΗΠΑ δείχνουν έτοιμες και αποφασισμένες να εκμεταλλευτούν την ίδια κυριαρχία προκλητικά ιδιοτελώς. Το μονοπολικό διεθνές σύστημα στην αμερικανική αντίληψη από το 2001 φαντάζει ως το ιδανικό περιβάλλον για το σχεδιασμό και την εφαρμογή μιας απόλυτα μονομερούς εξωτερικής πολιτικής από τον μοναδικό πόλο ισχύος μέσα σε αυτό³⁰⁷. Η τάση αυτή σύντομα άρχισε να φαίνεται και στην πράξη με τις επιλογές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας να αποκτούν χαρακτήρα ολοένα πιο μονομερή και αποκομμένο από τους υπόλοιπους παράγοντες του διεθνούς συστήματος.

---

³⁰⁷ G, John Ikenberry, "Liberalism and Empire: Logics of Order in the American Unipolar Age", *Review of International Studies*, Vol. 30 (2004), σελ.611, Charles A. Kupchan & Peter L. Trubowitz, *Dead Center*, "The Demise of Liberal Internationalism in the United States", *International Security*, Vol. 32, no.2 (Fall 2007), σελ. 9

Η μονομερής συμπεριφορά των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα γίνεται εμφανής σχεδόν σε κάθε επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής τους, από τα πλαίσια των διεθνών ή διμερών συνθηκών μέχρι τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, αυτά των αμερικανικών στρατιωτικών επεμβάσεων στο εξωτερικό, αλλά ακόμα και σε περιπτώσεις όπου τα κέρδη για τις ΗΠΑ είναι πολύ περιορισμένα³⁰⁸. Αναφορικά με την μονομέρεια σε διπλωματικό επίπεδο, η αποχώρηση των ΗΠΑ από τη συμφωνία κατά των αντιβαλλιστικών πυραύλων (ABM Treaty) που είχε συνάψει με την Σοβιετική Ένωση στις 26 Μαΐου 1972 αποτελεί μια ενδεικτική περίπτωση που χαρακτηρίζει την αμερικανική αντίληψη για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ όπως αυτή έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια. Η συνθήκη αυτή που εξυπηρέτησε τα συμφέροντα των δύο υπερδυνάμεων (και κατ' επέκταση όλου του πλανήτη) για 3 δεκαετίες, συντελώντας στην οικοδόμηση ενός σταθερού καθεστώτος πυρηνικής αποτροπής μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και συνεπώς ενισχύοντας τη διεθνή ασφάλεια, κατέστη ανενεργή με την μονομερή ανακοίνωση αποχώρησης των ΗΠΑ από αυτήν στις 13 Δεκεμβρίου 2001. Η κυβέρνηση του George W. Bush θεωρώντας πως η συνθήκη πλέον δεν εξυπηρετούσε τα συμφέροντα ασφαλείας των ΗΠΑ στον ίδιο βαθμό που τα εξυπηρετούσε στο παρελθόν, όταν ο κίνδυνος των πυρηνικών όπλων προερχόταν από ένα περιορισμένο μόνο αριθμό κρατών, προχώρησε παρά την αντίθετη γνώμη της ρωσικής κυβέρνησης³⁰⁹, αλλά σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από τη συνθήκη άρθρα, στην ενημέρωση της ρωσικής πλευράς πως οι ΗΠΑ επρόκειτο να αποχωρήσουν. Η αμερικανική ηγεσία, εν προκειμένω, θεώρησε πως η συμφέρουσα πολιτική ασφαλείας ήταν να ξεκινήσουν ενεργά βήματα προς την κατεύθυνση δημιουργίας μιας αντιπυραυλικής προστασίας για τις ΗΠΑ και για τους συμμάχους τους προκειμένου να αποκτήσουν κάποια προστασία απέναντι σε επιθέσεις με όπλα μαζικής καταστροφής γενικά και ειδικότερα από κράτη-παρίες. Η σταθερότητα που είχε προσφέρει η συνθήκη ABM στο καθεστώς πυρηνικής αποτροπής θεωρήθηκε δευτερεύουσας σημασίας και χωρίς πολλούς ενδοιασμούς η αμερικανική ηγεσία προχώρησε μονομερώς στην ουσιαστική κατάργησή της.

Μια άμεση συνέπεια της μονομέρειας που χαρακτηρίζει την αμερικανική εξωτερική πολιτική αυτήν την περίοδο είναι η σταδιακή απαξίωση των διεθνών κανόνων, συμφωνιών και συνεργασιών, θεσμών δηλαδή πάνω στους οποίους το διεθνές σύστημα είναι ουσιαστικά οικοδομημένο. Η μονομερής συμπεριφορά των ΗΠΑ έχει ως αποτέλεσμα να

---

³⁰⁸ Barry R. Posen, "The Struggle Against Terrorism: Grand Strategy, Strategy and Tactics", *International Security*, Vol. 26, no.3, σελ. 52

³⁰⁹ Για τη σχέση Ευρώπης, Ρωσίας και της αμερικανικής αντιπυραυλικής ομπρέλας βλ. Walter B. Slocombe, *Europe, Russia and American Missile Defense*, *Survival*, Vol. 50, no.2 (April-May 2008)

πληγεί το σύνολο των διεθνών δομών συνεργασίας στις οποίες συμμετέχει η πλειοψηφία των κρατών του κόσμου και συνεπώς και η λειτουργία του ίδιου του διεθνούς συστήματος καθώς θεσμοί που χρειάστηκαν δεκαετίες για να αναπτυχθούν και να προωθήσουν τη διεθνή ειρήνη και συνεργασία μεταξύ των κρατών πλέον τίθενται σε αμφισβήτηση μπροστά στις μονομερείς πολιτικές που εφαρμόζει η αμερικανική ηγεσία. Για την κυβέρνηση του George W. Bush και σύμφωνα με την αντίληψή της για την αμερικανική ασφάλεια, καμιά διακρατική συμφωνία και κανένας διεθνής οργανισμός δεν βρισκόταν πάνω από τα συμφέροντα ασφαλείας των ΗΠΑ ενώ πολλές φορές οι παραδοσιακές συμμαχίες και διεθνείς οργανισμοί αντιμετωπίστηκαν περισσότερο ως εμπόδια που καθυστερούσαν την λήψη μέτρων ενάντια σε κάποια απειλή παρά ως διεθνή όργανα λήψης αποφάσεων και συλλογικής δράσης. Ειδικά για τις περιπτώσεις εκείνες που απαιτείται κάποιου είδους στρατιωτική ενέργεια, οι διεθνείς συνεργασίες θεωρήθηκε πως λειτουργούν περιοριστικά αφενός καθυστερώντας τη λήψη μέτρων και αφετέρου παρεμποδίζοντας την σαφώς ανώτερη αμερικανική στρατιωτική μηχανή και τις επιχειρησιακές της δυνατότητες³¹⁰.

Εκεί που οι ΗΠΑ επέδειξαν τη μονομέρειά τους σε πολύ μεγάλο βαθμό είναι σε επίπεδο χρήσης στρατιωτικής βίας στο εξωτερικό, αναδεικνύοντας, παράλληλα, την κεντρική σημασία που έχουν στην σύγχρονη αμερικανική αντίληψη περί ισχύος οι σκληρές μορφές αυτής και κυρίως η στρατιωτική. Με τις στρατιωτικές επεμβάσεις στο Αφγανιστάν και ειδικά στο Ιράκ η κυβέρνηση του George W. Bush σφυρηλάτησε για τις ΗΠΑ την εικόνα ενός αυταρχικού ηγεμόνα που είτε κατασκευάζει συμμαχίες στα μέτρα των επιδιώξεών του είτε δρα μονομερώς όποτε το θεωρεί σκόπιμο. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στάθηκαν μόνο ως αφορμή της γενίκευσης αυτής της μονομερούς στρατηγικής ασφαλείας στο διεθνές περιβάλλον καθώς ενδεικτικά στοιχεία της νέας φιλοσοφίας και στάσης αυτής υπάρχουν ακόμα και στην Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας που είχε συνταχθεί το 1996 επί της δημοκρατικής κυβερνήσεως του Bill Clinton³¹¹. Στις δύο πιο πρόσφατες Στρατηγικές Εθνικής Ασφαλείας (2002 και 2006) διακηρύσσεται ξεκάθαρα πως οι ΗΠΑ, ενώ θα επιδιώξουν να λειτουργήσουν σε πνεύμα διεθνούς συνεργασίας με άλλα κράτη και παράγοντες του διεθνούς συστήματος ώστε να πετύχουν τους στόχους που έχουν θέσει για την ασφάλειά τους, δεν θα διστάσουν να δράσουν με τη βοήθεια επιλεκτικών συμμαχιών ή «συμμαχιών των προθύμων» ή ακόμη και μονομερώς στις

---

³¹⁰ Nicole Gnesotto, "Reacting to America", *Survival*, Vol. 44, no.4 (Winter 2002-2003), σελ. 100

³¹¹ "We will act with others when we can, but alone when we must", *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, February 1996

περιπτώσεις όπου ευρεία διεθνής συγκατάθεση θα απουσιάζει³¹². Πρόκειται για μια στάση σχεδόν ριζοσπαστική για τα δεδομένα των διεθνών σχέσεων στην οποία ένα κράτος επίσημα διακηρύττει και παράλληλα επιχειρεί να δικαιολογήσει/νομιμοποιήσει την πρόθεσή του να δράσει μόνο του στο εξωτερικό, και κατά συνέπεια επιθετικά, για την προάσπιση των συμφερόντων του.

Σε ανάλογο μήκος κύματος κινείται και η δεδηλωμένη δέσμευση να διατηρηθεί η παρούσα θέση των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα ως έχει, δηλαδή η ασύγκριτη στρατιωτική υπεροχή της υπερδύναμης απέναντι σε οποιοδήποτε άλλο κράτος ή συνασπισμό κρατών να εξακολουθήσει να υφίσταται με κάθε τρόπο. Η συγκεκριμένη δέσμευση επαναλαμβάνεται στα επίσημα δημόσια έγγραφα ασφαλείας των ΗΠΑ (NSS 2002, NSS 2006) και τονίζεται με τρόπο τόσο απόλυτο που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της σχετικής πρόθεσης της πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ³¹³. Η διατήρηση της μοναδικής υπερδύναμης στην ηγεμονική θέση που αυτή τη στιγμή κατέχει στον κόσμο αποτελεί προτεραιότητα πάνω στην οποία βασίστηκε στο σύνολό της η στρατηγική ασφαλείας των ΗΠΑ κατά τις δύο θητείες Bush και είναι ενδεικτική της στάσης που θα επιδιώξουν να κρατήσουν οι ΗΠΑ (κυρίως μέσω των γραφειοκρατικών δομών τους οι οποίες δεν μεταβάλλονται εξίσου εύκολα με την εναλλαγή ρεπουμπλικανών και δημοκρατικών στην προεδρία) στο άμεσο μέλλον απέναντι σε ανταγωνιστές και αντιπάλους στο διεθνές σύστημα. Η πολιτική ηγεσία της χώρας κατά την περίοδο Bush γνώριζε πως οι ΗΠΑ ήταν η μοναδική στρατιωτική υπερδύναμη σε ένα μονοπολικό διεθνές σύστημα και επιθυμία της ήταν να διατηρήσει το συντριπτικό προβάδισμα ισχύος που απολάμβανε ώστε να έχει εξασφαλισμένη την ευχέρεια να ενεργεί μονομερώς στην εξωτερική της πολιτική οποτεδήποτε δεν μπορούσε να έχει την υποστήριξη άλλων κρατών ή διεθνών οργανισμών. Στην Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας του 2002 γίνεται λόγος για την «επιδίωξη μιας ισορροπίας δυνάμεων που ευνοεί την ελευθερία»³¹⁴, αλλά αυτό που εννοείται είναι η διατήρηση της ουσιαστικής στρατιωτικής παντοδυναμίας των ΗΠΑ σε όλο τον κόσμο για την ευκολότερη προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων, είτε πρόκειται για τη διάδοση της δημοκρατίας ή την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, οπουδήποτε πάνω στον πλανήτη.

---

³¹² "... we will not hesitate to act alone, if necessary, to exercise our right of self-defense by acting preemptively...", *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, σελ. 6

³¹³ "... we must maintain and expand our national strength...", "We must maintain a military without peer...", *The National Security Strategy of the United States of America*, 2006, πρόλογος, σελ. 2

³¹⁴ "... the United States demonstrates its resolve to maintain a balance of power that favors freedom", *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, 1996, σελ. 29

1.4.2.3. Αναμόρφωση των κανόνων εθνικής κυριαρχίας – προληπτικός πόλεμος

Ένα ακόμα στοιχείο μείζονος σημασίας που προκύπτει από τη στρατηγική εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ και τις πολιτικές με τις οποίες αυτή επιδιώκεται είναι η έντονη τάση αναμόρφωσης των κανόνων εθνικής κυριαρχίας στο διεθνές σύστημα. Διεθνείς κανόνες που προήλθαν από τη Συνθήκη της Βεσφαλίας, διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τις ανάγκες του διεθνούς συστήματος και εδραίωσαν σταδιακά έναν κώδικα συμπεριφοράς μεταξύ κρατών φαίνεται πως εισέρχονται σε μια εποχή κριτικής αμφισβήτησης για το αν, τότε και σε ποια έκταση μπορούν πλέον να ισχύουν. Το δικαίωμα της εθνικής κυριαρχίας, όπως αυτό καθορίζεται και με τον πιο επίσημο τρόπο μέσα στον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ, δεν φάνηκε αντιμετωπίζεται πλέον από τις ΗΠΑ ως αξιωματικά απαραβίαστο, αλλά τέθηκε και συνεχίζει να τίθεται σε κρίση οποτεδήποτε υφίστανται, κατά την ηγεσία των ΗΠΑ, περιφερειακά ή τοπικά προβλήματα που εξελίσσονται σε μείζονα ζητήματα ασφαλείας για αυτές.

Υπεύθυνη για αυτήν την υποβάθμιση του δικαιώματος της εθνικής κυριαρχίας είναι η σχετικά νέα, όχι τόσο σε σύλληψη όσο σε τακτική εφαρμογή, έννοια του προληπτικού πολέμου που η αμερικανική ηγεσία ενσωμάτωσε στην στρατηγική εθνικής ασφαλείας της τα τελευταία χρόνια, κάνοντας την αρχή με το επίσημο κείμενο του 2002³¹⁵ και συνεχίζοντας και παράλληλα εμβαθύνοντας την επιχειρηματολογία υπέρ της συγκεκριμένης τακτικής στην Στρατηγική του 2006³¹⁶. Για τις ΗΠΑ η εθνική κυριαρχία δεν προβλέπει μόνο δικαιώματα στο διεθνές περιβάλλον, αλλά και υποχρεώσεις προς άλλα κράτη, καθώς επίσης και στο εσωτερικό. Ανάμεσα σε αυτές τις υποχρεώσεις των κυβερνήσεων η ηγεσία των ΗΠΑ αναγνωρίζει και την τήρηση του κοινωνικού συμβολαίου, την προστασία του λαού που κυβερνούν, και φυσικά τη μη-επίθεση εναντίων του, καθώς και την άρνηση στήριξης, άμεσης ή έμμεσης, σε τρομοκράτες και τις οργανώσεις τους.

Πρόκειται για τρεις αρχές που η αμερικανική εξωτερική πολιτική ορίζει ως απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διεκδίκηση του σεβασμού του δικαιώματος της εθνικής κυριαρχίας από κάθε κράτος. Οι πρώτες δύο αφορούν την νομιμοποίηση μιας κυβέρνησης στο εσωτερικό μιας χώρας καθώς και τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτήν τη νομιμοποίηση. Η τήρηση του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ εξουσίας και λαού αποτελεί σύμφωνα με τη συγκεκριμένη επιχειρηματολογία την ύψιστη υποχρέωση μιας κυβέρνησης

³¹⁵ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, σελ. 6, 15

³¹⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2006, σελ. 18

εάν αυτή επιθυμεί να γίνεται απόλυτα σεβαστή στο διεθνές περιβάλλον και στις σχέσεις της με τις κυβερνήσεις των άλλων κρατών. Ο σεβασμός της εθνικής κυριαρχίας ενός κράτους προϋποθέτει δηλαδή πως η ηγεσία του κράτους αυτού νομίμως εκπροσωπεί το λαό και ανελλιπώς φροντίζει να ικανοποιεί τις ανάγκες του, ανάμεσα στις οποίες είναι και αυτή της φυσικής προστασίας. Η μη-επίθεση στο λαό είναι δεδομένη για νόμιμες κυβερνήσεις και, αντίστοιχα, περιπτώσεις επίθεσης από ένα κράτος στον ίδιο το λαό του ή σε κάποιο τμήμα του αποτελούν αιτία απονομιμοποίησης του εν λόγω κράτους στη διεθνή κοινότητα και, κατά προέκταση, λόγο άρσης του δικαιώματος εθνικής κυριαρχίας του. Η περίπτωση του Ιράκ, όπου το καθεστώς του Saddam Hussein είχε προβεί σε επιθέσεις εναντίων μέρους του ίδιου του πληθυσμού του (στο βόρειο τμήμα της επικράτειας, στις κουρδικές περιοχές), αλλά και συστηματικά καταπίεζε τον ιρακινό λαό στο σύνολό του, αποτέλεσε για τις ΗΠΑ χαρακτηριστικό παράδειγμα απονομιμοποιημένης εθνικής κυριαρχίας και βάσει αυτού κάθε ενέργεια που στόχευε στην επέμβαση εναντίων της τότε ιρακινής κυβέρνησης, αλλά και οποιασδήποτε παρόμοιας με αυτήν, και υπέρ της προστασίας του καταπιεζόμενου λαού κρινόταν, κατά την αμερικανική αντίληψη, απόλυτα νομιμοποιημένη. Αντίστοιχες αναφορές για παραδείγματα απονομιμοποιημένης εθνικής κυριαρχίας έγιναν και εξακολουθούν να γίνονται από την πλευρά της αμερικανικής κυβέρνησης (τόσο από την κυβέρνηση Bush όσο και από την πολύ νέα ακόμα κυβέρνηση Obama) σχετικά με το Ιράν, τη Βόρεια Κορέα και πολλά κράτη του αραβικού κόσμου όπου η καταπίεση των πολιτών και η αυταρχική διακυβέρνηση ενισχύουν την παραπάνω επιχειρηματολογία.

Η τρίτη αρχή που ορίζει η αμερικανική ηγεσία για τη διατήρηση του δικαιώματος της εθνικής κυριαρχίας ενός κράτους απομακρύνεται πολύ από το γενικό περιεχόμενο των πρώτων δύο και αφορά σε ένα πολύ ειδικό ζήτημα, αυτό της άμεσης ή έμμεσης στήριξης της τρομοκρατίας από ορισμένες κυβερνήσεις. Αναχωρώντας από τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου και τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτό για τις κυβερνήσεις, οι ΗΠΑ είναι εμφανές ότι με τον ορισμό της τρίτης αυτής αρχής επιχειρούν να φωτογραφίσουν συγκεκριμένες περιπτώσεις που απασχολούν την εξωτερική τους πολιτική και συγκεκριμένα στο πεδίο αντιμετώπισης της διεθνούς τρομοκρατίας. Όταν μια κυβέρνηση παρέχει στήριξη οποιασδήποτε μορφής σε οργανωμένες ομάδες ατόμων που δρουν στο εξωτερικό με σκοπό την πρόκληση βλαβών στα συμφέροντα άλλων κρατών και των λαών τους, αυτομάτως κρίνεται συνένοχη με τις ίδιες τις ομάδες αυτές για τις ενέργειές τους. Είτε πρόκειται για αδυναμία παρεμπόδισης της δραστηριότητας των τρομοκρατικών οργανώσεων στο εσωτερικό τους είτε για εσκεμμένη παροχή στήριξης προς αυτές, τα κράτη

που με τις πολιτικές τους επιτρέπουν την εδραίωση των κυκλωμάτων της διεθνούς τρομοκρατίας, και συνεπώς είναι συνένοχα για το οικονομικοκοινωνικό κόστος που υφίστανται άλλα κράτη και κοινωνίες από τη δράση αυτών των τρομοκρατικών οργανώσεων, δεν δικαιούνται να απολαμβάνουν το δικαίωμα της εθνικής κυριαρχίας. Σύμφωνα με την επίσημη Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας τους, οι ΗΠΑ διατηρούν το δικαίωμα να επέμβουν στρατιωτικά, με τη βοήθεια της διεθνούς κοινότητας ή ακόμα και μονομερώς, στο εσωτερικό εκείνων των κρατών που παραβιάζουν την αρχή μη στήριξης της τρομοκρατίας ώστε να επιλύσουν οι ίδιες το πρόβλημα που τις απασχολεί. Κατά την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται, εν μέρει και στο κείμενο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας, και η οποία πλέον μοιάζει αποτυπωμένη στην στρατηγική κουλτούρα των ΗΠΑ, κάτι τέτοιο δεν αποτελεί παραβίαση του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ καθώς στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν τίθεται θέμα δικαιώματος εθνικής κυριαρχίας. Πρόκειται για ένα συνδυασμό αξιακών στοιχείων με την αμερικανική αντίληψη περί ισχύος που οδηγεί σε αντίστοιχη διαμόρφωση και την αντίληψη των τρόπων αντιμετώπισης τέτοιων καταστάσεων. Τα κράτη, για να απολαμβάνουν το συγκεκριμένο δικαίωμα στο διεθνές σύστημα, οφείλουν να τηρούν τις υποχρεώσεις τους τόσο διεθνώς όσο και στο εσωτερικό και η ευθύνη για οτιδήποτε συμβαίνει στο εσωτερικό τους βαρύνει αποκλειστικά τις κυβερνήσεις τους. Μέσα από την επιχειρηματολογία αυτή προκύπτει μια εθνική κυριαρχία *υπό συνθήκη* (για τα άλλα κράτη αλλά όχι και για τις ΗΠΑ)³¹⁷, η οποία δύναται να ισχύει μόνο εφόσον συγκεκριμένες αρχές τηρούνται απαρέγκλιτα και, όποτε κάποια από αυτές παραβιάζεται, αυτόματα αίρεται το συγκεκριμένο δικαίωμα και ανακύπτει δικαίωμα έξωθεν επέμβασης στο εσωτερικό του εν λόγω κράτους.

Στις παραπάνω περιπτώσεις οι ΗΠΑ διακηρύττουν, μέσω της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας τους, πως θα χρησιμοποιήσουν προληπτικά τη στρατιωτική τους ισχύ για την αποφυγή περεταίρω επέκτασης του εκάστοτε προβλήματος, είτε πρόκειται για τρομοκρατική δράση ή για κρατική βία απέναντι στον λαό. Η προληπτική χρήση στρατιωτικής βίας παρουσιάζεται επίσημα μέσα στα δημόσια κείμενα ασφαλείας ως ένα καθόλα νόμιμο εργαλείο στη διάθεση της αμερικανικής κυβέρνησης για περιπτώσεις όπου τα αμερικανικά συμφέροντα απειλούνται ή κάποιες από τις παραπάνω προϋποθέσεις διατήρησης της εθνικής κυριαρχίας δεν πληρούνται. Ο προληπτικός ή αποτρεπτικός πόλεμος εντάσσεται, πλέον, με την μια ή την άλλη λογική, κατά την αμερικανική επιχειρηματολογία, στα μέσα εφαρμογής της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ,

---

³¹⁷ Mary Kaldor, “American Power: From Compellance to Cosmopolitanism”, σελ. 12

τακτική που αποδείχτηκε πρακτικά με τη στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν και ακολούθως με αυτή στο Ιράκ³¹⁸.

Στις συγκεκριμένες δύο περιπτώσεις η προληπτική επίθεση των ΗΠΑ βασίστηκε σε διαφορετική επιχειρηματολογία για κάθε φορά. Για την επέμβαση στο Αφγανιστάν προτάχθηκε η απειλή της κρατικά υποστηριζόμενης τρομοκρατίας και δευτερευόντως η καταπίεση του αφγανικού λαού από το αυταρχικό καθεστώς των Taliban. Οι ΗΠΑ έχοντας ήδη δεχτεί το βαρύτατο πλήγμα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, για το οποίο η τρομοκρατική οργάνωση Al Qaida θεωρήθηκε υπεύθυνη, προχώρησαν στην ανατροπή του αφγανικού καθεστώτος το οποίο αποδεδειγμένα ενίσχυε την οργάνωση, με σκοπό την αποκοπή της τελευταίας από τους συνδέσμους της με την κρατική εξουσία της χώρας και την εκρίζωση της βάσης της στην περιοχή αποσκοπώντας, φυσικά, στην γενικότερη αποδυνάμωση του κυκλώματος της διεθνούς τρομοκρατίας. Για την επέμβαση στο Ιράκ η κυβέρνηση Bush εστίασε στην απειλή χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής εναντίων των ΗΠΑ ή των συμμάχων τους από το καθεστώς του Saddam Hussein και δευτερευόντως στην αυταρχική διακυβέρνηση και στην υποστήριξη της τρομοκρατίας. Σύμφωνα με την αμερικανική ηγεσία, το ιρακινό καθεστώς αποτελούσε μόνιμη απειλή για τη Δύση καθώς όχι μόνο επιδίωκε να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής, αλλά είχε ήδη δείξει στοιχεία της διάθεσης και της αποφασιστικότητάς του να τα χρησιμοποιήσει εναντίων των εχθρών του³¹⁹. Η αμερικανική επέμβαση εκεί, σύμφωνα πάντα με τις αμερικανικές διακηρύξεις, στόχευε στην απαλλαγή από την απειλή που αποτελούσαν τα όπλα μαζικής καταστροφής στα χέρια ενός αυταρχικού και απρόβλεπτου καθεστώτος και κάτι τέτοιο μπορούσε να επιτευχθεί μονάχα με την μόνιμη απομάκρυνση του Saddam Hussein από την εξουσία πράγμα που αποτελούσε και την εξασφάλιση της Δύσης πως το Ιράκ δεν θα επιδίωκε στο μέλλον την απόκτηση τέτοιων όπλων.

Και στις δύο περιπτώσεις προτιμήθηκε η προληπτική στρατιωτική επέμβαση ως τρόπος λύσης του προβλήματος και αποτροπής μιας πιθανής επιδείνωσης ενώ η

---

³¹⁸ Προληπτικά χτυπήματα παρόμοιας φύσεως αλλά σαφώς μικρότερης ισχύος είχαν πραγματοποιηθεί και κατά την προεδρία του Bill Clinton όπως η επίθεση τον Αύγουστο του 1998 στο χημικό εργοστάσιο της Al Shifa στο Σουδάν και η επιχείρηση "Desert Fox" τον Δεκέμβριο του 1998 κατά του Ιράκ, James Steinberg, "Preventive Force in US National Security Strategy", *Survival*, Vol. 47, no.4 (Winter 2005-2006), σελ.57

³¹⁹ Από τις 29 Μαρτίου 1987 έως τις 23 Απριλίου 1989 εφαρμόστηκε μια στρατηγική μαζικής εξόντωσης του κουρδικού πληθυσμού στο βόρειο Ιράκ από τον ιρακινό στρατό κατά την οποία περίπου 2000 χωριά καταστράφηκαν ολοσχερώς και 50000 Κούρδοι σκοτώθηκαν σύμφωνα με τις πιο συντηρητικές εκτιμήσεις. Κατά τη διάρκεια της γενικευμένης αυτής προσπάθειας του ιρακινού καθεστώτος να εξοντώσει ή να εκδιώξει το κουρδικό στοιχείο χρησιμοποιήθηκαν ακόμα και χημικά όπλα εναντίων πληθυσμού γεγονός που ενίσχυσε την αμερικανική επιχειρηματολογία για την αποφασιστικότητα του Saddam Hussein να χρησιμοποιήσει όπλα μαζικής καταστροφής εναντίων της Δύσης.

επιχειρηματολογία που χρησιμοποιήθηκε για την αιτιολόγηση των συγκεκριμένων αποφάσεων ήταν άλλοτε βασισμένη σε εμφανείς αποδείξεις και άλλοτε σε αμφιλεγόμενες ενδείξεις, λανθασμένες εκτιμήσεις και πιθανώς εσκεμμένες υπερβολές. Επίσης, και στις δύο περιπτώσεις γίνεται εμφανής η βαρύτητα που αποδίδεται κατά την αμερικανική αντίληψη περί απειλών στο ενδεχόμενο ενός στρατιωτικής φύσεως πλήγματος σε αμερικανικό έδαφος, ασχέτως αν αυτό είναι το στοιχείο που πραγματικά βρίσκεται πίσω από την επίσημη επιχειρηματολογία. Αυτό που έχει σημασία, όμως, δεν είναι τόσο οι λεπτομέρειες των δύο συγκεκριμένων στρατιωτικών επεμβάσεων, όσο το ότι οι ΗΠΑ μέσα σε διάστημα σχετικά σύντομο (μέσα σε μόλις δύο προεδρικές θητείες του George W. Bush) και για πρώτη φορά στην ιστορία τους προέβηκαν σε δύο ξεκάθαρες περιπτώσεις προληπτικού πολέμου με τη λογική της απομάκρυνσης μιας απειλής προτού αυτή εκδηλωθεί ή προτού αυτή επεκταθεί περισσότερο. Έπειτα, ο τρόπος με τον οποίο ανοιχτά διακήρυξαν την πρόθεσή τους να επαναλάβουν τη χρήση προληπτικής στρατιωτικής βίας οπουδήποτε κρίνουν (και πρόκειται σαφώς για μια υποκειμενική κρίση) πως τα συμφέροντά τους τίθενται σε κίνδυνο ή απειλούνται κάποιες από τις αξίες που η αμερικανική πολιτική κουλτούρα εκπροσωπεί, ήταν ενδεικτικός της διάθεσης της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας να λειτουργήσει ηγεμονικά στο διεθνές σύστημα προσαρμόζοντας τους διεθνείς κανόνες που τόσα χρόνια τώρα διέπουν τη λειτουργία του στις ανάγκες της σύγχρονης αντίληψης για την αμερικανική στρατηγική ασφαλείας και την εξωτερική πολιτική. Η μονομερής νομιμοποίηση του προληπτικού πολέμου από τις ΗΠΑ οδηγεί στην αναμόρφωση της παραδοσιακής έννοιας της εθνικής κυριαρχίας ανατρέποντας εδραιωμένες αντιλήψεις γύρω από τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και τις σχέσεις μεταξύ κρατών.

Εν ολίγοις, σύμφωνα με την κυβέρνηση Bush, οι τρομοκράτες και τα κράτη-παρίες δεν ήταν δυνατό να αποτραπούν και δεν ήταν καθόλου εύκολο ούτε και συμφέρον να αντιμετωπιστούν με αμυντικές στρατηγικές. Οι τρομοκρατικές οργανώσεις δεν σέβονται σύνορα και δεν περιορίζονται από αυτά επομένως ούτε και οι ΗΠΑ όφειλαν να περιορίσουν τις δράσεις τους εντός των συνόρων τους. Ως μοναδική αξιόπιστη στρατηγική που μπορεί να επιτύχει ριζοσπαστικές λύσεις η προηγούμενη αμερικανική κυβέρνηση αναγνώρισε την προληπτική παρέμβαση οπουδήποτε στον κόσμο το επιβάλλουν τα εθνικά συμφέροντα των ΗΠΑ και η προστασία αυτών. Σύμφωνα με αυτήν τη στρατηγική, καμιά απειλή δεν πρέπει να αφεθεί ελεύθερη να επεκταθεί και να καταστεί ικανή να αγγίξει την υπερδύναμη στο εσωτερικό της ή να βλάψει τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντά της στο εξωτερικό. Η αμερικανική στρατηγική ασφαλείας οφείλει να εντοπίσει και με τα κατάλληλα μέσα να εξαφανίσει κάθε απειλή, εντός ή εκτός συνόρων, προτού αυτή εκδηλωθεί. Πρόκειται για

μια ηγεμονική λογική η οποία εφαρμοζόμενη στο μονοπολικό διεθνές σύστημα της εποχής μας επηρεάζει δραματικά τις παραδοσιακές έννοιες της εθνικής κυριαρχίας, της αποτροπής και της ισορροπίας δυνάμεων, η μεταβολή των οποίων με τη σειρά της τροφοδοτεί την ανάπτυξη αυτής της ίδιας ηγεμονικής λογικής. Η αμερικανική στρατηγική ασφαλείας έχει εισέλθει με αυτόν τον τρόπο σε ένα φαύλο κύκλο από τον οποίο αφενός η προηγούμενη, ρεπουμπλικανική ηγεσία της υπερδύναμης δεν έδειχνε ιδιαίτερη διάθεση να βγει (καθώς αντιμετώπιζε την όλη κατάσταση με αισιοδοξία για το τελικό αποτέλεσμα αναφορικά με την θέση των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα) και αφετέρου η νέα, δημοκρατική κυβέρνηση έχει σίγουρα πολύ δρόμο να διανύσει για να δείξει το εάν και κατά πόσο δύναται ή επιθυμεί να το πράξει και ουσιαστικά να απεμπλακεί. Πρόκειται για ένα κύκλο που αποδεικνύεται ολοένα και πιο δαπανηρός για τη χώρα, τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά, καθώς επίσης και αποσταθεροποιητικός για τις δομές του διεθνούς συστήματος.

1.4.2.4. Εκμετάλλευση και διατήρηση της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος

Όλο και πιο σημαντική θέση ανάμεσα στα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους οι ΗΠΑ για την εφαρμογή της εξωτερικής τους πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας κατέχει τα τελευταία χρόνια η αμερικανική στρατιωτική μηχανή. Όντας η πληρέστερη, ισχυρότερη και πιο προηγμένη τεχνολογικά³²⁰ σε όλο τον κόσμο και μάλιστα με μεγάλη διαφορά από τις αμέσως επόμενες αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα στη διάθεση των σχεδιαστών της αμερικανικής πολιτικής ασφαλείας. Η κυβέρνηση του George W. Bush γνωρίζοντας το μοναδικό αυτό συγκριτικό πλεονέκτημα που απολάμβαναν οι ΗΠΑ με το ξεκίνημα της νέας χιλιετίας δεν δίστασε να το εκμεταλλευτεί για την εφαρμογή της στρατηγικής ασφαλείας της. Σύμφωνα με το λεγόμενο δόγμα Bush, που παρουσιάστηκε στην ομιλία του αμερικανού πρώην προέδρου στην Ακαδημία του West Point στις 3 Ιουνίου 2002, η αποτροπή και ο περιορισμός των αντιπάλων στο διεθνές σύστημα δεν ήταν πλέον ικανά από μόνα τους ως μέτρα να καταφέρουν να ενισχύσουν την εθνική ασφάλεια και ο μόνος

---

³²⁰ Για τη σημασία της τεχνολογίας και της έρευνας και ανάπτυξης στην εθνική ασφάλεια βλ. Robert L. Paarlberg, "Knowledge as Power: Science, Military Dominance and US Security", *International Security*, Vol. 29, no.1 (Summer 2004)

τρόπος να επιτευχθεί αυτό ήταν η πραγματοποίηση προληπτικών ενεργειών στο εξωτερικό εναντίων υπαρκτών και αναδυόμενων απειλών³²¹.

Σύμφωνα με τη σύγχρονη αμερικανική υψηλή στρατηγική, η στρατιωτική ισχύς της χώρας έγινε αντιληπτή ως το απόλυτο εργαλείο εξωτερικής πολιτικής και τοποθετήθηκε στο επίκεντρο κάθε σχεδιασμού³²². Οι ΗΠΑ οφείλουν, κατ' αυτήν, να εκμεταλλευτούν το καταλυτικό προβάδισμα που έχουν στον στρατιωτικό τομέα για να επιτύχουν τις λύσεις που επιθυμούν παντού και για οτιδήποτε στον κόσμο. Πρέπει να χρησιμοποιήσουν την υπερσύγχρονη στρατιωτική τους μηχανή για να επιβάλλουν την ειρήνη εκεί όπου αυτή απειλείται ή έχει εκλείψει, για να προωθήσουν τη δημοκρατία στη θέση της τυραννίας και του αυταρχισμού, για να προλάβουν επικίνδυνες καταστάσεις σε υπό διάλυση ή αποτυχημένα³²³ κράτη, για να προστατέψουν τα ανθρωπιστικά ιδεώδη σε ολόκληρο τον πλανήτη και φυσικά για να προστατέψουν τα αμερικανικά συμφέροντα εκεί όπου αυτά απειλούνται ή ενδέχεται να απειληθούν μελλοντικά. Εν ολίγοις, η στρατιωτική ισχύς των ΗΠΑ αποτελεί το ύψιστο μέσο για την επίλυση ενός μεγάλου μέρους, αν όχι της πλειοψηφίας, των προβλημάτων που εντοπίζονται σύμφωνα με την αμερικανική αντίληψη της εθνικής ασφαλείας. Εν μέσω αυτής της αυξημένης χρησιμότητας που διέκρινε για τις ένοπλες δυνάμεις, η αμερικανική ηγεσία κατά την κυβέρνηση Bush προχώρησε ένα βήμα πιο πέρα καθώς δημόσια υποστήριξε την απόσυρση των ΗΠΑ από οποιοσδήποτε συνθήκες, διεθνείς ή διμερείς, που πιθανώς περιορίζουν την δυνατότητα εκμετάλλευσης της στρατιωτικής ισχύος της υπερδύναμης. Σαφέστατα, πρόκειται για μια θέση η οποία ευθέως προκύπτει από την εμπεδωμένη στην αμερικανική στρατηγική κουλτούρα σύγχρονη αντίληψη για το ρόλο της σκληρής ισχύος και τη σημασία αυτής στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Η μονομερής απόσυρση από την συνθήκη κατά των αντιβαλλιστικών πυραύλων (ABM Treaty) είναι ενδεικτική αυτής της πρόθεσης να μην αφεθούν διεθνείς συμφωνίες και υποχρεώσεις να περιορίσουν την περαιτέρω ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων των ΗΠΑ.

Στην πράξη, έως τις μέρες μας τουλάχιστον, ο ρόλος της αμερικανικής στρατιωτικής μηχανής επικεντρώνεται κυρίως στην καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας, στην

---

³²¹ Η ομιλία του George W. Bush στο West Point είναι διαθέσιμη στο <http://archive.newsmax.com/archives/articles/2002/6/2/81354.shtml>,

James Steinberg, "Preventive Force in US National Security Strategy", *Survival*, Vol. 47, no.4, σελ. 58

³²² Joseph S. Nye Jr, "Recovering American Leadership", *Survival*, Vol.50, no.1 (February-March 2008), σελ. 64

³²³ Ο Robert Dorff δίνει πολλές πληροφορίες και κάνει μια προσπάθεια ανάλυσης των δεσμών μεταξύ αποτυχημένων κρατών και των νέων απειλών που αναπτύσσονται στο διεθνές σύστημα, Robert Dorff, "Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned?", *International Studies Perspectives*, Vol. 6 (2005), Stephen M. Walt, Beyond Bin Laden, "Reshaping US Foreign Policy", *International Security*, Vol. 26, no.3 (Winter 2001-2002), σελ 62

εξουδετέρωση των επικίνδυνων δυνατοτήτων συγκεκριμένων καθεστώτων και στην επέμβαση σε περιπτώσεις αποτυχημένων κρατών. Οι στρατιωτικές επεμβάσεις αρχικά στο Αφγανιστάν για την ανατροπή των Taliban και την διάλυση της βάσης της Al Qaida στη χώρα και έπειτα στο Ιράκ με σκοπό την ανατροπή του καθεστώτος του Saddam Hussein, αλλά και η αμερικανική στρατιωτική παρουσία σε όλο τον κόσμο αποτελούν παραδείγματα αυτής ακριβώς εφαρμογής του ρόλου που έχει ανατεθεί στις σύγχρονες αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις. Φυσικά, παράλληλα με τους στόχους που καλείται να επιτύχει με την δράση της η αμερικανική στρατιωτική μηχανή, απώτερος σκοπός της αμερικανικής ηγεσίας ήταν και παραμένει η γενικότερη προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων, είτε πρόκειται για οικονομικά (πχ. η εκμετάλλευση των πετρελαϊκών αποθεμάτων του Ιράκ) είτε για γεωπολιτικά (πχ. η ανάπτυξη αμερικανικής παρουσίας σε ένα κομβικό σημείο νότια της Ρωσίας, δυτικά της Κίνας και ανατολικά της Μ. Ανατολής).

Εξίσου σημαντική εξέλιξη με την τοποθέτηση της στρατιωτικής ισχύος στο επίκεντρο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής τα τελευταία χρόνια ήταν και η εμφανής διάθεση της ηγεσίας των ΗΠΑ (τουλάχιστον κατά την κυβέρνηση Bush) να την χρησιμοποιήσει μονομερώς για την γρηγορότερη προώθηση των σχεδίων της. Η πολυμερής διπλωματία εντός των διεθνών οργανισμών αλλά και οι διμερείς επαφές με τα υπόλοιπα, ακόμα και τα ισχυρότερα, κράτη του κόσμου έχασαν την προτεραιότητα που απολάμβαναν παλαιότερα και η διάθεση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής δεν φάνηκε να ευνοεί την εξάντληση των περιθωρίων της διπλωματικής οδού ή την χρήση ήπιας ισχύος σε περιπτώσεις που η ίδια έκρινε πως πλήττονται ή ενδέχεται να πληχθούν τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Η προσφυγή στην χρήση στρατιωτικής βίας, όπως κατέδειξε η περίπτωση της επέμβασης στο Ιράκ, είναι ενδεικτική αφενός της κεντρικής σημασίας που έχει στην αμερικανική αντίληψη για την ισχύ η σκληρή μορφή αυτής και αφετέρου της αντίστοιχης τάσης στην εξωτερική πολιτική της υπερδύναμης και, ουσιαστικά, αποτελεί και υλοποίηση των δεσμεύσεων της προηγούμενης αμερικανικής ηγεσίας στην Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας της χώρας. Ακόμα και οι συλλογικές ενέργειες στα πλαίσια παραδοσιακών συμμαχιών ή του ΟΗΕ που στόχο έχουν τον καταμερισμό του κόστους και την πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων πέφτουν σε δεύτερη μοίρα μπροστά στη δυνατότητα αποφασιστικής επιβολής τελεσίδικων λύσεων με τη μονομερή χρήση στρατιωτικής ισχύος. Η στρατιωτική μηχανή των ΗΠΑ, όντας περισσότερο ανεπτυγμένη τεχνολογικά και σαφώς μεγαλύτερη από αυτές των συμμάχων τους, έχει, σύμφωνα με υποστηρικτές της αμερικανικής μονομέρειας, περισσότερες πιθανότητες να περιοριστεί και να μην μπορέσει να αναπτυχθεί στο μέγιστο των δυνατοτήτων της παρά να ενισχυθεί από

τις υπάρχουσες συμμαχικές δομές στις οποίες οι ΗΠΑ συμμετέχουν. Σαν μοναδική δυνατότητα συλλογικής στρατιωτικής δράσης κατά των στόχων που έθεσε η αμερικανική στρατηγική παρουσιάζεται η δημιουργία συμμαχιών των *προθύμων* για κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Κάθε αποστολή που προβλέπει την χρήση στρατιωτικής βίας έχει διαφορετικούς στόχους και συνεπώς οι απαιτήσεις για τη συμμετοχή διαφέρουν κάθε φορά. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση Bush κατέληξε στο ότι η εκάστοτε αποστολή είναι αυτή που πρέπει να καθορίζει τον συνασπισμό δυνάμεων που θα ενεργήσουν συλλογικά για την εκτέλεσή της. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με την αμερικανική στρατηγική εθνικής ασφαλείας κατά την περίοδο αυτή, όταν οι ΗΠΑ επιλέξουν να δράσουν μονομερώς, θα το πράξουν δίχως ενδοιασμούς για τις αντιδράσεις της διεθνούς κοινότητας και θα ενδύσουν την μονομέρειά τους αυτή με ένα χαλαρό συνασπισμό των προθύμων των οποίων η ουσιαστική συμμετοχή στις στρατιωτικές ενέργειες θα είναι εξαιρετικά αμφίβολη³²⁴.

Σε γενικές γραμμές, το μονοπολικό διεθνές σύστημα έχει ευνοήσει την ανάπτυξη μιας ηγεμονικής μονομέρειας από την πλευρά των ΗΠΑ, σε σημείο που η ηγεσία της υπερδύναμης να θεωρεί απόλυτα λογικό και δίκαιο να χρησιμοποιεί την ομολογουμένως ασύγκριτα μεγαλύτερη στρατιωτική της δύναμη ουσιαστικά κατά βούληση για να προωθήσει τα αμερικανικά συμφέροντα οπουδήποτε στον κόσμο. Αυτό σε συνδυασμό με την δεδηλωμένη πρόθεσή της να μην επιτρέψει την ανάπτυξη ανταγωνιστικών δυνάμεων που θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν την αμερικανική παντοδυναμία³²⁵ προδίδει τα σχέδια των ΗΠΑ για συστηματική χρήση της στρατιωτικής τους ισχύος στο μέλλον με σκοπό τη διατήρηση του μονοπολικού διεθνούς συστήματος και της ηγεμονικής θέσης τους μέσα σ' αυτό.

1.4.2.5. Προτεραιότητα στην εθνική ασφάλεια παρά στη διεθνή σταθερότητα

Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό στοιχείο της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ κατά τη διακυβέρνηση Bush είναι η προτεραιότητα που δίδεται σε αυτήν έναντι της

---

³²⁴ Κατά την επέμβαση στο Ιράκ τα στρατεύματα που πήραν μέρος προέρχονταν από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Αυστραλία και την Πολωνία ενώ σήμερα στην κατοχή της χώρας συμμετέχουν οι Γεωργία, Νότια Κορέα, Ρουμανία, Ελ Σαλβαδόρ, Βουλγαρία, Αλβανία, Μογγολία, Τσεχία, Αζερμπαϊτζάν, Τόνγκα, Δανία, Αρμενία, ΠΓΔΜ, Ουκρανία, Βοσνία, Εσθονία, Καζακστάν, Μολδαβία, Λετονία και Σιγκαπούρη με ισχυρότερες χώρες όπως οι Ιταλία, Ιαπωνία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία και Ουγγαρία να έχουν αποσυρθεί κατά τα προηγούμενα χρόνια.

³²⁵ Derek Chollet and Tod Lindberg, "A Moral Core for US Foreign Policy", *Policy Review*, no. 146 (Dec 2007-Jan 2008), σελ. 4

διεθνούς σταθερότητας. Η σταθερότητα στο διεθνές σύστημα και στα περιφερειακά υποσυστήματα κατά τη προηγούμενη δεκαετία βρίσκονταν στην κορυφή της ατζέντας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και αυτό γιατί οι διεθνείς ισορροπίες επηρέαζαν και επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την εθνική ασφάλεια και τα συμφέροντα των ΗΠΑ σε όλο τον κόσμο. Βασικός στόχος της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εξάλλου, ήταν η προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας σε όλο τον πλανήτη ώστε να μην υπάρχουν ανοιχτά περιφερειακά μέτωπα και τοπικές συγκρούσεις που θα αποσπούσαν την προσοχή της αμερικανικής πολιτικής από τον κρισιμότερο ανταγωνισμό με την Σοβιετική Ένωση και τον ανατολικό συνασπισμό της. Από το 2001 και μετά όμως παρουσιάστηκε έντονα μια τάση αναδιοργάνωσης των προτεραιοτήτων της αμερικανικής πολιτικής και η διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας υποβαθμίστηκε σημαντικά στην ατζέντα της αμερικανικής ηγεσίας. Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι η υποβάθμιση αυτή δεν επήλθε αυτόνομα, αλλά σε σύγκριση με την προώθηση της έννοιας της αμερικανικής εθνικής ασφαλείας η οποία τοποθετήθηκε σε απόλυτο βαθμό ως πρώτη προτεραιότητα δίχως να λαμβάνονται υπόψη παράμετροι, όπως για παράδειγμα ο βαθμός της διεθνούς σταθερότητας, που έχουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη δική τους, μικρότερη ή μεγαλύτερη, επιρροή στην εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ και των υπόλοιπων κρατών του κόσμου. Η βαρύτητα που δίνει στην διεθνή σταθερότητα η αμερικανική ηγεσία, ειδικά από την 11^η Σεπτεμβρίου και έπειτα, είναι χαρακτηριστικά μικρότερη από το παρελθόν με το σκεπτικό ότι δεν αποτελεί καθαυτή στόχο της αμερικανικής πολιτικής. Μοναδικός στόχος παραμένει η ενίσχυση της εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ και, συνεπώς, μόνο εάν αυτή η εθνική ασφάλεια εξυπηρετείται από τη σταθερότητα στο διεθνές ή στα περιφερειακά υποσυστήματα, θα καταβληθούν προσπάθειες από την αμερικανική κυβέρνηση για την διατήρηση ή ενίσχυση της τελευταίας σε συγκεκριμένα τμήματα ή στο σύνολο του πλανήτη³²⁶.

Αυτόματα σχεδόν προκύπτει το συμπέρασμα πως ενέργειες που αποσκοπούν μεν στην ενίσχυση της εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ, αλλά ταυτόχρονα αποσταθεροποιούν σημαντικά συγκεκριμένες περιοχές του κόσμου ή και ολόκληρη τη δομή του διεθνούς συστήματος, όπως για παράδειγμα η βίαιη προώθηση της δημοκρατίας³²⁷, δε θα παραμείνουν απραγματοποίητες εξαιτίας των παράπλευρων αυτών συνεπειών τους, αλλά

---

³²⁶ Η ίδια άποψη, πως η διεθνή σταθερότητα έπεται της αμερικανικής σταθερότητας στη θέση που κατέχει στο διεθνές σύστημα, αναλύεται στο Derek Chollet & Tod Lindberg, "A Moral Core for US Foreign Policy", σελ. 4

³²⁷ Κατά τον Michael Desch, μια από τις αρχές του αμερικανικού φιλελευθερισμού είναι το ότι η δημοκρατία είναι πιο σημαντική από την πολιτική τάξη και σταθερότητα και συνεπώς μια βραχυχρόνια περίοδος αστάθειας είναι αποδεκτή όταν πρόκειται για την προώθηση της μακροχρόνιας ειρήνης, Michael Desch, "America's Liberal Illiberalism", σελ. 10

θα δρομολογηθούν κανονικά εφόσον η αμερικανική ηγεσία κρίνει πως αυτό απαιτεί η στρατηγική εθνικής ασφαλείας της υπερδύναμης. Η αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της λογικής της προώθησης της αμερικανικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας εις βάρος της περιφερειακής σταθερότητας και συγκεκριμένα αυτής της Μέσης Ανατολής. Με τον προληπτικό πόλεμο που διεξήγαγαν οι ΗΠΑ στο Ιράκ και με την μακρόχρονη, όπως εξελίσσεται, διατήρηση στρατιωτικών δυνάμεων σε κομβικά σημεία της χώρας κατέλυσαν την όποια έννοια σταθερότητας υπήρχε όσο η κρατική εξουσία βρισκόταν στα χέρια του Saddam Hussein. Μπορεί, μάλιστα, να υπήρχαν σοβαρότατες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την πλευρά της αυταρχικής έως και εγκληματικής ιρακινής κυβέρνησης απέναντι στον ιρακινό λαό, όμως σε κάθε περίπτωση η χώρα και το περιφερειακό υποσύστημα στο οποίο ανήκε ήταν σαφώς πιο σταθερά απ' όσο σήμερα. Η αμερικανική επιχειρηματολογία επ' αυτού είναι πως το Ιράκ μπορεί αυτή τη στιγμή να είναι κυριολεκτικά υπό διάλυση όμως ούτε παρενοχλεί τα γειτονικά του κράτη ούτε επιδιώκει να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής και συνεπώς η τωρινή κατάσταση είναι σαφώς προτιμότερη για τις ΗΠΑ³²⁸. Θα ήταν σχεδόν αφελές να πει κανείς πως η αμερικανική ηγεσία δεν γνώριζε από πριν πως μια επέμβαση στο Ιράκ θα αποσταθεροποιούσε ολόκληρη την περιοχή για ένα αόριστο, αλλά σίγουρα μεγάλο χρονικό διάστημα. Ίσως η αισιοδοξία για την μετά Saddam εποχή στη χώρα να ήταν μεγάλη ανάμεσα στα στελέχη της κυβέρνησης Bush, όμως σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να ανέμεναν μια ομαλή και σύντομη μετάβαση του Ιράκ από την στυγνή δικτατορία του Saddam Hussein σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία δυτικού τύπου που θα εξασφάλιζε άμεσα τη σταθερότητα στο μεταδικτατορικό Ιράκ.

Παρόλα αυτά, η κυβέρνηση Bush επέλεξε να εφαρμόσει την πολιτική που είχε εξαγγείλει με την Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας του 2002 και να προχωρήσει στην στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ για την ανατροπή του καθεστώτος του Saddam Hussein. Η προώθηση της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού στον κόσμο αποτελούσε, κατά τα αμερικανικά επίσημα κείμενα ασφαλείας, μακροχρόνια συμφέρουσα τακτική για την υπερδύναμη και τους σκοπούς της και συνεπώς ήταν βασική προτεραιότητα της στρατηγικής της. Η καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας στο εξωτερικό, μέσω της επίθεσης κατά του δικτύου της Al Qaida στο Ιράκ (εάν υπήρχε καν τέτοιο δίκτυο εκεί) και η προληπτική εξουδετέρωση της (ομολογουμένως αμφιλεγόμενης) ιρακινής δυνατότητας κατασκευής και χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής ήταν και αυτά στόχοι στα πλαίσια ενίσχυσης της αμερικανικής εθνικής ασφάλειας σύμφωνα με την επιχειρηματολογία της

---

³²⁸ Steven E. Miller, "The Iraq Experiment and US National Security", σελ. 36

πολιτικής ηγεσίας των ΗΠΑ. Οι επίσημες δεσμεύσεις της τελευταίας πραγματοποιήθηκαν, ή τουλάχιστον επιχειρήθηκε να πραγματοποιηθούν, με την στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ με το σκεπτικό πως πρόκειται για στόχους εθνικής ασφαλείας που αξίζει να επιδιωχθούν ακόμα και με κόστος την βραχυχρόνια αποσταθεροποίηση του περιφερειακού υποσυστήματος της Μέσης Ανατολής γενικά και του Ιράκ ειδικότερα.

1.5. Συμπερασματικά

Αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης οι ΗΠΑ βρέθηκαν μόνες ουσιαστικά ως πόλος ισχύος στο διεθνές σύστημα με ένα τεράστιο κενό απέναντί τους. Η απειλή της ΕΣΣΔ έως τότε επισκίαζε κάθε άλλο θέμα στην ατζέντα ασφαλείας των ΗΠΑ και αποτελούσε κατά μια έννοια πυξίδα της αμερικανικής στρατηγικής ασφαλείας. Με την πτώση της αρχίζει συνεπακόλουθα και διαμορφώνεται στις ΗΠΑ μια αντίληψη για την ισχύ της χώρας διαφορετική από εκείνη που υπήρχε κατά την ψυχροπολεμική εποχή. Η αμερικανική ηγεσία πλέον αντιλαμβάνεται τα επίπεδα συνολικής ισχύος της υπερδύναμης ως ασύγκριτα υψηλά καθώς δεν υπάρχει καμία άλλη δύναμη στο διεθνές σύστημα που να μπορεί να την περιορίσει στην πολιτική της όπως υπήρχε κατά το παρελθόν το αντίπαλο δέος της Σοβιετικής Ένωσης. Παράλληλα με την διαμόρφωση αυτής της εικόνας στην αμερικανική πολιτική ηγεσία για τους συντελεστές ισχύος της χώρας ξεκινά να διαμορφώνεται και μια νέα αντίληψη για τις απειλές που αυτή αντιμετωπίζει. Ανάμεσα σε αυτές πλέον δεν βρίσκεται αυτή της Σοβιετικής Ένωσης που πλέον έχει αντικατασταθεί από τη Ρωσία και η οποία για τις ΗΠΑ δείχνει να αποτελεί περισσότερο μια πρόκληση για το μέλλον παρά μια απειλή για την αμερικανική εθνική ασφάλεια και επιβίωση. Σε συνολικό επίπεδο, η εκτίμηση που σχηματίζεται στο εσωτερικό των ΗΠΑ για τις απειλές που αντιμετωπίζει στο νέο μονοπολικό διεθνές σύστημα η χώρα είναι εξαιρετικά χαμηλή με την ατζέντα ασφαλείας της χώρας να συμπεριλαμβάνει ζητήματα έως τότε δευτερεύουσας προτεραιότητας και να είναι σε φάση αναδιαμόρφωσης για να ανιχνεύσει νέα. Κατά την περίοδο διακυβέρνησης Clinton, από το 1993 έως το 2001, η αμερικανική στρατηγική εθνικής ασφαλείας επηρεαζόμενη από αυτές τις αντιλήψεις της αμερικανικής ηγεσίας τόσο για την ισχύ της χώρας όσο και για τις απειλές που αντιμετωπίζει αποκτά έναν ξεκάθαρα φιλελεύθερο και πλουραλιστικό χαρακτήρα. Οι πολιτικές που ακολουθούνται δείχνουν προσανατολισμένες πιο μακριά από την παραδοσιακή ρεαλιστική παράδοση αναδεικνύοντας έντονα στοιχεία που ανήκουν στη φιλελεύθερη, με τη διεύρυνση του

δημοκρατικού μετώπου, της οικονομίας της αγοράς και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο, παράλληλα βέβαια με την προάσπιση των αμερικανικών συμφερόντων, να βρίσκονται στο επίκεντρο αυτής της στρατηγικής.

Κατά την επόμενη περίοδο, αυτήν της διακυβέρνησης Bush, η χώρα δείχνει μια διαφορετική τάση, εμφανιζόμενη έτοιμη να εκμεταλλευτεί τη μοναδική θέση ισχύος της στο διεθνές σύστημα για να προωθήσει το ηγεμονικό της προφίλ. Μερικοί πιστεύουν πως πρόκειται για τη φυσική εξέλιξη των πραγμάτων, όμως για την κυβέρνηση Bush ήταν συνειδητή επιλογή βασισμένη στην βαθύτερη αντίληψή της για την ισχύ της χώρας, τις απειλές και τα ενδεδειγμένα μέτρα αντιμετώπισης αυτών. Η αντίληψη αυτή της αμερικανικής ηγεσίας για τους συντελεστές ισχύος των ΗΠΑ συμβάδιζε βεβαίως με την εικόνα που είχε και ο υπόλοιπος κόσμος για την υπερδύναμη και που ουσιαστικά παρέμεινε αμετάλλαχτη από την πτώση της ΕΣΣΔ και μετά. Εκείνο το στοιχείο που άλλαξε δραματικά όμως ήταν η αντίληψη της ηγεσίας των ΗΠΑ κατά την περίοδο αυτήν για τις απειλές που αντιμετώπιζε η χώρα στο νέο διεθνές σύστημα, πολλές μάλιστα από τις οποίες γιγαντώθηκαν στην υποκειμενική εκτίμηση των Αμερικανών πολιτικών παραγόντων συμβάλλοντας στην δημιουργία της εικόνας ενός έθνους απειλούμενου από παντού.

Μέσα σε αυτό το ευνοϊκό για την υπερδύναμη διεθνές σκηνικό, η πολιτική της ηγεσία προέβηκε, και εξακολουθεί να προβαίνει, στην υλοποίηση συγκεκριμένων δεσμεύσεων που έχει λάβει χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή της και κατά βάση την ασυναγώνιστη αμερικανική στρατιωτική ισχύ. Ακολουθώντας τις ενίοτε υπερβολικές απαιτήσεις της επίσημης στρατηγικής που η ίδια έχει χαράξει, η πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ (κατά το διάστημα των κυβερνήσεων Bush) δεν δίστασε να επιδείξει στη διεθνή συμπεριφορά της έναν απροκάλυπτο έως και κυνικό ρεαλισμό επιδιώκοντας, όπως η ίδια υποστήριξε, άλλοτε να προστατέψει τα αμερικανικά συμφέροντα, άλλοτε τα υψηλά ιδανικά της ελευθερίας και της δημοκρατίας και γενικά τη δυτική πολιτικοοικονομική κουλτούρα και άλλες φορές απλά να ανταποκριθεί ενεργά σε υποκειμενικές έως και λανθασμένες αντιλήψεις απειλών. Από τα πιο σημαντικά στοιχεία της εξωτερικής της πολιτικής και τα οποία μάλιστα είναι ενδεικτικά της επιθετικότητας της σύγχρονης αμερικανικής διεθνούς συμπεριφοράς είναι η έντονη επιχειρηματολογία υπέρ αλλά και η πραγματοποίηση στρατιωτικών ενεργειών προληπτικής φύσεως σε διάφορα σημεία του πλανήτη με σημαντικότερο παράδειγμα αυτό της επέμβασης στο Ιράκ. Οι ενδοιασμοί για την προβολή και χρήση της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος ήταν σχεδόν ανύπαρκτοι εκεί όπου η αμερικανική ηγεσία έκρινε πως μπορούσε να επιβάλει σύντομες και σχετικά εύκολες λύσεις από μόνη της δίχως τη σύμπραξη συμμάχων και διεθνών οργανισμών, ενώ

συγκροτώντας συμμαχίες των προθύμων επιχείρησε να προσδώσει διεθνή χαρακτήρα στις μονομερείς της αποφάσεις και ενέργειες.

Αναφορικά με την ιδεολογική βάση της στρατηγικής ασφαλείας των ΗΠΑ, ή τουλάχιστον μεγάλου μέρους της, μπορούμε να πούμε πως αυτή τοποθετείται στην φιλελεύθερη πολιτική κουλτούρα των ΗΠΑ που διατηρεί τις ρίζες της στις απαρχές του αμερικανικού κράτους μετά τον πόλεμο της ανεξαρτησίας. Αυτή η κουλτούρα, βαθιά εμπειρωμένη στην αμερικανική πολιτική, συνδυασμένη με ένα ουίλσονιανό³²⁹ πνεύμα διεθνισμού καθοδηγεί τη βούληση των ΗΠΑ για διάδοση των αξιών της ελευθερίας και της δημοκρατίας στον κόσμο, αλλά με τρόπους που κάθε άλλο παρά στη φιλελεύθερη παράδοση δεν μπορούν να ανήκουν³³⁰. Μοιάζει, σύμφωνα με πολλούς, με ένα σταυροφόρο³³¹ κράτος το οποίο βασίζεται περισσότερο σε μια ιδέα παρά σε μια κοινή εθνική ταυτότητα³³². Η προώθηση των αξιών που πρεσβεύει η αμερικανική πολιτική κουλτούρα, όπως απέδειξαν τα γεγονότα, επιδιώχθηκε περισσότερο με εξαναγκαστικά μέσα παρά με τη βοήθεια ενός υγιούς παραδειγματισμού³³³, μοιάζοντας με αυτόν τον τρόπο με έναν «εκδικητικό Ουίλσονισμό», όπως χαρακτηρίστηκε από μερικούς ερευνητές³³⁴.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε πως η στρατηγική εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ επί διακυβέρνησης George W. Bush είναι ένα συνονθύλευμα ρεαλιστικών και ιδεαλιστικών σκοπών και διακηρύξεων για την επίτευξη και εφαρμογή των οποίων η αμερικανική πολιτική ηγεσία χρησιμοποιεί κυρίως και ολοφάνερα μεθόδους και μέσα που παραπέμπουν ξεκάθαρα σε μια ρεαλιστική σκέψη για τις διεθνείς σχέσεις. Η αμερικανική πολιτική ηγεσία κατά τη συγκεκριμένη περίοδο αντιλαμβάνεται τους συντελεστές ισχύος της χώρας ως εξαιρετικά αυξημένους, ιδιαίτερα εκείνους της σκληρής ισχύος, κάτι το οποίο υπενθυμίζεται προς πάσα κατεύθυνση τόσο στη θεωρία, δηλαδή στις επίσημες διακηρύξεις, όσο και στην πράξη. Η χρήση και απειλή χρήσης σκληρής ισχύος καθώς και η

³²⁹ “Wilsonian”, από το πνεύμα του 28^{ου} αμερικανικού προέδρου, Thomas Woodrow Wilson

³³⁰ Michael Desch, “America’s Liberal Illiberalism”, σελ.8.

³³¹ Η χρήση του όρου «σταυροφορία» για τη δράση των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα ανήκει στον Ronald Reagan που πρώτος αναφέρθηκε στην προσπάθεια διάδοσης της δημοκρατίας στην Ευρώπη ως αντίβαρο στην κομμουνιστική επιρροή ως «σταυροφορία για την ελευθερία» (crusade for freedom), Paul Gengor, “The March of Freedom, from Reagan to Bush”, *Policy Review*, no. 146 (Dec 2007-Jan 2008), σελ. 1

³³² Mary Kaldor, “American Power: From “Compellance” to “Cosmopolitanism”, σελ. 1

³³³ Διαχωρισμό μεταξύ των 2 τρόπων διάδοσης της δημοκρατίας, μέσω παραδειγματισμού και μέσω εκδικητικών ενεργειών (exemplarism vs vindicationism) κάνει και ο Michael Desch, Michael Desch, “America’s Liberal Illiberalism”, σελ. 18

³³⁴ Edward Rhodes, “The Imperial Logic of Bush’s Liberal Agenda”, *Survival*, Vol. 45, no.1 (Spring 2003), σελ. 133, ο συγγραφέας προσθέτει στις παρατηρήσεις του για τον ουίλσονιανό αυτό χαρακτήρα πως, τυπικά τουλάχιστον, η αμερικανική εξωτερική πολιτική αποδεικνύεται λιγότερο ριζοσπαστική και φιλόδοξη, σελ. 138

προώθηση μονομερών πολιτικών³³⁵ στις σχέσεις της υπερδύναμης με τον υπόλοιπο κόσμο τονίζουν την ρεαλιστική πλευρά της φύσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας με στοιχεία όπως το κράτος, το εθνικό συμφέρον και τη βία να βρίσκονται στο επίκεντρο κάθε πολιτικού σχεδιασμού. Η ηγεσία της υπερδύναμης φάνηκε και πάλι να αντιλαμβάνεται τις ΗΠΑ ως τον καλοκάγαθο ηγεμόνα³³⁶ που μπορεί και συνάμα έχει ευθύνη στα πλαίσια μιας ευρείας στρατηγικής ασφαλείας να προστατέψει την παγκόσμια τάξη, την ελευθερία και τη δικαιοσύνη³³⁷ όπως τουλάχιστον η ίδια ερμηνεύει τις έννοιες αυτές. Η μεσσιανική αντίληψη αυτή σε συνδυασμό με τις αντιλήψεις της κυβέρνησης Bush τόσο για την ισχύ των ΗΠΑ όσο και για τις απειλές ενάντια της ασφάλειας της χώρας οδήγησε σε μια σκληρή νεοϊμπεριαλιστική αμερικανική στρατηγική ασφαλείας με ολοφάνερα ρεαλιστικούς σκοπούς.

---

³³⁵ Ο μονομερής και βίαιος χαρακτήρας της αμερικανικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας επίσης γίνεται εύκολα αντιληπτός σε συγκρινόμενος με τον συνεργατικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφαλείας, Felix Sebastian Berenskoetter, "Mapping the Mind Gap: A comparison of US and European Security Strategies", *Security Dialogue*, Vol. 36, no.1, σελ. 74

³³⁶ Ο John Ikenberry τις χαρακτηρίζει «φιλελεύθερο φάρο» (liberal beacon), G. John Ikenberry, "Liberalism and Empire", σελ. 619

³³⁷ Felix Sebastian Berenskoetter, "Mapping the Mind Gap", σελ. 75, Zachary Selden, "Neoconservatives and the American Mainstream: Current US Foreign Policy has Deep Historical Roots", *Policy Review*, no. 124 (April-May 2004), σελ. 1

2. Ελληνική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας

2.1. Γενικά ιστορικά στοιχεία

Προσεγγίζοντας τη σύγχρονη ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας μπορούμε ιστορικά να διακρίνουμε ορισμένα σημεία καμπής, σημαντικά γεγονότα ή περιόδους που σημάδεψαν την ελληνική αντίληψη για την εθνική ασφάλεια και οδήγησαν σε μεταβολές της πολιτικής στάσης απέναντι στα ζητήματα ασφαλείας της χώρας. Οι τελευταίες τέσσερις δεκαετίες αποτέλεσαν το χρονικό πλαίσιο εντός του οποίου η ελληνική στρατηγική ασφαλείας μέσα από αμφιταλαντεύσεις και μεταβολές, πηγάζουσες κυρίως από την εκάστοτε πολιτική κουλτούρα των εναλλασσόμενων ηγεσιών, εξωτερικές επιρροές και διεθνείς συγκυρίες εξελίχθηκε στη σημερινή της μορφή. Ο Ψυχρός Πόλεμος και οι ισορροπίες που δημιούργησε σε όλο τον κόσμο επηρέασαν αναπόφευκτα και τη νοτιοανατολική Ευρώπη, το στρατηγικό περιβάλλον της Ελλάδας. Η ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ ήταν τόσο μεγάλη ώστε συντελούσε καθοριστικά στην διαμόρφωση εθνικών στρατηγικών των συμμάχων των δύο αντίπαλων υπερδυνάμεων. Η διαμάχη Ανατολής και Δύσης πρόβαλε για ολόκληρο το διάστημα του Ψυχρού Πολέμου ως ένα από τα κορυφαία, αν όχι το σημαντικότερο, ζήτημα ασφαλείας των ενταγμένων στις εκατέρωθεν συμμαχίες κρατών. Οι εθνικές στρατηγικές ασφαλείας χαράσσονταν με γνώμονα αυτήν τη πολιτικοστρατιωτική διχοτόμηση του κόσμου που μονοπωλούσε, ουσιαστικά, την ατζέντα ασφαλείας των μελών και των δύο συμμαχιών. Η ελληνική πολιτική δεν ξέφυγε, φυσικά, από αυτή την εξέλιξη ακολουθώντας πιστά τον συμμαχικό σχεδιασμό απέναντι στο σοσιαλιστικό μπλοκ στα Βαλκάνια. Η ιστορική διαμάχη με την Τουρκία κατά την περίοδο αυτή τέθηκε σε δευτερεύουσα μοίρα δεδομένης της σημασίας της αμερικανοσοβιετικής σύγκρουσης και των προεκτάσεών της για το μέλλον του κόσμου.

Τα γεγονότα του 1974, με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και την έκτοτε παράνομη κατοχή του βόρειου τμήματος της μεγαλονήσου, τα οποία έλαβαν χώρα ως απάντηση στο υποστηριζόμενο από την ελληνική δικτατορική ηγεσία εκεί πραξικόπημα αποτέλεσαν έναν από τους πιο σημαντικούς ρυθμιστικούς παράγοντες της μετέπειτα στρατηγικής ασφαλείας της Ελλάδας. Η τραυματική εμπειρία της κρίσης της Κύπρου στιγμάτισε την ελληνική εξωτερική πολιτική, αλλά και την ελληνική πολιτική ζωή στο σύνολό της, σε πολύ μεγάλο βαθμό και μετέβαλε τον τρόπο σκέψης των Ελλήνων πολιτικών

παραγόντων και του λαού γενικότερα αναφορικά με την ασφάλεια της χώρας³³⁸ (το 1974, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο έλαβε χώρα και η αποχώρηση της Ελλάδος από το ΝΑΤΟ). Η έννοια του «εξ ανατολάς κινδύνου» κυριάρχησε έκτοτε στην ατζέντα ασφαλείας της χώρας θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την ψυχροπολεμική διαμάχη και την απειλή του ανατολικού μπλοκ. Αυτή η μεταστροφή του ενδιαφέροντος δεν οφείλεται μόνο στην τουρκική εισβολή, αλλά και στην παντελή απραγία του ΝΑΤΟ μπροστά σε αυτήν την κατάφωρη παραβίαση του διεθνούς δικαίου καθώς και εξόφθαλμη καταπάτηση των συμμαχικών κανόνων εκ μέρους της Τουρκίας, και μάλιστα, σε μια περιοχή εξαιρετικά ευαίσθητη για τα στρατηγικά συμφέροντα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Οπωσδήποτε, οι παράγοντες ισχύος στη διάθεση της Ελλάδας ήταν σαφώς υποδεέστεροι αυτών στη διάθεση της γείτονος και νατοϊκής «συμμάχου» Τουρκίας, αλλά η ανασφάλεια που πήγαζε από αυτήν την αρνητική για τα ελληνικά συμφέροντα σύγκριση ήταν πολύ μικρότερη από εκείνη που προκάλεσε η αδυναμία ή απροθυμία της συμμαχίας, και ειδικά των ΗΠΑ, να επιβάλλουν στην Τουρκία μια συμπεριφορά σύμφωνη με τα διεθνή πρότυπα και κανόνες. Ως αποτέλεσμα της απογοήτευσης της ελληνικής πλευράς³³⁹ για την απραξία του ΝΑΤΟ μπροστά στην τουρκική επιθετικότητα, η ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας γρήγορα προσανατολίστηκε προς την εσωτερική εξισορρόπηση, τοποθετώντας, δηλαδή, το βάρος των προσπαθειών στην ανάπτυξη ίδιας εθνικής αποτρεπτικής δυνατότητας βασισμένης αποκλειστικά στην στρατιωτική ισχύ της χώρας. Παράλληλα, προωθήθηκε ως μέσο αποτροπής της τουρκικής απειλής η ενσωμάτωση της Ελλάδας στις ευρωπαϊκές κοινότητες και συγκεκριμένα στην ΕΟΚ και στη ΔΕΕ, ως στρατιωτικό βραχίονα της πρώτης (αν και η τελευταία φρόντισε να αποσαφηνίσει με τη Διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης τον Ιούνιο του 1992 πως δεν επρόκειτο να παρέμβει σε τυχόν διενέξεις μεταξύ δικών της μελών και μελών του ΝΑΤΟ, σβήνοντας έτσι τις ελπίδες της ελληνικής πλευράς για μια συλλογική, ευρωπαϊκή αποτρεπτική δυνατότητα απέναντι στην Τουρκία³⁴⁰).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η διάλυση του ανατολικού συνασπισμού αποτέλεσαν ένα ακόμα σημείο-σταθμό της εξέλιξης της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας. Οι ισορροπίες που είχαν σταδιακά δημιουργηθεί και συντηρηθεί καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις

---

³³⁸ Παναγιώτης Τσάκωνας και Θάνος Ντόκος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα: Η Άποψη της Αθήνας», στο Δημήτρης Καιρίδης, Lenore G. Martine (επιμ.), *Ρόλος και Θέση της Τουρκίας στον Κόσμο: Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 125

³³⁹ Yannis G. Valinakis, "La Grèce dans la Nouvelle Europe", *Politique étrangère*, Vol. 59 (1994), no.1, σελ. 226-227

³⁴⁰ Panayotis Tsakonas & Antonis Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The Expectations-Reality Gap", *Security Dialogue*, Vol. 34 (2003), σελ. 307

και τα στρατόπεδά τους ανατράπηκαν άρδην, ουσιαστικά εν μέσω μιας νυκτός, εκθέτοντας μεγάλες περιοχές του κόσμου, και ειδικότερα εκείνες πλησίον της πρώην σφαίρας επιρροής της ΕΣΣΔ σε καθεστώς γεωστρατηγικής ασάφειας. Η κατάσταση αυτή επηρέασε, όπως ήταν φυσικό, τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, τον Καύκασο και τη Μέση Ανατολή, μεταβάλλοντας κατά συνέπεια και τους στρατηγικούς προβληματισμούς της Ελλάδας σε σχέση με την ισορροπία ισχύος με την Τουρκία, αλλά και σε σχέση με τα βόρεια σύνορα της χώρας πέρα από τα οποία επικρατούσε, εν ολίγοις, ένα οικονομικοπολιτικό χάος που μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προκαλέσει ένα γενικότερο εκτροχιασμό της περιφερειακής σταθερότητας στα Βαλκάνια (όπως και έγινε άλλωστε) με όποιες συνέπειες και για την Ελλάδα. Η νέα διεθνής συγκυρία ενίσχυσε το αίσθημα ανασφάλειας της ελληνικής πλευράς για τις προθέσεις της Τουρκίας και την πιθανότητα πρακτικής έκφρασης αυτών. Ο περιορισμός της τουρκικής απειλής παρέμεινε πρωταρχικός στόχος για την Ελλάδα³⁴¹ και μάλιστα κατέστη ακόμη πιο προβληματικός από πριν καθώς η σταθερότητα που είχε συντηρηθεί κατά την ψυχροπολεμική εποχή έδινε πλέον τη θέση της σε μια γενικευμένη αβεβαιότητα θέτοντας οριστικά τέλος στην γεωστρατηγική στατικότητα του περιφερειακού υποσυστήματος της νοτιοανατολικής Ευρώπης³⁴².

Πέρα από την έμμεση επίδρασή της στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και στην ισορροπία ισχύος μεταξύ των δύο χωρών, η κατάρρευση του σοσιαλιστικού συνασπισμού δημιούργησε στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας μια ρευστή κατάσταση εγκυμονούσα πολλούς κινδύνους³⁴³, περισσότερο ή λιγότερο ορατούς. Η πολιτική αστάθεια στα Βαλκάνια και οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της στην περιοχή γενικά, και στην Ελλάδα ειδικότερα, έφεραν στο προσκήνιο σοβαρά θέματα που σύντομα αναδείχθηκαν ανάμεσα στα πιο σημαντικά στην ελληνική ατζέντα ασφαλείας. Στο επίκεντρο των πολιτικών, εθνικών και κοινωνικών συγκρούσεων και της στρατιωτικής βίας που ξέσπασαν στα Βαλκάνια την επομένη της διάλυσης της ΕΣΣΔ βρισκόταν η οικονομική και κοινωνική αποτυχία του σοσιαλιστικού μοντέλου στις χώρες όπου εφαρμόστηκε. Οι εξελίξεις πραγματοποιήθηκαν με ρυθμούς γρηγορότερους από τη δυνατότητα αντίδρασης της διεθνούς κοινότητας καθώς και από τη δυνατότητα προσαρμογής της εθνικής πολιτικής των γειτνιαζόντων χωρών. Η ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας προσανατολίστηκε στην αντιμετώπιση των νέων

---

³⁴¹ Panayotis Tsakonas & Antonis Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The Expectations-Reality Gap", σελ. 304

³⁴² Kostas Ifantis, "Perception and Rapprochement: Debating a Greek Strategy Towards Turkey", στο Mustafa Aydin & Kostas Ifantis (eds), *Turkish-Greek Relations, The Security Dilemma in the Aegean*, Routledge, London, 2004, σελ. 248

³⁴³ Θάνος Ντόκος, «Η Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου Εποχή: Προκλήσεις για την Ελληνική Ασφάλεια», στο Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος & Μαριλένα Κοππά (επιμ.), *Τριάντα Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-2004*, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα, 2005, σελ. 500

ζητημάτων που ανέδειξε η κατάσταση αυτή με στόχο τον κατά το δυνατόν τοπικό περιορισμό τους καθώς την άμβλυση των συνεπειών τους. Μετανάστευση, φτώχεια, εθνοτικές συγκρούσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία, καθώς και η περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη αποτέλεσαν προτεραιότητες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής εθνικής ασφαλείας όντας ζητήματα άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένα με την ευημερία της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας.

Η σημασία των μη παραδοσιακών, μη στρατιωτικών ζητημάτων ασφαλείας έγινε ακόμη πιο εμφανής για όλο τον κόσμο, και για την Ελλάδα επίσης, μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Η τρομοκρατία ήταν από πριν ενταγμένη στην ατζέντα ασφαλείας της χώρας μας όμως οι διαστάσεις των τρομοκρατικών χτυπημάτων στις ΗΠΑ και των σχεδόν άμεσων επιπτώσεών τους στην αμερικανική αλλά και στην παγκόσμια οικονομία τοποθέτησαν το συγκεκριμένο ζήτημα σε διαφορετικό επίπεδο στην ελληνική ατζέντα. Μπορεί οι ίδιες οι τρομοκρατικές επιθέσεις να μην αποτέλεσαν σημείο καμπής για την ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας, όμως οι διεθνείς εξελίξεις που ακολούθησαν, με την αμερικανική αντίδραση, τον πόλεμο στο Αφγανιστάν και μετέπειτα στο Ιράκ, σίγουρα αποτέλεσαν πηγή έντονου προβληματισμού για τους τρόπους με τους οποίους οι νέες εξελίξεις στο διεθνές σκηνικό θα επηρέαζαν θέματα έμμεσα συνδεδεμένα με την ελληνική εθνική ασφάλεια.

Εν μέσω αυτού του ασταθούς διεθνούς πολιτικού σκηνικού, η ελληνική εξωτερική πολιτική και στρατηγική ασφαλείας, όμως, δεν προσαρμόστηκε με αυτοματισμούς στις διεθνείς συγκυρίες με βάση τις εκάστοτε συστημικές πιέσεις και τους συσχετισμούς ισχύος, όπως θα προέβλεπε ένα νεορεαλιστικού χαρακτήρα πρότυπο κρατικής συμπεριφοράς. Ένας εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας που καθόλο αυτό το διάστημα επηρέαζε, αν δεν διαμόρφωνε στο σύνολό της, την στρατηγική της χώρας ήταν η ιδιαίτερη πολιτική κουλτούρα των κυριότερων συντελεστών της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας. Η προσωπική αυτή κουλτούρα αποδείχτηκε σε κάθε περίπτωση καθοριστικός παράγοντας για τη διαμόρφωση της διεθνούς συμπεριφοράς της χώρας άλλοτε απλά προσαρμόζοντας και άλλοτε μεταβάλλοντας άρδην την εξωτερική πολιτική τόσο σε επίπεδο στόχων όσο και σε επίπεδο μέσων προς επίτευξη αυτών, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την τεράστια σημασία της εκάστοτε προσωπικής αντίληψης για την ισχύ, την εθνική ασφάλεια, τα μέσα επιδίωξης αυτής, αλλά και τις διεθνείς σχέσεις γενικότερα στη διαμόρφωση της στρατηγικής ασφαλείας ενός κράτους.

2.2. Διακηρύξεις, προθέσεις και στόχοι - Προς τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για την ατζέντα ασφαλείας

Απέναντι στις νέες απειλές που προέκυπταν για την ελληνική εθνική ασφάλεια μέσα στο σύγχρονο διεθνές σύστημα καθώς και σε αυτές που παραδοσιακά απασχολούσαν την ηγεσία της χώρας από την εποχή της μεταπολίτευσης, η Ελλάδα επιχειρούσε ανά περίοδο να αντιπαρατάξει μια εθνική στρατηγική ασφαλείας ανάλογα με την εκάστοτε εγχώρια αντίληψη για τους συντελεστές ισχύος της χώρας σε συνδυασμό με την επικινδυνότητα της κάθε απειλής. Αναγνωρίζοντας τις σημαντικότερες αλλαγές που συντελέστηκαν στον κόσμο μετά την απότομη κατάρρευση του διπολισμού, τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που ήρθαν στο προσκήνιο μετά από αυτήν, το ειδικό βάρος των μη παραδοσιακών απειλών για τη διεθνή ασφάλεια ειδικά μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, καθώς επίσης και των επιπτώσεων της αμερικανικής αντίδρασης προς αυτά, η σύγχρονη ελληνική στρατηγική ασφαλείας κλήθηκε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ένα πολύπλοκο συνδυασμό προκλήσεων που εμφανίζονται απειλητικές για όλες τις δομές του κράτους, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και αμυντικές. Για την καλύτερη κατανόηση των κατά περίπτωση επιλεγμένων πολιτικών ασφαλείας κρίνεται σκόπιμο η παρούσα ανάλυση να πραγματοποιηθεί με ένα σαφή διαχωρισμό μεταξύ των περιόδων από το 1974 μέχρι περίπου το 1997 και από το 1997 μέχρι τις μέρες μας δίνοντας με αυτόν τον τρόπο έμφαση στα στοιχεία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας που παρουσίασαν έντονες μεταβολές μεταξύ των δύο αυτών περιόδων. Πιο συγκεκριμένα, ο διαχωρισμός αυτός στηρίζεται στη μεταβολή της εσωτερικής αντίληψης για τα επίπεδα εθνικής ισχύος της χώρας, στην διαφοροποίηση της αντίληψης περί απειλών και στην επίδραση αυτών των παραγόντων στην εφαρμοζόμενη στρατηγική εθνικής ασφαλείας, στοιχεία που σηματοδοτούνται από την ελληνοτουρκική Συμφωνία της Μαδρίτης τον Ιούλιο του 1997.

2.2.1. Στρατιωτική ασφάλεια, άμυνα και εξασφάλιση εθνικής κυριαρχίας

Βασική προτεραιότητα της ελληνικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας ήταν και παραμένει η υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας, κυριαρχίας και ακεραιότητας. Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων είναι παραδοσιακά πρωταγωνιστικός σε αυτόν τον στόχο καθώς

αυτές καλούνται να διατηρήσουν ανέπαφα τα σύνορα της χώρας απέναντι σε εξωτερικές απειλές προερχόμενες από οπουδήποτε. Κεντρικός άξονας της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, άλλωστε, σύμφωνα με το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, είναι η αποτροπή οποιασδήποτε απειλής σε συνδυασμό με την πολιτική αποκλιμάκωσης των εντάσεων. Το στρατιωτικό δόγμα της χώρας ορίζεται ως αποτρεπτικό-αμυντικό, με προσανατολισμό στην αντιμετώπιση κάθε εξωτερικής απειλής³⁴⁴. Μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 η Τουρκία καθιερώθηκε επίσημα ως η σημαντικότερη, αν όχι ως η μοναδική, απειλή κατά της ελληνικής εθνικής κυριαρχίας ενώ η κατάρρευση του παγκόσμιου διπολικού συστήματος και των ισορροπιών του ήρθε για να ενισχύσει την ελληνική ανασφάλεια απέναντι στην τουρκική επιθετικότητα, μια κατάσταση που ούτε λίγο ούτε πολύ διατηρήθηκε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες παρατηρείται μια συνεχής σύγκρουση χαμηλής έντασης με παρεμβαλλόμενα μικρά ή μεγάλα διαστήματα ύφεσης η οποία δημιουργεί την εντύπωση μιας διμερούς σχέσης ελεγχόμενης αντιπαράθεσης. Μάλιστα, στο διάστημα μέχρι το 1997 η ακραία ερμηνεία της τουρκικής επιθετικότητας και ο έντονος ανταγωνισμός με τη γείτονα σε συνδυασμό με την αντίληψη περί περιορισμένων επιπέδων ισχύος της ελληνικής πλευράς δημιουργούσε μια εντονότατη αίσθηση ανασφάλειας. Αυτή όχι απλά οδήγησε στην αναγωγή του εν λόγω ζητήματος σε υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα ασφαλείας, αλλά ουσιαστικά δημιούργησε τις συνθήκες για την επισκίαση όλων των άλλων θεμάτων και κατ' επέκταση για την τουρκοποίηση ολόκληρης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη συγκεκριμένη περίοδο.

Η αίσθηση ανασφάλειας αυτή μετριάστηκε στην περίοδο μετά το 1997 και την επίτευξη της Συμφωνίας της Μαδρίτης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, συμπίπτοντας χρονικά με την μεταβολή της εσωτερικής αντίληψης περί των εθνικών συντελεστών ισχύος και του συνόλου των απειλών για τη χώρα, αλλά εξακολούθησε να υπάρχει και να επηρεάζει την ατζέντα ασφαλείας. Δεν παύει εξάλλου να είναι μια κατάσταση που μπορεί δυνητικά να εξελιχθεί σε μια πολύ πιο σοβαρή κρίση με αποσταθεροποιητικές συνέπειες για το σύνολο της ευρύτερης περιοχής της νοτιοανατολικής Μεσογείου³⁴⁵. Μπροστά σε αυτήν την πρόκληση για την εθνική της κυριαρχία, η ελληνική πλευρά επισημαίνει δημόσια τους τρόπους με τους οποίους η τουρκική ηγεσία συστηματικά αμφισβητεί και υπονομεύει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας ενώ παράλληλα δεσμεύεται να ενεργήσει έτσι ώστε

³⁴⁴ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=56>

³⁴⁵ Kostas Ifantis, "Perception and Rapprochement: Debating a Greek Strategy Towards Turkey", σελ. 258

να βάλει φραγμό στις επιδιώξεις της γείτονος. Συγκεκριμένα, τονίζονται οι προσπάθειες της τουρκικής πλευράς να επεκτείνει τα όρια της επιχειρησιακής της ευθύνης στο Αιγαίο στα πλαίσια της Βορειοατλαντικής συμμαχίας, να διευρύνει προς τα δυτικά και εις βάρος της Ελλάδας τα όρια του τουρκικού FIR (Flight Information Region), καθώς και της περιοχής για έρευνα και διάσωση στο Αιγαίο, και να συνεκμεταλλευτεί τον υποθαλάσσιο πλούτο εντός των νόμιμων ορίων της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Υπογραμμίζεται, επίσης, η τουρκική προκλητικότητα μέσω της ευθείας απειλής κατά της Ελλάδος (*casus belli*) αναφορικά με την δυνητική επέκταση των χωρικών υδάτων της χώρας μας στα όρια (από τα 6 ν.μ. στα 12) που καθορίζει το ισχύον Δίκαιο της Θάλασσας³⁴⁶ ενώ μεγάλη σημασία αποδίδεται και στην ευθεία αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί βραχονησίδων πλησίον της τουρκικής ακτογραμμής (ακόμη και της νήσου Γαύδου νοτίως της Κρήτης) στη βάση αμφιβόλου λογικής νομικίστικων επιχειρημάτων³⁴⁷.

Από το 1997 και έπειτα, παράλληλα με την επισήμανση της τουρκικής προκλητικότητας και την δέσμευση περί αύξησης της αποτρεπτικής ισχύος απέναντι στην τουρκική απειλή, η ελληνική πλευρά διακηρύττει πως επιχειρεί μια ουσιαστική προσέγγιση της γείτονος χώρας στη βάση μιας φιλειρηνικής πολιτικής, ακολουθώντας τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και με πίστη στο διεθνές δίκαιο ώστε να επιλύσει τις όποιες διαφορές της με την απέναντι πλευρά στα πλαίσια της πολιτικής και της διπλωματίας και όχι με καταφυγή στην βία και τις απειλές³⁴⁸. Η στροφή αυτή επισημοποιείται στο περιθώριο της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Μαδρίτη τον Ιούλιο του ίδιου έτους, με την υπογραφή της διμερούς συμφωνίας να αποπνέει την αισιοδοξία για το πέρασμα των σχέσεων των δύο χωρών σε μια νέα εποχή. Είναι η περίοδος κατά την οποία μεταβάλλεται η αντίληψη της ελληνικής πολιτικής ελίτ για τους συντελεστές ισχύος της χώρας μας και συγκεκριμένα για τις δυνατότητες που προσφέρει η ήπια ισχύς, καθώς επίσης και η αντίληψη για το σύνολο των ελληνικών συμφερόντων και το επίπεδο επικινδυνότητας της τουρκικής απειλής γι' αυτά. Σύμφωνη με αυτή τη λογική της προσέγγισης είναι και η έκτοτε ισχύουσα δημόσια θέση της ελληνικής ηγεσίας πως επιθυμεί και υποστηρίζει την ένταξη

---

³⁴⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), *Article 3, Breadth of the territorial sea*, Montego Bay, December 1982, διαθέσιμο στο <http://www.admiraltylawguide.com/conven/unclostable.html>

³⁴⁷ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ο ρόλος της Ελλάδας στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=14>

³⁴⁸ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Βασικές αρχές πολιτικής εθνικής άμυνας*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=56>

της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση³⁴⁹. Αυτή η πολιτική στάση της οικοδόμησης μιας φιλικής και ειρηνικής σχέσης παραμένει σε γενικές γραμμές σταθερή από το 1997 (έχοντας όμως αλλάξει κατά περιόδους και ανάλογα με την εκάστοτε προσωπική πολιτική κουλτούρα των πολιτικών ηγεσιών τους επιμέρους στόχους της) και την πρώτη κυβέρνηση Σημίτη όταν πραγματοποιήθηκε μια μεταστροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής περιορίζοντας, στην ουσία, την στρατηγική αναχαίτισης της Τουρκίας, που κυριαρχούσε στην ως τότε ελληνική αντίληψη και στρατηγική κουλτούρα ως ενδεδειγμένη επιλογή, και δίνοντας περισσότερο βάρος στην στρατηγική προσέγγισης με τη γείτονα, για να επισημοποιηθεί η τελευταία με την Σύνοδο του Ελσίνκι, τον Δεκέμβριο του 1999³⁵⁰. Μακροπρόθεσμος στόχος αυτής της στρατηγικής είναι για την ελληνική πλευρά η ολοκληρωτική απαλοιφή της τουρκικής απειλής με τη σταδιακή ευθυγράμμιση της γείτονος χώρας με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τους κανόνες διεθνούς συμπεριφοράς μέσα από τις μεταβολές που θα προωθήσει η ενταξιακή διαδικασία και η σταδιακή κοινωνικοποίηση της γείτονος, επιπρόσθετα προωθημένα (ενεργητικά ή παθητικά) ως στρατηγική από την ελληνική πλευρά.

2.2.2. Προώθηση περιφερειακής σταθερότητας

Εκτός από τον εξ ανατολών κίνδυνο, η Ελλάδα, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, αντιμετωπίζει πηγές έντονης αστάθειας και στα βόρεια σύνορά της με τα περισσότερα βαλκανικά κράτη και ειδικά όσα προήλθαν από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας (με εξαίρεση τη Σλοβενία) να μην έχουν καταφέρει να βγουν από τον κύκλο εθνοτικής βίας μέσα στον οποίο εισήλθαν μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και του σοσιαλιστικού μπλοκ. Για το διάστημα πριν το 1997, δεν μπορεί να ειπωθεί πως η χώρα μας αφιέρωσε ιδιαίτερη προσοχή στην προσπάθεια επίλυσης των περιφερειακών προβλημάτων στα Βαλκάνια. Η τουρκοποίηση της ατζέντας ασφαλείας μέχρι τότε δεν άφηνε εξάλλου πολλά περιθώρια αφοσιωμένης ενασχόλησης με τις εξελίξεις στα βόρεια σύνορα της χώρας ή παραπέρα.

---

³⁴⁹ Η υποστήριξη αυτή προς την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας επαναλαμβάνεται τακτικά από τις πιο επίσημες πηγές όπως πχ. από την Υπουργό Εξωτερικών κ. Ντόρα Μπακογιάννη κατά την ομιλία της στο Γαλλικό Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων (Institut Français des Relations Internationales - IFRI) στο Παρίσι το Σεπτέμβριο του 2008, ομιλία διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/160908_H1855.htm

³⁵⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, Ελσίνκι, 10-11 Δεκεμβρίου 1999, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/hel1_el.pdf

Παρά το γεγονός ότι το τρίγωνο Νοτιοανατολικής Ευρώπης – Καυκάσου – Μέσης Ανατολής δεν χαρακτηριζόταν από ιδιαίτερη πολιτική σταθερότητα, και με τις εξελίξεις μετά το 1991 κατέστη ακόμα πιο ασταθές και κοινωνικοπολιτικά εύφλεκτο, η ελληνική στάση απέναντι στο μείζον αυτό περιφερειακό θέμα ήταν στη ουσία αφανής αν όχι παντελώς ανύπαρκτη. Η αδυναμία συνειδητοποίησης των ελληνικών συντελεστών ισχύος σε συνδυασμό με την αδυναμία πρόβλεψης των προερχόμενων από αυτήν την κατάσταση απειλών για την ελληνική ασφάλεια συντέλεσε στην απουσία στοχευμένης πολιτικής απέναντι στα ζητήματα αυτά χοντρικά μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990.

Αναφορικά με την μετά το 1997 ελληνική προσέγγιση στα ζητήματα περιφερειακής σταθερότητας, μπορεί να ειπωθεί πως στο εν λόγω θέμα υπάρχει έκτοτε μια σημαντική αλλαγή στην ελληνική στάση. Μέσα από τη σταδιακή συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων της Ελλάδας από άποψη οικονομικής και πολιτικής επιρροής σε συνδυασμό με την αναγνώριση των περιφερειακών προβλημάτων ως εν δυνάμει απειλών για την ίδια την ελληνική ασφάλεια, πραγματοποιήθηκε μια εντυπωσιακή προσαρμογή της ελληνικής στρατηγικής στις νέες προκλήσεις με μεγάλο βάρος να δίδεται στην σταθερότητα στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, αλλά και την ευρύτερη περιοχή από τον Καύκασο μέχρι τη Μέση Ανατολή. Παρά τις ευρωπαϊκές φιλοδοξίες και τον διακηρυγμένο ευρωπαϊκό προσανατολισμό των χωρών της, η νοτιοανατολική Ευρώπη δε φαίνεται να ξεπερνάει εύκολα το πρόσφατο αιματηρό παρελθόν της και αυτό, σε συνδυασμό με τα τεράστια οικονομικά και διαρθρωτικά προβλήματα, λειτουργεί αποσταθεροποιητικά για ολόκληρη την περιοχή. Η πρόσφατη μονομερής διακήρυξη ανεξαρτησίας του Κοσόβου ήρθε για να εντείνει την ήδη υπάρχουσα αστάθεια που επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή κυρίως των δυτικών Βαλκανίων και να επιδεινώσει μια ήδη επικίνδυνη κατάσταση χωρίς να προσφέρει κάποια ουσιαστική λύση στα υπόλοιπα τοπικά προβλήματα.

Πιο ανατολικά, η κατάσταση στον Καύκασο χαρακτηρίζεται από μια σταδιακή αποσταθεροποίηση, ολοένα και πιο εμφανή και διευρυνόμενη. Τα γεγονότα του Αυγούστου του 2008 με την σύντομη διάρκειας πολεμική σύγκρουση μεταξύ Γεωργιανών από την μια και αποσχιστικών και Ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων από την άλλη πλευρά, επιβεβαίωσαν τους φόβους της διεθνούς κοινότητας για την πολιτική αστάθεια στην περιοχή όπως και για την αδυναμία των εμπλεκόμενων μερών να λειτουργήσουν στα πλαίσια της αυτοσυγκράτησης και της διπλωματίας. Το πρόβλημα, όμως, δεν περιορίζεται στην Γεωργία και τα αποσχιστικά κινήματα στο έδαφός της, αλλά πρόκειται για μια γενικευμένη κατάσταση αστάθειας που επικρατεί στην περιοχή του Καυκάσου και η οποία επηρεάζει αρνητικά την ευρύτερη περιφερειακή ασφάλεια υποκρύπτοντας το εξαιρετικά

επικίνδυνο ενδεχόμενο αλυσιδωτών πολιτικών αντιδράσεων σε μεγαλύτερο γεωγραφικό εύρος. Το γεγονός ότι η περιοχή είναι πολύ σημαντικός ενεργειακός κόμβος, καθώς την διατρέχουν αγωγοί μεταφοράς αργού πετρελαίου από την κεντρική Ασία προς τα δυτικά, αυξάνει την κρισιμότητα της κατάστασης καθώς τίθεται σε κίνδυνο η ενεργειακή τροφοδοσία της Ευρώπης.

Πέρα από τα Βαλκάνια και τον Καύκασο, η Μέση Ανατολή με τα χρόνια, άλυτα προβλήματα της συμπληρώνει το γεωγραφικό τρίγωνο της συνεχούς ρευστότητας και πολιτικής αστάθειας που χαρακτηρίζει την ευρύτερη περιοχή, τοποθετώντας την Ελλάδα εντός αυτού και συνδέοντας την εθνική ασφάλεια της χώρας με τα όσα προβλήματα πηγάζουν από εκεί. Η σχετική στασιμότητα στο Παλαιστινιακό ζήτημα σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ μετά τις επεμβάσεις του 2001 και 2003 αντίστοιχα, καθώς και ο τυχοδιωκτισμός ορισμένων αραβικών κυβερνήσεων ή οι πυρηνικές φιλοδοξίες άλλων, όπως του Ιράν, δημιουργούν μια ατμόσφαιρα που εμπνέει κάθε άλλο παρά σιγουριά για την σταθερότητα ολόκληρης της περιοχής. Δεδομένου του ενεργειακού πλούτου της και της άμεσης εξάρτησης της Δύσης από αυτήν για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών, η κατάσταση στη Μέση Ανατολή καθίσταται ζήτημα τόσο παγκόσμιας όσο και εθνικής ασφάλειας των επιμέρους περιφερειακών της χωρών, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

Η Ελλάδα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 κι έπειτα, αναγνωρίζοντας την αβεβαιότητα του περιφερειακού της περιβάλλοντος διακηρύσσει ότι επιθυμεί να λειτουργήσει ως ισχυρός σταθεροποιητικός παράγοντας και να συντελέσει στην έξοδο της ευρύτερης περιοχής από την γενικότερη κρίση στην οποία έχει εγκλωβιστεί από τα τέλη του 20ού αιώνα. Αξιοποιώντας την στρατηγική της θέση, διαθέτοντας ένα ώριμο και δημοκρατικό πολιτικό σύστημα και μια φιλελεύθερη, ανοιχτή αγορά, όντας το πιο παλιό μέλος των ευρωπαϊκών και ευρωατλαντικών δομών στην περιοχή, και όλα αυτά σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η στρατηγική κουλτούρα της έχει εξελιχθεί σημαντικά από το 1997 και έπειτα συντελώντας στη διαμόρφωση μιας πιο σύγχρονης, κοινωνικοποιημένης και εξευρωπαϊσμένης διεθνούς συμπεριφοράς, η Ελλάδα έχει τα χαρακτηριστικά ενός σταθεροποιητικού πόλου και διακηρύττει επίσημα πως επιθυμεί να παίξει αυτόν τον ρόλο στην νοτιοανατολική Ευρώπη με όποιες ευθύνες αυτό συνεπάγεται³⁵¹. Μέσα από τον ρόλο

---

³⁵¹ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ο ρόλος της Ελλάδας στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=14>, Υπουργείο Εξωτερικών, *Εξωτερική Πολιτική, Βαλκάνια, Περιφερειακή Συνεργασία*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Regional+Cooperation/>

αυτό αναζητά, επίσης, να αποτελέσει τον ζωτικό σύνδεσμο της περιοχής με την καρδιά της Ευρώπης ενισχύοντας ακόμα περισσότερο την παρουσία της τόσο στα Βαλκάνια όσο και ανάμεσα στους Ευρωπαίους εταίρους.

Για την εξυπηρέτηση της περιφερειακής σταθερότητας, η ελληνική ηγεσία τονίζει την αναγκαιότητα προώθησης της ανοχής και της συμφιλίωσης ανάμεσα στους λαούς της νοτιοανατολικής Ευρώπης και όχι μόνο³⁵². Η διευκόλυνση και προαγωγή του δι-εθνικού και διαθρησκευτικού διαλόγου, η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης προς την κατεύθυνση απάλειψης των διαιωνιζόμενων αρνητικών εθνικών στερεοτύπων και η αύξηση των διαπολιτισμικών επαφών μπορούν να αποτελέσουν τα οχήματα μιας περιφερειακής στρατηγικής με μεσομακροπρόθεσμο στόχο την συμφιλίωση των λαών των ταραγμένων αυτών περιοχών. Στην ίδια λογική βασίζεται και η δέσμευση της ελληνικής ηγεσίας και η παρότρυνση όλων των εμπλεκόμενων μερών για τον σεβασμό και την πλήρη εφαρμογή των Συμφωνιών του Dayton (14/12/1995) και της Οχρίδας (13/08/2001) καθώς επίσης και των Αποφάσεων 1244/1999³⁵³ και 1345/2001³⁵⁴ του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ οι οποίες διευθετούν τα προβλήματα της περιοχής του Κοσόβου και της πΓΔΜ. Επιπρόσθετα, δίνεται έμφαση στην ταχεία προώθηση του εκδημοκρατισμού και την εδραίωση του κράτους δικαίου ως στοιχείων απαραίτητων για την πολιτική, οικονομική και κοινωνική σταθεροποίηση στα Βαλκάνια.

2.2.3. Αντιμετώπιση διεθνούς τρομοκρατίας

Από τις ασύμμετρες απειλές που αναρριχήθηκαν ψηλά στη διεθνή ατζέντα ασφαλείας, η πιο σημαντική, είτε από μόνη της είτε σε συνδυασμό με άλλες, είναι η διεθνής τρομοκρατία και ειδικότερα αυτή που συνδέεται με τον ισλαμικό εξτρεμισμό. Για την Ελλάδα η συγκεκριμένη απειλή στο διάστημα πριν το 1997 ουσιαστικά δεν υφίστατο καθώς πέρα από την κυριαρχία της τουρκικής επιθετικότητας στις ελληνική ατζέντα ασφαλείας, το θέμα αυτό δεν είχε ακόμα την ευρεία διεθνή αναγνώριση που απέκτησε μετά το 2001. Ακόμα όμως και στην πιο σύγχρονη υπό εξέταση περίοδο, αυτήν μετά το 1997, η αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας έχει πολύ διαφορετική σημασία, από ότι

³⁵² Υπουργείο Εξωτερικών, *Εξωτερική Πολιτική, Βαλκάνια Περιφερειακή Πολιτική*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Regional+Policy/>

³⁵³ Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ, *Απόφαση 1244/1999*, διαθέσιμη στο <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

³⁵⁴ Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ, *Απόφαση 1345/2001*, διαθέσιμη στο <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>

για παράδειγμα για τον αγγλοσαξονικό κόσμο ή για το σύνολο της Δυτικής Ευρώπης καθώς η χώρα δεν απειλήθηκε ποτέ άμεσα ούτε και φαίνεται πολύ πιθανό να απειληθεί στο εγγύς μέλλον από διεθνείς τρομοκρατικές ομάδες και συγκεκριμένα από αυτές του ακραίου ισλαμικού χώρου³⁵⁵. Το γεγονός, όμως, ότι έχουν ήδη πραγματοποιηθεί πολλά τρομοκρατικά χτυπήματα κατά της Δύσης, με πιο αντιπροσωπευτικό αυτό της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ το οποίο και προκάλεσε την παγκόσμια αντιτρομοκρατική εκστρατεία των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, και αργότερα αυτά της Μαδρίτης στις 11 Μαρτίου 2004, του Λονδίνου στις 7 Ιουλίου 2005 που πραγματοποιήθηκαν ως αντίποινα του ισλαμικού τρομοκρατικού δικτύου για τη συμμετοχή της Ευρώπης στον πόλεμο, φέρνει το πρόβλημα πιο κοντά στην ελληνική πραγματικότητα και πιέζει για την αναγωγή του ανάμεσα στα πλέον σημαντικά στην ατζέντα εθνικής ασφαλείας της χώρας μας.

Η ελληνική ηγεσία τασσόμενη ευθύς εξαρχής ενάντια στην ακραία και τυφλή αυτή μορφή βίας συνεχίζει να καταδικάζει παρόμοιες ενέργειες και να λειτουργεί στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής αντιμετώπισής τους³⁵⁶. Η ελληνική πλευρά επισημαίνει τρία βασικά στοιχεία της προερχόμενης από ισλαμικά εξτρεμιστικά στοιχεία τρομοκρατικής απειλής, αυτό του αιφνιδιασμού, του ακραιφνούς φανατισμού που φτάνει στα όρια της «αυτοθυσίας» και, τέλος, αυτό της πρόσβασης σε χρηματοδοτικούς πόρους που εξασφαλίζουν την οργάνωση, μακροβιότητα και εξάπλωση των οργανώσεων αυτών³⁵⁷. Η επιτυχής συνολική καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας απαιτεί την επιμέρους αντιμετώπιση των τριών αυτών χαρακτηριστικών μέσω της έγκαιρης προετοιμασίας και πρόληψης, της εξάλειψης των πηγών αντίστοιχων ακραίων ιδεολογιών και της αποκοπής των χρηματοδοτικών οδών που συντηρούν το παγκόσμιο τρομοκρατικό δίκτυο και που του επιτρέπουν να συνεχίζει το καταστροφικό του έργο.

2.2.4. Έλεγχος διάδοσης όπλων μαζικής καταστροφής

---

³⁵⁵ Μαίρη Μπόση, «Ασύμμετρες Απειλές και Τρόποι Αντιμετώπισής τους», στο Μαίρη Μπόση, Νικόλαος Λιούσης & Αθανάσιος Κουρματζής, *Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 84-85

³⁵⁶ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Τρομοκρατία*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/Terrorism/>

³⁵⁷ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ασύμμετρες Απειλές, Τρομοκρατία*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=15>

Η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής απασχόλησε την ελληνική ατζέντα ασφαλείας από τις απαρχές των διεθνών προσπαθειών για τον έλεγχο των εξοπλισμών και εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση μεταξύ των άλλων θεμάτων της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Αναγνωρίζοντας τις συνέπειες που έχει για την παγκόσμια κοινότητα (σε πολιτικό αλλά και περιβαλλοντικό επίπεδο) η ανεξέλεγκτη διάδοση στρατιωτικής πυρηνικής τεχνολογίας και σχάσιμου υλικού, τεχνογνωσίας κατασκευής βιολογικών και χημικών όπλων και η μεταφορά και φύλαξη αυτών, η πολιτική ηγεσία της χώρας μας τάσσεται κατηγορηματικά κατά των όπλων αυτών, της κατασκευής και συσσώρευσής τους. Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα όμως και ειδικά σε συνδυασμό με το φαινόμενο της εξάπλωσης των κυκλωμάτων διεθνούς τρομοκρατίας, η διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής αντιμετωπίζεται από την ελληνική στρατηγική ασφαλείας δικαιολογημένα πολύ πιο σοβαρά και ενεργά ως ένα από τα πλέον ανησυχητικά ζητήματα που την απασχολούν. Η Ελλάδα, συνεπής στις θέσεις της για τη μη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής, υποστηρίζει θερμά την οικουμενική αποδοχή όλων των συνθηκών που σχετίζονται με τον περιορισμό ή τον έλεγχο διάδοσης των όπλων αυτών, κάτι που αποτελεί και επίσημη κοινή θέση της ΕΕ. Η ελληνική ηγεσία υπογραμμίζει την ανάγκη προσχώρησης του συνόλου της διεθνούς κοινότητας στη Συνθήκη μη Διάδοσης των Πυρηνικών (Nuclear Non-Proliferation Treaty - NPT), στη Συνθήκη Πλήρους Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Test Ban Treaty – CTBT) και στη Σύμβαση για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων (Chemical Weapons Convention – CWC)³⁵⁸, τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη σημασία της συλλογικής προσπάθειας για την επιτυχή ασφαλειοποίηση του συγκεκριμένου ζητήματος.

2.2.5. Αντιμετώπιση διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και ανεξέλεγκτης λαθρομετανάστευσης

Η ελληνική πολιτική ηγεσία τοποθετεί στην ατζέντα της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας, μεταξύ άλλων, και το διεθνές οργανωμένο έγκλημα ως μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την ασφάλεια της χώρας, αλλά και διεθνώς, το οποίο μάλιστα επηρεάζει αρνητικά την ειρήνη, τη δημοκρατία και τη χρηστή διακυβέρνηση, την οικονομική ανάπτυξη

---

³⁵⁸ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Όπλα Μαζικής Καταστροφής*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/Weapons/>

και τα ανθρώπινα δικαιώματα³⁵⁹. Επιπρόσθετα, οι διασυνδέσεις του οργανωμένου εγκλήματος με την τρομοκρατία, εγχώρια ή διεθνή, δίνουν ακόμα μεγαλύτερη διάσταση στις προκλήσεις που αυτό θέτει για την ασφάλεια. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και κυρίως την αποσύνθεση των κρατικών δομών και θεσμικών οργάνων στην ανατολική Ευρώπη παρατηρήθηκε έντονη αύξηση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος. Μετέπειτα, η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, οι ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών εθνοτήτων και η αποσάθρωση της κρατικής εξουσίας στις περισσότερες περιοχές της συντέλεσαν ενισχυτικά στην εξάπλωση του φαινομένου αυτού στην νοτιοανατολική Ευρώπη εντείνοντας τον αυτοτροφοδοτούμενο κύκλο διαφθοράς, εγκλήματος και ανασφάλειας. Το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον με την έκρηξη των νέων τεχνολογιών και ειδικά των επικοινωνιών καθίσταται ιδανικό περιβάλλον για την περαιτέρω ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των διεθνών εγκληματικών οργανώσεων. Η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, άλλων υλικών, όπως για παράδειγμα σχάσιμης ύλης, όπλων, έργων τέχνης κλπ, καθώς και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων³⁶⁰ έχουν εξελιχθεί σε μάλιστα της εποχής μας θέτοντας σε κίνδυνο κοινωνικές και οικονομικές δομές.

Παρά τη καθυστερημένη αναγνώριση της κρισιμότητας αυτού του ζητήματος για την εθνική ασφάλεια, η Ελλάδα σχετικά πρόσφατα έκανε κάποια θετικά βήματα επισημαίνοντας ενώπιον των εταίρων και των γειτόνων της την αναγκαιότητα άμεσης αντιμετώπισής του. Η ειδική αναφορά του πρώην πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη κατά τη διάρκεια της 6^{ης} Συνάντησης Κορυφής της Διαδικασίας Συνεργασίας των Χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Southeast European Cooperation Process - SEECP) στο Βελιγράδι στις 9 Απριλίου 2003 ήταν προς αυτήν την κατεύθυνση, υπογραμμίζοντας τη σημασία υιοθέτησης μιας κοινής, ξεκάθαρης πολιτικής θέσης για την εκρίζωση του οργανωμένου εγκλήματος από την νοτιοανατολική Ευρώπη³⁶¹ και καταδεικνύοντας τη σημασία της ασφαλειοποίησης αυτής για τη σύγχρονη ελληνική αντίληψη ασφαλείας. Παρόμοια αναφορά έγινε και κατά την Συνάντηση Υπουργών της SEECP στο Βουκουρέστι

---

³⁵⁹ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια ζητήματα, Οργανωμένο Έγκλημα*, διαθέσιμο στο [http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-](http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/OrganizedCrime/)

[GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/OrganizedCrime/](http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/OrganizedCrime/)

³⁶⁰ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Παράνομη Διακίνηση Προσώπων*, διαθέσιμο στο [http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-](http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/)

[GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/](http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/)

³⁶¹ http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/balkans/seecp.html, Costas Simitis, *Address by the Prime Minister of the Hellenic Republic*, Belgrade, April 9, 2003, διαθέσιμο στο

http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/balkans/speech_by_Greek_PM_Belgrade_SEECP_April_2003.doc

στις 22 Οκτωβρίου 2004 όπου ο τότε Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών, κ. Πέτρος Μολυβιάτης, επισήμανε την συνεχιζόμενη εύθραυστη κατάσταση στα δυτικά Βαλκάνια εξαιτίας των κοινών προβλημάτων της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή³⁶².

Αντίστοιχη σημασία αποδίδεται πλέον και στην ανεξέλεγκτη λαθρομετανάστευση προς την χώρα μας και προς την ΕΕ, φαινομένου που τροφοδοτείται από την αστάθεια, την οικονομική δυσπραγία και τις βίαιες συγκρούσεις σε διάφορες περιοχές του πλανήτη. Με το ενδιαφέρον στραμμένο για πολλά χρόνια αποκλειστικά στην παραδοσιακή τουρκική απειλή, το ζήτημα της μετανάστευσης δεν είχε ποτέ ενεργά ενταχθεί στην ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας ως χρήζον ειδικής φροντίδας και πολιτικής μέχρι πολύ πρόσφατα. Στα πλαίσια αυτού του φαινομένου, η Ελλάδα λειτουργεί, ουσιαστικά, ως πρώτος σταθμός άφιξης κυμάτων μεταναστών η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων έχει ως τελικό προορισμό μια από τις χώρες της κεντροδυτικής ή βόρειας Ευρώπης όπου κατευθύνονται προς αναζήτηση ενός καλύτερου μέλλοντος. Ο αντίκτυπος στις κοινωνικές³⁶³ και οικονομικές δομές³⁶⁴ των κρατών υποδοχέων είναι σε γενικές γραμμές γνωστός και η περίπτωση της Ελλάδας διαφέρει μονάχα στο ότι η χώρα μας αποτελεί την πύλη εισόδου πολλών παραπάνω μεταναστών από εκείνων που πραγματικά σκοπεύουν να παραμείνουν³⁶⁵, δημιουργώντας μια ανεξέλεγκτη κατάσταση τόσο στο εσωτερικό όσο και κατά μήκος των χερσαίων και θαλάσσιων ελληνικών συνόρων των οποίων η φύλαξη καθίσταται έτσι εξαιρετικά δυσχερές. Έχοντας μεταβάλει άρδην την άποψή της για την αναγκαιότητα ασφαλειοποίησης του εν λόγω ζητήματος, η ελληνική πολιτική ηγεσία έχει επανειλημμένα πλέον καταστήσει σαφές στην ΕΕ ότι η επιτυχής αντιμετώπιση του

---

³⁶² Πέτρος Μολυβιάτης, *Ομιλία στη Συνάντηση Υπουργών Εξωτερικών των Χωρών της SEECP*, Βουκουρέστι, 22 Οκτωβρίου 2004, διαθέσιμο στο

http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/balkans/Mol_speech_Buch.html

³⁶³ Για περισσότερα βλ. Ηλέκτρα Πετράκου, Αντώνης Κόντης, Μαρία Οικονόμου, Παναγιώτης Ζαμπέλης, Παναγιώτης Νικολόπουλος & Αθηνά Κεχαγιά, «Αναλυτική Μελέτη για τις Επιπτώσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Κοινωνική Ασφάλιση», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Μάρτιος 2007, διαθέσιμο στο <http://www.imepo.gr/documents/epiptoseisAigaiouMentoring.pdf>

³⁶⁴ Για περισσότερα βλ. Αντώνης Κόντης, «Οι Οικονομικές Επιπτώσεις της Απασχόλησης των Μεταναστών κατά την Τελευταία Δεκαετία στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Δεκέμβριος 2006, διαθέσιμο στο <http://www.imepo.gr/documents/epiptoseisAEP.pdf>

³⁶⁵ Μια περιγραφή της κατάστασης παρουσιάζεται στο άρθρο του Jeff Israely για το περιοδικό TIME, "Greece's Immigrant Odyssey", 20/11/2008, διαθέσιμο στο <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1860808-1,00.html>, για περισσότερα αναφορικά με τον αριθμό των λαθρομεταναστών στην Ελλάδα βλ. Θεόδωρος Λιανός, Κώστας Κανελλόπουλος, Μαρία Γρέγου, Έντα Γκέμι & Παναγιώτα Παπακωνσταντίνου, «Εκτίμηση του Όγκου των Αλλοδαπών που Διαμένουν Παράνομα στην Ελλάδα», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Απρίλιος 2008, διαθέσιμο στο http://www.imepo.gr/documents/AENEAS_IMEPO_RESEARCH_.2008_GR_000.pdf

προβλήματος της παράνομης μετανάστευσης έγκειται στην λήψη μέτρων σε συλλογικό επίπεδο και με τη συμμετοχή όλων των Ευρωπαϊκών εταίρων, καθώς πρόκειται για ένα ζήτημα που άμεσα ή έμμεσα απασχολεί όλους τους Ευρωπαίους πολίτες.

2.2.6. Περιβαλλοντική ασφάλεια (υποβάθμιση και φυσικές καταστροφές)

Το περιβάλλον και η προστασία του, μολονότι στο περιθώριο της ελληνικής πολιτικής μέχρι σχεδόν την αλλαγή της χιλιετίας και πλήρως επισκιαζόμενο από μεγαλύτερες απειλές για την ασφάλεια της χώρας, όπως για παράδειγμα η τουρκική συμπεριφορά αντιλαμβανόμενη ως αναθεωρητική διάθεση και επεκτατικότητα, τα τελευταία χρόνια έχει την τάση να ξεχωρίζει ανάμεσα στα πολιτικά ζητήματα στην Ελλάδα κυρίως όμως λόγω των παγκοσμίας εμβέλειας επιπτώσεων της υποβάθμισής του. Σύμφωνα με την επίσημη ελληνική θέση, το κριτήριο της προστασίας του περιβάλλοντος πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν σε κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας και προς αυτόν τον σκοπό η χώρα μας έχει πια ενσωματώσει την περιβαλλοντική διάσταση σε όσο το δυνατόν περισσότερες κυβερνητικές πολιτικές, σύμφωνα και με τις ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁶⁶. Η ελληνική πολιτική ηγεσία τονίζει τη σημασία της ύπαρξης χρονοδιαγραμμάτων, πρακτικών μέτρων εφαρμογής καθώς και της δυνατότητας συνεργασίας μεταξύ κυβερνήσεων και κοινωνίας των πολιτών για την αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος. Η *Εθνική Στρατηγική προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*³⁶⁷ που συντάχθηκε το 2002 από την αντίστοιχη διυπουργική επιτροπή έχει σκοπό να αποτρέψει τις απειλές που προέρχονται από την διευρυνόμενη παγκόσμια περιβαλλοντική κρίση και που πλήττουν σοβαρά τις κοινωνικές και οικονομικές δομές του κράτους. Τα μέτρα που περιλαμβάνονται σε αυτήν αναπτύσσονται γύρω από άξονες δράσης όπως η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής³⁶⁸, η μείωση των αέριων ρύπων, η μείωση και ορθολογική χρήση των στερεών αποβλήτων, η διαχείριση των υδάτινων πόρων, η αντιμετώπιση της ερημοποίησης, η προστασία της βιοποικιλότητας και των φυσικών οικοσυστημάτων και η

³⁶⁶ Υπουργείο Εξωτερικών, *Περιβάλλον, Πολιτική*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/Environment/Policy/>

³⁶⁷ Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, *Η Εθνική Στρατηγική προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*, 2002, διαθέσιμη στο <http://www.minenv.gr/4/41/g4110/00/ethniki.stratigiki.biosimi.anaptixi.pdf>

³⁶⁸ Αναφορικά με τη σχέση κλιματικής αλλαγής, ενέργειας και ανάπτυξης βλ. Θεόδωρος Σκυλακάκης, *Κλιματική Αλλαγή και Ενέργεια*, Κείμενο ομιλίας σε συνέδριο, 29/10/2008

βιώσιμη διαχείριση των δασικών πόρων³⁶⁹. Οι άξονες αυτοί στοχεύουν στο να συγκεντρώνουν τις δράσεις της πολιτείας απέναντι σε καθεμιά ξεχωριστά από αυτές τις πιέσεις στο περιβάλλον στην κατεύθυνση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης και προστασίας. Διαμορφώνεται στην χώρα μας, αργά μεν, αλλά σταθερά, μια πολιτική κουλτούρα με έντονα περιβαλλοντικά στοιχεία, συγκλίνοντας, ουσιαστικά, με τα αντίστοιχα πρότυπα που συναντώνται σε πιο εξελιγμένες σε αυτό το θέμα ευρωπαϊκές κουλτούρες.

2.2.7. Αντιμετώπιση της έκρηξης των τεχνολογιών πληροφορικής

Αναγνωρίζοντας τις μεταβολές που έχει επιφέρει η τεχνολογική ανάπτυξη σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση στις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές σε όλο τον κόσμο και στα πλαίσια διαμόρφωσης μιας όσο το δυνατόν περιεκτικότερης και συμβατής με αυτήν τη σύγχρονη πραγματικότητα στρατηγικής ασφαλείας, η ελληνική πολιτική ηγεσία διακηρύττει πως σκοπεύει να εστιάσει την προσοχή στις προκλήσεις που θέτουν για τη χώρα η ραγδαία ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορικής μέσα στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Επισημαίνοντας πως έχει περάσει η εποχή όπου το παραδοσιακό παράδειγμα του πολιτικού ρεαλισμού όριζε την εθνική ασφάλεια αυστηρά στα πλαίσια της άμυνας και της στρατιωτικής ισχύος, τονίζει πως η τεχνολογική αυτή έκρηξη ανοίγει τον δρόμο σε ασύμμετρες απειλές που μπορούν να θέσουν σε εξίσου μεγάλο κίνδυνο με τις στρατιωτικές απειλές ολόκληρες κοινωνίες, κράτη ή οργανισμούς³⁷⁰. Η τρωτότητα του σύγχρονου πολιτισμού απέναντι στις ασύμμετρες απειλές μεγαλώνει παράλληλα με την εμπλοκή του στις τεχνολογικές εξελίξεις, πράγμα το οποίο χρήζει εξειδικευμένης αντιμετώπισης ώστε να μετριαστούν οι συνέπειες της πιθανής εκδήλωσης μια ασύμμετρης τεχνολογικής απειλής. Πίσω από την διακηρυγμένη αυτή ασφαλειοποίηση είναι σαφές πως υπάρχει μια περισσότερο πλουραλιστική, σε σχέση με το παρελθόν, αντίληψη για τις απειλές, τις πολιτικές αντιμετώπισης και γενικά για την ασφάλεια, η οποία

---

³⁶⁹ Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, *Η Εθνική Στρατηγική προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*, σελ 32-43

³⁷⁰ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ασύμμετρες Απειλές, Η έκρηξη των τεχνολογιών πληροφορικής*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=15>

εξακολουθεί να διαμορφώνεται και να επιδιώκει να συγχρονίζεται, άλλοτε επιτυχώς κι άλλοτε όχι, με το σύνολο των διεθνών εξελίξεων.

2.3. Στρατηγική εθνικής ασφαλείας στην πράξη

Απώτερος στόχος του σχεδιασμού της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας είναι, σύμφωνα με τα παραπάνω, η ισχυροποίηση της ασφάλειας της Ελλάδας απέναντι στους εκάστοτε σοβαρότερους κινδύνους που εντοπίζονται σύμφωνα αντίληψη των πολιτικών ελίτ και πάντα σε συνάρτηση με την εικόνα που έχουν αυτές για τους συντελεστές ισχύος της χώρας. Για το διάστημα από τη Μεταπολίτευση μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90 το κυρίαρχο θέμα στην ελληνική στρατηγική ασφαλείας είναι η τουρκική απειλή η οποία μάλιστα δείχνει να επηρεάζει το σύνολο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Στο αμέσως επόμενο διάστημα από το 1997 μέχρι τις μέρες μας τόσο η εικόνα για τη συνολική εθνική ισχύ όσο και οι ανησυχίες σχετικά με τους κινδύνους για την ελληνική ασφάλεια φαίνονται να μεταβάλλονται ριζικά. Έχοντας μια αναβαθμισμένη αντίληψη για την ελληνική ισχύ και κυρίως την ήπια, ανάμεσα στους νέους στόχους της ελληνικής στρατηγικής αναδεικνύεται πλέον η εδραίωση της θέσης της ως σταθεροποιητικού παράγοντα στο διεθνές σύστημα και στο περιφερειακό υποσύστημα στο οποίο ανήκει. Η προώθηση του ρόλου της ως κινητήριας δύναμης θετικών εξελίξεων στα Βαλκάνια, στην ανατολική Μεσόγειο καθώς επίσης στη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο εντάσσεται στο πλαίσιο του, ομολογουμένως, σχετικά πρόσφατα διαμορφωμένου, σταθεροποιητικού προσανατολισμού της εξωτερικής της πολιτικής. Σε σχέση με το παρελθόν, και ειδικότερα μετά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, η συμπεριφορά της χώρας στο διεθνές περιβάλλον έχει υποστεί δραματικές αλλαγές, οφειλόμενες ως επί το πλείστον στη διαφορετική πολιτική κουλτούρα των κυρίαρχων μορφών των εκάστοτε κυβερνήσεων, και από απρόβλεπτη, ανταγωνιστική και ενίοτε παρελκυστική στην περίοδο πριν το 1997 μεταμορφώθηκε σταδιακά σε εποικοδομητική και σταθεροποιητική. Πέρα από αυτά, η σύγχρονη εθνική στρατηγική ασφαλείας στοχεύει, βεβαίως, στην υποστήριξη των ελληνικών συμφερόντων σε όλο τον πλανήτη και την υποστήριξη της ευρωπαϊκής ενοποιητικής πορείας σε συνδυασμό με την διεύρυνση της ΕΕ στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Όμως όπως και στην αμερικανική περίπτωση, έτσι και στην ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας υπάρχουν συγκεκριμένες αποκλίσεις μεταξύ στόχων, διακηρύξεων και πολιτικών επιλογών, άλλοτε λόγω αδυναμίας εφαρμογής των διακηρυγμένων μέτρων, άλλοτε λόγω εσφαλμένων

εκτιμήσεων και άλλοτε απλά λόγω καθορισμού προτεραιοτήτων στην εξωτερική πολιτική της χώρας.

2.3.1. Περίοδος 1974-1997

2.3.1.1. Αντιμετώπιση τουρκικής απειλής

Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού η ελληνική εξωτερική πολιτική αναγνώρισε και επισήμως πια ως μοναδική άμεση απειλή για την ελληνική εθνική κυριαρχία την Τουρκία και την αναθεωρητική της πολιτική. Η εικόνα είχε ήδη σχηματιστεί, όπως προαναφέρθηκε, από το 1974 και την κρίση της Κύπρου όπου η Τουρκία με την εισβολή της στην μεγαλόνησο και την κατάληψη και κατοχή του 33% του εδάφους της έκανε φανερές τις προθέσεις σε σχέση με την αντιπαράθεσή της με την Ελλάδα. Τις επόμενες δεκαετίες, η τουρκική στάση απλά ενίσχυσε το αίσθημα ανασφάλειας της ελληνικής πλευράς διευρύνοντας τις διεκδικήσεις της και την προκλητική της στάση. Στην ελληνική αντίληψη (τόσο αυτή των ελίτ όσο και της κοινής γνώμης) η Ελλάδα ήταν μια χώρα *status quo* ενώ η Τουρκία, αντιθέτως, μια αναθεωρητική και εμφανώς επιθετική δύναμη, ακόμα και μετά τον ερχομό της νέας διεθνούς τάξης³⁷¹. Συγκεκριμένα, η εικόνα που είχε σχηματιστεί για την γείτονα ήταν αυτή ενός κράτους με κύρια προτεραιότητα την μεγιστοποίηση ισχύος (*power maximizer*), αντίληψη η οποία συντέλεσε στον εγκλωβισμό των διμερών σχέσεων σε ένα ρεαλιστικής φύσεως δίλημμα ασφαλείας. Η ελληνική στρατηγική ασφαλείας απέναντι στον εξ ανατολάς κίνδυνο μετακινήθηκε αρκετές φορές από την εξωτερική εξισορρόπηση στην εσωτερική και αντίστροφα, στην προσπάθεια να εξευρεθεί μια αποτελεσματική φόρμουλα αντιμετώπισης της εκλαμβανόμενης ως επιθετικής συμπεριφοράς της γείτονος. Ένα βασικό δίλημμα για την εύρεση τρόπου αντιμετώπισης της Τουρκικής απειλής βρισκόταν ανάμεσα στην επιλογή μιας στρατηγικής βασισμένης αποκλειστικά στις δυνάμεις της Ελλάδας και στην επιλογή της εξισορρόπησης της Τουρκίας με τη βοήθεια συμμαχιών και διεθνών δομών ασφαλείας. Η εγχώρια βαθιά ριζωμένη αντίληψη περί χαμηλών επιπέδων ισχύος σε σύγκριση με την Τουρκία και η επιλογή της εσωτερικής εξισορρόπησης οδήγησε σε ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων μέσω μεγάλων εξοπλιστικών προγραμμάτων (με την συνεπαγόμενη αυξημένη

---

³⁷¹ Kostas Ifantis, "Perception and Rapprochement: Debating a Greek Strategy Towards Turkey", σελ. 250, Loukas Tsoukalis, "La Grèce dans l'Union Européenne", *Pôle Sud*, Vol. 18, no.1 (2003), σελ. 98-99

κατανομή εθνικών πόρων προς την εθνική άμυνα). Επίσης, συμπληρώθηκε με την διακήρυξη του, αμφιβόλου χρησιμότητας και εφαρμοσιμότητας, στρατηγικού δόγματος του ενιαίου αμυντικού χώρου με την Κύπρο τον Νοέμβριο του 1993³⁷², χωρίς όμως να αμβλύνει τις ανασφάλειες της Ελλάδας απέναντι στην αναθεωρητική στάση της Τουρκίας και παράλληλα θέτοντας σε λειτουργία έναν έντονο διμερή ανταγωνισμό εξοπλισμών³⁷³. Αυτός ήταν ιδιαίτερος επιβαρυντικός για την Ελλάδα καθώς χρονικά συνέπιπτε με την προσπάθεια της χώρας να πετύχει συγκεκριμένους μακροοικονομικούς στόχους ώστε να καταφέρει να ενταχτεί στον σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (σύμφωνα πάντα με την προοπτική που είχε ανοίξει για την μελλοντική Οικονομική και Νομισματική Ένωση η Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992). Η εξωτερική εξισορρόπηση, αφετέρου, βασισμένη στη λογική συγκράτησης της τουρκικής επιθετικότητας με τη βοήθεια κυρίως των δομών του NATO, αλλά και της παρεμβατικής δύναμης των ΗΠΑ³⁷⁴, είχε ήδη απολέσει στα μάτια της ελληνικής πλευράς μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας της καθώς είχε αποτύχει παταγωδώς στο να αποτρέψει την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, αλλά ούτε και τις έκτοτε προκλητικές, κατά την ελληνική ερμηνεία, ενέργειες της Τουρκίας. Συνέπεια αυτού ήταν η ακόμη πιο περιορισμένη εκτίμηση των ελληνικών δυνατοτήτων καθώς η στρατηγική ασφαλείας της χώρας έχανε ένα στοιχείο που έως τότε, εσφαλμένα βεβαίως, θεωρούσε δεκανίκι ασφαλείας απέναντι στην Τουρκία.

Με την κουλτούρα του αδύναμου ή «αουτσάιντερ» (underdog national culture) να κυριαρχεί στην Ελλάδα και με τη διατηρούμενη αντιμετώπιση της Τουρκίας ως της υπέρτατης απειλής για την εθνική κυριαρχία της χώρας μας, η ελληνική πολιτική ηγεσία επιχείρησε να μπει στην διαδικασία αποκλιμάκωσης του διλήμματος ασφαλείας προτείνοντας ένα σύνολο Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης και η ενίσχυση της διμερούς συνεργασίας σε τομείς θεμάτων της λεγόμενης χαμηλής πολιτικής (πχ τουρισμός,

---

³⁷² Η εφαρμογή του συγκεκριμένου, πλέον πρακτικά ανενεργού, δόγματος αντιμετώπιζε εξ αρχής πολλά προβλήματα που είχαν να κάνουν κυρίως με την τουρκική υπεροπλία καθώς και με αντιδράσεις ξένων παραγόντων ενώ και η χρησιμότητά του τέθηκε κατά καιρούς υπό έντονη αμφισβήτηση, Χρήστος Αλεξάνδρου, «Η Παρούσα Ιστορική Συγκυρία της Ελληνοτουρκικής Αντιπαράθεσης», στο Χρήστος Αλεξάνδρου & Θεοφάνης Μαλκίδης, *Προκλήσεις Ασφάλειας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σελ 152-154, για περισσότερα βλ. συνέντευξη πρώην Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Γεράσιμου Αρσένη στην κυπριακή εφημερίδα «Σημερινή», 16/10/2007, διαθέσιμη στο http://www.garsenis.gr/content/03/03b/01_tipos/2006/16102007%20SIMERINI.htm

³⁷³ Για μια σύντομη συγκριτική μελέτη των στρατιωτικών δαπανών Ελλάδας και Τουρκίας βλ. Νικόλαος Λιούσης, «Στρατιωτική και Οικονομική Ισχύς της Τουρκίας», στο Μαίρη Μπόση, Νικόλαος Λιούσης & Αθανάσιος Κουρματζής, *Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 110-115

³⁷⁴ Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία διεκδίκησαν την προσοχή των ΗΠΑ καθ' όλη τη διάρκεια της μεταξύ τους έντασης, Theodore Couloumbis, *Cyprus, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, Praeger, New York, 1983, σελ 133

περιβάλλον κλπ). Η αρχή σε αυτό το επίπεδο έγινε το 1988, μετά από μια περίοδο ομολογουμένως εξαιρετικά θερμή και αντιπαραγωγική στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, κατά τις τότε επαφές των Υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών που οδήγησαν στο Μνημόνιο Παπούλια-Υılmaz³⁷⁵. Έκτοτε, όμως, η ειλικρινής αφοσίωση των δύο μερών στα εν λόγω μέτρα υπήρξε κατά περιόδους εξαιρετικά αμφίβολη, μολονότι σύμφωνα με τις επίσημες διακηρύξεις κοινός σκοπός ήταν η αναζήτηση της συνεννόησης με την τουρκική πλευρά και η προαγωγή των συνεργατικών σχέσεων μαζί της μέσω της στήριξης των ΜΟΕ και πάντα στη βάση της λογικής της αμοιβαίας κατανόησης και καλής γειτονίας³⁷⁶.

Ένα στοιχείο που κατά την περίοδο αυτή συνέβαλε στην διατήρηση της τουρκικής απειλής στην κορυφή της ελληνικής ατζέντας ασφαλείας απαλείφοντας οποιαδήποτε σημάδια προόδου επιχειρούνταν στις διμερείς σχέσεις ήταν η διατήρηση της κατάστασης στην Κύπρο ουσιαστικά αμετάβλητης. Μέχρι το 1997 όταν άρχισε να πραγματοποιείται σταδιακά η μετεξέλιξη της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, η κατοχή του κυπριακού εδάφους μετρούσε ήδη 22 χρόνια χωρίς σημάδια επίλυσης στον ορίζοντα. Το 1997, μάλιστα, η Συμφωνία Σύνδεσης των κατεχομένων με την Τουρκία ήρθε να επιβεβαιώσει τους βαθιά ριζωμένους φόβους της ελληνικής πλευράς. Αυτή η χρονίζουσα κατάσταση σε συνδυασμό με την διαμόρφωση ενός διεκδικητικού κλίματος στο Αιγαίο έτρεφε την κυριαρχούσα στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο κουλτούρα του αυτσαίντερ διευρύνοντας τις ανησυχίες των Ελλήνων για τις προθέσεις της γείτονος και για το μέλλον των ελληνικών συμφερόντων εν γένει. Από την εποχή της ίδρυσης του σύγχρονου κράτους της, η Τουρκία έχει εμφανώς σταδιακά μεταφέρει το στρατηγικό ενδιαφέρον της από τα ανατολικά προς τα δυτικά και ειδικότερα προς το Αιγαίο. Μάλιστα, από την εποχή της περίφημης ελληνοτουρκικής φιλίας (μετά την μικρασιατική καταστροφή), η ελληνική εθνική κυριαρχία φαινόταν να αντιμετωπίζει σε μακρόχρονο ορίζοντα ολοένα και μεγαλύτερη πίεση από την τουρκική επιθετικότητα, μια παρατήρηση που κάθε άλλο παρά καθησυχαστικά λειτουργούσε κατά την συγκεκριμένη περίοδο στην ψυχολογία της ελληνικής πλευράς.

Οι αναθεωρητικές βλέψεις της Άγκυρας γίνονταν κατ' αυτό το διάστημα εμφανείς με μια σειρά συντονισμένων κινήσεων³⁷⁷ της γειτονικής χώρας οι οποίες καταδείκνυαν μια

---

³⁷⁵ Το Μνημόνιο Παπούλια-Υılmaz αναφέρεται στις συμφωνίες που υπογράφηκαν στην Αθήνα στις 27/05/1988 και στην Κωνσταντινούπολη στις 08/09 του ίδιου έτους μεταξύ των δύο Υπουργών, διαθέσιμο στο <http://www.hri.org/E/1998/98-06-05.dir/keimena/politics/pol1.htm>

³⁷⁶ Παναγιώτης Τσάκωνας και Θάνος Ντόκος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα: Η Άποψη της Αθήνας», σελ. 139-141

³⁷⁷ Panayotis Tsakonas & Antonis Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The Expectations-Reality Gap", σελ. 303-305, για μια ανάλυση των αναθεωρητικών/επιθετικών κινήσεων της Άγκυρας στο Αιγαίο βλ. Κύρα Αδάμ, «Φανερές και Αφανείς Συνιστώσες της Τουρκικής

τάση κλιμάκωσης τις τελευταίες δεκαετίες ενώ φανέρωναν και την συνειδητή, γενική και όχι περιπτωσιακή βούληση της Άγκυρας³⁷⁸ να ανατρέψει το status quo εις βάρος της Ελλάδας. Ξεκινώντας από το 1973 και έχοντας αντιληφθεί την οικονομική σημασία των θαλασσών, η Τουρκία προέβη μονομερώς σε έρευνες για την εύρεση υποθαλάσσιων πετρελαϊκών αποθεμάτων στην περιοχή του Αιγαίου, ενώ το 1975 ο τότε Τούρκος πρωθυπουργός Suleyman Demirel δε δίστασε να ισχυριστεί προκλητικά πως «το μισό Αιγαίο ανήκει στην Τουρκία»³⁷⁹. Από μόνα τους αυτά τα γεγονότα κρίνονται επαρκή για να συμπληρώσουν και να επιβεβαιώσουν στην ελληνική αντίληψη την εικόνα μιας επιθετικής Τουρκίας που διεκδικεί εις βάρος των ελληνικών συμφερόντων και δικαιών. Η διακήρυξη του casus belli από την τέως πρωθυπουργό της χώρας, Tansu Ciller, το οποίο επισημοποιήθηκε με την έκδοση ψηφίσματος της τουρκικής εθνοσυνέλευσης στις 8 Ιουνίου 1995 και εκχωρούσε στην τουρκική κυβέρνηση όλες τις αρμοδιότητες (συμπεριλαμβανομένων και των στρατιωτικών) σε περίπτωση επέκτασης των ελληνικών χωρικών υδάτων στο διεθνώς νόμιμο όριο των 12 ναυτικών μιλίων ήρθε για να κάνει όσο πιο σαφείς γίνεται τις προθέσεις της τουρκικής ηγεσίας αναφορικά με το καθεστώς κυριαρχίας στο Αιγαίο. Η κίνηση αυτή αποτέλεσε από μόνη της διπλή παραβίαση του διεθνούς δικαίου καθώς η Τουρκία αφενός αρνήθηκε την αναγνώριση μέρους της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας κι αφετέρου διατύπωσε απειλή χρήσης βίας (παράνομη σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, Κεφ.1, άρθρο 2, παρ.4)³⁸⁰ έναντι ενός άλλου κράτους στο διεθνές σύστημα³⁸¹. Μέσα στο ψυχολογικά στενότατο πλαίσιο της ελληνικής αντίληψης περί περιορισμένης ισχύος της χώρας μας εκείνη την περίοδο, τέτοιου είδους συμπεριφορές εκ μέρους της Τουρκίας οδηγούσαν στη υποκειμενική γιγάντωση της επικινδυνότητας της τουρκικής απειλής και στη προώθηση πολιτικών εσωτερικής εξισορρόπησης από την πλευρά της Ελλάδας. Αυτές μεταφράστηκαν μέχρι και το 1997 σε

Επιθετικότητα στο Αιγαίο», στο Χρήστος Αλεξάνδρου & Θεοφάνης Μαλκίδης (επιμ.), *Προκλήσεις Ασφάλειας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008, σελ. 21-56

³⁷⁸ Χρήστος Αλεξάνδρου, «Η Παρούσα Ιστορική Συγκυρία της Ελληνοτουρκικής Αντιπαράθεσης», σελ. 141

³⁷⁹ "...half the Aegean is ours. Let the whole world know that this is so...We know how to crush the heads of our enemies when the prestige, dignity and interests of the Turkish nation are attacked", Thanos Dokos, «Greek Security Doctrine in the Post-Cold War Era», διαθέσιμο στο <http://www.hri.org/MFA/thesis/summer98/security.html>, ανάλογη διατύπωση είχε κάνει και στις 4 Απριλίου 1975 ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ihsan, Caglayangil, Yannis A. Stivachtis, "The Demilitarization of the Eastern Aegean Islands, The Case of the Central Aegean and Dodekanese Islands", *The Turkish Yearbook*, Vol. 29, σελ 106, διαθέσιμο στο http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/MMTY/29/6_yannis_a_stivachtis.pdf

³⁸⁰ Καταστατικός Χάρτης ΟΗΕ, διαθέσιμος στο <http://www.un.org/aboutun/charter/>

³⁸¹ Παρόμοια συμπεριφορά αποτελεί και το τουρκικό casus belli αναφορικά με το ενδεχόμενο εισόδου κουρδικών δυνάμεων στην ιρακινή πόλη του Κιρκούκ, ή την ενσωμάτωση της συγκεκριμένης πόλης στην αυτόνομη κουρδική ζώνη του βορείου Ιράκ, Hamit Bozarslan, "La Turquie, Puissance Régionale et Forteresse Assiégée", *Politique étrangère*, Vol. 68, no.1 (2003), σελ. 98

μια στάση ρεαλιστικά και, για πολλούς στενόμυαλα, σκληρή απέναντι στη γειτονική χώρα που σκοπό είχε την αναχαίτιση των επιδιώξεών της στο Αιγαίο, την Κύπρο, αλλά και την Ενωμένη Ευρώπη. Δεν είναι τυχαίο, ότι το ακίνητο ελληνικό veto για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας χρησιμοποιήθηκε από την ελληνική εξωτερική πολιτική μέχρι το τέλος της περιόδου αυτής περισσότερο σαν μέσο απόλυτου και δογματικού αποκλεισμού παρά σαν μέσο πίεσης στην τουρκική εξωτερική πολιτική, ακυρώνοντας έτσι τα οποιαδήποτε δυνητικά οφέλη θα μπορούσε να έχει επιφέρει μια πιο εργαλειακή χρήση του, όπως μετά το 1999 φάνηκε με την ανατροπή της πάγιας έως τότε ελληνικής θέσης.

2.3.1.2. Αποφυγή της βαλκανικής πολιτικής αστάθειας

Τα Βαλκάνια κατά γενική ομολογία αποτελούν τον φυσικό ζωτικό χώρο της ελληνικής οικονομίας καθώς επίσης και την άμεση πολιτική περιφέρεια της χώρας μας. Αυτό είναι μια πραγματικότητα την οποία η ελληνική πολιτική ηγεσία από το 1974 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90 δεν έδειχνε ικανή να κατανοήσει πλήρως και να εκμεταλλευτεί. Από την οικονομικοπολιτική αυτή σύνδεση, αν όχι συγγένεια, της Ελλάδας με την ευρύτερη περιοχή, όπως είναι φυσικό, δεν απορρέουν μονάχα συμφέροντα και ευκαιρίες, αλλά επίσης προκλήσεις και ευθύνες. Η ελληνική πλευρά δύσκολα μπορεί να υποστηρίξει κάποιος ότι στάθηκε στο ύψος των ευθυνών αυτών ή ότι πρόταξε μια συνεπή πολιτική αντιμετώπισης των προκλήσεων που γέννησε στην περιοχή η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Αντιθέτως, η ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στα ζητήματα των Βαλκανίων κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο μπορεί να χαρακτηριστεί από παθητική έως μουδιασμένη.

Παρά το γεγονός ότι η ελληνική πλευρά διατηρούσε στα χέρια της ισχυρά οικονομικά και πολιτικά συγκριτικά πλεονεκτήματα είναι γεγονός πως άργησε πολύ να αντιληφθεί τις προκλήσεις, αλλά παράλληλα και τις ευκαιρίες που δημιουργήθηκαν στα Βαλκάνια μετά την πτώση του σοσιαλισμού. Ενώ η ελληνική οικονομία διέθετε ένα πολύ μεγάλο προβάδισμα για να διεισδύσει στις εξερχόμενες από το σοσιαλιστικό μοντέλο αγορές και να πρωτοπορήσει με αυτόν τον τρόπο στην ανοικοδόμηση της περιοχής, δεν πραγματοποιήθηκε κάποια τέτοια δυναμική διείσδυση παρά μόνο αρκετά χρόνια αργότερα. Επιπροσθέτως, η ελληνική εξωτερική πολιτική λειτούργησε σχεδόν

αντιπαραγωγικά μη δυνάμενη να αντιληφθεί τα εν δυνάμει οφέλη μιας ενεργής ανάμιξης με την μετεξέλιξη των Βαλκανίων κατά την κοσμοϊστορική αυτή αλλαγή που συντελούταν κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Εν ολίγοις, αντί να σπεύσει η Ελλάδα να αδράξει την ευκαιρία για να διαμορφώσει κατά το δυνατόν σύμφωνα με τα συμφέροντά της τη νέα οικονομικοπολιτική πραγματικότητα στη νοτιοανατολική Ευρώπη, οχυρώθηκε, ουσιαστικά, πίσω από μια παθητική στάση αναμένοντας τις εξελίξεις. Ο φόβος μετάδοσης της αστάθειας στη χώρα μας σε συνδυασμό με την έλλειψη μιας σωστής εκτίμησης για τους συντελεστές ισχύος της χώρας μας στην αντίληψη των πολιτικών της ελίτ εκείνη την περίοδο κατέστησε, εσφαλμένα βέβαια, την παθητική αναμονή και οχύρωση ως μοναδική διαθέσιμη επιλογή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αδυναμίας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής εκείνη την εποχή να αντιμετωπίσει την αναδυόμενη κατάσταση εποικοδομητικά και να αντιληφθεί τις πραγματικές ευκαιρίες που κρύβονταν πίσω από την όλη κατάσταση είναι η στάση που κράτησε στο Μακεδονικό Ζήτημα, επιδεικνύοντας ανευθυνότητα, έλλειψη προνοητικότητας και μεγάλη όσο και αδικαιολόγητη ανασφάλεια απέναντι σε μια μικρή αποσχισθείσα διοικητική περιφέρεια της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Πίσω από την αδυναμία σχεδιασμού μιας αποτελεσματικής για τα δεδομένα στρατηγικής κρυβόταν η τότε κυρίαρχη εθνική πολιτική κουλτούρα του αυτσαίντερ η οποία επηρέαζε έντονα τις αντιλήψεις τόσο των πολιτικών ηγεσιών όσο, βέβαια, και του ελληνικού λαού, αναφορικά με τις δυνατότητες της Ελλάδας στο διεθνές και περιφερειακό πολιτικό τοπίο, αλλά και το είδος και μέγεθος των απειλών που αντιμετώπιζε.

Τους χαμηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης των κρατών της νοτιοανατολικής Ευρώπης κατά το σοσιαλιστικό τους παρελθόν ακολούθησαν οι εσωτερικές κοινωνικοπολιτικές αναταράξεις μετά την πτώση των καθεστώτων τους, ενώ η βίαιη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας όξυνε τα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα δημιουργώντας τις συνθήκες για την οικονομική στασιμότητα που ακολούθησε σε μεγάλο μέρος της Βαλκανικής τα επόμενα χρόνια. Τα γεγονότα που οδήγησαν στη νατοϊκή επέμβαση στο Κόσσοβο μεταξύ Μαρτίου και Ιουνίου του 1999 και οι μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις, με κυριότερη την de facto απόσχιση του Κοσόβου από τη Σερβία, ενέτειναν την ευρύτερη αστάθεια στην περιοχή, εξελίξεις οι οποίες δυστυχώς μόνο κατά το τέλος τους έτυχε να συμπίπτουν με την μεταβολή της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας και της εγχώριας αντίληψης για την ισχύ της χώρας και τις απειλές κατά αυτής.

2.3.2. Περίοδος 1997-2009

2.3.2.1. Στρατηγική αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής

Οι διαφορετικοί συνδυασμοί εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης ιστορικά φάνηκαν να είναι μονόδρομος στην προσπάθεια των ελληνικών κυβερνήσεων να αναχαιτίσουν, να περιορίσουν ή γενικά να θέσουν υπό κάποιο έλεγχο την τουρκική απειλή. Με την εμπειρία από τη χρήση των δύο μεθόδων να συστήνει αφενός πιο προσεκτικές επιλογές για τον περιορισμό του οικονομικού κόστους και αφετέρου μετρημένες προσδοκίες από την επιρροή εξωτερικών παραγόντων, η ελληνική συμμετοχή στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα αποτέλεσε το πιο πρόσφατο εργαλείο στα χέρια της στρατηγικής της χώρας μας απέναντι στην Τουρκία. Στα πλαίσια μιας νέας αντίληψης για τα επίπεδα ισχύος της χώρας, με μια υψηλότερη εκτίμηση ιδιαίτερα των παραγόντων ήπιας ισχύος, και σε συνδυασμό με μια διαφορετική σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο αντιμετώπιση των θεμάτων ασφαλείας στο διεθνή περίγυρό της, η συμμετοχή της Ελλάδας στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα κατέστη από απλή ιδιότητα χρήσιμο εργαλείο εξωτερικής πολιτικής. Χρησιμοποιημένη σύμφωνα με μια νέα αντίληψη για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και τους ελληνικούς στόχους αναφορικά με αυτές, η ελληνική συμμετοχή σε συνδυασμό με την τουρκική ενταξιακή προοπτική μετεξελίχθηκε από τροχοπέδη των τουρκικών προσδοκιών σε κρίσιμο διαπραγματευτικό χαρτί στα χέρια των ελληνικών κυβερνήσεων. Η ίδια η ΕΕ έγινε αντιληπτή ως πλαίσιο και ως καταλύτης για την επίλυση της ελληνοτουρκικής διένεξης με ακόμα πιο ενεργή τη δική της συμμετοχή στην προώθηση μιας τελικής λύσης.

Στην παρούσα φάση, η ελληνική εξωτερική πολιτική δείχνει πως έχει προ πολλού ξεπεράσει το απλοϊκό δίλλημα μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης απέναντι στην Τουρκία, μια και καμία εκ των δύο δεν εξυπηρετήσε επαρκώς τον στόχο της αποτροπής της γείτονος χώρας, εστιάζοντας περισσότερο (και ουσιαστικά επενδύοντας) σε μια στρατηγική προσέγγισης. Αυτή άρχισε να ξεδιπλώνεται από το 1997, αποτελώντας κυριολεκτικά μια στροφή 180 μοιρών στην ελληνική αντιμετώπιση της Τουρκίας αναφορικά με την ευρωπαϊκή προοπτική της δεύτερης. Βασικός παράγοντας αυτής της αλλαγής στάθηκε η νέα, πολιτική κουλτούρα που άρχισε να υιοθετεί η τότε κυβέρνηση Σημίτη,

κύριος φορέας της οποίας ήταν ο νέος Υπουργός Εξωτερικών, Γιώργος Παπανδρέου. Σύμφωνα με την κουλτούρα αυτή που σταδιακά κέρδιζε έδαφος μέσα στο κυβερνών κόμμα, η Τουρκία δεν είχε βασικό προσανατολισμό την μεγιστοποίηση των συντελεστών ισχύος της, αλλά τη μεγιστοποίηση του εθνικού της συμφέροντος. Με βάση αυτή τη νέα ερμηνεία για τη συμπεριφορά της γείτονος, η διμερής σχέση ανακτούσε την προοπτική να εξέλθει από το παραδοσιακό δίλλημα ασφαλείας στο οποίο παρέμενε εγκλωβισμένη επί δεκαετίες. Η πολιτική κουλτούρα «επίλυσης» (resolution culture) της κυβέρνησης Σημίτη οδηγούσε στην σταδιακή διαμόρφωση μιας εθνικής «εργαλειακής» (instrumental culture) στρατηγικής κουλτούρας η οποία, με τη σειρά της, έδινε μια νέα διάσταση στις δυνατότητες διαχείρισης της ελληνοτουρκικής διένεξης στα πλαίσια μιας νέας στρατηγικής «εξισορροπητικής προσέγγισης» (balancing engagement).

Στο πνεύμα της νέας στρατηγικής αυτής και υπό την επιρροή της αναδιαμορφωμένης εθνικής κουλτούρας, η ελληνική κυβέρνηση το 1999, στη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, αποφάσισε να δώσει το πράσινο φως στην Τουρκία για έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ, ξεπερνώντας με τον πιο επίσημο τρόπο τις παραδοσιακές αναστολές της οι οποίες πήγαζαν εν πολλοίς από την προηγούμενη και κυριαρχούσα ως τα μέσα της δεκαετίας του '90 εθνική πολιτική κουλτούρα του αυτσαίντερ. Σε γενικές γραμμές η όλη ιδέα της προσέγγισης βασίστηκε εξαρχής σε μια στρατηγική κοινωνικοποίησης της Τουρκίας. Σύμφωνα με το κεντρικό επιχείρημα αυτής, η Τουρκία, με το δέλεαρ της πλήρους συμμετοχής της στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, θα εξαναγκαζόταν αργά ή γρήγορα να ευθυγραμμίσει στο σύνολό της την πολιτική της, τόσο στα εσωτερικά όσο και στα εξωτερικά ζητήματα, με τις ευρωπαϊκές νόρμες και πρότυπα συμπεριφοράς, μεταβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο ριζικά και την πολιτική της απέναντι στην Ελλάδα. Στην πορεία της αυτή προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Τουρκία θα έπρεπε να εφαρμόσει ένα ευρύτατο φάσμα μεταρρυθμίσεων επιβεβλημένων από την ίδια την Ένωση, μέλος της οποίας αποτελούσε και η Ελλάδα. Με αυτό το σκεπτικό, η χώρα μας, θα είχε τη δυνατότητα, για πρώτη φορά σε θεσμικό επίπεδο, να θέσει τους κανόνες, ή τουλάχιστον μέρος αυτών, που η γείτονα θα όφειλε να ακολουθήσει για να παραμείνει σταθερή στην ευρωπαϊκή της πορεία. Πέρα από τον απώτερο στόχο της τελικής μεταμόρφωσης της τουρκικής επιθετικότητας, η ελληνική πολιτική ηγεσία προέβλεψε τη δυνατότητα εξυπηρέτησης κι άλλων εθνικών προτεραιοτήτων σε διαφορετικά στάδια της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας. Η στρατηγική της «ενεργητικής κοινωνικοποίησης»³⁸² που επέλεξε να

---

³⁸² Μια ενδελεχή ανάλυση της έννοιας της κοινωνικοποίησης της Τουρκίας καθώς και την σαφή διάκριση μεταξύ ενεργητικής και παθητικής κατά τις περιόδους της διακυβέρνησης Σημίτη και Καραμανλή αντίστοιχα πραγματοποιεί ο Παναγιώτης Τσάκωνας στο *The incomplete Breakthrough in*

ακολουθήσει η ελληνική εξωτερική πολιτική, κατά την κυβέρνηση Σημίτη, απέναντι στη Τουρκία, δηλαδή, είχε την προοπτική πετύχει μια πληθώρα στόχων καθόλη την πορεία της δεύτερης προς την ένταξη στην ΕΕ.

Αποτελώντας απόφαση σταθμό για το μέλλον της ελληνοτουρκικής διαμάχης, η ελληνική άρση του βέτο απέναντι στην ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας άνοιξε ένα νέο, φιλόδοξο και εποικοδομητικό κεφάλαιο στις διμερείς σχέσεις. Ειδικά μετά το Ελσίνκι, η ελληνική εξωτερική πολιτική, σε μια ειλικρινή προσπάθεια να χτίσει πάνω στην ιστορικής σημασίας απόφασή της, προχώρησε με έντονη διάθεση να εργαστεί προς την κατεύθυνση της τελικής επίλυσης των διαφορών με τη γείτονα, ειδικότερα του Κυπριακού, του ζητήματος της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας καθώς και της υποχώρησης της τουρκικής επιθετικής συμπεριφοράς στο Αιγαίο. Στην στρατηγική αυτή της εξισοροπητικής προσέγγισης κρίσιμο ρόλο έπαιξε εκτός από την προσωπική πολιτική κουλτούρα του τότε Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών και η προσωπικού επιπέδου προσέγγισή του με τον Τούρκο ομόλογό του, Ismail Cem. Επενδύοντας πάνω στην σημαντική αρχή που είχε ήδη γίνει στο Ελσίνκι, οι δύο άντρες προώθησαν την υπογραφή συμφωνιών για τον πολιτισμό, τον τουρισμό, το περιβάλλον, το εμπόριο καθώς και για άλλα, δευτερεύουσας σημασίας θέματα³⁸³ σε μια προσπάθεια να επεκτείνουν το φάσμα συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών. Αυτές καθώς και οι μετέπειτα αυξανόμενες επαφές με την Τουρκία είχαν σκοπό να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις αυξημένης αλληλεξάρτησης με την Ελλάδα³⁸⁴ και ειδικά μέσω της διαδικασίας ένταξής της στην ΕΕ να ωθήσουν την πολιτική της ηγεσία σε συμπεριφορά προβλεπόμενη και σύμφωνη με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα. Άλλωστε οι απαιτούμενες για την επιτυχή ευρωπαϊκή της υποψηφιότητα μεταρρυθμίσεις αναμένεται να οδηγήσουν στον περεταίρω εκδημοκρατισμό των πολιτικών θεσμών στην Τουρκία, στην αποβολή του επιθετικού χαρακτήρα της εξωτερικής της πολιτικής, στην ενίσχυση της συνεργατικής της προοπτικής με τα γειτονικά της κράτη και, κατ' επέκταση, στην άμβλυνση του διλήμματος ασφαλείας με την Ελλάδα³⁸⁵. Με το σκεπτικό αυτό, η ελληνική εξωτερική πολιτική παραμένει σταθερά προσηλωμένη από το 1999 και έπειτα επενδύοντας σε αυτήν την στρατηγική προσέγγισης στην οποία πολλοί αποδίδουν μακροπρόθεσμα την προοπτική να μεταβάλλει ριζικά το περιβάλλον ασφαλείας της χώρας

Greek Turkish Relations: Grasping Greece's Socialization Strategy, Palgrave, Macmillan, New York, 2010

³⁸³ Παναγιώτης Τσάκωνας και Θάνος Ντόκος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα: Η Άποψη της Αθήνας», σελ. 135-139

³⁸⁴ Σύμφωνα και με την θεωρία της αλληλεξάρτησης στις Διεθνείς Σχέσεις (Interdependence Theory)

³⁸⁵ Christos Rozakis, "La Position Internationale de la Grèce", *Pôle Sud*, Vol. 18, no.1 (2003), διαθέσιμο στο http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/pole_1262-1676_2003_num_18_1_1304, σελ. 112

μας αποβάλλοντας οριστικά τον εξ ανατολάς κίνδυνο και αντικαθιστώντας τον στην καλύτερη περίπτωση με έναν εξ ανατολάς εταίρο.

Η στρατηγική της προσέγγισης που τέθηκε σε εφαρμογή με την στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στην Τουρκία στα τέλη της δεκαετίας του '90, ακολουθήθηκε σε γενικές γραμμές από όλες τις κυβερνήσεις έκτοτε, αλλά με κάποιες επιμέρους, πλην όμως όχι ασήμαντες, διαφοροποιήσεις. Μπορεί να τροποποιήθηκαν οι μεσοπρόθεσμοι στόχοι της ελληνικής στρατηγικής ανάλογα με την πολιτική κουλτούρα των εναλλασσόμενων ελληνικών πολιτικών ηγεσιών, αλλά στην ουσία, εξακολούθησε να δίδεται μεγάλη σημασία στην προσέγγιση των δύο χωρών και στη μείωση της έντασης στις μεταξύ τους σχέσεις³⁸⁶. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινήθηκε, άλλωστε, κάθε συμπληρωματική προς την στρατηγική κοινωνικοποίησης πολιτική όπως για παράδειγμα η υιοθέτηση Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης η οποία μάλιστα εγκαινιάστηκε πολύ πριν την μεταμόρφωση της ελληνικής στρατηγικής κουλτούρας και την ακόλουθη επίσημη αλλαγή της ελληνικής στάσης απέναντι στην Τουρκία το 1999. Πέρα από αυτό το «χλιαρό» και αναποτελεσματικό ξεκίνημα του 1988, η χρήση των Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο πλευρών επανεκκινήθηκε το Μάιο του 1997 υπό το σχεδιασμό των ΗΠΑ και του NATO, ενώ ο διάλογος αναφορικά με αυτά επεκτάθηκε ακόμα περισσότερο το Σεπτέμβριο του 2000 με τη συμφωνία ακόμα περισσότερων. Πυξίδα, βεβαίως, για την τακτική της διαπραγμάτευσης και εφαρμογής των ΜΟΕ δεν ήταν άλλη από την μείωση των πιθανοτήτων κορύφωσης της έντασης στις ελληνοτουρκικές διμερείς σχέσεις.

Η μακρόχρονη αυτή στρατηγική της προσέγγισης που έχει επιλέξει η Ελλάδα στην προσπάθειά της να αποτρέψει την τουρκική απειλή και με απώτερο σκοπό, όπως προειπώθηκε, να απαλλαχθεί οριστικά από αυτήν, παρά την τεράστια συμβολή της στα σημαντικά βήματα εξευρωπαϊσμού που έχει κάνει η Τουρκία, δέχεται, όχι εντελώς άδικα, πολλές επικρίσεις τόσο από μέρος του πολιτικού όσο και του ακαδημαϊκού χώρου στο εσωτερικό. Η βάση για την κριτική βρίσκεται στην έλλειψη επαρκούς προόδου στα σοβαρά διμερή ζητήματα που με το πέρασμα του χρόνου δημιουργήθηκαν, επιδεινώθηκαν και κάθε άλλο παρά δυναμική επίλυσης δείχνουν να αποκτούν. Σε αυτό συντέλεσε οπωσδήποτε η μη σταθερή αφοσίωση στη στρατηγική που εγκαινιάστηκε κατά τα τέλη της δεκαετίας του '90 από την κυβέρνηση Σημίτη από το σύνολο των ελληνικών κυβερνήσεων. Με άλλα λόγια, η

---

³⁸⁶ Η μείωση της έντασης αυτή, σύμφωνα με την στρατηγική της προσέγγισης θα επιτυγχανόταν με την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, την προώθηση των διμερών εμπορικών συναλλαγών, την αύξηση των επαφών σε κάθε επίπεδο, με την ταυτόχρονη απώθηση των κεντρικών ζητημάτων της διένεξης προς το περιθώριο, Kostas Ifantis, "Greece's Turkish Dilemmas: There and Back Again", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, no.3 (September 2005)

αλλαγή από την λεγόμενη στρατηγική «ενεργητικής κοινωνικοποίησης» της Τουρκίας στην «παθητική κοινωνικοποίηση» που υιοθετήθηκε ως πιο ενδεδειγμένη και συμφέρουσα για την εξυπηρέτηση των ελληνικών συμφερόντων από την μετέπειτα κυβέρνηση Καραμανλή, από το 2004 και μετά, σίγουρα οφείλεται τουλάχιστον εν μέρει για τη συνολικά μη απόλυτα επιτυχημένη ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στην Τουρκία. Όμως πέρα από την ορατή ευθύνη της ασταθούς ελληνικής στρατηγικής η οποία οφείλεται στην επιρροή της διαφορετικής κάθε φορά πολιτικής κουλτούρας της εκάστοτε ηγεσίας (και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και παθογένεια της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής), η κριτική συχνά στοχεύει την στρατηγική της προσέγγισης με την Τουρκία ως συνολικά αποτυχημένης, ανεξάρτητα εάν αυτή έχει βασιστεί στην ενεργητική ή την παθητική κοινωνικοποίηση της γείτονος. Άλλοτε βασισμένη σε μια απλοϊκή έως και λαϊκιστική επιχειρηματολογία³⁸⁷ κι άλλοτε πατώντας σε περισσότερο ρασιοναλιστικής φύσεως παρατηρήσεις, το αποτέλεσμα παραμένει το ίδιο καθώς οι ελληνοτουρκικές σχέσεις να μην έχουν εξελιχθεί πολύ την τελευταία δεκαετία, κυρίως χάρη στην εποικοδομητική εξέλιξη της ελληνικής εθνικής κουλτούρας, αλλά δεν έχουν προχωρήσει στο βαθμό που η ιστορική στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής το 1999 είχε προβλέψει. Η πρακτική στασιμότητα, σε επίπεδο τελικής λύσης, στο Κυπριακό μετά από 35 χρόνια παράνομης κατοχής του ενός τρίτου του κυπριακού εδάφους από την Τουρκία είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση μη προόδου στο σημαντικότερο αγκάθι στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η στρατηγική προσέγγισης με το τολμηρό βήμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής να ανοίξει τον δρόμο της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, μαζί με όλες τις υποχρεώσεις που ανέλαβε η Άγκυρα στη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, δεν μπορεί κανείς εύκολα να ισχυριστεί πως έχει μέχρι στιγμής αποδώσει καρπούς στο συγκεκριμένο πρόβλημα. Ναι μεν, κατά γενική ομολογία, η αποδοχή του Σχεδίου Ανάν το 2004 από την τουρκοκυπριακή κοινότητα αποτέλεσε ένα θετικό στοιχείο αναφορικά με τη στάση της Τουρκίας στο συγκεκριμένο θέμα και τη διάθεσή της να κάνει κάποια βήματα προς την επίλυσή του (εξάλλου η τουρκική πολιτική ηγεσία είχε πραγματοποιήσει πιέσεις στην τουρκοκυπριακή ηγεσία ώστε η τελευταία να δείξει τουλάχιστον συνεργατική διάθεση), καθώς και η συμπίπτουσα χρονικά αντιπαραγωγική στάση της Κύπρου στο ζήτημα της ένταξης της Τουρκίας έγινε αντιληπτή πολύ αρνητικά στο εσωτερικό της ΕΕ³⁸⁸, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν είναι δυνατό να εξισωθεί η σημασία που είχε η πρώτη, θετική προς το σχέδιο κίνηση στην τουρκική αντίληψη με τη σημασία της στην αντίληψη της ελληνικής και της ελληνοκυπριακής πλευράς ή ακόμη και με τη σημασία της για την ουσιαστικές προοπτικές που θα μπορούσε

³⁸⁷ Panayotis Tsakonas, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations*, σελ. 141

³⁸⁸ Panayotis Tsakonas, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations*, σελ. 149

να ανοίξει για το μέλλον της μεγαλονήσου. Στην πραγματικότητα, τα κατοχικά στρατεύματα παραμένουν, ο διαχωρισμός της μεγαλονήσου υφίσταται ουσιαστικά अपαράλλαχτος και οι διαπραγματεύσεις για την επίλυση δεν δείχνουν να προχωρούν με ικανοποιητικό ρυθμό καθώς οι επίσημες απόψεις των δύο κοινοτήτων εξακολουθούν να κινούνται στις παράλληλες γραμμές μιας λύσης ομοσπονδιακού και μιας άλλης συνομοσπονδιακού μοντέλου οι οποίες, όμως, δεν φαίνεται ποτέ να συγκλίνουν επαρκώς. Οι διμερείς συζητήσεις, οι προτάσεις στη βάση των ήδη απορριφθέντων στοιχείων, η προσπάθεια διεθνούς διαιτησίας και η κοινή εκατέρωθεν έκφραση ελπίδας για πρόοδο στο ζήτημα δεν μπορούν αντικειμενικά να θεωρηθούν πρόοδος όταν στην ουσία η κατάσταση παραμένει πρακτικά αμετάβλητη για τρεισήμισι δεκαετίες και όταν η Τουρκία επιμένει να διατηρεί τα αεροδρόμια και τα λιμάνια της κλειστά στα κυπριακά αεροσκάφη και πλοία αρνούμενη να αναγνωρίσει επίσημα την Κυπριακή Δημοκρατία.

Η κατάσταση στο Αιγαίο εμπνέει ανάλογη ανησυχία, αν όχι περισσότερη, καθώς σε αυτό το θέμα η τουρκική στάση εκδηλώνεται με αυξανόμενες διεκδικήσεις σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων. Οι βλέψεις της Άγκυρας εξακολουθούν να γίνονται αντιληπτές από την ελληνική πλευρά ως αναθεωρητικές καθώς εκδηλώνονται με ένα πλήθος κινήσεων που κάθε άλλο παρά καθησυχαστικά μπορεί να ερμηνευτεί. Συγκεκριμένα, η απειλή του *casus belli* παραμένει τυπικά σε ισχύ σε περίπτωση που η Ελλάδα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα μολονότι έκτοτε έχουν γίνει σημαντικά βήματα προσέγγισης των δύο χωρών. Μάλιστα αν και το συγκεκριμένο ψήφισμα υιοθετήθηκε πριν την πραγματοποίηση της ιστορικής στροφής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο Ελσίνκι, εξακολουθεί να μην έχει ανακληθεί μέχρι σήμερα παρά τις πιέσεις της ΕΕ στην γείτονα να τηρήσει τις δεσμεύσεις που προκύπτουν σύμφωνα με την ενταξιακή της πορεία και να συμβάλει στην εκτόνωση της έντασης με την Ελλάδα.

Η κρίση των Ιμίων κατά τον Ιανουάριο του 1996 ήταν ένα γεγονός που όχι απλά επιβεβαίωσε και στην πράξη τις αναθεωρητικές διαθέσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο, αλλά εμμέσως προκάλεσε και τον αναπροσανατολισμό της ελληνικής στρατηγικής απέναντι στην τουρκική απειλή συντελώντας αποφασιστικά στον εκτοπισμό της κυριαρχούσας ως τότε εθνικής κουλτούρας από τη νέα, εργαλειακή. Με την σύντομη αυτή κρίση, η οποία, όμως, έφερε στο χείλος του πολέμου τις δύο χώρες, η τουρκική ηγεσία επιχείρησε να θέσει υπό αμφισβήτηση το καθεστώς πολλών ελληνικών βραχονησίδων ακόμα και της νήσου Γαύδου, νοτίως της Κρήτης. Διατηρώντας σε επίσημο επίπεδο ακόμα αυτήν την γενικότερη αμφισβήτηση του καθεστώτος κυριαρχίας στο Αιγαίο, η τουρκική πλευρά, μία δεκαετία μετά το ιστορικό άνοιγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής απέναντί της δε δείχνει

υποχωρητική διάθεση στις διεκδικήσεις της, ενώ εξακολουθεί να τις αυξάνει ποιοτικά. Άμεσα συνδεδεμένο, βεβαίως, είναι και το θέμα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, το μοναδικό εξάλλου θέμα προς επίλυση, σύμφωνα με την ελληνική πλευρά, το οποίο όμως η γείτονα έχει αρνηθεί επανειλημμένα να διαπραγματευτεί μεμονωμένα, υπό διεθνείς κανόνες δικαίου. Χωρίς να αποδέχεται την ελληνική πρόσκληση να υποβληθεί η συγκεκριμένη αμφισβήτηση στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, και διατηρώντας την δεμένη με το σύνολο των υπόλοιπων, απαράδεκτων κατά την ελληνική πλευρά, ζητημάτων, η τουρκική πλευρά δίνει την εντύπωση πως προτιμά τον δρόμο της απειλής χρήσης βίας και όχι αυτόν του διεθνούς δικαίου σε ό,τι αφορά στις εκτεταμένες διεκδικήσεις της στην περιοχή. Η εικόνα της γενικότερης αναθεωρητικής στάσης αυτής συμπληρώνεται με τις παραβιάσεις του ελληνικού FIR, άλλοτε αυξημένες και άλλοτε μειωμένες σε πλήθος, καθώς επίσης πολλές φορές πραγματοποιούμενες και με οπλισμένα τουρκικά αεροσκάφη³⁸⁹. Ένα εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο για την ολοκληρωμένη αντίληψη των παραπάνω στοιχείων αποτελεί το γεγονός πως οι τουρκικές προκλητικές ενέργειες πάνω από το Αιγαίο έχουν αισθητά αναβαθμιστεί τα τελευταία χρόνια, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, κάτι το οποίο, βεβαίως, η ελληνική πολιτική ηγεσία συνεχώς επισημαίνει στην ΕΕ.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν μη αμελητέες ενδείξεις πως η στρατηγική της εξισορροπητικής προσέγγισης της Τουρκίας, όπως αυτή έχει εφαρμοστεί μέχρι σήμερα (και ειδικά κατά τη διακυβέρνηση Σημίτη, αλλά και μετά το 2004, κατά τη διακυβέρνηση Καραμανλή), δεν μπορεί να διεκδικήσει τον τίτλο μιας απόλυτα επιτυχημένης πολιτικής ασφαλείας³⁹⁰. Ναι μεν οι δύο χώρες έχουν έρθει πιο κοντά έχοντας αναπτύξει σημαντική εμπορική δραστηριότητα μεταξύ τους και έχοντας, επίσης, κάνει σημαντικά βήματα συνεργασίας σε ένα πλήθος θεμάτων χαμηλής πολιτικής, αλλά σε επίπεδο θεμάτων υψηλής πολιτικής, η Τουρκία εξακολουθεί να αποτελεί μια βασικότατη προτεραιότητα ασφαλειοποίησης για την Ελλάδα. Παρά την ήδη δεκαετή κοινωνικοποιητική και εξευρωπαϊστική πορεία που ακολουθεί η γειτονική χώρα με την ενεργητική καθοδήγηση της Ελλάδας, όπως αυτή εκδηλώθηκε μέχρι το 2004 από την κυβέρνηση Σημίτη, ή με την πιο παθητική στάση, όπως ακολουθήθηκε από την κυβέρνηση Καραμανλή, η τωρινή κατάσταση περιγράφεται πολύ απλά με την Τουρκία να έχει σταδιακά και αισθητά

---

³⁸⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σύγκρουση ελληνικού και τουρκικού μαχητικού F-16 τον Μάιο του 2006 νοτιοανατολικά της Καρπάθου κατά τη διάρκεια αναχαίτισης του δεύτερου το οποίο προηγουμένως είχε παραβιάσει τον ελληνικό εναέριο χώρο, γεγονός το οποίο στοίχησε τη ζωή στον Έλληνα πιλότο, Κωνσταντίνο Ηλιάκη, για περισσότερα βλ. Newsroom ΔΟΛ, «Σύγκρουση ελληνικού F-16 με τουρκικό νοτιοανατολικά της Καρπάθου», 23/05/2006, διαθέσιμο στο <http://www.in.gr/news/article.asp?lngEntityID=708539>

³⁹⁰ Kostas Ifantis, "Perceptions and Rapprochement: Debating a Greek Strategy Towards Turkey", σελ. 246

διευρύνει τις διεκδικήσεις της εις βάρος των ελληνικών συμφερόντων φανερώνοντας μια γενικότερη πρόθεση αναθεώρησης του status quo στο Αιγαίο (και όχι μόνο).

Η στρατηγική της προσέγγισης προϋποθέτει εν μέρει και αμοιβαίες υποχωρήσεις και συμβιβασμούς και όχι μόνο σε ζητήματα δευτερεύουσας σημασίας, αλλά και κατά το δυνατόν σε πολιτικά θέματα υψηλής προτεραιότητας, ώστε να τροφοδοτείται πραγματικά η δυναμική επίλυσης των διμερών διαφορών. Πολλοί στην Ελλάδα, πολιτικοί, ακαδημαϊκοί και απλοί πολίτες, πιστεύουν πως η πολιτική της προσέγγισης δεν μπορεί να κριθεί επιτυχής μια και απουσιάζει εκείνο το στοιχείο της αμοιβαιότητας και την συμβιβαστικής διάθεσης στα ζητήματα υψηλής πολιτικής το οποίο, εξάλλου, αποτελεί και προϋπόθεση της στρατηγικής αυτής. Σύμφωνα με μια πιο ακραία ή λαϊκίζουσα άποψη, η ελληνική στρατηγική απέναντι στην Τουρκία τείνει να λαμβάνει τα χαρακτηριστικά μιας πολιτικής περισσότερο κατευνασμού παρά προσέγγισης³⁹¹ καθώς η πλειοψηφία των κινήσεων ανοίγματος προς την Τουρκία δεν συναντούν όχι μόνο την ανάλογη ανταπόκριση, αλλά ούτε καν ελάχιστον υποχωρήσεις ενώπιον της ΕΕ σε δευτερεύοντα για τις διμερείς σχέσεις ζητήματα, όπως για παράδειγμα η επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης ή η βελτίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της γείτονος. Στην πραγματικότητα, όμως, εκείνο που πρέπει να απασχολεί την ελληνική στρατηγική ασφαλείας είναι το κατά πόσο η στρατηγική της κοινωνικοποίησης απέναντι στη γείτονα έχει χτιστεί σε στέρεες βάσεις, δεδομένης της αβεβαιότητας που επικρατεί στο εσωτερικό της ΕΕ για το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας, και, επίσης, στη περίπτωση που έχει ακόμα προοπτικές επιτυχούς κατάληξης, ποιες είναι εκείνες οι παρεμβάσεις ή προσαρμογές που θα την καταστήσουν τη συγκεκριμένη στρατηγική περισσότερο αποτελεσματική σε επίπεδο υψηλής πολιτικής.

2.3.2.2. Πολιτική προώθησης της περιφερειακής σταθερότητας

Η σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, του Καυκάσου και της ανατολικής Μεσογείου κατέχει τα τελευταία χρόνια, και ειδικότερα από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και έπειτα, πολύ υψηλότερη θέση στην ελληνική ατζέντα ασφαλείας³⁹² σε σύγκριση με το παρελθόν. Δικαιολογημένα πλέον, η ελληνική ηγεσία δίνει

³⁹¹ Panayotis Yannakogeorgos, "Hellenic Appeasement and its Consequences", Center for International Politics Thessaloniki - CIPT (February 2008), σελ. 2-4, 31

³⁹² Για το ρόλο της Ελλάδας στην περιοχή που ορίζεται γεωγραφικά από το τρίγωνο Βαλκανίων-Καυκάσου-Μέσης Ανατολής βλ. Αθανάσιος Κουρματζής, «Τα Νέα Γεωπολιτικά Δεδομένα στην

στο ζήτημα αυτό μεγάλη προτεραιότητα καθώς η Ελλάδα αποτελεί τον μοναδικό πόλο οικονομικής³⁹³ και πολιτικής σταθερότητας στην ιστορικά ασταθή αυτή γωνία της Ευρώπης και δίχως σταθερό το άμεσο περιβάλλον της δεν μπορεί να εφησυχάζει αλλά ούτε και δύναται να εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει απέναντι στα γειτονικά της κράτη. Από την τακτική αποφυγής της εμπλοκής στην ταραγμένη οικονομική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση των Βαλκανίων η Ελλάδα πέρασε σε μια αντίληψη σταθεροποιητικής διείσδυσης και παρέμβασης. Σταδιακά, αλλά σίγουρα καθυστερημένα, έγινε εντέλει αντιληπτό ότι τα Βαλκάνια αποτελούν τον φυσικό ζωτικό χώρο της ελληνικής οικονομίας η οποία όχι μόνο γειτνιάζει με αυτόν, αλλά και τον κατανοεί πολύ καλύτερα από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους εταίρους.

Μετά το ουσιαστικά χαμένο χρονικό διάστημα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, όταν άρχισε, άλλωστε, και η μετεξέλιξη της εθνικής κουλτούρας σε εργαλειακή, οι ελληνικές πολιτικές ελίτ άρχισαν να συνειδητοποιούν τη χρησιμότητα μιας πιο ορθολογιστικής φύσεως στρατηγικής για το σύνολο της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η ελληνική κυβέρνηση αναγνωρίζοντας αφενός τη κρισιμότητα της κατάστασης στο προς Βορρά περιβάλλον της και αφετέρου την ιστορική αδράνεια που είχε επιδείξει η Ελλάδα έως τότε στην περιοχή αναγνωρίζοντας πλέον τις ευκαιρίες που είχε πετάξει η χώρα αναφορικά με την δυνατότητα της να ελέγξει και να καθοδηγήσει τις εξελίξεις στα Βαλκάνια, ακολούθησε μια τακτική ενεργού συμμετοχής³⁹⁴ στις διεθνείς ειρηνευτικές προσπάθειες, διαθέτοντας στρατιωτικές της δυνάμεις στα πλαίσια των ειρηνευτικών αποστολών του ΝΑΤΟ και του ΟΗΕ. Ειδικότερα, το 1995 συστάθηκε η Ελληνική Δύναμη Βοσνίας (ΕΛΔΥΒ) υπό την δομή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας αναλαμβάνοντας την μεταφορά πάσης φύσεως υλικών (από και προς τα αεροδρόμια) με σκοπό την ανοικοδόμηση της χώρας. Η σημαντικότερη αποστολή της μέχρι σήμερα ήταν η συμβολή στις προσπάθειες του ΟΑΣΕ για τις δημοτικές εκλογές το 1996 και 1997 στην Ομοσπονδία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (Federacija Bosne i Hercegovine) καθώς και για τις κοινοβουλευτικές εκλογές στη Σερβική Δημοκρατία (Republika Srpska) το ίδιο έτος. Οι δραστηριότητές της επεκτάθηκαν επίσης και στην μεταφορά ανθρωπιστικής βοήθειας προερχόμενης από την Ελλάδα, την Αυστρία και την

Ευρασία», στο Μαίρη Μπόση, Νικόλαος Λιούσης & Αθανάσιος Κουρματζής, *Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 347-359

³⁹³ Loukas Tsoukalis, "La Grèce dans l'Union Européenne", σελ. 98

³⁹⁴ Θάνος Ντόκος, «Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας στον 21^ο Αιώνα», Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, 2007, διαθέσιμο στο <http://www.eliamer.gr/security/publications-asfaleia/elliniki-politiki-ethnikis-asfalias-ston-21o-eona-2/>, σελ. 34

Ουγγαρία σε διάφορες πόλεις³⁹⁵. Ακόμη, από το 1997 η Ελλάδα διατηρεί την Ελληνική Δύναμη Αλβανίας (ΕΛΔΑΛ) στην γειτονική χώρα έχοντας, αρχικά, ως σκοπό τη διασφάλιση της άφιξης της ανθρωπιστικής βοήθειας και την συμβολή στην αντιμετώπιση της τοπικής πολιτικής κρίσης (η οποία είχε προκληθεί με τη εξέγερση του 1997)³⁹⁶. Έκτοτε, η ΕΛΔΑΛ έχει αναλάβει την παροχή βοήθειας για την αναδιοργάνωση των Αλβανικών Ενόπλων Δυνάμεων και την προσέγγιση των κριτηρίων του ΝΑΤΟ από αυτές³⁹⁷. Η τρίτη ελληνική συμμετοχή στις διεθνείς ειρηνευτικές δυνάμεις της περιοχής είναι με την Ελληνική Δύναμη Κοσσυφοπεδίου (ΕΛΔΥΚΟ) η οποία συστήθηκε το 1999 με αποστολή τη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για την επιστροφή των προσφύγων και των εκτοπισμένων. Επιπλέον, η ΕΛΔΥΚΟ συντελεί στην ασφάλεια της κυκλοφορίας στον οδικό άξονα Σκοπίων-Πρίστινα καθώς επίσης ασχολείται με την φύλαξη και καταστροφή οπλισμού που παραδίδεται από τον UCK (Απελευθερωτικός Στρατός Κοσσόβου) ή ανακαλύπτεται κατά τη διάρκεια ερευνών. Τέλος, συνδράμει στην συνοδεία και διανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας ενώ παρέχει και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στην τοπική κοινωνία. Πέρα όμως από τις βαλκανικές αυτές ειρηνευτικές αποστολές, η Ελλάδα δίνει το παρόν και στο μέτωπο του Αφγανιστάν με την παρουσία εκεί της Ελληνικής Δύναμης Αφγανιστάν (ΕΛΔΑΦ) η οποία μετέβηκε στη χώρα μετά την εκδίωξη του καθεστώτος των Ταλιμπάν ώστε να συμβάλει στην προσπάθεια πολιτικής ανασυγκρότησης και ανοικοδόμησης³⁹⁸.

Αναφορικά με την νοτιοανατολική Ευρώπη η στρατηγική της Ελλάδας υπήρξε πολύ πιο μακρόπνοη από την απλή αποστολή ειρηνευτικών δυνάμεων. Η ελληνική ηγεσία σωστά θεώρησε αναγκαία την εξωτερική παροχή βοήθειας ως προαπαιτούμενο για τη γρήγορη οικονομική αποκατάσταση και την σταθεροποίηση της περιοχής και η χώρα μας ήταν η πρώτη που συγκρότησε ένα πλάνο ανοικοδόμησης των Βαλκανίων. Λειτουργώντας στο πλαίσιο των υποχρεώσεών της, οι οποίες απορρέουν από την ιδιότητά της ως κράτος-μέλος της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ, δεσμεύτηκε η ετήσια αναπτυξιακή της βοήθεια να προσεγγίσει το 0,33% του ΑΕΠ της. Το Ελληνικό Σχέδιο για την Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) καταρτίστηκε αρχικά με χρονικό ορίζοντα την περίοδο 2002-2006,

³⁹⁵ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ειρηνευτικές Αποστολές, Ελληνική Δύναμη Βοσνίας*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=50&SubLinkID=144#first>

³⁹⁶ Για περισσότερα σχετικά με την εξέγερση του 1997 στην Αλβανία βλ. Lynn Walsh, "Uprising in Albania", διαθέσιμο στο <http://socialistworld.net/pubs/albania/albania03.html>

³⁹⁷ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ειρηνευτικές Αποστολές, Ελληνική Δύναμη Αλβανίας*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=50&SubLinkID=144#first>

³⁹⁸ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ειρηνευτικές Αποστολές, Ελληνική Δύναμη Αφγανιστάν*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=50&SubLinkID=144#first>

αλλά αργότερα έλαβε παράταση έως το 2011 ώστε να μεγιστοποιηθεί η αξιοποίηση των πόρων από τις λήπτριες χώρες (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο, ΠΓΔΜ, Ρουμανία και Σερβία). Σε γενικές γραμμές, με το ΕΣΟΑΒ η Ελλάδα επιχείρησε να συγκεντρώσει τις μεμονωμένες παροχές οικονομικής βοήθειας σε ένα ενιαίο πλαίσιο και με αυτόν τον τρόπο να προωθήσει μια κεντροποιημένη και ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πολιτική για την περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Πιο ειδικά, το Σχέδιο, σύμφωνα με το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, στοχεύει στην προαγωγή της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής σταθερότητας της περιοχής, ενώ μακροπρόθεσμα, επιδιώκει τον εκσυγχρονισμό των υποδομών, την προώθηση των παραγωγικών επενδύσεων, τη στήριξη των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου, τον εκσυγχρονισμό της διοίκησης, την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους και την αντιμετώπιση των οικονομικών ανισοτήτων³⁹⁹.

Στην ελληνική στρατηγική σταθεροποίησης της νοτιοανατολικής Ευρώπης ξεχωρίζει, τέλος, η ειλικρινής υποστήριξη της ένταξης στην ΕΕ όλων των κρατών της περιοχής με απώτερο στόχο την ενοποίηση των βαλκανικών λαών υπό την σκέπη της ενωμένης Ευρώπης. Στην παρούσα φάση, η ευρωπαϊκή πορεία δείχνει να είναι η μόνη προοπτική για μια συνολική αντιμετώπιση των προβλημάτων της περιοχής και προς αυτήν την κατεύθυνση πραγματοποιεί τις ενέργειές της και η Ελλάδα στηρίζοντας την υποψηφιότητα όλων των κρατών της νοτιοανατολικής Ευρώπης αρκεί, βεβαίως, να πληρούν τα κριτήρια που θέτει η ΕΕ και που είναι κοινά για όλους. Ήδη η Σλοβενία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία έχουν ενταχθεί και η Κροατία έχει ξεκινήσει τις ενταξιακές της διαπραγματεύσεις (και η ΠΓΔΜ έχει λάβει καθεστώς υποψήφιας, αλλά δεν έχει ακόμα εκκινήσει διαπραγματεύσεις καθώς εκκρεμεί η επίλυση του ζητήματος της ονομασίας), όπως άλλωστε και η Τουρκία, ενώ καθεστώς εν δυνάμει υποψήφιας διαθέτουν οι υπόλοιπες χώρες των δυτικών Βαλκανίων (Αλβανία, Μαυροβούνιο, Βοσνία, Σερβία). Για την ελληνική πλευρά, η συμφιλίωση, η πολιτική σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη στην νοτιοανατολική Ευρώπη αποτελούν στόχους που αφενός δεν μπορούν να επιδιωχθούν ξεχωριστά κι αφετέρου περνούν αναγκαστικά μέσα από την ΕΕ.

Αναφορικά με το ζήτημα του Κοσόβου, η ελληνικές κυβερνήσεις έχουν παραμείνει σταθερά προσηλωμένες στους διεθνείς κανόνες επισημαίνοντας την αναγκαιότητα εξεύρεσης λύσης μέσω διαπραγματεύσεων και όχι μέσω επιβολής. Η ελληνική πλευρά επιθυμεί μια λύση που θα προάγει την περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια, θα είναι συμβατή με τις αρχές της ΕΕ και θα κινείται στα πλαίσια της συνολικής ευρωπαϊκής προοπτικής των Βαλκανίων. Σαν στόχο της λύσης ορίζει την δημιουργία ενός Κοσόβου, στα

³⁹⁹ Υπουργείο Εξωτερικών, *Οικονομική Διπλωματία, ΕΣΟΑΒ*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Financial+Policy/ESOAV/>

πλαίσια της σερβικής εθνικής κυριαρχίας, στη βάση μια πολυπολιτισμικής και πολυεθνικής κοινωνίας με ισότητα και ισονομία για όλους και δίχως διακρίσεις υπέρ της αλβανικής ή της σερβικής πλευράς⁴⁰⁰. Στο πλαίσιο αυτών των πεποιθήσεων βαδίζει η ελληνική εξωτερική πολιτική προκειμένου να επιτευχθεί η συμφιλίωση στην πολυτάραχη αυτή περιοχή και να εδραιωθεί ένα ισχυρό καθεστώς σταθερότητας σε μια από τις πλέον επικίνδυνες εστίες ανάφλεξης στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Σε ανάλογο μήκος κύματος, κατά την κρίση στη Γεωργία το καλοκαίρι του 2008, η προηγούμενη ελληνική κυβέρνηση διατήρησε ουδέτερη στάση καλώντας τις εμπλεκόμενες πλευρές να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση και σεβασμό των διεθνών κανόνων εθνικής κυριαρχίας και, επιπλέον, καταδικάζοντας με δηλώσεις της Ελληνίδας Υπουργού Εξωτερικών⁴⁰¹ την μονομερή αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας από την ρωσική ηγεσία.

2.3.2.3. Αντιμετώπιση διεθνούς τρομοκρατίας

Πέρα από την απερίφραστη καταδίκη των τρομοκρατικών ενεργειών οπουδήποτε και από οποιονδήποτε εκδηλώνονται αυτές, η Ελλάδα έχει προχωρήσει σε ενέργειες και σε επίπεδο εσωτερικής νομοθεσίας λαμβάνοντας μέτρα που σκοπό έχουν να εμποδίσουν την χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Πρόσφατα, μάλιστα, ψηφίστηκε νόμος για την «πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας» (σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου 3691, 5 Αυγούστου 2008)⁴⁰². Επιπρόσθετα, η χώρα μας συμμετέχει με την Ελληνική Δύναμη Αφγανιστάν στην διεθνή ειρηνευτική δύναμη που βρίσκεται στο Αφγανιστάν η οποία, πέρα από την σταθεροποίηση της περιοχής, στοχεύει στην ενίσχυση της διεθνούς προσπάθειας για τη διάλυση των πυρήνων της διεθνούς τρομοκρατίας εκεί. Η ελληνική στρατιωτική συνεισφορά στον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας συμπληρώνεται με την συμμετοχή με μια φρεγάτα στην επιχείρηση Enduring Freedom στον Περσικό Κόλπο, με άλλη μία στην Μεσόγειο στα πλαίσια της νατοϊκής δύναμης STANAVFORMED καθώς και με

⁴⁰⁰ Υπουργείο Εξωτερικών, *Βαλκάνια, Κρίσεις και Περιφερειακά Ζητήματα, Κοσσυφοπέδιο*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Crises+and+Regional+Issues/>

⁴⁰¹ Δήλωση ΥΠΕΞ, κ. Ντ. Μπακογιάννη, σχετικά με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ν. Οσσετίας και της Αμπχαζίας, 26/08/2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/260808_F1950.htm

⁴⁰² Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Νόμος 3691, 5 Αυγούστου 2008*, διαθέσιμος στο http://www.mnec.gr/export/sites/mnec/el/nomothesia/law/Documents/3691_166-A-08_05_08_2008.pdf

ένα υποβρύχιο και ορισμένα ακόμα μικρότερα σκάφη επιφανείας στην Active Endeavour⁴⁰³. Σε διακυβερνητικό επίπεδο η Ελλάδα από το 1991 συμμετέχει επίσης στο Financial Action Task Force (FATF-GAFI)⁴⁰⁴, ένα διακυβερνητικό σώμα με σκοπό την ανάπτυξη πολιτικών και την προώθηση νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο για την καταπολέμηση του ξεπλύματος μαύρου χρήματος και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Σύμφωνα με πρόσφατη αναφορά (δημοσιευμένη στις 5 Ιουλίου 2007) όμως, οι επιδόσεις της Ελλάδας στην καταπολέμηση των παραπάνω προβλημάτων κρίνεται ανεπαρκής αν και η χώρα μας επισημαίνεται πως διαθέτει ικανοποιητικό πλαίσιο για ευρεία διεθνή συνεργασία στο συγκεκριμένο αντικείμενο⁴⁰⁵.

2.3.2.4. Προστασία απέναντι στα όπλα μαζικής καταστροφής

Αναφορικά με την πολιτική της για τον περιορισμό των κινδύνων που προκύπτουν από τη διάδοση των Όπλων Μαζική Καταστροφής, η Ελλάδα έχει επιδείξει συνέπεια σχετικά με τις επίσημες διακηρύξεις της έχοντας επικυρώσει όλες τις διεθνείς συμφωνίες για τη μη περεταίρω διάδοσή τους στον κόσμο. Ανάμεσα σε αυτές είναι η Συνθήκη μη Διάδοσης των Πυρηνικών (Nuclear Non-Proliferation Treaty - NPT), η Συνθήκη Πλήρους Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Test Ban Treaty - CTBT), η Σύμβαση για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων (Chemical Weapons Convention - CWC) και η Σύμβαση για την Απαγόρευση των Βιολογικών και Τοξινικών Όπλων (Biological and Toxin Weapons Convention). Πέραν τούτου, αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα περιορισμού της διασποράς σε κάθε επίπεδο, η Ελλάδα είναι μέλος των καθεστώτων ελέγχου εξαγωγών που αφορούν τα ΟΜΚ, τη σχετική τεχνολογία και τα υλικά που είναι απαραίτητα για την παραγωγή τους (Nuclear Suppliers Group – NSG, για τα πυρηνικά όπλα, Missiles Technology Control Regime – MTCR, για τους βαλλιστικούς πυραύλους, Australian Group – AG, για τα χημικά και βιολογικά όπλα, Wassenaar Arrangement – WA, για τα συμβατικά όπλα και τα υλικά διττής χρήσης, Zangger Committee -ZC για τη διάθεση του πυρηνικού καυσίμου). Επιπλέον, ως μέλος της Πρωτοβουλίας για την Ασφάλεια της Διάδοσης (Proliferation

⁴⁰³ Θάνος Ντόκος, «Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας στον 21^ο Αιώνα», σελ. 37

⁴⁰⁴ <http://www.fatf-gafi.org/>

⁴⁰⁵ Financial Action Task Force, “Third Mutual Evaluation on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Greece”, 29 June 2007, διαθέσιμο στο <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/2/55/38987373.pdf>

Security Initiative, PSI)⁴⁰⁶ συντελεί στην ενίσχυση του συντονισμού και της λειτουργικής διασύνδεσης με άλλες χώρες προωθώντας τον εντοπισμό, τον έλεγχο και την απαγόρευση διακίνησης φορτίων σχετικών με ΟΜΚ. Τέλος, στα πλαίσια της προσπάθειας εξάλειψης της πυρηνικής απειλής από αυτήν την περιοχή του κόσμου, καθώς επίσης επηρεασμένη από τη σύγχρονη επικρατούσα αντίληψη για το ρόλο της ως περιφερειακού σταθεροποιητικού παράγοντα, η Ελλάδα από κοινού με την Ιταλία, την Κύπρο και την Μάλτα, υποστηρίζει θερμά τη δημιουργία μιας αποπυρηνικοποιημένης ζώνης γύρω από την λεκάνη της Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένης και της ευαίσθητης περιοχής της Μέσης Ανατολής⁴⁰⁷.

2.3.2.5. Καταπολέμηση οργανωμένου εγκλήματος

Αναφορικά με την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, η Ελλάδα φροντίζει για την ενσωμάτωση του κοινοτικού κεκτημένου στο εσωτερικό της δίκαιο συμμετέχοντας παράλληλα ενεργά στις εργασίες οργάνων του ΟΗΕ όπως η Επιτροπή Ναρκωτικών (Commission on Narcotic Drugs - CND) και η Επιτροπή για την Πρόληψη του Εγκλήματος και την Ποινική Δικαιοσύνη (Committee of Crime Prevention and Criminal Justice - CCPCJ) οι οποίες λειτουργούν στα πλαίσια του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime)⁴⁰⁸. Επίσης, η χώρα μας έχει υπογράψει την Σύμβαση κατά του Διεθνούς Οργανωμένου Εγκλήματος (Draft Convention Against Transnational Organized Crime) ενώ σε περιφερειακό επίπεδο συμμετέχει στο Περιφερειακό Κέντρο κατά του Εγκλήματος (Regional Anticrime Center) με έδρα στο Βουκουρέστι στο πλαίσιο της Πρωτοβουλίας Συνεργασίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (South-East European Cooperation Initiative - SECI) και παράλληλα προάγει τη διμερή συνεργασία των αστυνομικών αρχών των κρατών της περιοχής για τον καλύτερο συντονισμό στην καταπολέμηση του εγκλήματος που διαπερνάει τα σύνορά τους⁴⁰⁹.

Η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων αποτελεί ξεχωριστή πρόκληση για την ελληνική πολιτεία καθώς αποτελεί ένα εκ των πλέον εντεινόμενων

---

⁴⁰⁶ <http://www.state.gov/t/isn/c10390.htm>

⁴⁰⁷ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Όπλα Μαζικής Καταστροφής*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/Weapons/>

⁴⁰⁸ <http://www.unodc.org/unodc/index.html>

⁴⁰⁹ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Οργανωμένο Έγκλημα*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/OrganizedCrime/>

τάσεων στο διεθνές οργανωμένο έγκλημα. Η εμπορία ανθρώπων τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις και πλέον μεταβάλλεται και καλύπτει μεγαλύτερο φάσμα ηλικιών και τόπων καταγωγής διευρύνοντας, παράλληλα, και τα παράνομα κέρδη όσων εμπλέκονται σε αυτήν την εγκληματική δραστηριότητα. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης της Ελλάδας κάνει χρήση όλων των δράσεων καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, παρέχοντας προτάσεις για την προστασία των θυμάτων, για την αποτροπή της παραπέρα εξάπλωσης του φαινομένου και για την αποτελεσματική καταστολή των οργανωμένων κυκλωμάτων εκμετάλλευσης. Παρακολουθώντας τις εξελισσόμενες τάσεις και τα νέα δεδομένα, συλλέγοντας στατιστικές πληροφορίες και παρέχοντας στοιχειώδεις υπηρεσίες στα θύματα, επιδιώκει να θέσει φραγμό στην εξάπλωση των παράνομων αυτών δικτύων και στον τερματισμό του εν λόγω απάνθρωπου φαινομένου⁴¹⁰.

2.4. Χαρακτηριστικά της ελληνικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας

Από τη μελέτη του συνόλου των διακηρύξεων της ελληνικής ηγεσίας αναφορικά με την στρατηγική εθνικής ασφαλείας, των προτεραιοτήτων που αυτή κατά περιόδους έθετε και την εξέταση των αντίστοιχων πολιτικών που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που περιείχε η εκάστοτε ατζέντα της, προκύπτουν περισσότερο ή λιγότερο εμφανείς επιδιώξεις, επιβεβαιώσεις δεσμεύσεων ή ασυνέχειες. Με άλλα λόγια, η μελέτη της κάθε ασφαλειοποίησης στην οποία προέβη ή προβαίνει η ελληνική πολιτική ηγεσία σε συνδυασμό με την εκάστοτε επιλογή μέτρων και πολιτικών, καθιστά εμφανή τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας, καταδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο και τις θεωρητικές καταβολές αυτής ανά περίοδο. Σε γενικές γραμμές, η ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας δείχνει να έχει μεταλλαχτεί σε πολύ σημαντικό βαθμό μετά τα μέσα της δεκαετίας του '90 και έπειτα δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση σε νέες, σχετιζόμενες με το παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον, απειλές και λιγότερη σε εκείνες που παραδοσιακά κυριαρχούσαν στην ελληνική ατζέντα ασφαλείας. Εκτός αυτού, δεν φαίνεται να υφίστανται μεγάλα κενά μεταξύ διακηρυγμένων στόχων και ακολουθούμενης πολιτικής σε επίπεδο καταπολέμησης νέων, ασύμμετρων ή παλαιών και

---

⁴¹⁰ Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Παράνομη Διακίνηση Προσώπων*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/>

παραδοσιακής φύσεως απειλών. Διαπιστώνεται, θα λέγαμε, σε κάθε περίοδο ανάλυσης μια αξιοπιστία ή μια συνέχεια μεταξύ λόγων και έργων, τουλάχιστον σε επίπεδο προσπαθειών και πολιτικής, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως παρατηρείται πάντα κάποια παρόμοια αντιστοιχία και σε επίπεδο αποτελεσμάτων.

2.4.1. Περίοδος 1974-1997

2.4.1.1. Τουρκοποίηση της στρατηγικής ασφαλείας

Το κυρίαρχο στοιχείο που εξάγεται για την ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, από το πώς αυτή σχεδιάζεται και από τον τρόπο με τον οποίο αυτή εφαρμόζεται, είναι η σημασία της τουρκικής απειλής ως κεντρικού παράγοντα διαμόρφωσης της συνολικής εξωτερικής πολιτικής της χώρας μας. Αποτελώντας παραδοσιακό περιφερειακό αντίπαλο του σύγχρονου ελληνικού κράτους, αλλά και ιστορικό εχθρό στη συλλογική συνείδηση των Ελλήνων, η Τουρκία κατά το διάστημα αυτό αποτελεί όχι απλώς την κύρια ανησυχία της ελληνικής πλευράς, αλλά φτάνει σε σημείο να διεκδικεί το μονοπώλιο των απειλών κατά της εθνικής κυριαρχίας της χώρας μας. Η τουρκοποίηση αυτή της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας χοντρικά μέχρι το 1997 δεν είναι τυχαία, αλλά πηγάζει από το σύνολο των αντιλήψεων της ελληνικής πολιτικής ελίτ εκείνη την εποχή τόσο για τα επίπεδα ισχύος της Ελλάδας όσο και για το μέγεθος της τουρκικής απειλής για τα ελληνικά συμφέροντα και την ίδια την ελληνική εθνική κυριαρχία. Από την Μικρασιατική Καταστροφή, στο πογκρόμ της Κωνσταντινούπολης το 1955 και στην εισβολή του 1974 στην Κύπρο η γειτονική χώρα έχει σημαδέψει την ιστορία του σύγχρονου ελληνικού κράτους με τα πιο θλιβερά γεγονότα της ιστορίας του προκαλώντας, παράλληλα, ισάριθμες τραυματικές εμπειρίες των οποίων οι επιπτώσεις έχουν παραμείνει εμφανείς μέχρι σήμερα (αν και σαφώς λιγότερο έντονες σε σύγκριση με το παρελθόν) τόσο στην ελληνική πολιτική κουλτούρα, όσο και στο πρόσωπο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Απόδειξη της επιρροής αυτής αποτελεί το γεγονός ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική, αλλά και η εθνική στρατηγική κουλτούρα πριν από αυτήν, έχει πραγματοποιήσει ιστορικές αλλαγές πορείας εξαιτίας γεγονότων που έχουν προκληθεί από τουρκικές επιθετικές ενέργειες από το 1974 και έπειτα. Αμφιταλαντευόμενη μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης για να

καταλήξει στην τελευταία ως μόνη αξιόπιστη λύση και έχοντας ήδη απογοητευτεί από τις ανεκπλήρωτες προσδοκίες που είχε συνδέσει με την πρώτη, η ελληνική εξωτερική πολιτική εμφανίζει μεν μια μακροχρόνια αστάθεια στην γραμμή της απέναντι στην τουρκική απειλή, αλλά πάντοτε διατηρεί έναν έντονα ρεαλιστικό χαρακτήρα αναφορικά με αυτήν. Από την άλλη μεριά, κατά το ίδιο διάστημα η εξωτερική πολιτική της γείτονος γίνεται αντιληπτή από την ελληνική ηγεσία ως σχεδόν αξιωματικά στραμμένη επιθετικά ενάντια των ελληνικών συμφερόντων με μια πάγια τακτική μεγιστοποίησης της ισχύος της. Οι φόβοι, συνεπώς της ελληνικής πλευράς από το 1974 και για τις επόμενες 2 δεκαετίες δεν έχουν να κάνουν απλώς με το ενδεχόμενο μιας αλλαγής των ισορροπιών⁴¹¹ στην περιοχή εις βάρος της Ελλάδας, αλλά με την γενικότερη απειλή κατά της ελληνικής εθνικής κυριαρχίας που αποτελεί στην αντίληψή της η Τουρκία. Πρόκειται για μια αντίληψη που αφενός πηγάζει από την κυρίαρχη αυτήν την περίοδο εθνική κουλτούρα του αουτσάιντερ, η οποία διαμορφώνει τόσο την εγχώρια αντίληψη περί χαμηλών επιπέδων ισχύος της χώρας όσο και την αντίστοιχη αντίληψη για το πραγματικό μέγεθος της τουρκικής απειλής για την επιβίωση της χώρας.

Μέσα στα πλαίσια αυτής της τουρκοποίησης της ελληνικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας τα περιθώρια αναγνώρισης άλλων προκλήσεων και απειλών και διαμόρφωσης μια αντίστοιχης πολιτικής αντιμετώπισής τους είναι εξαιρετικά περιορισμένα για την χώρα. Η Ελλάδα ουσιαστικά αποκόπτεται από τις γύρω της άλλες περιφερειακές εξελίξεις χάνοντας επανειλημμένα πολλές ευκαιρίες να τις επηρεάσει αποφασιστικά. Η εξ ανατολής απειλή ανάγεται, συνεπώς, σε υπέρτατο ρυθμιστή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αποσπώντας με αυτόν τον τρόπο την προσοχή της Ελλάδας και προκαθορίζοντας τη στάση της απέναντι σε άλλα περιφερειακά ζητήματα ίσης ή και μεγαλύτερης σημασίας για το μέλλον της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

2.4.1.2. Περιχαράκωση και απομόνωση

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό που μπορούμε με σχετική ασφάλεια να εξάγουμε για την εξωτερική πολιτική και στρατηγική εθνικής ασφαλείας της Ελλάδας για την περίοδο από το 1974 μέχρι και περίπου τα μέσα του '90 είναι μια τάση περιχαράκωσης, αν όχι απομόνωσης που καταδεικνύουν οι επιλογές της χώρας εκείνο το διάστημα. Πέρα από τη γενικότερη τουρκοποίηση της στρατηγικής ασφαλείας της δηλαδή, και ίσως εμμέσως

---

⁴¹¹ Panayotis Tsakonas & Antonis Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers", σελ. 304

συνδεδεμένη με αυτή, η Ελλάδα δείχνει ακόμα μια ανασφαλή πλευρά της πολιτικής της αυτή τη φορά αναφορικά με την γενικότερα ασταθή κατάσταση στα Βαλκάνια. Σε μια εποχή μεγάλων ανακατατάξεων στην περιοχή είναι ολοφάνερο ότι στη χώρα μας κυριαρχεί μια πολύ περιορισμένη αντίληψη για τους πραγματικούς συντελεστές ισχύος της και για τους τρόπους με τους οποίους αυτοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν. Οι εξελίξεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία δημιουργούν ούτε λίγο ούτε πολύ εκείνη την περίοδο στην ελληνική πλευρά την εντύπωση ενός επερχόμενου καταστροφικού φαινομένου ντόμινο το οποίο μπορεί και πρέπει να ανακοπεί μόνο μέσω της απομόνωσης της χώρας από τις διαλυτικές συνθήκες που επικρατούν βορείως των συνόρων της. Η αίσθηση τρωτότητας που αναπτύχθηκε απέναντι στα γεγονότα που συνόδευσαν την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας ενεργοποίησε στην Ελλάδα παθητικά αμυντικά αντανάκλαστικά τα οποία ουσιαστικά πήραν τη μορφή μιας περιχαράκωσης όσο το δυνατόν πιο μακριά από την βαλκανική κρίση. Σε αυτήν την ελληνική στάση εκτός από την επικρατούσε τότε κουλτούρα του αυτσάιντερ πιθανώς να συνέβαλε και η παθητική στάση της ίδιας της Ενωμένης Ευρώπης η οποία απέτυχε παταγωδώς να παρέμβει με οποιοδήποτε τρόπο στα γεγονότα που εκτυλίσσονταν μια ανάσα από τα νοτιοανατολικά της σύνορα.

Η ίδια λογική της περιχαράκωσης φάνηκε να επικρατεί και αναφορικά με το Μακεδονικό και τη στάση της χώρας μας απέναντι στο νοτιότερο νεοσυσταθέν κράτος της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Με την αντίληψη του αυτσάιντερ να επικρατεί και με μια χαμηλή εκτίμηση για τα πραγματικά επίπεδα ισχύος της χώρας μας, η ελληνική πολιτική ελίτ εκείνη την περίοδο στάθηκε τουλάχιστον ανεπαρκής να διαχειριστεί το θέμα με τρόπο τελεσίδικο και αποτελεσματικό. Αντί να αναλάβει η ίδια πρωτοβουλίες, σύμφωνα με επικριτές, για την διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης στο νέο κρατίδιο ή εμπάσει περιπτώσει να επιχειρήσει να τεθεί επικεφαλής και να καθοδηγήσει τις ευρύτερες πολιτικές εξελίξεις σχετικά με το εν λόγω θέμα, η ελληνική πλευρά οχυρώθηκε πίσω από μια δογματική και απορριπτική αμυντική στάση η οποία όχι μόνο δεν απέδωσε καρπούς, αλλά κόστισε στην Ελλάδα και ένα τεράστιο μέρος του ιστορικού δικαίου που θεωρούσε πως διαθέτει αδιαπραγμάτευτο ενώπιον των υπόλοιπου κόσμου. Η αντιμετώπιση αυτή θεωρητικά μόνο στα πλαίσια του ρεαλισμού θα μπορούσε να τοποθετηθεί καθώς η χώρα μας ερμήνευσε σχεδόν το σύνολο των προβλημάτων που προέκυψαν στη Νοτιοανατολική Ευρώπη λόγω της πολιτικής αστάθειας με όρους εθνικής επιβίωσης αρνούμενη ουσιαστικά να προτάξει κάποια εποικοδομητική εξωτερική πολιτική είτε απέναντι στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας είτε απέναντι στη σύσταση της ΠΓΔΜ, αντιλαμβανόμενη μάλιστα την τελευταία εν πολλοίς σαν απειλή στην ελληνική εθνική κυριαρχία.

2.4.2. Περίοδος 1997-2009

2.4.2.1. Η τουρκική απειλή ως σημαντικό θέμα και ως κεντρικός παράγοντας διαμόρφωσης της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας

Στα χρόνια από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά αρχίζει να μεταβάλλεται, όπως είπαμε, στη χώρα μας, εκτός από την αντίληψη για τις δυνατότητες της Ελλάδας και η αντίληψη για το πραγματικό μέγεθος της απειλής που πηγάζει από την Τουρκία, τη συμπεριφορά και τις βαθύτερες επιδιώξεις της. Η εξ ανατολής απειλή βεβαίως παραμένει ένα από τα βασικότερα συστατικά στοιχεία της ελληνικής ατζέντας ασφαλείας όμως με την νέα προσέγγιση η τελευταία πλέον δεν κυριαρχείται από την απειλή αυτή και ξεκινάει να διευρύνεται αγγίζοντας θέματα που έως τότε επισκιάζονταν ή περιθωριοποιούνταν εξαιτίας της περιοριστικής λογικής για την ελληνική εθνική ασφάλεια και της τουρκοποίησης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Πιο ειδικά, μετά την εδραίωση στην Ελλάδα της νέα εργαλειακής κουλτούρας από τα τέλη της δεκαετίας του '90 και την υιοθέτηση της στρατηγικής κοινωνικοποίησης της γείτονος, η χώρα μας δείχνει να απεγκλωβίζει την ατζέντα ασφαλείας της από τη στενή τουρκοκεντρική προσέγγιση που είχε από το 1974. Σε αυτό συντελεί η διαμόρφωση μιας πιο κοντινής στην πραγματικότητα αντίληψη της ελληνικής πολιτικής ελίτ για τους συντελεστές σκληρής και κυρίως ήπιας ισχύος της χώρας μας καθώς επίσης και η διαμόρφωση μιας πιο αντικειμενικής εικόνας για τον προερχόμενο από την Τουρκία κίνδυνο για την ελληνική εθνική κυριαρχία και βεβαίως για το σύνολο των εθνικών συμφερόντων. Μολονότι η σύλληψη της στρατηγικής κοινωνικοποίησης φαινόταν εκ πρώτης όψεως στηριγμένη σε μια σταθερά εξελικτική διαδικασία, για πολλούς ήταν πολύ φιλόδοξη για την εποχή της. Από τη μια μεριά, η ελληνική πλευρά δεν φρόντισε να ακολουθήσει διαχρονικά σταθερή πολιτική γραμμή πάνω στη βάση μιας ενεργητικής κοινωνικοποίησης της Τουρκίας, αλλά με την άνοδο το 2004 στην εξουσία της κυβέρνησης Καραμανλή, η κοινωνικοποιητική στρατηγική απέναντι στη γείτονα μεταβλήθηκε σε παθητική περιορίζοντας σε πολύ μεγάλο βαθμό τα πραγματικά αλλά και τα δυνητικά οφέλη

μιας συνέχισης της προσπάθειας αυτής πάνω στην ίδια γραμμή. Από την άλλη μεριά, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, πέρα από κάποια αξιοσημείωτα βήματα προς την ευρωπαϊκή κατεύθυνση, δε φάνηκε να αλλάζει τον διεκδικητικό προσανατολισμό της αναφορικά με τα ελληνοτουρκικά ζητήματα, συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στην ματαίωση ενός σημαντικού μέρους των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων της ελληνικής στρατηγικής. Συγκεκριμένα, η διατήρηση της έντασης στο Αιγαίο με τις τουρκικές προκλήσεις να αναβαθμίζονται τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, σε συνδυασμό με την απουσία κάποιας κίνησης της γείτονος στο Κυπριακό η οποία θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή από την ελληνική πλευρά ως αληθινά συμβιβαστική περιορίζουν σημαντικά το βαθμό στον οποίο η μετά το 1997 ελληνική προσέγγιση στην τουρκική απειλή θα μπορούσε να κριθεί αποτελεσματική. Η αίσθηση του κινδύνου από τις βλέψεις της Τουρκίας έχει σαφέστατα μετριαστεί σε σχέση με το παρελθόν όμως η ανησυχία για το ενδεχόμενο συνδυασμού μιας σειράς προκλήσεων χαμηλής έντασης προς την κατεύθυνση αλλαγής των ισορροπιών στο Αιγαίο, στη Θράκη ή και στην Κύπρο⁴¹² εξακολουθούν να απασχολούν την ελληνική πολιτική ηγεσία και να βρίσκονται ψηλά στην ατζέντα εθνικής ασφαλείας της χώρας.

Εγκλωβισμένη ανάμεσα στις εγχώριες, χρόνιες οικονομικές αδυναμίες, οι οποίες βρίσκονται άλλοτε σε φάση έντασης και άλλοτε σε φάση ύφεσης, εξαρτώμενες τόσο από διεθνείς παράγοντες όσο και από την αποτελεσματικότητα της εκάστοτε οικονομικής πολιτικής, και σε ένα άκρως απαιτητικό σε οικονομικούς πόρους ανταγωνισμό με την Τουρκία, η Ελλάδα οφείλει να ισορροπεί σε μια λεπτή γραμμή προσπαθώντας αφενός να εξασφαλίσει τα εθνικά της συμφέροντα, και εν προκειμένω την εθνική της κυριαρχία στο Αιγαίο αποτρέποντας την επιθετικότητα της Τουρκίας, κι αφετέρου να μην υπονομεύσει την μακροχρόνια προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης που συντελείται εντός των αυστηρών πλαισίων της ΕΕ. Επιπλέον, τοποθετημένη στο κέντρο ενός περιβάλλοντος πολιτικής αστάθειας που ορίζεται από το τρίγωνο νοτιοανατολικής Ευρώπης, Καυκάσου και Μέσης Ανατολής, και, παράλληλα, αντιμέτωπη με άλλα σημαντικά ζητήματα όπως αυτά του ανερχόμενου αλβανικού εθνικισμού και της εκλαμβανόμενης ως αδιάλλακτης και παρελκυστικής πολιτικής της κυβέρνησης των Σκοπίων αναφορικά με την ονομασία του γειτονικού κράτους, η Ελλάδα, κάθε φορά που η Τουρκία κλιμακώνει τις διεκδικήσεις της ή εκφράζει στην πράξη την αναθεωρητική της στρατηγική, βρίσκεται σε εμπλοκή με πολλαπλά μέτωπα στα οποία η εξωτερική της πολιτική καλείται να ανταποκριθεί ταυτόχρονα. Ναι μεν η σύγχρονη ελληνική στρατηγική εθνικής ασφαλείας δεν μπορεί σε

---

⁴¹² Panayotis Tsakonas & Antonis Tournikiotis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers", σελ. 304

καμιά περίπτωση να χαρακτηριστεί τουρκοποιημένη, όπως άλλωστε μπορεί άνετα να ειπωθεί για την περίοδο πριν το 1997, όμως σε κάθε περίπτωση η τουρκική απειλή εξακολουθεί να βρίσκεται πολύ ψηλά στην ελληνική ατζέντα συχνά επηρεάζοντας το σύνολο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

2.4.2.2. Η περιφερειακή σταθερότητα και η διατήρηση των κανόνων εθνικής κυριαρχίας ως παράγοντες αύξησης της εθνικής ασφάλειας

Ένα δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό που μπορούμε να αποδώσουμε στην ελληνική στρατηγική ασφάλειας για την περίοδο μετά το 1997 είναι η κεντρική σημασία που αποκτά το στοιχείο της περιφερειακής σταθερότητας στη διαμόρφωση της αντίληψης για την πρώτη. Λαμβάνοντας τόσο μεγάλες διαστάσεις μέσα στην ελληνική αντίληψη, καταλήγει να λειτουργεί διπλά, όχι απλά ως σκοπός, αλλά, ουσιαστικά, και ως μέσο ενίσχυσης της ελληνικής ασφάλειας. Σε ανάλογο μήκος κύματος και εντός του ίδιου πλαισίου λογικής κινείται και η ελληνική στάση υπέρ της διατήρησης και του σεβασμού των διεθνών κανόνων εθνικής κυριαρχίας παντού πάνω στον πλανήτη. Για την χώρα μας, η πολιτική σταθερότητα στο άμεσο περιβάλλον της, δηλαδή στην νοτιοανατολική Ευρώπη και κατ' επέκταση και στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και του Καυκάσου, είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ασφάλεια και ευημερία του ίδιου του ελληνικού κράτους καθώς, όπως εύστοχα παρατήρησε η πρώην Υπουργός Εξωτερικών, «ο αντίκτυπος των εντάσεων και των ανταγωνισμών συμφερόντων σε αυτές τις ευπαθείς περιοχές γίνεται ιδιαίτερα αισθητός και στην χώρα μας»⁴¹³. Η σταθεροποιητική στρατηγική της Ελλάδας για τις περιοχές αυτές έχει σκοπό να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εκείνες που είναι απαραίτητες για την οικονομική ανάπτυξη και σταδιακή ανοικοδόμηση της περιοχής ενώ και η ανάπτυξη με τη σειρά της θα λειτουργήσει περεταίρω σταθεροποιητικά δημιουργώντας έτσι μια θετική αμφίδρομη σχέση μεταξύ ενίσχυσης της σταθερότητας και προαγωγής της ανάπτυξης.

---

⁴¹³ Από ομιλία της Υπουργού Εξωτερικών κ. Ντόρας Μπακογιάννη στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων για τις εξελίξεις στη Γεωργία, Αθήνα, 28/08/2008, διαθέσιμο στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/280808_P1525.htm

Το ζητούμενο για την Ελλάδα δεν είναι απλά σταθερότητα στα Βαλκάνια για την σταθερότητα καθεαυτή, αλλά η σταθερότητα σαν απάντηση για πολλά από τα προβλήματα που προκλήθηκαν ή γιγαντώθηκαν εξαιτίας της πολύχρονης πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής αστάθειας που τις τελευταίες δύο δεκαετίες κυριάρχησε στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης και τα οποία εμμέσως, πλην όμως σε σημαντικό βαθμό, επηρέασαν αρνητικά την ελληνική εθνική ασφάλεια με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Ειδικότερα, η ελληνική πλευρά, δίνοντας προτεραιότητα σε αυτήν την στρατηγική, σκοπεύει να μειώσει την ένταση φαινομένων όπως της λαθρομετανάστευσης, του περιφερειακού οργανωμένου εγκλήματος που επεκτείνει τη δράση του και στην χώρα μας και της γενικότερης οικονομικής δυσπραγίας που επηρεάζει αρνητικά την εγχώρια ελληνική οικονομία (οι συνέπειες της αστάθειας και της βίας στην πρώην Γιουγκοσλαβία έγιναν ιδιαίτερος αισθητός στον ελληνικό Βορρά) και περιορίζει τους εξωτερικούς επενδυτικούς της ορίζοντες.

Σε παράλληλη γραμμή με την προσπάθεια σταθεροποίησης του περιβάλλοντός της, η ελληνική ηγεσία υποστηρίζει με χαρακτηριστική θέρμη την διαφύλαξη και τον σεβασμό του διεθνούς δικαίου και των κανόνων εθνικής κυριαρχίας όπως αυτοί διατυπώνονται και στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ. Η ελληνική αυτή στάση γίνεται εμφανής στις περιοχές που χαρακτηρίζονται από έντονη πολιτική αστάθεια στην περιφέρεια της Ελλάδας, όπως για παράδειγμα στο Κοσσυφοπέδιο και πιο πρόσφατα στη Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία της Γεωργίας. Στην περίπτωση του Κοσσόβου, το 1999 κατόπιν των νατοϊκών βομβαρδισμών τα Ηνωμένα Έθνη ανέλαβαν την προσωρινή διοίκηση αυτής της αυτόνομης περιοχής (με την απόφαση Σ.Α. 1244)⁴¹⁴ έως ότου καθοριστεί το τελικό της καθεστώ, ενώ μέχρι σήμερα 53 κράτη μέλη του ΟΗΕ έχουν αναγνωρίσει το Κόσσοβο ως ανεξάρτητο κράτος μετά και την μονομερή διακήρυξη της ανεξαρτησίας του τον Φεβρουάριο του 2008. Απέναντι σε αυτό το ζήτημα η θέση της Ελλάδας είναι σταθερά υπέρ μιας λύσης που θα είναι προϊόν διαπραγματεύσεων και όχι επιβολής ή εξωτερικής χρονικής πίεσης, ενώ παράλληλα, τονίζεται η ανάγκη σεβασμού της διεθνούς νομιμότητας και η διασφάλιση της περιφερειακής σταθερότητας μέσα από την τελική λύση⁴¹⁵. Από την στάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής γίνονται εμφανείς οι ανησυχίες που κυριαρχούν μέσα στην ελληνική αντίληψη της εθνικής ασφάλειας για τις πιθανές αποσταθεροποιητικές συνέπειες που μπορεί να σημαίνει μια ενδεχόμενη αλλαγή συνόρων στα Βαλκάνια, υπό οποιοδήποτε

---

⁴¹⁴ Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ, Απόφαση 1244/1999, διαθέσιμη στο <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

⁴¹⁵ Υπουργείο Εξωτερικών, Βαλκάνια, Το Θέμα του Κοσσόβου, διαθέσιμο στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/29112005_L1.htm

καθεστώς κι αν λάβει χώρα αυτή. Πιθανές εστίες ανάλογων αποσχιστικών τάσεων υπάρχουν ουκ ολίγες στην νοτιοανατολική Ευρώπη, είτε κοντά είτε πιο μακριά από τα ελληνικά σύνορα και ένα αντίστοιχο προηγούμενο μπορεί να ανοίξει τον δρόμο σε πλήθος τέτοιων καταστάσεων που συνολικά μπορούν να οδηγήσουν σε μια ανεξέλεγκτη αποσταθεροποίηση ολόκληρη την νοτιοανατολική Ευρώπη καθώς και άλλες περιοχές του κόσμου όπου υπάρχουν αντίστοιχες εντάσεις και αμφισβητήσεις των υπάρχοντων κανόνων εθνικής κυριαρχίας. Τα γεγονότα του καλοκαιριού του 2008 στις αυτόνομες (ή και *de facto*, πλέον, αποσχισθείσες) περιοχές της Γεωργίας, ειδικότερα στην Νότια Οσσετία, αποτελούν παραδείγματα παρόμοιας αμφισβήτησης της εθνικής κυριαρχίας ενός κράτους μέλους του ΟΗΕ, ανεξάρτητα από την διεθνή συμπεριφορά που αυτό επέδειξε κατά τη συγκεκριμένη κρίση. Απέναντι στο εν λόγω θέμα η ελληνική στάση παρέμεινε το ίδιο προσηλωμένη στους διεθνείς κανόνες όπως και στην περίπτωση του Κοσόβου με την Ελληνίδα πρώην Υπουργό Εξωτερικών να υπογραμμίζει επανειλημμένα την σημασία και την ανάγκη διαφύλαξης των διεθνών κανόνων εθνικής κυριαρχίας, και εν προκειμένω, το συνοριακό καθεστώς στον Καύκασο, με δηλώσεις της μετά την Έκτακτη Σύνοδο των Υπουργών Εξωτερικών του NATO στις Βρυξέλλες στις 19 Αυγούστου⁴¹⁶ και σε ομιλία της στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων για τις εξελίξεις στην Γεωργία στις 28 Αυγούστου⁴¹⁷.

Ακόμα και αναφορικά με την γενικότερη παγκόσμια τάση επικέντρωσης του ενδιαφέροντος στις νέες απειλές ασφαλείας που έχουν ανακύψει ή που προϋπήρχαν, αλλά έχουν γιγαντωθεί στον αιώνα μας, η ελληνική πλευρά φαίνεται να εστιάζει περισσότερο σε εκείνες που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο επηρεάζουν την περιφερειακή σταθερότητα στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Η καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας, για παράδειγμα, ενώ αποτελεί διεθνές ζήτημα ασφαλείας και επείγουσα εθνική προτεραιότητα για τις ΗΠΑ και για κάποια άλλα κράτη που απειλούνται άμεσα από αυτήν, φαίνεται να διατηρεί μια ενδιάμεση θέση στην ελληνική ατζέντα ασφαλείας, όχι τόσο ψηλά όσο τα θέματα του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος, υπό οποιαδήποτε μορφή του, ή της λαθρομετανάστευσης. Ο λόγος γι' αυτόν τον καθορισμό προτεραιοτήτων είναι ότι στη σύγχρονη ελληνική αντίληψη ασφαλείας, όπως αυτή άρχισε να διαμορφώνεται μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990 επηρεαζόμενη από την χρονικά συμπίπτουσα μετεξέλιξη της ελληνικής στρατηγικής κουλτούρας, τα μακροχρόνια πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα

---

⁴¹⁶ Ντόρα Μπακογιάννη, *Δήλωση μετά την Έκτακτη Σύνοδο Υπουργών Εξωτερικών του NATO*, Βρυξέλλες, 19 Αυγούστου 2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/190808_N1728.htm

⁴¹⁷ Ντόρα Μπακογιάννη, *Ομιλία στη Διαρκή Επιτροπή Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων για τις Εξελίξεις στη Γεωργία*, Αθήνα, 28 Αυγούστου 2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/280808_P1525.htm

της χώρας έχουν συνδεθεί με την διαδικασία σταθεροποίησης στα Βαλκάνια και την ευρύτερη γεωγραφική γειτονιά της Ελλάδας και, στη βάση αυτής της λογικής, οποιαδήποτε πρόκληση ή απειλή διαταράσσει τη διαδικασία αυτή (όπως πχ η δράση του οργανωμένου εγκλήματος με τις αποσταθεροποιητικές της συνέπειες) αντιμετωπίζεται ως μείζον ζήτημα ασφαλείας.

2.4.2.3. Το Διεθνές Δίκαιο σε διπλό ρόλο εργαλείου και πυξίδας - από τη ρασιοναλιστική προσέγγιση σε μια σύγκυση αντιλήψεων

Ένα ακόμη βασικό στοιχείο που εξάγεται για τον χαρακτήρα της σύγχρονης στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της Ελλάδας από τις πολιτικές επιλογές και πρακτικές της είναι η διαμόρφωση μιας ιδιόμορφης αντίληψης για το Διεθνές Δίκαιο. Ξεκινώντας από τη στήριξη σε αυτό για την επίλυση πολλών από τα προβλήματα που βρίσκονται στην ατζέντα ασφαλείας της, η Ελλάδα φτάνει στην γενικότερη υποστήριξή του σε κάθε επίπεδο και για κάθε ζήτημα που προκύπτει στο διεθνές σύστημα. Το Διεθνές Δίκαιο, αρχής γενομένης από τη ρασιοναλιστική χρήση του με σκοπό την εξυπηρέτηση των εθνικών επιδιώξεων, καταλήγει να γίνεται αντιληπτό ως εργαλείο και, παράλληλα, ως πυξίδα της ελληνικής πολιτικής. Η στάση αυτή προκύπτει, αφενός, από την πραγματική ανάγκη της Ελλάδας να στηριχτεί στο Διεθνές Δίκαιο στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει εκείνα τα ζητήματα τα οποία δεν δύναται να επιλύσει ή να χειριστεί διαφορετικά και, αφετέρου, από τη σημασία που έχουν αποκτήσει οι διεθνείς κανόνες συμπεριφοράς, καθώς και οι αξίες και τα ιδανικά που αυτοί εκπροσωπούν, στην ελληνική πολιτική κουλτούρα. Ενώ παλαιότερα η επίκληση του Διεθνούς Δικαίου γινόταν αντιληπτή αποκλειστικά ως αντίβαρο της χαμηλής στην αντίληψη της ελληνικής πολιτικής ελίτ ισχύος της χώρας, πλέον η χρήση του λαμβάνει ένα πιο εργαλειακό χαρακτήρα ενώ ταυτόχρονα ανάγεται και σε αντικείμενο αφοσίωσης της πολιτικής ηγεσίας της. Είτε πρόκειται για κάποιο ζήτημα που άπτεται άμεσα των ελληνικών συμφερόντων και το οποίο αγγίζει τα όρια της ασφαλειοποίησης, είτε για κάποιο άλλο που εμπίπτει στη σφαίρα των ευρύτερων ανησυχιών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, η στάση της Ελλάδας παραμένει σταθερά προσηλωμένη υπέρ της τήρησης του Διεθνούς Δικαίου από όλες τις πλευρές. Από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει απέναντι στην τουρκική στάση στο Αιγαίο, την οποία εκλαμβάνει ως ευρέως αναθεωρητική, και στην

προκλητική συμπεριφορά στο Κυπριακό με τη διαιώνιση της κατοχής της βόρειας Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα καθώς επίσης και την άρνηση αναγνώρισης της Κυπριακής Δημοκρατίας, μέχρι τις περιπτώσεις εθνοτικών συγκρούσεων στο Κόσσοβο, στον Καύκασο, και ακόμα μακρύτερα, η ελληνική πλευρά δείχνει συχνά μια ιδεολογικών τάσεων (αν όχι δογματική) ταύτιση με το διεθνές δίκαιο ανεξάρτητα αν η έννοια του εθνικού συμφέροντος αποτελεί ισχυρότερο κίνητρο και σαφώς πιο πραγματιστικό λόγο. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό με κάποια, έστω και μικρά, ίχνη παθογένειας το οποίο προκύπτει από την σύγχυση που υπάρχει στην αντίληψη του Διεθνούς Δικαίου παράλληλα ως εργαλείου-πλαϊσίου και ως πυξίδας.

Σε αντίστοιχο μήκος κύματος, η ελληνική ηγεσία επιλέγει να ακολουθεί μια πολυμερή, συνεργατική εξωτερική πολιτική για τα θέματα ασφαλείας που βρίσκονται ψηλά στην ατζέντα της, αναγνωρίζοντας αφενός την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα μιας συλλογικής προσπάθειας έναντι μιας αντίστοιχης μονομερούς, αλλά κι επειδή σε πολλές περιπτώσεις η χάραξη στρατηγικής εντός ενός πολυμερούς πλαισίου απλά αποτελεί μονόδρομο για την υπεράσπιση και προώθηση των ελληνικών συμφερόντων. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια της ΕΕ, κατά την ελληνική αντίληψη, η εξωτερική πολιτική της χώρας μας, βρίσκει το κατάλληλο περιβάλλον μέσα από το οποίο μπορεί να επιδιώξει όσα δεν μπορεί να πετύχει από μόνη της. Με αυτό το σκεπτικό, εκτυλίσσει τον βασικό της άξονα⁴¹⁸ εντός του ευρωπαϊκού οικοδομήματος φιλοδοξώντας, παράλληλα, να αναδειχθεί σε σημαντικό παράγοντα του πυρήνα της ενωμένης Ευρώπης και κατά συνέπεια και της ευρύτερης περιοχής. Σε αντιδιαστολή με τις αναποτελεσματικές εθνικές στρατηγικές του παρελθόντος οι οποίες, τουλάχιστον απέναντι στην τουρκική απειλή, εναλλάσσονταν μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης και σε περιφερειακό επίπεδο οδηγούσαν σε παθητική αναμονή και αποδοχή τετελεσμένων, καθώς επίσης και σε πλήρη αντίθεση με τις μονομερείς πολιτικές που μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου έχουν ξεδιπλωθεί στο διεθνές σύστημα, κατά πρώτο λόγο από τις ΗΠΑ και έπειτα και από άλλες δυνάμεις (προσφάτως και από την πλευρά της Ρωσίας με την μονομερή της κίνηση να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας), η Ελλάδα, πλέον, τονίζει τη σημασία μιας πολυμερούς διεθνούς συνεργασίας για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων ασφαλείας που αντιμετωπίζουν τα κράτη και η ανθρωπότητα στο σύνολό της. Η προώθηση ενός πολυπολικού μοντέλου στο διεθνές σύστημα μέσα από την ενίσχυση της ΕΕ είναι ακόμη ένας τρόπος προώθησης της διεθνούς συνεργασίας σε βάρος της μονομέρειας που τα τελευταία χρόνια έχει καταστήσει το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς

---

⁴¹⁸ Christos Rozakis, "La Position Internationale de la Grèce", σελ. 111

οργανισμούς έρμαια στην βούληση των ισχυρών του πλανήτη. Η εξέλιξη αυτή της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας, δε, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εξέλιξη της αντίληψης των ίδιων των Ελλήνων πολιτικών παραγόντων η οποία με τη σειρά της οδήγησε στην συνολική αναδιαμόρφωση της εθνικής πολιτικής κουλτούρας στη χώρα μας.

2.5. Συμπερασματικά

Η σημερινή θέση της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα και ειδικότερα στο περιφερειακό υποσύστημα της νοτιοανατολικής Ευρώπης παρουσιάζει πολύ σημαντικές μεταβολές σε σύγκριση με το παρελθόν, με την εξωτερική πολιτική της να έχει περάσει μια διαδικασία σχεδόν ριζικής αναδιαμόρφωσης μετά τα μισά της δεκαετίας του 1990. Μέχρι τότε, η αντίληψη της ελληνικής πολιτικής ελίτ για τα επίπεδα ισχύος της Ελλάδας ήταν εξαιρετικά περιορισμένη ενώ παράλληλα η εικόνα για τις απειλές που αντιμετώπιζε η χώρα ήταν πραγματικά ζοφερή. Το σύνολο αυτών των πεποιθήσεων μπορεί συνοπτικά να περιγραφεί ως κουλτούρα του αυτσαίντερ ή του αδυνάτου και είναι ουσιαστικά η γενικότερη αντίληψη των πραγμάτων που κινεί τον σχεδιασμό και την εκτέλεση της κάθε κρατικής πολιτικής. Από το 1974 μέχρι το 1997, οπότε και αρχίζουν να γίνονται ορατά τα πρώτα σημάδια της μετάβασης στη νέα πολιτική κουλτούρα της χώρας, η ελληνική στρατηγική εθνικής ασφάλειας κυριαρχείται από ένα πολύ μεγάλο φόβο για τις προθέσεις της γειτονικής Τουρκίας στην περιοχή, ο οποίος βέβαια τροφοδοτείται από την χαμηλή εκτίμηση που υπάρχει στο εσωτερικό για τις δυνατότητες της Ελλάδας. Η τουρκοποίηση αυτή της στρατηγικής ασφαλείας της χώρας μας είναι εμφανής καθώς όλες οι περιφερειακές εξελίξεις ερμηνεύονται με γνώμονα τα ελληνοτουρκικά και με όρους εθνικής κυριαρχίας και επιβίωσης. Σε ανάλογο μήκος κύματος, στην πολιτική αστάθεια που ταλανίζει τα Βαλκάνια με αποκορύφωμα την διάλυση της Γιουγκολαβίας η ελληνική πλευρά αντιπαραθέτει μια παθητική στάση αναμονής και περιχαράκωσης με μοναδικό σκοπό την αποφυγή οποιασδήποτε μετάδοσης της κρίσης στη χώρα μας. Ερμηνεύοντας το σύνολο των εξελίξεων αυτών με δεδομένη μια εξαιρετικά χαμηλή εκτίμηση για τα επίπεδα της ελληνικής ισχύος (και κυρίως της ήπιας μορφής αυτής) και με μια ρεαλιστικής φύσεως προσέγγιση υπό το πρίσμα του φόβου απώλειας εθνικής κυριαρχίας, η ελληνική πλευρά χάνει επανειλημμένα πολλές ευκαιρίες να εμπλακεί ενεργά στις περιφερειακές εξελίξεις και με μια ρασιοναλιστική πολιτική να επιχειρήσει να καθοδηγήσει και εν μέρει να διαμορφώσει το μέλλον της περιοχής ανάγοντας μάλιστα τα εθνικά της συμφέροντα σε μια ευρύτερη βάση. Η στρατηγική της Ελλάδας κατά αυτήν την περίοδο λοιπόν μπορεί εν τάχει

να χαρακτηριστεί ως ρεαλιστική καθοδηγούμενη στις συγκεκριμένες επιλογές της από την εσωτερική αντίληψη περί χαμηλής ισχύος και ταυτόχρονα από την πολύ υψηλή εκτίμηση πρωτεύοντως για το μέγεθος της τουρκικής απειλής και δευτερευόντως για τους προερχόμενους από την βαλκανική κρίση κινδύνους.

Στο αμέσως επόμενο διάστημα, από το 1997 και έπειτα, πραγματοποιήθηκε η μετάβαση από την κουλτούρα του αυτσάιντερ στην νέα, εργαλειακή κουλτούρα κύριος φορέας της οποίας ήταν ο υπουργός εξωτερικών της τότε κυβέρνησης Σημίτη, Γιώργος Παπανδρέου. Ανάμεσα στις πιο ουσιαστικές αλλαγές που επέφερε αυτή τη μεταβολή στην πολιτική κουλτούρα ήταν η νέα αντίληψη που διαμορφώθηκε για τους συντελεστές ισχύος της χώρας και ιδίως για τις δυνατότητες που αυτή διέθετε στηριζόμενη στην ήπια ισχύ της. Εκτός αυτού, σημαντική αλλαγή πραγματοποιήθηκε και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπιζόταν πλέον η τουρκική απειλή καθώς και η οικονομικοπολιτική κατάσταση στην ευρύτερη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Ξεπερνώντας την περιχαράκωση που είχε καταστεί πάγια στρατηγική έως τότε η νέα πολιτική κουλτούρα προώθησε μια πιο ρασιοναλιστική στρατηγική εθνικής ασφαλείας πολύ καλύτερα προσαρμοσμένη στις πραγματικές δυνατότητες της χώρας και επίσης πολύ πιο ενεργητική στο διεθνές περιβάλλον.

Η Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, με μια υψηλότερη εκτίμηση για την ισχύ της και με μια πιο πραγματιστική αντίληψη των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ασφάλειά της, κατάφερε να αναδειχθεί σε έναν πραγματικό πυλώνα σταθερότητας στα Βαλκάνια ενώ με την πολιτικοοικονομική επιρροή της ώθησε ενεργά και τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής προς την σταθερότητα, τόσο για το συμφέρον της ευρύτερης περιοχής όσο και για την ενίσχυση της ίδιας της ελληνικής ασφαλείας. Η θερμή υποστήριξη της διεύρυνσης της ΕΕ, η οποία έκτοτε αποτελεί και βασικό άξονα γύρω από τον οποίο σχεδιάζεται η ελληνική εξωτερική πολιτική⁴¹⁹, και η ένταξη του συνόλου των Βαλκανίων στην ΕΕ αποτέλεσε το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της προσπάθειας ενώ και η χορήγηση σημαντικής αναπτυξιακής βοήθειας μέσω του ΕΣΟΑΒ ήταν ενδεικτική της δέσμευσης της χώρας μας για τον σχεδιασμό του ευρωπαϊκού μέλλοντος των Βαλκανίων. Ο σημαντικός αυτός περιφερειακός ρόλος της Ελλάδας, ο οποίος οφείλεται στην δυναμική μετεξέλιξη της στρατηγικής κουλτούρας λίγο πριν τα τέλη της χιλιετίας, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της ελληνικής ήπιας ισχύος όπως αυτή γίνεται αντιληπτή μετά το 1997 στο εσωτερικό. Η εσωτερική αυτή εικόνα για την ισχύ της χώρας σε συνδυασμό με την πιο ολοκληρωμένη και παράλληλα πιο πραγματιστική εκτίμηση για τις απειλές που αντιμετωπίζει η Ελλάδα έχει διαμορφώσει ανάλογα και την ελληνική ατζέντα ασφαλείας

---

⁴¹⁹ Loukas Tsoukalis, "La Grèce dans l'Union Européenne", σελ. 99-100

και την αντίστοιχη στρατηγική με την προώθηση της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή να βρίσκεται μεταξύ των πρώτων προτεραιοτήτων των τελευταίων ελληνικών κυβερνήσεων.

Αναφορικά με την Τουρκία, η μεταβολή της ελληνική πολιτικής κουλτούρας από το 1997 και έπειτα οδήγησε στην αποτουρκοποίηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή στην αποδέσμευση της τελευταίας από τους περιορισμούς που έθετε η επισκίαση της ελληνικής ατζέντας από την τουρκική απειλή. Η νέα στρατηγική κοινωνικοποίησης που εφαρμόστηκε απέναντι στη γείτονα χώρα, αρχικά ως ενεργητική και μετά το 2004 ως παθητική, μπορεί να έβαλε την ελληνοτουρκική σχέση σε μια πολύ διαφορετική τροχιά από την αμιγώς συγκρουσιακή στην οποία έως τότε κινούνταν, αλλά σημαντική εξέλιξη στα ζητήματα υψηλής πολιτικής μεταξύ των δύο χωρών δεν πραγματοποιήθηκε παρά τις προσδοκίες που είχε δημιουργήσει στην ελληνική πλευρά η επίσημη υιοθέτηση αυτής της στάσης το 1999 στο Ελσίνκι. Η πιο σημαντική διαφορά από το 1997 και μετά έγκειται στο ότι η τουρκική συμπεριφορά αν και ουσιαστικά παραμένει εξίσου αναθεωρητική και για πολλούς αναβαθμισμένα διεκδικητική, με την μεταβολή του status quo στο Αιγαίο⁴²⁰ να μοιάζει κεντρικός στόχος της γειτονικής χώρας, πλέον δεν αποτελεί για την ελληνική πλευρά την υπέρτατη απειλή απέναντι στην επιβίωση του ελληνικού κράτους και στα συμφέροντά του. Αντιθέτως αντιμετωπίζεται ως ένα ακόμα σοβαρό ζήτημα πολύ ψηλά στην ελληνική ατζέντα ασφαλείας το οποίο μάλιστα προσεγγίζεται με νέους όρους και νέα εκτίμηση για τα εργαλεία στη διάθεση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Στην νέα αυτή στρατηγική που χαράσσει στην πράξη, τόσο απέναντι στην Τουρκία όσο και γενικά στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον, μετά τα μέσα της δεκαετίας του '90, η ελληνική πλευρά δείχνει να τοποθετεί μεγαλύτερη έμφαση στο διεθνές δίκαιο και στην πολυμερή εξωτερική πολιτική και λιγότερη στην (κοντόφθαλμη σύμφωνα με επικριτές)⁴²¹ επιθετική προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων με χρήση των ιδίων παραγόντων ισχύος της (ήπιας ή σκληρής). Η σύγχρονη ελληνική στρατηγική ασφαλείας, έχοντας

---

⁴²⁰ Ο τρόπος που η Τουρκία επιδιώκει την αλλαγή του status quo δείχνει να συνδυάζει την χρήση ή απειλή χρήσης βίας, την άμεση ή έμμεση θέση διεκδικήσεων επί ελληνικού εδάφους και την συμπλήρωση των παραπάνω με εξεζητημένες και πολύπλοκες διπλωματικές κινήσεις, Panayotis Tsakonas, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations*, σελ. 34

⁴²¹ Η έμφαση είναι για ένα μέρος της ελληνικής πολιτικής και ακαδημαϊκής κοινότητας τόσο έντονη που δεν είναι πολύ μακριά από το να καταλήξει σε παθογένεια της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μια και η υπέρμετρη στήριξή της στο διεθνές δίκαιο αναπόφευκτα δημιουργεί κινδύνους εγκλωβισμού της σε αδιέξοδα ασύμφορα για την ελληνική εθνική ασφάλεια, Χρήστος Αλεξάνδρου, «Η Παρούσα Ιστορική Συγκυρία της Ελληνοτουρκικής Αντιπαράθεσης», σελ. 143. Αναφορικά με τις δυνατότητες της διεθνούς έννομης τάξης να διαμορφώσει συνθήκες στο διεθνές σύστημα βλ. Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Πόλεμος και Ειρήνη, «Μετά το Τέλος της Ιστορίας»*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006, σελ. 156-189

εμφανέστατα ωριμάσει τα τελευταία χρόνια και έχοντας, ουσιαστικά, απεγκλωβιστεί από τη στενή αντίληψη του εθνικού συμφέροντος πίσω από μια παθητική οχύρωση απέναντι στις οποιεσδήποτε προκλήσεις, επιχειρεί να μεγιστοποιήσει την εξυπηρέτηση των ελληνικών συμφερόντων υιοθετώντας έναν ανοιχτό, ρασιοναλιστικό χαρακτήρα στους στόχους και τις επιλογές της. Τη διαμόρφωση, δε, των τελευταίων επηρεάζει ριζικά η σύγχρονη και ταυτόχρονα ευρύτερη εικόνα των συντελεστών ισχύος της χώρας μεταξύ, μάλιστα, των οποίων ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στα στοιχεία εκείνα που αποτελούν ήπιες μορφές αυτής. Η αντίληψη και εμπέδωση, με άλλα λόγια, εκ μέρους της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας, της σύγχρονης θέσης ισχύος της χώρας οδήγησε στη διαμόρφωση της αντίστοιχης σύγχρονης στρατηγικής εθνικής ασφαλείας δίνοντας προτεραιότητα, ουσιαστικά, στη χρήση εναλλακτικών μέσων για την επίτευξη των στόχων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Στη μακρότερη από δεκαετή ζωή της, αυτή η στρατηγική έχει σίγουρα αποφέρει καρπούς στην ελληνική πλευρά, όμως την αποτελεσματικότητά της θα την κρίνει σε τελική ανάλυση η επιτυχής ασφαλειοποίηση των σημαντικών ζητημάτων που την απασχολούν, το κυρίαρχο από τα οποία είναι η τελική θέση υπό έλεγχο της τουρκικής απειλής.

3. Νορβηγική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας

3.1. Γενικά ιστορικά στοιχεία

Μελετώντας την περίπτωση της Νορβηγίας και τις επιλογές της αναφορικά με την πολιτική εθνικής ασφαλείας της γίνεται κατανοητό πως και εδώ η ιστορική εμπειρία ενός κράτους ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό όχι απλώς για την διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των πολιτών του, αλλά και για την πολιτική του κουλτούρα και τις τάσεις που αυτή αναδεικνύει σε επίπεδο πολιτικών εθνικής ασφαλείας. Η σκανδιναβική χερσόνησος αποτελεί από μόνη της μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση πολιτικής κουλτούρας στην Ευρώπη και στη Δύση γενικότερα, και εντός αυτής η Νορβηγία ξεχωρίζει σαν μια ακόμα πιο ειδική περίπτωση, κυρίως λόγω της ιστορικής διαδρομής που έχει διανύσει και η οποία έχει σχηματίσει την εθνική της ταυτότητα στο συγκεκριμένο, ιδιόμορφο γεωγραφικό και γεωπολιτικό χώρο. Η ιστορία της πολυετούς αποικιακής κατοχής της Νορβηγίας από γειτονικές της ευρωπαϊκές δυνάμεις και η μετέπειτα περιορισμένη αυτονομία στην εξωτερική της πολιτική λόγω των γεωπολιτικών συσχετισμών, κυρίως απέναντι σε πολύ μεγαλύτερες δυνάμεις, όπως για παράδειγμα η Σοβιετική Ένωση μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε καταλυτική επιρροή στην διαμόρφωση της νορβηγικής εθνικής συνείδησης. Αυτή με τη σειρά της επέδρασε στον τρόπο σχεδιασμού της εκάστοτε εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας της χώρας διατηρώντας πάντα στον πυρήνα της διαδικασίας αυτής την συλλογική ανάμνηση του πολιτικού παρελθόντος της.

Η ιστορία της περιορισμένης κυριαρχίας των Νορβηγών επί της χώρας τους ξεκινά από το 1319 όταν πραγματοποιήθηκε η πρώτη ένωση με τη Σουηδία υπό τον βασιλιά Magnus Eriksson. Έπειτα από πολλές προσωπικές ενώσεις μεταξύ των σκανδιναβικών χωρών, η Νορβηγία, η Σουηδία και η Δανία βρέθηκαν υπό τον έλεγχο του δανικού στέμματος της βασίλισσας Margrethe Α΄ στην Ένωση Kalmar. Εκεί παρέμεινε για 436 χρόνια, μέχρι το 1814, αν και η Σουηδία αποχώρησε νωρίς, το 1521, και κατά τη μακρά αυτή περίοδο η Νορβηγία γνώρισε μια σταδιακή οικονομική και πολιτιστική παρακμή με όλες τις διοικητικές, και όχι μόνο, εξουσίες να βρίσκονται κεντροποιημένες στην Κοπεγχάγη. Εκτός αυτού, η Νορβηγία κατά το διάστημα της παραμονής της στην ένωση με την Δανία, γνώρισε και σημαντικές εδαφικές απώλειες⁴²² ως αποτέλεσμα των πολέμων μεταξύ Δανίας-Νορβηγίας και Σουηδίας.

---

⁴²² Κατά τον 17^ο αιώνα απώλεσε τις επαρχίες Båhuslen, Jemtland, και Herjedalen

Κατά τη λήξη των Ναπολεόντειων Πολέμων, το Βασίλειο της Δανίας ταγμένο στο πλευρό των λίγο αργότερα ηττημένων, καθώς είχε συμμαχήσει παλιότερα με τον Ναπολέοντα για να προστατευθεί τότε από τις βρετανικές επιθέσεις, αναγκάστηκε να παραχωρήσει την Νορβηγία στο Σουηδικό Βασίλειο ενώ παράλληλα διατήρησε τις παλιές νορβηγικές επαρχίες της Ισλανδίας, της Γροιλανδίας και των Νήσων Φερόε. Αυτό το γεγονός στάθηκε αφορμή για τη Νορβηγία να ανακηρύξει την ανεξαρτησία της και έπειτα να υιοθετήσει Σύνταγμα και να εκλέξει νέο βασιλιά τον Δανό πρίγκιπα Christian Fredrik στις 17 Μαΐου 1814. Σχεδόν άμεσα ακολούθησε ο Νορβηγοσουηδικός πόλεμος, αλλά με κανέναν από τους δύο εμπλεκόμενους αντιπάλους να είναι σε θέση να επιβληθεί ή να προχωρήσει σε μια μακροχρόνια σύγκρουση η Νορβηγία αποδέχτηκε να εισέλθει σε μια ένωση με τη Σουηδία διατηρώντας παράλληλα το γαλλοαμερικανικών καταβολών φιλελεύθερο Σύνταγμά της και τους ανεξάρτητους θεσμούς της πλην όμως της εξωτερικής πολιτικής. Η μακρόχρονη περίοδος ξένου ελέγχου επί του Νορβηγικού Βασιλείου έληξε στις 7 Ιουνίου 1905 με την ειρηνική αποχώρηση από την ένωση με τη Σουηδία υπό την κεντρική καθοδήγηση του τότε Νορβηγού πρωθυπουργού Christian Michelsen και κατόπιν αυτού η χώρα προχώρησε σε δημοψήφισμα υπέρ της μοναρχίας καθώς και στην εκλογή νέου μονάρχη.

Παρόλο που η Νορβηγία είχε αφήσει πλέον πίσω της το κατοχικό της παρελθόν και ήταν πλέον ένα ανεξάρτητο κράτος, εισερχόταν μαζί με τον υπόλοιπο κόσμο στη δίνη των δύο παγκοσμίων πολέμων δίχως να έχει την απαραίτητη ισχύ για να εξασκήσει απροβλημάτιστα την εθνική της κυριαρχία που μόλις στις αρχές του 20ού αιώνα είχε αποκτήσει. Αφενός πιέσεις εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου να παραδώσει μεγάλα τμήματα του εμπορικού της στόλου στη διάθεση των Συμμάχων και να συμμετάσχει στον εμπορικό αποκλεισμό της Γερμανίας και αφετέρου οι εις βάρος της στρατιωτικοί συσχετισμοί απέναντι στην αναθεωρητική ναζιστική Γερμανία κατά τις αρχές του Β' Π.Π. έθεσαν τέλος στην νεοαποκτηθείσα πολιτική αυτονομία της Νορβηγίας. Αν και επιχείρησε να κρατήσει ουδέτερη στάση στον Β' Π.Π. όπως και στον Α', εντέλει δέχθηκε εισβολή από τα γερμανικά στρατεύματα στις 9 Απριλίου 1940. Καταλήφθηκε μετά από αντίσταση μόλις δύο μηνών καθώς και μία ακόλουθη αποτυχημένη αντεπίθεση στις 10 Ιουνίου κατά την οποία οι τελευταίες νορβηγικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να παραδοθούν. Ο πόλεμος κύλησε με τη Νορβηγία υπό την απόλυτη γερμανική κατοχή ενώ βασιλιάς και κυβέρνηση που είχαν διαφύγει εξακολούθησαν να αγωνίζονται από το Λονδίνο.

Με τη λήξη του Β' Π.Π. η Νορβηγία ανέκτησε, φυσικά, την ανεξαρτησία της, όπως όλες οι κατεχόμενες από τον Άξονα χώρες, όμως με την άνοδο της δύναμης της ΕΣΣΔ και την

έλευση του αμερικανοσοβιετικού ανταγωνισμού και του ψυχροπολεμικού κλίματος σύντομα έγινε κατανοητό από τους πολιτικούς παράγοντες της χώρας πως για άλλη μια φορά η Νορβηγία, αν και ανεξάρτητη, τελούσε υπό ένα ιδιότυπο περιοριστικό καθεστώς στις εξωτερικές τις σχέσεις. Διατηρώντας μια πολύ μικρή λωρίδα κοινών συνόρων στον Βορρά με τη Σοβιετική Ένωση, αλλά γενικά όντας σχεδόν άμεσα εκτεθειμένη στην δύναμη της Μόσχας, κυρίως λόγω της ιδιαίτερα μικρής απόστασης από την υπερδύναμη, η Νορβηγία δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει απροβλημάτιστα την εξωτερική πολιτική που η ίδια επιθυμούσε δίχως παρενέργειες στις σχέσεις της με το Κρεμλίνο. Η σοβιετική απειλή αποτελούσε επί δεκαετίες κυριολεκτικά «δαμόκλειο σπάθη» για τη νορβηγική εξωτερική πολιτική η οποία όφειλε να ισορροπεί μεταξύ Δύσης και Ανατολής επιχειρώντας να διασφαλίσει κατά το μέγιστο τα εθνικά συμφέροντα της χώρας και, κυρίως, την τόσο πολύτιμη για την εθνική συνείδηση των Νορβηγών εθνική της κυριαρχία. Η συμμετοχή στην βορειοατλαντική συμμαχία κρίθηκε πως εξυπηρετούσε τον σκοπό αυτό καθώς το NATO αποτελούσε στην αντίληψη των Νορβηγών ένα είδος εγγύησης της ασφάλειας και της άμυνας της χώρας τους. Το γεγονός μάλιστα πως η Νορβηγία διατηρούσε μια στενή λωρίδα κοινών συνόρων με την ΕΣΣΔ στο βόρειο τμήμα της καθιστούσε την όλη περιοχή ως υψηλής έντασης και αυτό με τη σειρά του προσέδιδε ιδιαίτερη βαρύτητα στη νορβηγική συμμετοχή στο NATO⁴²³. Σε αυτό οφείλεται εν πολλοίς ότι οι διμερείς σχέσεις με τις ΗΠΑ υπήρξαν ιδιαίτερος στενές κατά την ψυχροπολεμική περίοδο και ότι η Νορβηγία ανέπτυξε μια ισχυρή ευρωατλαντική ταυτότητα ασφαλείας την οποία και διατηρεί μέχρι τις μέρες μας.

Η περιπτωσιολογική μελέτη που ακολουθεί έχει διαχωριστεί και αυτή, όπως και οι προηγούμενες, σε δύο περιόδους για την καλύτερη ανάλυση όλων των σχετικών με την στρατηγική ασφαλείας της δεδομένων. Συγκεκριμένα, οι περίοδοι που διακρίνονται για τη Νορβηγία είναι η ψυχροπολεμική όπου η χώρα ζει υπό τη συνεχή απειλητική παρουσία της ΕΣΣΔ και η μεταψυχροπολεμική στην οποία πια η σοβιετική απειλή έχει απαλειφτεί και έχει αντικατασταθεί από την πολύ μετριοτέρη πολιτική παρουσία της σύγχρονης Ρωσίας. Αυτό που πετυχαίνεται από την προσέγγιση της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας σε δύο περιόδους είναι η καθαρότερη ανάδειξη των τρόπων με τους οποίους συνδυάζονται οι εκάστοτε αντιλήψεις ισχύος με τις αντιλήψεις περί απειλών για την παραγωγή διαφορετικών στρατηγικών ασφαλείας.

---

⁴²³ Pernille Rieker, "Norway and the ESDP, Explaining Norwegian Participation in the EU's Security Policy", *European Security*, Vol. 15, no.3 (September 2006), σελ. 286

3.2. Διακηρύξεις, προθέσεις και στόχοι - Προς τη διαμόρφωση μιας αντίληψης για την ατζέντα ασφαλείας

3.2.1. Εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία

Η πιο σημαντική υποχρέωση ενός κράτους είναι να εγγυάται την ασφάλεια των πολιτών του. Ο σκοπός, συνεπώς, της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας οφείλει να είναι η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας και της πολιτικής αυτονομίας ενός κράτους⁴²⁴. Για την Νορβηγία, η υπόθεση της εθνικής κυριαρχίας τοποθετείται από παλιά πολύ ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της χώρας, όχι τόσο γιατί υφίστανται κίνδυνοι για την εδαφική της ακεραιότητα ή την πολιτική της ανεξαρτησία από άλλα κράτη, αλλά κυρίως γιατί η άμεση ή έμμεση επικυριαρχία ξένων δυνάμεων στην νορβηγική πολιτική υπήρξε ο κανόνας για μια εκτενέστατη χρονική περίοδο και δεν αποτινάχτηκε εντελώς ούτε μετά την ανεξαρτησία της χώρας μεταπολεμικά. Το αποτέλεσμα ήταν η νορβηγική αντίληψη για την εθνική ασφάλεια της χώρας να διαμορφωθεί έτσι ώστε η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας να βρίσκεται στο επίκεντρο των προτεραιοτήτων της, κάτι το οποίο είναι εμφανές τόσο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου όσο και μεταψυχροπολεμικά πλην όμως με διαφορετικό τρόπο. Σύμφωνα με αυτό το στοιχείο που είναι βαθιά ριζωμένο στη στρατηγική της κουλτούρα, η νορβηγική πολιτική ηγεσία κατά το παρελθόν δεσμεύτηκε να χρησιμοποιήσει τόσο στοιχεία εσωτερικής όσο και εξωτερικής εξισορρόπησης, όπως για παράδειγμα τη συμμετοχή στο NATO ως αντίβαρο στην σοβιετική ισχύ, ώστε να αντεπεξέλθει στις όποιες προκλήσεις προκύψουν για την εθνική κυριαρχία της χώρας και να παράσχει έτσι στην νορβηγική κοινωνία την απαιτούμενη ασφάλεια για να ευημερήσει στο εσωτερικό. Ο στόχος αυτός παρέμεινε σε ισχύ και μεταψυχροπολεμικά ενώ παράλληλα τονίστηκε και εξακολουθεί να τονίζεται η σημασία διατήρησης καλών και συνεργατικών σχέσεων με όλα τα γειτονικά κράτη με σκοπό την προώθηση του κοινού συμφέροντος και την από κοινού αντιμετώπιση σύγχρονων προκλήσεων ασφαλείας.

---

⁴²⁴ Ministry of Foreign Affairs, *Security Policy*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Security-Policy.html?id=1111>

3.2.2. Δημόσια διπλωματία και πολιτιστική συνεργασία

Το διεθνές κύρος στη σύγχρονη νορβηγική πολιτική κουλτούρα αντιμετωπίζεται ως εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο για μια χώρα καθώς δημιουργεί αλυσιδωτές αντιδράσεις που επηρεάζουν θετικά ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων, από τον τουρισμό μέχρι την εξωτερική πολιτική επιρροή. Η πολιτική ηγεσία της Νορβηγίας προσέγγισε τον κρίσιμο αυτό παράγοντα με ιδιαίτερη προσοχή, τόσο ψυχροπολεμικά όσο και μεταψυχροπολεμικά, και γι' αυτόν τον λόγο τοποθετεί μεγάλη έμφαση στην δημόσια διπλωματία και την πολιτιστική συνεργασία σε διεθνές επίπεδο. Η προώθηση μιας θετικής εικόνας της Νορβηγίας στο εξωτερικό αποδείχθηκε ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για την θετική αποδοχή των νορβηγικών πολιτικών θέσεων στο διεθνές περιβάλλον ενώ παράλληλα λειτούργησε ευεργετικά και σε άλλα επίπεδα δραστηριότητας⁴²⁵ συνεχίζοντας ακόμα και στις μέρες μας να αποδεικνύει την αξία του. Η αναγνώριση στο πρόσωπο της δημόσιας διπλωματίας ενός σημαντικού παράγοντα της εξωτερικής πολιτικής ενός σύγχρονου κράτους δείχνει ακριβώς αυτήν την προτεραιότητα της πολιτικής ηγεσίας της χώρας να ενισχύσει ακόμα περισσότερο την διεθνή της παρουσία χρησιμοποιώντας εργαλεία πέρα από την παραδοσιακή διπλωματία.

3.2.3. Κοινωνική ασφάλεια (Societal security)

Μια θέση ψηλά στην ατζέντα εθνικής ασφαλείας της Νορβηγίας, και κυρίως μεταψυχροπολεμικά, καταλαμβάνει η κοινωνική ασφάλεια (societal security), έννοια η οποία συναντάται κατά κύριο λόγο στην Σχολή της Κοπεγχάγης. Κατά τη νορβηγική προσέγγιση, οι προσπάθειες για την ασφάλεια της κοινωνίας πρέπει να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους ότι στην εποχή μας η πρόκληση κάποιας καταστροφής ή μεγάλης ζημιάς δεν αποτελεί αποκλειστική δυνατότητα των κρατών, αλλά και άλλων, αναδυόμενων παραγόντων του διεθνούς συστήματος. Η παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει τις συνθήκες για την ανάδειξη πολλών νέων απειλών εκεί όπου μέχρι τώρα κυριαρχούσαν μόνο οι παραδοσιακές, οι προερχόμενες ως επί το πλείστον από τα κράτη. Ανάμεσα σε

---

⁴²⁵ Ministry of Foreign Affairs, *Public Diplomacy and Cultural Cooperation*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Public-diplomacy-and-cultural-cooperatio.html?id=434499>

αυτούς τους παράγοντες ξεχωρίζεται από την νορβηγική ηγεσία η διεθνής τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα ως τα πλέον επικίνδυνα φαινόμενα για μια σύγχρονη κοινωνία εξαιτίας κυρίως των τρόπων με τους οποίους μπορούν να βλάψουν πλήθος ατόμων καθώς και κρίσιμους θεσμούς. Συνεπώς, κρίνεται απαραίτητο να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στις απειλές που προκύπτουν από αυτά με σκοπό την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη εξασφάλιση των δομών και λειτουργιών της νορβηγικής κοινωνίας. Επίσης, αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνιακής ασφάλειας αποτελεί και η ευημερία της κοινωνίας, τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο και, κατά συνέπεια, το κράτος οφείλει να επιδιώκει την προστασία τόσο των υλικών όσο και των πολιτισμικών αξιών της νορβηγικής κοινωνίας, είτε πρόκειται για κοινές και διεθνώς αποδεκτές είτε για ειδικότερες αξίες που αναπτύχθηκαν εντός της νορβηγικής πολιτικής κουλτούρας. Η κοινωνιακή ασφάλεια, με το ευρύτατο φάσμα θεμάτων που καλύπτει, αποτελεί έναν εκ των σημαντικότερων πυλώνων της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας στοχεύοντας στην εξασφάλιση εκείνων των στοιχείων που η ίδια η νορβηγική πολιτική ηγεσία, αλλά και κοινωνία, θεωρούν απαραίτητα για την συνέχιση του νορβηγικού κράτους και έθνους.

3.2.4. Διεθνής αναπτυξιακή πολιτική και συνεργασία - Ευημερία για όλους

Ένας τομέας στον οποίο η νορβηγική πολιτική δείχνει να επενδύει πολλά από άποψη προσπαθειών και οικονομικών πόρων, από την μεταψυχροπολεμική εποχή, και τον οποίο τοποθετεί πολύ ψηλά στις προτεραιότητες ασφαλείας της χώρας είναι η διεθνής αναπτυξιακή πολιτική και η συνεργασία με άλλα κράτη προς αυτή την κατεύθυνση. Ο άμεσος στόχος της πολιτικής αυτής είναι η καταπολέμηση της φτώχειας και της ανέχειας καθώς και η ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης σε παγκόσμιο επίπεδο. Πρόκειται για σκοπούς με έντονα αξιακά χαρακτηριστικά τα οποία βρίσκονται βαθιά εμπεδωμένα στην σύγχρονη νορβηγική πολιτική κουλτούρα. Ειδικότερα, η κυβέρνηση της χώρας επικεντρώνει τις προσπάθειές της σε τομείς όπου η συμβολή της μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα. Πεδία όπως η αειφόρος ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος, η ειρήνευση ταραγμένων περιοχών του πλανήτη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η ανθρωπιστική βοήθεια, η ισονομία και η ισότητα, η χρηστή διακυβέρνηση κλπ αποτελούν τον χώρο όπου η νορβηγική κυβέρνηση σκοπεύει να εφαρμόσει την διεθνή αναπτυξιακή της πολιτική⁴²⁶. Η κλιματική

⁴²⁶ Ministry of Foreign Affairs, *Development Cooperation*, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/development_cooperation.html?id=1159

αλλαγή, οι βίαιες συγκρούσεις και η έλλειψη κεφαλαίου (ιδίως αναφορικά με την παγκόσμια οικονομική κρίση που κάνει τα σημάδια της έντονα από το καλοκαίρι του 2008) αποτελούν τις μεγαλύτερες προκλήσεις, σύμφωνα με την νορβηγική κυβέρνηση, για την αντιμετώπιση της φτώχειας στον κόσμο καθώς και όλων των έμμεσων συνεπειών της. Ανάμεσα στα μέτρα που δεσμεύεται να λάβει προς την κατεύθυνση άμβλυνσης του φαινομένου αυτού, στα πλαίσια της διεθνούς αναπτυξιακής της πολιτικής, η πολιτική ηγεσία της Νορβηγίας σκοπεύει να ενθαρρύνει τις συνεργασίες με τον ιδιωτικό τομέα για την πραγματοποίηση επενδύσεων σε φτωχές χώρες, να συνεργαστεί στενά με κοινότητες μεταναστών στην Νορβηγία για την αποστολή εμβασμάτων προς αναπτυσσόμενες χώρες, να εστιάσει την βοήθεια που θα παράσχει κυρίως σε τομείς όπου διαθέτει μεγάλη εξειδίκευση και να μεταφέρει το ενδιαφέρον σε χώρες οι οποίες εξέρχονται από βίαιες συγκρούσεις ή που επηρεάζονται έντονα αρνητικά από τις κλιματικές αλλαγές⁴²⁷.

3.2.5. Υπεράσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανθρωπιστική πολιτική

Σε άμεση συνάρτηση με την αναπτυξιακή της πολιτική, η νορβηγική ηγεσία βλέπει ως ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της σύγχρονης στρατηγικής της την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης ανά τον κόσμο. Στο επίκεντρο αυτής της πολιτικής τοποθετείται η διάσωση ανθρώπινων ζώων, η άμβλυνση των οικονομικών ανισοτήτων, η εξάλειψη της πείνας και η προστασία εκείνων που βρίσκονται εκτεθειμένοι σε κάποιου είδους κίνδυνο, στόχοι οι οποίοι συνδέονται περισσότερο με αξίες και νόρμες ριζωμένες στην σύγχρονη νορβηγική αντίληψη για την ηθική υποχρέωση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, παρά με την στενή έννοια του οικονομικού ή άλλου, πραγματιστικής φύσεως, συμφέροντος. Οι προσπάθειές της σε αυτόν τον τομέα εστιάζονται μεταψυχροπολεμικά σε περιπτώσεις χωρών που βρίσκονται σε κατάσταση ανθρωπιστικής κρίσης ή έστω πολύ κοντά σε αυτή, σε χώρες όπου η Νορβηγία διατηρεί έντονη παρουσία και συνεπώς δύναται να προσφέρει ευκολότερα τις υπηρεσίες της και σε περιπτώσεις που χρήζουν την εφαρμογή μέτρων ειρηνευτικής ή συμφιλιωτικής φύσεως. Τα παιδιά, οι γυναίκες, οι μειονότητες και οι γηγενείς πληθυσμοί σε φτωχές και προβληματικές περιοχές είναι οι ομάδες υψηλού ενδιαφέροντος οι οποίες και βρίσκονται στο επίκεντρο της νορβηγικής ανθρωπιστικής πολιτικής. Η πολιτική ηγεσία της χώρας δεσμεύεται να

---

⁴²⁷ Ministry of Foreign Affairs, *A More Ambitious Norwegian Development Policy*, Press Release, 13/02/2009, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/News/2009/policy_ambitious.html?id=546192

προχωρήσει σε διμερείς επαφές με τα κράτη εκείνα όπου διαπιστώνονται σημαντικά προβλήματα και ελλείψεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με σκοπό μέσω της επικοινωνίας και του εποικοδομητικού διαλόγου αφενός να βελτιώσει την κατάσταση και αφετέρου να τροποποιήσει την οπτική γωνία των ηγεσιών των συνεργαζόμενων χωρών⁴²⁸.

3.2.6. Διεθνής προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες η Νορβηγία έχει αποκτήσει τη φήμη διεθνούς διαμεσολαβητή και ειρηνοποιού έχοντας συμβάλει ουσιαστικά στην αποκλιμάκωση συγκρούσεων, στην ειρήνευση ταραγμένων περιοχών και στην μεταπολεμική ανασυγκρότηση και ανοικοδόμησή τους. Πρόκειται για μια συμπεριφορά που εκ πρώτης όψεως δεν συνδέεται άμεσα με τα νορβηγικά εθνικά συμφέροντα, ιδίως όταν πρόκειται για μεσολαβητικές προσπάθειες σε μακρινές περιοχές όπου πολύ δύσκολα μια κατάσταση μπορεί να επηρεάσει αρνητικά κάποια νορβηγικά δημόσια ή ιδιωτικά συμφέροντα. Παρόλα αυτά, η νορβηγική πολιτική ηγεσία εδώ και χρόνια, πριν ακόμα την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, έχει συμπεριλάβει στην ατζέντα εθνικής ασφαλείας της χώρας την διεθνή προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης των λαών ως έναν εκ των πιο σοβαρών της προτεραιοτήτων. Η νορβηγική πολιτική ηγεσία σκοπεύει να εξακολουθήσει να ασφαλειοποιεί κάποια μη αποκλειστικά νορβηγικά θέματα σε μεγαλύτερο βαθμό απ' όσο μπορεί να προάγει στο εξωτερικό τις ανησυχίες της για τα νορβηγικά ζητήματα ασφαλείας. Δεσμεύεται να συνεχίσει να προάγει με αυτόν τον τρόπο το ρόλο της ως παράγοντα διευκόλυνσης αποφάσεων, προς επίλυση διεθνών προβλημάτων, παρά ως υποκινητή πολιτικών στο εξωτερικό⁴²⁹, επενδύοντας σημαντικούς οικονομικούς πόρους και χρησιμοποιώντας, βεβαίως, το διεθνές της κύρος προς την κατεύθυνση της διεθνούς ειρήνευσης. Στη σύγχρονη νορβηγική εθνική κουλτούρα, δε, η προάσπιση του εθνικού συμφέροντος οφείλει να βρίσκεται σε αρμονία με την προαγωγή του παγκόσμιου κοινού συμφέροντος και η εξάλειψη του πολέμου, όπου αυτό είναι εφικτό, αποτελεί βασική επιδίωξη της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας.

---

⁴²⁸ Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Human Rights Dialogues*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Human-rights/menneskerettighetsdialoger/dialogues.html?id=447059>

⁴²⁹ J. Peter Burgess & Naima Mouhle, "A Presentation of the State of Societal Security in Norway" (PRIO Policy Brief 9/2007), International Peace Research Institute – Oslo, διαθέσιμο στο <http://www.prio.no/sptrans/1932281725/State%20of%20Societal%20Security%20in%20Norway%20policy%20brief%209.pdf>

3.2.7. Έλεγχος των εξοπλισμών και μη-διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής

Η νορβηγική πολιτική ηγεσία τοποθετεί εδώ και δεκαετίες, από την ψυχροπολεμική περίοδο, πολύ ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της τον έλεγχο των στρατιωτικών εξοπλισμών σε παγκόσμια κλίμακα. Πρόκειται για μια πολύπλευρη ασφαλειοποίηση η οποία εμφανέστατα δέχεται επιρροές από την ειρηνευτική πολιτική κουλτούρα της χώρας συνδυάζοντας επίσης έντονα ανθρωπιστικά στοιχεία. Οι στόχοι που έθετε εξαρχής και τους οποίους διατηρεί αφορούν τόσο στον έλεγχο εξάπλωσης των όπλων μαζικής καταστροφής και την μείωση των υπάρχοντων οπλοστασίων όσο και τον περιορισμό των εξοπλισμών σε επίπεδο συμβατικών και μικρών όπλων. Ο απώτερος σκοπός των νορβηγικών προσπαθειών για τον έλεγχο των εξοπλισμών στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον είναι τριπλός. Η πολιτική ηγεσία της χώρας καταρχήν επιδιώκει να εξασφαλίσει ένα κόσμο απαλλαγμένο από τους πολλαπλούς κινδύνους που προκύπτουν από την ύπαρξη των όπλων μαζικής καταστροφής, κατά δεύτερον, επιδιώκει την μεγιστοποίηση της διεθνούς ασφάλειας και της σταθερότητας στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο εξοπλισμών, κυρίως μέσω δεσμευτικών συμφωνιών και διεθνών καθεστώτων ελέγχου, και τρίτον, επιχειρεί να απομακρύνει το ενδεχόμενο ανθρώπινου πόνου επιβάλλοντας ελέγχους, περιορισμούς, ακόμα και καταργώντας συγκεκριμένους τύπους συμβατικών όπλων⁴³⁰ όπως για παράδειγμα τις νάρκες κατά προσωπικού. Τους συγκεκριμένους στόχους της η ηγεσία της Νορβηγίας δεσμεύεται να τους επιδιώξει στο πλαίσιο διεθνών συνεργασιών με άλλα κράτη που μοιράζονται τους ίδιους προβληματισμούς αναφορικά με τα ζητήματα που προκύπτουν από τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς προωθώντας με αυτόν τον τρόπο την ενίσχυση ενός ενιαίου διεθνούς μετώπου για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων ασφαλείας.

3.2.8. Άνω Βορράς (High North)

Ένα τελευταίο, αλλά ταυτόχρονα εξαιρετικά σημαντικό αντικείμενο ασφαλειοποίησης, αφορά σε αυτό που στη Νορβηγία αποκαλείται Άνω Βορράς (High North) και αναφέρεται γεωγραφικά στο βορειότερο ηπειρωτικό τμήμα της χώρας και το αρχιπέλαγος που ορίζεται από τη θάλασσα Barents και το νησιωτικό σύμπλεγμα Svalbard.

⁴³⁰ Jonas Gahr Støre, *Arms control, Disarmament and non-Proliferation: A Norwegian Perspective* http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/about_mfa/minister-of-foreign-affairs-jonas-gahr-s/Speeches-and-articles/2008/arms_control.html?id=540200

Πρόκειται για μια περιοχή το μεγαλύτερο μέρος της οποίας καλύπτεται από θάλασσα και που έχει τεράστια πολιτική και οικονομική σημασία για τη Νορβηγία. Η έννοια του Άνω Βορρά άρχισε να απασχολεί έντονα τους Νορβηγούς με την αλλαγή της χιλιετίας και να εμφανίζεται πιο συχνά στο πολιτικό λεξιλόγιο της χώρας από την κυβέρνηση συνασπισμού του Jens Stoltenberg ενώ εισήχθηκε για πρώτη φορά από την κυβέρνηση του Kjell Magne Bondevik (2001-2005) για να αντικαταστήσει άλλους εξίσου ευρείς όρους που ήταν σε χρήση ως τότε όπως για παράδειγμα *θόρυβες περιοχές, χαμηλός αρκτικός κύκλος, περιοχή Barents, ευρωπαϊκός αρκτικός κύκλος* κλπ. Στην προσπάθεια καθορισμού της περιοχής χρησιμοποιήθηκε μια ποικιλία όρων με γεωγραφική σημειολογία και πολλές φορές έγινε προσπάθεια οριοθέτησής της με τη βοήθεια των παραλλήλων. Ειδικότερα, πολλοί Ευρωπαίοι έκαναν χρήση του 60ού παραλλήλου ως νοτιότερου ορίου του Άνω Βορρά ενώ το νορβηγικό Υπουργείο Εξωτερικών έθεσε τον 70ό παράλληλο ως την γραμμή πάνω από την οποία εκτείνεται η υπό εξέταση περιοχή. Σε γενικές γραμμές όμως, η χρήση αυστηρών ορίων γεωγραφικής φύσης θεωρήθηκε πως αν και πραγματοποιείται με αυτήν την πρόθεση, τελικά δεν εξυπηρετεί τους σκοπούς της νορβηγικής πολιτικής⁴³¹. Περιγράφοντας μια έκταση περίπου 3,2 εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων, στο μεγαλύτερο τμήμα της υδάτινη, κρίθηκε πως ο οποιοσδήποτε περιοριστικός ορισμός δε θα συνέβαλε θετικά στην προώθηση των νορβηγικών τοπικών συμφερόντων ή της διακρατικής συνεργασίας για την περιοχή. Αυτό που τελικά έχει ουσία στην νορβηγική στρατηγική εθνικής ασφαλείας αναφορικά με τον Άνω Βορρά δεν είναι τόσο ο καθορισμός των συνόρων του με ακρίβεια όσο η εστίαση στις πολιτικές που απαιτούνται για την εξασφάλιση των νορβηγικών συμφερόντων και την αναγωγή της περιοχής σε μείζονα πόλο ανάπτυξης σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η νορβηγική πολιτική ηγεσία θέτει ως στόχο να εντείνει τις προσπάθειες εξάσκησης της εθνικής κυριαρχίας της χώρας στην περιοχή του Άνω Βορρά και να διασφαλίσει μια βιώσιμη διαχείριση των πλούσιων αλιευτικών και ενεργειακών πόρων που είναι διαθέσιμοι εκεί. Η στρατηγική για τον Άνω Βορρά έχει επίσης σκοπό, σύμφωνα με την κυβέρνηση, να προστατέψει το περιβάλλον, τα διατηρήσει τα οικιστικά πρότυπα και να προωθήσει την επιχειρηματική ανάπτυξη⁴³². Επιπλέον, δεσμεύεται να συνεχίσει το διάλογο με τις γειτονικές χώρες στην περιοχή σε μια προσπάθεια να επιτευχθεί μέσω της ευρύτερης περιφερειακής συνεργασίας μεγιστοποίηση των ωφελειών του κάθε κράτους από την συνολική αναπτυξιακή προσπάθεια. Πρόκειται για ένα θέμα, συνεπώς, η ασφαλειοποίηση

⁴³¹ Steven G. Sawhill, "Defining the North in Norwegian Politics", *Focus North*, no.1 (2008) διαθέσιμο στο <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2008/FN%201-2008.pdf>, σελ. 4-5

⁴³² Ministry of Foreign Affairs, *High North*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/High-North.html?id=1154>

του οποίου πηγάζει τόσο από πραγματιστικής φύσεως λόγους (όπως τα οικονομικά συμφέροντα) όσο και από την κεντρική σημασία που έχει στην νορβηγική πολιτική κουλτούρα η αντίληψη για την εθνική κυριαρχία.

3.3. Στρατηγική εθνικής ασφαλείας στην πράξη

Οι πολιτικές που ακολούθησαν οι Νορβηγοί με γνώμονα την εθνική ασφάλεια της χώρας τους δείχνουν να διαφοροποιούνται σε σχέση με το παρελθόν και κυρίως μεταξύ της ψυχροπολεμικής περιόδου και της μεταψυχροπολεμικής με το ιστορικό μεταίχμιο της μετάβασης σε μια διαφορετική αντίληψη για την ασφάλειά τους να εντοπίζεται στην εποχή της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ. Οι νορβηγικές πολιτικές ελίτ, επηρεασμένες από το μακροχρόνιο αποικιακό και κατοχικό παρελθόν της χώρας τους ήταν ανέκαθεν έντονα ευαισθητοποιημένες για την εθνική κυριαρχία της χώρας τους όμως παράλληλα είχαν και μια σχετικά πραγματιστική αντίληψη για τους χαμηλούς συντελεστές ισχύος της χώρας τους τόσο συγκριτικά όσο και σε απόλυτους όρους. Πλάι σε αυτήν την αντίληψη για τα επίπεδα ισχύος της χώρας διαμορφώθηκε και η αντίληψη για την σοβιετική απειλή μετά τον Β΄ Π.Π. όταν η Νορβηγία ουσιαστικά βρέθηκε εκτεθειμένη απέναντι σε μια εχθρικά κείμενη υπερδύναμη. Η απειλή αυτή για τη νορβηγική ασφάλεια, μολονότι καθόλου παραγνωρίσιμη δεδομένων των όρων και της διεθνούς κατάστασης κατά την ψυχροπολεμική εποχή, δεν οδήγησε τους Νορβηγούς στην υποκειμενική γιγάντωσή της, αλλά αντιθέτως στην αντιπαράθεση απέναντί της μιας ψύχραιμης και εντέλει επιτυχημένης στρατηγικής συνδυάζοντας εσωτερική κι εξωτερική εξισορρόπηση. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η εσωτερική νορβηγική αντίληψη για τους συντελεστές ισχύος της χώρας δεν παρουσίασε ουσιαστικές μεταβολές παραμένοντας σχετικά χαμηλά, αλλά παρατηρήθηκε μια σημαντική διαφοροποίηση στον τρόπο που οι Νορβηγοί πλέον αντιλαμβάνονταν τις απειλές για την ασφάλειά τους. Ανάμεσα σε αυτές, η ρωσική παρουσία, φαίνεται πως δεν έλαβε στην εκτίμηση των σκανδιναβών τις ίδιες διαστάσεις με τη σοβιετική απειλή, δίνοντας εντέλει στη χώρα το περιθώριο να σχεδιάσει και να εφαρμόσει μια πολύ διαφορετική στρατηγική ασφαλείας.

3.3.1. Ψυχροπολεμική περίοδος

3.3.1.1. Εθνική κυριαρχία, ανεξαρτησία και άμυνα

Η νορβηγική πολιτική κατά το διάστημα του Ψυχρού Πολέμου προσέγγισε το στόχο της εθνικής κυριαρχίας και άμυνας λειτουργώντας παράλληλα σε δύο επίπεδα, το στρατιωτικό και το πολιτικό. Ο λόγος για την διπλή αυτή τακτική αναφορικά με την επίτευξη της ζητούμενης, εθνικά πολυπόθητης, ουσιαστικής και αδιαμφισβήτητης πολιτικής ανεξαρτησίας ήταν ότι από νωρίς έγινε κατανοητό πως η επιδίωξη του εθνικού αυτού στόχου δεν μπορούσε να είναι επιτυχής μόνο μέσω εσωτερικής εξισορρόπησης των απειλών, δηλαδή με τις δυνάμεις μόνο της Νορβηγίας, αλλά ούτε και μόνο μέσω εξωτερικής εξισορρόπησης, δηλαδή με την στήριξη σε συμμαχίες, διεθνείς οργανισμούς και στο διεθνές δίκαιο. Μεταπολεμικά, στο σύνολό τους οι σκανδιναβικές χώρες τοποθέτησαν την εμπιστοσύνη τους στον νέο Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και στην γενική υπόσχεση της συλλογικής άμυνας και της ευρείας διεθνούς συνεργασίας υπό την αιγίδα του. Τα γεγονότα όμως του παρελθόντος, η απογοήτευση της δεκαετίας του 1930 και τα αποτελέσματα του κατευνασμού, είχαν γίνει πολύτιμες διδαχές για τις πολιτικές ηγεσίες των Σκανδιναβών και, πλέον, με την υπόσχεση της καθοδήγησης του νέου οργανισμού από τις ΗΠΑ, αλλά και με την ελπίδα για σοβιετική συνεργασία στη μεταπολεμική διεθνή τάξη, η καλύτερη επιλογή εξωτερικής πολιτικής φαινόταν πως είναι η συνέχιση της συνεργασίας με τις υπερδυνάμεις στο πλαίσιο του ΟΗΕ παράλληλα, όμως, με την ενίσχυση της δικής τους, ανεξάρτητης αμυντικής ικανότητας. Και η επιλογή αυτή γρήγορα αποδείχτηκε σοφή καθώς σύντομα αποδείχτηκε στην πράξη πως τα όρια των πρακτικών δυνατοτήτων και αρμοδιοτήτων του ΟΗΕ, κυρίως αναφορικά με το ζήτημα της παροχής ασφαλείας στα μέλη του, ήταν εξαιρετικά στενά, ιδίως υπό τη σκιά του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού. Κάπου σε αυτήν την περίοδο είναι που η Νορβηγία, όπως και οι υπόλοιπες σκανδιναβικές χώρες, συνειδητοποιούν την αδυναμία και την ολοένα μειούμενη εφαρμοσιμότητα της παραδοσιακής σκανδιναβικής στρατηγικής της απομονωμένης ουδετερότητας ως πολιτικής επιλογής εν μέσω ανταγωνισμού άλλων, πολύ ισχυρότερων δυνάμεων. Η άμεση γεινίαση με την ΕΣΣΔ καθιστούσε πλέον την τήρηση ουδετερότητας μη διαθέσιμη επιλογή για την εξωτερική πολιτική των Νορβηγών (με την κατάσταση για τη Φινλανδία να είναι ακόμη πιο πιεστική καθώς η Μόσχα επιχειρούσε να επιβάλει τη δική της πολιτική γραμμή στο Ελσίνκι).

Η επιλογή της ένταξης στο NATO ήρθε ως η φυσική εξέλιξη των πραγμάτων καθώς, αφενός η Νορβηγία αντιμετώπιζε εκ των πραγμάτων μια μεγάλη απειλή που προέκυπτε τόσο από την φυσική παρουσία της ΕΣΣΔ στο άμεσο περιβάλλον της, όσο και από τα δείγματα συμπεριφοράς της υπερδύναμης απέναντι σε γειτονικά της κράτη, και αφετέρου από την συνειδητοποίηση της αδυναμίας του ΟΗΕ να προστατέψει στην πράξη την εθνική κυριαρχία των μελών του. Το παράδειγμα του Όσλο σύντομα ακολούθησε και η Κοπεγχάγη προσχωρώντας στη Βορειοατλαντική Συμμαχία τον Απρίλιο του 1949, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μαζί με τη Νορβηγία έναν βορειοευρωπαϊκό πυρήνα εντός του NATO.

Μολονότι ο ενθουσιασμός από την ένταξη στη δυτική συμμαχία ήταν μεγάλος ανάμεσα στους Νορβηγούς, η πολιτική ηγεσία της χώρας φρόντισε να μην προβεί σε ενέργειες που θα μπορούσαν να εκληφθούν ως προκλητικές απέναντι στην Σοβιετική Ένωση. Η προσχώρηση στη συμμαχία ήταν μεν μια στρατηγική επιλογή τεράστιας σημασίας για την εγγύηση της ασφάλειας της Νορβηγίας όμως ποτέ δεν υπήρξε ουσιαστική νατοϊκή παρουσία σε νορβηγικό έδαφος που να αλλάξει και τον αμυντικό σχεδιασμό της χώρας απέναντι στις εξωτερικές απειλές, αφού ποτέ δεν φιλοξενήθηκαν συμμαχικές στρατιωτικές βάσεις σε νορβηγικό έδαφος⁴³³. Η νορβηγική εξωτερική πολιτική επέλεξε μια διακριτικής φύσεως⁴³⁴ εξωτερική εξισορρόπηση απέναντι στην γεινιάζουσα υπερδύναμη, σεβόμενη, με λίγα λόγια, τις ανησυχίες της άλλης πλευράς και αρνούμενη, ουσιαστικά, να ενεργοποιήσει ένα επικίνδυνο δίλημμα ασφαλείας στις σχέσεις της με την ΕΣΣΔ ή εν πάσει περιπτώσει στις σχέσεις Δύσης-Ανατολής στον σκανδιναβικό χώρο.

Η άμυνα της χώρας παρέμεινε μια εθνική υπόθεση και ο ρόλος του θεματοφύλακα αυτής διατηρήθηκε στα χέρια των νορβηγικών ενόπλων δυνάμεων με την σημαντική όμως και κυρίως πολιτικά εργαλειακή χρήση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ως ενισχυτικού συντελεστή της νορβηγικής ασφάλειας. Παρά όμως την εξωτερική εξισορρόπηση της σοβιετικής απειλής μέσω του NATO η οποία ομολογουμένως αποτέλεσε σταθμό στην αμυντική πολιτική της χώρας, η πραγματιστική επιλογή ήταν η διατήρηση υψηλού βαθμού ετοιμότητας των ιδίων νορβηγικών δυνάμεων, στοιχείο άμεσα προερχόμενο από την έως τότε στρατηγική κουλτούρα της χώρας. Ο προσανατολισμός αυτός των ενόπλων δυνάμεων της χώρας παρέμεινε अपαράλλαχτος για αρκετό διάστημα ακόμα και μετά την πτώση της ΕΣΣΔ. Σε μια εποχή που η συντριπτική πλειοψηφία των δυτικών στρατιωτικών δομών μεταμορφωνόταν από αμυντικές δυνάμεις με σκοπό την υπεράσπιση της εθνικής

---

⁴³³ Ryan C. Hendrickson, "NATO's Northern Allies, Contributions in the Post-Cold War Era", *European Security*, Vol. 8, no.1 (March 1999), σελ. 72

⁴³⁴ Nina Graeger & Halvard Leira, "Norwegian Strategic Culture after World War II: From a Local to a Global Perspective", *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, no.1, (2005) σελ. 49-50

κυριαρχίας σε παράγοντες διαχείρισης διεθνών κρίσεων, η δομή των νορβηγικών ενόπλων δυνάμεων παρέμενε η ίδια, προσηλωμένη στην παραδοσιακή προστασία της χώρας από εξωτερικές απειλές και σύμφωνη με την ιστορικά διαμορφωμένη νορβηγική αντίληψη για τις απειλές ασφαλείας και τους τρόπους αντιμετώπισης αυτών, κάτι το οποίο άρχισε να αλλάζει μόνο κατά το τέλος της δεκαετίας του 1990⁴³⁵.

3.3.1.2. Διεθνής προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης

Παρά την καθυστερημένη, όπως προαναφέρθηκε, προσαρμογή της επιχειρησιακής λειτουργίας των ενόπλων δυνάμεων της Νορβηγίας στο νέο μοντέλο που ακολουθούσαν σε ένα μεγάλο ποσοστό τους οι χώρες της Δύσης, η Νορβηγία είχε ήδη πλούσιες εμπειρίες ειρηνευτικών προσπαθειών. Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής τουλάχιστον, πολύ σύντομα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Νορβηγία άρχισε συστηματικά να καλλιεργεί την ταυτότητά της ως ειρηνοποιού στο διεθνές περιβάλλον. Καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο η νορβηγική πολιτική κουλτούρα αντιμετώπισε την αποφυγή χρήσης της στρατιωτικής ισχύος όχι απλώς ως θεμιτή, αλλά και ως τον πρωταρχικό σκοπό της εξωτερικής πολιτικής⁴³⁶. Στην ανάπτυξη αυτής της συγκεκριμένης διεθνούς στάσης πιθανότατα να έπαιξε ρόλο και η θέση της Νορβηγίας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, όντας ταγμένη πολιτικά με τη Δύση, αλλά γεωγραφικά τοποθετημένη επικίνδυνα κοντά στην πανίσχυρη Σοβιετική Ένωση. Η εγγύτητά της αυτή με το σοβιετικό στρατόπεδο και τον πυρήνα της ισχύος του ήταν αυτή που συντέλεσε στην ανάπτυξη της οξείας αίσθησης του αυτοπεριορισμού στην νορβηγική εξωτερική πολιτική προς αποφυγή πρόκλησης ανεπιθύμητων αντιδράσεων από την ΕΣΣΔ. Αυτού του είδους η διεθνής συμπεριφορά αποτελούσε ένα εξαιρετικά στενό μονόδρομο για το Όσλο το οποίο ναί μεν επιθυμούσε την (σημειωτέον, εξαιρετικά σημαντική στην εθνική συνείδηση του νορβηγικού λαού) πολιτική του ανεξαρτησία, αλλά, παράλληλα, έπρεπε να ακροβατεί μεταξύ αποφυγής της σοβιετικής επιρροής και αποφυγής της αύξησης της σοβιετικής ανασφάλειας. Η ανάπτυξη της έντονης διεθνούς ειρηνευτικής δράσης που ακολούθησε η Νορβηγία από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα

---

⁴³⁵ Pernille Rieker, "Norway and the ESDP, Explaining Norwegian Participation in the EU's Security Policy", σελ. 286

⁴³⁶ Peter J. Burgess, "Norway, Article V and the New Strategic Concept", Conference Paper, Seminar: Changing NATO and the Central and East-European Agenda, Warsaw, 08/03/2007, σελ 3, διαθέσιμο στο http://www.prio.no/sptrans/-2117108270/file49429_burgess_norway_article_v_and_the_new_strategic_concept.pdf

και το χτίσιμο, γενικότερα, του διεθνούς ειρηνοποιού της χαρακτηρα ταίριαζε στο γεωπολιτικό προφίλ μια χώρας που έπρεπε να επιβιώσει σε ένα επικίνδυνα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα βαδίζοντας πάνω σε εξαιρετικά λεπτές ισορροπίες.

Αν και ήδη παρούσα στο διεθνές προφίλ της Νορβηγίας η ειρηνευτική πολιτική κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, έμελλε να αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο μετά τη λήξη αυτού. Οι βάσεις για το χτίσιμο της διεθνούς αυτής φήμης για τους Σκανδιναβούς τοποθετήθηκαν κατά τη δύσκολη, από γεωπολιτικής άποψης, ψυχροπολεμική περίοδο μέσα από τις επιρροές της στρατηγικής κουλτούρας της χώρας που ώθησε προς τη δημιουργία του εξωστρεφούς αυτού χαρακτηρα στο διεθνές πολιτικό σκηνικό. Η λήξη, δε, του Ψυχρού Πολέμου επέδρασε καταλυτικά στην περεταίρω ανάπτυξη αυτού του χαρακτηρα της νορβηγικής διεθνούς πολιτικής οδηγώντας σε ένα πλήθος ειρηνευτικών προσπαθειών στα πιο μακρινά μέρη του πλανήτη.

Τέλος, στα πλαίσια της ειρηνευτικής της πολιτικής, η Νορβηγία, από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου άσκησε πολλές πιέσεις για την θέση υπό έλεγχο των εξοπλισμών σε παγκόσμιο επίπεδο. Η άμεση γειτνίαση με την Σοβιετική Ένωση ώθησε την πολιτική της ηγεσία, αλλά και την ευρύτερη νορβηγική κοινωνία, να λάβει μια θέση κάθετα αντίθετη με την οποιοδήποτε είδους αύξηση των εξοπλισμών, συμβατικών ή μη. Με το ενδεχόμενο ενός πολέμου μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων να απειλεί την ευημερία, αν όχι την επιβίωση, ολόκληρου του πλανήτη και κυρίως των άμεσα γειτονικών χωρών, οι Νορβηγοί έθεσαν εξ αρχής ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας τους τον απόλυτο έλεγχο της εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων καθώς των λοιπών όπλων μαζικής καταστροφής. Βάσει της ίδιας λογικής αύξησης της παγκόσμιας ασφάλειας, υπό τις συνθήκες λεπτής ισορροπίας την εποχή του διπολισμού, υποστήριξαν και όλες τις προσπάθειες περιορισμού των συμβατικών εξοπλισμών με μεγαλύτερη έμφαση βεβαίως στην ευρωπαϊκή ήπειρο όπου ο ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αποκτούσε κοινά χερσαία σύνορα.

3.3.2. Μεταψυχροπολεμική περίοδος

3.3.2.1. Εθνική κυριαρχία, ανεξαρτησία και άμυνα

Από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου κι έπειτα, η νορβηγική προσέγγιση στην προστασία της εθνικής κυριαρχίας ξεκινάει μια αργή, αλλά σταθερή διαδικασία εξέλιξης

προς την κατεύθυνση μιας πιο πραγματιστικής αντιμετώπισης των νέων προκλήσεων στο σύγχρονο, και ουσιαστικά μονοπολικό εκείνη την εποχή, διεθνές σύστημα. Η σύγχρονη νορβηγική πολιτική ηγεσία, σχεδόν σε πλήρη συμφωνία με τις διακηρύξεις της περί προτεραιότητας στην προστασία της εθνικής κυριαρχίας της χώρας, τοποθετεί αυτό το κομμάτι της πολιτικής στην κορυφή της ατζέντας ασφαλείας της ακολουθώντας, ουσιαστικά, την παράδοση που θέλει και τις παλαιότερες νορβηγικές κυβερνήσεις να δίνουν μεγάλη έμφαση στα θέματα που εμπίπτουν στον τομέα της εθνικής κυριαρχίας, της ανεξαρτησίας και της άμυνας. Οι ρίζες αυτής της χαρακτηριστικής επιμονής των Νορβηγών (πολιτικών παραγόντων και απλών πολιτών) να διατηρήσουν άθικτη τόσο την εικόνα όσο φυσικά και την ουσία της εθνικής τους ανεξαρτησίας βρίσκονται στο αποικιακό/κατοχικό παρελθόν της χώρας το οποίο και έχει διαμορφώσει ανάλογα την εθνική τους ταυτότητα και πολιτική κουλτούρα.

Μετά την απαλοιφή σοβιετικής απειλής και την αντικατάστασή της στην νορβηγική αντίληψη από μια πολύ μικρότερη, αυτήν της σύγχρονης Ρωσίας, και μάλιστα σε ένα πολύ διαφορετικό και σαφέστατα λιγότερο ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, η Νορβηγία αναθεώρησε την στρατηγική εθνικής ασφαλείας της και κυρίως την αντίληψή της για τους κινδύνους απέναντι στην εθνική της κυριαρχία προς το μετριοτέρo. Παρόλη τη συστημική μεταβολή και τις συνέπειες αυτής στην αντίληψη των πραγμάτων από τη νορβηγική πολιτική ελίτ, οι αμυντικές δυνατότητες της χώρας παρέμειναν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σε συνδυασμό με την αποτρεπτική και προστατευτική ισχύ του NATO. Ο ισχυρός αμυντικός προσανατολισμός των ενόπλων δυνάμεων της χώρας διατηρήθηκε σχεδόν ίδιος μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης μην ακολουθώντας ουσιαστικά το παράδειγμα των υπόλοιπων δυτικοευρωπαϊκών χωρών των οποίων οι στρατιωτικές δομές ξεκίνησαν να μετατρέπονται από αμυντικές δυνάμεις σε δυνάμεις διαχείρισης κρίσεων. Η παραδοσιακά αντιλαμβανόμενη προστασία του κράτους από εξωτερικής φύσεως απειλές διατηρήθηκε στο κέντρο της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας για σχεδόν δέκα ακόμα χρόνια, βαίνοντας προς αλλαγή μόνο κατά το τέλος της δεκαετίας του '90⁴³⁷.

Η Νορβηγία είναι ευρύτατα αποδεκτό πως άργησε να διδαχτεί από τις μεταβολές που έφερε η μεταψυχροπολεμική εποχή⁴³⁸, όμως πλέον, έχει προσαρμόσει τις στρατιωτικές της δομές στη νέα διεθνή τάξη πραγμάτων μετατρέποντας τις ένοπλες δυνάμεις της από

---

⁴³⁷ Pernille Rieker, "Norway and the ESDP, Explaining Norwegian Participation in the EU's Security Policy", σελ. 286

⁴³⁸ Nina Graeger & Halvard Leira, "Norwegian Strategic Culture after World War II: From a Local to a Global Perspective", σελ. 52

ένα μεγάλο σώμα μαζικής κινητοποίησης σε ένα μικρότερο, ποιοτικά ανώτερο και εξαιρετικά ευκίνητο σώμα, απόλυτα κατάλληλο για τις σύγχρονες μορφές πολεμικών συγκρούσεων στο διεθνές περιβάλλον⁴³⁹. Δίνεται έτσι περισσότερο βάρος στην αντιμετώπιση διεθνών κρίσεων στο πλαίσιο συλλογικών δράσεων μέσω του NATO, του ΟΗΕ, αλλά και μέσω ευρωπαϊκών δομών συνεργασίας. Το τελευταίο αυτό στοιχείο είναι και αυτό που διαφοροποιεί τον παραδοσιακό ατλαντικό προσανατολισμό της νορβηγικής αμυντικής πολιτικής καθώς σε συλλογικό επίπεδο η χώρα πλέον αναζητά συμμετοχή και το δικό της ρόλο στο ευρωπαϊκό αμυντικό οικοδόμημα παράλληλα πάντα με τη διατήρηση της θέσης της στην βορειοατλαντική συμμαχία. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για μια μεταβολή της αμυντικής στρατηγικής της από το ατλαντικό προς το ευρωπαϊκό πλαίσιο, αλλά είναι περισσότερο μια επιπρόσθετη, συμπληρωματική προς την νατοϊκή συμμετοχή, κίνηση ώστε να μεγιστοποιήσει τα οφέλη από την πολυμερή συνεργασία στο αμυντικό επίπεδο. Ακόμα και μετά την 2^η απόρριψη της πρότασης ένταξης στην ΕΕ με το δημοψήφισμα του 1994, κάτι το οποίο καταδεικνύει και το έντονο αίσθημα πολιτικής ανεξαρτησίας των Νορβηγών, η πολιτική του Όσλο παρέμεινε προσανατολισμένη στην περεταίρω ενσωμάτωση της Νορβηγίας στους ευρωπαϊκούς αμυντικούς θεσμούς και ειδικότερα στην ΔΕΕ⁴⁴⁰. Το παράδοξο αυτής της πολιτικής επιλογής εξηγείται από την αναζήτηση από την πλευρά της Νορβηγίας μεγαλύτερης επιρροής στα ευρωπαϊκά θέματα μέσω της μεγαλύτερης συμμετοχής της σε αυτά όχι ως πλήρους μέλους, αλλά ως εξωτερικού εταίρου. Εκτός τούτου, η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διασύνδεση της νορβηγικής αμυντικής πολιτικής με τις ευρωπαϊκές διαδικασίες αποτελεί εγγύηση πως το Όσλο δεν πρόκειται να βρεθεί περιθωριοποιημένο και αποκλεισμένο από τις ευρωπαϊκές εξελίξεις στο επίπεδο της άμυνας, με το κόστος που θα σήμαινε κάτι τέτοιο για την ασφάλεια της χώρας⁴⁴¹. Ενδεικτικά, η Νορβηγία έχει συμμετάσχει ως τώρα σε 7 επιχειρήσεις στα πλαίσια της ΚΕΠΑΑ αποδεικνύοντας με το παραπάνω την θέλησή της να ενσωματωθεί στις ευρωπαϊκές δομές ασφαλείας.

Μια ακόμα κίνηση χαρακτηριστική της υποστήριξης της ευρωπαϊκής προοπτικής της νορβηγικής αμυντικής πολιτικής πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1999, λίγο πριν τη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, όταν η χώρα επιχείρησε να προωθήσει τη θεσμοθέτηση της μεγαλύτερης εμπλοκής των μη-μελών συμμάχων της ΕΕ στις νέες δομές της μέσω

⁴³⁹ Yngve Odlo, "Norway's Contribution to International Operations", U.S. Army War College, Pennsylvania, 29/02/2008, σελ. 1, abstract

⁴⁴⁰ Pernille Rieker, "Norway and the ESDP, Explaining Norwegian Participation in the EU's Security Policy", σελ. 287, Pernille Rieker, *Europeanisation of National Security Identity, The EU and Changing Security Identities of the Nordic States*, Routledge, London, 2006, σελ.162.

⁴⁴¹ Pernille Rieker, "Norway and the ESDP, Explaining Norwegian Participation in the EU's Security Policy", σελ. 292

πρότασης του τότε Υπουργού Εξωτερικών Knut Vollebæk προς τα μέλη της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Η άρνηση της ΕΕ να επιτρέψει μια τέτοια πρόσβαση μη-μελών σε επίπεδο αποφάσεων είχε να κάνει με τη διατήρηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου αυτονομίας για την πολιτική άμυνάς της, αλλά παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη αποτυχία της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής να προωθήσει τη θέση της περεταίρω μέσα στην Ένωση δεν έθεσε τέλος στις προσπάθειές της να ενσωματωθεί στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα ασφαλείας. Ακόμα και μετά από το κλείσιμο αυτής της πόρτας η νορβηγική κυβέρνηση πρότεινε την συμμετοχή 3500 στρατιωτών στην Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης (European Rapid Reaction Force) ως ένδειξη της πρόθεσής της να συμμετάσχει ουσιαστικά στις ευρωπαϊκές εξελίξεις στο επίπεδο της άμυνας και της ασφάλειας⁴⁴², καταδεικνύοντας, παράλληλα, με αυτόν τον τρόπο τη σημασία που έχει η πολυμερής συνεργασία στην νορβηγική αντίληψη για την άμυνα και την ασφάλεια.

3.3.2.2. Κοινωνική ασφάλεια (Societal security)

Η κοινωνική ασφάλεια, εκτός από μια από τις υψηλές προτεραιότητες της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας αποτελεί ένα εξαιρετικά ευρύ στόχο αυτής και παράλληλα έχει να κάνει με ένα αναλόγως ευρύ πεδίο πολιτικών προς την επίτευξη του στόχου αυτού. Η νορβηγική πολιτική ηγεσία δεν συνδέει την κοινωνική ασφάλεια με ένα συγκεκριμένο κίνδυνο ή μια απειλή, αλλά με οποιοδήποτε πιθανό κίνδυνο που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει η νορβηγική κοινωνία. Σαν κατάσταση, η κοινωνική ασφάλεια ορίζεται ως η δυνατότητα μιας κοινωνίας να διατηρήσει ανέπαφες τις κρίσιμες λειτουργίες της, να προστατέψει τη ζωή και την υγεία των πολιτών και να αντεπεξέλθει στις βασικές ανάγκες τους σε διάφορες συνθήκες κρίσεων⁴⁴³. Με τον ορισμό αυτό τονίζονται τρεις διαφορετικές οπτικές γωνίες της έννοιας, μια ευρεία, μια πιο στενή και μια πολιτική. Η ευρεία προσέγγιση της κοινωνικής ασφαλείας ασχολείται με τις σχέσεις της νορβηγικής

---

⁴⁴² Η κίνηση αυτή ερμηνεύτηκε επίσης από κάποιους ως πρόθεση της νορβηγικής πολιτικής ηγεσίας να ανταλλάξει στρατιωτικό προσωπικό για μια αυξημένη δυνατότητα επέμβασης στην ευρωπαϊκή λήψη αποφάσεων, βλ. Nina Græger, "Norway and the EU's Defence Dimension: A Troops for Influence Strategy", στο Nina Græger, Henrik Larsen and Hanna Ojanen (eds), *The ESDP and the Nordic Countries. Four Variations on a Theme*, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, 2002), σελ. 33-89

⁴⁴³ Peter J. Burgess, Sissel Haugdal Jore, "The Influence of Globalization on Societal Security: The Norwegian Context" (PRIO Policy Brief no. 4/2008), International Peace Research Institute – Oslo, σελ. 1, διαθέσιμο στο <http://www.prio.no/Research-and-Publications/Publication/?oid=31221337>

κοινωνίας με όλους του τύπους απειλών κατά αυτής δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο μια λειτουργική ασάφεια αναφορικά με τη χρήση του όρου, καθώς εμπλέκει κάθε περίπτωση μικρού ή μεγάλου κινδύνου. Η στενότερη προσέγγιση εστιάζει σε πιο ειδικές συνθήκες και καταστάσεις για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται ασυνήθιστα μεγάλη απορρόφηση ή χρήση πόρων απ' ό,τι κατά τις πιο συνήθεις, καθημερινές ίσως, περιπτώσεις απειλών ή κρίσεων, αλλά στην περίπτωση αυτή ελλοχεύει ο κίνδυνος υπερβολικής έμφασης σε ακραίες μορφές απειλών. Η τρίτη προσέγγιση αντιμετωπίζει την κοινωνιακή ασφάλεια ως την προστασία ενός συνόλου κοινών αξιών και αντιλήψεων των μελών μιας κοινωνίας. Πρόκειται, με άλλα λόγια για μια ασφαλειοποίηση η οποία βασίζεται στην προστασία μιας εσωτερικής και ίσως υποκειμενικής εκτίμησης. Πέρα από την ποικιλία απόψεων πάνω στην κοινωνιακή ασφάλεια, μπορούμε να δούμε τις διαφορετικές προσεγγίσεις και συμπληρωματικά μεταξύ τους. Εκτός αυτού, μέσα από τη χρήση του όρου στα επίσημα δημόσια έγγραφα γίνεται αντιληπτό πως η κοινωνιακή ασφάλεια αντιμετωπίζεται από τη νορβηγική πολιτική ηγεσία ως χαρακτηριστικό της ίδιας της κοινωνίας. Πρόκειται για μια θεμιτή ενδιάμεση κατάσταση που συναντάται στο όριο μεταξύ τρωτότητας και απόλυτης θωράκισης (resilience) και που μπορεί να βελτιωθεί με καλύτερη διαχείριση κρίσεων και καλύτερα μέτρα ασφαλείας⁴⁴⁴.

Το 1999 ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της τότε κυβέρνησης Bodenvik μια επιτροπή με σκοπό να βοηθήσει ώστε να ξεκαθαρίσει το τοπίο της ασφάλειας εν καιρώ παγκοσμιοποίησης, να περιγραφεί το περιβάλλον των κινδύνων που αντιμετώπιζε η νορβηγική κοινωνία και να προταθούν λύσεις για την άμβλυνση των αναγνωρίσιμων αδυναμιών της. Η Επιτροπή Τρωτότητας (Vulnerability Commission), όπως ονομάστηκε, με επικεφαλής ένα πρώην πρωθυπουργό, τον Kåre Willoch, ήταν αυτή που αρχικά εισήγαγε την έννοια της κοινωνιακής ασφάλειας και σύντομα κατέληξε στο συμπέρασμα πως οι προσπάθειες της νορβηγικής ηγεσίας θα έπρεπε να επικεντρωθούν στην δημιουργία μιας όσο το δυνατόν πιο εύρωστης και ακμαίας κοινωνίας κρίνοντας πως αυτός ήταν ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος για την καλύτερη διαχείριση των σύγχρονων απειλών. Η Επιτροπή προχώρησε στην σύσταση μιας αναφοράς με πλήθος προτάσεων για την αποτελεσματική ενίσχυση της κοινωνιακής ασφάλειας στη Νορβηγία. Αναγνωρίζοντας πως η κοινωνία δεν αντιμετώπιζε μια συγκεκριμένη, μεγάλη και αναγνωρίσιμη απειλή, αλλά ένα πλήθος ανομοιογενών προκλήσεων, η Επιτροπή Willoch επέστησε την προσοχή των νορβηγικών αρχών τόσο σε μέτρα πρόληψης και όσο σε μέτρα γενικότερης ενδυνάμωσης των αντανakλαστικών της κοινωνίας σε ενδεχόμενες καταστάσεις κρίσεως.

---

⁴⁴⁴ Peter J. Burgess, Sissel Haugdal Jore, "The Influence of Globalization on Societal Security: The Norwegian Context", σελ. 2

Αναφορικά με την τρομοκρατία, παρά την προηγούμενη ενασχόληση της Επιτροπής Willoch με αυτό το φαινόμενο, οι νορβηγικές αρχές μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 τοποθέτησαν μεγαλύτερο βάρος στις προσπάθειες πρόληψης και αντιμετώπισης ανάλογων γεγονότων. Παρόλο που μια τρομοκρατική επίθεση εναντίων της Νορβηγίας κρίνεται από την ίδια τη νορβηγική πολιτική ηγεσία εξαιρετικά απίθανη με τα σημερινά δεδομένα, το θέμα της τρομοκρατίας τέθηκε ως ένα εκ των σημαντικότερων εντός της κοινωνιακής ασφάλειας και σημαντικοί πόροι διατέθηκαν και εξακολουθούν να διατίθενται για το ενδεχόμενο μιας πραγματικής απειλής κατά του νορβηγικού λαού. Πέρα από την τρομοκρατία, η Επιτροπή Willoch ήταν απασχολημένη γενικότερα με την αποτροπή γεγονότων που ενδεχομένως μπορούσαν να πλήξουν κάποιο από τα ευπαθή σημεία της νορβηγικής κοινωνίας και ειδικότερα με θέματα οργάνωσης της διοίκησης σχετικά με τη διαχείριση κρίσεων.

Σχετικά με το περιβάλλον και τις φυσικές καταστροφές, μολονότι ευθύς εξαρχής χαρακτηρίστηκαν ως μια πηγή σοβαρότατων απειλών για την νορβηγική κοινωνία και για τον πλανήτη γενικότερα, η Επιτροπή Willoch δεν ασχολήθηκε με ζητήματα πρόληψης και αντιμετώπισης τέτοιου είδους καταστροφών. Το καταστροφικό παλιρροϊκό κύμα στον Ινδικό Ωκεανό το 2004 που στοίχησε τη ζωή σε εκατοντάδες χιλιάδες ανυποψίαστους ανθρώπους, ανάμεσά τους και σε Σκανδιναβούς τουρίστες, και διέλυσε φυσικά και θεσμικά τοπικές κοινωνίες και κρατικές δομές, αποτέλεσε σημείο καμπής για τη στάση της Νορβηγίας απέναντι στο μείζον ζήτημα των εκ του φυσικού περιβάλλοντος προερχόμενων απειλών καθώς και της κλιματικής αλλαγής. Μπορεί η νορβηγική κοινωνία στο σύνολό της να ήταν από πριν ευαισθητοποιημένη για σχετικά θέματα, όμως το συγκεκριμένο γεγονός έκανε αντιληπτή την ανάγκη ύπαρξης δυνατότητας άμεσης αντίδρασης, τόσο εντός όσο και εκτός συνόρων, σε τέτοιας κλίμακας φυσικές καταστροφές, διευρύνοντας με αυτόν τον τρόπο την νορβηγική αντίληψη περί απειλών και μεθόδων αντιμετώπισης ή πρόληψης αυτών.

Στο πλαίσιο των συστάσεων της Επιτροπής Willoch, της Αναφοράς 17/2001-2002 για την Ασφάλεια της Κοινωνίας (White Paper No. 17/2001-2002 on the Safety and Security of Society)⁴⁴⁵ καθώς και της γενικότερης αναθεώρησης της έννοιας της ασφάλειας τον 21^ο

---

⁴⁴⁵ Η Αναφορά αρ. 17/2001-2002, γνωστή και ως White Paper, παρουσιάστηκε στο νορβηγικό Κοινοβούλιο από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και την Αστυνομία στις 5 Απριλίου 2002 και ήταν μια αναλυτική παράθεση των προτάσεων της κυβέρνησης για την μείωση της τρωτότητας της κοινωνίας και την ενίσχυση της ασφάλειάς της, για περισσότερα βλ. Ministry of Justice and the Police, *Statement on Safety and Security of the Society*, **Raporta**, Almmuhuvnon, 24/04/2002 διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/se/dep/jd/dok/rapporter/_planer/rapporter/2002/Statement-on-Safety-and-Security-of-Soci.html?id=420173

αιώνα⁴⁴⁶, την 1^η Σεπτεμβρίου 2003 ιδρύθηκε η Διεύθυνση Πολιτικής Προστασίας και Επείγοντος Σχεδιασμού (Directorate for Civil Protection – DCPEP, DSB) η οποία ενσωμάτωσε τις προηγούμενες Διευθύνσεις Πυρκαγιάς και Ηλεκτρικής Ασφάλειας καθώς και Πολιτικής Άμυνας και Επείγοντος Σχεδιασμού σε μία ενιαία δομή. Ρόλος της νέας δομής είναι, γενικά, να αποτρέψει την απώλεια ζωής, να προστατέψει την υγεία των πολιτών, το περιβάλλον και τις βασικές δημόσιες λειτουργίες και υποδομές από ατυχήματα, καταστροφές και άλλα ανεπιθύμητα γεγονότα εν καιρώ ειρήνης, κρίσεως ή πολέμου. Επίσης, η Διεύθυνση σκοπεύει να διατηρήσει την γενική εποπτεία για την τρωτότητα της κοινωνίας και τους κινδύνους που αυτή αντιμετωπίζει⁴⁴⁷. Σχετικές αρμοδιότητες έχει επίσης η Νορβηγική Πολιτική Άμυνα η οποία έχει σχεδιαστεί και εξοπλιστεί κυρίως για καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης εν καιρώ πολέμου, αλλά με τις παρούσες συνθήκες στον τομέα της ασφάλειας δίνει έμφαση στα καθήκοντα αντιμετώπισης καταστροφών σε καιρό ειρήνης. Σαν τμήμα του Νορβηγικού Συστήματος Εκτάκτου Ετοιμότητας (Norwegian Emergency Preparedness System - NOREPS), η Διεύθυνση Πολιτικής Προστασίας έχει δημιουργήσει και την Νορβηγική Ομάδα Υποστήριξης (Norwegian Support Team - NST) η οποία αποτελεί μια μονάδα ταχείας επέμβασης, πλήρως εξοπλισμένη και επανδρωμένη με σκοπό το στήσιμο, την οργάνωση και την λειτουργία περιορισμένης έκτασης στρατοπέδων για χρήση από προσωπικό ειρηνευτικών δυνάμεων ή μονάδων ανακούφισης από καταστροφές κλπ. Από το 2005 μάλιστα η NST έχει πλέον τη δυνατότητα ανάπτυξης δύο ξεχωριστών ομάδων για τη δημιουργία δύο στρατοπέδων σε διαφορετικές περιοχές επανδρωμένων από τα εκπαιδευμένα μέλη που προέρχονται από την εθελοντική βάση της οργάνωσης της Πολιτικής Άμυνας, αλλά και εκτός αυτής. Μέχρι σήμερα η NST μετράει παρουσία στην Αλβανία (κατά την κρίση του Κοσσυφοπεδίου), στην Δυτική Αφρική, στο Τατζικιστάν, στο Ιράν, στην Ινδονησία (μετά το καταστροφικό παλιρροϊκό κύμα του 2005) και στο Πακιστάν⁴⁴⁸. Συνολικά, η Διεύθυνση Πολιτικής Προστασίας και Έκτακτου Σχεδιασμού στοχεύει με τις λειτουργίες της στο να συμβάλει στη δημιουργία μιας ασφαλούς και ευημερούσας κοινωνίας.

---

⁴⁴⁶ DSB, *Background for the new Directorate*, διαθέσιμο στο http://www.dsb.no/article.asp?articleid=1997&rightmenu=H_English&Framework=normalt&Rank=1&SubRank=1

⁴⁴⁷ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη Διεύθυνση Πολιτικής Προστασίας και Επείγοντος Σχεδιασμού βλ. http://www.dsb.no/article.asp?articleid=3042&Framework=normalt&rightmenu=H_English&Rank=1 καθώς επίσης και την Ετήσια Αναφορά του 2007, διαθέσιμη στο http://www.dsb.no/File.asp?File=PDF/2008/DSB_aarsmelding_2007_Eng_Lav.pdf

⁴⁴⁸ <http://www.noreps.com/About-NOREPS/Capacities/Service-packages/>

Ένα τελευταίο, πλην όμως εξίσου σημαντικό, κομμάτι της κοινωνιακής ασφάλειας έχει να κάνει με αυτό που στη Νορβηγία αποκαλούν Ολική Άμυνα (Total Defense) και που στην ουσία αφορά στην συνδυαστική λειτουργία της στρατιωτικής και της πολιτικής οργάνωσης ασφαλείας⁴⁴⁹. Σύμφωνα με φιλόδοξο πλάνο της Ολικής Άμυνας οι δύο αυτοί οργανισμοί ασφαλείας θα πρέπει να συνεργάζονται στενά σε όσο το δυνατόν περισσότερα πεδία της δραστηριότητάς τους καθώς στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον οι νέες προκλήσεις ασφαλείας είναι ριζικά διαφορετικές από τις παραδοσιακές και καθιστούν την πολυεπίπεδη συνεργασία μεταξύ στρατιωτικών και πολιτικών υπηρεσιών απαραίτητη. Ο τομέας των επικοινωνιών και ανταλλαγής πληροφοριών είναι ένας από τους βασικότερους που η ιδέα αυτή καλείται να εφαρμοστεί, κυρίως για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Σε γενικές γραμμές, όμως, η νορβηγική στρατιωτική δομή είναι αυτή που ουσιαστικά καλείται μέσω της Ολικής Άμυνας να συμβάλει στην υποστήριξη της κοινωνίας, των δομών και των λειτουργιών της σε περίπτωση κρίσης⁴⁵⁰. Η ετοιμότητα στην κοινωνιακή ασφάλεια τονίζεται στον ίδιο βαθμό με την αμυντική δυνατότητα καθώς θεωρείται εξίσου ή και περισσότερο σημαντική για την αποτελεσματική αντίδραση της νορβηγικής κοινωνίας απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις ασφαλείας.

3.3.2.3. Διεθνής προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης

Η απότομη μεταβολή του διεθνούς πολιτικού σκηνικού μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου μετέβαλε ριζικά το ρόλο και τους στόχους των στρατιωτικών δυνάμεων πολλών κρατών, κυρίως των δυτικών φιλελεύθερων δημοκρατιών. Από αμιγώς πολεμικές μηχανές, αμυντικές ή επιθετικές, άρχισαν να εξελίσσονται σε οργανισμούς διεθνούς παρέμβασης σε περιπτώσεις πολιτικών ή ανθρωπιστικών κρίσεων σε άλλα μέρη του κόσμου, διατηρώντας, παράλληλα, το ρόλο του φύλακα της εθνικής κυριαρχίας του κάθε κράτους. Η ειρήνευση ταραγμένων περιοχών και η διαφύλαξη εύθραυστων συμφωνιών εκεί που πολεμικές συγκρούσεις προηγήθηκαν και έπαυσαν, αποτέλεσαν από τη δεκαετία του 1990 κυρίαρχα στοιχεία της νέας ταυτότητας των δυτικών οργανωμένων στρατιωτικών δυνάμεων.

Με το ειρηνευτικό διεθνές της προφίλ ήδη να έχει ξεκινήσει να σχηματίζεται από την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, η θεωρητική έναρξη της μετάλλαξης του NATO το 1992

⁴⁴⁹ Peter J. Burgess & Naima Mouhleab, "A Presentation of the State of Societal Security in Norway", σελ. 2-3

⁴⁵⁰ Peter J. Burgess & Sissel Haugdal Jore, "The Influence of Globalization on Societal Security: The Norwegian Context", σελ. 3

με την θεσμοθέτηση της δυνατότητας πραγματοποίησης ειρηνευτικών επιχειρήσεων υπό την εποπτεία του ΟΑΣΕ εκλήφθηκε από τη Νορβηγία ως μια κίνηση που σηματοδοτούσε την εξέλιξη από μια ισχύ προσανατολισμένη στην άμυνα σε ένα νέο είδος ισχύος επικεντρωμένο στην υπεράσπιση αξιών και στην προαγωγή της ειρήνης σε ταραγμένες περιοχές. Αν και η απουσία της σοβιετικής απειλής είχε οδηγήσει στην υποβάθμιση⁴⁵¹ της θέσης της Νορβηγίας, εντός της συμμαχίας, ως γειτνιάζουσας με την πρώην υπερδύναμη, ο νέος αυτός ρόλος του NATO φαινόταν συμβατός με την διεθνή ειρηνολογική πολιτική του Όσλο και σε συμφωνία με τις επιταγές της σύγχρονης διεθνούς ατζέντας ασφαλείας. Η ως τότε αμυντικά προσανατολισμένη στρατιωτική ισχύς της χώρας δεν ήταν ακόμα απόλυτα έτοιμη να προσαρμοστεί σε ένα τέτοιο ρόλο, όμως στην νορβηγική αντίληψη ασφαλείας η εξέλιξη αυτή φαινόταν να προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία προς εκμετάλλευση, συμβατή, μάλιστα, με τις υψηλότερες αξίες στην νορβηγική πολιτική κουλτούρα.

Η γέννηση νέων απειλών στο διεθνές σύστημα που προκαλούσαν την προσαρμογή της στρατηγικής ασφαλείας πολλών κρατών, συμπεριλαμβανομένης και της Νορβηγίας, έβρισκε ανταπόκριση και σε συλλογικό επίπεδο. Στην πραγματικότητα όμως, η διεθνής δράση της συμμαχίας δεν ήταν σε απόλυτη συμφωνία με τις προσδοκίες της νορβηγικής πολιτικής ηγεσίας και σχεδόν έφτασε σε σημείο να προκαλέσει μια πολιτική κρίση στη χώρα. Ειδικότερα, η επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο το 1999, με τον τρόπο που αυτή έγινε, συνάντησε κάποιες αντιδράσεις από τη νορβηγική πλευρά. Αν και η χώρα ήταν ταγμένη σταθερά στο πλευρό της συμμαχίας και είχε υποδεχτεί το νέο ρόλο αυτής μετά το 1992, η αποτυχία στην αποφυγή χρήσης βίας εκ μέρους του NATO τραυμάτισε την πολιτική κουλτούρα των Σκανδιναβών. Η μη χρήση στρατιωτικής βίας και η αποφυγή συγκρούσεων εξακολουθούσε να παραμένει βασική προτεραιότητα της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής και η νατοϊκή επέμβαση στο Κόσσοβο κάθε άλλο παρά σε ειρηνικά μέσα περιορίστηκε. Η δυσαρέσκεια που εκφράστηκε από τον τότε Υπουργό Εξωτερικών, Knut Vollebæk, όταν χαρακτήρισε την συμμαχική χρήση βίας ως αποτυχία ήταν πέρα ως πέρα ειλικρινής και σε πλήρη συμφωνία με το κοινό νορβηγικό αίσθημα, καθώς για το Όσλο, σημασία στην υπόθεση της επέμβασης στο Κόσσοβο δεν είχε μόνο το αποτέλεσμα, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αυτό είχε επιτευχθεί. Η εμπλοκή των ρόλων της ειρήνευσης με της διεξαγωγής επιθετικών πολεμικών επιχειρήσεων προκάλεσε ένα πλήθος πολιτικών ερωτημάτων αλλά και σημαντική σύγχυση στο νορβηγικό πολιτικό ήθος.

Παρόλο το σκεπτικισμό που γενικά περιβάλλει τις ειρηνευτικές επιχειρήσεις και τον τρόπο που αυτές αποφασίζονται και εκτελούνται, η παγκόσμια προώθηση της ειρήνης και

---

⁴⁵¹ Ryan C. Hendrickson, "NATO's Northern Allies, Contributions in the Post-Cold War Era", σελ. 73

της συμφιλίωσης εξακολουθεί να παραμένει και στην πράξη μια από τις βασικές προτεραιότητες της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής. Προερχόμενη από την πίστη στην ειρήνευση ως ηθικό χρέος της διεθνούς συμπεριφοράς ενός κράτους και βαθιά ριζωμένη στην νορβηγική αντίληψη για την ασφάλεια και την υπεύθυνη εξωτερική πολιτική, έχει περάσει από την ιδεολογική υπόσταση στην συνήθη πρακτική εφαρμογή στα πλαίσια της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής. Ενδεικτικά, από το 1947 η Νορβηγία έχει συμμετάσχει με στρατιωτικό προσωπικό σε περισσότερες από 40 διεθνείς επιχειρήσεις υπό τη σημαία του ΟΗΕ, της ΕΕ ή του ΝΑΤΟ στο εξωτερικό και περίπου 120.000 Νορβηγοί έχουν υπηρετήσει σε αυτές.

Πέρα από τη συμμετοχή σε διεθνείς προσπάθειες ειρήνευσης με την ανάπτυξη στρατιωτικού προσωπικού στις ταραγμένες περιοχές του πλανήτη, η Νορβηγία έχει αναπτύξει μια εξαιρετικά πλούσια δραστηριότητα και στο διπλωματικό πεδίο προωθώντας την επίλυση κρίσεων και αντιπαραθέσεων ανά τον κόσμο με τη βοήθεια της διαμεσολάβησης και άλλων διπλωματικών εργαλείων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης το οποίο και προσέδωσε στη Νορβηγία το κύρος ενός αξιόπιστου διεθνούς ειρηνοποιού και μεσολαβητή είναι η συμβολή της στην προσπάθεια επίλυσης της σύγκρουσης Ισραήλ και Παλαιστινίων. Το 1993, κατόπιν προηγούμενης πρότασης⁴⁵² του προέδρου της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Palestinian Liberation Organisation - PLO), Yasser Arafat, και εν μέσω ειδικών συνθηκών στη Μέση Ανατολή (μόλις είχε προηγηθεί η επέμβαση στον Περσικό Κόλπο για την απελευθέρωση του Κουβέιτ), οι Νορβηγοί προσκάλεσαν την ισραηλινή πλευρά να συμμετάσχει σε ένα γύρο κρυφών επαφών με την PLO υπό την φιλοξενία τους. Η διαδικασία που ξεκινούσε υπό άκρα μυστικότητα προς τη διεθνή κοινότητα και παράλληλα με τις επίσημες αραβοϊσραηλινές συνομιλίες της Ουάσινγκτον αποτέλεσε τον «γύρο του Όσλο». Η συμβολή της Νορβηγίας στις επαφές αυτές αρχικά είχε περισσότερο χαρακτήρα διευκόλυνσης παρά μεσολάβησης, για να ακολουθήσει μια εξελικτική πορεία που την ανήγαγε σε μείζονα και καθόλα ενεργή διαμεσολαβητική προσπάθεια. Οι Νορβηγοί εμπλεκόμενοι είχαν σε κάθε περίπτωση συναίσθηση των δυνατοτήτων και συνεπώς και του ρόλου που μπορούσε να διαδραματίσει η μικρή χώρα τους σε μια τόσο σημαντική περιφερειακή σύγκρουση. Οι κινήσεις τους, από την απλή φιλοξενία και διευκόλυνση των κρυφών συνομιλιών, την κατανόηση της τεράστιας ανισότητας μεταξύ των δύο αντιπαρατιθέμενων πλευρών, μέχρι την εφαρμογή πιέσεων εκεί όπου αυτές παρήγαγαν αποτελέσματα, κατέστησαν την συνολική νορβηγική

---

⁴⁵² Η πρώτη πρόταση από τον Yasir Arafat προς τη νορβηγική πολιτική ηγεσία να συνδράμει μεσολαβητικά στο Παλαιστινιακό είχε γίνει το 1979

συμμετοχή στο ζήτημα άκρως εποικοδομητική και για πολλούς ακόμη το επιστέγασμα της διεθνούς ειρηνευτικής διπλωματίας.

Μπορούμε να πούμε πως ένα μικρό και όχι ιδιαίτερος ισχυρό κράτος του διεθνούς συστήματος έχει κάθε λόγο να επιχειρεί την προώθηση της παγκόσμιας ειρήνης και συνεργασίας και λειτουργώντας με γνώμονα αυτό να αποκτά επιρροή, κύρος και το δικό του ρόλο στο διεθνές πολιτικό σκηνικό. Η Νορβηγία, λοιπόν, είχε πρωταρχικό σκοπό να φέρει την ειρήνη στις σχέσεις μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων και, παράλληλα, αναζητούσε ένα νέο διεθνή ρόλο για την ίδια⁴⁵³. Για κάποιους, τα αποτελέσματα του πρώτου στόχου, αυτού της ειρήνευσης της σύγκρουσης, δεν ήταν ικανοποιητικά γιατί, μολονότι επιτεύχθηκαν οι πρώτες προσεγγίσεις, εκατέρωθεν διπλωματικές αναγνωρίσεις και επίσης μπήκαν και οι πρώτες υπογραφές για την λήξη της σύγκρουσης και τη δρομολόγηση μιας λύσης, η πολυπόθητη ειρήνη και συμφιλίωση δεν ήρθε ποτέ για την ταραγμένη αυτή περιοχή του κόσμου. Κανείς όμως δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός πως η Νορβηγία πέτυχε απολύτως στον δεύτερο στόχο της, αυτόν της ανάληψης ενός νέου ρόλου με την αναγνώριση που αυτό συνεπάγεται από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας για την ίδια τη χώρα και την εξωτερική της πολιτική. Το Όσλο αναδείχθηκε, όχι αδικως, σε παγκόσμια πρωτεύουσα της ειρήνης και η νορβηγική διπλωματία αντιμετωπίστηκε έκτοτε ως μια εκ των πλέον ειδικευμένων σε θέματα ειρήνευσης συγκρούσεων. Η εσωτερική αντίληψη των Νορβηγών για την ασφάλεια και την ειρήνη στον κόσμο, αναγόμενη στην γενικότερη ειρηνοποιοί πολιτική κουλτούρας τους, αποκτούσε με αυτόν τον τρόπο διεθνή αναγνωρισιμότητα προσδίδοντας κύρος στην εξωτερική πολιτική της χώρας.

3.3.2.4. Έλεγχος των εξοπλισμών και μη-διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής

Ο έλεγχος των εξοπλισμών, αναφορικά τόσο με τα συμβατικά όσο και με τα πυρηνικά όπλα, αποτελεί εκτός από παραδοσιακό και διακηρυγμένο στόχο της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της Νορβηγίας και ένα από τα θέματα που απορροφά ένα μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος της χώρας στο διεθνές διπλωματικό πεδίο. Η Νορβηγία υποστηρίζει με σθένος το δικαίωμα κάθε κράτους στην εθνική του ασφάλεια, όμως αυτό το δικαίωμα, υπογραμμίζει η πολιτική ηγεσία της χώρας, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να αυξάνει την

---

⁴⁵³ Hilde Henriksen Waage, "Norway's Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 34, no.4 (Summer 2005), σελ. 20

ανασφάλεια άλλων κρατών, γειτονικών ή μη. Με αυτό σαν βαθιά ριζωμένη πεποίθηση, η οποία προκύπτει από την ειρηνοποιό νορβηγική πολιτική κουλτούρα, η εξωτερική πολιτική του Όσλο εξακολουθεί να πιέζει ακατάπαυστα στο διεθνές σκηνικό για την δημιουργία ενός κόσμου απελευθερωμένου από τον κίνδυνο των πυρηνικών όπλων και ενός διεθνούς συστήματος ασφαλούς, με τις χαμηλότερες δυνατές αριθμητικές αναλογίες συμβατικών όπλων.

Αναφορικά με τα πυρηνικά όπλα, η νορβηγική εξωτερική πολιτική είναι σταθερά προσανατολισμένη αφενός προς την μεγάλη μείωση των οπλοστασίων των κρατών, και κατά κύριο λόγο των ΗΠΑ και της Ρωσίας, στις οποίες αναλογεί το 95% του συνόλου των πυρηνικών κεφαλών στον κόσμο, και αφετέρου προς τον πολυεπίπεδο διεθνή έλεγχο προς αποτροπή παραπέρα διάδοσης της στρατιωτικής πυρηνικής τεχνολογίας. Ο πυρηνικός αφοπλισμός και η αποτροπή της διάδοσης πρέπει να αντιμετωπίζονται ως δύο διαδικασίες συμπληρωματικές και απολύτως αναγκαίες η μία για την άλλη. Κανένας σοβαρός σχεδιασμός δεν μπορεί να υπάρξει για την μείωση των οπλοστασίων όταν δεν υφίσταται ένα διεθνές καθεστώς που να εγγυάται τον έλεγχο της διάδοσης των πυρηνικών και αντιστρόφως, καμία διεθνής προσπάθεια ελέγχου της διάδοσης δεν πείθει για την αξιοπιστία και τους λόγους της όταν τα πυρηνικά οπλοστάσια των υπερδυνάμεων παραμένουν μεγάλα.

Η Συνθήκη μη-διάδοσης των Πυρηνικών (NPT) αναγνωρίστηκε από τη Νορβηγία ως ένας από τους πιο χρήσιμους θεσμούς στην προσπάθεια αύξησης της διεθνούς ασφάλειας από τον κίνδυνο των πυρηνικών όπλων, όμως η πολιτική της ηγεσία υπογραμμίζει, παράλληλα, την πίεση κάτω από την οποία βρίσκεται η συνθήκη τα τελευταία χρόνια και τους κινδύνους που ελλοχεύουν για τα κεκτημένα της από τη συμπεριφορά ορισμένων κρατών. Η NPT μπορεί να έχει εξυπηρετήσει ικανοποιητικά τη διεθνή ασφάλεια για τέσσερις δεκαετίες, όμως οι προκλήσεις που παρουσιάζονται τώρα είναι τεράστιες και η νορβηγική πλευρά επισημαίνει την απειλή εκφυλισμού του διεθνούς καθεστώτος μη διάδοσης των πυρηνικών εάν δεν ληφθούν έκτακτα μέτρα για την περεταίρω ενίσχυσή του. Επιπροσθέτως, η νορβηγική διπλωματία κατέβαλε πολλές προσπάθειες για την πλήρη εφαρμογή της Απόφασης 1540⁴⁵⁴ του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών περί μη-διάδοσης των πυρηνικών από όλα τα κράτη και επαναλαμβάνει τη δέσμευσή της προς τα υπόλοιπα καθεστώτα διεθνούς ελέγχου όπως την Παγκόσμια Συνεργασία του G8 κατά της Διάδοσης των Όπλων και των Υλικών Μαζικής Καταστροφής (G8 Global Partnership

---

⁴⁵⁴ Security Council Resolution 1540/2004, διαθέσιμη στο <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement>

against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction)⁴⁵⁵, την αντίστοιχη στρατηγική της Ε.Ε. σε αυτό το πεδίο, την Πρωτοβουλία για την Ασφάλεια της Διάδοσης (Proliferation Security Initiative - PSI)⁴⁵⁶ και την Παγκόσμια Πρωτοβουλία Καταπολέμησης της Πυρηνικής Τρομοκρατίας (Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism)⁴⁵⁷. Παράλληλα, καταβάλλει προσπάθειες για να πείσει τις ΗΠΑ, την Κίνα καθώς και τις χώρες εκείνες που δεν έχουν υπογράψει τη Συνθήκη μη-Διάδοσης να επικυρώσουν τη Συνθήκη Πλήρους Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty - CTBT) ώστε να τεθεί αυτή σε ισχύ.

Πέρα από την υπογραφή και προώθηση συνθηκών για τον περιορισμό της εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων, η Νορβηγία συμμετέχει ενεργά εδώ και αρκετά χρόνια στην προσπάθεια του πυρηνικού αφοπλισμού μέσω της χρηματοδότησης της διάλυσης πυρηνικών υποβρυχίων στη Ρωσία και σε συνεργασία με αντίστοιχες βρετανικές αρχές επιβλέπει τη διαδικασία του αφοπλισμού αυτού. Επιπλέον, αναφορικά με την εμπορία και χρήση του σχάσιμου υλικού για παραγωγή πυρηνικής ενέργειας, η νορβηγική πολιτική ηγεσία υποστηρίζει θερμά το έργο της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency - IAEA) και έχει ταχθεί υπέρ της δημιουργίας μιας διεθνούς τράπεζας πυρηνικών καυσίμων, υπεύθυνης για την προμήθεια σχάσιμης ύλης προς τις ηλεκτροπαραγωγικές εγκαταστάσεις καθώς επίσης και για την ασφαλή επιστροφή του χρησιμοποιημένου καυσίμου πίσω σε αυτήν⁴⁵⁸ (και την οποία μάλιστα έχει δεσμευτεί να χρηματοδοτήσει με 5 εκ. δολάρια). Ακόμη, εστιάζει στο θέμα των πειραματικών αντιδραστήρων, οι οποίοι χρησιμοποιούν ουράνιο ποιότητας αντίστοιχης με αυτό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή όπλων, και προτείνει την αντικατάσταση αυτού με λιγότερο εμπλουτισμένο ουράνιο ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος να βρεθεί υλικό κατάλληλο για στρατιωτική χρήση στα χέρια τρομοκρατικών οργανώσεων. Τέλος, μέσω της Εφταεθνούς Πρωτοβουλίας (Seven-Nation Initiative - SNI)⁴⁵⁹ που αποτελεί ένα σύνολο πυρηνικών, νατοϊκών και ουδέτερων κρατών, η Νορβηγία τοποθετείται στο επίκεντρο μιας συζήτησης με στόχο την επίτευξη παγκόσμιας συναίνεσης για τον ενδεδειγμένο τρόπο αντιμετώπισης του θέματος των πυρηνικών όπλων.

---

⁴⁵⁵ http://www.g8.fr/evian/english/navigation/2003_g8_summit/summit_documents/global_partnership_against_the_spread_of_weapons_and_materials_of_mass_destruction_-_a_g8_action_plan.html

⁴⁵⁶ <http://www.state.gov/t/isn/c10390.htm>

⁴⁵⁷ <http://www.state.gov/t/isn/c18406.htm>

⁴⁵⁸ Jonas Gahr Støre, *Arms Control, Disarmament and non-Proliferation: A Norwegian Perspective*

⁴⁵⁹ Στην πρωτοβουλία αυτή συμμετέχουν πέρα από τη Νορβηγία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νότια Αφρική, η Ινδονησία, η Αυστραλία, η Χιλή και η Ρουμανία, περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.7ni.mfa.no/>

Ανάλογη με το θέμα των πυρηνικών όπλων είναι η στάση της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής και στο θέμα των χημικών και βιολογικών όπλων. Μπορεί αυτού του είδους τα όπλα να μην έχουν μεγάλη στρατιωτική χρησιμότητα, όμως εξακολουθούν να αποτελούν μια σοβαρότατη απειλή για την ασφάλεια, ειδικά σε συνδυασμό με το ενδεχόμενο να βρεθούν στα χέρια τρομοκρατικών οργανώσεων ή εξτρεμιστικών καθεστώτων. Η Νορβηγία συνεχίζει να προάγει την Σύμβαση για τα Βιολογικά και Τοξινικά Όπλα (Biological and Toxin Weapons Convention - BTWC)⁴⁶⁰ προωθώντας την επικύρωσή της από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας και, παράλληλα, καταβάλλει προσπάθειες για την εξασφάλιση της πλήρους τήρησης της Σύμβασης για τα Χημικά Όπλα (Chemical Weapons Convention - CWC)⁴⁶¹.

Αναφορικά με τα συμβατικά όπλα, η νορβηγική ηγεσία ακολουθεί μια εξίσου ενεργή διπλωματική στάση στο διεθνές περιβάλλον έχοντας βαθιά την πεποίθηση πως και αυτά συντελούν με πολλούς τρόπους στη αύξηση της ανασφάλειας και της αστάθειας σε πολλά μέρη του κόσμου. Αναγνωρίζοντας το γεγονός πως η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων των πολέμων οφείλονται σε συμβατικά όπλα, υπογραμμίζοντας τα κολοσσιαία ποσά που αντιστοιχούν στις παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες και επισημαίνοντας την επικινδυνότητα ειδικά των ελαφρών όπλων και της εύκολης εμπορίας αυτών, τάσσεται θερμά υπέρ των διεθνών καθεστώτων ελέγχου και περιορισμού των ποσοτήτων όλων των συμβατικών όπλων. Ακολουθώντας το στόχο της για διατήρηση της ασφάλειας και της σταθερότητας στο διεθνές σύστημα με όσο το δυνατόν χαμηλότερες αναλογίες συμβατικών εξοπλισμών, συμμετέχει στις διεθνείς προσπάθειες που καταβάλλονται προς αυτήν την κατεύθυνση κυρίως μέσω του ΟΗΕ, του ΝΑΤΟ και του ΟΑΣΕ.

Σε επίπεδο διεθνών συμφωνιών, η Νορβηγία αντιμετωπίζει την Συνθήκη για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (Treaty on Conventional Forces in Europe - CFE)⁴⁶² ως την πιο αξιόλογη προσπάθεια περιορισμού των εξοπλισμών και ενίσχυσης της ασφάλειας και της σταθερότητας στην Ευρώπη. Πρόκειται για την πιο σημαντική συμφωνία περιορισμού των στρατιωτικών δυνάμεων σε ισχύ στο ευρωπαϊκό έδαφος και η οποία υπογράφηκε μεταξύ όλων των μελών του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου Βαρσοβίας στις 9 Νοεμβρίου 1990. Η συνθήκη αυτή, όντας σε ισχύ έκτοτε, θέτει ανώτατα όρια στις αεροπορικές, ναυτικές και χερσαίες δυνάμεις που επιτρέπεται να διαθέτει το κάθε

---

⁴⁶⁰ Το κείμενο της Σύμβασης για τα Βιολογικά και Τοξινικά Όπλα είναι διαθέσιμο στο <http://www.opbw.org/convention/documents/btwctext.pdf>

⁴⁶¹ Το κείμενο της Σύμβασης για τα Χημικά Όπλα είναι διαθέσιμο στο <http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>

⁴⁶² Το κείμενο της συνθήκης για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη είναι διαθέσιμο στο http://www.osce.org/documents/doclib/1990/11/13752_en.pdf

συμβαλλόμενο μέρος δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέσεις άμβλυνσης του διλήμματος ασφαλείας στην γηραιά ήπειρο καθώς οι υποχρεώσεις που είχαν αναλάβει τα μέλη των δύο συνασπισμών εξακολούθησαν να τηρούνται και μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Η απόφαση της Ρωσίας το 2007 να άρει τη δέσμευσή της για την τήρηση των ορίων της συνθήκης⁴⁶³ ως απάντηση στα αμερικανικά σχέδια εγκατάστασης αντιπυραυλικής άμυνας στην Ευρώπη προκάλεσε πολύ μεγάλο πλήγμα τόσο στην χρησιμότητα της συνθήκης όσο και στη εγγύηση για σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή. Η νορβηγική εξωτερική πολιτική καταβάλλει έκτοτε προσπάθειες να πείσει τη ρωσική πλευρά να επανέλθει στη Συνθήκη και να τηρήσει τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει καθώς κρίνει πως η συμμετοχή ή μη της Μόσχας είναι ένα από τα βασικά στοιχεία που κρίνουν την αξιοπιστία και επιτυχία ανάλογων διεθνών εγχειρημάτων ελέγχου και περιορισμού των εξοπλισμών⁴⁶⁴.

Μια ακόμη πολύ σημαντική συμβολή της Νορβηγίας στο διεθνή έλεγχο και περιορισμό των εξοπλισμών, σε συμφωνία τόσο με τις διακηρύξεις της στρατηγικής εθνικής της ασφαλείας, όσο και με το ειρηνοποιό πνεύμα της πολιτικής της κουλτούρας, είναι η προσπάθεια της χώρας στα πλαίσια της Συνθήκης Κατάργησης των Ναρκών (Mine Ban Treaty) καθώς και της Σύμβασης για τα Όπλα Διασποράς (Cluster Munitions Convention - CMC)⁴⁶⁵ για την κατάργηση αυτών των συμβατικών μεν όπλων που όμως προκαλούν τραυματισμούς και θανάτους αμάχων ακόμα και μετά τη λήξη των πολεμικών επιχειρήσεων. Η εν λόγω σύμβαση υπογράφηκε στις 30 Μαΐου 2008 στο Δουβλίνο απαγορεύοντας τη χρήση, συσσώρευση, παραγωγή και μεταφορά πυρομαχικών διασποράς και προβλέποντας, παράλληλα, βοήθεια υπέρ θυμάτων, εκκαθάριση περιοχών και καταστροφή αποθεμάτων τέτοιων όπλων. Προέκυψε, μάλιστα, από μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε το 2006 από χώρες όπως Νορβηγία και η Γερμανία οι οποίες εκκίνησαν συνεργασίες με χώρες επηρεαζόμενες και παραγωγούς και με τη συμμετοχή οργανισμών όπως του ΟΗΕ και της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού κατάφεραν να φτάσουν σε ένα εξαιρετικό αποτέλεσμα στην ιστορία του ελέγχου των εξοπλισμών. Η προεργασία της σύμβασης έμεινε γνωστή και ως Διαδικασία του Όσλο (Oslo Process).

---

⁴⁶³ Ο Ρώσος πρόεδρος Vladimir Putin ανακοίνωσε την απόφαση της χώρας του στις 14 Ιουλίου 2007, με 5 μήνες περιθώριο πριν την εφαρμογή της.

⁴⁶⁴ Jonas Gahr Støre, *A World Without Nuclear Weapons*, ομιλία στις 20/11/2008, διαθέσιμη στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/about_mfa/minister-of-foreign-affairs-jonas-gahr-s/Speeches-and-articles/2008/nuclear_weapons.html?id=536915

⁴⁶⁵ http://www.norway-un.org/Statements/CommitteeMeetings/081008_Disarmament.htm

3.3.2.5. Διεθνής αναπτυξιακή και ανθρωπιστική πολιτική - Υπεράσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Πιστή στις δεσμεύσεις και τις διακηρύξεις της, η νορβηγική πολιτική ηγεσία αντιμετωπίζει το θέμα της διεθνούς ανάπτυξης με μεγάλη προσήλωση εφαρμόζοντας ένα φάσμα μέτρων και πολιτικών που δικαιολογούν και με το παραπάνω την τοποθέτησή του στην ατζέντα εθνικής ασφαλείας της χώρας. Διατηρώντας, μάλιστα, εντός του Υπουργείου Εξωτερικών παράλληλα με τον Υπουργό Εξωτερικών, Jonas Gahr Støre, και έναν Υπουργό Διεθνούς Ανάπτυξης, τον Erik Solheim, υπογραμμίζεται η σημασία του συγκεκριμένου τομέα στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Αποσκοπώντας στην καταπολέμηση της φτώχειας στον κόσμο, στην άμβλυση των οικονομικών ανισοτήτων και στην επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης, η διεθνής αναπτυξιακή πολιτική της Νορβηγίας περιλαμβάνει ενέργειες σε επίπεδο παροχής άμεσης ή έμμεσης οικονομικής βοήθειας προς τρίτες χώρες, διμερείς συνεργασίες για την αντιμετώπιση εγγενών αδυναμιών των οικονομιών αναπτυσσόμενων κρατών και δράσεις για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια στον νορβηγικό προϋπολογισμό για το 2009 άγγιξε για πρώτη φορά το 1% του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος, μέγεθος εξαιρετικά υψηλό για τα διεθνή δεδομένα, ενώ έχει παραμείνει σταθερά σε επίπεδα άνω του 0,8% για την τελευταία δεκαετία⁴⁶⁶. Το ποσό αυτό ανέρχεται σε 26,2 δις κορώνες για το 2009, αυξημένο κατά 3,9 δις κορώνες από το προηγούμενο έτος⁴⁶⁷. Με την οικονομική βοήθεια αυτή η Νορβηγία συμβάλλει καθοριστικά στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης πολλών ανθρώπων μέσω της ενίσχυσης των κοινωνικών δομών στα αναπτυσσόμενα κράτη, της ενδυνάμωσης του τοπικού παραγωγικού δυναμικού και της αύξησης της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, της προστασίας του περιβάλλοντος για την επίτευξη ανάπτυξης δίχως να υποθηκευτεί το μέλλον των επόμενων γενεών και μέσω της προώθησης θεσμικών μεταρρυθμίσεων για την καλύτερη διακυβέρνηση.

Η ιστορία της νορβηγικής αναπτυξιακής συνεργασίας ξεκίνησε προς το τέλος του 1940 όταν ο ΟΗΕ αποφάσισε να δημιουργήσει ένα πρόγραμμα ευρείας τεχνικής βοήθειας για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Σκοπός του προγράμματος ήταν να ενδυναμωθούν οι εθνικές τους οικονομίες μέσω την ανάπτυξης των βιομηχανικών και αγροτικών τους

⁴⁶⁶ Στοιχεία NORAD, για περισσότερα βλ. http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=12461

⁴⁶⁷ Ministry of Foreign Affairs, *Development Cooperation 2009*, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/development_cooperation.html?id=1159

υποδομών, να προωθηθεί η οικονομική και πολιτική τους ανεξαρτησία και να εξασφαλιστούν ανώτερα επίπεδα οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας για τους ντόπιους πληθυσμούς. Η νορβηγική συμμετοχή στο επίπεδο διμερούς αναπτυξιακής βοήθειας ξεκίνησε όταν το νορβηγικό κοινοβούλιο προέβη στην ίδρυση του Ταμείου Βοηθείας για τις Υπανάπτυκτες Χώρες (Aid Fund for Underdeveloped Countries) τον Ιούνιο του 1952, το οποίο ασχολήθηκε αρχικά με την περίπτωση της Ινδίας και την βελτίωση των όρων διαβίωσης του ινδικού πληθυσμού κυρίως στη νοτιοδυτική ακτή της χώρας.

Η δημιουργία της Νορβηγικής Υπηρεσίας για την Αναπτυξιακή Συνεργασία (Norwegian Agency for Development Cooperation - NORAD) το 1968 αποτέλεσε μια ουσιαστική αναδιοργάνωση της διοικητικής δομής καθώς οι δραστηριότητες παροχής διεθνούς οικονομικής στήριξης περιήλθαν υπό μια ενιαία, ξεχωριστή διεύθυνση. Αυτή είχε πλέον ευρύτερη ακτίνα δράσης καθώς και την ευθύνη εκπόνησης σχεδίων για τη χρήση της συνολικής νορβηγικής αναπτυξιακής βοήθειας προς αναπτυσσόμενες χώρες. Η NORAD έγινε με αυτόν τον τρόπο η αρμόδια κυβερνητική υπηρεσία για την προετοιμασία και τον συντονισμό κάθε επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας⁴⁶⁸. Από το 2004 μάλιστα, η διεύθυνση αναδιοργανώθηκε και πλέον προωθεί ένα σημαντικό τμήμα των αναπτυξιακών πόρων μέσω νορβηγών εταίρων (πχ. Μη-Κυβερνητικών Οργανισμών) σε 80 αναπτυσσόμενες χώρες στην Αφρική, την Ασία, την Κεντρική και Νότια Αμερική και στην Ευρώπη⁴⁶⁹ ενώ παράλληλα έχει αναλάβει συμβουλευτικό ρόλο προς το Υπουργείο Εξωτερικών.

Το 2002 η νορβηγική πολιτική διεθνούς ανάπτυξης βάζοντας στο στόχαστρο την παγκόσμια φτώχεια έθεσε τα θεμέλια για την εκπόνηση ενός Σχεδίου Δράσης⁴⁷⁰ με σκοπό τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων προς την κατεύθυνση της αποφασιστικής αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου. Η τότε κυβέρνηση του Kjell Magne Bondevik με την αρμόδια Υπουργό Διεθνούς Ανάπτυξης, Hilde F. Johnson, αναγνωρίζοντας την παγκόσμια πρόκληση ασφαλείας που αποτελούσε η φτώχεια μέσα στη νέα χιλιετία, προχώρησε σε μια ολοκληρωμένη μελέτη εντοπίζοντας τις ενδογενείς και εξωγενείς αιτίες του προβλήματος και προτείνοντας την κατάλληλη προσαρμογή της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας για την επιτυχή αντιμετώπισή τους. Η προσπάθεια αυτή κατέληξε στο κείμενο της Αναφοράς 35

---

⁴⁶⁸ Για περισσότερα σχετικά με την ιστορία του NORAD βλ.

http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=1218

⁴⁶⁹ Για περισσότερα σχετικά με το ρόλο και τους στόχους του NORAD βλ.

http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=1210

⁴⁷⁰ Ministry of Foreign Affairs, *Fighting Poverty, Norway's Action Plan 2015 for Combating Poverty in the South*, March 2002, διαθέσιμο στο

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/rap/2002/0151/ddd/pdfv/149371-poverty-e.pdf>

προς το Κοινοβούλιο⁴⁷¹ στο οποίο γινόταν μια αναλυτική περιγραφή των τρόπων με τους οποίους η Νορβηγία θα ενεργούσε στο διεθνές περιβάλλον για την άμβλυση του φαινομένου της φτώχειας. Η σύνδεση των εννοιών της ανάπτυξης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας είναι εμφανής σε όλο το μήκος της Αναφοράς καταδεικνύοντας τις βαθύτερες αξιακές πεποιθήσεις, αλλά και τα πραγματιστικά προσδιοριζόμενα συμφέροντα στη νορβηγική πολιτική κουλτούρα αναφορικά με την διεθνή αναπτυξιακή και ανθρωπιστική πολιτική.

Στο πλαίσιο της αναπτυξιακής της πολιτικής η νορβηγική πολιτική ηγεσία προχώρησε το 2005 στη δημιουργία του προγράμματος «Πετρέλαιο για Ανάπτυξη» (Oil for Development - OfD). Η πρωτοβουλία αυτή έχει σκοπό να βοηθήσει τις αναπτυσσόμενες χώρες που διαθέτουν ενεργειακούς πόρους στην προσπάθειά τους να τους εκμεταλλευτούν με τέτοιο τρόπο που να προωθείται η οικονομική ανάπτυξη και η ευημερία των πολιτών, αλλά, παράλληλα, να τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Έχοντας την κατάλληλη τεχνογνωσία και εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό στον τομέα της εξόρυξης και διαχείρισης πετρελαίου, η Νορβηγία παρέχει τις υπηρεσίες της σε κυβερνήσεις και κυβερνητικές υπηρεσίες που αναζητούν βοήθεια στο συγκεκριμένο πεδίο. Τα κυριότερα πεδία όπου το πρόγραμμα OfD εστιάζει είναι αυτά της διαχείρισης των ενεργειακών πόρων, της διαχείρισης των εσόδων από την εκμετάλλευσή τους και της προστασίας του περιβάλλοντος από την σχετική βιομηχανική δραστηριότητα. Μεγάλη σημασία δίδεται επίσης στα θέματα σωστής διακυβέρνησης, διαφάνειας και υπεύθυνης λογοδοσίας ως άμεσα συνδεδεμένα με την ενεργειακή βιομηχανία και τα τεράστια κέρδη που μπορούν να προκύψουν από αυτήν⁴⁷². Ο προϋπολογισμός του προγράμματος για το 2009 διαμορφώθηκε στα 264 εκατομμύρια κορώνες αυξημένος κατά 9,5% από το 2008⁴⁷³ ενώ ο αριθμός των κρατών που συνεργάζεται με τη Νορβηγία στα πλαίσια του OfD ανέρχεται στα 25 εκ των οποίων 10 θεωρούνται πυρήνας της συνεργασίας αυτής⁴⁷⁴.

---

⁴⁷¹ Ministry of Foreign Affairs, *Fighting Poverty Together, A Comprehensive Development Policy*, 2003-2004, Report no. 35 to the Storting διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/Propositions-and-reports/Reports-to-the-Storting/20032004/report_no-35_to_the_storting_2003-2004.html?id=197372

⁴⁷² Για περισσότερα σχετικά με το ρόλο του προγράμματος OfD βλ.

http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=10049

⁴⁷³ NORAD, *Oil for Development, Work Plan and Budget 2009*, διαθέσιμο στο

http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=10094

⁴⁷⁴ Στις 10 χώρες του πυρήνα του προγράμματος Oil for Development ανήκουν οι Αγκόλα, Βολιβία, Γκάνα, Μαδαγασκάρη, Μοζαμβίκη, Νιγηρία, Σουδάν, Ανατολικό Τιμόρ, Ουγκάντα και Βιετνάμ για περισσότερες πληροφορίες για κάθε χώρα βλ. http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=10051

Μια ακόμα προσπάθεια της Νορβηγίας προς την ενίσχυση της αναπτυξιακής δυναμικής στις αναπτυσσόμενες χώρες είχε να κάνει με την ευνοϊκή ρύθμιση των χρεών των χωρών αυτών ώστε να απαλλαγούν από το βάρος των οικονομικών τους υποχρεώσεων προς τη Δύση. Από το 1980, πολλές χώρες, κυρίως στην υποσαχάρια Αφρική, αγωνίζονται να αντιμετωπίσουν ένα δυσβάσταχτο βάρος στις οικονομίες τους το οποίο προκαλείται από τα υπέρογκα χρέη τους προς το εξωτερικό. Η κληρονομιά του αποικιοκρατικού παρελθόντος σε συνδυασμό με τη χειρίστη, σε πολλές περιπτώσεις, και αδιαφανή διακυβέρνηση, τους εμφύλιους πολέμους, τη διάλυση της αγροτικής παραγωγικής βάσης και τη διάδοση σοβαρότατων επιδημιών (όπως αυτή του AIDS/HIV) οδήγησαν αυτές τις χώρες σε μια κατάσταση σοβαρότατης οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής αποδιοργάνωσης καθώς επίσης και καθολικής εξάρτησης από τη Δύση για οικονομική βοήθεια. Ο όγκος των χρεών που συσσωρεύτηκε με την πάροδο των χρόνων έφτασε σε σημείο να μοιάζει στην καλύτερη περίπτωση δυσανάλογος και εξωπραγματικός σε σχέση με τις δυνατότητες των εθνικών οικονομιών αυτών. Η Νορβηγία, αντιλαμβανόμενη αφενός τις εγγενείς οικονομικές αδυναμίες των χωρών αυτών και αφετέρου τα πρόσθετα εμπόδια που έβαζε για την πρόοδό τους το υπέρογκο εξωτερικό χρέος, υποστήριξε με θέρμη την πρωτοβουλία για τις Βαριά Χρεωμένες Φτωχές Χώρες (Heavily Indebted Poor Countries Initiative - HIPCI). Σύμφωνα με αυτό, αλλά και άλλα διεθνή προγράμματα, προωθείται η σταδιακή κατάργηση των εξωτερικών χρεών των φτωχών αυτών χωρών με αντάλλαγμα την εφαρμογή οικονομικών μεταρρυθμίσεων προς την οικονομική ανασυγκρότηση και την καταπολέμηση της φτώχειας.

Παράλληλα με τη συμμετοχή της σε τέτοιες συλλογικές ενέργειες η Νορβηγία ήταν το πρώτο μέλος του ΟΑΣΑ που παρουσίασε ένα αναλυτικό Σχέδιο Δράσης (Towards the Year 2000 and Beyond: The Norwegian Debt Relief Strategy, 1998)⁴⁷⁵ για την ανακούφιση των αναπτυσσόμενων χωρών από τα χρέη και που υποστήριξε την συνολική παραγραφή τους. Δεσμεύτηκε, μάλιστα, να διαγράψει μονομερώς όλα τα χρέη των αναπτυσσόμενων χωρών μέρος των οποίων είχε προκύψει από αποτυχημένες αναπτυξιακές πολιτικές που είχαν εφαρμοστεί από το 1976 έως το 1980. Με αυτήν την κίνηση, που αποτελεί και τη μοναδική από τα κράτη της Δύσης, η νορβηγική πολιτική ηγεσία αναγνωρίζει τη συμμετοχή της στην συλλογική ευθύνη του ανεπτυγμένου κόσμου για το πρόβλημα της υπερχρέωσης των αναπτυσσόμενων οικονομιών. Ανάμεσα στα σημαντικότερα αποτελέσματα της νορβηγικής πολιτικής ήταν το σβήσιμο του εξωτερικού χρέους της Μπενίν και της Τανζανίας οι οποίες τήρησαν τις υποχρεώσεις τους στα πλαίσια του προγράμματος HIPC, ενώ,

⁴⁷⁵ <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/veiledninger/2004/Debt-Relief-for-Development.html?id=419443>

παράλληλα, ακυρώθηκε και η πληρωμή τόκων από άλλες 7 χώρες που εντάχθηκαν σε αυτό. Στις 18 Μαρτίου 2004 η πολιτική της Νορβηγίας για το εξωτερικό χρέος των αναπτυσσόμενων χωρών ανανεώθηκε και επεκτάθηκε μέσω της παρουσίασης του νέου Σχεδίου Δράσης⁴⁷⁶ της για τα επόμενα χρόνια.

Εκτός από μακροχρόνια προγράμματα οικονομικής εξυγίανσης και καταπολέμησης της φτώχειας η διεθνής αναπτυξιακή πολιτική της Νορβηγίας εφαρμόζεται παράλληλα με τις ανθρωπιστικές της δράσεις και την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο. Στην νορβηγική πολιτική κουλτούρα οι διαδικασίες αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και συμπληρωματικές, κάτι το οποίο γίνεται εμφανές και από τις διακηρύξεις της νορβηγικής πολιτικής ηγεσίας όταν θέτει ανάμεσα στις προτεραιότητές της την ώθηση της οικονομικής δραστηριότητας και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για μια ισορροπημένη και κοινωνικά δίκαιη⁴⁷⁷ ανάπτυξη στις βοηθούμενες χώρες. Συγκεκριμένα, η νορβηγική πολιτική ηγεσία έχει ξεκινήσει μια διαδικασία διμερών επαφών (Human Rights Dialogues) με χώρες όπου υπάρχουν μεγάλα προβλήματα αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και που υπάρχει επίσης ανάγκη για εξωτερική καθοδήγηση σε αυτό το θέμα μέσω διακρατικού διαλόγου και επαφών. Στην παρούσα φάση, υπάρχει επικοινωνία με την Κίνα, το Βιετνάμ και την Ινδονησία με σκοπό τη πραγματοποίηση προόδου στο εν λόγω ζήτημα. Ειδικότερα, η συνεργασία με την Κίνα ξεκίνησε το 1997 με την πραγματοποίηση ετήσιων συναντήσεων σε πολιτικό επίπεδο με την παράλληλη συμμετοχή εμπειρογνομόνων. Έμφαση δίδεται στην ενίσχυση νορβηγικών παραγόντων που θέλουν να συμβάλλουν στην προσπάθεια για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κίνα, όπως του Νορβηγικού Ιατρικού Συλλόγου και της Νορβηγικής Συνομοσπονδίας Συνδικαλιστικών Ενώσεων, που επιχειρούν να επιφέρουν βελτιωτικές αλλαγές στους τομείς ψυχιατρικής καθώς και ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εργασιακών σχέσεων αντίστοιχα. Επιπλέον, ένα ειδικό πρόγραμμα για την Κίνα ξεκίνησε το 1997 στα πλαίσια του Νορβηγικού Κέντρου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Norwegian Centre for Human Rights - NCHR)⁴⁷⁸, πλήρως χρηματοδοτούμενο από το νορβηγικό Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο φέρνει τους Νορβηγούς σε άμεση συνεργασία με κινεζικά ακαδημαϊκά ιδρύματα για

⁴⁷⁶ Ministry of Foreign Affairs, *A Plan of Action, Debt Relief for Development*, 2004, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/rap/2004/0225/ddd/pdfv/217380-debtplan.pdf>

⁴⁷⁷ Μεγάλο βάρος για την κοινωνικά δίκαιη διεθνή ανάπτυξη τοποθετεί η νορβηγική εξωτερική πολιτική στην προώθηση των δικαιωμάτων και της θέσης των γυναικών στον κόσμο ως κρίσιμου παράγοντα για την επιτυχία των διεθνών αναπτυξιακών προσπαθειών, για περισσότερα βλ. Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *On Equal Terms: Women's Rights and Gender Equality in International Development Policy*, Report no. 11(2007-2008) to the Storting, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/pages/2156814/PDFS/STM200720080011000EN_PDFS.pdf

⁴⁷⁸ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το NCHR βλ. <http://www.humanrights.uio.no/english/about/>

θέματα όπως η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η βία κατά των γυναικών και οι διακρίσεις στον εργασιακό χώρο⁴⁷⁹. Αντίστοιχη συνεργασία ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2002 και με την Ινδονησία και μάλιστα σε επίπεδο Υπουργών και ειδικών εμπειρογνομόνων από δημόσια ιδρύματα καθώς και μη-κυβερνητικούς οργανισμούς, ενώ σχετικό πρόγραμμα υπάρχει στο Νορβηγικό Κέντρο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα από το 2002. Τα θέματα όπου επικεντρώνεται το ενδιαφέρον είναι η βαθύτατη διαφθορά του δικαστικού συστήματος στην Ινδονησία, τα ανθρώπινα δικαιώματα σε περιοχές συγκρούσεων και η εκπαίδευση για αυτά⁴⁸⁰.

Σε ανάλογο μήκος κύματος κινείται η ανθρωπιστική πολιτική του Όσλο, στοχεύοντας σε εκείνα τα μέρη του κόσμου που έχουν περισσότερο ανάγκη την εξωτερική βοήθεια και που η Νορβηγία έχει τη δυνατότητα να προσφέρει τις υπηρεσίες της αποτελεσματικά. Πιστή στις δεσμεύσεις της για την ανακούφιση όσων έχουν άμεση ανάγκη των βασικότερων αγαθών και για την προστασία ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο, η νορβηγική ηγεσία διατηρεί μια από τις πρώτες θέσεις στον αγώνα της διεθνούς κοινότητας υπέρ των προσφύγων. Ενδεικτικό της προσήλωσης αυτής είναι το γεγονός ότι το Όσλο για το 2009 είχε ανακοινώσει πως θα συνέβαλε με 290 εκατομμύρια κορώνες στο έργο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), ποσό που πιθανότατα θα διατηρήσει τη Νορβηγία στην 6^η θέση που κατείχε ανάμεσα στα κράτη-δωρητές κατά το 2008⁴⁸¹. Επιπροσθέτως, εντυπωσιακή είναι η ανταπόκριση της Νορβηγίας στις ανθρωπιστικές κρίσεις όπου αυτές ξεσπούν. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Γάζας το Δεκέμβριο του 2008 όπου η νορβηγική κυβέρνηση ήταν ανάμεσα στις πρώτες που απέστειλαν οικονομική βοήθεια στους πληγέντες από τις ισραηλινές στρατιωτικές επιδρομές Παλαιστίνιους. Μαζί με την επόμενη αποστολή 20 εκατομμυρίων κορωνών, το συνολικό ύψος της νορβηγικής βοήθειας στην περιοχή ανερχόταν τον Ιανουάριο του 2009 στα 50 εκατομμύρια κορώνες μέσα σε μόλις λίγους μήνες από το ξέσπασμα της κρίσης⁴⁸².

---

⁴⁷⁹ Για περισσότερα σχετικά με το διάλογο για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κίνα βλ.

http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Human-rights/menneskerettighetsdialoger/hr_dialogue_china.html?id=447061

⁴⁸⁰ Για περισσότερα σχετικά με το διάλογο για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ινδονησία βλ.

<http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Human-rights/menneskerettighetsdialoger/indonesia.html?id=447063>

⁴⁸¹ Η θέση της Νορβηγίας στην παγκόσμια κατάταξη είναι 4^η αν υπολογιστεί με βάση το ΑΕΠ και 2^η αν υπολογιστεί με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/openssl.htm>

⁴⁸² Office of the Prime Minister, *Norway Grants Additional NOK 20 Million to Gaza*, Press Release, 12/01/2009, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/smk/Press-Center/Press-releases/2009/norway-grants-an-additional-nok-20-milli.html?id=542437>

3.3.2.6. Άνω Βορράς

Εκτός από τους πολιτικούς, οικονομικούς και τους άλλους στόχους που θέτει η νορβηγική στρατηγική εθνικής ασφαλείας, εστιάζει γεωγραφικά σε μια συγκεκριμένη περιοχή, αυτήν του λεγόμενου Άνω Βορρά, ανάγοντάς την σε περιοχή υψίστης εθνικής σημασίας και λαμβάνοντας εξειδικευμένα μέτρα που αφορούν αποκλειστικά και μόνο αυτήν. Ο Άνω Βορράς αποτελεί για τη Νορβηγία την σπουδαιότερη στρατηγική προτεραιότητα για τα επόμενα χρόνια, σύμφωνα με τα λεγόμενα της πολιτικής ηγεσίας της χώρας. Η πολιτική, οικονομική, περιβαλλοντική αλλά και πολιτιστική σημασία της περιοχής αυτής είναι τέτοια που η κυβέρνηση διαμορφώνει και εφαρμόζει σε αυτήν εξειδικευμένες πολιτικές για την ασφάλεια, την ανάπτυξη και την πολιτική σταθερότητα λαμβάνοντας υπόψη όλες τις ιδιαίτερες συνθήκες που συντρέχουν εκεί.

Ο Άνω Βορράς αποτελεί για τη νορβηγική κοινωνία τη βασικότερη πηγή πλούτου της καθώς η οικονομική δραστηριότητα που αναπτύσσεται εκεί αντιστοιχεί σε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του ΑΕΠ και των εξαγωγών της χώρας. Η ιδιαιτέρως ανεπτυγμένη αλιεία και οι συναφείς προς αυτήν δραστηριότητες καθώς και η εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων ενεργειακών αποθεμάτων είναι οι δύο βασικοί πυλώνες που τροφοδοτούν το εθνικό εισόδημα από την εν λόγω περιοχή. Χάρη στην πλούσια βιολογική παραγωγικότητα της Θάλασσας Barents η Νορβηγία είναι ο τρίτος παγκόσμιος προμηθευτής θαλασσινών ενώ στην ευρύτερη περιοχή έχουν ανακαλυφθεί ενεργειακά αποθέματα της τάξης των 23 δις βαρελιών ισοδυνάμων πετρελαίου από τα οποία 40% περίπου είναι πετρέλαιο και 60% φυσικό αέριο. Η Βόρεια Θάλασσα φιλοξενεί το μεγαλύτερο μέρος αυτών, περίπου το 70%, με σημαντικά αποθέματα να βρίσκονται στη Νορβηγική Θάλασσα (περίπου το 25%) και λιγότερα, αλλά σταθερά αυξανόμενα αποθέματα στη Θάλασσα Barents⁴⁸³. Αναλογιζόμενοι την παγκόσμια ενεργειακή εξάρτηση από το πετρέλαιο σε συνδυασμό με την πολιτική κατάσταση στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες και την απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας, η εκμετάλλευση των ενεργειακών αποθεμάτων του Αρκτικού Κύκλου (τα ανακαλυφθέντα αποθέματα εκεί αγγίζουν το 15% των συνολικών αποθεμάτων παγκοσμίως) καθώς και η περεταίρω έρευνα για ανακάλυψη νέων στην ευρύτερη περιοχή αποτελεί μια διαδικασία που καθιστά τον νορβηγικό Άνω Βορρά περιοχή στρατηγικής σημασίας τόσο για την ίδια τη Νορβηγία όσο και διεθνώς.

---

⁴⁸³ Steven Sawhill, "Resources and the Environment: The New Security Balance", *Focus North*, no.3 (2008), σελ. 1, διαθέσιμο στο <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2008/FN%203-2008.pdf>

Η πρόκληση για τη νορβηγική πολιτική ηγεσία στη συγκεκριμένη περιοχή δεν είναι απλώς η διασφάλιση των νορβηγικών οικονομικών συμφερόντων, κάτι που, φυσικά, είναι αυτονόητο όταν γίνεται λόγος για τόσο πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου. Η δυσκολία έγκειται στην διαχείριση του συνόλου της αναπτυξιακής προοπτικής της περιοχής με τέτοιο τρόπο που να διατηρηθεί το περιβάλλον, κυρίως το φυσικό, αλλά και το πολιτισμικό, όσο το δυνατόν ανέπαφο. Ο στόχος αυτός αποκτά ουσία όταν συνειδητοποιήσει κανείς πως στην εν λόγω περιοχή πραγματοποιείται αυτή τη στιγμή παράλληλη ανάπτυξη μη συμπληρωματικών οικονομικών δραστηριοτήτων. Τα συμφέροντα της ήδη ανεπτυγμένης αλιείας στον Άνω Βορρά μοιάζουν να είναι εντελώς ασύμβατα με την αναπτυξιακή δυναμική της ενεργειακής βιομηχανίας και ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο κερδοφόρων τομέων για την πρόσβασή τους στην περιοχή είναι λογικός και επόμενος.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της πολύπλευρης οικονομικής ανάπτυξης του Άνω Βορρά η νορβηγική πολιτική ηγεσία, και συγκεκριμένα το Υπουργείο Περιβάλλοντος, προετοίμασε ένα Ενοποιημένο Σχέδιο Διαχείρισης για τη Θάλασσα Barents και τα Νησιά Lofoten (Integrated Management Plan for the Barents Sea and Lofoten Islands)⁴⁸⁴ σε μια προσπάθεια να συμφιλιώσει τα συγκρουόμενα συμφέροντα του αλιευτικού και ενεργειακού τομέα και να προωθήσει αμοιβαία συμφέρουσες λύσεις. Αν και τα κέρδη από την εξόρυξη υδρογονανθράκων είναι 15 φορές μεγαλύτερα από αυτά της αλιείας, και οι δύο δραστηριότητες κρίνονται απαραίτητες για την ανάπτυξη της οικονομίας και για το ίδιο το μέλλον της Νορβηγίας. Ειδικότερα, το σχέδιο αυτό, το οποίο παρουσιάστηκε στις 31 Μαρτίου 2006, ορίζει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθούν παλιές και νέες οικονομικές δραστηριότητες στην συγκεκριμένη περιοχή, όπως η αλιεία, η ναυτιλία και η εξόρυξη υδρογονανθράκων, διευκολύνοντας τη συνύπαρξή τους. Το ιδιαίτερα πλούσιο όσο και εύθραυστο περιβάλλον της περιοχής τοποθετείται στο επίκεντρο της λογικής του σχεδίου με την εφαρμογή περιορισμών στα πλαίσια της προσπάθειας εξασφάλισης μιας ήπιας προς αυτό βιώσιμης ανάπτυξης.⁴⁸⁵

Στα πλαίσια της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος του Άνω Βορρά, η νορβηγική κυβέρνηση έχει λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση της ρύπανσης που προκύπτει τόσο από τις εργασίες εξόρυξης και παραγωγής πετρελαίου και αερίου όσο και από τη διαδικασία μεταφοράς του μέσω των θαλάσσιων οδών. Αναφορικά με την πρώτη πηγή

---

⁴⁸⁴ The Royal Norwegian Ministry of the Environment, *Integrated Management of the Marine Environment of the Barents Sea and the Sea Areas off the Lofoten Islands*, Report No. 8 to the Storting (2005-2006), διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/Upload/MD/Vedlegg/Svalbard%20og%20polaromraadene/Forvaltningsplan%20Barentshavet/PDF0080506_engelsk-TS.pdf

⁴⁸⁵ Steven Sawhill, "Resources and the Environment: The New Security Balance", *Focus North*, no.3 (2008), σελ. 2-3

ρύπανσης, το κράτος έχει αποκλείσει κάποιες περιοχές από την έρευνα για ενεργειακά κοιτάσματα και θα επανεξετάσει το ενδεχόμενο να επιτρέψει εν μέρει την επανέναρξη των εξορυκτικών εργασιών μέσα στο 2010. Με άλλα μέτρα επιχειρεί να μετριάσει τη ρύπανση που προκύπτει από την μεταφορά του πετρελαίου στην περιοχή του Άνω Βορρά. Ένα από αυτά είναι η χάραξη οδών ναυσιπλοΐας έξω από τα βορβηγικά χωρικά ύδατα ώστε η επικίνδυνη δραστηριότητα της μεταφοράς αργού πετρελαίου να απομακρυνθεί στο μέτρο του δυνατού από τις ακτές. Επιπροσθέτως, η Νορβηγία έχει προβεί στη δημιουργία ενός συστήματος διαχείρισης της ναυτιλιακής κίνησης με ρόλο την επιτήρηση της παράκτιας ναυτιλίας, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην ελάττωση των πιθανοτήτων πρόκλησης κάποιου ναυτικού ατυχήματος και παράλληλα αυξάνοντας τα περιθώρια αντίδρασης των υπεύθυνων αρχών. Ένα σχετικό σύστημα που βρίσκεται υπό ανάπτυξη είναι και το Barents Sea On-Screen το οποίο θα κάνει χρήση δορυφόρων, πλοίων, αεροσκαφών και άλλων αισθητήρων για τη συνεχή επίτευση περιβαλλοντικών, καιρικών, ναυτιλιακών και άλλων βασικών παραμέτρων⁴⁸⁶.

Πέρα από τη λήψη μέτρων σε κρατικό επίπεδο, η πολιτική ηγεσία της Νορβηγίας έχοντας αντιληφθεί την αδυναμία μιας μονομερούς αναπτυξιακής και περιβαλλοντικής πολιτικής, προωθεί ενεργά τη συνεργασία των χωρών της περιοχής για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των θεμάτων ασφαλείας στην περιοχή του Άνω Βορρά. Στο πλαίσιο αυτής της διεθνούς συνεργασίας, η Νορβηγία αναγνωρίζει πως ο πιο σημαντικός, αν όχι απαραίτητος, εταίρος είναι ουσιαστικά η Ρωσία. Μπορεί η Μόσχα άλλοτε να αποτελούσε τον υπ' αριθμό ένα κίνδυνο για την βορβηγική εθνική κυριαρχία όμως στις μέρες μας η πρόκληση έχει να κάνει περισσότερο με τις φιλοδοξίες του Κρεμλίνου στις βόρειες περιοχές πλησίον του βορβηγικού Άνω Βορρά. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων αερίου και πετρελαίου προς εκμετάλλευση ανήκουν στη Ρωσία και, κατά συνέπεια, η Μόσχα καθίσταται τουλάχιστον συνομιλητής της Νορβηγίας για τις εξελίξεις στον Άνω Βορρά.

Για τη βορβηγική πολιτική ηγεσία το πολιτικό βάρος της Ρωσίας είναι καθόλα αντιληπτό όσο και σεβαστό, όμως στην παρούσα φάση το Όσλο φαίνεται να ξεπερνάει την αμυντική στάση που διατηρούσε επί δεκαετίες απέναντι στη Μόσχα όταν βασική του μέριμνα ήταν η πάση θυσία αποφυγή πρόκλησης της υπερδύναμης με την εξωτερική πολιτική του. Στις μέρες μας, η βορβηγική κυβέρνηση θεωρεί πολύ σημαντικό η Νορβηγία να ηγείται των εξελίξεων στον Άνω Βορρά και όχι απλώς να ακολουθεί τα βήματα των

---

⁴⁸⁶ Steven G Sawhill, "Society and Security in the European Arctic", *Focus North*, no.5 (2008), σελ. 2, διαθέσιμο στο <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2008/FN%205-2008.pdf>

γειτόνων της. Αναφορικά με την κρίσιμη ισορροπία οικονομικής ανάπτυξης, προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και διατήρησης του φυσικού πλούτου που η Νορβηγία επιχειρεί να κρατήσει στη περιοχή, κρίνεται ιδιαίτερα επικίνδυνο να αφεθούν οι περιφερειακές εξελίξεις έρμαιο στις πιέσεις των εκατέρωθεν οικονομικών συμφερόντων. Η βιώσιμη ανάπτυξη στον Άνω Βορρά δεν μπορεί να θεωρείται ούτε εγγυημένη ούτε αυτονόητη δίχως την κρατική υποστήριξη και παρέμβαση. Με αυτά υπόψη, το Όσλο αναπτύσσει δεσμούς συνεργασίας με τη ρωσική πλευρά για τα θέματα του Άνω Βορρά επιχειρώντας αφενός να μεγιστοποιήσει τα οφέλη εκεί όπου τα νορβηγικά και τα ρωσικά συμφέροντα συμπίπτουν και αφετέρου να διατηρήσει υπό σχετικό έλεγχο τη ρωσική συμπεριφορά στην περιοχή, εκεί όπου τα συμφέροντα των δύο χωρών είναι ανταγωνιστικά⁴⁸⁷.

Η διμερής συνεργασία στον Άνω Βορρά είναι εμφανής εδώ και αρκετά χρόνια καθώς οι δύο πλευρές συναντώνται σε ετήσια βάση για τον καθορισμό ποσοστώσεων⁴⁸⁸ για την αλιεία στη Θάλασσα Barents στα πλαίσια της Κοινής Ρωσο-νορβηγικής Επιτροπής Αλιείας (Joint Norwegian-Russian Fisheries Commission)⁴⁸⁹. Εκτός όμως από αυτήν την παραδοσιακή πλέον συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, η Νορβηγία καταβάλλει προσπάθειες για την περεταίρω ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων με τη Ρωσία στο επίπεδο της ενεργειακής βιομηχανίας. Όσο πιο κοντά έρχονται οι δύο πλευρές και όσο ισχυρότερους δεσμούς αναπτύσσουν μεταξύ τους, τόσο περισσότερο ενισχύεται η περιφερειακή ασφάλεια, σύμφωνα με την νορβηγική αντίληψη. Η συνεργασία στον ενεργειακό τομέα μπορεί να εξελιχτεί στην κεντρική δυναμική της ρωσο-νορβηγικής συνεργασίας δεδομένων των κοινών συμφερόντων στη Θάλασσα Barents και του κεντρικού ρόλου της ενεργειακής βιομηχανίας στις οικονομίες των δύο μερών. Επίσης, στο πρόγραμμα Barents 2020⁴⁹⁰ περιλαμβάνεται μια ενδιαφέρουσα περίπτωση συνεργασίας ιδιωτικού και δημόσιου τομέα για την διατήρηση ισορροπίας μεταξύ εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Σκοπό έχει την

---

⁴⁸⁷ Για μια σύντομη εικόνα της προοπτικής της ρωσο-νορβηγικής συνεργασίας στον Άνω Βορρά βλ. Jonas Gahr Støre, *The High North - Challenges and Opportunities. Perspectives on Norwegian-Russian Cooperation*, ομιλία στη Διπλωματική Ακαδημία της Μόσχας, 24/03/2009, διαθέσιμη στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/about_mfa/minister-of-foreign-affairs-jonas-gahr-s/Speeches-and-articles/2009/the-high-north--challenges-and-opportuni.html?id=550795

⁴⁸⁸ Η τελευταία συμφωνία για τις ποσοστώσεις στην αλιεία έκλεισε τον Οκτώβριο του 2008, για περισσότερα βλ. Jørn Krog *Agreement on Norwegian-Russian Quotas for 2009*, Press Release, 17/10/2008, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/fkd/Press-Centre/Press-releases/2008/agreement-on-norwegian-russian-quotas-fo.html?id=532295>

⁴⁸⁹ Για περισσότερα σχετικά με τη ρωσο-νορβηγική συνεργασία πάνω στο θέμα της αλιείας βλ. http://www.fisheries.no/management_control/Norwegian_fisheries_collaboration/Russia.htm

⁴⁹⁰ Ministry of Foreign Affairs, *Barents 2020, A Tool for Forward-Looking High North Policy*, Oslo, September, 2006, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/barents2020e.pdf>

εναρμόνιση των ρωσικών παράκτιων εξορυκτικών δραστηριοτήτων με τα διεθνή βιομηχανικά πρότυπα για την υγεία, την ασφάλεια και το περιβάλλον (HSE, Health, Safety, Environment)⁴⁹¹. Η πρόκληση έγκειται στην εύρεση μιας τομής των νορβηγικών και ρωσικών θέσεων αναφορικά με το εύρος της βιομηχανικής εκμετάλλευσης στην οποία θα προβεί η κάθε πλευρά ώστε να τεθούν κοινά όρια για την εξορυκτική δραστηριότητα των δύο πλευρών στην περιοχή της Θάλασσας Barents.

Αναφορικά με τη διεθνοποίηση των θεμάτων ασφαλείας που αγγίζουν τον Άνω Βορρά η Νορβηγία παρουσιάζεται εξαιρετικά επιφυλακτική. Από την μια έχει να αντιμετωπίσει ένα πολύ σοβαρό ανταγωνισμό στην περιοχή στο πρόσωπο της Ρωσίας και από την άλλη έχει ενδοιασμούς για την εμπλοκή της Ε.Ε. στα ζητήματα του Άνω Βορρά. Η υποστήριξη της Ευρώπης στην νορβηγική αντιπαράθεση με τη Ρωσία, εκεί όπου τα συμφέροντα των δύο χωρών δεν ταυτίζονται, είναι παραπάνω από καλοδεχούμενη, όμως, παράλληλα, οι Σκανδιναβοί είναι επιφυλακτικοί απέναντι στο άνοιγμα της περιοχής στους υπόλοιπους Ευρωπαίους. Στην παρούσα φάση ο Άνω Βορράς είναι πεδίο δράσης κυρίως για τα νορβηγικά οικονομικά συμφέροντα και μια αυξημένη ευρωπαϊκή εμπλοκή (ακόμα και υπέρ της Νορβηγίας) μέσω της διεθνοποίησης των ζητημάτων της περιοχής θα σημάνει το άνοιγμά της στα συμφέροντα και άλλων ενδιαφερόμενων ευρωπαϊκών κρατών κάτι το οποίο η νορβηγική ηγεσία, φυσικά, απεύχεται⁴⁹².

Μια τελευταία πτυχή της νορβηγικής στρατηγικής για τον Άνω Βορρά είναι αυτή της διασφάλισης της υπάρχουσας τοπικής κοινωνικής και πολιτιστικής δομής στην απομακρυσμένη αυτή περιοχή. Η νορβηγική πολιτική ηγεσία κατανοεί φυσικά τη σημασία της εξωτερικής πολιτικής για την εξασφάλιση των οικονομικών συμφερόντων της χώρας στον Άνω Βορρά όμως δεν περιορίζει την έννοια της ανάπτυξης σε ενεργειακούς πόρους και σε έσοδα από αυτούς για την εθνική οικονομία. Ανάπτυξη στον Άνω Βορρά σημαίνει πάνω από όλα ανάπτυξη για τον ίδιο τον ντόπιο πληθυσμό, δηλαδή ανάπτυξη της πολιτιστικής, θεσμικής και φυσικής βάσης με σκοπό τη δημιουργία μιας ευημερούσας τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Η Συνεργασία Barents (Barents Cooperation) είναι ένας θεσμός που αναπτύχθηκε με σκοπό να προωθήσει τη σταθερότητα και την περιφερειακή ενοποίηση στο ευρωπαϊκό αρκτικό τμήμα συνδέοντας τις βόρειες κοινωνίες μεταξύ τους με ευρεία δίκτυα δι-εθνικής (transnational) συνεργασίας⁴⁹³. Η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των πληθυσμών και των τοπικών οικονομιών είναι δυνατό, κάτω από την κατάλληλη καθοδήγηση, να

⁴⁹¹ Ministry of Foreign Affairs, *The Barents 2020 Initiative: A Reliable Framework for Doing Business in the Barents Sea*, Press Release, 27/08/2007, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/News/2007/veritas.html?id=479283>

⁴⁹² Steven G. Sawhill, "Defining the North in Norwegian Politics", σελ.5-6

⁴⁹³ Steven G. Sawhill, "Society and Security in the European Arctic", *Focus North*, no. 5 (2008), σελ. 2

καταλήξει στη δημιουργία ενός περιφερειακού συστήματος συλλογικής ασφάλειας, υπό την έννοια όχι τόσο της στρατιωτικής, όσο της κοινωνιακής, της οικονομικής και της περιβαλλοντικής, και σταδιακά πιθανώς και στη διαμόρφωση μιας ενιαίας ταυτότητας για τις βόρειες κοινωνίες.

3.4. Χαρακτηριστικά της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας

Μέσα από την εξέταση των στόχων της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας και την μελέτη των πολιτικών επιλογών για την επιδίωξη των στόχων αυτών μπορούμε να φτάσουμε στην εξαγωγή ορισμένων βασικών συμπερασμάτων για τα κεντρικά χαρακτηριστικά αυτής σε κάθε υπό ανάλυση περίοδο. Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να πούμε πως δεν υπάρχουν κενά ή ασυνέχειες μεταξύ διακηρύξεων και εφαρμοζόμενης πολιτικής. Αντιθέτως, είναι εμφανής μια αξιοπιστία στη νορβηγική στρατηγική εθνικής ασφαλείας που προκύπτει από τη συνέπεια μεταξύ διακηρυγμένων στόχων και πολιτικών επιλογών, τόσο κατά τον Ψυχρό Πόλεμο όσο και μετά τη λήξη αυτού. Η συνέπεια αυτή είναι που επιτρέπει, ουσιαστικά, στις αξίες που είναι βαθιά εμπεδωμένες στην νορβηγική πολιτική κουλτούρα να εκφραστούν στην πράξη μέσα από τις επιλογές ασφαλειοποίησης στις οποίες έχει προβεί η νορβηγική πολιτική ηγεσία καθώς επίσης και από τις πολιτικές που εφαρμόζει για την αντιμετώπιση ή την πρόληψή τους στα πλαίσια της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της.

Πιο ειδικά, μεταξύ των δύο διακριτών περιόδων στις οποίες εστιάζεται η παρούσα μελέτη, παρατηρούνται κάποιες διαφοροποιήσεις αναφορικά με την νορβηγική αντίληψη των απειλών σε συνδυασμό με μια σταθερά χαμηλή, αλλά ταυτόχρονα και πραγματιστική, εκτίμηση για τους συντελεστές ισχύος της χώρας. Μεταξύ ψυχροπολεμικής και μεταψυχροπολεμικής περιόδου, εκείνο το οποίο δείχνει να αλλάζει περισσότερο είναι η εικόνα που έχει η νορβηγική πολιτική ηγεσία για την σοβιετική και μετέπειτα για τη ρωσική απειλή η οποία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μετριάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Παράλληλα, η νορβηγική ατζέντα από τη δεκαετία του '90 και μετά δείχνει να ανοίγεται στα νέα θέματα ασφαλείας που κάνουν την εμφάνισή τους σε όλο τον κόσμο με μια διάθεση αντιμετώπισης των μη παραδοσιακών αυτών προκλήσεων με τον πιο ενεργητικό τρόπο. Οι στρατηγικές που διαμορφώνονται στις δύο περιόδους εμφανίζουν συνεπώς κάποιες διαφορές κυρίως όσον αφορά την εκάστοτε αντιμετώπιση των ρεαλιστικής φύσεως

κινδύνων και επίσης την ένταση της εστίασης του ενδιαφέροντος στις νέες και μη παραδοσιακές προκλήσεις ασφαλείας.

3.4.1. Ψυχροπολεμική περίοδος

3.4.1.1. Ρασιοναλιστική, πολυμερής εξωτερική πολιτική με έμφαση στη διατήρηση της νορβηγικής πολιτικής αυτονομίας

Οι εξαιρετικά οξείες πολιτικές πιέσεις από τις οποίες επηρεάστηκε η νορβηγική κουλτούρα μετά τη λήξη του Β' Π.Π. και κατά τον Ψυχρό Πόλεμο ευθύνονται σε πολύ μεγάλο βαθμό για τα χαρακτηριστικά της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της χώρας όπως αυτή εφαρμόστηκε κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ανάμεσα σε αυτά, η ανάπτυξη μιας έντονης κλίσης και προτίμησης προς μια συνεργατική λογική για την εξωτερική πολιτική της χώρας αναδεικνύεται ως ένα από τα πλέον αναγνωριστικά στοιχεία της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας. Ο πολυμερής χαρακτήρας της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας γίνεται εμφανής, κατ' αρχήν, στο επίπεδο αντιμετώπισης των πλέον παραδοσιακών απειλών, αυτών κατά της εθνικής ακεραιότητας. Η Νορβηγία από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα βασίστηκε κατά ένα μεγάλο ποσοστό για την άμυνά της απέναντι σε εξωτερικούς κινδύνους και κυρίως για την αποτροπή επιθετικών ενεργειών εναντίων της παρά για την αμιγώς αμυντική διάσταση της ασφάλειας στη συμμετοχή της στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Αυτό, βέβαια, δεν το έκανε υπό τη στενή έννοια του όρου, δηλαδή μέσω της διατήρησης συμμαχικών δυνάμεων στο έδαφός της, αλλά με την ευρύτερη έννοια, του ότι αποτέλεσε αναπόσπαστο και αφοσιωμένο μέλος ενός συνόλου. Η ουσία της πολυμέρειας της νορβηγικής αμυντικής πολιτικής δηλαδή κατ' αυτήν την περίοδο στην δραστήρια συμμετοχή καθεαυτή σε μια δομή συλλογικής ασφάλειας όπως το NATO. Η πρακτική αυτή, σύμφωνη με την νορβηγική συνεργατική πολιτική κουλτούρα και, παράλληλα, συμβατή με τις επιταγές διατήρησης ηρεμίας και χαμηλών τόνων στις σχέσεις με την γειτονική πρώην υπερδύναμη, όντας η βασική πολιτική γραμμή του Όσλο για δεκαετίες, αφενός εξασφάλισε στους Σκανδιναβούς την πολύτιμη γι' αυτούς εθνική κυριαρχία κατά τον Ψυχρό Πόλεμο και, αφετέρου τους προσέφερε αυξημένο κύρος και διεθνή αναγνωρισιμότητα στην μεταψυχροπολεμική εποχή.

Η ίδια πολυμερής διεθνής συμπεριφορά επιδείχθηκε και στην εξωτερική πολιτική της χώρας αναφορικά με πιο πολύπλοκα θέματα που από τη φύση τους δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μεμονωμένα ή βραχυχρόνια και απαιτούσαν τη συνεργασία πολλών μερών για την επίλυσή τους. Ο διεθνής έλεγχος των εξοπλισμών ήταν ένα τέτοιο πρόβλημα καθώς από την αρχή έγινε σαφές πως κανένα κράτος από μόνο του δεν μπορούσε να σταματήσει την εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής ή να περιορίσει τον αριθμό των συμβατικών οπλικών συστημάτων ανά την υφήλιο. Επρόκειτο για ένα ιδιαίτερο θέμα η λύση του οποίου αναζητήθηκε εξαρχής από τη νορβηγική πολιτική ηγεσία στην διεθνή συνεργασία και μόνο. Το Όσλο σε αυτό το επίπεδο όχι απλώς επέλεξε να συμμετάσχει στις διεθνείς διαδικασίες που ξεκίνησαν προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά ενεργά επιδίωξε να ωθήσει και άλλα κράτη να συμβάλλουν στη συλλογική αυτή προσπάθεια χρησιμοποιώντας συστηματικά την διεθνή του διπλωματική επιρροή, ως μέρος της σημαντικής νορβηγικής ήπιας ισχύος, για να ασκήσει πιέσεις. Το μίγμα αυτό της ρεαλιστικής και φιλελεύθερης πολιτικής για τη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας και την ενίσχυση της ασφάλειας της χώρας διαμορφώθηκε σύμφωνα με την αντίληψη των ίδιων των Νορβηγών για την ισχύ της χώρας τους σε συνδυασμό με την αντίληψή τους για τις απειλές απέναντί της, και κυρίως της ΕΣΣΔ. Η χαμηλή εκτίμηση της νορβηγικής πολιτικής ηγεσίας για τα επίπεδα ισχύος της χώρας σε συνδυασμό με την μετρίου μεγέθους προερχόμενη από την σοβιετική ισχύ απειλή οδήγησε λοιπόν στη διαμόρφωση μιας στρατηγικής στηριγμένης σε ένα συνδυασμό πολιτικών εργαλείων όπως οι συμμαχίες, η ίδια αμυντική δυνατότητα και η εκτεταμένη διεθνής συνεργασία.

3.4.1.2. Η διεθνής σταθερότητα ως παράγων ασφαλείας για τη Νορβηγία

Οι λεπτές ισορροπίες που επικρατούσαν στο διεθνές σύστημα κατά την ψυχροπολεμική εποχή διαμόρφωσαν, όπως ειπώθηκε παραπάνω, κατά μεγάλο μέρος τόσο την νορβηγική πολιτική κουλτούρα όσο και τη στρατηγική εθνικής ασφαλείας που ακολουθήθηκε εκείνη την περίοδο. Η έμφαση στη διατήρηση αυτών των ισορροπιών καθώς και της διεθνούς σταθερότητας εν γένει αποτέλεσε ένα δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό της νορβηγικής στρατηγικής. Η συμπεριφορά της χώρας αναφορικά με την εθνική της κυριαρχία σε σχέση με την Σοβιετική Ένωση κατά αυτό το διάστημα μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί ως εξαιρετικά ψύχραιμη αλλά και βαθιά υπεύθυνη απέναντι στις ανησυχίες όλου του κόσμου για την παγκόσμια ειρήνη. Με δεδομένη την ιδιαίτερη ευαισθησία των

Νορβηγών για θέματα που άγγιζαν το θέμα της εθνικής τους κυριαρχίας και πολιτικής ανεξαρτησίας στο διεθνές περιβάλλον θα έπρεπε να περιμένει κανείς μια πιο ουσιαστικά και φανερά νατοϊκή πολιτική κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και έπειτα. Με την σοβιετική απειλή σε απόσταση αναπνοής από το νορβηγικό έδαφος θα ήταν τουλάχιστον λογικά αναμενόμενο η νορβηγική εξωτερική πολιτική να επιδιώξει όσο το δυνατόν πιο δυναμική προστασία της κυριαρχίας της απέναντι στην υπερδύναμη με τη βοήθεια της εξωτερικής εξισορρόπησης. Αντ' αυτού, η Νορβηγία, ενώ αποτέλεσε εξαρχής ένα εκ των πλέον ενθουσιωδών μελών της βορειοατλαντικής συμμαχίας, δεν προέβη στην εγκατάσταση σημαντικών νατοϊκών δυνάμεων στο έδαφός της για την αύξηση της στρατιωτικής της ασφάλειας. Είναι τουλάχιστον οξύμωρο να βλέπει κανείς μια μικρή χώρα με ιδιαίτερα ανεπτυγμένο το αίσθημα αυτονομίας στην πολιτική της κουλτούρα και συνορεύουσα με μια ομολογουμένως πιεστική υπερδύναμη να επιλέγει να μην εκμεταλλευτεί τις στρατιωτικές δυνατότητες της συμμαχίας στην οποία πρόθυμα έχει ενταχθεί. Η επιλογή, όμως, αυτή της Νορβηγίας, όπως εξηγήθηκε παραπάνω, όσο κι αν αντιβαίνει τη στενή ρεαλιστική λογική της ισορροπίας ισχύος, σκοπό είχε τη μη πρόκληση της αντίδρασης της Σοβιετικής Ένωσης. Μια δυναμική παρουσία του NATO στο νορβηγικό έδαφος είναι σίγουρο πως θα έδινε τροφή στην ανάπτυξη υποκειμενικής αντίληψης ανασφάλειας από τη σοβιετική πλευρά και κάτι τέτοιο κατά πάσα πιθανότητα θα οδηγούσε σε ενεργοποίηση του διλήμματος ασφαλείας στην περιοχή της βόρειας Ευρώπης. Η νορβηγική εξωτερική πολιτική με την «ανορθολογική» συμπεριφορά της κατάφερε όχι απλώς να αποτρέψει ένα τέτοιο επικίνδυνο ενδεχόμενο, αλλά και να διατηρήσει την ασφάλεια της χώρας σε ικανοποιητικά επίπεδα καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου κρατώντας, ουσιαστικά, πολύ λεπτές ισορροπίες. Στην περίπτωση των σχέσεών της με την Σοβιετική Ένωση, η Νορβηγία, δίνοντας προτεραιότητα στην περιφερειακή ασφάλεια (μη προκαλώντας την αντίδραση της υπερδύναμης), πέτυχε την αύξηση της εθνικής της ασφάλειας και μάλιστα σε ένα περιβάλλον γεωπολιτικά επικίνδυνο.

3.4.2. Μεταψυχροπολεμική περίοδος

3.4.2.1. Ρασιοναλιστική, πολυμερής εξωτερική πολιτική

Και στην μεταψυχροπολεμική περίοδο, όπως και στην ψυχροπολεμική, το κυριότερο στοιχείο που εξάγεται για τον χαρακτήρα της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας από την διακηρυγμένη και την εφαρμοζόμενη πολυμερή εξωτερική πολιτική μπορούμε να πούμε πως είναι η τάση υπέρ της διεθνούς συνεργασίας για την αντιμετώπιση των οποιωνδήποτε απειλών και προκλήσεων ασφαλείας. Πρόκειται για μια έντονα συνεργατικού ύφους ενεργή διεθνή συμπεριφορά, μάλιστα ακόμα πιο έντονη σε σχέση με το παρελθόν, η οποία πηγάζει από μια ρασιοναλιστική αντίληψη γενικότερα για την πολιτική και που υπογραμμίζει τα πλεονεκτήματα που αποφέρει, κυρίως υπό τη μορφή απόλυτων κερδών για το σύνολο των εμπλεκόμενων δρώντων. Η πολυμερής αυτή διεθνής συμπεριφορά του Όσλο καθίσταται στο διάστημα μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου εμφανής σε ένα ευρύτατο θεματικό φάσμα, από τα ενεργειακά συμφέροντα στο Βορρά μέχρι τις περιβαλλοντικές προκλήσεις και την καταπολέμηση της παγκόσμιας φτώχειας. Η σύγχρονη νορβηγική πολιτική ηγεσία φαίνεται να κλίνει όπως και κατά το παρελθόν προς τέτοιου είδους πολιτικές εμφανώς επηρεασμένη από την πολιτική κουλτούρα που κουβαλάει και η οποία διαμορφώθηκε μέσα από το κατοχικό και αποικιοκρατικό παρελθόν της χώρας.

Η διατήρηση του στενού δεσμού της με το NATO καθώς επίσης και η αναζήτηση αυξημένης συνεργασίας, πλην όμως όχι απόλυτης συμμετοχής, σε ευρωπαϊκό επίπεδο καταδεικνύει την πολυμερή και συνεργατική αυτή λογική στην στρατηγική εθνικής ασφαλείας της χώρας. Αυτό όμως στη σύγχρονη μεταψυχροπολεμική εποχή συμβαίνει πολύ λιγότερο για την εξασφάλιση της εθνικής της κυριαρχίας απέναντι σε κάποιον εξωτερικό αντίπαλο και δη της σύγχρονης Ρωσίας, και πολύ περισσότερο για την συμμετοχή της Νορβηγίας στις διεθνείς προσπάθειες ειρήνευσης που πραγματοποιούνται στις διάφορες ταραγμένες γωνίες του κόσμου. Στη σύγχρονη νορβηγική αντίληψη, η έντονη διεθνής παρουσία της χώρας μέσω της συμμετοχής σε συλλογικούς αμυντικούς σχεδιασμούς και ειρηνευτικές αποστολές είναι ένα κομμάτι της στρατηγικής της άμεσα συνδεδεμένο με την ίδια την εθνική ασφάλεια της χώρας η οποία γίνεται πλέον αντιληπτή με όρους πολύ πιο απομακρυσμένου από τους παραδοσιακούς, ρεαλιστικούς.

Πέρα από το θέμα της άμυνας, ο ρασιοναλιστικός προσανατολισμός της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας είναι εμφανής και σε οικονομικής φύσεως θέματα όπως η εκμετάλλευση και διαχείριση των ενεργειακών και φυσικών πόρων. Είναι πολλές οι περιπτώσεις όπου η μονομερής οικονομική δραστηριότητα είτε δεν είναι εφικτή είτε είναι λιγότερο επικερδής σε σύγκριση με την από κοινού συνεργατική δραστηριοποίηση περισσότερων εταίρων. Ακόμα και σε σημεία που τα νορβηγικά οικονομικά συμφέροντα έρχονται σε αντίθεση με ξένα, κυρίως ρωσικά, συμφέροντα, το Όσλο, σχεδόν κατά κανόνα, επιλέγει το δρόμο της συνεργασίας σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο. Τρανό παράδειγμα αποτελεί η πολυετής ρωσονορβηγική συνεννόηση αναφορικά με την αλιεία στη θάλασσα Barents ενώ ανάλογα λειτουργεί η νορβηγική πολιτική ηγεσία και σε επίπεδο περιβαλλοντικής φροντίδας. Ειδικότερα, στην ευρύτερη περιοχή του Άνω Βορρά που έχει ιδιαίτερη σημασία για τη νορβηγική στρατηγική ασφαλείας, κάθε πολιτική προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος από τις ανθρωπίνες δραστηριότητες επιχειρείται να αναχθεί σε διεθνές επίπεδο ώστε να υπάρξει συλλογική συμφωνία και συνεπώς δέσμευση περισσότερων κυβερνήσεων με σκοπό την επίτευξη όσο το δυνατόν καλύτερων αποτελεσμάτων.

Ανάλογα πολυμερής εμφανίζεται σε αυτήν την περίοδο και η πολιτική της χώρας απέναντι στο ζήτημα του διεθνούς ελέγχου των εξοπλισμών, για το οποίο η θέση της Νορβηγίας παραμένει σταθερή στο ότι πρόκειται για ένα θέμα διεθνούς ενδιαφέροντος και το οποίο συνεπώς μπορεί να αντιμετωπιστεί επιτυχώς μόνο στα πλαίσια της απόλυτης συνεργασίας ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας. Ο ρόλος του Όσλο εμφανίζεται εξαιρετικά ενεργός σε αυτό το επίπεδο προωθώντας την ενίσχυση των καθεστώτων ελέγχου των εξοπλισμών είτε πρόκειται για συμφωνίες ελέγχου και περιορισμού των όπλων μαζικής καταστροφής είτε πρόκειται για διεθνείς συμβάσεις ελέγχου άλλων, συμβατικών τύπων οπλικών συστημάτων και μικρών όπλων.

Ανάλογη πολυμερής συμπεριφορά διακρίνεται, επίσης, σε θέματα όπως η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι περίφημοι νορβηγικοί διάλογοι για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η προσπάθεια άμβλυσης του φαινομένου της φτώχειας ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, κυρίως μέσω της συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις της διεθνούς κοινότητας, και η προώθηση της ειρήνης σε ταραγμένες περιοχές. Σε αυτόν τον τελευταίο τομέα δε, το Όσλο έχει αποδείξει με την κεκαλυμμένη πλην όμως εντυπωσιακά επιτυχημένη μεσολάβησή του στο παλαιστινιακό ζήτημα πως δε διστάζει να λειτουργήσει και μονομερώς αν αυτό πρόκειται να εξυπηρετήσει τον στόχο της ειρήνευσης.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Νορβηγία επιδιώκει την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ανάμειξή της στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια προσπάθεια αφενός να συμβάλει σε κοινές δράσεις και πολιτικές και αφετέρου επιδιώκοντας να αποκτήσει μεγαλύτερη επιρροή στα ευρωπαϊκά ζητήματα. Ενώ όμως είναι ξεκάθαρη η νορβηγική επιθυμία να συμμετέχει ενεργά στις διάφορες ευρωπαϊκές εξελίξεις, οικονομικές, αμυντικές, πολιτικές, είναι επίσης φανερό η επιφυλακτική στάση της χώρας να θέσει εαυτή κομμάτι της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Προτιμά το ρόλο του δραστήριου και αξιόπιστου, πλην όμως εξωτερικού, συνεργάτη παρά το ρόλο ενός ακόμα κράτους-μέλους της ΕΕ. Η στάση αυτή σίγουρα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο κατοχικό και αποικιακό παρελθόν της Νορβηγίας το οποίο έχει διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό και την πολιτική κουλτούρα των Νορβηγών από την οποία πηγάζουν και οι ενισχυμένες τάσεις ανεξαρτησίας. Η ανεπτυγμένη αίσθηση της συνεργασίας και της πολυμερούς εξωτερικής πολιτικής συνοδεύεται από μια εξίσου ανεπτυγμένη και ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτική αυτονομία της χώρας στο διεθνές περιβάλλον.

3.4.2.2. Εστίαση στις νέες απειλές της σύγχρονης ατζέντας ασφαλείας και έμφαση στο άτομο

Από τις διακηρύξεις και τις αντίστοιχες πολιτικές που ακολουθεί η Νορβηγία στα πλαίσια της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, γίνεται αντιληπτό πως οι πολιτικές ηγεσίες της χώρας έχουν επικεντρώσει ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον τους σε ένα μεγάλο φάσμα των σύγχρονων, μη παραδοσιακών προκλήσεων ασφαλείας επιδεικνύοντας ειλικρινή διάθεση να ασχοληθούν ακόμα και με τα ζητήματα εκείνα που συχνά αποτελούν δευτερεύουσες προτεραιότητες για άλλα κράτη. Η εστίαση της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας δεν περιορίζεται σε αυτά τα θέματα που προέκυψαν ή που απέκτησαν μεγάλη δημοσιότητα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001, ουσιαστικά την διεθνή τρομοκρατία και τις παραμέτρους της, αλλά γίνεται σε ένα πλήθος προβλημάτων που η νορβηγική πολιτική ελίτ έχει δείξει έντονη διάθεση να ασφαλειοποιήσει τα τελευταία χρόνια, λειτουργώντας στην ουσία προνοητικά, με σκοπό να τα αντιμετωπίσει περισσότερο προληπτικά παρά κατασταλτικά. Αναφορικά με τα θέματα στα οποία δίνει τόσο μεγάλη έμφαση η σύγχρονη νορβηγική στρατηγική εθνικής ασφαλείας, αυξανόμενη σημασία δείχνει να αποκτά το μεμονωμένο άτομο, είτε πρόκειται για τον ίδιο το Νορβηγό πολίτη

είτε για οποιονδήποτε άλλο άνθρωπο που διατρέχει κάποιο κίνδυνο. Το επίκεντρο της ανάλυσης των ασφαλειοποιούμενων ζητημάτων δηλαδή τοποθετείται στο άτομο ως συνιστούντος μέρος ευρύτερων συνόλων, αλλά και ως απλού και μεμονωμένου αντικειμένου ασφαλείας, η κατάσταση και ευημερία του οποίου εμμέσως επηρεάζει την πολιτική και στη Νορβηγία.

Η εποχή της αμυντικής προστασίας και της διατήρησης της εθνικής κυριαρχίας της χώρας, με παραδοσιακά κυρίως μέσα, ως κυριαρχουσών προτεραιοτήτων στην νορβηγική αντίληψη για την εθνική ασφάλεια έχει πια περάσει με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου και οι νορβηγικές αρχές έκτοτε δείχνουν ολοφάνερα το ενδιαφέρον τους για τις νέες διεθνείς προκλήσεις ασφαλείας. Το παράδειγμα της κοινωνιακής ασφάλειας είναι ενδεικτικό της εμφανούς τάσης της νορβηγικής στρατηγικής να στραφεί προς μη παραδοσιακές απειλές και να τις θέσει υπό έλεγχο προτού εκδηλωθούν και βλάψουν τη νορβηγική κοινωνία. Με την έννοια της κοινωνιακής ασφάλειας η νορβηγική πολιτική ηγεσία μεταψυχροπολεμικά τοποθετεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος την συνολική ευημερία της νορβηγικής κοινωνίας καθώς και την ασφάλεια αυτής από κινδύνους προερχόμενους είτε από εξωτερικές κακόβουλες ενέργειες, όπως για παράδειγμα τρομοκρατικές επιθέσεις, αν και η ίδια νορβηγική ηγεσία αντιλαμβάνεται τη Νορβηγία ως χώρα χαμηλού ρίσκου, ή προερχόμενους από τα σφάλματα και τις απερίσκεπτες δραστηριότητες του ανθρώπου, όπως για παράδειγμα την επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος με τις συνέπειες που την ακολουθούν. Με τη λογική της κοινωνιακής ασφάλειας γίνεται ξεκάθαρο το ότι η φυσική, οικονομική και κοινωνική προστασία του ατόμου, ως του πυρήνα της νορβηγικής κοινωνίας, είναι βασικό, αν όχι το κύριο, χαρακτηριστικό της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας.

Σε ανάλογο μήκος κύματος, η προστασία του ατόμου κατά την περίοδο αυτή αποτελεί ηθική, αλλά και πραγματιστική υποχρέωση της Νορβηγίας και στο εξωτερικό. Το ηθικό μέρος έχει να κάνει με τα κυρίαρχα στοιχεία της νορβηγικής πολιτικής κουλτούρας που εν πολλοίς αποτελούν τμήμα και της συνολικής δυτικής πολιτισμικής ταυτότητας. Το πραγματιστικό μέρος είναι αυτό που για τους Νορβηγούς συνδέει την οικονομική και κοινωνική ασφάλεια των ανθρώπων στο εξωτερικό, και ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, με την ασφάλεια στην ίδια τη Νορβηγία. Φαινόμενα όπως η αυξανόμενη μετανάστευση από τον αναπτυσσόμενο κόσμο, νόμιμη, αλλά κυρίως η παράνομη, η διάδοση θανατηφόρων επιδημιών που μπορούν εύκολα να μεταφερθούν από τη μια άκρη της γης στην άλλη και η ενίσχυση του θρησκευτικού φανατισμού ως αντίδραση στην ανέχεια και γενικά στις κακές συνθήκες διαβίωσης αποτελούν απειλές που έμμεσα

μπορούν να πλήξουν σοβαρά τις ευημερούσες δυτικές κοινωνίες. Στη νορβηγική αντίληψη της διεθνούς πολιτικής αυτά τα φαινόμενα είναι που πρέπει να αντιμετωπιστούν για να μην εξελιχθούν σε ανεπίστρεπτες και ανεξέλεγκτες καταστάσεις με οδυνηρές συνέπειες για ολόκληρο τον κόσμο. Το άτομο και η προσωπική του ασφάλεια βρίσκεται στο επίκεντρο αυτής της αντίληψης καθώς από εκεί ξεκινούν σαν αλυσιδωτή αντίδραση όλες οι εξελίξεις στη διεθνή πολιτική και γενικά στην ανθρώπινη ιστορία. Ο αγώνας για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οργανωμένη προσπάθεια για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης των φτωχότερων χωρών του κόσμου και οι διεθνείς εκκλήσεις και παρεμβάσεις για την επίλυση των συγκρούσεων και την ειρήνευση των ταραγμένων περιοχών του πλανήτη έχουν στην νορβηγική εξωτερική πολιτική απώτερο σκοπό τους το άτομο, τον άνθρωπο σε κάθε γωνιά της γης που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μπορεί να επηρεάσει την ασφάλεια της νορβηγικής κοινωνίας.

3.4.2.3. Έμφαση στη διεθνή ασφάλεια ως παράγοντα της νορβηγικής εθνικής ασφάλειας

Η νορβηγική στρατηγική ασφαλείας, όπως είδαμε παραπάνω, εστιάζει σε μεγάλο βαθμό σε ζητήματα που αφορούν το σύνολο της διεθνούς κοινότητας και που αποτελούν υπάρχουσες ή εν δυνάμει απειλές για ολόκληρο τον κόσμο και όχι αποκλειστικά για τη Νορβηγία ή την ευρύτερη περιοχή της. Η τάση αυτή παρουσιάζεται ιδιαίτερα ισχυροποιημένη μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου με την στρατηγική ασφαλείας της χώρας να δραστηριοποιείται απέναντι σε αυτά τα ζητήματα ακόμη πιο ενεργά. Η νορβηγική εξωτερική πολιτική προσεγγίζει θέματα όπως η προώθηση της ειρήνης και της συμφιλίωσης στον κόσμο, ο έλεγχος των εξοπλισμών, η ανάπτυξη των φτωχότερων περιοχών της γης και η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διεθνώς, όχι απλά υπό τις αξιακές επιρροές της νορβηγικής (αλλά και της ευρύτερης δυτικής) πολιτικής κουλτούρας, αλλά υπό το πρίσμα της νορβηγικής ασφάλειας. Η προτεραιότητα στα ζητήματα αυτά δε σημαίνει περιθωριοποίηση εκείνων που σχετίζονται πιο άμεσα με την ασφάλεια της χώρας και των πολιτών της, αλλά φανερώνει την προνοητική και βαθύτατα υπεύθυνη χάραξη της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας.

Ο διεθνής έλεγχος των εξοπλισμών (είτε αναφορικά με τον έλεγχο διάδοσης είτε με την μείωση των συμβατικών και μη οπλοστασίων) θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως

αποτελεί πεδίο διμερούς ή ολιγομερούς διαπραγμάτευσης μεταξύ των μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων του πλανήτη και όχι πεδίο συλλογικής ευθύνης και πολιτικής για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας. Είναι κατανοητό πως οι μειώσεις των οπλοστασίων και ο έλεγχος της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής αποτελούν κατά κανόνα ενδιαφέρον των στρατιωτικά ισχυρών παιχτών του διεθνούς σκηνικού μια και αφενός αυτοί διαθέτουν τα μεγάλα οπλοστάσια και αφετέρου οι ίδιοι κινδυνεύουν περισσότερο από περειαίρω διάδοση των ΟΜΚ στον κόσμο. Όμως η πάγια νορβηγική στάση στο θέμα αυτό καταδεικνύει με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο την υποχρέωση της διεθνούς κοινότητας, ακόμα και των πιο μικρών μελών της, να επιδείξει όσο το δυνατόν πιο ενεργή πολιτική διάθεση για την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος. Αν αναλογιστεί κανείς τους κινδύνους που προκύπτουν για ολόκληρο τον κόσμο από μια ανεξέλεγκτη διάδοση των πυρηνικών και των λοιπών ΟΜΚ καθώς και από την αύξηση των συμβατικών οπλοστασίων είναι εύκολο να κατανοήσει πως έχει ελάχιστη σημασία για την ασφάλεια ενός κράτους και του πληθυσμού του το πόσο μικρό και αδύναμο ή μεγάλο και ισχυρό είναι στην υποθετική περίπτωση ξεσπάσματος μιας πυρηνικής στρατιωτικής κρίσης. Με αυτήν τη λογική η νορβηγική πολιτική ηγεσία δίνει διαχρονικά το παράδειγμα για τον τρόπο που ένα κράτος οφείλει να αντιμετωπίζει το συγκεκριμένο ζήτημα ακόμα και αν φαινομενικά δεν διαθέτει τη δύναμη να επηρεάσει μονομερώς την κατάσταση. Πίσω από αυτήν την έντονα ενεργή διεθνή παρουσία του Όσλο υπάρχει η βαθιά συνειδητοποίηση της σύνδεσης της διεθνούς ασφάλειας με την ασφάλεια της ίδιας της Νορβηγίας και των πολιτών της η οποία με τη σειρά της πηγάζει από την πολιτική κουλτούρα των Σκανδιναβών και τα έντονα στοιχεία συλλογικής ευθύνης καθώς και συνεργατικότητας που την χαρακτηρίζουν.

Σε ανάλογο μήκος κύματος κυμαίνονται οι εντεινόμενες κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο προσπάθειες της νορβηγικής πολιτικής ηγεσίας για την προώθηση της ειρήνης στις ταραγμένες περιοχές του κόσμου, της οικονομικής ανάπτυξης στις φτωχές χώρες του Νότου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εκείνα τα μέρη που παρατηρούνται έντονα φαινόμενα παραβίασής τους. Η Νορβηγία, εκτός από τις ειρηνευτικές της πρωτοβουλίες που παίρνει σε πολλά μέρη του κόσμου, επενδύει σε ετήσια βάση τεράστια ποσά από το ΑΕΠ της για τη διεθνή αναπτυξιακή και ανθρωπιστική της πολιτική. Οι ενέργειες στις οποίες προβαίνει σε παγκόσμιο επίπεδο προς την κατεύθυνση της επίλυσης των περιφερειακών συγκρούσεων, της συμφιλίωσης των λαών και της προώθησης της σταθερής ειρήνης και ευημερίας μέσω της διπλωματίας και της παροχής βοήθειας στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι ενδεικτικές της σημασίας που αποδίδει η νορβηγική στρατηγική ασφαλείας στην διαμόρφωση συνθηκών ανθρώπινης

ασφάλειας ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές της γης. Η κοινωνική και οικονομική ευημερία της νορβηγικής κοινωνίας, όπως αυτή ερμηνεύεται στην έννοια της κοινωνιακής ασφάλειας είναι σύμφωνα με τις νορβηγικές αρχές συναρτώμενη με την ασφάλεια των ανθρώπων σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο και συνεπώς η νορβηγική ασφάλεια αντιμετωπίζεται ως εν μέρει εξαρτημένη και από τη διεθνή ασφάλεια.

Ένα τελευταίο στοιχείο που καταδεικνύει την έμφαση που δίνουν οι νορβηγικές αρχές στη διεθνή ασφάλεια ως παράγοντα διαμόρφωσης της νορβηγικής εθνικής ασφάλειας στη σύγχρονη εποχή είναι η συμπεριφορά της χώρας αναφορικά με την εθνική της κυριαρχία και τα συμφέροντά της εν γένει σε σχέση με τη γειτονική Ρωσία. Στον οικονομικής κυρίως φύσεως ανταγωνισμό που φυσιολογικά προκύπτει μεταξύ των δύο χωρών αναφορικά με τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων καθώς και τα πλούσια αλιεύματα της περιοχής τους οι Σκανδιναβοί απαντούν με μια ρασιοναλιστική λογική μεγιστοποίησης των απόλυτων κερδών και των δύο πλευρών επενδύοντας κατά το μέγιστο δυνατό στη συνεργασία με τη Ρωσία. Τα βήματα που πραγματοποιεί η νορβηγική εξωτερική πολιτική, συνεπώς, μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ καταδεικνύουν την προτίμηση να διατηρηθεί μια στάση εταιρική προς τη Ρωσία, ακόμα και στα σημεία όπου τα συμφέροντα των δύο χωρών είναι αντίθετα. Εμφανής σκοπός αυτής της απόλυτα υπεύθυνης διεθνούς συμπεριφοράς είναι βέβαια η ενίσχυση της εμπιστοσύνης στις μεταξύ τους σχέσεις και, κατ' επέκταση, η αύξηση της περιφερειακής ασφάλειας κάτω από τον Αρκτικό Κύκλο.

3.5. Συμπερασματικά

Η σημερινή θέση της Νορβηγίας στο διεθνές σύστημα είναι τόσο ιδιαίτερη όσο και επιβλητική. Δίχως να διαθέτει σημαντική στρατιωτική δύναμη και με οικονομική ισχύ σίγουρα όχι παγκόσμιας εμβέλειας έχει καταφέρει να χτίσει ένα διεθνές προφίλ με μεγάλο κύρος, διατηρώντας σημαντική παρουσία σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων της διεθνούς πολιτικής ατζέντας. Σημαντικό στοιχείο στη διαμόρφωση της νορβηγικής στρατηγικής εθνικής ασφαλείας κατά τις δύο υπό ανάλυση περιόδους είναι τόσο η εγχώρια αντίληψη για την ισχύ της χώρας όσο και η αντίληψη για το μέγεθος των απειλών που αυτή αντιμετωπίζει. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου μέχρι και τη λήξη αυτού, η νορβηγική πολιτική ηγεσία και κοινωνία αντιλαμβάνεται τους συντελεστές ισχύος της χώρας ως πολύ χαμηλούς, ειδικά εκείνους που αφορούν την σκληρή ισχύ. Παράλληλα, οι παράγοντες αυτοί εντοπίζουν τη σπουδαιότερη απειλή για τη νορβηγική ασφάλεια στο πρόσωπο της Σοβιετικής Ένωσης χωρίς όμως η εκτίμησή τους αυτή να αγγίζει τα όρια της

απόλυτης απειλής επιβίωσης. Μια πιο ασφαλής τοποθέτηση θα ήταν να πούμε ότι η σοβιετική απειλή για τη Νορβηγία κατά αυτήν την περίοδο αντιμετωπίζεται από την σκανδιναβική πολιτική ηγεσία ως μια μετρίου μεγέθους απειλή, καθόλα αντιμετωπίσιμη μέσα στα πλαίσια μιας ρασιοναλιστικής στρατηγικής ασφαλείας. Αυτή διαμορφώνεται ουσιαστικά σαν ένα μίγμα ρεαλιστικών και φιλελεύθερων πολιτικών επιλογών συνδυασμένων στις κατάλληλες αναλογίες κάθε φορά με σκοπό την μεγιστοποίηση της νορβηγικής ασφάλειας.

Στην περίοδο που ξεκινάει από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η νορβηγική στρατηγική παρουσιάζεται διαφοροποιημένη, κάτι που γίνεται εμφανές κυρίως από τη στάση της απέναντι στη διάδοχο δύναμη της Σοβιετικής Ένωσης, τη σύγχρονη Ρωσία. Η εγχώρια νορβηγική αντίληψη για την εθνική ισχύ παραμένει σε χαμηλά επίπεδα όμως μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ μεταβάλλεται σε μεγάλο βαθμό η νορβηγική αντίληψη για την ρωσική, πλέον, απειλή. Αυτή δεν εκτιμάται πια ως ισομεγέθης με την προγενέστερη, σοβιετική καθώς με το πέρασμα στην μονοπολική εποχή έχουν αλλάξει τόσο τα σχετικά μεγέθη όσο και τα απόλυτα αναφορικά με την παρουσία της υπερδύναμης γείτονος της Νορβηγίας. Στα πλαίσια αυτών των μεταβολών αντιλήψεων διαμορφώνεται και μια διαφορετική σε σχέση με το παρελθόν στρατηγική εθνικής ασφαλείας για τους Σκανδιναβούς η οποία δείχνει να απομακρύνεται ακόμα περισσότερο από το ρεαλισμό και να τείνει προς πιο φιλελεύθερες και κριτικές προσεγγίσεις της έννοιας της ασφάλειας.

Συμμετέχοντας ενεργά στη συζήτηση για τα προβλήματα της σύγχρονης εποχής και καταβάλλοντας ειλικρινείς προσπάθειες για την επίλυσή τους επιδεικνύει μια αξιοσημείωτη συνεργατική συμπεριφορά στην εξωτερική της πολιτική, σε διμερές, ευρωπαϊκό καθώς και διεθνές επίπεδο, η οποία πηγάζει συχνά από μια ρασιοναλιστική αντίληψη της διεθνούς πραγματικότητας. Οι πρωτοβουλίες και γενικότερα η έντονη δραστηριοποίηση της Νορβηγίας αναφορικά με την ειρήνευση περιφερειακών συγκρούσεων, την προώθηση του ελέγχου των εξοπλισμών, την στήριξη του αναπτυσσόμενου κόσμου και την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν συμβάλει στην σημαντική αύξηση της νορβηγικής ήπιας ισχύος στο παγκόσμιο σκηνικό και, με τη σειρά της, η νορβηγική πολιτική ηγεσία χρησιμοποιεί ή επενδύει στην ισχύ αυτή για την εξυπηρέτηση τόσο των νορβηγικών συμφερόντων όσο και για την περεταίρω ανάπτυξη των νορβηγικών θέσεων υπέρ της διεθνούς ασφάλειας. Αυτό, βέβαια, οφείλεται ευθύς εξαρχής στην πραγματιστική αντίληψη της νορβηγικής ηγεσίας για τη θέση της χώρας τόσο στο διεθνές σύστημα όσο και στο περιφερειακό στο οποίο ανήκει και η οποία έχει συμβάλει καθοριστικά στην αναγνώριση και μεγιστοποιημένη εκμετάλλευση των ειδικών συντελεστών ισχύος που η χώρα διαθέτει.

Μοναδική τροχοπέδη στο συνεργατικό χαρακτήρα της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής στο ευρωπαϊκό επίπεδο θα λέγαμε πως αποτελούν οι ιδιαίτερες ευαισθησίες των Νορβηγών σχετικά με την εθνική τους κυριαρχία και πολιτική αυτονομία. Σε αυτόν τον τομέα η Νορβηγία φαίνεται πως επηρεάζεται περισσότερο από το κατοχικό της παρελθόν και τις επιρροές αυτού στη σύγχρονη πολιτική της κουλτούρα παρά από την βαθιά εμπεδωμένη αντίληψη υπέρ της συνεργασίας στην εξωτερική πολιτική. Γι' αυτό, άλλωστε, έχει απορρίψει δύο φορές την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Ακόμα κι έτσι, όμως, συχνά η πολιτική του Όσλο παρουσιάζεται πιο «ευρωπαϊκή» και από τις πολιτικές των ίδιων των κρατών-μελών της ΕΕ δημιουργώντας την εντύπωση πως η χώρα οδεύει δυναμικά προς μια πολιτική ενοποίηση που όμως ποτέ δεν δείχνει πρόθυμη να «κλειδώσει». Η συγκεκριμένη εικόνα που έχει διαμορφωθεί στην αντίληψη της εγχώριας πολιτικής ελίτ αναφορικά με τις σημαντικότερες μορφές της νορβηγικής εθνικής ισχύος προωθεί ακόμα περισσότερο τον εξωστρεφή και συνεργατικό χαρακτήρα της πολιτικής ασφαλείας της. Το στοιχείο της συνεργατικής διάθεσης αυτής συμπληρώνεται στη μεταψυχροπολεμική στρατηγική εθνικής ασφαλείας της Νορβηγίας από την έντονη επικέντρωσή της στο άτομο και στις απειλές κατά της ευημερίας του. Σε αυτό το επίπεδο, η νορβηγική αντίληψη για την ασφάλεια της χώρας, και κατ' επέκταση και η αντίστοιχη στρατηγική της, διαμορφώνεται βαθύτατα επηρεαζόμενη από ζητήματα που απομακρύνονται από την στενά ορισμένη εθνική ασφάλεια και κινούνται στη σφαίρα της ευρύτερης διεθνούς, ενώ για την αντιμετώπισή τους δίνεται έμφαση στη χρήση των εξαιρετικά δυναμικών εργαλείων διεθνούς διπλωματίας και αναπτυξιακής βοήθεια που η χώρα διαθέτει. Πλησιάζοντας έννοιες που αναλύονται στις εναλλακτικές προσεγγίσεις της ασφάλειας, όπως για παράδειγμα στις Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας και στη Σχολή της Κοπεγχάγης, η σύγχρονη, μεταψυχροπολεμική νορβηγική στρατηγική δίνει έμφαση στις ανάγκες του ατόμου ως πυρήνα της νορβηγικής κοινωνίας αναπτύσσοντας τις προτεραιότητές της γύρω από την κοινωνιακή ασφάλεια για το εσωτερικό και την ανθρώπινη ασφάλεια για το διεθνές περιβάλλον.

4. Συμπεράσματα - Γενικεύσεις περί της σχέσης αντίληψης ισχύος και απειλής με την στρατηγική ασφαλείας

Έχοντας ολοκληρώσει τις τρεις περιπτώσιολογικές μελέτες της διατριβής και έχοντας αναλύσει σε βάθος τις στρατηγικές εθνικής ασφαλείας των τριών υπό εξέταση κρατών σε επίπεδο διαμόρφωσης των αντίστοιχων αντιλήψεων για την ισχύ, τις απειλές και τις πολιτικές αντιμετώπισης αυτών, μπορούμε πλέον να συγκεντρώσουμε τις προηγούμενες επιμέρους παρατηρήσεις στο παρόν κεφάλαιο, αφενός, πραγματοποιώντας την απαραίτητη σύνδεση της συγκριτικής μελέτης με τις θεωρίες Διεθνών Σχέσεων και, αφετέρου, εξάγοντας τα όποια συμπεράσματα και γενικεύσεις με βάση τη προκαθορισμένη μεθοδολογική μας επιλογή. Πρόκειται για μια επιτακτική διαδικασία που προβάλλει τα μοναδικής σημασίας γεφυρώματα μεταξύ θεωρίας και πράξης στην διεθνή πραγματικότητα αναδεικνύοντας έτσι τη χρησιμότητα της εννοιολογικής συγκρότησης της ασφάλειας που πραγματοποιείται στο πρώτο μέρος της διατριβής. Παράλληλα, και κατά κύριο λόγο, εξυπηρετεί τον έλεγχο της αρχικής υπόθεσης της διατριβής αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αντίληψης για την εθνική ισχύ και αντίληψης για τις απειλές με την εκάστοτε στρατηγική εθνικής ασφαλείας. Οι τρεις περιπτώσεις της μελέτης συγκρινόμενες ως προς την ανεξάρτητη και την παρεμβαλλόμενη μεταβλητή οδηγούν σε διαφοροποιημένες παρατηρήσεις αναφορικά με την εξαρτημένη μεταβλητή τους, αφού η εκάστοτε αντίληψη ισχύος συνδυαζόμενη με την αντίληψη για το μέγεθος των απειλών καταλήγει στη διαμόρφωση διαφορετικής στρατηγικής ασφαλείας.

4.1. Σύνδεση θεωρίας και πράξης

4.1.1. Ηνωμένες Πολιτείες

4.1.1.1. Περίοδος διακυβέρνησης Clinton

Η πρώτη περιπτωσιολογική μελέτη της διατριβής επικεντρώθηκε στην παρουσίαση και διεξοδική ανάλυση της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ όπως αυτή διαμορφώθηκε τόσο κατά τη διακυβέρνηση Clinton όσο και στη νέα χιλιετία κατά τη διακυβέρνηση Bush. Τα στοιχεία που εξάχθηκαν κατά τη μελέτη της αμερικανικής στρατηγικής από το 1993 μέχρι το 2001 και τη λήξη της θητείας Clinton οδηγούν σε μια συγκεκριμένη εικόνα για το χαρακτήρα αυτής. Ειδικότερα, η αφοσίωση της υπερδύναμης στη διεθνή διεύρυνση του δημοκρατικού μετώπου, η προώθηση της οικονομίας της αγοράς σε παγκόσμια κλίμακα, η διεθνής ειρηνευτική δράση και η πολιτική προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανέδειξαν έναν έντονα φιλελεύθερο πρόσωπο της αμερικανικής στρατηγικής κατ' αυτό το διάστημα. Οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν και κυρίως με τον τρόπο που υποστηρίχθηκαν μέσω των επίσημων διακηρύξεων της κυβέρνησης Clinton παραπέμπουν άμεσα στη φιλελεύθερη θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της ασφάλειας αναδεικνύοντας όλα εκείνα τα μη-παραδοσιακά θέματα που περιθωριοποιεί η ρεαλιστική προσέγγιση.

Η τεράστια συγκριτική υπεροχή της χώρας στο διεθνές σύστημα μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και το πέρασμα στη μονοπολική εποχή ήταν μια πραγματικότητα πρωτόγνωρη για την αμερικανική πολιτική ηγεσία η οποία όμως δεν έσπευσε να εκμεταλλευτεί το γεγονός αυτό για ξεκάθαρα ιδιοτελείς σκοπούς. Η αμερικανική παρουσία στο διεθνές σύστημα την περίοδο 1993-2000 θυμίζει τη συμπεριφορά ενός καλοκάγαθου ηγεμόνα ο οποίος επιχειρεί να διαδώσει στον υπόλοιπο κόσμο τις αξίες που σύμφωνα πάντα με τη δική του υποκειμενική κρίση είναι δίκαιες και σωστές. Οι ΗΠΑ παρά τις παταγώδεις αποτυχίες που έλαβαν χώρα τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης Clinton και κυρίως στο ανθρωπιστικό επίπεδο, στη Σομαλία και τη Ρουάντα, κατάφεραν να διεθνοποιήσουν τις προθέσεις τους στον ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω συγκεκριμένων επεμβάσεων τις οποίες καθοδήγησαν με απόλυτη επιτυχία αργότερα κατά την περίοδο αυτή. Συγκεκριμένα, η επέμβαση στη Βοσνία και η ακόλουθη επέμβαση στο

Κόσσοβο κατέδειξαν τις ευαισθησίες της αμερικανικής στρατηγικής στο εν λόγω ζήτημα ενώ, παράλληλα, η στάση στο θέμα της επαναφοράς της δημοκρατίας στην Αϊτή και η φιλότιμη προσπάθεια επίλυσης του Παλαιστινιακού ενίσχυσαν το προφίλ της δίκαιης υπερδύναμης. Παρόλη την κριτική περί υστερόβουλων⁴⁹⁴ ή υπό προϋποθέσεις αποφάσεων, εντέλει δύσκολα μπορεί κάποιος να ισχυριστεί πως κατά τη διακυβέρνηση Clinton οι ΗΠΑ δεν έδειξαν το ανθρωπιστικό και ειρηνευτικό τους πρόσωπο στον κόσμο αφήνοντας το ρεαλιστικό χαρακτήρα της εξωτερικής τους πολιτικής στο περιθώριο για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

4.1.1.2. Περίοδος διακυβέρνησης Bush

Από το 2001 και μετά και κυρίως με αφορμή τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η υπερδύναμη εισήλθε σε μια περίοδο ταχείας αναδιοργάνωσης της εξωτερικής της πολιτικής με σκοπό την ενίσχυση της ασφάλειάς της απέναντι τόσο στους παραδοσιακούς όσο και στους νέους κινδύνους που αναγνώριζε στη σύγχρονη πραγματικότητα. Οι μεταβολές αυτές που συντελέστηκαν στο εσωτερικό του μοναδικού πόλου ολοκληρωμένης ισχύος (οικονομικής, στρατιωτικής, τεχνολογικής κλπ)⁴⁹⁵ του κόσμου αναπόφευκτα συνέβαλλαν στην μετακύληση των συνεπειών στο διεθνές σύστημα. Η αυξημένη μονομέρεια στην εξωτερική πολιτική της υπερδύναμης κατά την περίοδο αυτή, η διακηρυγμένη πρόθεση διατήρησης του μονοπολικού χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, η αναμόρφωση των κανόνων εθνικής κυριαρχίας, ο προληπτικός πόλεμος, η δραματοποίηση νέων απειλών, η ισχυρή έμφαση στο εθνικό συμφέρον, συχνά μάλιστα εις βάρος της διεθνούς σταθερότητας, η εκμετάλλευση της απόλυτης αμερικανικής στρατιωτικής υπεροχής καθώς και η προτεραιότητα στην διατήρηση αυτής στο διεθνές σύστημα αποτελούν στοιχεία που καταδεικνύουν ένα έντονο ρεαλιστικό προσανατολισμό

---

⁴⁹⁴ William Odom, "American Hegemony: How to Use it, How to Lose it", Middlebury College, Working Paper Series, no.24, Rohatyn Center for International Affairs, 2006, την συνέχεια της μονομερούς αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής από την εποχή της προεδρίας του Bill Clinton επισημαίνει και ο Ivan Eland, λέγοντας πως δεν πρόκειται για κάποιο νέο στοιχείο που εισήγαγε η κυβέρνηση του George W. Bush, Ivan Eland, "Back to the Future: Rediscovering America's Foreign Policy Traditions", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 19, no.3, σελ. 88-89

⁴⁹⁵ Ο Robert Paalberg διακρίνει άλλη μια πτυχή για την αμερικανική ισχύ, την πρωτοπορία της υπερδύναμης στο επίπεδο της έρευνας και τεχνολογίας σε κάθε τομέα, από τον στρατιωτικό έως την παραγωγή ειδών καθημερινής χρήσης και την δημοσίευση επιστημονικών ερευνών επί πάσης φύσεων αντικειμένου, για περισσότερα βλ. Robert Paalberg, "Knowledge as Power: Science, Military Dominance and US Security", *International Security*, Vol. 29, no.1 (Summer 2004)

στην στρατηγική ασφαλείας της χώρας κατά τη διακυβέρνηση Bush⁴⁹⁶. Κατ' αναλογία, δε, με τον υπόλοιπο κόσμο, ο ρεαλιστικός χαρακτήρας αυτός γίνεται πολύ πιο εμφανής ερχόμενος σε αντιπαράθεση με το στοιχείο της διεθνούς συνεργασίας που χαρακτηρίζει ένα πολύ μεγάλο μέρος των σύγχρονων διεθνών σχέσεων και το οποίο εμφανίζεται, συγκριτικά, πολύ πιο ενισχυμένο στη στρατηγική ασφαλείας κατά το αμέσως προηγούμενο διάστημα της διακυβέρνησης Clinton.

Η παραπάνω εικόνα της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό συμβατή με την παραδοσιακή προσέγγιση της ασφάλειας όπως αυτή αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η έμφαση στο εθνικό συμφέρον και στην επιβίωση ως πρωταρχικού σκοπού του κάθε κράτους στο διεθνές σύστημα βρίσκει εφαρμογή στις επιλογές της αμερικανικής στρατηγικής κατά την διακυβέρνηση Bush. Η μονομερής εξωτερική πολιτική με σκοπό την γρήγορη και αποτελεσματική αντιμετώπιση των απειλών για την αμερικανική ασφάλεια, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από την εγχώρια πολιτική ελίτ, αντικατοπτρίζει αυτήν ακριβώς την έμφαση. Στην επιδίωξη του αμερικανικού εθνικού συμφέροντος η διεθνής συνεργασία συχνά ερμηνεύτηκε ως ανασταλτικός παράγοντας ή απλά ως εμπόδιο και με αυτό το σκεπτικό τέθηκε στο περιθώριο δίνοντας χώρο στην μονομερή επιδίωξη των στόχων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μονομερής αποχώρηση από την συνθήκη κατά των αντιβαλλιστικών πυραύλων (ABM Treaty), η προκλητική άρνηση επικύρωσης του πρωτοκόλλου του Κιότο, καθώς και η προώθηση των κατ' ουσία αμιγώς αμερικανικών στρατιωτικών επεμβάσεων στο εξωτερικό, όπως η προληπτικού τύπου επέμβαση στο Ιράκ, παρά τις διεθνείς αντιδράσεις. Πρόκειται για μια κάθετα ορθολογική ιεράρχηση των κρατικών σκοπών, σύμφωνα με τον Mearsheimer, κατά την οποία το πρώτο σε προτεραιότητα μέλημα, πχ η επιβίωση, επιδιώκεται δίχως να λαμβάνονται υπόψη αρνητικές συνέπειες σε δευτερεύοντες σκοπούς, όπως για παράδειγμα η προάσπιση του διεθνούς κύρους ή των πολιτικών αξιών. Η επιδίωξη αυτή, σύμφωνα με το ρεαλιστικό ρεύμα σκέψης, εξυπηρετείται από την σκληρή ισχύ και κυρίως την στρατιωτική. Αυτή έχει χαρακτηριστεί, άλλωστε, και «νόμισμα» των διεθνών σχέσεων εξασφαλίζοντας στο κράτος όχι μόνο την επιβίωσή του, αλλά και την επίτευξη όλων των στόχων του, ενώ, επίσης, έχει τάσεις να ανάγεται η ίδια σε αυτοσκοπό. Αντίστοιχη αντιμετώπιση της ισχύος βλέπουμε και στην περίοδο διακυβέρνησης Bush κατά την οποία αφενός δικαιολογείται η χρήση της

---

⁴⁹⁶ Ο John M. Owen εύστοχα παρατηρεί ότι οι ΗΠΑ λειτουργούν απολαμβάνοντας το γεγονός ότι βρίσκονται στην βαρύτερη πλευρά μιας παγκόσμιας ανισορροπίας ισχύος, John M. Owen, "Transnational Liberalism and US Primacy", *International Security*, Vol. 26, no.3 (Winter 2001-2002), σελ. 117

αμερικανικής σκληρής ισχύος για την επίτευξη των εθνικών σκοπών κι αφετέρου δεδηλωμένα επιδιώκεται τουλάχιστον η διατήρηση, αν όχι αύξηση, της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος και της υπεροχής της έναντι οποιουδήποτε άλλου ανταγωνιστή στο διεθνές σύστημα.

Η σύγχρονη συζήτηση περί ηγεμονικής στάσης των ΗΠΑ στον κόσμο φαίνεται να ταιριάζει απόλυτα στα χαρακτηριστικά που παρατηρούνται κατά τη συγκεκριμένη περίοδο αυτής της περιπτωσιολογικής μελέτης. Οι ΗΠΑ δείχνουν, κινούνται και ομιλούν σαν αυτοκρατορία, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Dimitri K. Simes⁴⁹⁷, ενώ πλήθος ερευνητών, ρεαλιστών και μη, ολοένα και περισσότερο δικαιολογούν τη χρήση του όρου «παγκόσμιου ηγεμόνα» αναφερόμενοι στην υπερδύναμη, υπογραμμίζοντας τις δυνατότητές της σε σχέση με τον κόσμο και τα υπόλοιπα κράτη, αλλά κυρίως επί αυτών. Την τελευταία αυτή επισήμανση κάνει η Elke Krachmann, διαχωρίζοντας τις έννοιες της μονοπολικότητας και της ηγεμονίας αποδίδοντας πια μετά το 2001 την δεύτερη στις ΗΠΑ⁴⁹⁸. Η διατήρηση, δε, αυτής της ηγεμονίας αντιμετωπίζεται από πολλούς ως κύριος στόχος της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής⁴⁹⁹, στοιχείο που συμβαδίζει με την σημασία που έχει αποκτήσει η διατήρηση της στρατιωτικής υπεροχής της χώρας στην αντίληψη για την εθνική της ασφάλεια.

4.1.2. Ελλάδα

4.1.2.1. Περίοδος 1974-1997

Με την δεύτερη περιπτωσιολογική μελέτη, παρατηρείται μια διαφοροποίηση στην αντίληψη περί εθνικής ασφάλειας σε σχέση με την πρώτη, με τον χαρακτήρα της ελληνικής στρατηγικής να διαμορφώνεται επηρεαζόμενος από διαφορετικές αντιλήψεις τόσο για την ισχύ της χώρας όσο και για τις απειλές που αυτή αντιμετωπίζει. Συγκεκριμένα κατά την

---

⁴⁹⁷ "... for many foreigners it increasingly looks, walks and talks like one (an empire) ...", Dimitri K. Simes, "America's Imperial Dilemma", *Foreign Affairs*, Vol. 82, n.6 (Nov-Dec 2003), σελ. 6

⁴⁹⁸ Elke Krachmann, "American Hegemony or Global Governance: Competing Visions of International Security", σελ. 533-536. Για περισσότερα σχετικά με την σταδιακή εξέλιξη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής σε ηγεμονική βλ. Michael Dunne, "US Foreign Relations in the Twentieth Century: From World Power to Global Hegemony", *International Affairs*, Vol. 76, no.1

⁴⁹⁹ James Anderson, "American Hegemony after 11 September: Allies, Rivals and Contradictions", *Geopolitics*, Vol. 8, no.3 (2003), Efstathios T. Fakiolas & Tassos Fakiolas, "Pax American or Multilateralism? Reflecting on the United States' Grand Strategic Vision of Hegemony in the Wake of the 11 September Attacks", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 18, no.4 (Fall 2007), σελ. 53-54

περίοδο από την μεταπολίτευση μέχρι το 1997 η επικρατούσα πολιτική κουλτούρα του αουτσάιντερ δείχνει να επηρεάζει καταλυτικά τη διαμόρφωση της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας προς μια σαφέστατα ρεαλιστική κατεύθυνση. Η ισχύς της χώρας γίνεται αντιληπτή ως πολύ χαμηλή και περιορίζεται απλά στον υπολογισμό της σκληρής στρατιωτικής ισχύος της. Ο εξ ανατολάς κίνδυνος αυτήν την περίοδο ανάγεται σε υπ' αριθμό ένα πρόβλημα για τη χώρα, κάτι που γίνεται εμφανές από την κυριαρχία αυτού στην ελληνική ατζέντα ασφαλείας και από τις ακόλουθες ελληνικές πολιτικές αντιμετώπισής του. Δεν είναι υπερβολή να πει κανείς πως μέχρι και το 1997 είναι φανερό μια τουρκοποίηση της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας η οποία δεν μπορεί να ξεφύγει από τη στενή αντίληψη των συμφερόντων της χώρας σε συνάρτηση με την τουρκική απειλή.

Η τακτική ανάσχεσης που ακολουθεί η ελληνική πλευρά απέναντι στη γείτονα και η προσπάθεια αντιμετώπισής της στα πλαίσια της λογικής ενός συνδυασμού εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης φανερώνει το ρεαλιστικό προσανατολισμό της στρατηγικής ασφαλείας της χώρας μας κατ' αυτό το διάστημα. Η συμμετοχή στο ΝΑΤΟ έχοντας απογοητεύσει την ελληνική πολιτική ελίτ ως αποτρεπτικό μέσο έχει καταστήσει τις εξοπλιστικές δαπάνες ως βασικό μέσο αύξησης της ασφάλειας της χώρας, ενώ παράλληλα η συμμετοχή στην ευρωπαϊκή πορεία ενοποίησης γίνεται αντιληπτή υπό το εξαιρετικά στενό, αν όχι αδιάφορο στρατηγικά, πρίσμα του αποκλεισμού της Τουρκίας από τα ευρωπαϊκά δρώμενα. Ο ρεαλιστικός χαρακτήρας της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας αυτήν την περίοδο γίνεται, τέλος, αντιληπτός από την αποκλειστική έμφαση που δίδεται στην υπεράσπιση της εθνικής κυριαρχίας απέναντι στις αποσυνθετικές εξελίξεις στο περιφερειακό υποσύστημα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης με την ελληνική πλευρά να επιλέγει την παθητική περιχαράκωση αντί της ενεργού πολιτικής παρέμβασης.

4.1.2.2. Περίοδος 1997-2009

Κατ' αντιπαράθεση με την προηγούμενη περίοδο, από το 1997 και έπειτα η ελληνική στρατηγική εθνικής ασφάλειας παρουσιάζει σε επίπεδο αντίληψης απειλών, στόχων και ενδεδειγμένων μέτρων αντιμετώπισης αυτών μια σαφώς πιο πλουραλιστική εικόνα συνδυάζοντας πλήθος στοιχείων, από παραδοσιακές απειλές, μέχρι άλλες που περιλαμβάνονται τόσο στη σύγχρονη ατζέντα ασφαλείας όσο και σε θέματα που κατά βάση ανήκουν στο πεδίο ενδιαφέροντος εναλλακτικών προσεγγίσεων στην ασφάλεια, όπως για παράδειγμα της κριτικής. Αιτία για την αλλαγή αυτή αποτέλεσε η μετεξέλιξη της πολιτικής

κουλτούρας της χώρας από το 1997 και μετά με κύριο σημείο καμπής τη Συμφωνία της Μαδρίτης και αργότερα, το 1999, την άρση του ελληνικού βέτο για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην ΕΕ. Η νέα κουλτούρα της χώρας έκανε εφικτή την πιο ολοκληρωμένη και συνάμα πιο πραγματιστική αξιολόγηση των συντελεστών ισχύος της με αποτέλεσμα αυτή να γίνεται αντιληπτή πλέον ως μεγάλη. Παράλληλα, περιορίστηκε ο ρόλος της τουρκικής απειλής στη συνολική ελληνική ατζέντα ασφαλείας με αποτέλεσμα αφενός η αντίληψη της απειλής αυτής να μετριαστεί και αφετέρου να ενταχθούν και νέα ζητήματα στα πλάνα της σύγχρονης ελληνικής στρατηγικής.

Αναφορικά με τον χαρακτήρα αυτής, αυτός μεταβλήθηκε από αυστηρά ρεαλιστικός σε ένα μίγμα με φιλελεύθερο όπου το ρεαλιστικό στοιχείο περιορίζεται στην απειλή που εξακολουθεί και αποτελεί για τα ελληνικά συμφέροντα (αλλά και την ευρύτερη έννοια της ανάπτυξης⁵⁰⁰ στη χώρα μας) η διεκδικητική ή αναθεωρητική συμπεριφορά της Τουρκίας, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τις ελληνικές πολιτικές ελίτ. Είναι ένα στοιχείο το οποίο ενώ αναγνωρίζεται για δεκαετίες τώρα ως η πλέον αντιπροσωπευτική ρεαλιστικής φύσεως απειλή για την Ελλάδα, η τακτική αντιμετώπισής του έχει αλλάξει σημαντικά σε σχέση με το παρελθόν και από το 1997 και έπειτα έχει σταδιακά διαμορφωθεί προς μια εμφανώς ρασιοναλιστική κατεύθυνση, καταδεικνύοντας τις δυνατότητες επίλυσης που υπάρχουν μακριά από τη σφαίρα της παραδοσιακής προσέγγισης στην ασφάλεια. Αν και από το 1997 και έπειτα η στρατηγική της προσέγγισης με τη γείτονα και η υποστήριξη της ένταξής της στην ΕΕ αποτελούν το πιο σημαντικό νεωτερικό στοιχείο στην ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στην Τουρκία, η ενίσχυση της εθνικής άμυνας εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική ασφαλείας της χώρας μας. Με τις παραδοσιακές απειλές να συμπυκνώνονται, δηλαδή, στο πρόσωπο της τουρκικής, εκλαμβανόμενης ως αναθεωρητικής, πολιτικής η ελληνική αντίληψη για την εθνική ασφάλεια έχει αναγκαστικά, λόγω της συνολικά αναποτελεσματικής στρατηγικής του παρελθόντος, μετεξελιχθεί και έχει οδηγήσει σε πιο ρασιοναλιστικές επιλογές αναφορικά με τη στρατηγική συνολικής αποτροπής της τουρκικής επιθετικότητας και εξασφάλισης της εθνικής κυριαρχίας απέναντι στις διεκδικήσεις της γείτονας.

Πέρα από το παραπάνω, συνδεδεμένο με τη παραδοσιακή προσέγγιση, στοιχείο, η ελληνική στρατηγική ασφαλείας μετά το 1997 απομακρύνεται σημαντικά από το ρεαλιστικό πλαίσιο τονίζοντας τις ανησυχίες της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας για θέματα που

---

⁵⁰⁰ Το κόστος στην ανάπτυξη έχει να κάνει με τις αυξημένες στρατιωτικές δαπάνες στη χώρα μας οι οποίες αφενός αποτελούν σημαντική επιβάρυνση για την ελληνική κοινωνία και αφετέρου δεσμεύουν πολύτιμους πόρους που διαφορετικά θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν την ελληνική οικονομία.

σχετίζονται με την περιφερειακή αναπτυξιακή και πολυμερή συνεργατική λογική. Ενδεικτική είναι η έμφαση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας μας στην περιφερειακή σταθερότητα, στις διεθνείς συνεργασίες και στην τήρηση του Διεθνούς Δικαίου και των κανόνων εθνικής κυριαρχίας. Για την Ελλάδα, η πολιτική σταθερότητα στο άμεσο περιβάλλον της, εκείνο που ορίζεται από το τρίγωνο νοτιοανατολικής Ευρώπης, Καυκάσου και Μέσης Ανατολής, αποτελεί μια βασική προτεραιότητα άμεσα συνδεδεμένη με την εθνική ασφάλεια της χώρας. Η ελληνική πολιτική ηγεσία, στο σύνολό της, έχοντας πλήρη συνείδηση των χρόνιων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών αδυναμιών της συγκεκριμένης περιοχής, αντιμετωπίζει την σταθερότητα ως μοναδικό αντίδοτο στις ανακυκλούμενες και πολυεπίπεδες παθογένειες που παρατηρούνται στον περίγυρο της χώρας. Ο στόχος της περιφερειακής ανάπτυξης μέσω της προώθησης της σταθερότητας στον εν λόγω χώρο είναι ο ίδιος, καθ'αυτός, στόχος εθνικής ασφαλείας για την Ελλάδα η οποία είναι φυσικά, λόγω εγγύτητας, εκτεθειμένη στον αντίκτυπο των πολιτικών εντάσεων και των ανταγωνισμών συμφερόντων που εκδηλώνονται στο συγκεκριμένο γεωγραφικό τρίγωνο. Η υποστήριξη της διεύρυνσης της ΕΕ, δε, στον χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης αυτήν ακριβώς την επιδίωξη εξυπηρετεί, καθώς εγκολπώνοντας παραδοσιακά ασταθείς περιοχές στις ευρωπαϊκές οικονομικοπολιτικές δομές θα εξυπηρετηθεί η ύφεση των ανταγωνισμών και θα προωθηθεί η περιφερειακή συνεργατική συμπεριφορά. Επιπρόσθετα, η πλουραλιστική εικόνα της ελληνικής στρατηγικής ασφαλείας ενισχύεται από την στάση της χώρας απέναντι στην πολυμερή διεθνή συνεργασία και στο Διεθνές Δίκαιο, παράγοντες στους οποίους η ελληνική ηγεσία εδώ και αρκετά χρόνια στηρίζει σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική της πολιτική. Ακόμα και σε περιπτώσεις που αποτελούν κλασικά παραδείγματα της παραδοσιακής ατζέντας ασφαλείας, όπως για παράδειγμα η τουρκική αναθεωρητική στάση στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου, η ελληνική πλευρά κατά την τελευταία δεκαετία φαίνεται πως επιλέγει την αντιμετώπισή τους εκτός του παραδοσιακού ρεαλιστικού πλαισίου, καταφεύγοντας σε μια παράλληλη με την διατήρηση αποτρεπτικής ισχύος πολιτική πρόταξης του Διεθνούς Δικαίου ως ανασχετικού μέσου απέναντι στις διεκδικήσεις της Άγκυρας.

4.1.3. Νορβηγία

4.1.3.1. Ψυχροπολεμική περίοδος

Στην πρώτη υπό εξέταση περίοδο της περιπτωσιολογικής μελέτης της Νορβηγίας τα συμπεράσματα που εξάγονται για το χαρακτήρα της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας της δείχνουν ένα μίγμα φιλελεύθερης και ρεαλιστικής πολιτικής με κάποια εμφανή επίσης στοιχεία που παραπέμπουν στην κριτική προσέγγιση της ασφάλειας. Η εγχώρια αντίληψη για τους συντελεστές ισχύος της χώρας συμβαδίζει με τη διεθνή πραγματικότητα με την νορβηγική ηγεσία να έχει την εικόνα χαμηλών επιπέδων ισχύος για τη χώρα ενώ, παράλληλα, οι απειλές για την ασφάλειά της γίνονται αντιληπτές ως μετρίου μεγέθους. Η πολυμέρεια στην εξωτερική πολιτική είναι ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά που εντοπίζονται κατά την μελέτη της νορβηγικής εθνικής ασφάλειας αυτήν την περίοδο. Σε αυτό το σημείο αναγνωρίζονται και τα μοναδικά ίχνη ρεαλιστικών στοιχείων στη στρατηγική εθνικής ασφάλειας της χώρας αναφορικά με την προστασία της εθνικής ακεραιότητας της απέναντι σε εξωτερικούς εχθρούς με την νορβηγική εθνική κυριαρχία να στηρίζεται κατά βάση στη συμμετοχή της χώρας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο και στην αποτρεπτική ισχύ αυτού απέναντι στην Σοβιετική Ένωση καθ' όλο το μεταπολεμικό και έπειτα ψυχροπολεμικό διάστημα. Πέρα από αυτό, όμως, η νορβηγική εθνική υπόσταση υπερτονίστηκε μέσω της εξαιρετικά δυναμικής παρουσίας της χώρας στο διεθνές προσκήνιο, στην αντιμετώπιση διεθνών και περιφερειακών ζητημάτων που κατά καιρούς απασχόλησαν ή απασχολούν ακόμα τη διεθνή κοινότητα. Ο πολυμερής και συνεργατικός αυτός χαρακτήρας της νορβηγικής εξωτερικής πολιτικής είναι αυτός που προέταξε τόσο αποτελεσματικά, για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας⁵⁰¹, την νορβηγική πολιτική αυτονομία στο διεθνές περιβάλλον και μάλιστα χωρίς να γίνει χρήση κανενός είδους παραδοσιακής ισχύος.

Αυτήν την περίοδο, η ιδιαίτερη πολιτική κουλτούρα που έχει αναπτυχθεί στη χώρα μέσα από το αποικιακό και κατοχικό της παρελθόν σε συνδυασμό με τη γειτνίαση με τη Σοβιετική Ένωση και την ψυχολογική, και πολιτική πίεση που σήμαινε αυτή, δείχνει να επηρεάζει ανεπίστρεπτα τη διαμόρφωση των αντιλήψεων τόσο της νορβηγικής πολιτικής ελίτ όσο και του νορβηγικού λαού για τη θέση της χώρας στο διεθνές σύστημα. Οι εμπειρίες

---

⁵⁰¹ Όπως έχει προαναφερθεί, στο παρελθόν της η Νορβηγία δεν κατάφερε να διανύσει μεγάλα χρονικά διαστήματα απολαμβάνοντας την πολιτική της ανεξαρτησία.

αυτές σημάδεψαν όχι μόνο την συλλογική ιστορική μνήμη των Σκανδιναβών αλλά και τον τρόπο με τον οποίο σχεδίασαν και εφάρμοσαν τη στρατηγική εθνικής ασφαλείας της χώρας κατά το συγκεκριμένο διάστημα. Οι παραδοσιακές ανησυχίες γύρω από την εξασφάλιση της νορβηγικής εθνικής ακεραιότητας και πολιτικής αυτονομίας στο διεθνές σύστημα συνδυάζονται με τη συνεργατική τάση της νορβηγικής πολιτικής ηγεσίας για ένα πολύ μεγάλο φάσμα ζητημάτων, από τον έλεγχο των εξοπλισμών μέχρι την ειρήνευση των περιφερειακών συγκρούσεων και διαμορφώνουν ένα συνολικό μίγμα πολιτικής φιλελεύθερων και ρεαλιστικών θεωρητικών καταβολών.

4.1.3.2. Μεταψυχροπολεμική περίοδος

Η απομάκρυνση της νορβηγικής αντίληψης για την ασφάλεια από το ρεαλισμό γίνεται πιο εμφανής κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο από την έμφαση που τοποθετείται στα σύγχρονα θέματα που κατακλύζουν την διεθνή ατζέντα ασφαλείας. Η στρατηγική αυτής της περιόδου εστιάζει σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων που η ηγεσία της χώρας έχει ενσυνείδητα επιλέξει να πολιτικοποιήσει σε πολύ μεγάλο βαθμό παρά το γεγονός ότι διεθνώς και κατά μέσο όρο απολαμβάνουν σαφώς μικρότερης προσοχής από άλλα κράτη. Η εγχώρια εικόνα για τους συντελεστές ισχύος της χώρας παραμένει το ίδιο χαμηλή με το παρελθόν με τη διαφορά ότι στη μεταψυχροπολεμική εποχή η νορβηγική πολιτική ελίτ δείχνει να εκτιμά μέγεθος των απειλών που αντιμετωπίζει ως σχετικά χαμηλό.

Η ασφαλειοποίηση θεμάτων που έχουν στο επίκεντρό τους κατά βάση το άτομο και την ευημερία αυτού, μεμονωμένα ή σε ομάδες, στο εσωτερικό της χώρας αλλά και οπουδήποτε στον κόσμο, είναι, αν μη τι άλλο, στοιχείο ενδεικτικό της στροφής της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας προς τις εναλλακτικές προσεγγίσεις. Αφενός, παρατηρούνται ολοένα και συχνότερα επίσημες αναφορές στην κοινωνιακή (societal) ασφάλεια υπό την έννοια της φυσικής, οικονομικής και κοινωνικής προστασίας του ατόμου ως του πυρήνα της νορβηγικής κοινωνίας⁵⁰². Πρόκειται για μια προσέγγιση που παραπέμπει άμεσα στην Σχολή της Κοπεγχάγης και, συγκεκριμένα, στην διάκριση των τομέων ασφαλείας από τον Barry Buzan. Ειδικά για εκείνο το μέρος της νορβηγικής κοινωνίας που κατοικεί στο βόρειο τμήμα της χώρας, εντός ή πλησίον του λεγόμενου Άνω Βορρά, η κοινωνιακή ασφάλεια έχει λάβει ύψιστη προτεραιότητα ανάμεσα στα θέματα που

---

⁵⁰² Μια συνοπτική, αλλά κατατοπιστική περιγραφή της έννοιας της κοινωνιακής ασφαλείας στην Νορβηγία δίνουν οι Peter Burgess & Naima Mouhleib, στο “Societal Security: Definitions and Scope for the Norwegian Setting” και στο “A Presentation of the State of Societal Security in Norway”

απασχολούν την νορβηγική πολιτική ηγεσία, με την διατήρηση των ειδικών κοινωνικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του ντόπιου πληθυσμού σε συνδυασμό με την οικονομική του ευημερία σε ένα ευρύτατα παραγωγικό κομμάτι της χώρας να βρίσκεται στην κορυφή της ατζέντας. Αφετέρου, τοποθετείται μεγάλη έμφαση σε θέματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναπτυξιακής πολιτικής και προώθησης της ειρήνης σε ταραγμένες περιοχές. Ανάγοντας αυτά τα θέματα ψηλά στην ατζέντα ασφαλείας της χώρας, η νορβηγική πολιτική ηγεσία ανταποκρίνεται ταυτόχρονα σε μια ηθική και σε μια πραγματιστική υποχρέωσή της. Η πρώτη προκύπτει απευθείας από τη νορβηγική πολιτική κουλτούρα και τις ευαισθησίες αυτής σε αντίστοιχα ζητήματα, ενώ η δεύτερη είναι εκείνη που συνδέει έμμεσα⁵⁰³ την ασφάλεια των ανθρώπων στο εξωτερικό με την ασφάλεια της ίδιας της Νορβηγίας. Οι ανησυχίες αυτές αντικατοπτρίζουν την έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας, όπως αυτή αναπτύχθηκε εντός του πλαισίου της κριτικής προσέγγισης της ασφάλειας μέσω των Κριτικών Σπουδών Ασφαλείας (Critical Security Studies) από τους Ken Booth, Keith Krause και Michael C. Williams⁵⁰⁴. Παράλληλα, υπογραμμίζουν την έμφαση της νορβηγικής πολιτικής στην διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια ως παράγοντα ενίσχυσης της ασφάλειας της ίδιας της χώρας. Ένα ασφαλές διεθνές περιβάλλον αποτελεί προαπαιτούμενο για οποιοδήποτε μακρόπνοο σχεδιασμό ασφαλείας στη νορβηγική στρατηγική καθώς οι περιφερειακές συγκυρίες γίνονται αντιληπτές όχι ως δεδομένα απομονωμένα από τη λειτουργία του υπόλοιπου διεθνούς συστήματος, αλλά ως έμμεσες, πλην όμως ενεργές, συνιστώσες εξελίξεων στην Δύση και κατά προέκταση και στην ίδια τη Νορβηγία.

Σε γενικές γραμμές, κοιτώντας τα βασικά χαρακτηριστικά της νορβηγικής στρατηγικής ασφαλείας κατ' αυτήν την περίοδο, σύντομα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως αυτή επηρεάζεται περισσότερο από τις εναλλακτικές θεωρητικές προσεγγίσεις στην ασφάλεια παρά από την παραδοσιακή. Η εγχώρια εικόνα αυτή, με τη σειρά της, επιτρέπει στη νορβηγική πολιτική ηγεσία να σχηματίζει μια ξεχωριστή άποψη αναφορικά με τα συμφέροντα της χώρας και να εντοπίζει τα ζητήματα εκείνα που άμεσα ή έμμεσα, κατ' αυτήν, αφορούν την ασφάλειά της. Πιο συγκεκριμένα, στο θεωρητικό πεδίο, τα ρεαλιστικά στοιχεία είναι, πλέον, σχεδόν απόντα, τουλάχιστον όσο αφορά τις κλασικές, αντιπροσωπευτικές έννοιες της σκληρής ισχύος (τόσο της στρατιωτικής όσο και της οικονομικής). Από την άλλη, κεντρική θέση στην στρατηγική ασφαλείας της χώρας λαμβάνουν έννοιες οι οποίες ξεκάθαρα ανήκουν στις εναλλακτικές προσεγγίσεις στην

⁵⁰³ Η ασφάλεια των ανθρώπων στον κόσμο μεταφράζεται για τη νορβηγική εθνική ασφάλεια ως χαμηλότερη ένταση μεταναστευτικών ροών, λιγότερες πιθανότητες γέννησης αντιδραστικών ή τρομοκρατικών ομάδων με στόχο τη Δύση και κατά προέκταση μικρότερο φάσμα προβλημάτων προς αντιμετώπιση για την πολιτική ηγεσία στο εσωτερικό.

⁵⁰⁴ Κατά κύριο λόγο στο βιβλίο των Keith Krause και Michael c. Williams (eds), *Critical Security Studies*

ασφάλεια, όπως η ανθρώπινη και η κοινωνιακή ασφάλεια. Συναντάμε, λοιπόν μια εικόνα η οποία εφάπτεται στις προσεγγίσεις εκείνες που προώθησαν την εμβάθυνση στην μελέτη της έννοιας, όπως είναι η Σχολή της Κοπεγχάγης και οι Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας.

4.2. Γενίκευση και παραγωγή 6 διακριτών μοντέλων

Από την παραπάνω συγκριτική μελέτη μεταξύ των τριών περιπτώσεων και με γνώμονα την αρχική υπόθεση της εργασίας επιχειρείται εδώ η γενίκευση του αποτελέσματος για το σύνολο των κρατών που αποτελούν τη δεξαμενή από την οποία επιλέχθηκε το συγκεκριμένο δείγμα. Αυτή κρίνεται πως καθίσταται δυνατή από τη στιγμή που το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης έχει καθορίσει με την απαραίτητη αυστηρότητα τις προϋποθέσεις επιλογής των τριών περιπτώσεων ως αντιπροσωπευτικού δείγματος βάσει του οποίου μπορούν αφενός να ερευνηθούν οι αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών και αφετέρου να αναχθούν με ασφάλεια σε γενικεύσιμο επιστημονικό συμπέρασμα. Η συμπύκνωση των παραπάνω επιμέρους παρατηρήσεων λοιπόν οδηγεί στη διαμόρφωση του παρακάτω πίνακα με την ανεξάρτητη, την παρεμβαλλόμενη και την εξαρτημένη μεταβλητή και τις ανά περίπτωση τιμές αυτών.

μεταβλητές	Κουλτούρα		Πολιτική
	Αντίληψη για την ισχύ (ανεξάρτητη)	Αντίληψη για τις απειλές (παρεμβαλλόμενη)	Στρατηγική ασφαλείας (εξαρτημένη)
1	Υψηλή	Υψηλή	Ρεαλιστική (ΗΠΑ επί Bush)
2	Υψηλή	Μέτρια	Μίγμα ρεαλιστικής - φιλελεύθερης (Ελλάδα 1997-σήμερα)
3	Υψηλή	Χαμηλή	Φιλελεύθερη (ΗΠΑ επί Clinton)
4	Χαμηλή	Υψηλή	Ρεαλιστική (Ελλάδα 1974-1997)
5	Χαμηλή	Μέτρια	Μίγμα ρεαλιστικής-φιλελεύθερης προς κριτική (Νορβηγία ψυχροπολεμικά)
6	Χαμηλή	Χαμηλή	Κριτική, εγκατάλειψη ρεαλισμού (Νορβηγία μεταψυχροπολεμικά)

Οι έξι διακριτές περιπτώσεις του πίνακα αυτού προκύπτουν, όπως είναι εμφανές, από τον συνδυασμό δύο πιθανών τιμών για την ανεξάρτητη μεταβλητή και τριών πιθανών τιμών για την παρεμβαλλόμενη διαμορφώνοντας αντίστοιχα και την τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής. Πρόκειται ουσιαστικά για τη διαμόρφωση μιας τυπολογίας της στρατηγικής εθνικής ασφαλείας που συγκροτείται από τη συνδυαστική επίδραση των αντιλήψεων ισχύος και απειλών και η οποία μάλιστα αναδεικνύει τη συγκριτικά μεγαλύτερη βαρύτητα της αντίληψης περί απειλών από την αντίστοιχη αντίληψη περί ισχύος για τη διαμόρφωση της εκάστοτε στρατηγικής. Στην πρώτη από αυτές τις περιπτώσεις η αντίληψη υψηλών επιπέδων ισχύος σε συνδυασμό με υψηλή εκτίμηση των απειλών οδηγούν σε ρεαλιστικές στρατηγικές ασφαλείας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αμερικανική στρατηγική μετά το 2001 κατά τη διακυβέρνηση Bush. Η πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ κατά αυτό το διάστημα λειτούργησε στο εξωτερικό με εξόφθαλμα ρεαλιστικό τρόπο συχνά παραμερίζοντας διεθνείς κανόνες και άλλους παράγοντες του διεθνούς συστήματος επιδιώκοντας το στενά ορισμένο εθνικό συμφέρον της χώρας. Η εγχώρια πεποίθηση περί της ασύγκριτης ανωτερότητας της αμερικανικής σκληρής ισχύος μαζί με την αναγωγή της τρομοκρατίας σε υπέρτατο εχθρό οδήγησαν στην διαμόρφωση αυτής της στρατηγικής ασφαλείας για την οποία σχεδόν σύσσωμη η διεθνής κοινή γνώμη δυσανασχέτησε μετά την εφαρμογή της στο Αφγανιστάν, το Ιράκ καθώς και σε άλλες περιπτώσεις.

Η δεύτερη περίπτωση περιγράφει τις συνθήκες όπου μια εσωτερική αντίληψη για υψηλά επίπεδα εθνικής ισχύος συνδυαζόμενη αυτήν τη φορά με μια μέτρια εκτίμηση των απειλών οδηγούν από κοινού στη διαμόρφωση μιας στρατηγικής εθνικής ασφαλείας που παραπέμπει περισσότερο σε ένα μίγμα ρεαλισμού και φιλελευθερισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας κατά την περίοδο από το 1997 και έπειτα, όταν σταδιακά άρχισε να εδραιώνεται στη χώρα η νέα εργαλειακή κουλτούρα, ταιριάζει απόλυτα σε αυτήν την περιγραφή. Η εικόνα που είχε η τότε πολιτική ηγεσία για τους συντελεστές ισχύος της χώρας ήταν σημαντικά αναβαθμισμένη σε σχέση με τα αμέσως προηγούμενα χρόνια αναγνωρίζοντας πως οι οικονομικές δυνατότητες σε συνδυασμό με τους παράγοντες ήπιας ισχύος της χώρας καθιστούσαν τη Ελλάδα μια ισχυρή χώρα στο διεθνές σύστημα. Παράλληλα, η αποτουρκοποίηση της ατζέντας ασφαλείας, με τη στρατηγική κοινωνικοποίησης της Τουρκίας στο επίκεντρο της νέας προσέγγισης προς τη γείτονα, και η ενεργή ανάμειξη στα ζητήματα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης είναι στοιχεία ενδεικτικά της εγχώριας μετριασμένης αντίληψης για το μέγεθος των απειλών κατά της ασφάλειας της χώρας. Ο συνδυασμός των δύο αντιλήψεων οδήγησε στην σύγχρονη ελληνική στρατηγική που γνωρίσαμε μετά το 1997 με τα σαφώς ασθενέστερα ρεαλιστικά χαρακτηριστικά.

Στην τρίτη περίπτωση του πίνακα η υψηλή αντίληψη για την εθνική ισχύ συναντά μια χαμηλή εγχώρια εκτίμηση για τις απειλές, ένας συνδυασμός που καταλήγει στην εφαρμογή μιας φιλελεύθερης στρατηγικής ασφαλείας. Η περίοδος διακυβέρνησης Clinton στις ΗΠΑ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της εξαγόμενης σχέσης. Η εικόνα που είχε η αμερικανική πολιτική ηγεσία για την ισχύ της χώρας μετά την κατάρρευση του αντίπαλου δέους, της Σοβιετικής Ένωσης, ήταν πρωτόγνωρα αυξημένη. Αντιθέτως, η απουσία της σοβιετικής απειλής και το πέρασμα στη μονοπολική εποχή διαμόρφωσε μια εξαιρετικά περιορισμένη αντίληψη στην ηγεσία των ΗΠΑ αναφορικά με τις απειλές που αντιμετώπιζε η χώρα στο νέο διεθνές σύστημα. Αποτέλεσμα ήταν να ακολουθήσει η συγκεκριμένη κυβέρνηση μια στρατηγική ασφαλείας με έντονα φιλελεύθερους στόχους και πολιτικές δίνοντας αυξημένη σημασία σε ζητήματα όπως η διάδοση της δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ειρήνευση των απανταχού βίαιων συγκρούσεων.

Στην τέταρτη περίπτωση συνδυάζεται για πρώτη φορά μια αντίληψη χαμηλών επιπέδων ισχύος με υψηλή εκτίμηση περί απειλών, κάτι που οδηγεί στην εφαρμογή μιας στρατηγικής η οποία εμπίπτει στο ρεαλιστικό θεωρητικό πλαίσιο. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα εδώ αποτελεί η Ελλάδα κατά την περίοδο από τη μεταπολίτευση μέχρι περίπου και το 1997 όταν άρχισε να μεταβάλλεται η πολιτική κουλτούρα της χώρας. Η μέχρι τότε επικρατούσα κουλτούρα του αουτσαϊντερ ή αδυνάτου επηρέαζε έντονα την εγχώρια εικόνα για τους συντελεστές ισχύος της χώρας οι οποίοι γίνονταν αντιληπτοί ως εξαιρετικά χαμηλοί. Παράλληλα η εκτίμηση της πολιτικής ηγεσίας της χώρας για τις απειλές απέναντι στην ασφάλειά της ήταν εξαιρετικά υψηλή με την Τουρκία να βρίσκεται στην κορυφή αυτών ως ο υπέρτατος κίνδυνος για τα ελληνικά συμφέροντα και ακόμα και την ίδια την εθνική κυριαρχία της χώρας. Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων οδήγησε στην διαμόρφωση μιας στρατηγικής ασφαλείας κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο με εμφανώς ρεαλιστικές καταβολές και με τους στόχους της να περιορίζονται κυρίως γύρω από την ανάσχεση της τουρκικής απειλής.

Η πέμπτη περίπτωση του παραπάνω πίνακα περιγράφει την διαδικασία κατά την οποία μια χαμηλή αντίληψη για την εθνική ισχύ σε συνάρτηση με μια μέτρια εκτίμηση των απειλών φέρνει ως αποτέλεσμα μια στρατηγική ασφαλείας που μοιάζει με μίγμα ρεαλιστικής και φιλελεύθερης πολιτικής πιθανώς και με κάποια στοιχεία της κριτικής παράδοσης. Η νορβηγική στρατηγική εθνικής ασφαλείας κατά την ψυχροπολεμική περίοδο είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του συνδυασμού αντιλήψεων ισχύος και απειλών. Η πολιτική ηγεσία της χώρας εκείνο το διάστημα είχε μια σαφή εικόνα για τους

χαμηλούς συντελεστές ισχύος της και αντιλαμβανόταν το μέγεθος των απειλών για την ασφάλειά της ως μέτριο με κύρια πηγή αυτών ουσιαστικά την γειτνιάζουσα Σοβιετική Ένωση με την οποία όμως ποτέ δεν τέθηκε θέμα έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης. Ο συνδυασμός των εγχώριων αντιλήψεων αυτών οδήγησε στη διαμόρφωση μια στρατηγικής εθνικής ασφαλείας με σαφή την παρουσία τόσο ρεαλιστικών όσο και φιλελεύθερων και κριτικών χαρακτηριστικών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι παράλληλα με τη χρήση της εξωτερικής εξισορρόπησης μέσω της συμμετοχής στο NATO, η χώρα προτίμησε να ακολουθήσει μια ήπια πολιτική συνεργασίας με τη Σοβιετική Ένωση ενώ ταυτόχρονα επένδυσε στην οικοδόμηση ενός ειρηνευτικού προφίλ με έντονη παρουσία διεθνώς.

Στην έκτη και τελευταία περίπτωση του πίνακα περιγράφεται ο συνδυασμός μιας χαμηλής εκτίμησης για τα επίπεδα εθνικής ισχύος με μια επίσης χαμηλή εκτίμηση για τις απειλές κατά της εθνικής ασφαλείας. Και πάλι η μελέτη της Νορβηγίας προσφέρει ένα κατάλληλο παράδειγμα για την κατανόηση αυτής της διαδικασίας όμως αυτή τη φορά στην μεταψυχροπολεμική της περίοδο. Συγκεκριμένα, η σύγχρονη νορβηγική πολιτική ηγεσία φαίνεται αφενός να διατηρεί την ίδια, χαμηλή εικόνα για τους συντελεστές εθνικής ισχύος ενώ την ίδια στιγμή αντιλαμβάνεται το μέγεθος του συνόλου των απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα πολύ πιο χαμηλά σε σχέση με το παρελθόν και την ψυχροπολεμική περίοδο. Ο συνδυασμός των συγκεκριμένων εγχώριων αντιλήψεων περί ισχύος και απειλών οδήγησε στη διαμόρφωση μιας σύγχρονης στρατηγικής ασφαλείας η οποία κλίνει εμφανέστατα προς την κριτική προσέγγιση της έννοιας έχοντας απολέσει σχεδόν το σύνολο των ρεαλιστικών της χαρακτηριστικών.

Εδώ είναι χρήσιμο να επισημανθεί πως από τα έξι αποτελέσματα στα οποία οδηγούν οι έξι διαφορετικοί συνδυασμοί της ανεξάρτητης και της παρεμβαλλόμενης μεταβλητής, δύο ζεύγη αποτελεσμάτων παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες μεταξύ τους καθώς εμπίπτουν στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο. Το πρώτο ζεύγος αφορά τη στρατηγική ασφαλείας των ΗΠΑ κατά την περίοδο Bush και τη στρατηγική ασφαλείας της Ελλάδας κατά την περίοδο από το 1974 έως το 1997 που αμφότερες παρουσιάζουν εμφανείς ρεαλιστικές καταβολές. Χωρίς σε καμία περίπτωση να σημαίνει αυτό πως οι δύο στρατηγικές είναι πανομοιότυπες, κρίνεται αναγκαίο να υπογραμμιστεί η παρατήρηση πως με βάσει τις δύο αυτές περιπτώσεις οι αντιλήψεις περί υψηλών επιπέδων απειλών δείχνουν να λειτουργούν σχεδόν καταλυτικά στη διαμόρφωση των στρατηγικών ασφαλείας σε βαθμό που οι αντίστοιχες αντιλήψεις περί ισχύος να μην επιδεικνύουν μεγάλη βαρύτητα ή να συντελούν μονάχα στην διαφοροποίηση κάποιων επιμέρους στοιχείων εντός όμως του ίδιου θεωρητικού πλαισίου στο οποίο οδηγεί η αντίληψη περί απειλών. Το δεύτερο ζεύγος

αφορά τη στρατηγική ασφαλείας της Ελλάδας από το 1997 μέχρι το 2009 και τη στρατηγική ασφαλείας της Νορβηγίας κατά τη ψυχροπολεμική περίοδο που αμφότερες καταδεικνύουν ένα μίγμα ρεαλιστικών και φιλελεύθερων καταβολών με τη δεύτερη όμως να διαφοροποιείται ως προς την εμφάνιση ορισμένων στοιχείων από την κριτική προσέγγιση στην ασφάλεια.

Διαθέτοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα τόσο για τους τρόπους αλληλεπίδρασης μεταξύ των επιμέρους στοιχείων της πολιτικής κουλτούρας, όπως των αντιλήψεων για την ισχύ και τις απειλές, όσο και για τη συνεπαγόμενη στρατηγική που προκύπτει ανά περίπτωση κρίνεται πλέον κατάλληλη η στιγμή για να ολοκληρωθούν τα συμπεράσματα της μελέτης. Η διακύμανση αντίληψης ισχύος και αντίληψης απειλών σε συνδυασμό με το αυστηρά προσδιορισμένο περιβάλλον της μελέτης, όπου τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των κρατών παραμένουν σε μεγάλο ποσοστό παρόμοια, οδηγεί στην εδραίωση μιας αιτιώδους σχέσης μεταξύ αντίληψης ισχύος και απειλών αφενός και εφαρμοζόμενης στρατηγικής εθνικής ασφαλείας αφετέρου. Καταλήγει, δηλαδή, η αρχική υπόθεση της διατριβής όχι απλά να επιβεβαιώνεται, αλλά και να συγκεκριμενοποιείται, καταδεικνύοντας εντός του συγκεκριμένου δείγματος τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ αντιλήψεων για την ισχύ και τις απειλές με την εκάστοτε διαμορφούμενη στρατηγική ασφαλείας. Η διαφοροποίηση αυτή διατηρεί τις ρίζες της στην ανά περίοδο επικρατούσα σε καθεμιά από τις τρεις χώρες κουλτούρα η οποία έχει προηγουμένως διαμορφωθεί με μοναδικό ανά περίπτωση τρόπο μέσα από ξεχωριστές ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες οι οποίες αφήνουν ανεξίτηλα τα σημάδια τους στην διαμόρφωση των εκάστοτε εγχώριων αντιλήψεων τόσο περί των συντελεστών εθνικής ισχύος όσο και περί των υποκειμενικά εντοπιζόμενων απειλών καθώς και των αντίστοιχων κρινόμενων ως βέλτιστων μέσων αντιμετώπισης αυτών. Η εξαγωγή της παραπάνω σχέσης αιτιότητας μεταξύ ανεξάρτητης, παρεμβαλλόμενης και εξαρτημένης μεταβλητής, τοποθετημένη εντός ενός ομοιογενούς και περιορισμένου πλαισίου, πληροί τις προϋποθέσεις για την έγκυρη και ασφαλή γενίκευσή της για το σύνολο των περιπτώσεων που εμπίπτουν στην ευρύτερη δεξαμενή από την οποία επιλέχθηκε και το δείγμα της παρούσα διατριβής και η οποία δεν είναι άλλη από το σύνολο των κρατών που μοιράζονται μεταξύ τους όλες εκείνες τις κοινωνικές, πολιτικές και λοιπές αξίες οι οποίες χαρακτηρίζουν αυτό που σήμερα αποκαλούμε «δυτικό κόσμο».

V. Επίλογος

Κλείνοντας, κρίνεται θεμιτό και χρήσιμο να γίνει μια τελευταία και συνοπτική αναφορά σε όλα όσα έγιναν αντικείμενο πραγμάτευσης στη διατριβή, ώστε ο αναγνώστης ολοκληρώνοντας την μελέτη του παρόντος πονήματος να έχει τη δυνατότητα με μια σύντομη αναδρομή σε καθεμιά από τις βασικές πτυχές της εργασίας να διατηρήσει νωπή τόσο τη λογική συνέχεια που ακολουθεί η διατριβή όσο και τα αποτελέσματα αυτής. Η σύνοψη των ερωτημάτων που τέθηκαν και των απαντήσεων που δόθηκαν είναι, εξάλλου, η πεμπτούσια της εργασίας και η παρουσίαση αυτών ως επιλόγου αποτελεί το ιδανικό κλείσιμο για μια επιστημονική προσπάθεια. Παρακάτω, συνεπώς, ακολουθεί η παράθεση των βασικότερων στοιχείων της παρούσας εργασίας καθώς επίσης και κάποια τελευταία λόγια αναφορικά με τη σχέση αυτής με τις Διεθνείς Σχέσεις, αλλά και τη σύνδεσή της με την πραγματικότητα.

Σκοπός της εργασίας, όπως αναφέρθηκε και στα αρχικά της στάδια, τόσο στην εισαγωγή όσο και στο κεφάλαιο περί μεθοδολογίας, ήταν αφενός η παρουσίαση της επιστημονικής συζήτησης γύρω από την έννοια της ασφάλειας κι αφετέρου ο έλεγχος μιας υπόθεσης αναφορικά με τη σχέση αντίληψης εθνικής ισχύος και εφαρμοζόμενης στρατηγικής εθνικής ασφαλείας. Κατά συνέπεια, το πρώτο τμήμα της διατριβής επικέντρωσε στην παρουσίαση και ανάλυση των διαφόρων προσεγγίσεων στην έννοια της ασφάλειας όπως αυτές εξελίσσονται μέχρι και σήμερα και συντελούν μέσω της τροφοδοσίας της θεωρητικής αντιπαράθεσης στην ανάδειξη της σπουδαιότητας και της ποικιλομορφίας του αντικειμένου. Μέσα από την μελέτη της αντιπαράθεσης αυτής ξεχώρισαν οι κύριες από αυτές τις θεωρητικές προσεγγίσεις της ασφάλειας οι οποίες, βεβαίως, προέρχονται από και εκπροσωπούν διαφορετικό θεωρητικό πλαίσιο η καθεμιά. Εκτός τούτου, έγιναν αντιληπτοί οι ερευνητικοί ορίζοντες που ανοίγονται από τον συνδυασμό διεύρυνσης και εμβάθυνσης της ανάλυσης και οι οποίοι οδηγούν στην πληρέστερη κατανόηση της ασφάλειας και των παραμέτρων της. Εξετάζοντας τις υπάρχουσες προσεγγίσεις, την παραδοσιακή, την πλουραλιστική, την κριτική, την Σχολή της Κοπεγχάγης και την κουλτουραλιστική, αναδείχθηκαν τόσο τα ισχυρά σημεία όσο και οι αδυναμίες αυτών, καθιστώντας την επιλογή ενός μεθοδολογικά ισχυρού θεωρητικού πλαισίου μια καθόλου απλή υπόθεση. Ως ενδεδειγμένη λύση για την παρούσα διατριβή κρίθηκε, συνεπώς, η διαμόρφωση ενός νέου, συνδυαστικού θεωρητικού πλαισίου μέσα από την επιλογή συμβατών χαρακτηριστικών από τις υπάρχουσες προσεγγίσεις. Πιο

συγκεκριμένα, η εργασία κινήθηκε πάνω στην γενικότερη λογική της έννοιας της ασφαλειοποίησης, όπως αυτή χρησιμοποιείται στην Σχολή της Κοπεγχάγης, και εντός των κονστρουκτιβιστικών γραμμών που ορίζονται από την κουλτουραλιστική προσέγγιση, αναφορικά με την επιρροή των αξιακών στοιχείων στη διαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας των δρώντων και κατ' επέκταση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών.

Την προσπάθεια εννοιολογικής συγκρότησης της ασφάλειας ακολουθεί στο δεύτερο και κυρίως τμήμα της εργασίας η συγκριτική μελέτη με σκοπό τον έλεγχο μιας υπόθεσης σχετικά με το αν διαφορετικές αντιλήψεις για τα επίπεδα ισχύος, μέσω διαφορετικών επίσης εκτιμήσεων για τις απειλές, οδηγούν σε διαφορετικές πολιτικές για την εθνική ασφάλεια, καθώς επίσης το πότε και το γιατί συμβαίνει αυτό. Πρόκειται για το συγκριτικό μέρος της διατριβής όπου με βάση την σύγκριση τριών προσεκτικά επιλεγμένων περιπτωσιολογικών μελετών, εξετασμένων σε δύο διακριτές περιόδους η καθεμιά, επιχειρείται η εξαγωγή συμπερασμάτων για τη σχέση μεταξύ αντιλήψεων εθνικής ισχύος και στρατηγικής ασφάλειας καθώς επίσης και η γενίκευση αυτών. Ο επιτυχής έλεγχος της αρχικά πραγματοποιηθείσας υπόθεσης μέσα στο ελεγχόμενο περιβάλλον του αυστηρά καθορισμένου δείγματος οδηγεί στην επιβεβαίωση καθώς επίσης και στην περαιτέρω συγκεκριμενοποίηση αυτής. Μετά την πραγματοποίηση των τριών επιμέρους περιπτωσιολογικών μελετών διαμορφώνεται βάσει των εξαχθέντων αποτελεσμάτων αυτών ένα σύνολο έξι συνολικά διακριτών συνδυασμών μεταξύ αντιλήψεων ισχύος και αντιλήψεων περί απειλών. Πρόκειται για την ανεξάρτητη και παρεμβαλλόμενη μεταβλητή της παρούσας μελέτης αντίστοιχα οι οποίες συνδυαζόμενες διαμορφώνουν την εκάστοτε στρατηγική εθνικής ασφάλειας η οποία διατηρεί το ρόλο της εξαρτημένης μεταβλητής. Οι έξι διακριτοί συνδυασμοί προκύπτουν από τις τιμές που λαμβάνουν οι μεταβλητές αυτές και ανταποκρίνονται στις επιμέρους ιδιαιτερότητες της εκάστοτε επικρατούσας πολιτικής κουλτούρας στις τρεις υπό εξέταση περιπτώσεις.

Η τήρηση αυστηρών μεθοδολογικών κριτηρίων επιλογής για τις εν λόγω χώρες συντελεί στην δυνατότητα γενίκευσης του συμπεράσματος αυτού για το σύνολο του υποψήφιου δείγματος. Πρόκειται, συνεπώς, για μια εξαχθείσα αιτιώδη σχέση η οποία συνδέει κατά τρόπο άμεσο την αντίληψη για την εθνική ισχύ των κρατών και την αντίληψη για τις απειλές εναντίων τους με την κατά περίπτωση διαμόρφωση της στρατηγικής για την αντιμετώπιση των τελευταίων. Η εξαγωγή των παραπάνω συμπερασμάτων αναφορικά με τις έξι διακριτές περιπτώσεις αλληλεπίδρασης των αντιλήψεων ισχύος και απειλών για τη διαμόρφωση της εκάστοτε στρατηγικής ασφάλειας θα αποτελούσε μια επιστημονική «πύρρειο νίκη» εάν δεν ήταν εμφανής η συνδεσιμότητά τους με την σύγχρονη διεθνή

πραγματικότητα. Μπορεί το οποιοδήποτε επιστημονικά εξαχθέν αποτέλεσμα να αποτελεί το επιστέγασμα της προσπάθειας του ερευνητή, αλλά το όφελος από την συνολική ερευνητική προσπάθεια, καθώς επίσης και η ηθική ανταμοιβή, είναι σίγουρα ασύγκριτα μεγαλύτερα όταν τα συμπεράσματα έχουν προφανή και χρήσιμη εφαρμογή τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Εν προκειμένω, η παρούσα διατριβή πραγματεύεται συνδυαστικά δύο εκ των πλέον πολυσυζητημένων και βαρυσήμαντων εννοιών των Διεθνών Σχέσεων, αυτών της ισχύος και της ασφάλειας και συγκεκριμένα σε επίπεδο αντίληψεων ισχύος και απειλών από την πλευρά των τοπικών κοινωνιών και κυρίως των πολιτικών παραγόντων και ηγεσιών. Η συνδυαστική τους μελέτη εντός ενός κονστрукτιβιστικού χαρακτήρα θεωρητικού πλαισίου, όπως αυτό που έχει διαμορφωθεί στη παρούσα διατριβή, εκτός του ότι αποτελεί από μόνη της στοιχείο νεωτερικό, επιτυγχάνει μέσω της εξαγωγής της παραπάνω αιτιώδους σχέσης να δημιουργήσει ένα νέο πεδίο επιστημονικής ανάλυσης ή ακόμη και πρόβλεψης κρατικής συμπεριφοράς. Άλλωστε, η εξαχθείσα σχέση μεταξύ αντίληψης εθνικής ισχύος και απειλών από την μια και στρατηγικής εθνικής ασφαλείας από την άλλη αφήνει αρκετά ευρύχωρο περιθώριο για την πραγματοποίηση προγνωστικών ασκήσεων αναφορικά με τις κουλτουραλιστικής φύσεως μεταβολές αντίληψεων ισχύος και απειλών στο διεθνές σύστημα και τις αναμενόμενες εξ αυτών μεταβολές στις στρατηγικές εθνικής ασφαλείας των κρατών.

Καθίσταται, κατ' αυτήν την έννοια, η μελέτη της κατά περίπτωση αντίληψης εθνικής ισχύος και της αντίστοιχης αντίληψης περί απειλών εν δυνάμει παράγοντας πρόβλεψης της μεσομακροπρόθεσμης διεθνούς συμπεριφοράς ενός κράτους με βάση την αντίληψη που θα διαμορφώσει αυτό για την εθνική του ασφάλεια και την στρατηγική που θα ακολουθήσει. Τα παραπάνω συμπεράσματα, συνεπώς, συντελούν στο να θέσει ο ερευνητής την ερμηνεία των υποκειμενικών αντίληψεων για την ισχύ και τις απειλές υπό το πρίσμα της αμφιβολίας, αντιμετωπίζοντάς τες ως πιθανή αιτία ρεαλιστικών τάσεων εκ μέρους των κρατών, όπως μονομερών συμπεριφορών, επιθετικών μορφών εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικών εθνικής ασφαλείας βασισμένων σε σκληρές μορφές ισχύος κλπ, όταν ο συνδυασμός των εν λόγω αντίληψεων το προβλέπει. Πρόκειται, ίσως, για μια διαφορετική όψη του πολυσυζητημένου διλήμματος ασφαλείας η οποία αντικατοπτρίζει την τάση διαμόρφωσης των πολιτικών επιλογών κατ' αντιστοιχία με την ίδια αντίληψη των κρατών για τη σχετική τους θέση ισχύος στο διεθνές σύστημα σε συνδυασμό με την υποκειμενική εκτίμηση των απειλών που αντιμετωπίζουν και κάνει τόσο τον πολιτικό επιστήμονα όσο και τον απλό αναγνώστη να διαμορφώνει ερωτήματα αναφορικά με το ποιος είναι ο εκάστοτε

αναγκαίος συνδυασμός αντιλήψεων για την επιθυμητή κρατική συμπεριφορά στο διεθνές σύστημα.

VI. Βιβλιογραφία

- Advisory Committee on Transformational Diplomacy, *A Call to Action*, State Department, January 2008, διαθέσιμο στο <http://www.state.gov/documents/organization/99903.pdf>
- Allen, John, *Lost Geographies of Power*, Blackwell, Oxford, 2003
- Almond, Gabriel & Verba, Sydney, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, Princeton, 1963
- A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, February 1996 στο <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>
- Anderson, James, "American Hegemony after 11 September: Allies, Rivals and Contradictions", *Geopolitics*, Vol. 8, no.3 (2003)
- Andreas, Peter & Price, Richard, "From War Fighting to Crime Fighting: Transforming the American National Security State", *International Studies Review*, Vol. 3, no.3 (Fall 2001)
- Arendt, Hannah, *On Violence*, Allen Lane, London, 1970
- Arendt, Hannah, *What Is Authority? Between Past and Future*, World Publishing, New York, 1969
- Austin, John, *How to Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford, 1962
- Bacevich, Andrew J. (ed), *The Imperial Tense, Prospects and Problems of American Empire*, Ivan R. Dee, Chicago, 2003
- Bachrach, Peter & Baratz, Morton S., "The Two Faces of Power", *American Political Science Review*, Vol. 56, 1962
- Bajpai, Kanti, *Human Security: Concept and Measurement*, Kroc Institute for International Peace Studies Occasional Paper 19, 2000
- Baldwin, David, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, Vol. 23, 1997
- Baldwin, David, "Power and International Relations", στο Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas & Simmons, Beth A. (eds), *Handbook of International Relations*, Sage, London, 2002
- Balzacq, Thierry, "The Three faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", *European Journal of International Relations*, Vol. 11, no.2
- Barnes, Barry, *The Nature of Power*, Polity Press, Cambridge, 1988

Barnes, Joe & Myers Jaffe, "Amy, The Persian Gulf and the Geopolitics of Oil", *Survival*, Vol. 48, no.1 (Spring 2006)

Bates, Stephen & Jenkins, Laura, "Teaching and Learning Ontology and Epistemology in Political Science", *Politics*, Vol. 27, no. 1 (2007)

Baylis, John & Smith, Steve (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001

Berenskoetter, Felix Sebastian, "Mapping the Mind Gap: A comparison of US and European Security Strategies", *Security Dialogue*, Vol. 36, no.1

Berger, Thomas U., "Norms, Identity and National Security in Germany and Japan", στο Katzenstein, Peter (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996

Bierstedt, Robert, "An Analysis of Social Power", *American Sociological Review*, no.15, 1950

Booth, Ken, "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Vol. 17, no.4 (1991)

Booth, Ken, "Security and Self", στο Krause, Keith & Williams, Michael C. (eds), *Critical Security Studies*, UCL Press, London, 1997

Booth, Ken, "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, Vol. 67, no.3 (1991)

Boulding, Kenneth, *Three Faces of Power*, Sage Publications, Newbury Park, 1989

Bozarslan, Hamit, "La Turquie, Puissance Régionale et Forteresse Assiégée", *Politique étrangère*, Vol. 68, no.1 (2003)

Browning, Christopher & Matthäus, Jürgen, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939 – March 1942*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2004

Burgess, Peter J., "Norway, Article V and the New Strategic Concept", Conference Paper, Seminar: Changing NATO and the Central and East-European Agenda, Warsaw, 08/03/2007, διαθέσιμο στο http://www.prio.no/sptrans/-2117108270/file49429_burgess_norway_article_v_and_the_new_strategic_concept.pdf

Burgess, Peter J. & Mouhle, Naima, "A Presentation of the State of Societal Security in Norway" (PRIO Policy Brief 9/2007), International Peace Research Institute – Oslo, διαθέσιμο στο http://www.prio.no/sptrans/1932281725/State%20of%20Societal%20Security%20in%20Norway%20_policy%20brief%209.pdf

Burgess, Peter J. & Jore, Sissel Haugdal, "The Influence of Globalization on Societal Security: The Norwegian Context" (PRIO Policy Brief no. 4/2008), International Peace Research

Institute – Oslo, διαθέσιμο στο <http://www.prio.no/Research-and-Publications/Publication/?oid=31221337>

Bush, George W., *Proclamation 7455*, διαθέσιμο στο http://en.wikisource.org/wiki/Proclamation_7455

Bush, George W., *West Point Address*, June 3, 2002, διαθέσιμο στο <http://archive.newsmax.com/archives/articles/2002/6/2/81354.shtml>

Buzan, Barry, “Rethinking Security After the Cold War”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, no.5 (1997)

Buzan, Barry, Kelstrup, Morten, Lemaitre, Pierre, Tromer, Elzbieta & Waever, Ole, *The European Security Order Recast. Scenarios for the Post-Cold War Era*, Pinter, London, 1990

Buzan, Barry, Waever, Ole & Wilde, Jaap de, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, Boulder, 1998

Carr, E.H., *The Twenty Years' Crisis*, Macmillan, London, 1939
Carson, Rachel, *Silent Spring*, Penguin, Harmondsworth, 1962

Chatterjee, Shibashis, “Neo-realism, Neo-liberalism and Security”, *International Studies*, Vol. 40, no.2 (2003)

Chollet, Derek and Lindberg, Tod, “A Moral Core for US Foreign Policy”, *Policy Review*, no. 146 (Dec 2007-Jan 2008)

Chomsky, Noam, “Moral Truisms, Empirical Evidence and Foreign Policy”, *Review of International Studies*, Vol. 29 (2003)

Clegg, Stewart, *Frameworks of Power*, Sage, London, 1989

Clegg, Stewart, *The Theory of Power and Organization*, Routledge, London, 1979

Clegg, Stewart, Courpasson, David & Phillips, Nelson, *Power and Organizations*, Sage Publications, London, 2006

Collier, David, “The Comparative Method”, στο Ada Finifter (ed), *Political Science: The State of the Discipline II*, American Political Science Association, Washington, 1993

Commission on Human Security, *Human Security Now*, New York, 2003, διαθέσιμο στο <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/index.html>

Commission on Human Security, *Plan for Establishment of Commission on Human Security* (Press release), 24/01/2001, διαθέσιμο στο <http://www.humansecurity-chs.org/about/pressrelease.html>

Couloumbis, Theodore, *Cyprus, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, Praeger, New York, 1983

Crockatt, Richard, "The End of the Cold War", στο Baylis, John & Smith, Steve (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2001

Dahl, Robert, *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, Yale University Press, New Haven, 1961

Department of Defense, *Quadrennial Defense Review*, February 2006, διαθέσιμο στο <http://www.comw.org/qdr/qdr2006.pdf>

Desch, Michael, "America's Liberal Illiberalism, The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy", *International Security*, Vol. 32, no.3 (Winter 2007-08)

Desch, Michael C., "Culture Clash, Assessing the Importance of Ideas in Security Studies", *International Security*, Vol. 23, no.1 (Summer 1998)

Deudney, Daniel, "The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security", *Millenium*, Vol. 19, no.3

Devine, Fiona, "Qualitative Methods", στο Marsh, David & Stoker, Gerry (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002

Dokos, Thanos, "Greek Security Doctrine in the Post-Cold War Era", διαθέσιμο στο <http://www.hri.org/MFA/thesis/summer98/security.html>

Dorff, Robert, "Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned?", *International Studies Perspectives*, Vol. 6 (2005)

Dowding, Keith, "Three-Dimensional Power: A Discussion of Steven Lukes' "Power: A Radical View"', *Political Studies Review*, Vol. 4, no.2 (2006)

DSB, *Annual Report 2007, A Safe and Robust Society – Where Everyone Takes Responsibility*, διαθέσιμο στο http://www.dsb.no/File.asp?File=PDF/2008/DSB_aarsmelding_2007_Eng_Lav.pdf

DSB, *Background for the new Directorate*, διαθέσιμο στο http://www.dsb.no/article.asp?articleid=1997&rightmenu=H_English&Framework=normalt&Rank=1&SubRank=1

DSB, *Main Strategies*, διαθέσιμο στο http://www.dsb.no/article.asp?articleid=3042&Framework=normalt&rightmenu=H_English&Rank=1

Dunne, Michael, "US Foreign Relations in the Twentieth Century: From World Power to Global Hegemony", *International Affairs*, Vol. 76, no.1

Dunne, Tim & Wheeler, Nicholas J., "We the Peoples: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice", *International Relations*, Vol. 18, no.9 (2004)

Edkins, Jenny & Pin-Fat, Veronique, "Through the Wire: Relations of Power and Relations of Violence", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 34, no.1 (2005)

Eland, Ivan, "Back to the Future: Rediscovering America's Foreign Policy Traditions", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 19, no.3

Elias, Norbert, *The Court Society*, Oxford, Basil Blackwell, 1983

Elkins, David G. & Simeon, Richard E. B., "A Cause in Search of its Effect, or What Does Political Culture Explain?", *Comparative Politics*, Vol. 11, no.2 (1979)

Energy Information Administration, *Official Energy Statistics for Iran*, διαθέσιμο στο <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iran/Background.html>

Fakiolas, Efstathios T. & Fakiolas, Tassos, "Pax American or Multilateralism? Reflecting on the United States' Grand Strategic Vision of Hegemony in the Wake of the 11 September Attacks", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 18, no.4 (Fall 2007)

Financial Action Task Force, "Third Mutual Evaluation on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Greece", 29 June 2007, διαθέσιμο στο <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/2/55/38987373.pdf>

Finnemore, Martha, "Constructing Norms of Humanitarian Intervention", στο Katzenstein, Peter (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996

Fisheries.no, *Fisheries Collaboration with Russia*, http://www.fisheries.no/management_control/Norwegian_fisheries_collaboration/Russia.htm

Flyvbjerg, Bent, "Five Misunderstandings About Case-Study Research", *Qualitative Inquiry*, Vol. 12, no.2 (April 2006)

G8 2003 Summit, *Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction - a G8 Action Plan*, διαθέσιμο στο http://www.g8.fr/evian/english/navigation/2003_g8_summit/summit_documents/global_partnership_against_the_spread_of_weapons_and_materials_of_mass_destruction_-_a_g8_action_plan.html

Geertz, Clifford, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York, 1973

Gengor, Paul, "The March of Freedom, from Reagan to Bush", *Policy Review*, no. 146 (Dec 2007-Jan 2008)

George, Alexander & Bennett, Andrew, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, Cambridge, 2005

- Giddens, Anthony, *The Constitution of Society*, Polity Press, Cambridge, 1984
- Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981
- Gnesotto, Nicole, "Reacting to America", *Survival*, Vol. 44, no.4 (Winter 2002-2003)
- Gofas, Andreas & Hay, Collin, "The Ideas Debate in International and European Studies: Towards a cartography and Critical Assessment", IBEI Working Papers, 2008/11, Barcelona (January 2008)
- Gordon, Philip H., "Bush's Middle East Vision", *Survival*, Vol. 45, no.1 (Spring 2003)
- Hartz, Louis, *The Liberal Tradition in America*, Harcourt, San Diego, 1955
- Græger, Nina, "Norway and the EU's Defence Dimension: A Troops for Influence Strategy", στο Græger, Nina, Larsen Henrik & Ojanen, Hanna (eds), *The ESDP and the Nordic Countries. Four Variations on a Theme*, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, 2002
- Graeger, Nina & Leira, Halvard, "Norwegian Strategic Culture after World War II: From a Local to a Global Perspective", *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, no.1 (2005)
- Guzzini, Stefano, "The concept of Power: A Constructivist Analysis", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005)
- Habermas, Jürgen, *Η Διάσπαση της Δύσης*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2007
- Haftendorn, Helga, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, no.1
- Hampson, Osler & Hay, J., *Human Security: A Review of Scholarly Literature*, Canadian Consortium on Human Security, Ottawa, April, 2002
- Hansen, Lene, "A case for Seduction? Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security", *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, no.4
- Hausgaard, Mark, *Power: A Reader*, Manchester University Press, Manchester, 2002
- Hausgaard, Mark, "Reflections on Seven Ways of Creating Power", *European Journal of Social Theory*, Vol. 6, no.1 (2003)
- Hausgaard, Mark, *Structures, Restructuration and Social Power*, Avebury, Aldershot, 1992
- Hausgaard, Mark, *The Constitution of Power*, Manchester University Press, Manchester, 1997
- Hendrickson, Ryan C., "NATO's Northern Allies, Contributions in the Post-Cold War Era", *European Security*, Vol. 8, no.1 (March 1999)

Herz, John, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 2, no.2, (January, 1950)

Heyward, Clare, "Revisiting the Radical View: Power, Real Interests and the Difficulty of Separating Analysis from Critique", *Politics*, Vol. 27, no.1 (2007)

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, Cambridge University Press, New York, 1996

Hobden, Stephen & Jones, Richard Wyn, "Marxist Theories of International Relations", στο Baylis, John & Smith, Steve (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001

Holt, Jim, "It's the Oil", διαθέσιμο στο http://www.lrb.co.uk/v29/n20/holt01_.html

Homer-Dixon, Thomas F. & Levy, Marc A., "Correspondence, Environment and Security", *International Relations*, Vol. 20, no.3 (Winter 1995-96)

Homer-Dixon, Thomas F., "Environmental Scarcities and Violent Conflict", *International Security*, Vol. 19, no.1 (Summer 1994)

Homer-Dixon, Thomas F., "On The Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict", *International Security*, Vol. 16, no. 2 (Fall 1991)

Hope, Kempe Ronald, "Africa's HIV/AIDS Crisis in a Development Context", *International Relations*, Vol. 15, no.6 (December 2001)

Hopkin, Jonathan, *Comparative Methods*, στο David Marsh & Gerry Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002

Horkheimer, Max, *Φιλοσοφία και Κοινωνική Κριτική: Παραδοσιακή και Κριτική Θεωρία, Εξουσία και Οικογένεια, η Κοινωνική Λειτουργία της Φιλοσοφίας*, Ύψιλον, Αθήνα, 1984

Houghton, David Patrick, "Reinvigorating the Study of Foreign Policy Decision Making: Toward a Constructivist Approach", *Foreign Policy Analysis*, no. 3 (2007)

Howlett, Darryl, "Nuclear Proliferation", στο John Baylis & Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2001

Hudson, Heidi, "Doing Security as if Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and the Politics of Human Security", *Security Dialogue*, Vol. 36, no.2 (June 2005)

Huysmans, Jef, "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, no.4

Huysmans, Jef, "Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier", *European Journal of International Relations*, Vol. 4, no.2 (1998)

- Ikenberry, G. John, "Liberalism and Empire: Logics of Order in the American Unipolar Age", *Review of International Studies*, Vol. 30, (2004)
- Ifantis, Kostas, "Greece's Turkish Dilemmas: There and Back Again", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, no.3 (September 2005)
- Ifantis, Kostas, "Perception and Rapprochement: Debating a Greek Strategy Towards Turkey", στο Aydin, Mustafa & Ifantis, Kostas (eds), *Turkish-Greek Relations, The Security Dilemma in the Aegean*, Routledge, London, 2004
- Israely, Jeff, "Greece's Immigrant Odyssey", TIME Magazine, 20/11/2008, διαθέσιμο στο <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1860808-1,00.html>
- Jepperson, Ronald L., Wendt, Alexander & Katzenstein, Peter, "Norms, Identity and Culture in National Security", στο Katzenstein, Peter (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996
- Jervis, Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, Princeton University Press, 1976
- Kaldor, Mary, "American Power: From Compellance to Cosmopolitanism", *International Affairs*, Vol. 79, no.1 (2003)
- Katzenstein, Peter, "Introduction: Alternative Perspectives on National Security", στο Katzenstein, Peter (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996
- Kennan, George, *The Long Telegram*, February 22, 1946, διαθέσιμο στο <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>
- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers, Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books, New York, 1989
- Kier, Elizabeth, "Culture and French Military Doctrine Before World War II", στο Katzenstein, Peter (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996
- King, Gary, Keohane, Robert, & Verba, Sidney, *Designing Social Inquiry*, Princeton University Press, Princeton 1994
- Knudsen, Olav F., "Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization", *Security Dialogue*, Vol. 32, no.3 (Sep. 2001)
- Kowert, Paul & Legro, Jeffrey, "Norms, Identity and Their Limits: A Theoretical Reprise", στο Katzenstein, Peter (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996
- Krahmann, Elke, "American Hegemony or Global Governance: Competing Visions of International Security", *International Studies Review*, Vol.7 (2005)

- Krause, Keith, "Critical Theory and Security Studies: The Research Programme of Critical Security Studies", *Cooperation and Conflict*, Vol. 33, no.3 (1998)
- Krause, Keith & Williams, Michael C., "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", *Mershon International Studies Review*, Vol. 40, no.2 (1996)
- Krause, Keith & Williams, Michael C., *Preface: Toward Critical Security Studies* in Krause, Keith and Williams, Michael C. (eds), *Critical Security Studies*, UCL Press, London, 1997
- Krog, Jørn, *Agreement on Norwegian-Russian Quotas for 2009*, Press Release, 17/10/2008, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/fkd/Press-Centre/Press-releases/2008/agreement-on-norwegian-russian-quotas-fo.html?id=532295>
- Kumar, Chetan & Lodge, Sara, "Sustainable Peace Through Democratization, The Experiences of Haiti and Guatemala", IPA Policy Paper, March 2002
- Kupchan, Charles A. & Trubowitz, Peter L., "Dead Center, The Demise of Liberal Internationalism in the United States", *International Security*, Vol. 32, no.2 (Fall 2007)
- Lantis, Jeffrey S., "Strategic Culture and National Security Policy", *International Studies Review*, Vol. 4, no.3 (Autumn 2002)
- Lasswell, Harold D. & Kaplan, Abraham, *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, Yale University Press, New Haven, 1950
- Lebow, Richard Ned, Power, "Persuasion and Justice", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005)
- Leffler, Melvyn P., "The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-48", *The American Historical Review*, Vol. 89, no.2 (April 1984)
- Levy, Marc A., "Is the Environment a National Security Issue?", *International Security*, Vol. 20, no.2 (Fall 1995)
- Lijphart, Arend, "Comparative Politics and the Comparative Method", *The American Political Science Review*, Vol. 65, no.3 (1971)
- Linklater, Andrew, "Globalization and the Transformation of Political Community", στο Baylis, John & Smith, Steve (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001
- Luhmann, Niklas, *Trust and Power*, John Wiley, London, 1979
- Lukes, Steven, "Power and the Battle for Hearts and Minds", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005)
- Lukes, Steven, *Power: A Radical View*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005

Mann, Michael, *The Sources of Social Power*, Vol.1, Cambridge University Press, Cambridge, 1986

Marsh, David & Furlong, Paul, "A Skin not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science", στο Marsh, David & Stoker, Gerry (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002

Mathews, Jessica, "Redefining Security", *Foreign Affairs*, Vol. 68, no.2

Mattern, Janice Bially, "Why "Soft Power" Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics", *Millennium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005)

Mearsheimer, John, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007

Mearsheimer, John, The False Promise of International Institutions, *International Security*, Vol. 19, no.3 (Winter 1994-1995)

Mill, John Stuart, *A System of Logic: Ratiocinative and Inductive* (8th Edition), Harper & Brothers Publishers, New York, 1882, διαθέσιμο μέσω του Project Gutenberg στο <http://www.gutenberg.org/etext/27942>

Miller, Steven E., "The Iraq Experiment and US National Security", *Survival*, Vol. 48, no.4 (Winter 2006-2007)

Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 1962

Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, (Brief Edition) McGraw-Hill, New York, 1993

Mueller, John, *Quiet Cataclysm: Reflections on the Recent Transformation of World Politics*, Harper Collins, New York, 1995

Mueller, John, "Simplicity and Spook: Terrorism and the Dynamics of Threat Exaggeration", *International Studies Perspectives*, no.6 (2006)

Nakamura, Kennon H. & Epstein, Susan B., *Diplomacy for the 21st Century: Transformational Diplomacy* (CRS Report for Congress), Congressional Research Service, August 2007, διαθέσιμο στο <http://ftp.fas.org/sgp/crs/row/RL34141.pdf>

National Energy Policy Development Group, *National Energy Policy*, May 2001, διαθέσιμο στο <http://www.ne.doe.gov/pdfFiles/nationalEnergyPolicy.pdf>

National Strategy for Maritime Security, 2005 διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/homeland/maritime-security.html>, πλέον διαθέσιμο στο http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/HSPD13_MaritimeSecurityStrategy.pdf

National Strategy for Combating Terrorism, 2006 διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/nsc/nsct/2006/>, πλέον διαθέσιμο στο http://www.globalsecurity.org/security/library/policy/national/nsct_sep2006.pdf

National Strategy for Homeland Security, Homeland Security Council, October 2007 διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/homeland/book/>, πλέον διαθέσιμο στο http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf

National Strategy to Combat Terrorist Travel, 2006 διαθέσιμο στο www.nctc.gov/docs/u_terrorist_travel_book_may2_2006.pdf, πλέον διαθέσιμο στο <http://www.fas.org/irp/threat/travel.pdf>

National Infrastructure Protection Plan, 2006 διαθέσιμο στο http://www.dhs.gov/xprevprot/programs/editorial_0827.shtm, πλέον διαθέσιμο στο <http://www.emaponline.org/?297> (το νεότερο έγγραφο, του 2009, είναι διαθέσιμο στο http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/NIPP_Plan.pdf)

National Strategy for Aviation Security, 2007 διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/homeland/aviation-security.html>, πλέον διαθέσιμο στο http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/laws_hspd_aviation_security.pdf

Neuman, Lawrence, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Allyn & Bacon, Boston, 1994

NORAD, *Core Cooperation Countries*, διαθέσιμο στο http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=10051

NORAD, *History of Norwegian development cooperation*, διαθέσιμο στο http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=1218

NORAD, *Norwegian development aid in figures*, διαθέσιμο στο http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=12461

NOREPS, *Norwegian Support Teams*, διαθέσιμο στο <http://www.noreps.com/About-NOREPS/Capacities/Service-packages/>

NORAD, *Objectives and Roles*, διαθέσιμο στο http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=1210

NORAD, *Oil for Development, Work Plan and Budget 2009*, διαθέσιμο στο http://norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=10094

Norway, Mission to the UN, *The Disarmament Agenda*, διαθέσιμο στο http://www.norway-un.org/Statements/CommitteeMeetings/081008_Disarmament.htm

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *A More Ambitious Norwegian Development Policy*, Press Release, 13/02/2009, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/News/2009/policy_ambitious.html?id=546192

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *A Plan of Action, Debt Relief for Development*, 2004, διαθέσιμο στο

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/rap/2004/0225/ddd/pdfv/217380-debtplan.pdf>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Barents 2020, A Tool for Forward-Looking High North Policy*, Oslo, September, 2006, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/barents2020e.pdf>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Debt Relief for Development*, 16/05/2004, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/veiledninger/2004/Debt-Relief-for-Development.html?id=419443>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Development Cooperation 2009*, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/development_cooperation.html?id=1159

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Fighting Poverty, Norway's Action Plan 2015 for Combating Poverty in the South*, March 2002, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/rap/2002/0151/ddd/pdfv/149371-poverty-e.pdf>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Fighting Poverty Together, A Comprehensive Development Policy, 2003-2004*, Report no. 35 to the Storting διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/Documents/Propositions-and-reports/Reports-to-the-Storting/20032004/report_no-35_to_the_storting_2003-2004.html?id=197372

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *High North*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/High-North.html?id=1154>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Human Rights Dialogues*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Human-rights/menneskerettighetsdialoger/dialogues.html?id=447059>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Human Rights Dialogue with China*, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Human-rights/menneskerettighetsdialoger/hr_dialogue_china.html?id=447061

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Human Rights Dialogue with Indonesia*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Human-rights/menneskerettighetsdialoger/indonesia.html?id=447063>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *On Equal Terms: Women's Rights and Gender Equality in International Development Policy*, Report no. 11(2007-2008) to the Storting, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/pages/2156814/PDFS/STM200720080011000EN_PDFS.pdf

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Public Diplomacy and Cultural Cooperation*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Public-diplomacy-and-cultural-cooperatio.html?id=434499>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Security Policy*, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/Security-Policy.html?id=1111>

Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Barents 2020 Initiative: A Reliable Framework for Doing Business in the Barents Sea*, Press Release, 27/08/2007, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/News/2007/veritas.html?id=479283>

Norwegian Ministry of Justice and the Police, *Statement on Safety and Security of the Society*, Raporta, Almmuhuvvon, 24/04/2002, διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/se/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2002/Statement-on-Safety-and-Security-of-Soci.html?id=420173

Norwegian Ministry of the Environment, *Integrated Management of the Marine Environment of the Barents Sea and the Sea Areas off the Lofoten Islands*, Report No. 8 to the Storting (2005-2006), διαθέσιμο στο http://www.regjeringen.no/Upload/MD/Vedlegg/Svalbard%20og%20polaromraadene/Forvaltningsplan%20Barentshavet/PDF0080506_engelsk-TS.pdf

Nuruzzaman, Mohammed, "Paradigms in Conflict: The Contested Claims of Humans Security, Critical Theory and Feminism", *Cooperation and Conflict*, Vol. 41, no.3 (2006)

Nye, Joseph S. Jr., *Ηπια Ισχύς*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005

Nye, Joseph S. Jr., "Leadership and American Foreign Policy", Αθήνα, 19 Ιουνίου 2008

Nye, Joseph S. Jr., "Recovering American Leadership", *Survival*, Vol. 50, no.1 (February-March 2008)

Nye, Joseph S. Jr., "Public Diplomacy and Soft Power", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616 (2008)

Nye, Joseph S. Jr., & Lynn-Jones, Sean M., "International Security Studies", *International Security*, Vol. 12, no.4

Odlo, Yngve, "Norway's Contribution to International Operations", U.S. Army War College, Pennsylvania, 29/02/2008

Odom, William, "American Hegemony: How to Use it, How to Lose it", Middlebury College, Working Paper Series, no.24, Rohatyn Center for International Affairs, 2006

OECD, *Statistics Portal*, διαθέσιμο στο http://www.oecd.org/statsportal/0,3352,en_2825_293564_1_1_1_1_1,00.html

Office of the Prime Minister, *Norway Grants Additional NOK 20 Million to Gaza*, Press Release, 12/01/2009, διαθέσιμο στο <http://www.regjeringen.no/en/dep/smk/Press-Center/Press-releases/2009/norway-grants-an-additional-nok-20-milli.html?id=542437>

Oren, Ido, "Is Culture Independent of National Security? How America's National Security Concerns Shaped Political Culture Research", *European Journal of International Relations*, Vol. 6, no.4 (2000)

- Owen, John M., "Transnational Liberalism and US Primacy", *International Security*, Vol. 26, no.3 (Winter 2001-2002)
- Paarlberg, Robert L., "Knowledge as Power: Science, Military Dominance and US Security", *International Security*, Vol. 29, no.1 (Summer 2004)
- Paris, Roland, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?", *International Security*, Vol. 26, no.2 (Fall 2001)
- Parsons, Talcot, "On the Concept of Political Power", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol.107, 1963
- Patel, Preeti, "The Politics of AIDS in Africa", *International Relations*, Vol. 15, no.4, April 2001
- Pateman, Carole, "Political Culture, Political Structure, and Political Change", *British Journal of Political Science*, Vol. 1, pt. 3 (July 1971)
- Pedersen, Vibeke Schou, "In Search of Monsters to Destroy? The Liberal American Security Paradox and a Republican Way Out", *International Relations*, Vol. 17, no.2
- Pells, Richard, *Not Like Us: How Europeans Loved, Hated and Transformed American Culture Since World War II*, Basic Books, New York, 1997
- Perezalonso, Andrés, "Not Just About Oil: Capillary Power Relations in the US as the Motives Behind the 2003 War on Iraq", *Peace, Conflict & Development*, Issue 9 (July 2006)
- Pew Global Attitudes Project, *America's Image Further Erodes, Europeans Want Weaker Ties*, διαθ. στο <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=175>
- Pew Global Attitudes Project, *A Year after Iraq War*, διαθέσιμο στο <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=206>
- Pew Global Attitudes Project, *America's Image Slips, But Allies Share U.S. Concerns Over Iran, Hamas*, διαθέσιμο στο <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=252>
- Poku, Nana. K., "Africa's AIDS Crisis in Context: How the Poor Are Dying", *Third World Quarterly*, 2001, Vol. 22, no.2, 2001
- Poku, Nana. K., "AIDS in Africa: An Overview", *International Relations*, Vol. 15, no.6, (December 2001)
- Poku, Nana K., "Poverty, AIDS and the Politics of Response in Africa", *International Relations*, Vol. 15, no.3 (December 2000)
- Poku, N. K., "Poverty, Debt and Africa's HIV/AIDS Crisis", *International Affairs*, Vol. 78, no.3 (July 2002)
- Poku, N. K. & Cheru, F., "The Politics of Poverty and Debt in Africa's AIDS Crisis", *International Relations*, Vol. 15, no.6 (December 2001)

Posen, Barry R., "The Struggle Against Terrorism: Grand Strategy, Strategy and Tactics", *International Security*, Vol. 26, no.3

Ragin, Charles, *Constructing Social Research*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, 1994

Ragin, Charles, Berg-Schlosser, Dirk, de Meur, Gisele, "Political Methodology: Qualitative Methods", στο Goodin, Robert & Klingemann, Hans-Dieter (eds), *A New Handbook of Political Science*, Oxford University Press, New York, 1996

Read, Melvyn & Marsh, David, "Combining Qualitative and Quantitative Methods", στο Marsh, David & Stoker, Gerry (eds), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002

Reagan, Ronald, "Crusade for Freedom" διαθέσιμο στο <http://www.hbci.com/~tgort/crusade.htm>

Renner, Michael, "Environmental Security: The Policy Agenda", *Conflict, Security and Development*, Vol. 4, no.3 (December 2004)

Rhodes, Edward, "The Imperial Logic of Bush's Liberal Agenda", *Survival*, Vol. 45, no.1 (Spring 2003)

Rieker, Pernille, *Europeanisation of National Security Identity, The EU and Changing Security Identities of the Nordic States*, Routledge, London, 2006

Rieker, Pernille, "Norway and the ESDP, Explaining Norwegian Participation in the EU's Security Policy", *European Security*, Vol. 15, no.3 (September 2006)

Risse-Kappen, Thomas, "Collective Identity in a Democratic Community: The case of NATO", στο Peter Katzenstein (ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996

Roberts, David, "Human Security or Human Insecurity? Moving the Debate Forward", *Security Dialogue*, Vol. 37, no.2 (June 2006)

Rozakis, Christos, "La Position Internationale de la Grèce", *Pôle Sud*, Vol. 18, no.1 (2003), διαθέσιμο στο http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/pole_1262-1676_2003_num_18_1_1304

Sartori, Giovanni, *Σημασιολογία, Έννοιες, Συγκριτική Μέθοδος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004

Sawhill, Steven G., "Defining the North in Norwegian Politics", *Focus North*, no.1 (2008), διαθέσιμο στο <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2008/FN%201-2008.pdf>

Sawhill, Steven G., "Resources and the Environment: The New Security Balance", *Focus North*, no.3 (2008), διαθέσιμο στο <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2008/FN%203-2008.pdf>

- Sawhill, Steven G., "Society and Security in the European Arctic", *Focus North*, no.5 (2008), διαθέσιμο στο <http://www.atlanterhavskomiteen.no/Publikasjoner/Internett-tekster/Arkiv/2008/FN%205-2008.pdf>
- Schlesinger, Arthur M., *The Vital Center: The Politics of Freedom*, Houghton Mifflin, Boston, 1949
- Schmidt, Brian C., "Competing Realist Conceptions of Power", *Millenium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.3 (2005)
- Sell, Jane, Lovaglia, Michael J., Mannix, Elizabeth A., Samuelson, Charles D. & Wilson, Rick K., "Investigating Conflict, Power, and Status Within and Among Groups", *Small Group Research*, Vol. 35 (2004)
- Sfeir-Younis, Alfredo, "Violation of Human Rights is a Threat to Human Security", *Conflict, Security & Development*, Vol. 4, no.3 (December 2004)
- Sheeman, Michael, *International Security, An Analytical Survey*, Lynne Rienner, London, 2005
- Simes, Dimitri K., "America's Imperial Dilemma", *Foreign Affairs*, Vol. 82, no.6 (Nov-Dec 2003)
- Simitis, Costas, *Address by the Prime Minister of the Hellenic Republic*, Belgrade, April 9, 2003, διαθέσιμο στο http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/balkans/speech_by_Greek_PM_Belgrade_SEECP_April_2003.doc
- Skemperis, Georgios, *Strategic Culture in Post-War Europe*, International Relations Program, Final Paper, Maxwell School of Citizenship and Public Affairs, Syracuse University, August 2003
- Skocpol, Theda & Somers, Margaret, "The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 22, no.2 (April 1980)
- Slocombe, Walter B., "Europe, Russia and American Missile Defense", *Survival*, Vol. 50, no.2 (April-May 2008)
- Smith, Steve, "Reflectivist and Constructivist Approaches to International Theory", στο Baylis, John & Smith, Steve (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2001
- Smith, Tony, *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*, Princeton University Press, Princeton, 1993
- Snyder, Jack, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, RAND, Santa Monica, 1977
- Steinberg, James, "Preventive Force in US National Security Strategy", *Survival*, Vol. 47, no.4 (Winter 2005-2006)

Sterling-Folker, Jennifer & Shinko, Rosemary E., "Discourses of Power: Traversing the Realist-Postmodern Divide", *Millenium Journal of International Studies*, Vol. 33, no.1 (2005)

Stivachtis, Yannis, "The Demilitarization of the Eastern Aegean Islands, The Case of the Central Aegean and Dodekanese Islands", *The Turkish Yearbook*, Vol. 29, σελ 106, διαθέσιμο στο http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/MMTY/29/6_yannis_a_stivachtis.pdf

Stockholm Peace Research Institute – SIPRI, *SIPRI Military Expenditure Database*, διαθέσιμο στο <http://milexdata.sipri.org/>

Støre, Jonas Gahr, *Arms control, Disarmament and non-Proliferation: A Norwegian Perspective*, ομιλία στις 18 Δεκεμβρίου 2008, διαθέσιμη στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/about_mfa/minister-of-foreign-affairs-jonas-gahr-s/Speeches-and-articles/2008/arms_control.html?id=540200

Støre, Jonas Gahr, *A World Without Nuclear Weapons*, ομιλία στις 20/11/2008, διαθέσιμη στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/about_mfa/minister-of-foreign-affairs-jonas-gahr-s/Speeches-and-articles/2008/nuclear_weapons.html?id=536915

Støre, Jonas Gahr, *The High North - Challenges and Opportunities. Perspectives on Norwegian-Russian Cooperation*, ομιλία στη Διπλωματική Ακαδημία της Μόσχας, 24/03/2009, διαθέσιμη στο http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/about_mfa/minister-of-foreign-affairs-jonas-gahr-s/Speeches-and-articles/2009/the-high-north--challenges-and-opportuni.html?id=550795

Stritzel, Holger, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", *European Journal of International Relations*, Vol. 13, no.3

The Carter Center, "President Carter Leads Delegation to negotiate Peace With Haiti", , διαθέσιμο στο <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc218.html>

The National Security Strategy of the United States of America, 2002 διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/index.html>, πλέον διαθέσιμο στο <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf>

The National Security Strategy of the United States of America, 2006 διαθέσιμο στο <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/>, πλέον διαθέσιμο στο <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>

The Seven-Nation Initiative on Nuclear Disarmament and non-Proliferation, <http://www.7ni.mfa.no/>

The White House, *Presidential Decision Directive 39*, June 21st 1995, διαθέσιμο στο <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd39.htm>

Tickner, Ann J., *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press, New York, 1992

Tsakonas, Panayotis, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations: Grasping Greece's Socialization Strategy*, Palgrave Macmillan, New York, 2010

Tsakonas, Panayotis & Tournikiotis, Antonis, "Greece's Elusive Quest for Security Providers: The Expectations-Reality Gap", *Security Dialogue*, Vol. 34 (2003)

Tsoukalis, Loukas, "La Grèce dans l'Union Européenne", *Pôle Sud*, Vol. 18, no.1 (2003)

Ullman, Richard, "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8, no.1

UNHCR, *Norway*, διαθέσιμο στο <http://www.unhcr.org/country/nor.html>

United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), *Article 3, Breadth of the territorial sea*, Montego Bay, December 1982, διαθέσιμο στο <http://www.admiraltylawguide.com/conven/unclostable.html>

United Nations Security Council, *Resolution 1540/2004*, διαθέσιμη στο <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement>

United Nations Security Council, *Resolution 1267/1999*, 15 October 1999, διαθέσιμη στο <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/300/44/PDF/N9930044.pdf?OpenElement>

United Nations Security Council, *Resolution 1333/2000*, 19 December 2000, διαθέσιμη στο <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>

United Nations Development Program
<http://hdr.undp.org/en/>

University of Oslo, *Norwegian Centre for Human Rights*, διαθέσιμο στο <http://www.humanrights.uio.no/english/about/>

US Congress, *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001*, διαθέσιμο στο http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107

US Department of State, cable number 099440, to US Mission to the United Nations, New York, "Talking Points for UNAMIR Withdrawal", April 15, 1994

US Department of State, cable number 127262, to US Mission to the United Nations, New York, "Rwanda: Security Council Discussions", May 13, 1994

US Department of State, *US Actions to Address Energy Security, Clean Development and Climate Change, 2007* (περίληψη διαθέσιμη στο <http://milan.usconsulate.gov/downloads/95795.pdf>)

US Department of State, *Proliferation Security Initiative*, διαθέσιμο στο <http://www.state.gov/t/isn/c10390.htm>

US Department of State, *The Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*, διαθέσιμο στο <http://www.state.gov/t/isn/c18406.htm>

- Valinakis, Yannis, "La Grèce dans la Nouvelle Europe", *Politique étrangère*, Vol. 59, no.1 (1994)
- Van Evera, Stephen, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000
- Waage, Hilde Henriksen, "Norway's Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 34, no.4 (Summer 2005)
- Waever, Ole, *Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New Schools in Security Theory and their Origins between Core and Periphery*, Paper presented at the annual Meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17-20, 2004
- Waever, Ole, "Insecurity, Security and A-security in the West-European Non-war Community", στο Adler, Emanuel & Barnett, Michael (eds), *Security Communities*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998
- Waever, Ole, Buzan, Barry, Kelstrup, Morten, Lemaitre, Pierre, et al., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993
- Waever, Ole & Neumann, Iver B., eds, *The Future of International Relations: Masters in the Making?*, Routledge, London, 1997
- Walsh, Lynn, "Uprising in Albania", διαθέσιμο στο <http://socialistworld.net/pubs/albania/albania03.html>
- Walt, Stephen, "Beyond Bin Laden, Reshaping US Foreign Policy", *International Security*, Vol. 26, no.3 (Winter 2001-2002)
- Walt, Stephen, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, no.2
- Waltz, Kenneth, "Reflections on Theory of International Politics: A Response to my Critics", στο Robert O. Keohane (ed), *Neorealism and its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986
- Waltz, Kenneth, "The Balance of Power in International Politics", in Viotti, Paul R. & Kauppi, Mark V. (eds), *International Relations Theory: Realism, Pluralism and Globalism*, Macmillan, New York, 1990
- Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York, 1979
- Weiner, Myron, "Security, Stability and International Migration", *International Security*, Vol. 17, no.3 (Winter 1992-93)
- Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999
- Williams, Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Vol. 47 (2003)

- Wilson, Ernest, "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616 (2008)
- Wolfers, Arnold, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67, no.4, December, 1952
- Yannakogeorgos, Panayotis, "Hellenic Appeasement and its Consequences", Center for International Politics Thessaloniki - CIPT (February 2008)
- Yin, Robert, *Case Study Research, Design and Methods*, Sage Publications, Thousand Oaks, 2002
- Αδάμ, Κύρα, «Φανερές και Αφανείς Συνιστώσες της Τουρκικής Επιθετικότητας στο Αιγαίο», στο Αλεξάνδρου, Χρήστος & Μαλκίδης, Θεοφάνης (επιμ.), *Προκλήσεις Ασφάλειας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008
- Αθανάσιος Κουρματζής, «Τα Νέα Γεωπολιτικά Δεδομένα στην Ευρασία», στο Μαίρη Μπόση, Νικόλαος Λιούσης & Αθανάσιος Κουρματζής, *Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005
- Αλεξάνδρου, Χρήστος, «Η Παρούσα Ιστορική Συγκυρία της Ελληνοτουρκικής Αντιπαράθεσης», στο Αλεξάνδρου, Χρήστος & Μαλκίδης, Θεοφάνης (επιμ.), *Προκλήσεις Ασφάλειας για την Ελλάδα και την Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008
- Αρσένης, Γεράσιμος, *Συνέντευξη στην κυπριακή εφημερίδα «Σημερινή»*, 16/10/2007, διαθέσιμη στο http://www.garsenis.gr/content/03/03b/01_tipos/2006/16102007%20SIMERINI.htm
- ΔΟΛ, Newsroom, «Σύγκρουση ελληνικού F-16 με τουρκικό νοτιοανατολικά της Καρπάθου», 23/05/2006, διαθέσιμο στο <http://www.in.gr/news/article.asp?lngEntityID=708539>
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, Ελσίνκι, 10-11 Δεκεμβρίου 1999, διαθέσιμο στο http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/hel1_el.pdf
- Κληρίδης, Γλαύκος & Κυπριανού, Σπύρος, *Δηλώσεις για τη Συμφωνία Σύνδεσης Τουρκίας-Κατεχομένων*, διαθέσιμες στο <http://www.hri.org/cgi-bin/brief?/news/greek/mpegr/1997/97-08-07.mpegr.html#13>
- Κόντης, Αντώνης, «Οι Οικονομικές Επιπτώσεις της Απασχόλησης των Μεταναστών κατά την Τελευταία Δεκαετία στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Δεκέμβριος 2006), διαθέσιμο στο <http://www.imepo.gr/documents/epiptoseisAEP.pdf>
- Κουλουμπής, Θεόδωρος, *Διεθνείς Σχέσεις – Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995
- Κουσκουβέλης, Ηλίας, *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000
- Λιανός, Θεόδωρος, Κανελλόπουλος, Κώστας, Γρέγου, Μαρία, Γκέμι, Έντα & Παπακωνσταντίνου, Παναγιώτα, «Εκτίμηση του Όγκου των Αλλοδαπών που Διαμένουν

Παράνομα στην Ελλάδα», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Απρίλιος 2008), διαθέσιμο στο http://www.imepo.gr/documents/AENEAS_IMEPO_RESEARCH_.2008_GR_000.pdf

Μαίρη Μπόση, «Ασύμμετρες Απειλές και Τρόποι Αντιμετώπισής τους», στο Μαίρη Μπόση, Νικόλαος Λιούσης & Αθανάσιος Κουρματζής, *Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005

Μολυβιάτης, Πέτρος, *Ομιλία στη Συνάντηση Υπουργών Εξωτερικών των Χωρών της SEECF*, Βουκουρέστι, 22 Οκτωβρίου 2004, διαθέσιμο στο http://old.mfa.gr/greek/foreign_policy/europe_southeastern/balkans/Mol_speech_Buch.html

Μπακογιάννη, Ντόρα, *Δήλωση μετά την Έκτακτη Σύνοδο Υπουργών Εξωτερικών του NATO*, Βρυξέλλες, 19 Αυγούστου 2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/190808_N1728.htm

Μπακογιάννη, Ντόρα, *Δήλωση σχετικά με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ν. Οσσετίας και της Αμπχαζίας*, 26/08/2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/260808_F1950.htm

Μπακογιάννη, Ντόρα, *Ομιλία στη Διαρκή Επιτροπή Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων για τις Εξελίξεις στη Γεωργία*, Αθήνα, 28 Αυγούστου 2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/280808_P1525.htm

Μπακογιάννη, Ντόρα, *Ομιλία στο Γαλλικό Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων (Institut Français des Relations Internationales - IFRI)*, Παρίσι, Σεπτέμβριος 2008, διαθέσιμη στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/160908_H1855.htm

Νικόλαος Λιούσης, «Στρατιωτική και Οικονομική Ισχύς της Τουρκίας», στο Μαίρη Μπόση, Νικόλαος Λιούσης & Αθανάσιος Κουρματζής, *Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005

Ντόκος, Θάνος, «Ελληνική Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας στον 21^ο Αιώνα», Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, 2007, διαθέσιμο στο <http://www.eliamer.gr/security/publications-asfaleia/elliniki-politiki-ethnikis-asfalias-ston-21o-eona-2/>

Ντόκος, Θάνος, «Η Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου Εποχή: Προκλήσεις για την Ελληνική Ασφάλεια», στο Αρβανιτόπουλος, Κωνσταντίνος & Κοππά, Μαριλένα (επιμ.), *Τριάντα Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-2004*, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα, 2005

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Καταστατικός Χάρτης, διαθέσιμος στο <http://www.un.org/aboutun/charter/>

Παπούλιας, Κάρολος & Yilmaz, Mesut, *Μνημόνιο Υπουργών Εξωτερικών Ελλάδος-Τουρκίας*, Μάιος 1988, διαθέσιμο στο <http://www.hri.org/E/1998/98-06-05.dir/keimena/politics/pol1.htm>

Πετράκου, Ηλέκτρα, Κόντης, Αντώνης, Οικονόμου, Μαρία, Ζαμπέλης, Παναγιώτης, Νικολόπουλος, Παναγιώτης & Κεχαγιά, Αθηνά, «Αναλυτική Μελέτη για τις Επιπτώσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Κοινωνική Ασφάλιση», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής

Πολιτικής (Μάρτιος 2007), διαθέσιμο στο
<http://www.imepo.gr/documents/epiptoseisAigaiouMentoring.pdf>

Πλατιάς, Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα, 1999

Σκυλακάκης, Θεόδωρος, *Κλιματική Αλλαγή και Ενέργεια*, Κείμενο ομιλίας σε συνέδριο, 29/10/2008

Σύμβαση για τα Βιολογικά και Τοξινικά Όπλα, διαθέσιμη στο
<http://www.opbw.org/convention/documents/btwctext.pdf>

Σύμβαση για τα Χημικά Όπλα, διαθέσιμη στο <http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>

Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ, *Απόφαση 1244/1999*, διαθέσιμη στο
<http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ, *Απόφαση 1345/2001*, διαθέσιμη στο
<http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm>

Συνθήκη για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη, διαθέσιμη στο
http://www.osce.org/documents/doclib/1990/11/13752_en.pdf

Τζιφάκης, Νικόλαος, «Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις», *Αγορά χωρίς Σύνορα*, τόμος 10, τεύχος 2 (Σεπ-Νοε 2004)

Τσάκωνας, Παναγιώτης & Ντόκος, Θάνος, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στις Αρχές του 21^{ου} Αιώνα: Η Άποψη της Αθήνας*, στο Καιρίδης, Δημήτρης, Martine, Lenore G., (επιμ.), *Ρόλος και Θέση της Τουρκίας στον Κόσμο: Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2006

Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος, *Πόλεμος και Ειρήνη, «Μετά το Τέλος της Ιστορίας»*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ασύμμετρες Απειλές, Η έκρηξη των τεχνολογιών πληροφορικής*, διαθέσιμο στο
<http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=15>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ασύμμετρες Απειλές, Τρομοκρατία*, διαθέσιμο στο
<http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=15>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Βασικές αρχές πολιτικής εθνικής άμυνας*, διαθέσιμο στο
<http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=56>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική*, διαθέσιμο στο
<http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=56>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ειρηνευτικές Αποστολές, Ελληνική Δύναμη Αλβανίας*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=50&SubLinkID=144#first>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ειρηνευτικές Αποστολές, Ελληνική Δύναμη Αφγανιστάν*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=50&SubLinkID=144#first>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ειρηνευτικές Αποστολές, Ελληνική Δύναμη Βοσνίας*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=50&SubLinkID=144#first>

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, *Ο ρόλος της Ελλάδας στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο*, διαθέσιμο στο <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=14>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Βαλκάνια, Κρίσεις και Περιφερειακά Ζητήματα, Κοσσυφοπέδιο*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Crises+and+Regional+Issues/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Εξωτερική Πολιτική, Βαλκάνια, Περιφερειακή Πολιτική*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Regional+Policy/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Εξωτερική Πολιτική, Βαλκάνια, Περιφερειακή Συνεργασία*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Regional+Cooperation/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Βαλκάνια, Το Θέμα του Κοσσόβου*, διαθέσιμο στο http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/29112005_L1.htm

Υπουργείο Εξωτερικών, *Οικονομική Διπλωματία, ΕΣΟΑΒ*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Financial+Policy/ESOAV/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Όπλα Μαζικής Καταστροφής*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/Weapons/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Οργανωμένο Έγκλημα*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/OrganizedCrime/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Παράνομη Διακίνηση Προσώπων*, διαθέσιμο στο <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/HumanTraffic/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Παγκόσμια Ζητήματα, Τρομοκρατία*, διαθέσιμο στο
<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/International+Issues/Terrorism/>

Υπουργείο Εξωτερικών, *Περιβάλλον, Πολιτική*, διαθέσιμο στο
<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/Environment/Policy/>

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Νόμος 3691*, 5 Αυγούστου 2008, διαθέσιμος στο
http://www.mnec.gr/export/sites/mnec/el/nomothesia/law/Documents/3691_166-A-08_05_08_2008.pdf

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, *Η Εθνική Στρατηγική προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*, 2002, διαθέσιμη στο
<http://www.minenv.gr/4/41/g41110/00/ethniki.stratigiki.biosimi.anaptixi.pdf>

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/26/newsid_2516000/2516469.stm

<http://www.globalsecurity.org/military/facility/khobar.htm>

http://www.globalsecurity.org/security/profiles/uss_cole_bombing.htm

http://www.state.gov/www/regions/africa/kenya_tanzania.htm